

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ

Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία σε θέματα ασύλου, συνόρων και μετανάστευσης

Έκδοση 2026

COUNCIL OF EUROPE

Η σύνταξη της τέταρτης έκδοσης του παρόντος εγχειριδίου ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο του 2026. Η πρώτη έκδοση δημοσιεύθηκε σε τέσσερις γλώσσες το 2013, ακολουθούμενη από τη δεύτερη έκδοση το 2014 και την τρίτη έκδοση το 2020. Οι μελλοντικές επικαιροποιήσεις του παρόντος εγχειριδίου θα είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA) στη διεύθυνση: <http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders>, στην ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) στη διεύθυνση: www.echr.coe.int (ενότητα «Case-law» / επιμέρους ενότητα «Joint publications»), καθώς και στην πλατφόρμα ανταλλαγής γνώσεων σχετικά με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) ECHR-KS: <https://ks.echr.coe.int/>.

Η αναπαραγωγή επιτρέπεται, με εξαίρεση τους εμπορικούς σκοπούς, εφόσον αναφέρεται η πηγή.

© Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Συμβούλιο της Ευρώπης / Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2026

Για κάθε χρήση ή αναπαραγωγή στοιχείων τα οποία δεν ανήκουν στον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης / στο Συμβούλιο της Ευρώπης, ενδέχεται να απαιτείται άδεια απευθείας από τους κατόχους των σχετικών δικαιωμάτων.

Ούτε ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης / το Συμβούλιο της Ευρώπης ούτε οποιοδήποτε πρόσωπο ενεργεί εξ ονόματος του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης / του Συμβουλίου της Ευρώπης ευθύνεται για ενδεχόμενη χρήση των παρακάτω πληροφοριών.

Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2026

Συμβούλιο της Ευρώπης:	ISBN 978-92-871-9732-0		
FRA — print:	ISBN 978-92-9489-718-3	doi:10.2811/7517358	TK-01-26-007-EL-C
FRA — web:	ISBN 978-92-9489-717-6	doi:10.2811/5880594	TK-01-26-007-EL-N

Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν εγχειρίδιο δεν δεσμεύουν το ΕΔΔΑ. Το εγχειρίδιο παραπέμπει σε μια επιλογή σχολίων και εγχειριδίων· το ΕΔΔΑ δεν φέρει καμία ευθύνη για το περιεχόμενό τους, ούτε η συμπερίληψή τους στον κατάλογο αυτόν συνεπάγεται οποιασδήποτε μορφής έγκριση των εν λόγω εκδόσεων. Περαιτέρω εκδόσεις παρατίθενται στην πλατφόρμα ανταλλαγής γνώσεων ECHR-KS και στις ιστοσελίδες της βιβλιοθήκης του ΕΔΔΑ.

Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία σε θέματα ασύλου, συνόρων και μετανάστευσης

Έκδοση 2026

Πρόλογος

Από το 2011 ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Συμβούλιο της Ευρώπης και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχουν δημοσιεύσει εγχειρίδια σε διάφορους τομείς του ευρωπαϊκού δικαίου. Το παρόν εγχειρίδιο παρέχει μια επισκόπηση των ευρωπαϊκών νομικών προτύπων σχετικά με το άσυλο, τα σύνορα και τη μετανάστευση, επεξηγώντας τα εφαρμοστέα μέτρα τόσο του Συμβουλίου της Ευρώπης όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ).

Το εγχειρίδιο απευθύνεται σε νομικούς, δικαστές, εισαγγελείς, συνοριοφύλακες, υπευθύνους των υπηρεσιών μετανάστευσης και άλλους επαγγελματίες συνεργαζόμενους με τις εθνικές αρχές, καθώς και σε εθνικούς οργανισμούς ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) και άλλους φορείς που ενδέχεται να βρίσκονται αντιμέτωποι με νομικά ζητήματα σε οποιονδήποτε από τους υπό μελέτη τομείς.

Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (Χάρτης) κατέστη νομικά δεσμευτικός όταν τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβόνας τον Δεκέμβριο του 2009 και έχει το ίδιο νομικό κύρος με τις ιδρυτικές Συνθήκες της ΕΕ. Η Συνθήκη της Λισαβόνας προβλέπει επίσης την προσχώρηση της ΕΕ στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία είναι νομικά δεσμευτική για το σύνολο των κρατών μελών της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Από τότε που δημοσιεύσαμε την τρίτη έκδοση του παρόντος εγχειριδίου το 2020, έχουν προκύψει σημαντικές εξελίξεις στον τομέα του ευρωπαϊκού δικαίου όσον αφορά το άσυλο, τα σύνορα και τη μετανάστευση. Το 2024 η ΕΕ συμφώνησε σε μια σειρά νέων νομικών πράξεων στο πλαίσιο του συμφώνου για τη μετανάστευση και το άσυλο, οι οποίες εισάγουν σημαντικές αλλαγές στο δίκαιο της ΕΕ. Τα τελευταία χρόνια τροποποιήθηκαν επίσης άλλα νομικά κείμενα της ΕΕ, για παράδειγμα στον τομέα της νόμιμης μετανάστευσης ή των συνοριακών ελέγχων.

Ομοίως, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) έχει διασαφηνίσει διάφορα νομικά ζητήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ όσον αφορά τη μετανάστευση και το άσυλο στο πλαίσιο της διαρκώς επεκτεινόμενης νομολογίας του. Από το 2020 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) έχει επίσης εκδώσει σημαντικές αποφάσεις που επεξεργάζονται και διευκρινίζουν τις αρχές που διέπουν την προστασία των δικαιωμάτων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)

στο εξελισσόμενο σύγχρονο μεταναστευτικό περιβάλλον. Υπό το πρίσμα αυτών των αλλαγών, το εγχειρίδιο έρχεται επικαιροποίησης, ώστε να διασφαλιστεί ότι η νομική καθοδήγηση που παρέχει παραμένει ακριβής.

Η βελτίωση της κατανόησης των κοινών αρχών που έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο της νομολογίας των δύο ευρωπαϊκών δικαστηρίων, καθώς και των κανονισμών και οδηγιών της ΕΕ, είναι απαραίτητη. Αυτή η κατανόηση συμβάλλει στη διασφάλιση της ορθής εφαρμογής των σχετικών ευρωπαϊκών προτύπων και διασφαλίσεων και στον πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε εθνικό επίπεδο. Ευελπιστούμε ότι το παρόν εγχειρίδιο θα συμβάλει στην προώθηση αυτού του σημαντικού στόχου.

Μαριαλένα Τσίρλη

Γραμματέας του Ευρωπαϊκού
Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του
Ανθρώπου

Sirpa Rautio

Διευθύντρια του Οργανισμού
Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της
Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	11
ΠΩΣ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΑΙ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ	14
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	21
Το Συμβούλιο της Ευρώπης	21
Η Ευρωπαϊκή Ένωση	24
Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ	29
Η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ	31
Βασικά σημεία	32
1 ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΕΔΑΦΟΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ	33
Εισαγωγή	35
1.1. Το καθεστώς θεωρήσεων Σένγκεν	37
1.2. Πρόληψη μη εξουσιοδοτημένης εισόδου	41
1.3. Απαγορεύσεις εισόδου και καταχωρίσεις Σένγκεν	43
1.4. Έλεγχοι στα σημεία διέλευσης των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ	47
1.5. Εσωτερικά σύνορα εντός του χώρου Σένγκεν	49
1.6. Τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία	51
1.7. Ζώνες διέλευσης	52
1.8. Πρόσβαση στο άσυλο	54
1.9. Έρευνα και διάσωση και αποβίβαση σε ασφαλή λιμένα	57
Βασικά σημεία	61
2 ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΠ ΤΗΣ ΕΕ ΚΑΙ ΔΙΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ	63
Εισαγωγή	65
2.1. Συστήματα πληροφοριών μεγάλης κλίμακας της ΕΕ	67
2.1.1. Eurodac	68
2.1.2. VIS	70
2.1.3. SIS	71
2.1.4. ΣΕΕ	72
2.1.5. ETIAS	73
2.1.6. ECRIS-TCN	74
2.1.7. EIS	75
2.2. Διαλειτουργικότητα	78
2.2.1. Κοινό αποθετήριο δεδομένων ταυτότητας	79
2.2.2. Ευρωπαϊκή πύλη αναζήτησης	80
2.2.3. Ανιχνευτής πολλαπλών ταυτοτήτων	80
2.2.4. Κοινή υπηρεσία αντιστοίχισης βιομετρικών δεδομένων	81

2.3.	Χρήση τεχνητής νοημοσύνης στα μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ	83
2.4.	Εποπτεία	84
2.5.	Περιορισμός του σκοπού, ελαχιστοποίηση των δεδομένων και ακρίβεια των δεδομένων	86
2.6.	Δικαίωμα ενημέρωσης	91
2.7.	Πρόσβαση σε δεδομένα	94
2.8.	Διαβιβάσεις δεδομένων σε τρίτες χώρες	98
2.9.	Δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων	100
	Βασικά σημεία	103
3	ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΑ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ	105
	Εισαγωγή	107
3.1.	Αιτούντες άσυλο	108
3.2.	Αναγνωρισμένοι πρόσφυγες, δικαιούχοι επικουρικής και προσωρινής προστασίας	111
3.3.	Θύματα εμπορίας και ιδιαίτερα καταχρηστικοί όροι εργασίας	113
3.4.	Πρόσωπα επηρεαζόμενα από προσωρινά μέτρα δυνάμει του κανόνα 39	115
3.5.	Μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση	116
3.6.	Επί μακρόν διαμένοντες	119
3.7.	Τούρκοι υπήκοοι	123
3.8.	Βρετανοί υπήκοοι	127
3.9.	Υπήκοοι τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ ή Ελβετών υπηκόων	127
3.10.	Ανιθαγενείς και απώλεια ιθαγένειας ή επίσημων εγγράφων	129
	Βασικά σημεία	132
4	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΑΙΤΗΣΗΣ ΑΣΥΛΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ: ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	135
	Εισαγωγή	139
4.1.	Το δικαίωμα ασύλου και η αρχή της μη επαναπροώθησης	140
4.1.1.	Η φύση του κινδύνου δυνάμει του δικαίου της ΕΕ	144
4.1.2.	Η φύση του κινδύνου δυνάμει της ΕΣΔΑ	148
4.1.3.	Εκτίμηση του κινδύνου	154
4.1.4.	Επάρκεια της προστασίας	159
4.1.5.	Εναλλακτική εγχώριας προστασίας	164
4.1.6.	Ασφαλείς τρίτες χώρες	166
4.1.7.	Αποκλεισμός από τη διεθνή προστασία	168
4.1.8.	Παύση της διεθνούς προστασίας	171

4.2.	Συλλογική απέλαση	174
4.3.	Περιορισμοί ως προς την απέλαση με βάση άλλους λόγους ανθρωπίνων δικαιωμάτων	179
4.4.	Υπήκοοι τρίτων χωρών με υψηλότερο βαθμό προστασίας έναντι της απομάκρυνσης	182
4.4.1.	Επί μακρόν διαμένοντες	182
4.4.2.	Μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ ή της Ελβετίας προερχόμενα από τρίτες χώρες	183
4.4.3.	Τούρκοι υπήκοοι	185
	Βασικά σημεία	187
5	ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΕΓΓΥΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΣΕ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΣΥΛΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ	189
	Εισαγωγή	192
5.1.	Διαδικασίες ασύλου	192
5.1.1.	Συνέντευξη, διαδικασία εξέτασης και λήψη αρχικής απόφασης	194
5.1.2.	Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής	198
5.1.3.	Προσφυγές με αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα	201
5.1.4.	Ταχείες διαδικασίες ασύλου και διαδικασίες ασύλου στα σύνορα	204
5.2.	Διαδικασίες προσδιορισμού ευθύνης	206
5.3.	Διαδικασίες επιστροφής	213
5.4.	Χρήση βίας και μέτρων περιορισμού κατά τη διαδικασία απομάκρυνσης	219
5.5.	Νομική και γλωσσική συνδρομή σε διαδικασίες ασύλου και επιστροφής	223
5.5.1.	Νομική και γλωσσική συνδρομή σε διαδικασίες ασύλου	225
5.5.2.	Νομική και γλωσσική συνδρομή σε διαδικασίες επιστροφής	226
	Βασικά σημεία	227
6	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΓΑΜΟΥ	229
	Εισαγωγή	232
6.1.	Το δικαίωμα γάμου και δημιουργίας οικογένειας	235
6.2.	Μέλη οικογένειας που βρίσκονται ήδη στην ΕΕ	237
6.2.1.	Μέλη οικογένειας πολιτών της ΕΕ, του ΕΟΧ και της Ελβετίας που ασκούν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας	240
6.2.2.	Μέλη οικογένειας που εξαρτώνται από πολίτες της ΕΕ που δεν άσκησαν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας	245
6.2.3.	Μέλη οικογένειας εγκατεστημένων μεταναστών	249
6.3.	Οικογενειακή επανένωση	249
6.3.1.	Μέλη οικογένειας πολιτών της ΕΕ, του ΕΟΧ και της Ελβετίας που ασκούν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας	253

6.3.2. Μέλη οικογένειας εγκατεστημένων μεταναστών	254
6.4. Διασφαλίσεις σχετικά με την απέλαση μελών της οικογένειας	258
6.4.1. Λύση της σχέσης	258
6.4.2. Ποινικές καταδίκες	260
Βασικά σημεία	263
7 ΚΡΑΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ	265
Εισαγωγή	270
7.1. Στέρηση της ελευθερίας ή περιορισμός του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας;	272
7.2. Εναλλακτικές λύσεις αντί της κράτησης	275
7.3. Εξαντλητικός κατάλογος εξαιρέσεων ως προς το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία	278
7.3.1. Κράτηση με σκοπό την αποτροπή παράνομης εισόδου στη χώρα	283
7.3.2. Κράτηση ενόσω εκκρεμεί διαδικασία απομάκρυνσης ή έκδοσης	285
7.4. Νόμιμη διαδικασία	288
7.5. Αναγκαιότητα και αναλογικότητα	289
7.6. Αυθαιρεσία	291
7.6.1. Καλή πίστη	293
7.6.2. Δέουσα επιμέλεια	294
7.6.3. Ρεαλιστική προοπτική απομάκρυνσης	295
7.6.4. Μέγιστη διάρκεια κράτησης	296
7.7. Κράτηση ατόμων με συγκεκριμένες ανάγκες	299
7.8. Διαδικαστικές εγγυήσεις	303
7.8.1. Δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τους λόγους της κράτησης	304
7.8.2. Δικαίωμα επανεξέτασης της κράτησης	305
7.9. Συνθήκες ή καθεστώτα κράτησης	309
7.10. Αποζημίωση για παράνομη κράτηση	313
Βασικά σημεία	314
8 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	317
Εισαγωγή	320
8.1. Κύριες πηγές δικαίου	321
8.2. Οικονομικά δικαιώματα	325
8.2.1. Μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ ή της Ελβετίας	328
8.2.2. Αποσπασμένοι εργαζόμενοι	329
8.2.3. Τούρκοι υπήκοοι	331
8.2.4. Βρετανοί υπήκοοι που καλύπτονται από τις συμφωνίες ΕΕ – Ηνωμένου Βασιλείου	332
8.2.5. Υπήκοοι άλλων χωρών με συμφωνίες σύνδεσης ή συνεργασίας	333

8.2.6. Επί μακρόν διαμένοντες και δικαιούχοι της οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση	337
8.2.7. Κάτοχοι μπλε κάρτας, ερευνητές και φοιτητές	338
8.2.8. Κάτοχοι ενιαίας άδειας	339
8.2.9. Αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες	340
8.2.10. Δικαιούχοι προσωρινής προστασίας	341
8.2.11. Μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση	342
8.3. Εκπαίδευση	343
8.4. Στέγαση	347
8.5. Υγειονομική περίθαλψη	354
8.6. Κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική αρωγή	359
Βασικά σημεία	365
9 ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ	369
Εισαγωγή	372
9.1. Ασυνόδευτα παιδιά	374
9.1.1. Υποδοχή και μεταχείριση	376
9.1.2. Εκτίμηση της ηλικίας	379
9.1.3. Επιτροπεία	381
9.2. Θύματα εμπορίας ανθρώπων	385
9.3. Άτομα με αναπηρία	389
9.4. Θύματα βασανιστηρίων	391
9.5. Θύματα έμφυλης βίας	393
Βασικά σημεία	396
10 ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΜΕ ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΕΣ	399
Εισαγωγή	401
10.1. Μηχανισμοί παρακολούθησης	403
10.2. Μηχανισμοί υποβολής καταγγελιών	406
10.3. Έρευνες	411
Βασικά σημεία	414
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ	417
ΠΩΣ ΝΑ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΤΕ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ	449
ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΕΕ ΚΑΙ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ	457
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	473
ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	477

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΕΦΑΡΜΟΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΩΝ ΤΗΣ
ΕΕ ΠΟΥ ΜΝΗΜΟΝΕΥΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ489

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΕΦΑΡΜΟΣΙΜΟΤΗΤΑ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΤΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ498

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΕΚΧ501

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4: ΑΠΟΔΟΧΗ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ
ΕΘΝΩΝ505

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5: ΚΩΔΙΚΟΙ ΧΩΡΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΑ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ507

Συντομογραφίες

API	Εκ των προτέρων πληροφορίες για τους επιβάτες
BMS	Υπηρεσία αντιστοίχισης βιομετρικών δεδομένων
CAT	Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά των βασανιστηρίων
CEDAW	Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών
CETS	Σειρά Συνθηκών του Συμβουλίου της Ευρώπης
CIR	Κοινό αποθετήριο δεδομένων ταυτότητας
EASO	Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο
ECRE	Ευρωπαϊκό συμβούλιο για τους πρόσφυγες και τους εξόριστους
ECRIS-TCN	Ευρωπαϊκό Σύστημα Πληροφοριών Ποινικού Μητρώου για υπηκόους τρίτων χωρών
EIS	Σύστημα πληροφοριών Ευρωπόλ
ESP	Ευρωπαϊκή πύλη αναζήτησης
ETIAS	Ευρωπαϊκό Σύστημα Πληροφοριών και Αδειοδότησης Ταξιδιού
EUAA	Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο (πρώην EASO)
eu-LISA	Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Λειτουργική Διαχείριση Συστημάτων ΤΠ Μεγάλης Κλίμακας στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης
Eurodac	Ευρωπαϊκό σύστημα δακτυλοσκόπησης αιτούντων άσυλο
Eurojust	Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Ποινικής Δικαιοσύνης
FRA	Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Frontex	Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής

GRETA	Ομάδα εμπειρογνομόνων για τη δράση κατά της διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων
ICCPR	Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα
MID	Ανιχνευτής πολλαπλών ταυτοτήτων
PPU	Επείγουσα προδικαστική διαδικασία
SAR	Έρευνα και διάσωση
SIS	Σύστημα πληροφοριών Σένγκεν
SOLAS	Διεθνής Σύμβαση για την ασφάλεια της ανθρώπινης ζωής στη θάλασσα
UNHCR	Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες
UNMIK	Αποστολή των Ηνωμένων Εθνών για προσωρινή διοίκηση στο Κόσοβο
UNRWA	Υπηρεσία Αρωγής και Έργων του ΟΗΕ για τους Παλαιστίνιους Πρόσφυγες στην Εγγύς Ανατολή
VIS	Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις
ΑΠΔ	Αρχή προστασίας δεδομένων
ΓΚΠΔ	Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (αποκαλούμενο έως τον Δεκέμβριο του 2009 «Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων»)
ΔΕΚ	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (αποκαλούμενο από τον Δεκέμβριο του 2009 «Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης»)
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΚΔ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων
ΕΕΠΔ	Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων

ΕΖΕΣ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΕΚΧ	Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΟΧ	Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος
ΕΠΒ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ευρωπαϊκόλ	Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη
ΚΣΣΕ	Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης
ΜΚΟ	Μη κυβερνητική οργάνωση
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΣΕΕ	Σύστημα εισόδου/εξόδου
ΣΗΕΔΑΑ	Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΟΔΓ	Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας
ΣΧΣ	Συνδεδεμένες χώρες Σένγκεν
ΤΠ	Τεχνολογία πληροφοριών
Υπήκοοι ΕΟΧ	Υπήκοοι ενός από τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ, της Ισλανδίας, του Λιχτενστάιν και της Νορβηγίας
Χάρτης	Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πώς χρησιμοποιείται το παρόν εγχειρίδιο

Το παρόν εγχειρίδιο παρέχει μια επισκόπηση του εφαρμοστέου δικαίου σε θέματα ασύλου, διαχείρισης των συνόρων και μετανάστευσης στο πλαίσιο του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και δυνάμει της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Εξετάζει την κατάσταση των αλλοδαπών στους οποίους η ΕΕ αναφέρεται συνήθως ως «υπηκόους τρίτων χωρών», παρότι η διάκριση αυτή δεν ισχύει για τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Το παρόν εγχειρίδιο δεν καλύπτει τα δικαιώματα των πολιτών της ΕΕ ή των πολιτών της Ισλανδίας, του Λιχτενστάιν, της Νορβηγίας και της Ελβετίας, οι οποίοι, δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, μπορούν να εισέρχονται και να κυκλοφορούν ελεύθερα στο έδαφος της ΕΕ. Αναφορές στις συγκεκριμένες κατηγορίες πολιτών γίνονται μόνο εφόσον κρίνονται αναγκαίες για την κατανόηση της κατάστασης των μελών οικογένειας που είναι υπήκοοι τρίτων χωρών.

Το δίκαιο της ΕΕ προβλέπει 25 περίπου διαφορετικές κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών, για την κάθε μία εκ των οποίων αναγνωρίζονται διαφορετικά δικαιώματα, τα οποία είτε είναι συνάρτηση των δεσμών που διατηρούν με κράτη μέλη της ΕΕ είτε απορρέουν από την ανάγκη παροχής ειδικής προστασίας. Για ορισμένες κατηγορίες, όπως η κατηγορία των αιτούντων άσυλο, το δίκαιο της ΕΕ προβλέπει ένα ολοκληρωμένο σύνολο κανόνων, ενώ για άλλες, όπως οι σπουδαστές, οι ερευνητές, οι εσωτερικοί άμισθοι βοηθοί, οι εποχιακοί εργαζόμενοι και οι εργαζόμενοι υψηλής ειδίκευσης, η ΕΕ έχει θεσπίσει κοινούς κανόνες σχετικά με την εισδοχή τους. Ωστόσο, ορισμένες από τις προϋποθέσεις που προβλέπονται σε οδηγίες είναι προαιρετικές ή ρυθμίζουν ορισμένες πτυχές, αφήνοντας άλλα δικαιώματα στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών της ΕΕ. Γενικά, οι υπήκοοι τρίτων χωρών στους οποίους επιτρέπεται να εγκατασταθούν μόνιμα στην ΕΕ χαίρουν συνήθως πιο ολοκληρωμένων δικαιωμάτων σε σύγκριση με εκείνους που διαμένουν προσωρινά. Το Ηνωμένο Βασίλειο αποχώρησε από την Ευρωπαϊκή Ένωση την 1η Φεβρουαρίου 2020 και το ενωσιακό δίκαιο δεν εφαρμόζεται πλέον στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας ΕΕ – Ηνωμένου

Βασιλείου (1) ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ηνωμένου Βασιλείου σε σειρά τομέων, όπως το εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, το ψηφιακό εμπόριο, οι δημόσιες συμβάσεις και η αεροπορία.

Ο **πίνακας 1** παρέχει μια γενική επισκόπηση των διαφόρων κατηγοριών υπηκόων τρίτων χωρών δυνάμει του δικαίου της ΕΕ.

Το παρόν εγχειρίδιο συντάχθηκε με σκοπό να βοηθήσει τους επαγγελματίες του νομικού κλάδου που δεν είναι ειδικευμένοι στον τομέα του δικαίου για το άσυλο, τα σύνορα και τη μετανάστευση· απευθύνεται σε δικηγόρους, δικαστές, εισαγγελέες, συνοριοφύλακες, υπευθύνους των υπηρεσιών μετανάστευσης και άλλους επαγγελματίες συνεργαζόμενους με τις εθνικές αρχές, καθώς και σε μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) και άλλους φορείς που ενδέχεται να αντιμετωπίζουν σχετικά νομικά ζητήματα. Αποτελεί ένα πρώτο σημείο αναφοράς τόσο για το δίκαιο της ΕΕ όσο και για το δίκαιο που βασίζεται στην ΕΣΔΑ και αφορά τους εν λόγω τομείς, και εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο ρυθμίζεται κάθε ζήτημα δυνάμει τόσο του δικαίου της ΕΕ όσο και του δικαίου που βασίζεται στην ΕΣΔΑ, στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (ΕΚΧ) και σε άλλες νομικές πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στην αρχή κάθε κεφαλαίου περιλαμβάνεται ένας ενιαίος πίνακας των εφαρμοστέων νομικών διατάξεων δυνάμει των δύο αυτών χωριστών ευρωπαϊκών νομικών συστημάτων. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το συναφές δίκαιο για καθεμία από τις δύο ευρωπαϊκές έννομες τάξεις διαδοχικά και όπως εφαρμόζεται για κάθε επιμέρους θέμα. Με αυτόν τον τρόπο ο αναγνώστης έχει τη δυνατότητα να παρατηρήσει τα σημεία στα οποία συγκλίνουν οι δύο έννομες τάξεις αλλά και τις διαφορές τους.

Το εγχειρίδιο ακολουθεί ευρύτερα τις θεματικές περιοχές όπως ρυθμίζονται στο ενωσιακό δίκαιο. Διακρίσεις και κατηγορίες που έχουν σημασία για το ενωσιακό δίκαιο ενδέχεται να μην είναι σχετικές στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ ή άλλων οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης. Για παράδειγμα, στο **κεφάλαιο 6**, διαφορετικές πτυχές του ενωσιακού δικαίου εφαρμόζονται όταν υπήκοοι τρίτων χωρών επιθυμούν είτε να φέρουν μέλος της οικογένειάς τους από το εξωτερικό είτε να τακτοποιήσουν το καθεστώς διαμονής μέλους της οικογένειας που δεν είναι πολίτης

(1) Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, αφενός, και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, αφετέρου (ΕΕ L 149 της 30.4.2021, σ. 10). Σχετικά με άλλα στοιχεία των νομικών διευθετήσεων μετά το Brexit που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ ΕΕ και Ηνωμένου Βασιλείου, συγκεκριμένα το Πρωτόκολλο για τις Ιρλανδία / Βόρεια Ιρλανδία, βλ. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/relations-united-kingdom/eu-uk-withdrawal-agreement/windsor-framework_en.

της ΕΕ και βρίσκεται ήδη με φυσική παρουσία στο έδαφος του κράτους μέλους. Αντιθέτως, στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, οι παράμετροι που απορρέουν από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής) και ο έλεγχος περί δικαιολογημένων επεμβάσεων στο δικαίωμα αυτό είναι τα ίδια και στις δύο ανωτέρω περιπτώσεις.

Οι ενδιαφερόμενοι από τα κράτη εκτός ΕΕ, που είναι μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και, ως εκ τούτου, είναι συμβαλλόμενα μέρη στην ΕΣΔΑ, μπορούν να ενημερώνονται σχετικά με όσα αφορούν τις χώρες τους μεταβαίνοντας απευθείας στις ενότητες που αφορούν την ΕΣΔΑ. Οι νομικοί σε κράτη μέλη της ΕΕ χρειάζεται να ανατρέξουν και στις δύο στήλες, δεδομένου ότι τα κράτη αυτά δεσμεύονται από αμφότερες τις έννομες τάξεις. Για όσους χρειάζονται περισσότερες πληροφορίες για ένα συγκεκριμένο θέμα, στην ενότητα «[Περαιτέρω βιβλιογραφία](#)» το εγχειρίδιο περιλαμβάνει κατάλογο παραπομπών σε πιο εξειδικευμένο υλικό.

Το δίκαιο της ΕΣΔΑ παρουσιάζεται μέσω σύντομων παραπομπών σε επιλεγμένες υποθέσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), οι οποίες σχετίζονται με το εκάστοτε θέμα που εξετάζει το εγχειρίδιο. Οι υποθέσεις αυτές έχουν επιλεγεί μεταξύ των πολυάριθμων διαθέσιμων αποφάσεων του ΕΔΔΑ σε θέματα μετανάστευσης.

Το δίκαιο της ΕΕ περιλαμβάνεται στις νομοθετικές πράξεις που έχουν εκδοθεί, στις συναφείς διατάξεις των Συνθηκών και ιδιαιτέρως στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Χάρτης), όπως ερμηνεύονται στη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης [ΔΕΕ ή, όπως αναφέρεται μέχρι το 2009, Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ)].

Η νομολογία που περιγράφεται ή παρατίθεται στο παρόν εγχειρίδιο είναι ενδεικτική ενός σημαντικού σώματος νομολογίας τόσο του ΕΔΔΑ όσο και του ΔΕΕ. Οι οδηγίες που παρατίθενται στο τέλος του εγχειριδίου αποσκοπούν να βοηθήσουν τον αναγνώστη κατά την αναζήτηση σχετικής νομολογίας στο διαδίκτυο (βλ. την ενότητα «[Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων](#)»).

Οι διάφορες νομοθετικές πράξεις της ΕΕ στον τομέα του ασύλου, της διαχείρισης των συνόρων και της μετανάστευσης δεν δεσμεύουν όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ. Το [παράρτημα 1](#) με τίτλο «Εφαρμοσιμότητα των κανονισμών και οδηγιών της ΕΕ που μνημονεύονται στο παρόν εγχειρίδιο» παρέχει μια επισκόπηση σχετικά

με το ποια κράτη δεσμεύονται από ποια νομοθεσία. Από εκεί προκύπτει επίσης ότι η Δανία και η Ιρλανδία είναι οι χώρες που έχουν εξαιρεθεί τις περισσότερες φορές από το πεδίο εφαρμογής των νομοθετικών πράξεων που παρατίθενται στο παρόν εγχειρίδιο. Πολλές νομικές πράξεις της ΕΕ που αφορούν τα σύνορα, συμπεριλαμβανομένου του κεκτημένου Σένγκεν —δηλαδή το συνολικό ενωσιακό δίκαιο που έχει θεσπιστεί στον συγκεκριμένο τομέα— όπως και άλλες νομικές πράξεις της ΕΕ, ισχύουν επίσης για ορισμένα κράτη εκτός ΕΕ και, συγκεκριμένα, για την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, τη Νορβηγία και/ή την Ελβετία.

Ενώ όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι συμβαλλόμενα μέρη της ΕΣΔΑ, δεν έχουν ωστόσο όλα υπογράψει ή επικυρώσει απαραίτητως το σύνολο των πρωτοκόλλων της ΕΣΔΑ ή δεν είναι όλα συμβαλλόμενα μέρη σε όλες τις υπόλοιπες συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις οποίες γίνεται λόγος στο παρόν εγχειρίδιο. Το [παράρτημα 2](#) παρέχει μια επισκόπηση της εφαρμοσιμότητας επιλεγμένων νομικών πράξεων του Συμβουλίου της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών πρωτοκόλλων της ΕΣΔΑ.

Ουσιώδεις διαφορές υφίστανται επίσης μεταξύ των κρατών που έχουν προσχωρήσει στον ΕΚΧ. Νεοεισερχόμενα μέλη στον ΕΚΧ μπορούν να αποφασίζουν αν θα προσυπογράψουν ή όχι επιμέρους άρθρα του, παρότι υπόκεινται σε ορισμένες ελάχιστες προϋποθέσεις. Το [παράρτημα 3](#) παρέχει μια επισκόπηση της αποδοχής των διατάξεων του ΕΚΧ.

Το εγχειρίδιο δεν καλύπτει το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων ούτε το προσφυγικό δίκαιο, παρά μόνο στον βαθμό που αυτό έχει ρητά ενσωματωθεί στην ΕΣΔΑ ή στο δίκαιο της ΕΕ. Τέτοια είναι η περίπτωση της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων (Σύμβαση της Γενεύης του 1951), στην οποία γίνεται ρητή αναφορά στο άρθρο 78 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Τα ευρωπαϊκά κράτη εξακολουθούν, βεβαίως, να δεσμεύονται από το σύνολο των συνθηκών στις οποίες έχουν προσχωρήσει. Οι εφαρμοστέες διεθνείς νομικές πράξεις παρατίθενται στα [παράρτηματα](#).

Το εγχειρίδιο περιλαμβάνει μια εισαγωγή στην οποία διευκρινίζεται συνοπτικά ο ρόλος των δύο νομικών συστημάτων, όπως θεσπίζεται στην ΕΣΔΑ και στο δίκαιο της ΕΕ, καθώς και δέκα κεφάλαια που καλύπτουν τα ακόλουθα θέματα:

- πρόσβαση στο έδαφος και στις διαδικασίες·
- μεγάλης κλίμακας συστήματα τεχνολογίας πληροφοριών (ΤΠ) της ΕΕ και διαλειτουργικότητα·
- καθεστώς και σχετικά νομιμοποιητικά έγγραφα·
- αξιολόγηση της αίτησης ασύλου και περιορισμοί ως προς την απομάκρυνση: ουσιαστικά ζητήματα·
- διαδικαστικές εγγυήσεις και νομική συνδρομή σε υποθέσεις ασύλου και επιστροφής (συμπεριλαμβανομένου του τρόπου απομάκρυνσης)·
- οικογενειακή ζωή και δικαίωμα γάμου·
- κράτηση και περιορισμοί της ελευθερίας κυκλοφορίας·
- οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα·
- άτομα με συγκεκριμένες ανάγκες·
- παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα και διεξαγωγή ερευνών.

Κάθε κεφάλαιο καλύπτει ένα χωριστό θέμα, ενώ μέσω παραπομπών σε άλλα θέματα και κεφάλαια εξασφαλίζεται η σφαιρικότερη κατανόηση του ισχύοντος νομικού πλαισίου. Τα βασικά σημεία παρουσιάζονται στο τέλος κάθε κεφαλαίου.

Το εγχειρίδιο καλύπτει μόνο τη νομοθεσία που ήταν σε ισχύ τον Ιούνιο του 2026. Ο αναγνώστης θα πρέπει να λάβει υπόψη ότι η νομοθεσία της ΕΕ τροποποιείται συχνά. Οι νομοθετικές τροποποιήσεις, συμπεριλαμβανομένης της πιο πρόσφατης ενοποιημένης έκδοσης των διαφόρων νομοθετικών πράξεων της ΕΕ, είναι προσβάσιμες μέσω του ιστοτόπου eur-lex.europa.eu. Για παράδειγμα, τον Μάρτιο του 2025, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε ένα κοινό ευρωπαϊκό σύστημα για τις

επιστροφές, καταθέτοντας νομοθετική πρόταση για έναν νέο κανονισμό για τις επιστροφές, ο οποίος, εφόσον εγκριθεί, θα αντικαταστήσει την ισχύουσα οδηγία για την επιστροφή. Η πρόταση αυτή ακόμη εκκρεμούσε τον Ιούνιο του 2026.

Η ηλεκτρονική έκδοση του εγχειριδίου περιέχει υπερσυνδέσμους που οδηγούν στη νομολογία των δύο ευρωπαϊκών δικαστηρίων και στην παρατιθέμενη νομοθεσία της ΕΕ. Υπερσύνδεσμοι προς τις πηγές του δικαίου της ΕΕ παραπέμπουν τον αναγνώστη στις σελίδες επισκόπησης του ιστοτόπου eur-lex.europa.eu, από όπου ο αναγνώστης μπορεί να ανοίξει την απόφαση ή το νομοθέτημα που τον ενδιαφέρει σε κάθε διαθέσιμη γλώσσα της ΕΕ.

Πίνακας 1: Κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών υπό το δίκαιο της ΕΕ

Πρόσωπα με δικαιώματα που απορρέουν από τις διατάξεις της ΕΕ για την ελεύθερη κυκλοφορία	Μέλη της οικογένειας πολιτών κρατών μελών της ΕΕ
Πρόσωπα με δικαιώματα που απορρέουν από διεθνείς συμφωνίες	Μέλη της οικογένειας πολιτών από χώρες του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) και την Ελβετία Υπήκοοι Τουρκίας και μέλη της οικογένειάς τους Βρετανοί υπήκοοι Υπήκοοι τρίτων χωρών που έχουν συνάψει διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες με την ΕΕ (πάνω από 100 χώρες)
Βραχυχρόνιοι και μακροχρόνιοι μετανάστες	Μέλη της οικογένειας συντηρούντων που κατάγονται από τρίτες χώρες Επί μακρόν διαμένοντες στην ΕΕ Κάτοχοι ενιαίας άδειας Κάτοχοι μπλε κάρτας και τα μέλη της οικογένειάς τους Αποσπασμένοι εργαζόμενοι Ερευνητές Ενδοεταιρικός μετατιθέμενοι Φοιτητές Εσωτερικοί άμισθοι βοηθοί Εποχιακοί εργαζόμενοι Κάτοχοι άδειας τοπικής διασυνοριακής κυκλοφορίας Κάτοχοι θεώρησης μακράς διαμονής
Προσωρινοί επισκέπτες	Υπήκοοι τρίτων χωρών που απαλλάσσονται από την υποχρέωση θεώρησης Υπήκοοι τρίτων χωρών που δεσμεύονται από υποχρέωση θεώρησης

Πρόσωπα που χρήζουν προστασίας	Αιτούντες άσυλο
	Δικαιούχοι επικουρικής προστασίας
	Δικαιούχοι προσωρινής προστασίας
	Πρόσφυγες
Μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση	Θύματα εμπορίας ανθρώπων
	Παράνομα διαμένοντες υπήκοοι τρίτων χωρών
	Παράνομα διαμένοντες υπήκοοι τρίτων χωρών, των οποίων η απομάκρυνση έχει αναβληθεί

Σημείωση: Ένας υπήκοος τρίτης χώρας μπορεί να εμπίπτει σε περισσότερες από μία κατηγορίες.
Πηγή: FRA, 2026.

Εισαγωγή

Στην παρούσα εισαγωγή περιγράφονται εν συντομία οι ρόλοι των δύο ευρωπαϊκών έννομων τάξεων που διέπουν τη μετανάστευση. Οι παραπομπές στο νομικό σύστημα του Συμβουλίου της Ευρώπης αφορούν κατά κύριο λόγο την ΕΣΔΑ και τη νομολογία που έχει αναπτυχθεί από το ΕΔΔΑ και, κατά περίπτωση, τον ΕΚΧ. Το δίκαιο της ΕΕ παρουσιάζεται κυρίως μέσω των σχετικών κανονισμών και οδηγιών και των διατάξεων του Χάρτη της ΕΕ. Το παρόν εγχειρίδιο δεν καλύπτει το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων ούτε το προσφυγικό δίκαιο στο πλαίσιο του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ), εκτός των περιπτώσεων όπου οι εν λόγω νομικές πράξεις αναφέρονται ρητά στο ευρωπαϊκό δίκαιο ή πολύ επιλεγμένων ενδεικτικών αναφορών στη «νομολογία» εποπτικών οργάνων των συνθηκών των ΗΕ.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης συστάθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με σκοπό να συνενώσει τα κράτη της Ευρώπης για την προαγωγή του κράτους δικαίου, της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μέχρι τον Μάρτιο του 2026, το Συμβούλιο της Ευρώπης απαρτιζόταν από 46 κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών της ΕΕ ⁽²⁾.

⁽²⁾ Schmal S., Breuer M. (επιμ.), *The Council of Europe: Its Laws and Policies*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2017.

Το 1950 το Συμβούλιο της Ευρώπης θέσπισε την ΕΣΔΑ, η οποία, δυνάμει του άρθρου 19, συστήνει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) ως δικαστικό μηχανισμό ώστε να διασφαλίζεται ότι τα κράτη τηρούν τις υποχρεώσεις τους δυνάμει της Σύμβασης.

Το ΕΔΔΑ εξετάζει τις προσφυγές που υποβάλλονται από φυσικά πρόσωπα, ομάδες προσώπων, ΜΚΟ ή νομικά πρόσωπα ισχυριζόμενα παραβιάσεις της Σύμβασης. Μπορεί επίσης να εξετάζει υποθέσεις μεταξύ κρατών, όταν ένα ή περισσότερα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης ασκούν προσφυγή κατά άλλου κράτους μέλους. Ο προσφεύγων στο ΕΔΔΑ δεν απαιτείται να είναι πολίτης ή νόμιμα διαμένων σε ένα από τα συμβαλλόμενα κράτη ⁽³⁾. Το άρθρο 1 της ΕΣΔΑ προβλέπει ότι τα κράτη «αναγνωρίζουν» τα δικαιώματα της Σύμβασης «εις όλα τα εξαρτώμενα εκ της δικαιοδοσίας τους πρόσωπα». Σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, η έννοια της δικαιοδοσίας δύναται να εκτείνεται και πέραν της επικράτειας μιας χώρας. Ένα συμβαλλόμενο μέρος της ΕΣΔΑ είναι υπεύθυνο δυνάμει του άρθρου 1 της ΕΣΔΑ για κάθε πράξη ή παράλειψη των οργάνων του ανεξαρτήτως του αν η εν λόγω πράξη ή παράλειψη είναι αποτέλεσμα του εθνικού δικαίου ή της ανάγκης συμμόρφωσης προς διεθνείς νομικές υποχρεώσεις ⁽⁴⁾.

Τα ζητήματα που άπτονται της μετανάστευσης έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη εκτεταμένης νομολογίας από το ΕΔΔΑ ⁽⁵⁾. Το παρόν εγχειρίδιο παρουσιάζει επιλεγμένα παραδείγματα. Αφορούν κυρίως το άρθρο 3 (απαγόρευση των βασανιστηρίων), το άρθρο 5 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια), το άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) και το άρθρο 13 (δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής) της ΕΣΔΑ. Το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ απαιτεί από τα κράτη να παρέχουν τη δυνατότητα προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής για υποβολή προσφυγών δυνάμει της Σύμβασης.

Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, η πρωταρχική ευθύνη για τη συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την ΕΣΔΑ βαρύνει τα κράτη, ενώ η προσφυγή στο ΕΔΔΑ χρησιμοποιείται μόνο ως ύστατο μέσο. Τα

⁽³⁾ Η ΕΣΔΑ περιλαμβάνει λίγες διατάξεις στις οποίες γίνεται ρητή αναφορά σε αλλοδαπούς ή οι οποίες περιορίζουν ορισμένα δικαιώματα σε υπηκόους ή νομίμως διαμένοντες [βλ., για παράδειγμα, το άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της ΕΣΔΑ, τα άρθρα 2, 3 και 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ].

⁽⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Matthews κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 24833/94, 18 Φεβρουαρίου 1999, σκέψη 32· ΕΔΔΑ, *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi κατά Ιρλανδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 45036/98, 30 Ιουνίου 2005, σκέψη 153.

⁽⁵⁾ ΕΔΔΑ, *75 years of the European Convention on Human Rights – Focus On: Immigration*, Ενημερωτικό δελτίο, Οκτώβριος 2025.

κράτη έχουν ένα περιθώριο εκτίμησης. Το ΕΔΔΑ δεν υποκαθιστά τα ανεξάρτητα και αμερόληπτα εθνικά δικαστήρια όταν αυτά τα τελευταία έχουν εξετάσει προσεκτικά τα πραγματικά περιστατικά, εφαρμόζοντας τα σχετικά πρότυπα για τα ανθρώπινα δικαιώματα σύμφωνα με την ΕΣΔΑ και τη νομολογία του, έχουν σταθμίσει επαρκώς τα προσωπικά συμφέροντα του προσφεύγοντος έναντι του γενικότερου δημόσιου συμφέροντος και έχουν καταλήξει σε συμπεράσματα που δεν είναι «ούτε αυθαίρετα ούτε προδήλως αδικαιολόγητα»⁽⁶⁾.

Τα κράτη έχουν τη διεθνή υποχρέωση να διασφαλίζουν τη συμμόρφωση των λειτουργιών τους με την ΕΣΔΑ. Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν πλέον ενσωματώσει ή θέσει σε ισχύ την ΕΣΔΑ στην εθνική τους νομοθεσία, γεγονός που υποχρεώνει τους δικαστές και τους λοιπούς λειτουργούς να ενεργούν σύμφωνα με τις διατάξεις της Σύμβασης.

Το 1961 το Συμβούλιο της Ευρώπης θέσπισε τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (ο οποίος αναθεωρήθηκε το 1996) προκειμένου να διασφαλίσει τον σεβασμό των θεμελιωδών κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων. Μέχρι τον Μάρτιο του 2026, 42 από τα 46 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης είχαν επικυρώσει τον ΕΚΧ⁽⁷⁾. Ο ΕΚΧ δεν προβλέπει κάποιο δικαστήριο, αλλά προβλέπει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ), η οποία απαρτίζεται από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες οι οποίοι αποφασίζουν σχετικά με τη συμμόρφωση του εθνικού δικαίου και της εθνικής πρακτικής στο πλαίσιο δύο διαδικασιών: της διαδικασίας αναφοράς, σύμφωνα με την οποία τα κράτη υποβάλλουν εθνικές εκθέσεις ανά τακτά διαστήματα, και της διαδικασίας συλλογικών προσφυγών⁽⁸⁾, η οποία παρέχει στους οργανισμούς τη δυνατότητα να ασκήσουν προσφυγές. Η ΕΕΚΔ εκδίδει συμπεράσματα επί των εθνικών εκθέσεων και αποφάσεις επί των συλλογικών προσφυγών. Ορισμένα από τα συμπεράσματα και τις αποφάσεις της μνημονεύονται στο παρόν εγχειρίδιο.

⁽⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Faruk Rooma Alam κατά Δανίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 33809/15, 6 Ιουνίου 2017, σκέψη 35.

⁽⁷⁾ Τριάντα έξι κράτη δεσμεύονται από τον αναθεωρημένο ΕΚΧ του 1996 και εννέα από τον ΕΚΧ του 1961. Ο ΕΚΧ παρέχει στα συμβαλλόμενα κράτη τη δυνατότητα να προσυπογράφουν ειδικές μόνο διατάξεις, με την επιφύλαξη ορισμένων ελάχιστων ορίων. Το **παράρτημα 3** παρέχει μια επισκόπηση της εφαρμοσιμότητας των διατάξεων του ΕΚΧ.

⁽⁸⁾ Η διαδικασία προσφυγών είναι προαιρετική (σε αντίθεση με τη διαδικασία αναφοράς) και, μέχρι τον Ιανουάριο του 2026, είχε γίνει αποδεκτή από 16 εκ των κρατών που έχουν προσχωρήσει στον ΕΚΧ.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Η ΕΕ απαρτίζεται από 27 κράτη μέλη. Η νομοθεσία της ΕΕ αποτελείται από τις Συνθήκες και το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ. Οι Συνθήκες, και συγκεκριμένα η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και η ΣΛΕΕ, έχουν εγκριθεί από όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ και αναφέρονται επίσης ως «πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ». Οι κανονισμοί, οι οδηγίες και οι αποφάσεις της ΕΕ έχουν εκδοθεί από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ στα οποία έχουν ανατεθεί οι σχετικές εξουσίες δυνάμει των συνθηκών και συχνά αναφέρονται ως «παράγωγο δίκαιο της ΕΕ».

Η ΕΕ αποτελεί τη μετεξέλιξη των τριών διεθνών οργανισμών που ιδρύθηκαν τη δεκαετία του 1950, ασχολούνταν με την ενέργεια, την ασφάλεια και το ελεύθερο εμπόριο και ήταν γνωστοί από κοινού ως «Ευρωπαϊκές Κοινότητες». Ο κύριος σκοπός των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ήταν η τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης μέσω της ελεύθερης κυκλοφορίας των αγαθών, των κεφαλαίων, των ανθρώπων και των υπηρεσιών. Η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων συνιστά, επομένως, βασικό στοιχείο της ΕΕ. Ο πρώτος κανονισμός για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων το 1968⁽⁹⁾ αναγνώριζε ότι οι εργαζόμενοι πρέπει όχι απλώς να μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα, αλλά και να συνοδεύονται από τα μέλη της οικογένειάς τους, ανεξαρτήτως εθνικότητας. Η ΕΕ έχει αναπτύξει ένα συνοδευτικό σώμα σύνθετης νομοθεσίας σχετικά με τη δυνατότητα μεταφοράς των δικαιωμάτων κοινωνικής ασφάλισης, τα δικαιώματα κοινωνικής πρόνοιας και την υγειονομική περίθαλψη, καθώς και διατάξεις σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση τίτλων σπουδών. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της νομοθεσίας, η οποία έχει αναπτυχθεί κατά κύριο λόγο για τους υπηκόους των κρατών μελών της ΕΕ, ισχύει επίσης για διάφορες άλλες κατηγορίες υπηκόων χωρών εκτός ΕΕ.

Ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (ΕΟΧ) τέθηκε σε ισχύ το 1994. Οι υπήκοοι κρατών εκτός ΕΕ που ανήκουν στον ΕΟΧ —δηλαδή της Ισλανδίας, του Λιχτενστάιν και της Νορβηγίας— έχουν τα ίδια δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας με τους πολίτες της ΕΕ⁽¹⁰⁾. Ομοίως, βάσει ειδικής συμφωνίας που συνάφθηκε με την ΕΕ στις 21 Ιουνίου 1999⁽¹¹⁾, οι υπήκοοι της Ελβετίας απολαύουν επίσης του δικαιώ-

⁽⁹⁾ Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968 περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ L 257 της 19.10.1968, σ. 2).

⁽¹⁰⁾ Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, 2 Μαΐου 1992, Μέρος III Ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων (ΕΕ L 1 της 3.1.1994, σ. 3).

⁽¹¹⁾ Συμφωνία για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και κρατών μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου, η οποία υπογράφηκε στο Λουξεμβούργο στις 21 Ιουνίου 1999 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουνίου 2002 (ΕΕ L 114 της 30.4.2002, σ. 6, ELI: [http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2002/309\(1\)/2017-01-01](http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2002/309(1)/2017-01-01)).

ματος ελεύθερης κυκλοφορίας και εγκατάστασης στην ΕΕ. Η Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, η Νορβηγία και η Ελβετία, είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), η οποία αποτελεί διακυβερνητικό οργανισμό που στοχεύει στην προαγωγή του ελεύθερου εμπορίου και της οικονομικής ολοκλήρωσης. Η ΕΖΕΣ έχει τα δικά της θεσμικά όργανα, στα οποία περιλαμβάνεται και ένα δικαστήριο. Το Δικαστήριο της ΕΖΕΣ είναι αρμόδιο να ερμηνεύει τη συμφωνία για τον ΕΟΧ αναφορικά με την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία. Ακολουθεί το πρότυπο του ΔΕΕ και τείνει να ακολουθεί τη νομολογία του.

Οι Τούρκοι πολίτες χαίρουν επίσης ειδικών προνομίων δυνάμει του δικαίου της ΕΕ. Δεν έχουν δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας προς την ΕΕ ή εντός αυτής. Ωστόσο, η συμφωνία σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας (συμφωνία της Άγκυρας) συνάφθηκε με την Τουρκία το 1963 και το 1970 συνάφθηκε πρόσθετο πρωτόκολλο («πρόσθετο πρωτόκολλο της συμφωνίας της Άγκυρας») ⁽¹²⁾. Ως αποτέλεσμα, οι Τούρκοι πολίτες στους οποίους επιτρέπεται να εισέλθουν στο έδαφος της ΕΕ με σκοπό να εργαστούν ή να εγκατασταθούν εκεί, χαίρουν ορισμένων προνομίων, έχουν δικαίωμα παραμονής και προστατεύονται από απέλαση. Καλύπτονται επίσης από τη ρήτρα διατήρησης της ισχύουσας κατάστασης βάσει του άρθρου 41 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της συμφωνίας της Άγκυρας, το οποίο τους διασφαλίζει έναντι της εφαρμογής περισσότερων περιορισμών σε σχέση με εκείνους που ίσχυαν κατά τη στιγμή της έναρξης ισχύος της ρήτρας για το κράτος μέλος υποδοχής. Η ΕΕ έχει επίσης συνάψει συμφωνίες με διάφορες άλλες χώρες (βλ. [ενότητα 8.2.5](#)), καμία όμως εκ των οποίων δεν είναι τόσο ευρεία όσο η συμφωνία της Άγκυρας.

Με την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι Βρετανοί υπήκοοι είναι υπήκοοι τρίτης χώρας από την 1η Φεβρουαρίου 2020. Μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου στο τέλος του 2020, η συμφωνία εμπορίου και συνεργασίας ΕΕ – Ηνωμένου Βασιλείου ⁽¹³⁾ ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και του Ηνωμένου Βασιλείου σε σειρά τομέων, όπως το εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, το ψηφιακό εμπόριο, οι δημόσιες συμβάσεις και η αεροπορία. Οι νέες ρυθμίσεις καθορίζουν τους όρους υπό τους οποίους οι Βρετανοί υπήκοοι –που απαλλάσσονται από την υποχρέωση θεώρησης για βραχυχρόνιες

⁽¹²⁾ Συμφωνία σύνδεσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Τουρκίας (ΕΕ αριθ. 217 της 29.12.1964) (συμφωνία της Άγκυρας), η οποία συμπληρώθηκε με το πρόσθετο πρωτόκολλο που υπογράφηκε τον Νοέμβριο του 1970 (ΕΕ L 293 της 29.12.1972, σ. 3).

⁽¹³⁾ Συμφωνία εμπορίου και συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, αφενός, και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, αφετέρου (ΕΕ L 149 της 30.4.2021, σ. 10).

διαμονές δυνάμει του **κανονισμού (ΕΕ) 2019/592** ⁽¹⁴⁾— μπορούν να εργαστούν, να ταξιδεύουν ή να μετεγκατασταθούν εντός της ΕΕ, παράλληλα με διατάξεις σχετικά με τον συντονισμό της κοινωνικής ασφάλισης. Η κοινή πολιτική δήλωση για το άσυλο και τις επιστροφές ⁽¹⁵⁾ υπογραμμίζει τη σημασία της αποτελεσματικής διαχείρισης της μετανάστευσης και αναγνωρίζει τις ιδιαίτερες περιστάσεις που προκαλούνται από τους συνοριακούς ελέγχους και άλλες σύνθετες ταξιδιωτικές ρυθμίσεις. Ως εκ τούτου, το Ηνωμένο Βασίλειο σχεδιάζει να προβεί σε διμερείς διαπραγματεύσεις με τα περισσότερο ενδιαφερόμενα κράτη μέλη της ΕΕ, προκειμένου να θεσπιστούν πρακτικές ρυθμίσεις για το άσυλο, την οικογενειακή επανένωση για ασυνόδευτα παιδιά και την παράτυπη μετανάστευση.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ τέθηκε σε ισχύ το 1993 και δημιούργησε την ιθαγένεια της Ένωσης, υπό την προϋπόθεση, ωστόσο, της κατοχής ιθαγένειας ενός εκ των κρατών μελών της ΕΕ. Η έννοια αυτή έχει χρησιμοποιηθεί εκτενώς για την ενίσχυση της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών και των μελών της οικογένειάς τους οποιασδήποτε εθνικότητας.

Το 1985 υπογράφηκε η συμφωνία του Σένγκεν, η οποία οδήγησε στην κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα των συμμετεχόντων κρατών μελών της ΕΕ. Μέχρι το 1995 είχε δημιουργηθεί ένα σύνθετο σύστημα εφαρμογής εξωτερικών ελέγχων, το οποίο ρύθμιζε την πρόσβαση στον χώρο Σένγκεν. Το 1997 το σύστημα Σένγκεν —το οποίο έως τότε ρυθμιζόταν σε διακυβερνητικό επίπεδο— έγινε μέρος της έννομης τάξης της ΕΕ. Οι κανόνες που αφορούν τη διαχείριση των συνόρων συνεχίζουν να εξελίσσονται και να αναπτύσσονται στο πλαίσιο του κώδικα συνόρων του Σένγκεν [κανονισμός (ΕΕ) 2016/399]. Το 2004 η ΕΕ δημιούργησε τον Frontex (ο οποίος αποκαλείται επισήμως Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής από το 2016) ώστε να συνδράμει τα κράτη μέλη της ΕΕ στη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης και στο πεδίο των επιστροφών.

⁽¹⁴⁾ **Κανονισμός (ΕΕ) 2019/592** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Απριλίου 2019, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1806 περί του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών μελών, και του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή, όσον αφορά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση (ΕΕ L 1031 της 12.4.2019, σ. 1).

⁽¹⁵⁾ Δηλώσεις που αναφέρονται στην απόφαση του Συμβουλίου για την υπογραφή, εξ ονόματος της Ένωσης, και για την προσωρινή εφαρμογή, της συμφωνίας εμπορίου και συνεργασίας και της συμφωνίας σχετικά με διαδικασίες ασφάλειας για την ανταλλαγή και την προστασία διαβαθμισμένων πληροφοριών (ΕΕ L 444 της 31.12.2020, σ. 1475).

Από την εποχή της Συνθήκης της Ρώμης, το 1957, διαδοχικές τροποποιήσεις των συνθηκών έχουν διευρύνει τις αρμοδιότητες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, σήμερα της ΕΕ, σε ζητήματα σχετικά με τη μετανάστευση· η Συνθήκη του Άμστερνταμ έδωσε στην ΕΕ νέες αρμοδιότητες στους τομείς των συνόρων, της μετανάστευσης και του ασύλου, συμπεριλαμβανομένων των θεωρήσεων και επιστροφών. Η διαδικασία αυτή ολοκληρώθηκε με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία έδωσε στην ΕΕ νέες εξουσίες στον τομέα της ενσωμάτωσης υπηκόων τρίτων χωρών.

Σε αυτό το πλαίσιο, έχει καταγραφεί συνεχής εξέλιξη του κεκτημένου της ΕΕ όσον αφορά το άσυλο, ενός σώματος διακυβερνητικών συμφωνιών, κανονισμών και οδηγιών που διέπουν το σύνολο σχεδόν των θεμάτων που αφορούν το άσυλο στην ΕΕ. Ωστόσο, το κεκτημένο για το άσυλο δεν δεσμεύει στο σύνολό του όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ (βλ. [παράρτημα 1](#)).

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η ΕΕ έχει θεσπίσει νομοθεσία που αφορά τη μετανάστευση προς την ΕΕ ορισμένων κατηγοριών προσώπων, καθώς και κανόνες για τους υπηκόους τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην Ένωση (βλ. [Νομικές πράξεις της ΕΕ και επιλεγμένες συμφωνίες](#)).

Δυνάμει των συνθηκών της ΕΕ, η Ένωση θέσπισε το δικό της δικαστήριο, γνωστό ως Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) μέχρι την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας τον Δεκέμβριο του 2009· έκτοτε μετονομάστηκε σε Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) ⁽¹⁶⁾. Το ΔΕΕ διαθέτει αρκετές εξουσίες. Αφενός, μπορεί να αποφαινεται επί του κύρους των πράξεων της ΕΕ και των παραλείψεων των θεσμικών οργάνων της δυνάμει του δικαίου της Ένωσης και του συναφούς διεθνούς δικαίου, καθώς και επί των παραβάσεων της νομοθεσίας της ΕΕ από τα κράτη μέλη. Αφετέρου, το ΔΕΕ διατηρεί αποκλειστική αρμοδιότητα όσον αφορά τη διασφάλιση της ορθής και ομοιόμορφης εφαρμογής και ερμηνείας του δικαίου της ΕΕ στο σύνολο των κρατών μελών της. Σύμφωνα με το άρθρο 263 παράγραφος 4 της ΣΛΕΕ, η πρόσβαση των φυσικών προσώπων στο ΔΕΕ είναι σχετικά περιορισμένη ⁽¹⁷⁾.

⁽¹⁶⁾ Το παρόν εγχειρίδιο χρησιμοποιεί το ακρωνύμιο ΔΕΚ για αποφάσεις που εκδόθηκαν πριν από τον Δεκέμβριο του 2009 και το ακρωνύμιο ΔΕΕ για τις υποθέσεις που έχουν εκδικαστεί από τον Δεκέμβριο του 2009 και έπειτα.

⁽¹⁷⁾ Βλ., για παράδειγμα, ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Σεπτεμβρίου 2008, *Kadi και Al Barakaat International Foundation κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-402/05 P και C-415/05 P, ECLI:EU:C:2008:461· καθώς και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2013, *Telefónica SA κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-274/12 P, ECLI:EU:C:2013:852.

Ωστόσο, τα φυσικά πρόσωπα μπορούν πάντα να προσφεύγουν στα εθνικά δικαστήρια εφόσον επιθυμούν να εγείρουν ζητήματα σχετικά με την ερμηνεία ή το κύρος του δικαίου της ΕΕ. Οι δικαστικές αρχές των κρατών μελών της ΕΕ, βάσει του καθήκοντος ειλικρινούς συνεργασίας και των αρχών που διέπουν την αποτελεσματικότητα του δικαίου της ΕΕ σε εθνικό επίπεδο, είναι επιφορτισμένες με την ευθύνη της διασφάλισης της ορθής εφαρμογής και επιβολής του δικαίου της ΕΕ στην εκάστοτε εθνική έννομη τάξη. Επιπλέον, σύμφωνα με την απόφαση του ΔΕΚ στην υπόθεση *Francovich* ⁽¹⁸⁾, τα κράτη μέλη της ΕΕ υποχρεούνται, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να παρέχουν δυνατότητα αποκατάστασης, συμπεριλαμβανομένης της αποζημίωσης κατά περίπτωση στα πρόσωπα τα οποία έχουν ζημιωθεί ως αποτέλεσμα της μη συμμόρφωσης ενός κράτους μέλους με το δικαίο της ΕΕ. Σε περίπτωση αμφιβολίας όσον αφορά την ερμηνεία ή το κύρος μιας διάταξης της ΕΕ, τα εθνικά δικαστήρια μπορούν —και ενίοτε οφείλουν ⁽¹⁹⁾— να ζητούν καθοδήγηση από το ΔΕΕ μέσω της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής δυνάμει του άρθρου 267 της ΣΛΕΕ. Στον τομέα της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης, η επείγουσα προδικαστική διαδικασία (*procédure préjudicielle d'urgence* — PPU) έχει θεσπιστεί προκειμένου να διασφαλίζεται η ταχεία λήψη αποφάσεων σε υποθέσεις που εκκρεμούν ενώπιον εθνικών δικαστηρίων και αφορούν πρόσωπα υπό κράτηση ⁽²⁰⁾.

⁽¹⁸⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Νοεμβρίου 1991, *Francovich και Bonifaci κατά λοιπών κατά Ιταλικής Δημοκρατίας*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-6/90 και C-9/90, ECLI:EU:C:1991:428· ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 1995, *Andrea Francovich κατά Ιταλικής Δημοκρατίας*, C-479/93, ECLI:EU:C:1995:372.

⁽¹⁹⁾ Σύμφωνα με το άρθρο 267 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ, η υποχρέωση αυτή προκύπτει πάντα για δικαστήρια των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου και αφορούν επίσης άλλα δικαστήρια οσάκις η διαδικασία προδικαστικής παραπομπής αφορά το κύρος μιας διάταξης της ΕΕ και συντρέχουν λόγοι προκειμένου η προσφυγή να θεωρηθεί βάσιμη (βλ., για παράδειγμα, ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Οκτωβρίου 1987, *Foto-Frost κατά Hauptzollamt Lübeck-Ost*, C-314/85, ECLI:EU:C:1987:452).

⁽²⁰⁾ Βλ. το πρωτόκολλο αριθ. 3 περί του οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άρθρο 23α, και τον *κανονισμό διαδικασίας του Δικαστηρίου*, άρθρα 107-114. Για πληρέστερη επισκόπηση των υποθέσεων που ενδέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο PPU, βλ. ΔΕΕ, Συστάσεις προς τα εθνικά δικαστήρια, σχετικές με την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων (ΕΕ C, C/2024/6008, 9.10.2024, ΕΙ: <http://data.europa.eu/eli/C/2024/6008/oj>), σκέψη 43: «ένα εθνικό δικαστήριο μπορεί να υποβάλει, για παράδειγμα, αίτημα να εφαρμοστεί η επείγουσα προδικαστική διαδικασία στην κατά το άρθρο 267 τέταρτο εδάφιο της ΣΛΕΕ περίπτωση προσώπου που κρατείται ή στερείται της ελευθερίας του, όταν η απάντηση στο ανακύπτον ζήτημα είναι αποφασιστικής σημασίας για την εκτίμηση της νομικής καταστάσεως του προσώπου αυτού, ή στο πλαίσιο διαφοράς σχετικής με τη γονική μέριμνα ή την επιμέλεια [...] ιδίως όταν η έκβαση της διαφοράς της κύριας δίκης εξαρτάται από την απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα και η εφαρμογή της συνήθους διαδικασίας μπορεί να πληγεί σοβαρά, αν όχι ανεπανόρθωτα [...]».

Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ

Οι αρχικές Συνθήκες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δεν περιλάμβαναν καμία αναφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα ή στην προστασία τους. Ωστόσο, καθώς ετίθεντο ενώπιον του ΔΕΚ υποθέσεις που αφορούσαν φερόμενες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε τομείς εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ, το ΔΕΚ ανέπτυξε μια νέα προσέγγιση με στόχο να παρέχει προστασία σε φυσικά πρόσωπα, συμπεριλαμβάνοντας τα θεμελιώδη δικαιώματα στις λεγόμενες «γενικές αρχές» του δικαίου της ΕΕ. Σύμφωνα με το ΔΕΚ, οι γενικές αυτές αρχές θα αντανakλούσαν το περιεχόμενο των διατάξεων περί προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που περιλαμβάνονται στα εθνικά συντάγματα και στις συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα, και ειδικότερα στην ΕΣΔΑ. Το ΔΕΚ ανέφερε ότι θα διασφάλιζε τη συμμόρφωση του δικαίου της ΕΕ με αυτές τις αρχές ⁽²¹⁾.

Αναγνωρίζοντας ότι οι πολιτικές της θα μπορούσαν να έχουν αντίκτυπο στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε μια προσπάθεια να φέρει τους πολίτες πιο κοντά στην ΕΕ, η Ένωση διακήρυξε το 2000 τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο Χάρτης περιλαμβάνει έναν κατάλογο ανθρωπίνων δικαιωμάτων βασισμένων στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα συντάγματα των κρατών μελών της ΕΕ, την ΕΣΔΑ, τον ΕΚΧ και τις διεθνείς συνθήκες περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως είναι η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού. Ο Χάρτης, όπως δημοσιεύτηκε το 2000, αποτελούσε απλή διακήρυξη, υπό την έννοια ότι δεν ήταν νομικά δεσμευτικός. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ως όργανο κατεξοχήν αρμόδιο να προτείνει νέα ενωσιακή νομοθεσία, δήλωσε λίγο αργότερα ότι θα διασφάλιζε τη συμμόρφωση των νομοθετικών της προτάσεων με τον Χάρτη.

Με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας, την 1η Δεκεμβρίου 2009, τροποποιήθηκε το καθεστώς του Χάρτη, ο οποίος κατέστη νομικά δεσμευτικός με το ίδιο νομικό κύρος που έχουν και οι Συνθήκες. Πέραν των θεσμικών οργάνων της ΕΕ, τα κράτη μέλη της δεσμεύονται επίσης να συμμορφώνονται με τον Χάρτη «όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης» (άρθρο 51 παράγραφος 1 του Χάρτη).

⁽²¹⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Δεκεμβρίου 1979, *Liselotte Hauer κατά Ομοσπόνδου κράτους της Πληνάνιας-Παλατινάτου*, C-44/79, ECLI:EU:C:1979:290, σκέψη 15.

Έχει εκδοθεί ένα ερμηνευτικό πρωτόκολλο που ερμηνεύει τον Χάρτη σε σχέση με την Πολωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο ⁽²²⁾. Σε υπόθεση σχετική με τη μετανάστευση που εκδικάστηκε από το ΔΕΕ το 2011, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο κύριος σκοπός του πρωτοκόλλου είναι ο περιορισμός της εφαρμογής του Χάρτη στο πεδίο των κοινωνικών δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι το πρωτόκολλο δεν επηρεάζει την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου στον τομέα του ασύλου ⁽²³⁾.

Το άρθρο 18 του Χάρτη περιλαμβάνει –για πρώτη φορά σε ευρωπαϊκό επίπεδο– δικαίωμα ασύλου. Σύμφωνα με το άρθρο 18, πρόκειται για ενισχυμένο δικαίωμα: «[τ]ο δικαίωμα ασύλου διασφαλίζεται τηρουμένων των κανόνων της Σύμβασης της Γενεύης [...] και σύμφωνα με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Το άρθρο 19 του Χάρτη περιλαμβάνει απαγόρευση της επιστροφής ενός ατόμου σε περίπτωση που διακατέχεται βασίμως από τον φόβο ότι θα διωχθεί ή διατρέχει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί βασανιστήρια ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία (αρχή της μη επαναπροώθησης), καθώς και απαγόρευση των ομαδικών απελάσεων.

Ενδιαφέρον στο πλαίσιο της μετανάστευσης φαίνεται να παρουσιάζουν και άλλες διατάξεις του Χάρτη σχετικά με την προστασία που παρέχεται σε φυσικά πρόσωπα. Το άρθρο 47 του Χάρτη προβλέπει αυτοτελές δικαίωμα πραγματικής (δικαστικής) προσφυγής και καθορίζει τις αρχές της δίκαιης δίκης. Η αρχή του δικαστικού ελέγχου που κατοχυρώνεται από το άρθρο 47 προβλέπει εξέταση από δικαστήριο. Αυτό διασφαλίζει ευρύτερη προστασία σε σχέση με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, το οποίο εγγυάται το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, η οποία δεν είναι απαραίτητα δικαστήριο. Επιπλέον, το άρθρο 52 παράγραφος 3 του Χάρτη ορίζει ότι το ελάχιστο επίπεδο προστασίας που παρέχεται από τις διατάξεις του Χάρτη είναι εκείνο που παρέχεται από την ΕΣΔΑ· η ΕΕ μπορεί, παρ’ όλα αυτά, να εφαρμόζει μια πιο ευρεία ερμηνεία των δικαιωμάτων σε σχέση με εκείνη του ΕΔΔΑ.

⁽²²⁾ ΣΛΕΕ, Πρωτόκολλο αριθ. 30 σχετικά με την εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Πολωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο (ΕΕ C 115 της 9.5.2008, σ. 313).

⁽²³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2011, *N.S. κατά Secretary of State for the Home Department και M.E. και λοιποί κατά Refugee Applications Commissioner και Minister for Justice, Equality and Law Reform* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-411/10 και C-493/10, ECLI:EU:C:2011:865.

Η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ

Το δίκαιο της ΕΕ και η ΕΣΔΑ συνδέονται στενά. Το ΔΕΕ αντλεί έμπνευση από την ΕΣΔΑ κατά τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπό το δίκαιο της Ένωσης. Ο Χάρτης αντικατοπτρίζει το εύρος των δικαιωμάτων που προβλέπονται από την ΕΣΔΑ, παρότι δεν περιορίζεται στα συγκεκριμένα μόνο δικαιώματα. Κατά συνέπεια, το δίκαιο της Ένωσης έχει αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό σε συμφωνία με την ΕΣΔΑ, παρότι η ΕΕ δεν έχει ακόμη προσχωρήσει στην εν λόγω Σύμβαση. Ωστόσο, σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο, τυχόν φυσικά πρόσωπα που επιθυμούν να καταγγείλουν την ΕΕ και την αδυναμία της να εγγυηθεί τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν μπορούν να προσφύγουν ενώπιον του ΕΔΔΑ κατά της ίδιας της ΕΕ. Μόνο υπό ορισμένες προϋποθέσεις δύναται κανείς να καταγγείλει έμμεσα την ΕΕ προσφεύγοντας κατά ενός ή περισσότερων κρατών μελών της Ένωσης στο ΕΔΔΑ ⁽²⁴⁾.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας περιέχει διάταξη η οποία υποχρεώνει την ΕΕ να προσχωρήσει αυτοτελώς στην ΕΣΔΑ (άρθρο 6 παράγραφος 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση). Το πρωτόκολλο αριθ. 14 της ΕΣΔΑ ⁽²⁵⁾ τροποποιεί την ΕΣΔΑ ώστε να καταστεί δυνατή η εν λόγω προσχώρηση. Δεν είναι ακόμη σαφές τι αποτέλεσμα θα έχει αυτό στην πράξη και, ιδίως, πώς θα επηρεάσει τη σχέση μεταξύ του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ στο μέλλον. Ωστόσο, είναι πιθανό η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ να βελτιώσει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για φυσικά πρόσωπα τα οποία θεωρούν ότι η ΕΕ δεν έχει κατορθώσει να εγγυηθεί τα ανθρώπινα δικαιώματά τους.

Οι διαπραγματεύσεις σχετικά με ένα σχέδιο συμφωνίας για την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ ξεκίνησαν το 2010. Το σχέδιο συμφωνίας προσχώρησης αποτελείται από μια δέσμη κειμένων που είναι απαραίτητα για την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ. Περιλαμβάνει διατάξεις σχετικά με το πεδίο εφαρμογής της προσχώρησης, τις προσαρμογές που απαιτούνται στο κείμενο της ΕΣΔΑ και στο σύστημα, τη συμμετοχή της ΕΕ στα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης και το δικαίωμα ψήφου της εντός της Επιτροπής Υπουργών. Στη γνωμοδότηση 2/13 ⁽²⁶⁾

⁽²⁴⁾ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τη νομολογία του ΕΔΔΑ σε αυτόν τον σύνθετο τομέα, βλ. ειδικότερα ΕΔΔΑ, *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi κατά Ιρλανδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 45036/98, 30 Ιουνίου 2005· ΕΔΔΑ, *Avotiņš κατά Λετονίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 17502/07, 23 Μαΐου 2016.

⁽²⁵⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης, Πρωτόκολλο υπ' αριθ. 14 στη Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, το οποίο τροποποιεί το σύστημα ελέγχου της Σύμβασης, 2004, CETS αριθ. 194.

⁽²⁶⁾ ΔΕΕ, Γνωμοδότηση 2/13, 18 Δεκεμβρίου 2014.

του ΔΕΕ σχετικά με το σχέδιο συμφωνίας για την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το σχέδιο συμφωνίας δεν ήταν συμβατό με τις Συνθήκες της ΕΕ. Μετά τη γνωμοδότηση 2/13 του ΔΕΕ, οι διαπραγματεύσεις αναβλήθηκαν για λίγα χρόνια και επαναλήφθηκαν το 2020. Το 2023 επετεύχθη μια προσωρινή συμφωνία επί των αναθεωρημένων πράξεων προσχώρησης ⁽²⁷⁾. Η διαδικασία ενδέχεται να διαρκέσει ακόμη αρκετά χρόνια.

Βασικά σημεία

- Η μετανάστευση προς και εντός της Ευρώπης διέπεται από συνδυασμό ρυθμίσεων του εθνικού δικαίου, του δικαίου της ΕΕ, της ΕΣΔΑ, του ΕΚΧ και άλλων διεθνών υποχρεώσεων που έχουν αναλάβει τα ευρωπαϊκά κράτη.
- Προσφυγές κατά πράξεων ή παραλείψεων δημόσιων αρχών που συνιστούν παραβιάσεις της ΕΣΔΑ μπορούν να υποβάλλονται κατά οποιοδήποτε εκ των 46 κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στα κράτη αυτά περιλαμβάνονται και τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ. Η ΕΣΔΑ προστατεύει κάθε φυσικό πρόσωπο που υπάγεται στη δικαιοδοσία οποιοδήποτε εκ των 46 κρατών της, ανεξαρτήτως ιθαγένειας ή καθεστώτος διαμονής.
- Το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ προβλέπει ότι τα κράτη παρέχουν τη δυνατότητα άσκησης ένδικου μέσου ενώπιον εθνικής αρχής για υποβολή καταγγελιών δυνάμει της Σύμβασης. Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, όπως εννοείται στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, η πρωταρχική ευθύνη για τη συμμόρφωση με την ΕΣΔΑ βαρύνει τα ίδια τα κράτη, ενώ η προσφυγή στο ΕΔΔΑ χρησιμοποιείται μόνο ως ύστατο μέσο.
- Προσφυγές κατά πράξεων ή παραλείψεων κρατών μελών της ΕΕ που παραβιάζει το δίκαιο της ΕΕ μπορούν να υποβάλλονται στα εθνικά δικαστήρια, τα οποία υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ορθή εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ και μπορούν –και ενίοτε οφείλουν– να παραπέμπουν την εξεταζόμενη υπόθεση στο ΔΕΕ, στο πλαίσιο της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής, εφόσον εγείρεται ζήτημα ερμηνείας ή κύρους συγκεκριμένης διάταξης δικαίου της ΕΕ.

⁽²⁷⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης: Διευθύνουσα Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, *Interim Report to the Committee of Ministers, for information, on the negotiations on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, including the revised draft accession instruments in appendix* (Ενδιάμεση Έκθεση προς την Επιτροπή Υπουργών, για ενημέρωση, σχετικά με τις διαπραγματεύσεις για την προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένων των αναθεωρημένων σχεδίων πράξεων προσχώρησης στο παράρτημα), 2023.

1

Πρόσβαση στο έδαφος και στις διαδικασίες

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν του 1985, υπογράφηκε 19 Ιουνίου 1990 Κανονισμός για τον κατάλογο θεωρήσεων, (ΕΕ) 2018/1806 Κώδικας θεωρήσεων, κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 810/2009 Κανονισμός VIS, (ΕΚ) αριθ. 767/2008, όπως τροποποιήθηκε τελευταία με τον κανονισμό (ΕΕ) 2023/2667	Καθεστώς θεωρήσεων Σένγκεν	
Οδηγία για την επιβολή κυρώσεων στους μεταφορείς, 2001/51/ΕΚ Οδηγία για την υποβολή, 2002/90/ΕΚ Κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής, (ΕΕ) 2024/1356 Κανονισμοί για τις εκ των προτέρων πληροφορίες για τους επιβάτες, (ΕΕ) 2025/12 και (ΕΕ) 2025/13	Πρόληψη παράνομης εισόδου	
Κανονισμός SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων, (ΕΕ) 2018/1861 Κανονισμός για τη χρήση του SIS για τις επιστροφές, (ΕΕ) 2018/1860 Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 11	Καταχωρίσεις Σένγκεν και απαγορεύσεις εισόδου	ΕΣΔΑ, άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 (ελευθερία μετακίνησης)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Κώδικας συνόρων του Σένγκεν, κανονισμός (ΕΕ) 2016/399	Συνοριακοί έλεγχοι	
Κώδικας συνόρων του Σένγκεν, κανονισμός (ΕΕ) 2016/399, τίτλος ΙΙΙ	Εσωτερικά σύνορα	
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 4 παράγραφος 4 Κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής, (ΕΕ) 2024/1356, άρθρο 6 Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρα 43-54 (σχετικά με τη διαδικασία ασύλου στα σύνορα) Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 4	Ζώνες διέλευσης	ΕΔΔΑ, <i>Αμπιρ κατά Γαλλίας</i> , αριθ. 19776/92, 1996· και ΕΔΔΑ, <i>Ζ. Α. και άλλοι κατά Ρωσίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), αριθ. 61411/15 και τρεις άλλες υποθέσεις, 2019 (η κράτηση στη ζώνη διέλευσης κρίθηκε ως στέρση της ελευθερίας) ΕΔΔΑ, <i>Ιλίας και Αχμέτ κατά Ουγγαρίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), αριθ. 47287/15, 2019 (τα κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα των αλλοδαπών στις ζώνες διέλευσης στα χερσαία σύνορα)
Κανονισμός για την τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία, (ΕΚ) αριθ. 1931/2006	Τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία	
Χάρτης, άρθρο 18 (δικαίωμα ασύλου) και άρθρο 19 (προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης) Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348	Αιτούντες άσυλο	ΕΣΔΑ, άρθρο 3 (απαγόρευση των βασανιστηρίων)
Κώδικας συνόρων του Σένγκεν, κανονισμός (ΕΕ) 2016/399, άρθρα 4 και 13 Κανονισμός για τα θαλάσσια σύνορα, (ΕΕ) αριθ. 656/2014, άρθρο 10	Έρευνα και διάσωση στη θάλασσα και αποβίβαση	ΕΔΔΑ, <i>Safi και άλλοι κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 5418/15, 7 Ιουλίου 2022 (υποχρεώσεις των επιχειρήσεων θαλάσσιας διάσωσης σχετικά με πρόσωπα που βρίσκονται σε κίνδυνο στη θάλασσα) ΕΔΔΑ, <i>Hirsi Jamaa και άλλοι κατά Ιταλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 27765/09, 23 Φεβρουαρίου 2012 (επιστροφή κατόπιν επιχείρησης έρευνας και διάσωσης)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Χάρτης, άρθρο 47 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου) Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρο 67 Κώδικας συνόρων του Σένγκεν, (ΕΕ) 2016/399, άρθρο 14 παράγραφος 3 Κανονισμός SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων, (ΕΕ) 2018/1861, άρθρο 54 Κώδικας θεωρήσεων, κανονισμός (ΕΚ) 810/2009, άρθρο 32 παράγραφος 3 και άρθρο 34 παράγραφος 7	Ένδικα μέσα	ΕΣΔΑ, άρθρο 13 (δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής) ΕΔΔΑ, <i>Hirsi Jamaa</i> και άλλοι κατά Ιταλίας (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 27765/09, 23 Φεβρουαρίου 2012 (ομαδική απέλαση στην ανοικτή θάλασσα)

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο παρέχει επισκόπηση των καθεστώτων που ισχύουν για όσους επιθυμούν να εισέλθουν στο έδαφος ενός ευρωπαϊκού κράτους που δεσμεύεται από την ΕΣΔΑ και το ενωσιακό δίκαιο. Επιπλέον, καθορίζει τις κύριες παραμέτρους που πρέπει να σέβονται τα κράτη μέλη δυνάμει της ΕΣΔΑ και του δικαίου της ΕΕ, όταν επιβάλλουν προϋποθέσεις για την πρόσβαση στο έδαφός τους ή κατά την εκτέλεση δραστηριοτήτων σχετικών με τη διαχείριση των συνόρων.

Κατά κανόνα, τα κράτη διατηρούν το κυρίαρχο δικαίωμά τους να ελέγχουν την είσοδο και τη συνεχιζόμενη παρουσία αλλοδαπών στο έδαφός τους. Τόσο το δίκαιο της Ένωσης όσο και η ΕΣΔΑ επιβάλλουν ορισμένα όρια σε αυτή την άσκηση εθνικής κυριαρχίας. Οι υπήκοοι έχουν το δικαίωμα εισόδου στη χώρα τους και οι υπήκοοι της ΕΕ έχουν γενικό δικαίωμα, δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, να εισέρχονται σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Επιπλέον, όπως εξηγείται και στις ακόλουθες παραγράφους, τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και η ΕΣΔΑ απαγορεύουν την άρνηση εισόδου ατόμων στα σύνορα και την επιστροφή τους σε άλλα κράτη όταν διατρέχουν κίνδυνο δίωξης ή άλλης σοβαρής βλάβης (αρχή της μη επαναπροώθησης).

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, ισχύουν κοινοί κανόνες για όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ όσον αφορά την έκδοση θεωρήσεων εισόδου βραχείας διαμονής και την εφαρμογή ελέγχων στα σύνορα. Η ΕΕ έχει επίσης θεσπίσει κανόνες για την πρόληψη της παράτυπης εισόδου. Υπήκοοι τρίτων χωρών οι οποίοι: i) διασχίζουν εξωτερικό σύνορο της ΕΕ κατά τρόπο παράτυπο, ii) υποβάλλουν αίτηση διεθνούς προστασίας σε συνοριακό σημείο διέλευσης ή σε ζώνη διέλευσης, iii) αποβιβάζονται στην ΕΕ έπειτα από επιχείρηση έρευνας και διάσωσης στη θάλασσα ή iv) εντοπίζονται να διαμένουν παράτυπα σε κράτος μέλος της ΕΕ χωρίς να έχουν υποβληθεί σε συνοριακούς ελέγχους, υπόκεινται σε διαδικασία ελέγχου διαλογής πριν από την είσοδο, σύμφωνα με τον κανονισμό για τον έλεγχο διαλογής [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1356, άρθρα 5 και 7]. Μετά τη διενέργεια ελέγχων ταυτότητας και ασφάλειας, καθώς και προκαταρκτικών ελέγχων υγείας και ευαλωτότητας, τα πρόσωπα που έχουν υποβληθεί σε διαδικασία διαλογής κατευθύνονται είτε σε διαδικασία ασύλου είτε σε διαδικασία επιστροφής, ή ενδέχεται να μετεγκατασταθούν σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ (βλ. ενότητες 5.1 και 5.3).

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής, ο Frontex, στηρίζει τα κράτη μέλη της ΕΕ στη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ ⁽²⁸⁾. Ο Οργανισμός παρέχει τεχνική και επιχειρησιακή υποστήριξη μέσω κοινών επιχειρήσεων, μέσω ταχέων επεμβάσεων στα χερσαία, εναέρια ή θαλάσσια σύνορα, καθώς και μέσω της αποστολής εμπειρογνομόνων σε ομάδες στήριξης για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών που αποστέλλονται σε κράτη μέλη της ΕΕ τα οποία αντιμετωπίζουν δυσανάλογες προκλήσεις στον τομέα της μετανάστευσης. Το ευρωπαϊκό σύστημα επιτήρησης των συνόρων, το λεγόμενο «EUROSUR», χρησιμεύει ως σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και του Frontex. Ο Frontex διαθέτει ένα μόνιμο σώμα επιχειρησιακού προσωπικού για τη στήριξη των κρατών μελών της ΕΕ στην εκτέλεση καθηκόντων στον τομέα του συνοριακού ελέγχου και της επιστροφής. Τα κράτη μέλη της ΕΕ, όταν ενεργούν στο πλαίσιο κοινής επιχείρησης ή ταχείας επέμβασης στα σύνορα, δεν απαλλάσσονται από την ευθύνη των πράξεων ή των παραλείψεών τους.

Όπως φαίνεται στο **διάγραμμα 1**, το κεκτημένο του Σένγκεν ισχύει για τα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ. Θεσπίζει ένα ενοποιημένο σύστημα ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα και επιτρέπει σε φυσικά πρόσωπα να ταξιδεύουν ελεύθερα διά μέσου των εσωτερικών συνόρων του χώρου Σένγκεν. Δεν έχουν

⁽²⁸⁾ [Κανονισμός \(ΕΕ\) 2019/1896](#) για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή και για την κατάργηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1052/2013 και (ΕΕ) 2016/1624 (ΕΕ L 295 της 14.11.2019, σ. 1).

προσχωρήσει όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ στον χώρο Σένγκεν, ενώ το σύστημα Σένγκεν εκτείνεται και πέρα από τα σύνορα της ΕΕ, στην Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, τη Νορβηγία και την Ελβετία. Το άρθρο 4 του **κώδικα συνόρων του Σένγκεν** [κανονισμός (ΕΕ) 2016/399, όπως αναθεωρήθηκε τελευταία με τον κανονισμό (ΕΕ) 2024/1717], απαγορεύει την εφαρμογή του κώδικα με τρόπο ο οποίος ισοδυναμεί με επαναπροώθηση ή αθέμιτη διάκριση.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, τα κράτη έχουν το δικαίωμα, στο πλαίσιο του καθιερωμένου διεθνούς δικαίου και των υποχρεώσεών τους βάσει των Συνθηκών (συμπεριλαμβανομένης της ΕΣΔΑ), να ελέγχουν την είσοδο, τη διαμονή και την απέλαση αλλοδαπών. Η ΕΣΔΑ δεν ρυθμίζει ρητώς την πρόσβαση των αλλοδαπών στο έδαφος ενός κράτους, ούτε ρυθμίζει ποιος δικαιούται να λάβει θεώρηση εισόδου. Η νομολογία του ΕΔΔΑ επιβάλλει μόνο ορισμένους περιορισμούς στο δικαίωμα των κρατών να αποπέμπουν κάποιον από τα σύνορά τους, π.χ. όταν η ενέργεια αυτή ισοδυναμεί με επαναπροώθηση (βλ. **κεφάλαιο 4**). Επιπλέον, το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ υποχρεώνει τα κράτη να επιτρέπουν την είσοδο ενός προσώπου όταν αυτή αποτελεί προϋπόθεση για την άσκηση του δικαιώματός του στον σεβασμό της οικογενειακής του ζωής ⁽²⁹⁾. Η νομολογία του ΕΔΔΑ απαιτεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα κράτη να εκδίδουν ταξιδιωτικά έγγραφα σε μη υπηκόους, όπως σε δικαιούχους διεθνούς προστασίας, ώστε να μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμα εξόδου από μια χώρα, όπως προβλέπεται στο άρθρο 2 παράγραφος 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ ⁽³⁰⁾. Τέλος, το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 απαγορεύει απελάσεις συλλογικού χαρακτήρα (βλ. **ενότητα 4.2**).

1.1. Το καθεστώς θεωρήσεων Σένγκεν

Οι πολίτες της ΕΕ και οι υπήκοοι κρατών που αποτελούν συμβαλλόμενα μέρη του ΕΟΧ έχουν το δικαίωμα να εισέρχονται στο έδαφος των κρατών μελών της ΕΕ με έγκυρη ταυτότητα ή διαβατήριο, χωρίς προηγούμενη άδεια (άρθρο 5 της **οδηγίας 2004/38/ΕΚ**). Τα μέλη των οικογενειών τους που είναι υπήκοοι τρίτων χωρών απαλλάσσονται από την υποχρέωση θεώρησης εισόδου όταν διαθέτουν έγκυρη άδεια διαμονής που έχει εκδοθεί από κράτος μέλος. Οι πολίτες της

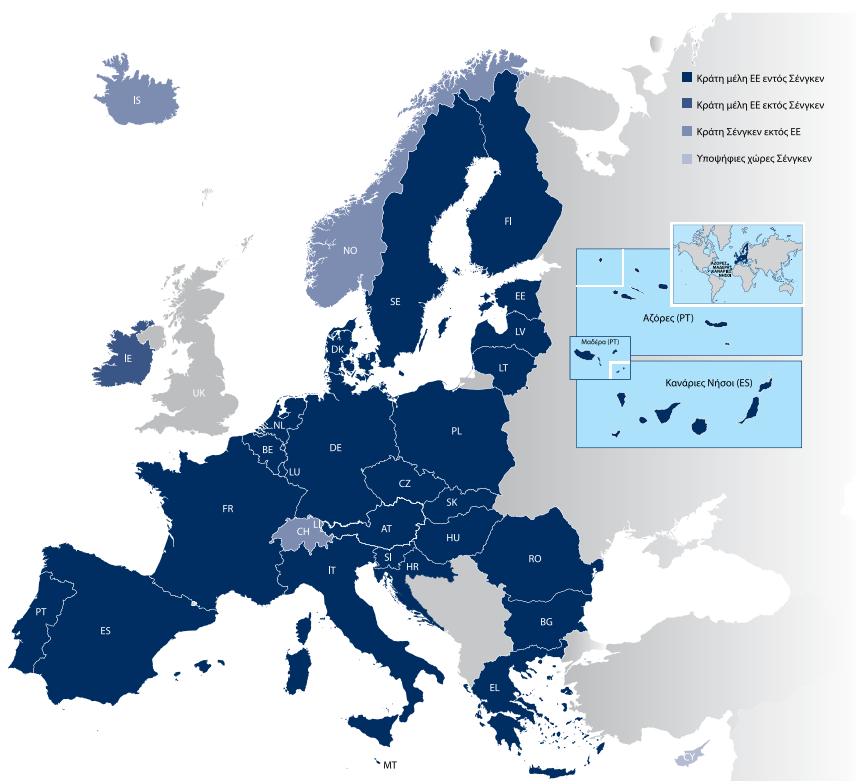
⁽²⁹⁾ Βλ. ΕΔΔΑ, *Μ.Α. κατά Δανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 6697/18, 9 Ιουλίου 2021, σκέψεις 130-136.

⁽³⁰⁾ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. ΕΔΔΑ, *Ι.Β. κατά Λιθουανίας*, προσφυγή αριθ. 38121/20, 14 Ιουνίου 2022· ΕΔΔΑ, *Σ.Ε. κατά Σερβίας*, προσφυγή αριθ. 61365/16, 11 Ιουλίου 2023· καθώς και ΕΔΔΑ, *Μεμεδοβα και άλλοι κατά Βόρειας Μακεδονίας*, προσφυγή αριθ. 42429/16, 8934/18 και 9886/18, 24 Οκτωβρίου 2023.

ΕΕ και του ΕΟΧ, καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους, μπορούν να αποκλειστούν ως προς την είσοδο μόνο για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας (άρθρο 27 της [οδηγίας 2004/38/ΕΚ](#)).

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που δεν είναι μέλη οικογένειας πολιτών της ΕΕ ή του ΕΟΧ μπορούν να εισέλθουν στον χώρο Σένγκεν εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις του κώδικα συνόρων του Σένγκεν (άρθρο 6).

Διάγραμμα 1: Χώρος Σένγκεν

Πηγή: FRA, με βάση στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Γενική Διεύθυνση Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων, 2026.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι υπήκοοι των χωρών που παρατίθενται στο [παράρτημα 1 του κανονισμού για τον κατάλογο θεωρήσεων](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1806, βλ. επίσης τροποποιήσεις] μπορούν να εισέρχονται στο έδαφος της ΕΕ με θεώρηση που έχει εκδοθεί πριν από την είσοδό τους. Το παράρτημα του κανονισμού τροποποιείται τακτικά. Ο ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περιλαμβάνει ενημερωμένο χάρτη με τις απαιτήσεις θεώρησης για τον χώρο Σένγκεν ⁽³¹⁾. Τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν μπορούν να επιβάλουν απαίτηση θεώρησης στις κατηγορίες Τούρκων υπηκόων που δεν ήταν υποκείμενοι σε απαίτηση θεώρησης κατά τον χρόνο έναρξης ισχύος των διατάξεων της ρήτρας διατήρησης της ισχύουσας κατάστασης που περιλαμβάνεται στο [πρόσθετο πρωτόκολλο του 1970](#) στη συμφωνία της Άγκυρας ⁽³²⁾.

Προσωπικές πληροφορίες σχετικά με τους αιτούντες θεώρηση εισόδου βραχείας διαμονής αποθηκεύονται στο Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις [κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 767/2008 για το Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS), όπως τροποποιήθηκε τελευταία με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) 2023/2667](#)], που αποτελεί ένα κεντρικό σύστημα ΤΠ της ΕΕ, το οποίο συνδέει τα προξενεία με τα σημεία διέλευσης στα εξωτερικά σύνορα.

Οι επισκέψεις για έως 90 ημέρες, εντός οποιασδήποτε περιόδου 180 ημερών, σε κράτη που αποτελούν μέρος του χώρου Σένγκεν, υπόκεινται στον [κώδικα θεωρήσεων](#) [κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 810/2009 όπως τροποποιήθηκε τελευταία με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) 2024/1415](#)]. Αντιθέτως, για τις θεωρήσεις μακράς διάρκειας — οι οποίες έχουν μέγιστη περίοδο ισχύος ένα έτος σύμφωνα με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) αριθ. 265/2010](#)— η ευθύνη εναπόκειται πρωτίστως στο εκάστοτε κράτος. Υπήκοοι που απαλλάσσονται από την υποχρέωση θεώρησης σύμφωνα με τον κανονισμό για τον κατάλογο θεωρήσεων [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1806, όπως έχει τροποποιηθεί], όπως, για παράδειγμα, οι υπήκοοι της Ιαπωνίας ή του Ηνωμένου Βασιλείου [βλ. τροποποίηση με τον κανονισμό (ΕΕ) 2019/592], ενδέχεται να υποχρεούνται, ωστόσο, στην έκδοση θεώρησης πριν από την επίσκεψή τους, εάν ο σκοπός τους είναι άλλος από εκείνον της βραχείας επίσκεψης. Η θεώρηση πρέπει να λαμβάνεται πριν από την πραγματοποίηση του ταξιδιού. Μόνο ειδικές κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών απαλλάσσονται από τη συγκεκριμένη υποχρέωση.

⁽³¹⁾ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μετανάστευση και Εσωτερικές Υποθέσεις, «Πολιτική Θεωρήσεων», ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 23 Ιουνίου 2025.

⁽³²⁾ Πρόσθετο πρωτόκολλο της συμφωνίας της Άγκυρας (ΕΕ L 293 της 29.12.1972, σ. 3), άρθρο 41.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Koushkaki* ⁽³³⁾ το ΔΕΕ έκρινε ότι οι αρχές κράτους μέλους δεν μπορούν να αρνηθούν τη χορήγηση θεώρησης Σένγκεν σε αιτούντα παρά μόνο στην περίπτωση που μπορεί να αντιταχθεί σε αυτόν ένας από τους λόγους απόρριψης της αίτησης που παρατίθενται στον κώδικα θεωρήσεων. Ωστόσο, οι εθνικές αρχές διαθέτουν ευρεία διακριτική ευχέρεια. Δεν χορηγείται θεώρηση αν υπάρχουν εύλογες αμφιβολίες ως προς την πρόθεση του αιτούντος να εγκαταλείψει το έδαφος των κρατών μελών πριν από τη λήξη ισχύος της θεώρησης. Προκειμένου να κρίνουν αν υπάρχει εύλογη αμφιβολία σχετικά με την πρόθεση αυτή, οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να προβαίνουν σε εξατομικευμένη εξέταση της αίτησης θεώρησης κατά την οποία λαμβάνονται υπόψη, αφενός, η γενική κατάσταση στη χώρα διαμονής του αιτούντος και, αφετέρου, τα χαρακτηριστικά του ίδιου του αιτούντος, μεταξύ άλλων η οικογενειακή, κοινωνική και οικονομική του κατάσταση, τυχόν προγενέστερη νόμιμη ή παράνομη διαμονή σε ένα από τα κράτη μέλη, καθώς και οι δεσμοί του στη χώρα διαμονής και στα κράτη μέλη.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *X και X* ⁽³⁴⁾, ένα ζεύγος Σύριων και τα τρία τους τέκνα ταξίδεψαν στην πρεσβεία του Βελγίου στη Βηρυτό (Λίβανος) και υπέβαλαν αίτηση χορήγησης θεώρησης με περιορισμένη εδαφική ισχύ σύμφωνα με το άρθρο 25 παράγραφος 1 στοιχείο α) του κώδικα θεωρήσεων. Η αίτηση απορρίφθηκε, διότι η πρόθεση των αιτούντων ήταν να παραμείνουν για διάστημα μεγαλύτερο των 90 ημερών και να υποβάλουν αίτηση χορήγησης ασύλου στο Βέλγιο. Το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι, παρότι οι αιτούντες υπέβαλαν τυπικά αίτηση χορήγησης θεώρησης, η αίτησή τους δεν ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του κώδικα θεωρήσεων. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι, σε συμφωνία με το κεκτημένο της ΕΕ για το άσυλο, οι αιτήσεις διεθνούς προστασίας έπρεπε να υποβληθούν στο έδαφος των κρατών μελών της ΕΕ. Εάν γινόταν δεκτή η αίτηση εν προκειμένω, θα επιτρεπόταν στους υπηκόους τρίτων χωρών να υποβάλουν αιτήσεις χορήγησης θεώρησης ώστε να ζητήσουν διεθνή προστασία. Ανέφερε περαιτέρω ότι η συγκεκριμένη υπόθεση διεπόταν από το εθνικό δίκαιο, δεδομένου ότι καμία πράξη δεν είχε εκδοθεί

⁽³³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2013, *Rahmanian Koushkaki κατά Bundesrepublik Deutschland* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-84/12, ECLI:EU:C:2013:862.

⁽³⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Μαρτίου 2017, *X και X κατά État belge* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-638/16 PPU, ECLI:EU:C:2017:173. Σε παρόμοια υπόθεση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η ΕΣΔΑ δεν εφαρμόζεται σε αιτήσεις θεώρησης που υποβάλλονται σε πρεσβείες και προξενεία των συμβαλλόμενων μερών [ΕΔΔΑ, *M.N. και άλλοι κατά Βελγίου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3599/18, 5 Μαΐου 2020].

σε επίπεδο ΕΕ βάσει του άρθρου 79 παράγραφος 2 στοιχείο α) της ΣΛΕΕ σχετικά με τη χορήγηση θεωρήσεων και αδειών διαμονής μακράς διάρκειας για ανθρωπιστικούς λόγους.

Σύμφωνα με το άρθρο 32 παράγραφος 3 του κώδικα θεωρήσεων, οι απορριπτικές αποφάσεις για τη χορήγηση θέωσης υπόκεινται σε προσφυγή. Το ΔΕΕ ερμήνευσε τη διάταξη αυτή ως επιβάλλουσα δικαστικό έλεγχο ⁽³⁵⁾. Βάσει του άρθρου 19 της σύμβασης εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν ⁽³⁶⁾, οι υπήκοοι τρίτων χωρών που κατέχουν ομοιόμορφες θεωρήσεις μπορούν να κινούνται ελεύθερα σε ολόκληρο τον χώρο Σένγκεν, όσο η θέωσή τους παραμένει σε ισχύ και εφόσον πληρούν τους όρους εισόδου που συνδέονται με αυτήν. Σύμφωνα με το άρθρο 21, μια άδεια διαμονής συνοδευόμενη από ταξιδιωτικό έγγραφο μπορεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να αντικαταστήσει τη θέωση. Ο **κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1030/2002** [όπως τροποποιήθηκε τελευταία με τον κανονισμό (ΕΕ) 2017/1954] καθορίζει ενιαίο υπόδειγμα για τις άδειες διαμονής.

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που δεν υπόκεινται σε υποχρέωση θέωσης μπορούν να μετακινούνται ελεύθερα εντός του χώρου Σένγκεν για μέγιστο διάστημα 90 ημερών ανά περίοδο 180 ημερών, υπό την προϋπόθεση ότι πληρούν τους όρους εισόδου που προβλέπονται στον κώδικα συνόρων του Σένγκεν. Όταν τεθεί σε λειτουργία το Ευρωπαϊκό Σύστημα Πληροφοριών και Αδειοδότησης Ταξιδιού (ETIAS), σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) 2018/1240, η λήψη άδειας ταξιδιού θα αποτελέσει επίσης προϋπόθεση εισόδου για τους υπηκόους τρίτων χωρών που εξαιρούνται από την υποχρέωση θέωσης (βλ. **ενότητα 2.1.5**).

1.2. Πρόληψη μη εξουσιοδοτημένης εισόδου

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο **κώδικας συνόρων του Σένγκεν** απαιτεί τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ μόνο σε καθορισμένα σημεία διέλευσης των συνόρων (άρθρο 5 παράγραφοι 1-2). Τα κράτη μέλη της ΕΕ υποχρεούνται να θεσπίσουν ένα αποτελεσματικό σύστημα επιτήρησης των συνόρων ώστε

⁽³⁵⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Δεκεμβρίου 2017, *Soufiane El Hassani κατά Minister Spraw Zagranicznych*, C-403/16, ECLI:EU:C:2017:960· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Νοεμβρίου 2020, *R.N.N.S. και Κ.Α. κατά Minister van Buitenlandse Zaken*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-225/19 και C-226/19, ECLI:EU:C:2020:951· και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουλίου 2015, *Minister van Buitenlandse Zaken κατά Κ και Α*, C-153/14, ECLI:EU:C:2015:453.

⁽³⁶⁾ Σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν, της 14ης Ιουνίου 1985, μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών της Οικονομικής Ένωσης Μπενελούξ, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Γαλλικής Δημοκρατίας σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα (ΕΕ L 239 της 22.9.2000, σ. 19).

να αποτρέπουν τη μη εξουσιοδοτημένη είσοδο, σεβόμενα παράλληλα πλήρως τα θεμελιώδη δικαιώματα (άρθρα 4 και 13 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν) (βλ. επίσης ενότητες 1.8 και 9.2).

Έχουν θεσπιστεί νομοθετικά μέτρα για την πρόληψη της μη εξουσιοδοτημένης εισόδου στο έδαφος της Ένωσης. Η [οδηγία για την επιβολή κυρώσεων στους μεταφορείς](#) (οδηγία 2001/51/ΕΚ) προβλέπει κυρώσεις εις βάρος μεταφορέων, όπως οι αεροπορικές εταιρείες, που μεταφέρουν μετανάστες χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα στην ΕΕ. Δύο κανονισμοί σχετικά με τις εκ των προτέρων πληροφορίες για τους επιβάτες (API) [κανονισμός (ΕΕ) 2025/12 και κανονισμός (ΕΕ) 2025/13] απαιτούν επιπλέον από τις αεροπορικές εταιρείες να συλλέγουν υποχρεωτικό κατάλογο δεδομένων πληροφοριών επιβατών, σε ηλεκτρονική μορφή, και να τα διαβιβάζουν στις αρμόδιες εθνικές αρχές ελέγχου των συνόρων ⁽³⁷⁾. Η διαβίβαση των δεδομένων κατάστασης ονομάτων επιβατών (PNR) από τις αεροπορικές εταιρείες στα κράτη μέλη της ΕΕ ρυθμίζεται περαιτέρω από την οδηγία για τις καταστάσεις ονομάτων επιβατών (PNR) [οδηγία (ΕΕ) 2016/681].

Η [οδηγία για την υποβολήηση](#) (οδηγία 2002/90/ΕΚ) ορίζει την παράνομη είσοδο, διέλευση και διαμονή και προβλέπει κυρώσεις εις βάρος όσων υποβοηθούν τέτοιες παραβάσεις. Τέτοιου είδους κυρώσεις πρέπει να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές (άρθρο 3). Τα κράτη μέλη της ΕΕ μπορούν να αποφασίζουν να μην επιβάλουν κυρώσεις σε δραστηριότητες ανθρωπιστικής βοήθειας, χωρίς, ωστόσο, να είναι υποχρεωμένα να το κάνουν αυτό (άρθρο 1 παράγραφος 2). Το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι, σε συγκεκριμένες περιστάσεις που συνδέονται με την οικογενειακή ζωή, η διευκόλυνση της μη εξουσιοδοτημένης εισόδου δεν μπορεί να ποινικοποιηθεί ⁽³⁸⁾. Τον Ιούνιο του 2026 η οδηγία για την υποβολήηση βρισκόταν υπό αναθεώρηση.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, αν και τα κράτη διαθέτουν το κυρίαρχο δικαίωμα ελέγχου της εισόδου των μη υπηκόων, οι ενέργειες που λαμβάνονται για την αποτροπή μη εξουσιοδοτημένης εισόδου (συμπεριλαμβανομένης, για παράδειγμα, της κράτησης) πρέπει να συμμορφώνονται με τις συμβατικές υποχρεώσεις των κρατών, μεταξύ των οποίων και η ΕΣΔΑ (βλ. ενότητες 1.8, 4.2 και 7.3.1).

⁽³⁷⁾ Οι κανονισμοί για τις API θα αρχίσουν να εφαρμόζονται μετά τη θέση σε λειτουργία του συστήματος που απαιτείται για τη μεταβίβαση των δεδομένων API μεταξύ των αεροπορικών εταιρειών και των αρχών ελέγχου των συνόρων.

⁽³⁸⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Ιουνίου 2025, *Kinsa* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-460/23, ECLI:EU:C:2025:392, σκέψη 74.

1.3. Απαγορεύσεις εισόδου και καταχωρίσεις Σένγκεν

Η απαγόρευση εισόδου εμποδίζει τυχόν φυσικά πρόσωπα να εισέλθουν στο έδαφος κράτους από το οποίο έχουν απελαθεί. Η απαγόρευση ισχύει συνήθως για ορισμένο χρονικό διάστημα και διασφαλίζει ότι δεν χορηγείται θεώρηση ή ότι αποτρέπεται με άλλον τρόπο η είσοδος σε πρόσωπα τα οποία θεωρούνται επικίνδυνα ή ανεπιθύμητα.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι απαγορεύσεις εισόδου καταχωρίζονται σε βάση δεδομένων, με την ονομασία «σύστημα πληροφοριών Σένγκεν» (SIS), στην οποία έχουν πρόσβαση οι αρχές άλλων κρατών Σένγκεν ώστε να προβαίνουν σε αναζητήσεις. Στην πράξη, αυτός είναι ο μόνος τρόπος με τον οποίο το κράτος που εκδίδει απαγόρευση εισόδου μπορεί να διασφαλίσει ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας στον οποίο έχει απαγορευτεί η είσοδος δεν θα επιστρέψει στο έδαφος του εν λόγω κράτους εισερχόμενος μέσω άλλου κράτους του χώρου Σένγκεν προκειμένου να μπορεί στη συνέχεια να κυκλοφορεί χωρίς ελέγχους στα σύνορα. Το άρθρο 24 του [κανονισμού SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1861] παραθέτει δύο περιπτώσεις κατά τις οποίες ένα κράτος μέλος πρέπει να εισαγάγει στο SIS καταχώριση για άρνηση εισόδου και διαμονής. Η πρώτη περίπτωση αφορά καταχωρίσεις για υπηκόους τρίτων χωρών για τους οποίους ένα κράτος μέλος, κατόπιν ατομικής αξιολόγησης, έχει εκδώσει δικαστική ή διοικητική απόφαση που καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η παρουσία του προσώπου αυτού στο έδαφος του κράτους μέλους συνιστά απειλή για τη δημόσια τάξη, τη δημόσια ασφάλεια ή την εθνική ασφάλεια. Η δεύτερη περίπτωση αφορά πρόσωπα για τα οποία έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής. Δυνάμει του άρθρου 54 του κανονισμού, υπάρχει δυνατότητα προσφυγής κατά των απαγορεύσεων εισόδου. Για τα πρόσωπα τα οποία υπόκεινται σε απαγόρευση εισόδου στο πλαίσιο απόφασης επιστροφής δυνάμει του άρθρου 3 παράγραφος 6 της [οδηγίας για την επιστροφή](#) (οδηγία 2008/115/ΕΚ), η απαγόρευση δεν θα πρέπει κανονικά να υπερβαίνει τα πέντε έτη ⁽³⁹⁾.

⁽³⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Σεπτεμβρίου 2013, *Ποινικές δίκες κατά Gjoko Filev και Adnan Osmani*, C-297/12, ECLI:EU:C:2013:569.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ouhrami* ⁽⁴⁰⁾, το ΔΕΕ διασαφήνισε τη διάκριση μεταξύ μιας απόφασης επιστροφής και μιας απαγόρευσης εισόδου. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, έως ότου εκπληρωθεί η υποχρέωση επιστροφής ενός προσώπου, η «παράνομη παραμονή» του προσώπου διέπεται από την απόφαση επιστροφής. Μόλις το πρόσωπο εγκαταλείψει το έδαφος του κράτους μέλους, η απαγόρευση εισόδου αρχίζει να παράγει έννομα αποτελέσματα και το σημείο έναρξης της διάρκειας της απαγόρευσης εισόδου πρέπει να υπολογίζεται από την ημερομηνία κατά την οποία το πρόσωπο που επιστρέφει εγκατέλειψε πράγματι το έδαφος της ΕΕ.

Σύμφωνα με τον **κανονισμό για τη χρήση του SIS για τις επιστροφές** [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1860], η ίδια η απόφαση επιστροφής θα καταγράφεται επίσης στο SIS. Η συγκεκριμένη λειτουργία είναι ενεργή από τον Μάρτιο του 2023 ⁽⁴¹⁾. Εάν ένα άλλο κράτος μέλος επιθυμεί να χορηγήσει ή να παρατείνει άδεια διαμονής ή θεώρηση μακράς διάρκειας σε πρόσωπο για το οποίο έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής συνοδευόμενη από απαγόρευση εισόδου, πρέπει να διαβουλευτεί με το οικείο κράτος μέλος. Ομοίως, εάν ένα κράτος μέλος επιθυμεί να εκδώσει απαγόρευση εισόδου σε πρόσωπο που κατέχει έγκυρη άδεια διαμονής εκδοθείσα από άλλο κράτος μέλος, οφείλει επίσης να συμβουλευθεί το άλλο κράτος μέλος ⁽⁴²⁾.

Οι απαγορεύσεις εισόδου που εκδίδονται εκτός του πεδίου εφαρμογής του κανονισμού SIS στον τομέα των συννοριακών ελέγχων και της οδηγίας για την επιστροφή δεν εμποδίζουν τυπικά άλλα κράτη από το να επιτρέπουν την πρόσβαση στον χώρο Σένγκεν. Ωστόσο, άλλα κράτη μπορούν να λαμβάνουν υπόψη τυχόν απαγορεύσεις εισόδου όταν αποφασίζουν για το αν θα χορηγήσουν ή όχι θεώρηση ή αν θα επιτρέψουν την πρόσβαση στο έδαφός τους. Συνεπώς, οι απαγορεύσεις ενδέχεται να έχουν επιπτώσεις στο σύνολο του χώρου Σένγκεν, παρότι μια απαγόρευση μπορεί να αφορά μόνο το κράτος έκδοσης που θεωρεί ένα άτομο ανεπιθύμητο, μεταξύ άλλων, για παράδειγμα, για λόγους που σχετίζονται με τη διατάραξη της πολιτικής σταθερότητας: λόγω μιας καταχώρισης Σένγκεν που εκδόθηκε για Ρώσο πολιτικό από κράτος μέλος της ΕΕ δεν επετράπη σε μέλος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΚΣΣΕ)

⁽⁴⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Ιουλίου 2017, *Ποινική δίκη κατά Mossa Ouhrami*, C-225/16, ECLI:EU:C:2017:590. Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2020, *Ποινική δίκη κατά JZ*, C-806/18, ECLI:2020:724.

⁽⁴¹⁾ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Γενική Διεύθυνση Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων, «Τι είναι το SIS και πώς λειτουργεί», ιστότοπος Ευρωπαϊκής Επιτροπής, χωρίς ημερομηνία.

⁽⁴²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιανουαρίου 2018, *E*, C-240/17, ECLI:EU:C:2018:8.

η συμμετοχή στις συνόδους της κοινοβουλευτικής συνέλευσης στη Γαλλία. Το θέμα αυτό συζητήθηκε λεπτομερώς, τον Οκτώβριο του 2011, στη συνεδρίαση της Επιτροπής Νομικών Υποθέσεων και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΚΣΣΕ, γεγονός το οποίο οδήγησε στη σύνταξη έκθεσης σχετικά με τους περιορισμούς της ελεύθερης κυκλοφορίας ως τιμωρίας λόγω πολιτικών θέσεων ⁽⁴³⁾.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, η καταχώριση πληροφοριών σχετικά με απόφαση επιστροφής ή απαγόρευσης εισόδου εις βάρος κάποιου στη βάση δεδομένων SIS αποτελεί ενέργεια κράτους μέλους που ενεργεί στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ. Μπορούν να υποβληθούν προσφυγές ενώπιον του ΕΔΔΑ, με τις οποίες προβάλλεται ότι το συγκεκριμένο κράτος παραβίασε την ΕΣΔΑ με την καταχώριση ή τη διατήρηση ενός προσώπου στον κατάλογο.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Dalea κατά Γαλλίας* ⁽⁴⁴⁾, ένας Ρουμάνος πολίτης, το όνομα του οποίου είχε καταχωριστεί από τη Γαλλία στη βάση δεδομένων SIS πριν από την ένταξη της Ρουμανίας στην ΕΕ, δεν μπορούσε να ασκήσει τις επιχειρηματικές του δραστηριότητες ή να παράσχει και να λάβει υπηρεσίες σε κανένα από τα κράτη του χώρου Σένγκεν. Η προσφυγή του, η οποία βασιζόταν στον ισχυρισμό του ότι επρόκειτο για παρέμβαση στο δικαίωμά του για άσκηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων (το οποίο προστατεύεται βάσει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ για το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής), κρίθηκε μη παραδεκτή. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, όσον αφορά την είσοδο στην εθνική επικράτεια, τα κράτη διαθέτουν ευρύτερο περιθώριο εκτίμησης ως προς την επιλογή των εγγυήσεων κατά της αυθαιρεσίας από ό,τι σε σχέση με την απέλαση.

Το ΕΔΔΑ έχει επίσης εξετάσει τις επιπτώσεις ταξιδιωτικής απαγόρευσης που επιβλήθηκε ως αποτέλεσμα της καταχώρισης προσώπου σε κατάλογο υπόπτων για τρομοκρατία υπό τη διαχείριση του ΟΗΕ ή που αποσκοπούσε στην πρόληψη παραβιάσεων εθνικής ή διεθνούς μεταναστευτικής νομοθεσίας. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι οι απαγορεύσεις ταξιδιού πρέπει να σέβονται το δικαίωμα κάθε προσώπου να εγκαταλείπει οποιαδήποτε χώρα, όπως προβλέπεται στο άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ.

⁽⁴³⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης, Κοινοβουλευτική Συνέλευση, [Resolution 1894 \(2012\) on the inadmissibility of restrictions on freedom of movement as punishment for political positions](#), που εκδόθηκε στις 29 Ιουνίου 2012.

⁽⁴⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Dalea κατά Γαλλίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 964/07, 2 Φεβρουαρίου 2010.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Nada κατά Ελβετίας* ⁽⁴⁵⁾ αφορούσε Ιταλοαιγύπτιο υπήκοο ο οποίος ζούσε στο Campione d'Italia (ιταλικός θύλακας εντός της Ελβετίας) και το όνομα του οποίου συμπεριλήφθηκε στο λεγόμενο «Ομοσπονδιακό Διάταγμα για τους Ταλιμπάν» που εξέδωσαν οι ελβετικές αρχές κατ' εφαρμογή αντιτρομοκρατικών κυρώσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η καταχώριση αυτή εμπόδιζε τον προσφεύγοντα να φύγει από το Campione d'Italia και οι προσπάθειές του να αφαιρεθεί το όνομά του από τον κατάλογο δεν έφεραν αποτέλεσμα. Το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι οι ελβετικές αρχές απήλαυσαν κάποιον βαθμό διακριτικής ευχέρειας κατά την εφαρμογή των ψηφισμάτων του ΟΗΕ κατά της τρομοκρατίας. Το Δικαστήριο διαπίστωσε στη συνέχεια ότι η Ελβετία είχε παραβιάσει τα δικαιώματα του προσφεύγοντος δυνάμει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, καθώς δεν είχε φροντίσει να ενημερώσει άμεσα την Ιταλία ή τη σχετική Επιτροπή Κυρώσεων του ΟΗΕ ότι δεν υφίστατο καμία εύλογη υποψία για τον προσφεύγοντα, καθώς και να προσαρμόσει τα αποτελέσματα του καθεστώτος κυρώσεων στη συγκεκριμένη περίπτωση. Έκρινε επίσης ότι η Ελβετία είχε παραβιάσει το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 8, καθώς ο προσφεύγων δεν διέθετε κανένα αποτελεσματικό μέσο προκειμένου να επιτύχει την αφαίρεση του ονόματός του από τον κατάλογο.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Stamose κατά Βουλγαρίας* ⁽⁴⁶⁾ αφορούσε Βούλγαρο υπήκοο στον οποίο οι βουλγαρικές αρχές επέβαλαν διετή ταξιδιωτική απαγόρευση λόγω παραβίασης της μεταναστευτικής νομοθεσίας των ΗΠΑ. Εξετάζοντας για πρώτη φορά αν μια ταξιδιωτική απαγόρευση που αποσκοπεί στην πρόληψη παραβιάσεων εθνικής ή αλλοδαπής μεταναστευτικής νομοθεσίας είναι συμβατή με το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ένα καθολικό μέτρο, μη επιδεκτικό διακρίσεων, που απαγορεύει στον προσφεύγοντα να ταξιδέψει σε οποιαδήποτε ξένη χώρα λόγω παραβίασης της μεταναστευτικής νομοθεσίας μιας συγκεκριμένης χώρας δεν είναι δυσανάλογο.

⁽⁴⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Nada κατά Ελβετίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 10593/08, 12 Σεπτεμβρίου 2012.

⁽⁴⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Stamose κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 29713/05, 27 Νοεμβρίου 2012.

1.4. Έλεγχοι στα σημεία διέλευσης των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, οι υπήκοοι τρίτων χωρών πρέπει να πληρούν τις προϋποθέσεις εισόδου ή εξόδου. Σε περίπτωση άρνησης της εισόδου, οι αρχές πρέπει να εκδίδουν απόφαση στην οποία αναφέρονται οι ακριβείς λόγοι της άρνησης (άρθρο 14 του [κώδικα συνόρων του Σένγκεν](#)). Δυνάμει του άρθρου 14 παράγραφος 3 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν, τα άτομα στα οποία δεν επιτρέπεται η είσοδος έχουν δικαίωμα προσφυγής. Για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ ισχύουν ευνοϊκότεροι κανόνες για υπηκόους τρίτων χωρών που απολαμβάνουν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας (άρθρο 3 και άρθρο 8 παράγραφος 6). Το άρθρο 4 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν προβλέπει ότι οι δραστηριότητες ελέγχων στα σύνορα πρέπει να εκτελούνται με πλήρη σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια ⁽⁴⁷⁾. Οι έλεγχοι στα σημεία διέλευσης των συνόρων πρέπει να διενεργούνται με τρόπο που να μην εισάγει διακρίσεις εις βάρος προσώπων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

Σύμφωνα με τα άρθρα 5 και 7 του κανονισμού για τον έλεγχο διαλογής [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1356], υπόκεινται σε διαδικασίες ελέγχου διαλογής πριν από την είσοδο τα πρόσωπα που:

- διασχίζουν εξωτερικό σύνορο κατά τρόπο παράτυπο·
- υποβάλλουν αίτηση διεθνούς προστασίας σε συνοριακό σημείο διέλευσης ή σε ζώνη διέλευσης
- αποβιβάζονται στην ΕΕ έπειτα από επιχείρηση έρευνας και διάσωσης στη θάλασσα· ή
- εντοπίζονται σε παράτυπη κατάσταση σε κράτος μέλος της ΕΕ χωρίς να έχουν προηγουμένως υποβληθεί σε ελέγχους στα σύνορα.

⁽⁴⁷⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 2013, *Mohamad Zakaria*, C-23/12, ECLI:EU:C:2013:24.

Η διαδικασία ελέγχου διαλογής περιλαμβάνει ελέγχους ταυτότητας και ασφάλειας, καθώς και προκαταρκτικούς ελέγχους υγείας και ευαλωτότητας (άρθρο 8, άρθρα 12 έως 16). Κατά τη διάρκεια του ελέγχου, πρέπει να τηρούνται τα θεμελιώδη δικαιώματα (άρθρο 3), η συμμόρφωση με τα οποία πρέπει να παρακολουθείται σε εθνικό επίπεδο από ανεξάρτητους μηχανισμούς (άρθρα 1 και 10) (βλ. [κεφάλαιο 10](#)).

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ εξέτασε αν η υποχρέωση αφαίρεσης θρησκευτικής ενδυμασίας κατά τη διάρκεια ελέγχων ταυτότητας ή ασφάλειας παραβιάζει το άρθρο 9 της ΕΣΔΑ. Έκρινε ότι δεν υπάρχει παραβίαση της διάταξης αυτής όταν μια μουσουλμάνα υποχρεώθηκε να αφαιρέσει τη μαντίλα της κατά τον έλεγχο ταυτότητας σε προξενείο ή όταν ένας σιχ υποχρεώθηκε να αφαιρέσει το τουρμπάνι του κατά τον έλεγχο ασφάλειας σε αεροδρόμιο ⁽⁴⁸⁾.

Στην υπόθεση *Ranjit Singh κατά Γαλλίας*, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών έκρινε ότι η επιβολή της υποχρέωσης σε έναν σιχ να αφαιρέσει το τουρμπάνι του ώστε να πραγματοποιηθεί λήψη φωτογραφίας για το επίσημο δελτίο ταυτότητάς του συνιστούσε παράβαση του άρθρου 18 του [Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα](#) (ICCPR). Δεν αποδέχτηκε το επιχείρημα ότι η απαίτηση κάποιος να εμφανίζεται ασκεπής σε φωτογραφία δελτίου ταυτότητας ήταν αναγκαία για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας και τάξης. Το σκεπτικό της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ ήταν ότι το κράτος δεν είχε εξηγήσει γιατί το να φορά κανείς ένα τουρμπάνι των σιχ θα καθιστούσε δυσκολότερη την ταυτοποίηση κάποιου που φοράει συνεχώς ένα τέτοιο τουρμπάνι ή με ποιον τρόπο αυτό θα αύξανε τις δυνατότητες εξαπάτησης ή παραποίησης εγγράφων. Η επιτροπή έλαβε επίσης υπόψη το γεγονός ότι μια φωτογραφία ταυτότητας χωρίς το τουρμπάνι θα μπορούσε να συνεπάγεται τον εξαναγκασμό του εν λόγω προσώπου να βγάξει το τουρμπάνι του κατά τη διάρκεια ελέγχων για την εξακρίβωση της ταυτότητάς του ⁽⁴⁹⁾.

⁽⁴⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Phull κατά Γαλλίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 35753/03, 11 Ιανουαρίου 2005· ΕΔΔΑ, *El Morsli κατά Γαλλίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 15585/06, 4 Μαρτίου 2008.

⁽⁴⁹⁾ Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, *Ranjit Singh κατά Γαλλίας*, ανακοίνωση αριθ. 1876/2009, απόψεις της 22ας Ιουλίου 2011, σκέψη 8.4. Βλ. επίσης Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, *Mann Singh κατά Γαλλίας*, ανακοίνωση αριθ. 1928/2010, απόψεις της 19ης Ιουλίου 2013.

1.5. Εσωτερικά σύνορα εντός του χώρου Σένγκεν

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο **κώδικας συνόρων του Σένγκεν** [κανονισμός (ΕΕ) 2016/399] κατάργησε τους ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα εντός του χώρου Σένγκεν, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις. Η προσωρινή επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα επιτρέπεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις (τίτλος III κεφάλαιο II).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *NW κατά Landespolizeidirektion Steiermark και Bezirkshauptmannschaft Leibnitz* ⁽⁵⁰⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι ο **κώδικας συνόρων του Σένγκεν** αποκλείει την προσωρινή επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα από κράτος μέλος, εάν η διάρκειά της υπερβαίνει τη μέγιστη συνολική διάρκεια που προβλέπει ο κώδικας. Το ΔΕΕ πρόσθεσε ότι, εφόσον επανεισαχθούν συνοριακοί έλεγχοι κατά παράβαση αυτής της πρόβλεψης, η εθνική νομοθεσία που υποχρεώνει τα πρόσωπα να επιδεικνύουν διαβατήριο ή δελτίο ταυτότητας κατά τη διέλευση εσωτερικού συνόρου αντίκειται στο δίκαιο της ΕΕ.

Το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι τα κράτη δεν μπορούν να διεξάγουν επιτήρηση στα εσωτερικά σύνορα η οποία έχει ισοδύναμο αποτέλεσμα με τους συνοριακούς ελέγχους ⁽⁵¹⁾. Η επιτήρηση των εσωτερικών συνόρων του χώρου Σένγκεν, συμπεριλαμβανομένης της επιτήρησης με ηλεκτρονικά μέσα, επιτρέπεται μόνο εφόσον υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία παράτυπης διαμονής, αλλά και υπό ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι αφορούν μεταξύ άλλων την ένταση και τη συχνότητα των ελέγχων ⁽⁵²⁾.

⁽⁵⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Απριλίου 2022, *NW κατά Landespolizeidirektion Steiermark και Bezirkshauptmannschaft Leibnitz* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-368/20 και C-369/20, ECLI:EU:C:2022:298.

⁽⁵¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Ιουνίου 2010, *Aziz Melki και Sélim Abdeli* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-188/10 και C-189/10, ECLI:EU:C:2010:363, σκέψη 74.

⁽⁵²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Ιουλίου 2012, *Atiqullah Adil κατά Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel*, C-278/12 PPU, ECLI:EU:C:2012:508.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Bundesrepublik Deutschland κατά Touring tours* ⁽⁵³⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι το άρθρο 21 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία υποχρεώνει κάθε επιχείρηση μεταφορών με λεωφορεία που εκτελεί διασυνοριακά δρομολόγια εντός του χώρου Σένγκεν να ελέγχει τα διαβατήρια και τους τίτλους διαμονής των επιβατών πριν από τη διέλευση εσωτερικών συνόρων, προκειμένου να αποτρέπεται η μεταφορά στην εθνική επικράτεια υπηκόων τρίτων χωρών που δεν έχουν τα ταξιδιωτικά αυτά έγγραφα. Αυτό θα συνιστούσε διενέργεια ελέγχων εντός του εδάφους ενός κράτους μέλους οι οποίοι ισοδυναμούν με συνοριακούς ελέγχους και, συνεπώς, απαγορεύονται.

Όταν τα κράτη μέλη επιβάλλουν κατ' εξαίρεση προσωρινούς ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα, οι έλεγχοι αυτοί δημοσιοποιούνται στον ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ⁽⁵⁴⁾. Η προσωρινή επιβολή συνοριακών ελέγχων δεν συνεπάγεται τη μετατροπή εσωτερικών συνόρων της ΕΕ σε εξωτερικά σύνορα.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Arib* ⁽⁵⁵⁾, το ΔΕΕ εξέτασε κατά πόσον εσωτερικά σύνορα όπου έγινε επαναφορά των συνοριακών ελέγχων σύμφωνα με τον κώδικα συνόρων του Σένγκεν θα μπορούσαν να εξομοιωθούν με εξωτερικά σύνορα για τους σκοπούς της οδηγίας για την επιστροφή. Το ΔΕΕ επισήμανε ότι η οδηγία για την επιστροφή εξακολουθεί να εφαρμόζεται εάν ένα κράτος μέλος επαναφέρει τους συνοριακούς ελέγχους στα εσωτερικά του σύνορα. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι έννοιες των εσωτερικών συνόρων και των εξωτερικών συνόρων αποκλείονται αμοιβαία και τα εσωτερικά σύνορα στα οποία επαναφέρονται οι συνοριακοί έλεγχοι δεν μπορούν να θεωρηθούν εξωτερικά σύνορα. Το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εξαίρεση από την εφαρμογή της οδηγίας σε συνοριακές υποθέσεις δεν καλύπτει την περίπτωση μεταναστών σε παράτυπη κατάσταση που συνελήφθησαν σε εσωτερικά σύνορα στα οποία έχει γίνει επαναφορά συνοριακών ελέγχων.

⁽⁵³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Δεκεμβρίου 2018, *Bundesrepublik Deutschland κατά Touring tours und Travel GmbH και Sociedad de Transportes SA*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-412/17 και C-474/17, ECLI:EU:C:2018:1005.

⁽⁵⁴⁾ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Γενική Διεύθυνση Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων, «Temporary reintroduction of border control», ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, χωρίς ημερομηνία.

⁽⁵⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Μαρτίου 2019, *Préfet des Pyrénées-Orientales κατά Abdelaziz Arib* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-444/17, ECLI:EU:C:2019:220.

1.6. Τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το καθεστώς τοπικής διασυνοριακής κυκλοφορίας {κανονισμός για την τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία [κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1931/2006]} συνιστά παρέκκλιση από τους γενικούς κανόνες που διέπουν τον συνοριακό έλεγχο των προσώπων που διέρχονται τα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών της ΕΕ. Τα κριτήρια και οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για τη διέλευση εξωτερικών χερσαίων συνόρων είναι λιγότερο αυστηρά για τους κατοίκους σε παραμεθόρια περιοχή γειτονικής τρίτης χώρας, γεγονός που ενισχύει τη σχέση της ΕΕ με τις γειτονικές της χώρες. Αυτό το καθεστώς διασφαλίζει ότι τα σύνορα με τις γειτονικές χώρες της ΕΕ δεν αποτελούν εμπόδιο στο εμπόριο, τις κοινωνικές και πολιτιστικές ανταλλαγές ή την περιφερειακή συνεργασία.

Δυνάμει του άρθρου 4 του κανονισμού για την τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία, οι κάτοικοι παραμεθόριων περιοχών που διαθέτουν άδεια τοπικής διασυνοριακής κυκλοφορίας μπορούν να εισέρχονται στο γειτονικό κράτος όταν διαθέτουν έγκυρο ταξιδιωτικό έγγραφο και δεν υπάρχει για αυτούς καταχώριση στο SIS η οποία θα απαγόρευε την είσοδό τους στον χώρο Σένγκεν. Δεν απαιτούνται θεωρήσεις, τα διαβατήρια δεν χρειάζεται να σφραγίζονται και δεν διενεργούνται έλεγχοι για τον σκοπό του ταξιδιού ή την κατοχή μέσω διαβίωσης. Οι κάτοχοι άδειας τοπικής διασυνοριακής κυκλοφορίας αποκτούν το δικαίωμα συνεχούς παραμονής για έως τρεις μήνες (κανονισμός για την τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία, άρθρο 5). Το ΔΕΕ εξέτασε το ζήτημα της παραμονής για τους κατόχους άδειας διασυνοριακής κυκλοφορίας.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Shomodi* ⁽⁵⁶⁾ αφορούσε έναν Ουκρανό υπήκοο που διέθετε άδεια τοπικής διασυνοριακής κυκλοφορίας η οποία του επέτρεπε να εισέρχεται στην παραμεθόρια περιοχή της Ουγγαρίας. Καθώς είχε παραμείνει στον χώρο Σένγκεν για διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών εντός περιόδου έξι μηνών, δεν του επιτράπη η είσοδος στην Ουγγαρία. Το ΔΕΕ έκανε διάκριση μεταξύ του χρονικού περιορισμού βάσει του καθεστώτος τοπικής διασυνοριακής κυκλοφορίας και του περιορισμού των 90 ημερών εντός περιόδου 180 ημερών για την κυκλοφορία στον χώρο Σένγκεν. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο κανονισμός για την τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία ορίζει έναν περιορισμό ειδικά για τη συνεχή παραμονή και ότι η νομοθεσία δεν προβλέπει ότι ο περιορισμός των τριών μηνών πρέπει να εμπίπτει

⁽⁵⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Μαρτίου 2013, *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Rendőrkapitányság Záhony Határrendészeti Kirendeltsége κατά Oskar Shomodi*, C-254/11, ECLI:EU:C:2013:82.

στην ίδια περίοδο έξι μηνών. Το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι η παραμονή του κατόχου άδειας τοπικής διασυνοριακής κυκλοφορίας διακόπτεται μόλις το πρόσωπο διέλθει τα σύνορα για να επιστρέψει στην τρίτη χώρα διαμονής, ανεξάρτητα από τη συχνότητα των διελεύσεων. Μόλις ο κάτοικος παραμεθόριας περιοχής εισέλθει εκ νέου στον χώρο Σένγκεν, η μέγιστη περίοδος των τριών μηνών θα ξεκινήσει εκ νέου.

Οι κάτοχοι άδειας τοπικής διασυνοριακής κυκλοφορίας μπορούν να παραμένουν εντός της παραμεθόριας περιοχής του κράτους, η οποία δεν βρίσκεται σε απόσταση μεγαλύτερη των 30 χιλιομέτρων (σε εξαιρετικές περιπτώσεις, 50 χιλιομέτρων) από τα σύνορα. Στην περίπτωση του Καλίνινγκραντ (αποσπασμένο τμήμα της Ρωσίας), σύμφωνα με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) αριθ. 1342/2011](#), το καθεστώς τοπικής διασυνοριακής κυκλοφορίας καλύπτει ολόκληρη την περιφέρεια του Καλίνινγκραντ.

1.7. Ζώνες διέλευσης

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 4 παράγραφος 4 της [οδηγίας για την επιστροφή](#) ορίζει τα ελάχιστα δικαιώματα που πρέπει επίσης να ισχύουν για τα πρόσωπα που συλλαμβάνονται ή αναχαιτίζονται σε σχέση με παράτυπη διέλευση των συνόρων ή σε σχέση με αυτά που υπόκεινται σε απαγόρευση εισόδου. Η μεταχείρισή τους δεν μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη των λοιπών μεταναστών σε παράτυπη κατάσταση, ενώ η αρχή της μη επαναπροώθησης πρέπει να γίνεται πάντα σεβαστή.

Σύμφωνα με τον κανονισμό για τον έλεγχο διαλογής, κατά τη διάρκεια της περιόδου έως και επτά ημερών κατά την οποία οι υπήκοοι τρίτων χωρών μπορεί να υπόκεινται σε διαδικασία ελέγχου διαλογής πριν από την είσοδο, οι υπήκοοι αυτοί δεν εξουσιοδοτούνται νομικά να εισέλθουν στο έδαφος κράτους μέλους (άρθρο 6). Μπορούν να παραμένουν σε χώρο που βρίσκεται επί ή πλησίον των εξωτερικών συνόρων (άρθρο 8). Παράλληλα, ο έλεγχος διαλογής πρέπει να διενεργείται με πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων (άρθρο 3). Σύμφωνα με το άρθρο 4 του κανονισμού για τον έλεγχο διαλογής, η [οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής](#) [οδηγία (ΕΕ) 2024/1346] εφαρμόζεται σε όσους υποβάλλουν αίτηση διεθνούς προστασίας κατά τη διάρκεια του ελέγχου διαλογής.

Ο [κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348] και ο [κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1349] προβλέπουν επίσης περιπτώσεις στις οποίες υπήκοος τρίτης

χώρας δεν έχει δικαίωμα εισόδου στο έδαφος κράτους μέλους και μπορεί να παραμένει σε χώρο επί ή πλησίον των εξωτερικών συνόρων. Και οι δύο αυτοί κανονισμοί καθιερώνουν σειρά εγγυήσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων που αφορούν τη διαδικασία στα σύνορα (βλ. ενότητες 1.8, 5.1.4 και 5.3).

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, μπορεί να εγείρεται ζήτημα ευθύνης του κράτους στην περίπτωση προσώπων ευρισκόμενων σε ζώνη διέλευσης.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Amuur κατά Γαλλίας* ⁽⁵⁷⁾, οι προσφεύγοντες κρατούνταν στη ζώνη διέλευσης ενός αεροδρομίου στο Παρίσι. Οι γαλλικές αρχές ισχυρίστηκαν ότι, καθώς οι προσφεύγοντες δεν είχαν «εισέλθει» στη Γαλλία, δεν ενέπιπταν στη γαλλική δικαιοδοσία. Το ΕΔΔΑ διαφώνησε και συμπέρανε ότι οι ισχύουσες κατά τη δεδομένη χρονική στιγμή διατάξεις του εθνικού δικαίου δεν παρείχαν ικανοποιητικές εγγυήσεις για το δικαίωμα των προσφευγόντων στην ελευθερία δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Z.A. και λοιποί κατά Ρωσίας* ⁽⁵⁸⁾, οι προσφεύγοντες κρατούνταν στη ζώνη διέλευσης ρωσικού αεροδρομίου. Η ρωσική κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι οι αιτούντες δεν υπάγονταν στη ρωσική δικαιοδοσία. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ διαφώνησε και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο περιορισμός των αιτούντων στη ζώνη διέλευσης συνιστούσε *de facto* στέρηση της ελευθερίας με αποτέλεσμα την παράβαση του άρθρου 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο διαπίστωσε επίσης παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, καθώς οι συνθήκες στη ζώνη διέλευσης ήταν τέτοιες που προκάλεσαν ψυχική ταλαιπωρία στους αιτούντες, προσέβαλαν την αξιοπρέπιά τους και είχαν ως αποτέλεσμα τον εξευτελισμό τους.

⁽⁵⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Amuur κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 19776/92, 25 Ιουνίου 1996, σκέψεις 52-54. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Nolan και K. κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 2512/04, 12 Φεβρουαρίου 2009· ΕΔΔΑ, *Riad και Idiab κατά Βελγίου*, προσφυγές αριθ. 29787/03 και 29810/03, 24 Ιανουαρίου 2008.

⁽⁵⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Z.A. και λοιποί κατά Ρωσίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 61411/15 και άλλες τρεις, 21 Νοεμβρίου 2019.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ilias και Ahmed κατά Ουγγαρίας* ⁽⁵⁹⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι προσφεύγοντες που παρέμεναν στις ζώνες διέλευσης που βρίσκονταν στα χερσαία σύνορα με τη Σερβία εξαρτώντο πλήρως από τις ουγγρικές αρχές για την κάλυψη των πιο βασικών ανθρωπίνων αναγκών τους και τελούσαν υπό τον έλεγχό τους.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Shahzad κατά Ουγγαρίας* ⁽⁶⁰⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απομάκρυνση της προσφεύγουσας από την Ουγγαρία σε μια λωρίδα γης λίγων μέτρων μεταξύ του συνοριακού φράχτη που είχε ανεγερθεί στην Ουγγαρία και των συνόρων μεταξύ Ουγγαρίας και Σερβίας συνιστούσε κατάσταση που εμπίπτει στο άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ, το οποίο απαγορεύει τη συλλογική απέλαση. Αυτό διότι, παρόλο που η λωρίδα γης αποτελούσε μέρος του ουγγρικού εδάφους, δεν υπήρχε σε αυτήν καμία υποδομή, και οι απελαθέντες μετανάστες έπρεπε να μεταβούν σε μία από τις ζώνες διέλευσης για να εισέλθουν στην Ουγγαρία, πράγμα που συνήθως σήμαινε τη διέλευση μέσω Σερβίας. Κατά συνέπεια, η διέλευση των συνόρων ήταν η μόνη επιλογή για όσους απομακρύνονταν στη συγκεκριμένη λωρίδα γης.

1.8. Πρόσβαση στο άσυλο

Στην πράξη, λόγω δυσκολιών στην απόκτηση έγκυρων ταξιδιωτικών εγγράφων, τα άτομα που ζητούν άσυλο συχνά φθάνουν στα σύνορα χωρίς τέτοια έγγραφα ή εισέρχονται στο έδαφος μέσω μη κανονικών μέσων. Ανεξάρτητα από το πού εντοπίζονται ή συλλαμβάνονται —στην ανοικτή θάλασσα, στα σύνορα ή στο έδαφος—, εάν εκφράζουν την επιθυμία να ζητήσουν άσυλο, πρέπει να παραπέμπονται να ακολουθήσουν κατάλληλες εθνικές διαδικασίες. Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ και την ΕΣΔΑ, η αρχή της μη επαναπροώθησης απαγορεύει την απομάκρυνση ατόμων που ζητούν προστασία από δίωξη ή σοβαρή βλάβη χωρίς να αξιολογηθεί πρώτα η αίτησή τους (βλ. επίσης [κεφάλαιο 4](#)).

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο [Χάρτης](#) προβλέπει το δικαίωμα ασύλου στο άρθρο 18 και την απαγόρευση της επαναπροώθησης στο άρθρο 19. Δυνάμει του άρθρου 4 του [κώδικα συνόρων του Σένγκεν](#), οι δραστηριότητες ελέγχου των συνόρων πρέπει να συμμορφώνονται πλήρως με τις απαιτήσεις της [Σύμβασης](#)

⁽⁵⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Ilias και Ahmed κατά Ουγγαρίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 47287/15, 21 Νοεμβρίου 2019, σκέψη 186.

⁽⁶⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Shahzad κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 12625/17, 8 Ιουλίου 2021.

της Γενεύης του 1951 και τις υποχρεώσεις που σχετίζονται με την πρόσβαση σε διεθνή προστασία και, ιδίως, με την αρχή της μη επαναπροώθησης ⁽⁶¹⁾. Οι απαιτήσεις αυτές ισχύουν για όλους τους συνοριακούς ελέγχους, συμπεριλαμβανομένων των ελέγχων στα σημεία διέλευσης των συνόρων και των δραστηριοτήτων επιτήρησης των συνόρων στα χερσαία ή θαλάσσια σύνορα, καθώς και των δραστηριοτήτων που διεξάγονται στην ανοικτή θάλασσα.

Το κερτημένο της ΕΕ όσον αφορά το άσυλο ισχύει από τη στιγμή κατά την οποία κάποιος έχει φτάσει στα σύνορα, συμπεριλαμβανομένων των χωρικών υδάτων και των ζωνών διέλευσης (άρθρο 2 παράγραφος 1 του [κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου](#)). Το κεφάλαιο III ενότητα I του κανονισμού καθορίζει τις λεπτομέρειες σχετικά με την πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου. Ειδικότερα, το άρθρο 27 απαιτεί από τα κράτη μέλη να καταχωρίζουν μια αίτηση εντός πέντε ημερών. Όταν μια αίτηση υποβάλλεται σε αρχές άλλες από εκείνες που είναι αρμόδιες για την καταχώρισή της, όπως τα δικαστήρια ⁽⁶²⁾, οι αρχές που λαμβάνουν την αίτηση οφείλουν εντός τριών ημερών να ενημερώσουν την αρμόδια αρχή για την καταχώριση της αίτησης, η οποία στη συνέχεια διαθέτει πέντε ημέρες για να ολοκληρώσει την καταχώριση. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, οι προθεσμίες αυτές μπορούν να παραταθούν και η αίτηση να καταχωριστεί το αργότερο εντός δεκαπέντε ημερών από την ημερομηνία υποβολής της (άρθρο 27 παράγραφος 5). Σύμφωνα με το άρθρο 30 του κανονισμού, όταν υπάρχουν ενδείξεις ότι ένα πρόσωπο που βρίσκεται στα σύνορα ενδέχεται να επιθυμεί να υποβάλει αίτηση ασύλου, τα κράτη μέλη οφείλουν να του παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τη δυνατότητα αυτή.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ουγγαρίας* ⁽⁶³⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι η Ουγγαρία δεν τήρησε τις υποχρεώσεις της βάσει των κανόνων της ΕΕ που ρυθμίζουν την πρόσβαση στις διαδικασίες ασύλου, απαιτώντας από όσους ζητούσαν άσυλο στην Ουγγαρία ή στα εξωτερικά της σύνορα να υποβάλουν «δήλωση πρόθεσης» σε καθορισμένες ουγγρικές πρεσβείες σε γειτονικές τρίτες χώρες και να λάβουν ταξιδιωτικό έγγραφο για την είσοδό τους στην Ουγγαρία πριν τους επιτραπεί να υποβάλουν αίτηση ασύλου. Το

⁽⁶¹⁾ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με ζητήματα θεμελιωδών δικαιωμάτων στα εξωτερικά χερσαία σύνορα της ΕΕ, βλ. FRA, *Migration: Fundamental rights issues at land borders*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2020.

⁽⁶²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουνίου 2020, *Ministerio Fiscal κατά VL*, C-36/20 PPU, ECLI:EU:C:2020:495, σκέψεις 59-68.

⁽⁶³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Ιουνίου 2023, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ουγγαρίας*, C-823/21, ECLI:EU:C:2023:504.

ΔΕΕ υπογράμμισε ότι τα πρόσωπα που βρίσκονται στο έδαφος ενός κράτους μέλους ή που παρουσιάζονται στα σύνορά του υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού κεκτημένου για το άσυλο και πρέπει να μπορούν να υποβάλουν αίτηση ασύλου αμέσως μόλις εκφράσουν την πρόθεσή τους να το πράξουν. Ως εκ τούτου, η επιβολή προϋπόθεσης σύμφωνα με την οποία μια τέτοια αίτηση μπορεί να υποβληθεί μόνο μετά τη μετάβαση του ενδιαφερόμενου ατόμου από το κράτος μέλος ή από τα σύνορά του για να υποβάλει δήλωση πρόθεσης σε πρεσβεία τρίτης χώρας αντιβαίνει στον σκοπό του κοινοτικού κεκτημένου για το άσυλο, που είναι η εξασφάλιση αποτελεσματικής, εύκολης και ταχείας πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου.

Το άρθρο 43 του [κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου](#) επιτρέπει την εξέταση αιτήσεων ασύλου στα σύνορα ή σε ζώνες διέλευσης (βλ. [ενότητα 5.1.4](#)). Οι βασικές αρχές και εγγυήσεις που ισχύουν για τις αιτήσεις ασύλου εντός του εδάφους εφαρμόζονται και σε αυτές τις περιπτώσεις. Υφίσταται υποχρέωση, σύμφωνα με το άρθρο 21 παράγραφος 2, να αποφεύγεται η χρήση των συνοριακών διαδικασιών για ευάλωτους αιτούντες που χρειάζονται ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις, όταν δεν μπορεί να παρασχεθεί επαρκής υποστήριξη στα σύνορα. Το άρθρο 53 θέτει ορισμένους περιορισμούς στην εξέταση αιτήσεων στα σύνορα που υποβάλλονται από ασυνόδευτα παιδιά.

Αν και η **ΕΣΔΑ** δεν κατοχυρώνει ρητά δικαίωμα ασύλου ⁽⁶⁴⁾, το άρθρο 3 απαγορεύει τα βασανιστήρια, καθώς και την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία. Η διάταξη αυτή επιβάλλει επίσης θετικές υποχρεώσεις στα κράτη να προστατεύουν τα άτομα από τέτοιους κινδύνους, περιλαμβανομένων των περιπτώσεων απομάκρυνσης ή απέλασης. Το άρθρο 3, επομένως, απαγορεύει την αποτροπή ή επιστροφή ενός προσώπου, είτε στα σύνορα είτε σε οποιοδήποτε σημείο εντός της δικαιοδοσίας ενός κράτους, χωρίς να εξεταστεί προηγουμένως ο ισχυρισμός του σχετικά με τον κίνδυνο βασανιστηρίων ή απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας στη χώρα προς την οποία πρόκειται να απομακρυνθεί.

⁽⁶⁴⁾ Βλ. ΕΔΔΑ, *Η.Α. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 30919/20, 5 Δεκεμβρίου 2023, σκέψεις 41-42.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Μ.Α. και λοιποί κατά Λιθουανίας* ⁽⁶⁵⁾, οι προσφεύγοντες, οι οποίοι είχαν διαφύγει από τη Δημοκρατία της Τσετσενίας, επιχείρησαν να διασχίσουν τα σύνορα μεταξύ Λιθουανίας και Λευκορωσίας σε τρεις διαφορετικές περιστάσεις. Παρότι ισχυρίστηκαν ότι ζητούσαν διεθνή προστασία κάθε φορά, δεν τους επιτράπη η είσοδος με την αιτιολογία ότι δεν διέθεταν τα απαραίτητα ταξιδιωτικά έγγραφα. Οι Λιθουανοί συνοριοφύλακες δεν είχαν αποδεχτεί τις αιτήσεις ασύλου τους και δεν τις είχαν διαβιβάσει σε αρμόδια αρχή για εξέταση και προσδιορισμό του καθεστώτος, όπως απαιτείται από το εθνικό δίκαιο. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι δεν είχε αξιολογηθεί αν ήταν ασφαλές οι αιτούντες να επιστρέψουν στη Λευκορωσία, μια χώρα η οποία δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός ότι δεν επιτράπη στους αιτούντες να υποβάλουν τις αιτήσεις ασύλου τους και η απομάκρυνσή τους στη Λευκορωσία συνιστούσαν παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παρόμοιες αποφάσεις του ΕΔΔΑ αφορούσαν άτομα που απομακρύνθηκαν από θαλάσσιο λιμένα ⁽⁶⁶⁾ και από αεροδρόμιο ⁽⁶⁷⁾ χωρίς να τους δοθεί η δυνατότητα να υποβάλουν αίτηση ασύλου και χωρίς να έχει προηγηθεί αξιολόγηση του ενδεχομένου να διατρέχουν κίνδυνο βλάβης σε περίπτωση επιστροφής.

Η απομάκρυνση, η έκδοση ή η απέλαση ενδέχεται επίσης να εγείρει ζητήματα βάσει του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ, το οποίο διασφαλίζει το δικαίωμα στη ζωή ⁽⁶⁸⁾.

1.9. Έρευνα και διάσωση και αποβίβαση σε ασφαλή λιμένα

Οι επιχειρήσεις επιτήρησης των συνόρων που διεξάγονται στη θάλασσα πρέπει να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και το δικαίο των προσφύγων, καθώς και το διεθνές δίκαιο της θάλασσας.

⁽⁶⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Μ.Α. και λοιποί κατά Λιθουανίας*, προσφυγή αριθ. 59793/17, 11 Δεκεμβρίου 2018, σκέψεις 105-115. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Μ.Κ. και λοιποί κατά Πολωνίας*, προσφυγές αριθ. 40503/17, 42902/17 και 43643/17, 23 Ιουλίου 2020, σκέψεις 180-186· ΕΔΔΑ, *Α.Β. και άλλοι κατά Πολωνίας*, προσφυγή αριθ. 42907/17, 30 Ιουνίου 2022, σκέψεις 39-43· ΕΔΔΑ, *Α.Ρ.Ε. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 15783/21, 7 Ιανουαρίου 2025, σκέψεις 281-284.

⁽⁶⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Κεβε και άλλοι κατά Ουκρανίας*, προσφυγή αριθ. 12552/12, 12 Ιανουαρίου 2017.

⁽⁶⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Σ.Σ. και άλλοι κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 56417/19 και 44245/20, 12 Οκτωβρίου 2023.

⁽⁶⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Ν.Α. κατά Φινλανδίας*, προσφυγή αριθ. 25244/18, 14 Νοεμβρίου 2019.

Οι δραστηριότητες στην ανοικτή θάλασσα ρυθμίζονται από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), τη Διεθνή Σύμβαση για την ασφάλεια της ανθρωπίνης ζωής στη θάλασσα (SOLAS) και τη Διεθνή Σύμβαση για τη ναυτική έρευνα και διάσωση (SAR). Οι πράξεις αυτές καθιερώνουν την υποχρέωση παροχής βοήθειας και διάσωσης προσώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο στη θάλασσα ⁽⁶⁹⁾. Ο πλοίαρχος ενός πλοίου έχει, επιπλέον, την υποχρέωση να μεταφέρει τα διασωθέντα πρόσωπα σε «τόπο ασφάλειας». Στο πλαίσιο αυτό, ένα από τα πλέον πολυσυζητημένα ζητήματα αφορά το πού πρέπει να αποβιβάζονται τα άτομα που διασώζονται ή αναχαιτίζονται στη θάλασσα.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Safi* και άλλοι κατά Ελλάδα ⁽⁷⁰⁾, οι προσφεύγοντες επέβαιναν σε αλιευτικό σκάφος που μετέφερε 27 μετανάστες στο Αιγαίο Πέλαγος, το οποίο ανετράπη καθώς το ελληνικό λιμενικό επιχείρησε να το ρυμουλκήσει. Η βύθιση του σκάφους είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο έντεκα ατόμων. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι ελληνικές αρχές δεν συμμορφώθηκαν με την υποχρέωση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ να λάβουν προληπτικά μέτρα για την προστασία των προσώπων των οποίων η ζωή διέτρεχε κίνδυνο. Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι ο πλοίαρχος και το πλήρωμα ενός πλοίου που εμπλέκεται σε επιχείρηση θαλάσσιας διάσωσης συχνά καλούνται να λάβουν δύσκολες και ταχείες αποφάσεις και ότι, καταρχήν, οι αποφάσεις αυτές εναπόκεινται στη διακριτική ευχέρεια του πλοίαρχου. Ωστόσο, έπρεπε να αποδειχθεί ότι οι αποφάσεις υπαγορεύθηκαν από την ουσιώδη προσπάθεια διασφάλισης του δικαιώματος στη ζωή των προσώπων που βρίσκονταν σε κίνδυνο. Λαμβάνοντας υπόψη διάφορες παραλείψεις και καθυστερήσεις στον τρόπο διεξαγωγής και οργάνωσης της επιχείρησης διάσωσης, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι ελληνικές αρχές δεν έπραξαν ό,τι εύλογα μπορούσε να αναμένεται από αυτές για να παράσχουν στα αποβιώσαντα πρόσωπα και στους συγγενείς τους το επίπεδο προστασίας που απαιτείται.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Alkhatib* και άλλοι κατά Ελλάδα ⁽⁷¹⁾, ένα άτομο που ταξίδευε, μαζί με άλλους, σε σκάφος με σκοπό την παράτυπη είσοδο στην Ελλάδα, υπέστη σοβαρό τραύμα από πυροβολισμό, συνεπεία πυρών

⁽⁶⁹⁾ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης στη Μεσόγειο, βλ. FRA, *Search and rescue operations in the Mediterranean and fundamental rights – June 2025 update*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2025.

⁽⁷⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Safi και άλλοι κατά Ελλάδα*, προσφυγή αριθ. 5418/15, 7 Ιουλίου 2022.

⁽⁷¹⁾ ΕΔΔΑ, *Alkhatib και άλλοι κατά Ελλάδα*, προσφυγή αριθ. 3566/16, 16 Ιανουαρίου 2024.

που ερρίφθησαν από το λιμενικό σώμα. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Ελλάδα παραβίασε το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ, καθώς δεν είχε εκπληρώσει την υποχρέωσή της να θεσπίσει κατάλληλο νομικό και διοικητικό πλαίσιο για τη χρήση δυνητικά θανατηφόρας βίας στο πλαίσιο επιχειρήσεων θαλάσσιας επιτήρησης. Διαπίστωσε ότι ο λιμενικός που πυροβόλησε θα μπορούσε να έχει υποθέσει την παρουσία επιβατών κρυμμένων στο σκάφος και δεν επέδειξε τη δέουσα προσοχή για την ελαχιστοποίηση της χρήσης θανατηφόρας βίας και του κινδύνου για τη ζωή.

Η απομάκρυνση κάποιου προσώπου που επιχειρεί να εισέλθει στο έδαφος διά θαλάσσης μπορεί να εγείρει ζητήματα που σχετίζονται με την αρχή της μη επαναπροώθησης και το δικαίωμα της αναχώρησης από την εκάστοτε χώρα.

Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, το άρθρο 13, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3 και 4, του **κώδικα συνόρων του Σένγκεν** ορίζει ότι η επιτήρηση των συνόρων πρέπει να αποτρέπει τις παράνομες διελεύσεις των συνόρων και πρέπει να εμποδίζει και να αποθαρρύνει όσους επιχειρούν να αποφύγουν τους ελέγχους στα σημεία διέλευσης των συνόρων, σεβόμενη παράλληλα την απαγόρευση της επαναπροώθησης και την αρχή της αναλογικότητας. Τα μέτρα αυτά πρέπει επίσης να συμβάλλουν στη μείωση περιστατικών απώλειας της ζωής των μεταναστών. Ο **κανονισμός για τα θαλάσσια σύνορα** [κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 656/2014] ρυθμίζει την επιτήρηση των εξωτερικών θαλάσσιων συνόρων από τα κράτη μέλη της ΕΕ στο πλαίσιο της επιχειρησιακής συνεργασίας με τον Frontex. Το άρθρο 4 διασφαλίζει την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και την αρχή της μη επαναπροώθησης. Το άρθρο 10 του κανονισμού για τα θαλάσσια σύνορα καθορίζει τις διαδικασίες αποβίβασης των διασωθέντων.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει επανειλημμένα ⁽⁷²⁾ ότι τα άτομα μπορεί να υπάγονται στη δικαιοδοσία ενός κράτους μέρους της Σύμβασης όταν το εν λόγω κράτος ασκεί έλεγχο επ' αυτών στην ανοικτή θάλασσα.

⁽⁷²⁾ ΕΔΔΑ, *Chavara και λοιποί κατά Ιταλίας και Αλβανίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 39473/98, 11 Ιανουαρίου 2001· ΕΔΔΑ, *Medvedyev και λοιποί κατά Γαλλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3394/03, 29 Μαρτίου 2010.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Hirsi Jamaa και άλλοι κατά Ιταλίας* ⁽⁷³⁾, οι προσφεύγοντες ανήκαν σε ομάδα 200 περίπου μεταναστών, συμπεριλαμβανομένων αιτούντων άσυλο και άλλων, οι οποίοι είχαν αναχαιτιστεί από Ιταλούς ακτοφύλακες στην ανοικτή θάλασσα ενόσω βρίσκονταν ακόμα εντός της περιοχής ευθύνης αναζήτησης και διάσωσης της Μάλτας. Οι μετανάστες επιστράφησαν με συνοπτικές διαδικασίες στη Λιβύη δυνάμει συμφωνίας που είχε συναφθεί μεταξύ Ιταλίας και Λιβύης, χωρίς να τους δοθεί καμία δυνατότητα να ζητήσουν άσυλο. Τα ονόματα και οι εθνικότητές τους δεν καταγράφηκαν πουθενά. Το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι η κατάσταση που επικρατούσε στη Λιβύη ήταν γνωστή και μπορούσε να εξακριβωθεί βάσει πολλών πηγών. Έκρινε, επομένως, ότι οι ιταλικές αρχές γνώριζαν, ή θα έπρεπε να γνωρίζουν, ότι οι προσφεύγοντες, κατά την επιστροφή τους στη Λιβύη ως παράτυποι μετανάστες, κινδύνευαν να τύχουν μεταχείρισης κατά παράβαση της ΕΣΔΑ και ότι δεν θα τους παρέχονταν κανενός είδους προστασία. Οι ιταλικές αρχές γνώριζαν επίσης, ή θα έπρεπε να γνωρίζουν, ότι δεν υπήρχαν επαρκείς εγγυήσεις που να προστατεύουν τους προσφεύγοντες από τον κίνδυνο αυθαίρετης επιστροφής τους στις χώρες καταγωγής τους, μεταξύ των οποίων η Σομαλία και η Ερυθραία. Έπρεπε να είχαν ιδίως λάβει υπόψη την απουσία οποιασδήποτε διαδικασίας ασύλου και τη μη δυνατότητα να αναγκαστούν οι λιβυκές αρχές να αναγνωρίσουν το καθεστώς πρόσφυγα που χορηγείται από την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR).

Το ΕΔΔΑ επανεπιβεβαίωσε ότι το γεγονός πως οι προσφεύγοντες δεν είχαν ζητήσει άσυλο ή δεν είχαν περιγράψει τους κινδύνους που διέτρεχαν ως αποτέλεσμα της απουσίας συστήματος ασύλου στη Λιβύη δεν απάλλασε την Ιταλία από τις υποχρεώσεις της δυνάμει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Επανάλαβε ότι οι ιταλικές αρχές θα έπρεπε να έχουν εξακριβώσει τον τρόπο με τον οποίο οι λιβυκές αρχές τηρούσαν τις διεθνείς υποχρεώσεις τους σε ό,τι αφορά την προστασία των προσφύγων. Επομένως, η μεταφορά των προσφευγόντων στη Λιβύη συνιστούσε παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ διότι εξέθετε τους προσφεύγοντες στον κίνδυνο επαναπροώθησης.

⁽⁷³⁾ ΕΔΔΑ, *Hirsi Jamaa και άλλοι κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 27765/09, 23 Φεβρουαρίου 2012.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Μ.Α. και Ζ.Ρ. κατά Κύπρου* ⁽⁷⁴⁾ αφορούσε δύο Σύριους που επιχειρήσαν να φτάσουν στην Κύπρο διά θαλάσσης από τον Λίβανο. Το σκάφος στο οποίο επέβαιναν αναχαιτίστηκε από την κυπριακή ακτοφυλακή. Οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι επιθυμούσαν να ζητήσουν άσυλο στην Κύπρο, αλλά το αίτημά τους αγνοήθηκε και επιστράφησαν στον Λίβανο βάσει διμερούς συμφωνίας μεταξύ Κύπρου και Λιβάνου. Καθώς οι κυπριακές αρχές επέστρεψαν τους προσφεύγοντες στον Λίβανο χωρίς να εξετάσουν τις αιτήσεις ασύλου τους ή να προβούν σε οποιαδήποτε αξιολόγηση του κινδύνου έλλειψης πρόσβασης σε αποτελεσματική διαδικασία ασύλου στον Λίβανο, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Βασικά σημεία

- Τα κράτη δικαιούνται να αποφασίζουν σχετικά με την παραχώρηση του δικαιώματος πρόσβασης στο έδαφός τους σε αλλοδαπούς, αλλά πρέπει και να τηρούν τη σχετική νομοθεσία της ΕΕ, την ΕΣΔΑ και τις εφαρμοστέες εγγυήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα (βλ. [εισαγωγή](#) του παρόντος κεφαλαίου).
- Το δίκαιο της ΕΕ και η ΕΣΔΑ απαγορεύουν την άρνηση εισόδου προσώπων στα σύνορα και την επιστροφή τους σε κράτη στα οποία διατρέχουν κίνδυνο δίωξης ή σοβαρής βλάβης (απαγόρευση της μη επαναπροώθησης) (βλ. [εισαγωγή](#) του παρόντος κεφαλαίου).
- Το δίκαιο της ΕΕ ορίζει κοινούς κανόνες για τα κράτη μέλη της ΕΕ όσον αφορά την έκδοση θεωρήσεων βραχείας διαμονής (βλ. [ενότητα 1.1](#)).
- Το δίκαιο της ΕΕ απαιτεί από τα κράτη μέλη να θεσπίσουν ένα αποτελεσματικό σύστημα επιτήρησης των συνόρων για την αποτροπή μη εξουσιοδοτημένης εισόδου (βλ. [ενότητα 1.2](#)), αλλά περιλαμβάνει επίσης εγγυήσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων σχετικά με την εφαρμογή του ελέγχου των συνόρων (βλ. [ενότητα 1.4](#)) και τις δραστηριότητες επιτήρησης των συνόρων, ιδίως στη θάλασσα (βλ. [ενότητα 1.9](#)).

⁽⁷⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Μ.Α. και Ζ.Ρ. κατά Κύπρου*, προσφυγή αριθ. 39090/20, 8 Οκτωβρίου 2024.

- Το δίκαιο της ΕΕ προβλέπει τη διενέργεια ελέγχου διαλογής πριν από την είσοδο για όσους διασχίζουν εξωτερικό σύνορο κατά τρόπο παράτυπο, υποβάλλουν αίτηση διεθνούς προστασίας κατά τη διάρκεια των συνοριακών ελέγχων, αποβιβάζονται στην ΕΕ έπειτα από επιχείρηση έρευνας και διάσωσης στη θάλασσα ή εντοπίζονται να διαμένουν παράτυπα σε κράτος μέλος της ΕΕ. Κατά τη διαδικασία του ελέγχου διαλογής πρέπει να τηρούνται τα θεμελιώδη δικαιώματα (βλ. [εισαγωγή](#) του παρόντος κεφαλαίου, [ενότητα 1.4](#) και [κεφάλαιο 10](#)).
- Το δίκαιο της ΕΕ, και ιδίως το κεκτημένο του Σένγκεν, παρέχει τη δυνατότητα στα άτομα να ταξιδεύουν ελεύθερα χωρίς συνοριακούς ελέγχους εντός του χώρου Σένγκεν (βλ. [ενότητες 1.1](#) και [1.5](#)).
- Το καθεστώς τοπικής διασυνοριακής κυκλοφορίας του δικαίου της ΕΕ διευκολύνει τη διέλευση εξωτερικών χερσαίων συνόρων ενός κράτους μέλους για τους κατοίκους παραμεθόριων περιοχών (βλ. [ενότητα 1.6](#)).
- Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, η απαγόρευση της εισόδου σε ένα πρόσωπο από κράτος του χώρου Σένγκεν συνεπάγεται την απαγόρευση της πρόσβασης του εν λόγω προσώπου στο σύνολο του χώρου Σένγκεν (βλ. [ενότητα 1.3](#)).
- Ο Χάρτης προβλέπει το δικαίωμα ασύλου και την απαγόρευση της επαναπροώθησης. Το κεκτημένο της ΕΕ όσον αφορά το άσυλο εφαρμόζεται από τη στιγμή κατά την οποία ένα πρόσωπο φτάνει σε σύνορα της ΕΕ και ζητά άσυλο. Η ΕΣΔΑ δεν προβλέπει καθαυτό δικαίωμα ασύλου· ωστόσο, η απομάκρυνση ενός προσώπου, η οποία μπορεί να συνεπάγεται κίνδυνο να υποβληθεί το πρόσωπό αυτό σε βασανιστήρια ή άλλες μορφές κακομεταχείρισης, απαγορεύεται (βλ. [ενότητα 1.8](#)).
- Σε ορισμένες περιπτώσεις, η ΕΣΔΑ επιβάλλει περιορισμούς ως προς το δικαίωμα ενός κράτους να θέτει υπό κράτηση ή να αποπέμψει έναν μετανάστη στα σύνορά του (βλ. [εισαγωγή](#) του παρόντος κεφαλαίου και [ενότητες 1.7](#), [1.8](#) και [1.9](#)), ανεξαρτήτως του αν ο μετανάστης βρίσκεται σε ζώνη διέλευσης ή βρίσκεται με άλλον τρόπο εντός της δικαιοδοσίας του εν λόγω κράτους.

Περαιτέρω νομολογία και βιβλιογραφία

Για να αποκτήσετε πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία, συμβουλευτείτε την ενότητα «[Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων](#)» του παρόντος εγχειριδίου. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται στο παρόν κεφάλαιο παρέχονται στην ενότητα «[Περαιτέρω βιβλιογραφία](#)».

2

Μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ και διαλειτουργικότητα

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Κανονισμός VIS, (ΕΚ) αριθ. 767/2008 Απόφαση σχετικά με την πρόσβαση των αρχών επιβολής του νόμου στο VIS, 2008/633/ΔΕΥ Κανονισμός Eurodac, (ΕΕ) 2024/1358 Κανονισμός SIS, (ΕΕ) 2018/1862· κανονισμός SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων, (ΕΕ) 2018/1861· κανονισμός για τη χρήση του SIS για τις επιστροφές, (ΕΕ) 2018/1860 Κανονισμός ΣΕΕ, (ΕΕ) 2017/2226 Κανονισμός ETIAS, (ΕΕ) 2018/1240 Κανονισμός ECRIS-TCN, (ΕΕ) 2019/816 Κανονισμός για Ευρωπόλ, (ΕΕ) 2016/794 Κανονισμός για τον eu-LISA, (ΕΕ) 2018/1726	Συστήματα ΤΠ της ΕΕ	ΕΣΔΑ, άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα («σύμβαση αριθ. 108») Εκσυγχρονισμένη σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα («εκσυγχρονισμένη σύμβαση αριθ. 108»)
Κανονισμός για τη διαλειτουργικότητα – σύνορα και θεωρήσεις, (ΕΕ) 2019/817 Κανονισμός για τη διαλειτουργικότητα – άσυλο και μετανάστευση, (ΕΕ) 2019/818	Διαλειτουργικότητα	ΕΣΔΑ, άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) Σύμβαση αριθ. 108 Εκσυγχρονισμένη Σύμβαση αριθ. 108
Κανονισμός για την τεχνητή νοημοσύνη, (ΕΕ) 2024/1689	Τεχνητή νοημοσύνη στα μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ	Σύμβαση-πλαίσιο για την τεχνητή νοημοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Χάρτης, άρθρο 8 παράγραφος 2 (δικαίωμα προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα) ΣΛΕΕ, άρθρο 16 παράγραφος 1 (δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα) Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ), (ΕΕ) 2016/679, άρθρο 5 Οδηγία για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου, (ΕΕ) 2016/680, άρθρο 4 Κανονισμός για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ, (ΕΕ) 2018/1725, άρθρο 4 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Απριλίου 2014, <i>Digital Rights Ireland</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-293/12 και C-594/12 (επεξεργασία δεδομένων που υπερβαίνουν τα αναγκαία)	Περιορισμός του σκοπού	ΕΣΔΑ, άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) Εκσυγχρονισμένη σύμβαση αριθ. 108, άρθρο 5 ΕΔΔΑ, <i>S. και Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 30562/04 και 30566/04, 4 Δεκεμβρίου 2008 (διατήρηση δακτυλικών αποτυπωμάτων) ΕΔΔΑ, <i>Škoberne κατά Σλοβενίας</i>, αριθ. 19920/20, 2024 (συστηματική και αδιάκριτη διατήρηση δεδομένων τηλεπικοινωνιών)
Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ), (ΕΕ) 2016/679, άρθρα 13 και 14 Οδηγία για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου, (ΕΕ) 2016/680, άρθρο 13 Κανονισμός για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ, (ΕΕ) 2018/1725, άρθρα 14-16	Δικαίωμα ενημέρωσης	ΕΣΔΑ, άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) Εκσυγχρονισμένη σύμβαση αριθ. 108, άρθρο 8
Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ), (ΕΕ) 2016/679, άρθρο 5 Οδηγία για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου, (ΕΕ) 2016/680, άρθρο 4 Κανονισμός για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ, (ΕΕ) 2018/1725, άρθρο 4 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Απριλίου 2014, <i>Digital Rights Ireland</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-293/12 και C-594/12 Νομικές πράξεις για τη θέσπιση συστημάτων ΤΠ της ΕΕ (όπως απαριθμούνται παραπάνω)	Μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση σε δεδομένα	Εκσυγχρονισμένη σύμβαση αριθ. 108, άρθρο 7

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ), (ΕΕ) 2016/679, κεφάλαιο 5 Οδηγία για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου, (ΕΕ) 2016/680, κεφάλαιο 5 Κανονισμός για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ, (ΕΕ) 2018/1725, άρθρο 5 Νομικές πράξεις για τη θέσπιση συστημάτων ΤΠ της ΕΕ (όπως απαριθμούνται παραπάνω)	Διαβίβαση δεδομένων σε τρίτες χώρες	Εκσυγχρονισμένη σύμβαση αριθ. 108, άρθρο 14
Χάρτης, άρθρο 8 παράγραφος 2 (δικαίωμα προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα) ΣΛΕΕ, άρθρο 16 παράγραφος 1 (δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα) Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ), (ΕΕ) 2016/679, άρθρα 15-17 Οδηγία για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου, (ΕΕ) 2016/680, άρθρα 14-17 Κανονισμός για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ, (ΕΕ) 2018/1725, άρθρα 14-24 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2016, <i>Tele2 Sverige</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-203/15 και C-698/15 (υποχρέωση ενημέρωσης για τη διασφάλιση του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής)	Δικαιώματα των υποκειμένων των δεδομένων (πρόσβαση σε δεδομένα, διόρθωση και διαγραφή δεδομένων)	ΕΣΔΑ, άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) Εκσυγχρονισμένη σύμβαση αριθ. 108, άρθρο 9 ΕΔΔΑ, <i>Segerstedt-Wiberg και λοιποί κατά Σουηδίας</i>, προσφυγή αριθ. 62332/00, 6 Ιουνίου 2006 (πρόσβαση σε πληροφορίες που κατέχουν οι υπηρεσίες ασφαλείας)

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τα συστήματα τεχνολογίας πληροφοριών (ΤΠ) μεγάλης κλίμακας που έχει θεσπίσει η ΕΕ στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Παρουσιάζει τις διασφαλίσεις τους σχετικά με επιλεγμένα θεμελιώδη δικαιώματα, και ιδίως εκείνα που συνδέονται με την προστασία των δεδομένων, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, το δικαίωμα ασύλου και το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής. Επεξηγεί επίσης την έννοια της

διαλειτουργικότητας, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της διασύνδεσης μεγάλης κλίμακας συστημάτων ΤΠ της ΕΕ. Αυτή θα παρέχει στους εξουσιοδοτημένους χρήστες τη δυνατότητα να πραγματοποιούν αναζήτηση ενός προσώπου σε όλα τα συστήματα ταυτόχρονα και θα επιτρέπει πρόσβαση σε όσα δεδομένα έχουν άδεια χρήσης, αντί να πραγματοποιούν αναζήτηση σε κάθε σύστημα χωριστά.

Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, οι αρχές έκδοσης θεωρήσεων, οι συνοριακές αρχές και οι αρχές ασύλου και μετανάστευσης των κρατών μελών της ΕΕ στηρίζονται όλο και περισσότερο στην τεχνολογία όταν λαμβάνουν αποφάσεις που επηρεάζουν ένα πρόσωπο. Τα συστήματα ΤΠ εξυπηρετούν όλο και περισσότερο σκοπούς εσωτερικής ασφάλειας. Για τους υπηκόους τρίτων χωρών –αιτούντες διεθνή προστασία, μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση, αιτούντες θεώρηση ή καθημερινούς ταξιδιώτες— είναι δύσκολο να γίνει κατανοητός ο τρόπος λειτουργίας των συστημάτων ΤΠ και ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων.

Η ΕΕ έχει θεσπίσει έξι συστήματα ΤΠ μεγάλης κλίμακας, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι βάσεις δεδομένων του Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου (Ευρωπόλ). Αυτά τα συστήματα ΤΠ παρέχουν υποστήριξη για τη διαχείριση της μετανάστευσης, του ασύλου και των συνόρων, την ενίσχυση της δικαστικής συνεργασίας και τη συμβολή στην ενίσχυση της εσωτερικής ασφάλειας εντός της Ένωσης.

Ο Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Λειτουργική Διαχείριση Συστημάτων ΤΠ Μεγάλης Κλίμακας στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (eu-LISA) ιδρύθηκε το 2011 με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) αριθ. 1077/2011](#) και ενισχύθηκε με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) 2018/1726](#) [τελευταία τροποποίηση με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) 2025/12](#)]. Ο Οργανισμός είναι υπεύθυνος για την ανάπτυξη και τη λειτουργική διαχείριση των συστημάτων ΤΠ μεγάλης κλίμακας της ΕΕ. Διασφαλίζει την αποτελεσματική, ασφαλή και συνεχή λειτουργία τους, καθώς και τη συνεχή και απρόσκοπτη ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ των εθνικών αρχών που τα χρησιμοποιούν. Ο Οργανισμός πρέπει να διασφαλίσει τα υψηλότερα επίπεδα ασφάλειας δεδομένων, ποιότητας δεδομένων και προστασίας δεδομένων.

Η [διαδικτυακή πλατφόρμα ενημέρωσης του FRA σχετικά με τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ για τη μετανάστευση και την αστυνόμευση](#) εξηγεί τις βάσεις δεδομένων της ΕΕ, τη διαλειτουργικότητά τους και τον αντίκτυπό τους στα θεμελιώδη δικαιώματα. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους κανόνες προστασίας δεδομένων της ΕΕ, βλ. [Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων – Έκδοση 2018](#).

Σύμφωνα με τη νομοθεσία του Συμβουλίου της Ευρώπης, η σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα [**Σειρά Συνθηκών του Συμβουλίου της Ευρώπης (CETS) αριθ. 108**], όπως εκσυγχρονίστηκε με το πρωτόκολλο τροποποίησής της (CETS αριθ. 223), καθορίζει τις βασικές αρχές για την προστασία της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, η οποία πραγματοποιείται τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον δημόσιο τομέα. Αυτές οι αρχές ισχύουν επίσης για την επεξεργασία δεδομένων από μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ. Η σύμβαση αριθ. 108 και το πρωτόκολλο εκσυγχρονισμού της (**«εκσυγχρονισμένη σύμβαση αριθ. 108»**) προστατεύουν τα πρόσωπα από καταχρήσεις που ενδέχεται να συνοδεύουν την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και αποσκοπούν στη ρύθμιση των διασυνοριακών ροών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Δυνάμει του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής που προβλέπεται στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έχει εξετάσει το ζήτημα της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε βάσεις δεδομένων μεγάλης κλίμακας που έχουν δημιουργηθεί σε εθνικό επίπεδο. Σε συνδυασμό με πράξεις μη δεσμευτικού δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπως η **σύσταση για τον αστυνομικό τομέα** [σύσταση αριθ. R (87) 15], η νομολογία αυτή παρέχει καθοδήγηση σχετικά με τη χρήση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τις αρχές επιβολής του νόμου, για παράδειγμα κατά την αναζήτηση σε οποιοδήποτε από τα παρακάτω συστήματα ΤΠ της ΕΕ.

2.1. Συστήματα πληροφοριών μεγάλης κλίμακας της ΕΕ

Τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ χρησιμοποιούνται σε διάφορες διαδικασίες που σχετίζονται με τη μετανάστευση: στη διαδικασία ασύλου, στη διαδικασία υποβολής αίτησης θεώρησης, κατά τη διάρκεια των συνοριακών ελέγχων, κατά την έκδοση τίτλων διαμονής, κατά τη σύλληψη μεταναστών σε παράτυπη κατάσταση, στις διαδικασίες επιστροφής και για την έκδοση απαγορεύσεων εισόδου, καθώς και κατά την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τις ποινικές καταδίκες υπηκόων τρίτων χωρών. Εξυπηρετούν επίσης συμπληρωματικούς σκοπούς. Πιο συγκεκριμένα, οι αρχές επιβολής του νόμου μπορούν να τα συμβουλευτούν για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και άλλων σοβαρών εγκλημάτων υπό αυστηρές προϋποθέσεις.

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα έξι μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ, καθώς και οι βάσεις δεδομένων της Ευρωπόλ και ο τρόπος με τον οποίο θα καταστούν διαλειτουργικά. Δεν είχαν τεθεί όλα τα συστήματα που

παρουσιάζονται παρακάτω σε λειτουργία έως τον Ιούνιο του 2026. Για ενημερωμένες πληροφορίες σχετικά με την πορεία εφαρμογής τους, ο αναγνώστης καλείται να συμβουλευτεί την ιστοσελίδα της [Ευρωπαϊκής Επιτροπής με θέμα τη «Διαλειτουργικότητα»](#) ή τον [ιστότοπο του eu-LISA](#).

2.1.1. Eurodac

Το Eurodac περιλαμβάνει βιομετρικά δεδομένα (όπως ορίζονται στον [κανονισμό Eurodac](#) ως δεδομένα δακτυλικών αποτυπωμάτων και δεδομένα εικόνας προσώπου) των εξής κατηγοριών προσώπων:

- υπηκόων τρίτων χωρών που υποβάλλουν αίτηση ασύλου σε ένα από τα κράτη μέλη της ΕΕ·
- προσώπων που καταγράφονται για τους σκοπούς διαδικασίας εισδοχής στο πλαίσιο του [κανονισμού για την επανεγκατάσταση](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1350]·
- προσώπων που γίνονται δεκτά σύμφωνα με εθνικό πρόγραμμα επανεγκατάστασης·
- μεταναστών που συλλαμβάνονται σε σχέση με παράτυπη διέλευση των συνόρων·
- μεταναστών που εντοπίζονται να διαμένουν παράτυπα σε κράτος μέλος και
- προσώπων που αποβιβάζονται έπειτα από επιχείρηση έρευνας και διάσωσης στη θάλασσα.

Οι δικαιούχοι προσωρινής προστασίας, εκτός από τα εκτοπισμένα πρόσωπα από την Ουκρανία, θα καταχωρίζονται επίσης στο Eurodac (βλ. αιτιολογικές σκέψεις 9-11 του [κανονισμού Eurodac](#)).

Δακτυλικά αποτυπώματα παιδιών κάτω των έξι ετών δεν υποβάλλονται σε επεξεργασία. Σύμφωνα με τον eu-LISA, το Eurodac είχε αποθηκευμένα σχεδόν 7,4 εκατομμύρια σύνολα δεδομένων δακτυλικών αποτυπωμάτων στο τέλος

του 2023 ⁽⁷⁵⁾. Το σύστημα λειτουργεί από το 2003 και, τον Ιούνιο του 2026, αναθεωρήθηκε για τελευταία φορά με τον **κανονισμό Eurodac** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1358] ⁽⁷⁶⁾.

Το Eurodac βοηθά τα κράτη μέλη της ΕΕ στον προσδιορισμό του κράτους μέλους από το οποίο οι αιτούντες διεθνή προστασία εισήλθαν για πρώτη φορά στην ΕΕ. Η αποθήκευση βιομετρικών δεδομένων στο Eurodac επιτρέπει σε ένα κράτος μέλος της ΕΕ να γνωρίζει αν το πρόσωπο έχει ήδη υποβάλει αίτηση ασύλου αλλού ή αν το πρόσωπο συνελήφθη σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ έπειτα από παράτυπη είσοδο ή διαμονή. Κατά αυτόν τον τρόπο, το σύστημα υποστηρίζει τα κράτη μέλη της ΕΕ στην εφαρμογή των κανόνων του **κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351], όσον αφορά τον καθορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση μιας αίτησης ασύλου (βλ. **ενότητα 5.2**).

Το Eurodac εξυπηρετεί επίσης και άλλους σκοπούς. Μετά την αναθεώρηση του κανονισμού Eurodac το 2024, αυτοί περιλαμβάνουν: την υποστήριξη των κρατών μελών στον έλεγχο της παράτυπης μετανάστευσης, στην ανίχνευση δευτερογενών μετακινήσεων εντός της ΕΕ και στην ταυτοποίηση μεταναστών που βρίσκονται σε παράτυπη κατάσταση· την προστασία των παιδιών· την υποστήριξη των κρατών μελών στην εφαρμογή του **κανονισμού για την επανενγκατάσταση**· την υποστήριξη του Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφοριών και Αδειοδότησης Ταξιδιού (ETIAS) και του Συστήματος Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS)· τη συνδρομή προς τα κράτη μέλη για την εφαρμογή της **οδηγίας για την προσωρινή προστασία** (οδηγία 2001/55/ΕΚ)· και την παραγωγή στατιστικών δεδομένων προς υποστήριξη τεκμηριωμένης χάραξης πολιτικής.

Οι εθνικές αρχές επιβολής του νόμου και η Ευρωπαϊκή εξουσιοδοτούνται να έχουν πρόσβαση στα δεδομένα του Eurodac για σκοπούς πρόληψης, ανίχνευσης ή διερεύνησης τρομοκρατικών ή άλλων σοβαρών εγκλημάτων, αλλά μόνο για τους σκοπούς αυτούς και υπό αυστηρές προϋποθέσεις.

⁽⁷⁵⁾ eu-LISA, *Eurodac 2023 Annual Report*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Δεκέμβριος 2024, σ. 14.

⁽⁷⁶⁾ Συμπληρώνεται από κανονισμό εφαρμογής που καθορίζει αναλυτικότερους κανόνες για την εφαρμογή του Eurodac· βλ. τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 2025/2055 της Επιτροπής, της 2ας Οκτωβρίου 2025, για τη θέσπιση κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ) 2024/1351 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, όσον αφορά τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1560/2003 της Επιτροπής (ΕΕ L, 2025/2055, 12.11.2025, EL: http://data.europa.eu/eli/reg_impl/2025/2055/oj).

Ο κανονισμός Eurodac εφαρμόζεται σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, καθώς και στις συνδεδεμένες χώρες Σένγκεν (βλ. [πίνακα 2](#)).

2.1.2. VIS

Στόχος του VIS είναι να διευκολύνει τη διαδικασία υποβολής αίτησης για τις θεωρήσεις Σένγκεν (θεωρήσεις βραχείας διαμονής), τις θεωρήσεις για διαμονή μακράς διάρκειας και τις άδειες διαμονής, καθώς και την ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ των κρατών μελών του Σένγκεν —συμπεριλαμβανομένων των διπλωματικών και προξενικών τους αντιπροσωπειών— για αυτές τις αιτήσεις. Εξυπηρετεί επίσης σκοπούς που σχετίζονται με το άσυλο, τον έλεγχο της μετανάστευσης και την ασφάλεια. Αποθηκεύει δεδομένα σχετικά με τους αιτούντες θεώρηση και άδεια διαμονής, συμπεριλαμβανομένων δακτυλικών αποτυπωμάτων, φωτογραφιών και αποφάσεων σχετικά με αιτήσεις έκδοσης θεωρήσεων και αδειών διαμονής. Τα δακτυλικά αποτυπώματα παιδιών ηλικίας κάτω των έξι ετών δεν υποβάλλονται σε επεξεργασία.

Ο [κανονισμός \(ΕΚ\) αριθ. 767/2008 για το VIS](#) [όπως τροποποιήθηκε τελευταία με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) 2023/2667](#)] περιγράφει τον τρόπο λειτουργίας του VIS. Το VIS τέθηκε σε εφαρμογή παγκοσμίως τον Νοέμβριο του 2015 ⁽⁷⁷⁾. Το 2023 είχαν καταχωρισθεί στο VIS περισσότερες από 51 εκατομμύρια αιτήσεις θεωρήσεων εισόδου, 47 εκατομμύρια σύνολα δεδομένων δακτυλικών αποτυπωμάτων και 51 εκατομμύρια εικόνες προσώπου ⁽⁷⁸⁾.

Δεδομένου ότι ένας από τους σκοπούς του VIS είναι η ενίσχυση της εσωτερικής ασφάλειας του χώρου Σένγκεν, η [απόφαση 2008/633/ΔΕΥ του Συμβουλίου](#) παραχωρεί στις εθνικές αρχές επιβολής του νόμου και στην Ευρωπόλ πρόσβαση σε δεδομένα για την πρόληψη, την εξακρίβωση ή τη διερεύνηση τρομοκρατικών πράξεων ή άλλων σοβαρών αξιόποινων πράξεων, ωστόσο μόνο για αυτούς τους σκοπούς και υπό αυστηρές προϋποθέσεις. Αυτή η πρόσβαση τέθηκε σε ισχύ τον

⁽⁷⁷⁾ [Εκτελεστική απόφαση της Επιτροπής \(ΕΕ\) 2015/912](#), της 12ης Ιουνίου 2015, για τον καθορισμό της ημερομηνίας από την οποία θα αρχίσει να λειτουργεί το Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS) στην εικοστή πρώτη, την εικοστή δεύτερη και την εικοστή τρίτη περιφέρεια (ΕΕ L 148 της 13.6.2015, σ. 28).

⁽⁷⁸⁾ eu-LISA, [VIS Technical Report \(2021-2023\)](#), Ενημερωτικό δελτίο, Αύγουστος 2024.

Σεπτέμβριο του 2013 ⁽⁷⁹⁾. Για παράδειγμα, μεταξύ Οκτωβρίου 2021 και Σεπτεμβρίου 2023 πραγματοποιήθηκαν σχεδόν 32 000 αναζητήσεις στο VIS από τις εθνικές αρχές επιβολής του νόμου και την Ευρωπόλ ⁽⁸⁰⁾. Στον **πίνακα 2** παρουσιάζονται τα κράτη μέλη της ΕΕ στα οποία εφαρμόζεται το VIS.

2.1.3. SIS

Το SIS αποθηκεύει καταχωρίσεις για ορισμένες κατηγορίες καταζητούμενων ή εξαφανισθέντων προσώπων (τόσο πολιτών της ΕΕ όσο και υπηκόων τρίτων χωρών) και για απολεσθέντα και κλεμμένα αντικείμενα. Περιέχει επίσης καταχωρίσεις για υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι υπόκεινται σε απαγόρευση εισόδου ή για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής. Η βάση δεδομένων περιλαμβάνει οδηγίες προς τους αστυνομικούς και τους συνοριοφύλακες σχετικά με συγκεκριμένες ενέργειες που πρέπει να αναλαμβάνονται όταν ένα πρόσωπο ή αντικείμενο εντοπίζεται (π.χ. για τη σύλληψη ενός υπόπτου, την προστασία ενός ευάλωτου εξαφανισθέντος προσώπου ή την κατάσχεση μη έγκυρου διαβατηρίου). Οι εθνικές αρχές επιβολής του νόμου, οι αρχές ελέγχου των συνόρων, τα τελωνεία, οι αρχές έκδοσης θεωρήσεων και οι δικαστικές αρχές μπορούν να έχουν πρόσβαση στα δεδομένα που είναι αποθηκευμένα στο SIS, αυστηρά στο πλαίσιο των εντολών τους.

Το σύστημα λειτουργεί από τον Μάρτιο του 1995, ενώ η πιο προηγμένη δεύτερη γενιά του ⁽⁸¹⁾ τέθηκε σε λειτουργία τον Απρίλιο του 2013. Η αναθεώρηση του νομικού πλαισίου του SIS το οποίο περιλαμβάνει τρεις διαφορετικές νομικές πράξεις —και συγκεκριμένα τον **κανονισμό SIS** [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1862], τον **κανονισμό SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων** [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1861]

⁽⁷⁹⁾ Βλ. την απόφαση του Συμβουλίου 2013/392/ΕΕ, της 22ας Ιουλίου 2013, για τον καθορισμό της ημερομηνίας έναρξης παραγωγής αποτελεσμάτων της απόφασης 2008/633/ΔΕΥ σχετικά με την πρόσβαση στο Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS) των εντεταλμένων αρχών των κρατών μελών καθώς και της Ευρωπόλ, προς αναζήτηση δεδομένων για την πρόληψη, εξακρίβωση και διερεύνηση τρομοκρατικών πράξεων και άλλων σοβαρών αξιόποινων πράξεων (ΕΕ L 198 της 23.7.2013, σ. 45), η οποία στη συνέχεια αντικαταστάθηκε, κατόπιν επιτυχούς προσφυγής ακύρωσης ενώπιον του ΔΕΕ, από την εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2015/1956 του Συμβουλίου, της 26ης Οκτωβρίου 2015, για τον καθορισμό της ημερομηνίας έναρξης παραγωγής αποτελεσμάτων της απόφασης 2008/633/ΔΕΥ σχετικά με την πρόσβαση στο Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS) των εντεταλμένων αρχών των κρατών μελών καθώς και της Ευρωπόλ, προς αναζήτηση δεδομένων για την πρόληψη, εξακρίβωση και διερεύνηση τρομοκρατικών πράξεων και άλλων σοβαρών αξιόποινων πράξεων (ΕΕ L 284 της 30.10.2015, σ. 146).

⁽⁸⁰⁾ eu-LISA, *VIS Technical Report (2021-2023)*, Ενημερωτικό δελτίο, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αύγουστος 2024, σ. 22.

⁽⁸¹⁾ Βλ. κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1987/2006 (ΕΕ L 381 της 28.12.2006, σ. 4) και απόφαση 2007/533/ΔΕΥ (ΕΕ L 205 της 7.8.2007, σ. 63).

και τον [κανονισμό για τη χρήση του SIS για τις επιστροφές](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1860]— τέθηκε σε ισχύ τον Δεκέμβριο του 2018. Το αναβαθμισμένο SIS τέθηκε σε λειτουργία τον Μάρτιο του 2023 ⁽⁸²⁾. Η αναβάθμιση αυτή επέφερε σημαντικές τεχνικές και επιχειρησιακές βελτιώσεις, μεταξύ των οποίων νέες κατηγορίες καταχωρίσεων (π.χ. αποφάσεις επιστροφής, προληπτικές καταχωρίσεις για την προστασία ευάλωτων προσώπων), καθώς και πιο αποδοτική ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των αρχών επιβολής του νόμου των κρατών μελών της ΕΕ και οργανισμών της ΕΕ, όπως η Ευρωπαϊκή, ο Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Ποινικής Δικαιοσύνης (Euojust) και ο Frontex, με σκοπό την ενίσχυση της ασφάλειας και της διαχείρισης των συνόρων.

Το 2024 το SIS περιλάμβανε συνολικά περισσότερες από 93 εκατομμύρια καταχωρίσεις ⁽⁸³⁾, εκ των οποίων μόλις περίπου 1,8 % αφορούσαν πρόσωπα, ενώ οι υπόλοιπες αφορούσαν αντικείμενα ⁽⁸⁴⁾. Το ίδιο έτος, πραγματοποιήθηκαν πάνω από 15 δισεκατομμύρια αναζητήσεις στο SIS από τα κράτη μέλη και τους οργανισμούς της ΕΕ που είναι εξουσιοδοτημένοι να έχουν πρόσβαση στο σύστημα ⁽⁸⁵⁾. Ο [πίνακας 2](#) δείχνει σε ποια κράτη μέλη εφαρμόζεται το SIS.

2.1.4. ΣΕΕ

Το σύστημα εισόδου/εξόδου (ΣΕΕ) θεσπίστηκε με τον [κανονισμό ΣΕΕ](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2017/2226, όπως τροποποιήθηκε τελευταία με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) 2021/1152](#)] με σκοπό την καταγραφή των διελεύσεων εντός και εκτός του χώρου Σένγκεν όλων των υπηκόων τρίτων χωρών στους οποίους χορηγείται άδεια βραχείας παραμονής (τόσο των ταξιδιωτών που δεσμεύονται από υποχρέωση θεώρησης όσο και των ταξιδιωτών χωρίς υποχρέωση θεώρησης), ήτοι μίας ή περισσότερων επισκέψεων μέγιστης διάρκειας 90 ημερών σε περίοδο 180 ημερών. Το σύστημα υπολογίζει και παρακολουθεί τη διάρκεια παραμονής των υπηκόων τρίτων χωρών στους οποίους έχει χορηγηθεί άδεια παραμονής, με στόχο τη διευκόλυνση της διέλευσης των συνόρων για τους καλόπιστους ταξιδιώτες και τον εντοπισμό των προσώπων που υπερβαίνουν την επιτρεπόμενη διάρκεια παραμονής και περιπτώσεων πλαστοπροσωπίας. Θα αντικαταστήσει την

⁽⁸²⁾ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Security Union: The renewed Schengen Information Systems enters into operation», Δελτίο τύπου, ιστότοπος Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 7 Μαρτίου 2023.

⁽⁸³⁾ eu-LISA, *SIS – Annual Statistics Report 2024 – Report*, 13 Μαΐου 2025, σ. 4.

⁽⁸⁴⁾ eu-LISA, *SIS – Annual Statistics Report 2024 – Report*, 13 Μαΐου 2025, σ. 11.

⁽⁸⁵⁾ eu-LISA, *SIS – Annual Statistics Report 2024 – Report*, 13 Μαΐου 2025, σ. 6.

τρέχουσα υποχρέωση χειροκίνητης σφράγισης των διαβατηρίων με την ηλεκτρονική καταχώριση του χρόνου και του τόπου εισόδου και εξόδου του προσώπου από τον χώρο Σένγκεν και τον αυτόματο υπολογισμό του επιτρεπόμενου αριθμού ημερών παραμονής του προσώπου σε βραχυπρόθεσμη βάση. Το ΣΕΕ καταγράφει επίσης τις αρνήσεις εισόδου.

Οι στόχοι του ΣΕΕ περιλαμβάνουν επίσης την πρόληψη της παράτυπης μετανάστευσης και τη διευκόλυνση της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών. Ένας συμπληρωματικός σκοπός του συστήματος είναι να συμβάλλει στην πρόληψη, την εξακρίβωση και τη διερεύνηση τρομοκρατικών πράξεων και άλλων σοβαρών αξιόποινων πράξεων. Συνεπώς, παράλληλα με τους συνοριακούς ελέγχους, οι αρχές έκδοσης θεωρήσεων και οι αρχές μετανάστευσης, οι εθνικές αρχές επιβολής του νόμου και η Ευρωπαϊκή Αρχή έχουν πρόσβαση στα δεδομένα που είναι αποθηκευμένα στο εν λόγω σύστημα, ωστόσο μόνο για σκοπούς σχετικούς με την εθνική ασφάλεια που περιγράφονται παραπάνω και υπό αυστηρές προϋποθέσεις.

Το σύστημα άρχισε να λειτουργεί τον Οκτώβριο του 2025, σύμφωνα με την [εκτελεστική απόφαση \(ΕΕ\) 2025/1544 της Επιτροπής](#), αλλά όχι πλήρως κατά τους πρώτους έξι μήνες [βλ. [κανονισμό \(ΕΕ\) 2025/1534](#)]. Το ΣΕΕ εφαρμόζεται σε όλα τα κράτη που αποτελούν μέρος του χώρου Σένγκεν (βλ. [πίνακα 2](#)).

2.1.5. ETIAS

Ο [κανονισμός ETIAS](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1240, τελευταία τροποποίηση με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) 2021/1152](#)] θέσπισε ένα σύστημα προσυνοριακών ελέγχων για τους ταξιδιώτες χωρίς υποχρέωση θεώρησης. Το αυτοματοποιημένο σύστημα ελέγχει τους υπηκόους τρίτων χωρών που απαλλάσσονται από την υποχρέωση θεώρησης προκειμένου να διαπιστωθεί αν θα πρέπει να τους επιτραπεί η είσοδος στην ΕΕ για επισκέψεις για έως 90 ημέρες εντός οποιασδήποτε περιόδου 180 ημερών. Χρησιμοποιώντας ένα εργαλείο ηλεκτρονικής εφαρμογής, συλλέγει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για ταξιδιώτες χωρίς υποχρέωση θεώρησης πριν από την άφιξή τους στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ. Ο Frontex και οι αρχές ελέγχου των συνόρων των οικείων κρατών μελών διασταυρώνουν αυτά τα δεδομένα χρησιμοποιώντας όλες τις σχετικές βάσεις δεδομένων. Εάν οι έλεγχοι καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι το πρόσωπο δεν παρουσιάζει κίνδυνο για την ασφάλεια, κίνδυνο παράτυπης μετανάστευσης ή κίνδυνο για τη δημόσια υγεία, το πρόσωπο θα λάβει αυτόματη αδειοδότηση για να ταξιδέψει στην ΕΕ.

Διαφορετικά, η αίτηση θα υποβάλλεται σε χειροκίνητους ελέγχους από τις αρμόδιες αρχές. Συνεπώς, το ETIAS διευκολύνει τα ταξίδια παρέχοντας στους ταξιδιώτες μια έγκαιρη ένδειξη της πιθανότητας να γίνουν δεκτοί στον χώρο Σένγκεν.

Πριν από την επιβίβαση ενός προσώπου για να ταξιδέψει, οι μεταφορείς, όπως οι αεροπορικές εταιρείες, έχουν περιορισμένη πρόσβαση στο ETIAS και στα δεδομένα του ΣΕΕ μόνο για να ελέγχουν αν ο ταξιδιώτης διαθέτει αδειοδότηση ETIAS, καθώς και για να επαληθεύουν ότι δεν έχουν εξαντληθεί ακόμη οι 90 ημέρες εντός περιόδου 180 ημερών.

Το σύστημα αναμένεται να τεθεί σε πλήρη λειτουργία το τελευταίο τρίμηνο του 2026. Το ETIAS θα εφαρμόζεται σε όλα τα κράτη που αποτελούν μέρος του χώρου Σένγκεν και στην Κύπρο (βλ. [πίνακα 2](#)).

2.1.6. ECRIS-TCN

Το ECRIS-TCN είναι μια κεντρική βάση δεδομένων που παρέχει στα κράτη μέλη της ΕΕ τη δυνατότητα να ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με το ποινικό μητρώο υπηκόων τρίτων χωρών που έχουν καταδικαστεί στην ΕΕ. Το σύστημα θεσπίστηκε με τον [κανονισμό ECRIS-TCN](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2019/816] και συμπληρώνει την αποκεντρωμένη βάση δεδομένων ποινικών μητρώων της ΕΕ (Ευρωπαϊκό Σύστημα Πληροφοριών Ποινικού Μητρώου – ECRIS) που καθιερώθηκε με την [οδηγία \(ΕΕ\) 2019/884](#).

Βάσει συστήματος θετικού αποτελέσματος αναζήτησης / απουσίας θετικού αποτελέσματος αναζήτησης (hit / no hit), το ECRIS-TCN βοηθά στον προσδιορισμό του κράτους μέλους (ή των κρατών μελών) που διατηρεί ποινικό μητρώο για τον εκάστοτε υπήκοο τρίτης χώρας που υποβάλλεται σε έλεγχο. Οι αναζητήσεις μπορούν να πραγματοποιούνται με τη χρήση βιομετρικών δεδομένων, όπως δακτυλικά αποτυπώματα. Σε περίπτωση θετικού αποτελέσματος αναζήτησης (hit), οι εθνικές δικαστικές αρχές μπορούν να επικοινωνήσουν σε διμερές επίπεδο με το αντίστοιχο κράτος μέλος για περισσότερες λεπτομέρειες μέσω του ECRIS.

Οι εθνικές αρχές θα έχουν το δικαίωμα να πραγματοποιούν αναζήτηση στο ECRIS-TCN για ποινικές διαδικασίες αλλά και για μη ποινικές διαδικασίες (π.χ. κατά την επεξεργασία αιτήσεων για τίτλο διαμονής). Άμεση πρόσβαση στο ECRIS-TCN παρέχεται επίσης στην Ευρωπόλ, την Eurojust και την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, στο πλαίσιο των αντίστοιχων εντολών τους. Ο κανονισμός ECRIS-TCN τροποποιήθηκε

το 2024 με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) 2024/1352](#), ώστε να επιτρέπεται η πρόσβαση και η αναζήτηση στη βάση δεδομένων ECRIS-TCN από τις εθνικές αρχές που είναι αρμόδιες για τον έλεγχο υπηκόων τρίτων χωρών στα εξωτερικά σύνορα.

Το ECRIS-TCN αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία το 2026. Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, εκτός της Δανίας, συμμετέχουν στο σύστημα (βλ. [πίνακα 2](#)).

2.1.7. EIS

Το EIS είναι η κεντρική βάση εγκληματολογικών πληροφοριών και πληροφοριών της Ευρωπόλ. Τέθηκε σε λειτουργία το 2005 και ρυθμίζεται από τον ιδρυτικό κανονισμό της Ευρωπόλ, τον [κανονισμό \(ΕΕ\) 2016/794](#). Καλύπτει όλους τους τομείς εγκληματικότητας που εμπίπτουν στην εντολή της Ευρωπόλ και περιέχει πληροφορίες για σοβαρά εγκλήματα διακρατικού χαρακτήρα, για ύποπτα και καταδικασθέντα πρόσωπα, για εγκληματικές δομές και για τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη διάπραξη εγκλημάτων. Το EIS παρέχει τη δυνατότητα αποθήκευσης και διασταύρωσης βιομετρικών δεδομένων και δεδομένων σχετικά με το κυβερνοέγκλημα. Είναι ένα σύστημα αναφοράς, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιείται ώστε να ελέγχεται αν υπάρχουν διαθέσιμες πληροφορίες για ένα πρόσωπο ή ένα αντικείμενο ενδιαφέροντος εκτός της εθνικής δικαιοδοσίας.

Το προσωπικό της Ευρωπόλ και οι εντεταλμένοι υπάλληλοι στις αρχές επιβολής του νόμου των κρατών μελών της ΕΕ έχουν πρόσβαση στο EIS. Οι εθνικές αρχές μπορούν να εκτελούν αναζητήσεις στο σύστημα και, σε περίπτωση θετικού αποτελέσματος αναζήτησης (hit), μπορούν να ζητούν πρόσθετες πληροφορίες μέσω της εφαρμογής δικτύου ασφαλούς ανταλλαγής πληροφοριών (SIENA) της Ευρωπόλ. Επιπλέον, οι [εταίροι συνεργασίας της Ευρωπόλ](#) μπορούν να έχουν έμμεση πρόσβαση ώστε να αποθηκεύουν και να αναζητούν δεδομένα μέσω του επιχειρησιακού κέντρου της Ευρωπόλ.

Στον [πίνακα 2](#) παρατίθενται τα υφιστάμενα συστήματα ΤΠ μεγάλης κλίμακας και αναφέρονται ο κύριος σκοπός, οι καλυπτόμενοι υπήκοοι τρίτων χωρών, τα βιομετρικά αναγνωριστικά στοιχεία που υποβάλλονται σε επεξεργασία και η γεωγραφική τους εφαρμοσιμότητα. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτές τις βάσεις δεδομένων της ΕΕ, ιδίως από τη σκοπιά της προστασίας των δεδομένων, βλ. *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων – Έκδοση 2018*, ενότητα 8.3.2.

Πίνακας 2: Συστήματα ΤΠ μεγάλης κλίμακας της ΕΕ στον τομέα της μετανάστευσης και της ασφάλειας

Σύστημα ΤΠ	Κύριος σκοπός	Καλυπτόμενα πρόσωπα	Βιομετρικά αναγνωριστικά στοιχεία	Εφαρμογή
Eurodac	Γενική υποστήριξη του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου· καθορισμός του κράτους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση μιας αίτησης διεθνούς προστασίας· περιορισμός της παράτυπης μετανάστευσης και των δευτερογενών μετακινήσεων εντός της ΕΕ· προστασία των παιδιών· σύγκριση δεδομένων για σκοπούς επιβολής του νόμου· υποστήριξη των συστημάτων ETIAS και VIS· παραγωγή στατιστικών στοιχείων	Αιτούντες και δικαιούχοι διεθνούς προστασίας (συμπεριλαμβανομένων των κατόχων τίτλου προσωρινής προστασίας) Μετανάστες που διέσχισαν τα εξωτερικά σύνορα κατά τρόπο παράτυπο ή όσοι εντοπίζονται σε παράτυπη κατάσταση Υπήκοοι τρίτων χωρών επιλέξιμοι για μετεγκατάσταση	 	27 κράτη μέλη της ΕΕ + ΣΧΣ
VIS	Διευκόλυνση της ανταλλαγής δεδομένων μεταξύ των κρατών μελών του Σένγκεν σχετικά με τις αιτήσεις θεώρησης και αδειών διαμονής	Αιτούντες θεώρηση και συντηρούντες	 	25 κράτη μέλη της ΕΕ (εκτός CY, IE) + ΣΧΣ
SIS — αστυνομία	Διευκόλυνση της συνεργασίας στον τομέα της επιβολής του νόμου για τη διαφύλαξη της ασφάλειας στην ΕΕ και στα κράτη μέλη του Σένγκεν	Εξαφανισθέντα, ευάλωτα και ανεπιθύμητα πρόσωπα	 	27 κράτη μέλη της ΕΕ + ΣΧΣ

Σύστημα ΤΠ	Κύριος σκοπός	Καλυπτόμενα πρόσωπα	Βιομετρικά αναγνωριστικά στοιχεία	Εφαρμογή
SIS – συνο-ριακοί έλεγχοι	Εισαγωγή και επεξεργασία καταχωρίσεων για τον σκοπό της άρνησης εισόδου ή διαμονής στα κράτη μέλη του Σένγκεν	Υπήκοοι τρίτων χωρών που έχουν καταδικαστεί ή είναι ύποπτοι για διάπραξη αδικήματος που υπόκειται σε ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους Μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση	 	27 κράτη μέλη της ΕΕ + ΣΧΣ
SIS – επιστροφή	Εισαγωγή και επεξεργασία καταχωρίσεων για υπηκόους τρίτων χωρών για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής	Μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής	 	27 κράτη μέλη της ΕΕ + ΣΧΣ
ΣΕΕ	Υπολογισμός και παρακολούθηση της διάρκειας της επιτρεπόμενης παραμονής των υπηκόων τρίτων χωρών και ταυτοποίηση των προσώπων που υπερβαίνουν την επιτρεπόμενη διάρκεια παραμονής	Ταξιδιώτες υπήκοοι τρίτων χωρών που εισέρχονται για βραχεία διαμονή	 	25 κράτη μέλη της ΕΕ (εκτός CY, IE) + ΣΧΣ
ETIAS	Προαναχωρησιακή αξιολόγηση του αν υπήκοος τρίτης χώρας που απαλλάσσεται από την υποχρέωση θεώρησης παρουσιάζει κίνδυνο για την ασφάλεια, κίνδυνο παράτυπης μετανάστευσης ή κίνδυνο για τη δημόσια υγεία	Ταξιδιώτες από τρίτες χώρες που απαλλάσσονται από την υποχρέωση θεώρησης	Κανένα	26 κράτη μέλη της ΕΕ (εκτός IE) + ΣΧΣ

Σύστημα ΤΠ	Κύριος σκοπός	Καλυπτόμενα πρόσωπα	Βιομετρικά αναγνωριστικά στοιχεία	Εφαρμογή
ECRIS-TCN	Ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με προηγούμενες καταδικές υπηκόων τρίτων χωρών	Υπήκοοι τρίτων χωρών με ποινικό μητρώο	 	26 κράτη μέλη της ΕΕ (εκτός DK)
EIS	Αποθήκευση και αναζήτηση δεδομένων σχετικά με το σοβαρό διεθνές έγκλημα και την τρομοκρατία	Πρόσωπα που είναι ύποπτα ή έχουν καταδικαστεί για σοβαρό οργανωμένο έγκλημα και τρομοκρατική πράξη	 	27 κράτη μέλη της ΕΕ

Σημείωση: Η **επίσημανση** ενός συστήματος ΤΠ **με μπλε χρώμα** σημαίνει ότι το εν λόγω σύστημα θα τεθεί σε (πλήρη) λειτουργία μεταγενέστερα –η ακριβής ημερομηνία θα καθοριστεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Για επικαιροποιημένες πληροφορίες σχετικά με τις ημερομηνίες έναρξης λειτουργίας, συμβουλευτείτε τον ιστότοπο eulisa.europa.eu (για όλα τα συστήματα ΤΠ εκτός της Ευρώπης) και τον ιστότοπο europol.europa.eu (για την Ευρώπη).

: δακτυλικά αποτυπώματα·

: αποτυπώματα παλάμης·

: εικόνα προσώπου·

: προφίλ DNA.

ΣΧΣ: Συνδεδεμένες χώρες Σένγκεν, δηλ., Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Νορβηγία και Ελβετία. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την εφαρμοσιμότητα, βλ. σημειώσεις για το παράρτημα 1.

Πηγή: FRA, βάσει νομικών πράξεων, 2026.

2.2. Διαλειτουργικότητα

Η διαλειτουργικότητα είναι η ικανότητα διαφορετικών συστημάτων ΤΠ να επικοινωνούν και να ανταλλάσσουν δεδομένα μεταξύ τους. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι οι εξουσιοδοτημένοι χρήστες θα μπορούν να πραγματοποιούν μια στοχευμένη αναζήτηση για ένα πρόσωπο στα διάφορα συστήματα ΤΠ ταυτόχρονα και να βλέπουν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στα οποία επιτρέπεται να έχουν πρόσβαση, αντί να χρειάζεται να πραγματοποιούν πολλαπλές αναζητήσεις σε χωριστά συστήματα. Αυτό πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τα

δικαιώματα πρόσβασής τους και τις απαιτήσεις προστασίας των δεδομένων των υποκείμενων συστημάτων. Με άλλα λόγια, τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ, τα οποία επί του παρόντος δεν διασυνδέονται και λειτουργούν σε σιλό, θα μπορούν να «συνεργάζονται» μόλις καταστούν διαλειτουργικά. Στόχος της διαλειτουργικότητας είναι οι αρχές να μπορούν να επαληθεύουν την ταυτότητα των προσώπων των οποίων τα δεδομένα είναι αποθηκευμένα σε τουλάχιστον ένα από τα υποκείμενα συστήματα ΤΠ και να εντοπίζουν πολλαπλές ταυτότητες.

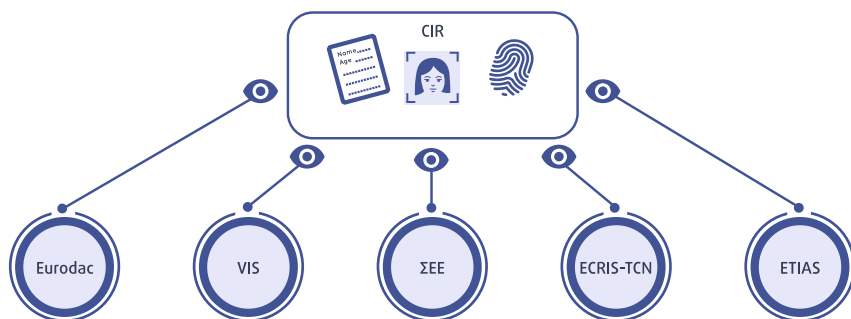
Η διαλειτουργικότητα μπορεί να ενισχύσει την προστασία —για παράδειγμα, μέσω της υποστήριξης του εντοπισμού εξαφανισθέντων προσώπων, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών—, αλλά δημιουργεί επίσης προκλήσεις όσον αφορά τα θεμελιώδη δικαιώματα. Οι προκλήσεις αυτές οφείλονται στην αδύναμη θέση των προσώπων των οποίων τα δεδομένα είναι αποθηκευμένα σε συστήματα ΤΠ, τα οποία συχνά δεν είναι ενημερωμένα σχετικά με τα δικαιώματά τους.

Οι βασικές συνιστώσες διαλειτουργικότητας των συστημάτων ΤΠ μεγάλης κλίμακας της ΕΕ, όπως θεσπίζονται με τους κανονισμούς για τη διαλειτουργικότητα [κανονισμός (ΕΕ) 2019/817 και κανονισμός (ΕΕ) 2019/818], επεξηγούνται στις [ενότητες 2.2.1 έως 2.2.4](#). Αναμένεται να τεθούν σε λειτουργία έως το τέλος του 2026. Η διαλειτουργικότητα θα διευκολύνει επίσης τους ελέγχους ταυτότητας και ασφάλειας στο πλαίσιο του [κανονισμού για τον έλεγχο διαλογής](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1356].

2.2.1. Κοινό αποθετήριο δεδομένων ταυτότητας

Το κοινό αποθετήριο δεδομένων ταυτότητας (CIR) αποθηκεύει τα βασικά δεδομένα ταυτότητας όλων των προσώπων των οποίων τα δεδομένα περιέχονται σε μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ σε ένα κοινό, κεντρικό χώρο αποθήκευσης δεδομένων (κεφάλαιο IV των κανονισμών για τη διαλειτουργικότητα). Αυτό το αποθετήριο δεδομένων ταυτότητας θα είναι κοινό και θα χρησιμοποιείται από όλα τα συστήματα ΤΠ εκτός από το SIS, για το οποίο εφαρμόζεται χωριστή τεχνική λύση. Όπως απεικονίζεται στο [διάγραμμα 2](#), στο κοινό αποθετήριο αποθηκεύονται συγκεκριμένα βιομετρικά δεδομένα και στοιχεία κατόχου. Τα δεδομένα αυτά εξακολουθούν να «ανήκουν» στα υποκείμενα συστήματα ΤΠ.

Διάγραμμα 2: Κοινό αποθετήριο δεδομένων ταυτότητας

Πηγή: FRA, με βάση στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2026.

2.2.2. Ευρωπαϊκή πύλη αναζήτησης

Η ευρωπαϊκή πύλη αναζήτησης (ESP) λειτουργεί ως ένα ενιαίο παράθυρο για ταυτόχρονη αναζήτηση σε διάφορα συστήματα ΤΠ και στο CIR με μία αναζήτηση. Μέσω της πύλης, οι χρήστες θα μπορούν να βλέπουν δεδομένα για ένα πρόσωπο που είναι αποθηκευμένο στα εν λόγω συστήματα ΤΠ στα οποία επιτρέπεται να έχουν πρόσβαση, συμπεριλαμβανομένων του SIS, του EIS και των δύο βάσεων δεδομένων του Διεθνούς Οργανισμού Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Ιντερπόλ), χρησιμοποιώντας βιομετρικά δεδομένα και στοιχεία κατόχου. Τα συνδυασμένα αποτελέσματα θα εμφανίζονται σε μία οθόνη.

2.2.3. Ανιχνευτής πολλαπλών ταυτοτήτων

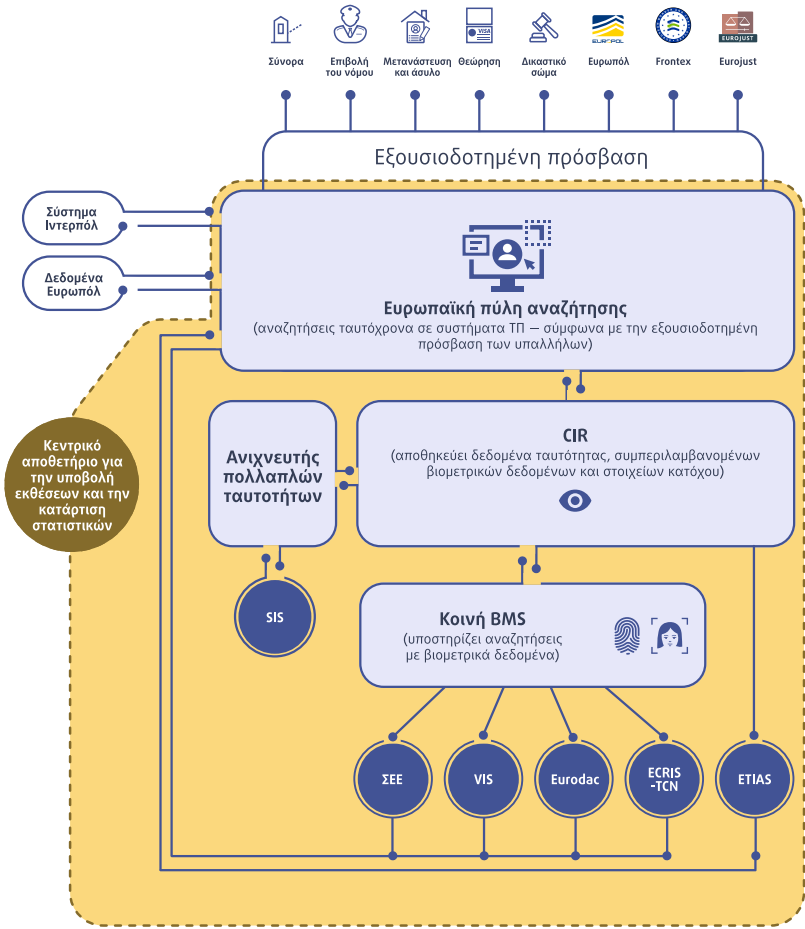
Ο ανιχνευτής πολλαπλών ταυτοτήτων (MID) είναι ένας μηχανισμός που επιτρέπει να εντοπίζεται αν δεδομένα για το ίδιο πρόσωπο είναι αποθηκευμένα σε διάφορα συστήματα ΤΠ με διαφορετικά ονόματα και ταυτότητες (κεφάλαιο V των κανονισμών για τη διαλειτουργικότητα). Διαφορετικές ταυτότητες που χρησιμοποιούνται από το ίδιο πρόσωπο θα εντοπίζονται και θα συνδέονται, πράγμα που θα βοηθήσει στην καταπολέμηση της πλαστοπροσωπίας. Όταν οι εθνικές αρχές με δικαιώματα πρόσβασης πραγματοποιούν αναζήτηση στα συστήματα, μπορούν να βλέπουν όλες τις ταυτότητες που έχουν καταχωριστεί στα συστήματα και οι οποίες σχετίζονται με το πρόσωπο, ανεξάρτητα από το αν έχουν αποθηκευτεί με διαφορετικό όνομα. Στόχος του ανιχνευτή πολλαπλών ταυτοτήτων είναι η εξασφάλιση της ορθής ταυτοποίησης ενός προσώπου μέσω μιας αυτοματοποιημένης και χειροκίνητης διαδικασίας επαλήθευσης.

2.2.4. Κοινή υπηρεσία αντιστοίχισης βιομετρικών δεδομένων

Μέσω της σύγκρισης υποδειγμάτων από βιομετρικά δεδομένα που είναι αποθηκευμένα στα συστήματα ΤΠ, η κοινή υπηρεσία αντιστοίχισης βιομετρικών δεδομένων (BMS) επιτρέπει την αναζήτηση και σύγκριση βιομετρικών δεδομένων, π.χ. δακτυλικών αποτυπωμάτων και εικόνων προσώπου, σε διαφορετικά συστήματα ΤΠ (κεφάλαιο III των κανονισμών για τη διαλειτουργικότητα). Πρόκειται για ένα εργαλείο για τη διευκόλυνση των αναζητήσεων που πραγματοποιούνται στα συστήματα με τη χρήση βιομετρικών δεδομένων. Χωρίς αυτό το εργαλείο, τα βιομετρικά δεδομένα δεν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για το CIR και τον ανιχνευτή πολλαπλών ταυτοτήτων.

Στο [διάγραμμα 3](#) απεικονίζονται οι τεχνικές συνιστώσες διαλειτουργικότητας των συστημάτων ΤΠ μεγάλης κλίμακας και τα μεμονωμένα υποκείμενα συστήματα ΤΠ που επηρεάζονται.

Διάγραμμα 3: Τεχνικές συνιστώσες διαλειτουργικότητας

Πηγή: FRA, με βάση στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2026.

2.3. Χρήση τεχνητής νοημοσύνης στα μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, λαμβάνοντας υπόψη τις πλέον πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις και με σκοπό την προώθηση μιας αξιόπιστης τεχνητής νοημοσύνης (ΤΝ) στην Ευρώπη, η ΕΕ υιοθέτησε ένα νομικό πλαίσιο που διέπει την τεχνητή νοημοσύνη. Ο **κανονισμός για την τεχνητή νοημοσύνη** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1689] θεσπίζει κανόνες για τα συστήματα ΤΝ, που είναι εναρμονισμένοι με τους κανόνες εξέτασης κινδύνου της ΤΝ, και αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προκλήσεων που ενδέχεται να επιφέρει η ανάπτυξη και λειτουργία αυτών των συστημάτων.

Σε σχέση με τα μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ στους τομείς της μετανάστευσης, του ασύλου και της διαχείρισης των συνόρων, το παράρτημα ΙΙΙ του κανονισμού για την τεχνητή νοημοσύνη ταξινομεί ως υψηλού κινδύνου εκείνα τα συστήματα ΤΝ που χρησιμοποιούνται για βιομετρική ταυτοποίηση στα σύνορα, στην επιβολή του νόμου ή στη διαχείριση της μετανάστευσης, του ασύλου και των συνόρων. Τα συστήματα ΤΝ υψηλού κινδύνου πρέπει να συμμορφώνονται με μια σειρά απαιτήσεων και να πληρούν διάφορες προϋποθέσεις πριν διατεθούν στην αγορά. Αυτό περιλαμβάνει ανθρώπινη εποπτεία, δυνατότητα ιχνηλασιμότητας, υποχρεώσεις διαφάνειας και διαδικασίες διαχείρισης κινδύνων.

Ο κανονισμός για την τεχνητή νοημοσύνη τέθηκε σε ισχύ τον Αύγουστο του 2024 και οι προβλέψεις του θα εφαρμοστούν σταδιακά. Το άρθρο 111 του κανονισμού θεσπίζει μεταβατικές διατάξεις για τα συστατικά στοιχεία τεχνητής νοημοσύνης που ενσωματώνονται στα μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ. Τα συστήματα ΤΝ που έχουν ενσωματωθεί και τεθεί σε χρήση πριν από τις 2 Αυγούστου 2027 πρέπει να συμμορφωθούν με τον κανονισμό έως το τέλος του Δεκεμβρίου του 2030. Η νομοθεσία της ΕΕ που προβλέπει την επιμήκυνση αυτών των προθεσμιών εκκρεμούσε την 1η Ιουνίου 2026.

Τα άρθρα 39 και επόμενα των κανονισμών για τη διαλειτουργικότητα [**κανονισμός (ΕΕ) 2019/817** και **κανονισμός (ΕΕ) 2019/818**] προβλέπουν τη δημιουργία ενός κεντρικού αποθετηρίου για την υποβολή εκθέσεων και την κατάρτιση στατιστικών (CRRS). Το κοινό αποθετήριο, υποστηριζόμενο από ΤΝ, θα περιέχει μεγάλο όγκο ανωνυμοποιημένων στατιστικών δεδομένων που αφορούν

πρόσωπα των οποίων τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα είναι αποθηκευμένα στα συστήματα ΤΠ της ΕΕ, τα οποία οι οργανισμοί της ΕΕ και οι αρχές των κρατών μελών μπορούν να χρησιμοποιούν για αναλυτικούς σκοπούς ⁽⁸⁶⁾.

Στο πλαίσιο του δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, η σύμβαση-πλαίσιο για την τεχνητή νοημοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου ⁽⁸⁷⁾ εγκρίθηκε τον Μάιο του 2024. Στόχος της είναι να καλύψει τα νομικά κενά που ενδέχεται να προκύψουν από τις ταχείες τεχνολογικές εξελίξεις. Πρόκειται για την πρώτη διεθνή νομικά δεσμευτική συνθήκη στον τομέα αυτό και θεσπίζει μια κοινή προσέγγιση για τη διασφάλιση ότι οι δραστηριότητες σε όλο τον κύκλο ζωής των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης είναι συμβατές με τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου, ενώ ταυτόχρονα επιτρέπουν την καινοτομία και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης. Η σύμβαση-πλαίσιο καλύπτει τη χρήση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης από δημόσιες αρχές – συμπεριλαμβανομένων ιδιωτικών φορέων που ενεργούν για λογαριασμό τους –, καθώς και από ιδιωτικούς φορείς. Επιδιώκει συνέπεια με τον κανονισμό της ΕΕ για την τεχνητή νοημοσύνη και η προσχώρησή σε αυτή είναι ανοικτή στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην ΕΕ και σε άλλα κράτη.

2.4. Εποπτεία

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, προκειμένου να εξασφαλίζεται ένα υψηλό και συνεκτικό επίπεδο προστασίας των δεδομένων, δίνεται στους εθνικούς και ενωσιακούς φορείς η εντολή να εποπτεύουν τη συμμόρφωση των συστημάτων ΤΠ με τα πρότυπα προστασίας των δεδομένων της ΕΕ. Τα καθήκοντα εποπτείας ασκούνται από κοινού από τις αρχές προστασίας δεδομένων (ΑΠΔ) των κρατών μελών της ΕΕ και τον Ευρωπαϊκό Επόπτη Προστασίας Δεδομένων (ΕΕΠΔ). Κάθε μεμονωμένο σύστημα ΤΠ, καθώς και οι κανονισμοί για τη διαλειτουργικότητα, καθορίζουν τους συγκεκριμένους ρόλους και αρμοδιότητές τους.

Ο ΕΕΠΔ είναι υπεύθυνος για την παρακολούθηση και τη διασφάλιση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσώπων όσον αφορά την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από οργανισμούς και φορείς της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των δεδομένων που είναι αποθηκευμένα σε

⁽⁸⁶⁾ Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. διαδικτυακή πλατφόρμα ενημέρωσης του FRA σχετικά με τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ για τη μετανάστευση και την αστυνόμευση.

⁽⁸⁷⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύμβαση-πλαίσιο σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου, CETS αριθ. 225, 5 Σεπτεμβρίου 2024.

μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ. Για τον σκοπό αυτόν, ο ΕΕΠΔ ενεργεί ως φορέας έρευνας και υποβολής καταγγελιών και λειτουργεί σε στενή συνεργασία με τις εθνικές εποπτικές αρχές.

Παρότι υπάρχουν μικρές διαφορές μεταξύ των νομικών βάσεων για τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ, οι εν λόγω νομικές βάσεις προβλέπουν εν γένει ότι οι εθνικές ΑΠΔ και ο ΕΕΠΔ πρέπει να συνεργάζονται, ενεργώντας στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους. Συστήνουν ομάδες συντονισμού εποπτείας για κάθε σύστημα ΤΠ μεγάλης κλίμακας της ΕΕ ώστε να εξασφαλίζουν συντονισμένη και αποτελεσματική εποπτεία της λειτουργίας του. Οι εκπρόσωποι των εθνικών ΑΠΔ και του ΕΕΠΔ πραγματοποιούν τακτικές συναντήσεις —συνήθως δύο φορές ετησίως, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Προστασίας Δεδομένων— για να συζητήσουν κοινά θέματα σχετικά με την εποπτεία. Οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, κοινές επιθεωρήσεις και έρευνες, καθώς και εργασίες σύμφωνα με μια κοινή μεθοδολογία. Οι ίδιες υποχρεώσεις απορρέουν επίσης από το άρθρο 62 του [κανονισμού για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1725].

Επιπλέον, κάθε πρόσωπο έχει το δικαίωμα να υποβάλει καταγγελία στην εθνική ΑΠΔ, η οποία πρέπει να διερευνήσει και να ενημερώσει τον καταγγέλλοντα για την πρόοδο ή την έκβαση της καταγγελίας εντός τριών μηνών ⁽⁸⁸⁾. Για εικαζόμενες παραβάσεις των αρχών προστασίας των δεδομένων από τον eu-LISA κατά τη διαχείριση των συστημάτων ΤΠ της ΕΕ, τα πρόσωπα μπορούν να απευθύνονται στον ΕΕΠΔ, ο οποίος πρέπει να ενημερώσει τον καταγγέλλοντα για την πρόοδο και την έκβαση της καταγγελίας εντός τριών μηνών [άρθρο 57 παράγραφος 1 στοιχείο ε) και άρθρο 63 του κανονισμού για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ]. Εάν δεν είναι επιτυχείς, αμφότερες οι διαδικασίες καταγγελίας μπορούν να οδηγήσουν σε δικαστικό έλεγχο: ενώπιον των αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων ή του ΔΕΕ, αντίστοιχα ⁽⁸⁹⁾ (βλ. επίσης [ενότητα 2.9](#)).

Στο πλαίσιο του δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, η [εκσυγχρονισμένη σύμβαση αριθ. 108](#) απαιτεί από τα κράτη να ορίζουν μία ή περισσότερες αμερόληπτες εποπτικές αρχές για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τη σύμβαση (άρθρο 15). Οι εν λόγω αρχές πρέπει να διαθέτουν αρμοδιότητες να διερευνούν, να παρεμβαίνουν, να εκδίδουν αποφάσεις για παραβάσεις των προτύπων

⁽⁸⁸⁾ ΓΚΠΔ, άρθρο 13 παράγραφος 2 στοιχείο δ), άρθρο 14 παράγραφος 2 στοιχείο ε) και άρθρα 52-53.

⁽⁸⁹⁾ ΓΚΠΔ, άρθρο 52· κανονισμός για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ, άρθρο 64.

προστασίας των δεδομένων της σύμβασης, καθώς και να επιβάλλουν διοικητικές κυρώσεις, παράλληλα με την εξουσία να κινούν δικαστικές διαδικασίες σε περίπτωση εικαζόμενων παραβάσεων των διασφαλίσεων που προβλέπονται στη σύμβαση. Οι εποπτικές αρχές πρέπει επίσης να μπορούν να εξετάζουν μεμονωμένες καταγγελίες σχετικά με τα δικαιώματα προστασίας των δεδομένων.

2.5. Περιορισμός του σκοπού, ελαχιστοποίηση των δεδομένων και ακρίβεια των δεδομένων

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η αρχή του περιορισμού του σκοπού απαιτεί τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα να συλλέγονται μόνο για καθορισμένους σκοπούς, οι οποίοι πρέπει να ορίζονται ρητά. Η αρχή απορρέει από το άρθρο 8 παράγραφος 2 του *Χάρτη* και αντικατοπτρίζεται στη νομοθεσία της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων, και συγκεκριμένα στο άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο β) του *ΓΚΠΔ*, καθώς και στο άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο β) της *οδηγίας για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου* και στο άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο β) του *κανονισμού για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ*. Ο περιορισμός του σκοπού συνεπάγεται επίσης ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν πρέπει να υποβάλλονται σε περαιτέρω επεξεργασία με τρόπο ασύμβατο προς τους σκοπούς για τους οποίους συλλέχθηκαν. Ο ενδιαφερόμενος πρέπει να είναι σε θέση να προβλέψει τον σκοπό για τον οποίο θα υποβληθούν σε επεξεργασία τα δεδομένα ⁽⁹⁰⁾.

Όλες οι νομικές πράξεις που θεσπίζουν συστήματα ΤΠ της ΕΕ καθορίζουν τον σκοπό για τον οποίο υποβάλλουν σε επεξεργασία δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ ενδέχεται να έχουν συμπληρωματικούς σκοπούς, όπως η διευκόλυνση της σύλληψης και της επιστροφής μεταναστών σε παράτυπη κατάσταση, καθώς και η καταπολέμηση της τρομοκρατίας και άλλων σοβαρών εγκλημάτων (βλ. *πίνακα 3*) ⁽⁹¹⁾. Η βελτιστοποίηση της χρήσης των συστημά-

⁽⁹⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Οκτωβρίου 2022, *Digi Távközlési és Szolgáltató Kft. κατά Nemzeti Adatvédelmi és Információs szabadság Hatóság*, C-77/21, ECLI:EU:C:2022:805, σκέψεις 25-27.

⁽⁹¹⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Οκτωβρίου 2010, *Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-482/08, ECLI:EU:C:2010:631.

των ΤΠ και της διαλειτουργικότητάς τους για την εξυπηρέτηση συμπληρωματικών σκοπών δεν πρέπει να οδηγεί σε υπέρπουσα διεύρυνση λειτουργιών, με αποτέλεσμα τη χρήση δεδομένων για σκοπούς που δεν είχαν προβλεφθεί αρχικά.

Πίνακας 3: Κύριοι και συμπληρωματικοί σκοποί στις νομικές πράξεις για τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ

Σύστημα ΤΠ	Κύριος σκοπός	Συμπληρωματικοί σκοποί	
		Σύλληψη και επιστροφή	Καταπολέμηση σοβαρών εγκλημάτων και της τρομοκρατίας
Eurodac	Γενική υποστήριξη του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου· καθορισμός του κράτους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας· περιορισμός της παράτυπης μετανάστευσης και των δευτερογενών μετακινήσεων· προστασία των παιδιών· σύγκριση δεδομένων για σκοπούς επιβολής του νόμου· υποστήριξη των συστημάτων ETIAS και VIS· παραγωγή στατιστικών στοιχείων	Ναι	—
VIS	Υποστήριξη της διαδικασίας έκδοσης θεωρήσεων και αδειών διαμονής και των συνοριακών ελέγχων	Ναι	Ναι
SIS — αστυνομία	Διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας στα κράτη μέλη	Όχι	—
SIS — σύνορα	Επεξεργασία καταχωρίσεων για αρνήσεις εισόδου και διαμονής	—	Όχι
SIS — επιστροφή	Επεξεργασία καταχωρίσεων για αποφάσεις επιστροφής	—	Όχι
ΣΕΕ	Καταχώριση της εισόδου και της εξόδου όλων των υπηκόων τρίτων χωρών	Ναι	Ναι

Σύστημα ΤΠ	Κύριος σκοπός	Συμπληρωματικοί σκοποί	
		Σύλληψη και επιστροφή	Καταπολέμηση σοβαρών εγκλημάτων και της τρομοκρατίας
ETIAS	Προσυννοριακοί έλεγχοι για τους υπηκόους τρίτων χωρών που απαλλάσσονται από την υποχρέωση θεώρησης	Όχι	Ναι
ECRIS-TCN	Ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με προηγούμενες καταδικές υπηκόων τρίτων χωρών σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ στο πλαίσιο δικαστικής συνεργασίας	Όχι	—
Διαλειτουργικό-τητα	Εξασφάλιση της ορθής ταυτοποίησης του προσώπου	—	—

Σημείωση: — = αποτελεί ήδη μέρος του κύριου σκοπού.

Πηγή: FRA, βάσει υφιστάμενων νομικών πράξεων, 2026.

Η τάση στα συστήματα ΤΠ της ΕΕ, καθώς και στα εθνικά συστήματα, είναι η επεξεργασία περισσότερων βιομετρικών και αλφαριθμητικών δεδομένων. Στενά συνδεδεμένη με την αρχή του περιορισμού του σκοπού είναι η αρχή της ελαχιστοποίησης των δεδομένων. Διατυπώνεται στο άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο γ) του ΓΚΠΔ, στο άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο γ) της οδηγίας για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου και στο άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο γ) του κανονισμού για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Σύμφωνα με την αρχή της ελαχιστοποίησης των δεδομένων, τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να είναι επαρκή και συναφή και να περιορίζονται στα αναγκαία για τους σκοπούς της επεξεργασίας τους. Σύμφωνα με την αρχή της ελαχιστοποίησης των δεδομένων, για παράδειγμα στο VIS, τα βιομετρικά δεδομένα που έχουν ήδη συλλεχθεί θα πρέπει να επαναχρησιμοποιούνται εάν ο αιτών υποβάλει εκ νέου αίτηση χορήγησης θεώρησης Σένγκεν εντός 59 μηνών [άρθρο 13 παράγραφος 3 του [κώδικα θεωρήσεων](#) [κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 810/2009]].

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Digital Rights Ireland* ⁽⁹²⁾, το ΔΕΕ επέκρινε τον γενικευμένο τρόπο με τον οποίο η **οδηγία για τη διατήρηση δεδομένων** (οδηγία 2006/24/ΕΚ) ⁽⁹³⁾ κάλυπτε όλα τα πρόσωπα και όλα τα μέσα ηλεκτρονικής επικοινωνίας, καθώς και όλα τα δεδομένα κίνησης χωρίς καμία διαφοροποίηση, περιορισμό ή εξαίρεση.

Παράδειγμα: Οι περιορισμοί στη συλλογή και διατήρηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τέθηκαν στην υπόθεση *Digital Rights Ireland* διευκρινίστηκαν περαιτέρω στην υπόθεση *La Quadrature du Net* ⁽⁹⁴⁾ στο συγκεκριμένο πλαίσιο της αδιάκριτης διατήρησης δεδομένων από παρόχους κινητής τηλεφωνίας για την καταπολέμηση παραβιάσεων πνευματικής ιδιοκτησίας. Στην υπόθεση αυτή, το ΔΕΕ επιβεβαίωσε τον δυσανάλογο χαρακτήρα της γενικής και αδιάκριτης διατήρησης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ακόμη και για λόγους εθνικής ασφάλειας. Ωστόσο, το ΔΕΕ έκρινε ότι, για σκοπούς διασφάλισης της εθνικής ασφάλειας, το δίκαιο της ΕΕ επιτρέπει την προσωρινή και στοχευμένη διατήρηση δεδομένων κίνησης και τοποθεσίας, όταν ένα κράτος μέλος αντιμετωπίζει σοβαρή απειλή κατά της εθνικής ασφάλειας και υπό την προϋπόθεση ότι τα μέτρα είναι απολύτως αναγκαία, αναλογικά και υπόκεινται σε ανεξάρτητο έλεγχο.

Σύμφωνα με την αρχή της ακρίβειας των δεδομένων, ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν θα πρέπει να χρησιμοποιεί πληροφορίες χωρίς να λαμβάνει μέτρα ώστε να εξασφαλίζει με εύλογη βεβαιότητα ότι τα δεδομένα είναι ακριβή και επικαιροποιημένα. Η αρχή αυτή αποτυπώνεται στο άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο δ) του ΓΚΠΔ, στο άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο δ) της οδηγίας για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου και στο άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο δ) του κανονισμού για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας πρέπει να λαμβάνει όλα τα εύλογα μέτρα ώστε να εξασφαλίζει τη διαγραφή ή τη διόρθωση ανακριβών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα χωρίς καθυστέρηση. Η αρχή της ακρίβειας

⁽⁹²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Απριλίου 2014, *Digital Rights Ireland Ltd κατά Minister for Communications, Marine and Natural Resources και Λοιπών και Kärntner Landesregierung και Λοιπών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-293/12 και C-594/12, ECLI:EU:C:2014:238, σκέψη 57.

⁽⁹³⁾ Οδηγία 2006/24/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/ΕΚ (ΕΕ L 105 της 13.4.2006, σ. 54).

⁽⁹⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2020, *La Quadrature du Net και Λοιποί κατά Premier ministre και Λοιπών*, C-511/18, ECLI:EU:C:2020:791, σκέψεις 134-139.

των δεδομένων αποτυπώνεται επίσης σε όλες τις νομικές πράξεις που ρυθμίζουν τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ ⁽⁹⁵⁾. Ο **κανονισμός για τον eu-LISA** δίνει επίσης στον Οργανισμό την εντολή να εργάζεται με σκοπό την καθιέρωση αυτοματοποιημένων μηχανισμών ελέγχου ποιότητας δεδομένων, κοινών δεικτών ποιότητας δεδομένων και ελάχιστων προτύπων ποιότητας για την αποθήκευση δεδομένων για όλα τα συστήματα ΤΠ (άρθρο 12).

Στο πλαίσιο του δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής δυνάμει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ περιλαμβάνει την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, την κατοικία και την αλληλογραφία. Επιπλέον, το άρθρο 5 παράγραφος 4 στοιχείο β) της **εκσυγχρονισμένης σύμβασης αριθ. 108** θεσπίζει την αρχή του περιορισμού του σκοπού. Η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να πραγματοποιείται για νόμιμους σκοπούς και τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν μπορούν να υποβάλλονται σε επεξεργασία κατά τρόπο ασύμβατο με τους σκοπούς αυτούς. Αυτό ακολουθείται από την αρχή της ελαχιστοποίησης των δεδομένων δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 4 στοιχείο γ) της σύμβασης, το οποίο ορίζει ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να είναι «κατάλληλα, συναφή και όχι υπερβολικά για τους σκοπούς για τους οποίους υποβάλλονται σε επεξεργασία». Η σύμβαση απαιτεί επίσης τη διατήρηση της ακρίβειας των δεδομένων [άρθρο 5 παράγραφος 4 στοιχείο δ)].

Παράδειγμα: Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η πρόσβαση των εθνικών αρχών σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που είναι αποθηκευμένα σε κεντρικά συστήματα συνιστά παρέμβαση σε σχέση με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 8 της ΕΣΔΑ). Στην υπόθεση *S. και Marger κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽⁹⁶⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η διατήρηση δακτυλικών αποτυπωμάτων στα αρχεία των αρχών μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά παρέμβαση σε σχέση με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής. Στην υπόθεση *Škoberne*

⁽⁹⁵⁾ Βλ. κανονισμό VIS, άρθρο 29 παράγραφος 1 στοιχείο γ)- κανονισμό Eurodac, άρθρο 23 παράγραφος 1 στοιχείο γ)- κανονισμό SIS, άρθρο 59 παράγραφος 1- κανονισμό SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων, άρθρο 44 παράγραφος 1- κανονισμό για τη χρήση του SIS για τις επιστροφές, άρθρο 19 (περιλαμβάνει παραπομπή στον κανονισμό SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων)- κανονισμό ΣΕΕ, άρθρο 39 παράγραφος 1 στοιχείο γ)- κανονισμό ETIAS, άρθρο 7 παράγραφος 2 στοιχείο α) και άρθρο 8 παράγραφος 2 στοιχείο α)- και κανονισμό ECRIS-TCN, άρθρο 13 παράγραφος 1 στοιχείο δ).

⁽⁹⁶⁾ ΕΔΔΑ, *S. και Marger κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 30562/04 και 30566/04, 4 Δεκεμβρίου 2008, σκέψη 73.

κατά Σλοβενίας ⁽⁹⁷⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η συστηματική και αδιάκριτη διατήρηση δεδομένων τηλεπικοινωνιών για περίοδο 14 μηνών παραβίασε το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή (άρθρο 8 της ΕΣΔΑ). Στην υπόθεση *Weber και Saravia κατά Γερμανίας* ⁽⁹⁸⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε επίσης ότι η διαβίβαση δεδομένων σε άλλες αρχές και η επακόλουθη χρήση τους από αυτές διευρύνουν την ομάδα των προσώπων με γνώση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που ελήφθησαν και, ως εκ τούτου, μπορεί να οδηγήσει στην έναρξη ερευνών κατά των οικείων προσώπων. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, αυτός ο κίνδυνος συνιστά παρέμβαση σε σχέση με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, χωριστή από εκείνη που συνεπάγεται η αρχική συλλογή και αποθήκευση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον περιορισμό του σκοπού, την ελαχιστοποίηση δεδομένων και την ακρίβεια, βλ. *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων – Έκδοση 2018*, κεφάλαιο 3 και ενότητα 8.3.2.

2.6. Δικαίωμα ενημέρωσης

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η νομοθεσία της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων περιλαμβάνει διατάξεις που εγγυώνται το δικαίωμα ενημέρωσης και την αρχή της διαφάνειας ⁽⁹⁹⁾. Δυνάμει των άρθρων 13 και 14 του ΓΚΠΔ και του άρθρου 14 της *οδηγίας για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου*, τα πρόσωπα πρέπει να ενημερώνονται για την ταυτότητα και τα στοιχεία επικοινωνίας του υπευθύνου επεξεργασίας, τον σκοπό της επεξεργασίας δεδομένων, τις περιόδους διατήρησης, το δικαίωμα να ζητήσει πρόσβαση σε αποθηκευμένα δεδομένα και τη διαγραφή ή διόρθωσή τους, καθώς και το δικαίωμα υποβολής καταγγελίας σε εποπτική αρχή. Παρόμοιες απαιτήσεις απορρέουν από το άρθρο 79 του *κανονισμού για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ*. Ωστόσο, το άρθρο 13 παράγραφος 3 της οδηγίας

⁽⁹⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Škoberne κατά Σλοβενίας*, προσφυγή αριθ. 19920/20, 15 Φεβρουαρίου 2024. Όσον αφορά τη φύση της επέμβασης στις περιπτώσεις διατήρησης δεδομένων και της μετέπειτα χρήσης τους, καθώς και τις εφαρμοστέες εγγυήσεις, βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Big Brother Watch και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 58170/13 και άλλες δύο υποθέσεις, 25 Μαΐου 2021· *Ekimdzhiiev και άλλοι κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 70078/12, 11 Ιανουαρίου 2022· και *Breyer κατά Γερμανίας*, προσφυγή αριθ. 50001/12, 30 Ιανουαρίου 2020.

⁽⁹⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Weber και Saravia κατά Γερμανίας*, προσφυγή αριθ. 54934/00, 29 Ιουνίου 2006.

⁽⁹⁹⁾ ΓΚΠΔ, άρθρο 5 παράγραφος 2· οδηγία για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου, αιτιολογική σκέψη 26· και κανονισμός για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ, άρθρο 4 παράγραφος 1.

για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου και το άρθρο 79 παράγραφος 3 του κανονισμού για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ προβλέπουν ορισμένες πιθανές εξαιρέσεις από την εν λόγω υποχρέωση ώστε να αποφεύγεται η παρακώλυση ή η παρεμπόδιση υπό εξέλιξη ερευνών ή για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας και της εθνικής ασφάλειας. Η παροχή πληροφοριών δεν είναι μόνο μια απαίτηση διαφάνειας σύμφωνα με τη νομοθεσία της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων, αλλά προ-άγει επίσης τον σεβασμό της αξιοπρέπειας του προσώπου, όπως προστατεύεται στο άρθρο 1 του [Χάρτη](#).

Το δικαίωμα ενημέρωσης περιλαμβάνεται στις νομικές πράξεις για το Eurodac, το VIS, το SIS, το ΣΕΕ και το ETIAS, καθώς και στους κανονισμούς για τη διαλειτουργικότητα ⁽¹⁰⁰⁾. Στο πλαίσιο του SIS, εφαρμόζεται πλήρως σε περίπτωση καταχωρίσεων σχετικά με άρνηση εισόδου ή παραμονής και αποφάσεις επιστροφής. Στο πλαίσιο της αστυνομικής ή δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, το δικαίωμα ενημέρωσης μπορεί να περιορίζεται όταν τα εθνικά δίκαια το επιτρέπουν, ιδίως για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, της άμυνας και της δημόσιας ασφάλειας και την πρόληψη, τον εντοπισμό, τη διερεύνηση και τη δίωξη αξιόποινων πράξεων (άρθρο 52 παράγραφος 2 του [κανονισμού SIS στον τομέα των συννοριακών ελέγχων](#)). Για το ECRIS-TCN, τα πρόσωπα έχουν το δικαίωμα να λαμβάνουν γραπτώς πληροφορίες σχετικά με το ποινικό τους μητρώο σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο ζητούν να παρασχεθούν οι πληροφορίες αυτές (αιτιολογική σκέψη 21 του [κανονισμού ECRIS-TCN](#)).

Παρότι τα πρόσωπα πρέπει κατά κανόνα να ενημερώνονται όταν συλλέγονται τα δεδομένα τους, αυτή η ενημέρωση δεν καλύπτει απαραίτητως όλους τους σκοπούς για τους οποίους μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα. Στον [πίνακα 4](#) απεικονίζονται οι βασικές πτυχές του δικαιώματος ενημέρωσης, όπως κατοχυρώνονται στις διάφορες πράξεις για τη θέσπιση συστημάτων ΤΠ μεγάλης κλίμακας της ΕΕ.

⁽¹⁰⁰⁾ Κανονισμός Eurodac, άρθρο 42· κανονισμός VIS, άρθρο 37· κανονισμός SIS στον τομέα των συννοριακών ελέγχων, άρθρο 52 και κανονισμός για τη χρήση του SIS για τις επιστροφές, άρθρο 19 (περιλαμβάνει παραπομπή στον κανονισμό SIS στον τομέα των συννοριακών ελέγχων)· κανονισμός ΣΕΕ, άρθρο 50· κανονισμός ETIAS, άρθρο 64 και κανονισμοί για τη διαλειτουργικότητα, άρθρο 47.

Πίνακας 4: Το δικαίωμα ενημέρωσης κατά τη συλλογή δεδομένων σε συστήματα ΤΠ της ΕΕ

	Eurodac	VIS	SIS	SIS – σύνορα SIS – επιστροφή	ΣΕΕ	ETIAS	ECRIS-TCN	Διαλειτουργικότητα
Η πράξη περιλαμβάνει διάταξη σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης	Ναι	Ναι	Όχι	Ναι, με περιορισμούς	Ναι	Ναι	Όχι	Ναι
Η πράξη ρητώς απαιτεί να παρέχονται οι πληροφορίες με κατανοητό τρόπο	Ναι	Ναι	ά.α.	Όχι	Ναι	Όχι	ά.α.	Ναι
Στην ενημέρωση πρέπει να δοθούν πληροφορίες για τη διαδικασία ασύλου	Ναι	Ναι	ά.α.	ά.α.	ά.α.	ά.α.	ά.α.	Ναι
	Ναι	Ναι	ά.α.	Ναι, με περιορισμούς	Ναι	ά.α.	ά.α.	Ναι
Η ενημέρωση πρέπει να περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με το ενδεχόμενο κοινοποίησης των δεδομένων σε τρίτες χώρες	Ναι	Ναι	ά.α.	Ναι, με περιορισμούς	Ναι	Όχι	ά.α.	Ναι
	Ναι	Ναι	ά.α.	ά.α.	Ναι	ά.α.	ά.α.	ά.α.

Σημείωση: ά.α. = άνευ αντικείμενου.
Πηγή: FRA, βάσει υφιστάμενων νομικών πράξεων, 2026.

Στο πλαίσιο του δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, σύμφωνα με το άρθρο 8 της **εκσυγχρονισμένης σύμβασης αριθ. 108**, τα συμβαλλόμενα μέρη πρέπει να προβλέπουν ότι οι υπεύθυνοι επεξεργασίας ενημερώνουν τα υποκείμενα των δεδομένων σχετικά με την ταυτότητα και τη συνήθη διαμονή τους, τη νομική βάση και τον σκοπό της επεξεργασίας, τις κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που υποβάλλονται σε επεξεργασία, τους αποδέκτες των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τα αφορούν (εφόσον υπάρχουν) και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους ως προς την πρόσβαση, τη διόρθωση και την προσφυγή. Κάθε άλλη πληροφορία η οποία θεωρείται αναγκαία για τη διασφάλιση θεμιτής και διαφανούς επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα θα πρέπει επίσης να γνωστοποιείται.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το δικαίωμα στην ενημέρωση, βλ. *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων – Έκδοση 2018*, ενότητες 6.1 και 8.3.2, καθώς και τη διαδικτυακή πλατφόρμα ενημέρωσης του FRA σχετικά με τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ για τη μετανάστευση και την αστυνόμευση.

2.7. Πρόσβαση σε δεδομένα

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι νομικές πράξεις για τη θέσπιση συστημάτων ΤΠ μεγάλης κλίμακας της ΕΕ ορίζουν με σαφήνεια τον τύπο των αρχών που μπορούν να πραγματοποιούν αναζήτηση στα συστήματα ΤΠ, μεταξύ άλλων μέσω διαλειτουργικότητας. Τα κράτη μέλη της ΕΕ υποχρεούνται να κοινοποιούν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή τα ονόματα των αρχών που έχουν δικαίωμα πρόσβασης στο σύστημα ΤΠ. Οι πληροφορίες αυτές δημοσιοποιούνται στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* και από τον eu-LISA ⁽¹⁰¹⁾. Στον **πίνακα 5** παρέχεται μια επισκόπηση των τύπων αρχών που επιτρέπεται να πραγματοποιούν αναζήτηση στα επιμέρους συστήματα ΤΠ της ΕΕ. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των αρχών με πρόσβαση, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος παράνομης χρήσης.

Όλα τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ, εκτός του ECRIS-TCN, επιτρέπουν την πρόσβαση από τις εθνικές αρχές επιβολής του νόμου και την Ευρωπόλ για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και άλλων σοβαρών εγκλημάτων. Αυτό καλύπτεται από τον

⁽¹⁰¹⁾ Για το SIS, βλ. ΕΕ 2024 C 2024/2875- για το Eurodac, βλ. eu-LISA, *List of designated authorities which have access to data recorded in the Central System of Eurodac pursuant to Article 27(2) of Regulation (EU) No. 603/2013, for the purpose laid down in Article 1(1) of the same Regulation*, Απρίλιος 2025- και για το VIS, βλ. ΕΕ 2023 C 169/2.

κύριο σκοπό των κανονισμών SIS σχετικά με την αστυνομική συνεργασία και τους συνοριακούς ελέγχους, στον κανονισμό Eurodac ⁽¹⁰²⁾ και ως πρόσθετος σκοπός στους κανονισμούς για τη σύσταση των συστημάτων VIS, ΣΕΕ και ETIAS ⁽¹⁰³⁾.

⁽¹⁰²⁾ Κανονισμός SIS, άρθρο 1· κανονισμός SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων, άρθρο 1· κανονισμός Eurodac, άρθρο 1 παράγραφος 1.

⁽¹⁰³⁾ Κανονισμός VIS, άρθρο 1· κανονισμός ΣΕΕ, άρθρο 6 παράγραφος 2· και κανονισμός ETIAS, άρθρο 1 παράγραφος 2.

Πίνακας 5: Αρχές στις οποίες επιτρέπεται να πραγματοποιούν αναζήτηση σε συστήματα ΤΠ της ΕΕ, ανά σκοπό

Σύστημα ΤΠ	Έκδοση θεωρήσεων	Συνοριακοί έλεγχοι	Καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος και της τρομοκρατίας	Καταπολέμηση της παράτυπης μετανάστευσης	Διαδικασία επιστροφής	Διαδικασία του Δουβλίνου
Eurodac	Ναι	ά.α.	Αστυνομία και Ευρωπόλ	ά.α. (*)	Αρχές μετανάστευσης	Αρχές ασύλου
VIS	Αρχές έκδοσης θεωρήσεων και συνοριακές αρχές	Συνοριακές αρχές	Αστυνομία και Ευρωπόλ	Αστυνομία	Αρχές μετανάστευσης	Αρχές ασύλου
SIS – αστυνομία SIS – σύνορα SIS – επιστροφή	Αρχές έκδοσης θεωρήσεων και συνοριακές αρχές	Συνοριακές αρχές	Αστυνομία και Ευρωπόλ	Αστυνομία	Αρχές μετανάστευσης	ά.α.
ΣΕΕ	Αρχές έκδοσης θεωρήσεων και συνοριακές αρχές	Συνοριακές αρχές	Αστυνομία και Ευρωπόλ	Αστυνομία	Αρχές μετανάστευσης	ά.α.
ETIAS	ά.α.	Συνοριακές αρχές	Αστυνομία και Ευρωπόλ	Αρχές μετανάστευσης	ά.α.	ά.α.
ECRIS-TCN	ά.α.	ά.α.	Αστυνομία, Ευρωπόλ, δικαστικές αρχές, Eurojust και Ευρωπαϊκή Εισαγγελία	ά.α.	ά.α.	ά.α.
Διαλεπτουργική- τητα	Αρχές έκδοσης θεωρήσεων και συνοριακές αρχές	Συνοριακές αρχές	Αστυνομία και Ευρωπόλ	Αστυνομία	Αρχές μετανάστευσης	Αρχές ασύλου

(*) Οι αρμόδιες αρχές για τον μηχανισμό παρακολούθησης του ελέγχου διαλογής και της διαδικασίας ασύλου στα σύνορα θα έχουν πρόσβαση στο Eurodac.

Σημείωση: ά.α. = άνευ αντικειμένου.

Η «διαδικασία του Δουβλίνου» ορίζεται στην ενότητα 5.2 του παρόντος εγχειριδίου.

Πηγή: FRA, βάσει υφιστάμενων νομικών πράξεων, 2026.

Η νομοθεσία της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων απαγορεύει τη μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στο άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) του ΓΚΠΔ και στο άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της οδηγίας για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου. Αμφότερες οι πράξεις ορίζουν ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να «υποβάλλονται σε επεξεργασία κατά τρόπο που εγγυάται την ενδεδειγμένη ασφάλεια των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα». Σύμφωνα με τα άρθρα 28 και 32 του ΓΚΠΔ, ο εκτελών την επεξεργασία και ο υπεύθυνος επεξεργασίας πρέπει να λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να αποφεύγεται η κοινολόγηση ή προσπέλαση των δεδομένων από μη εξουσιοδοτημένα τρίτα μέρη.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Digital Rights Ireland* ⁽¹⁰⁴⁾, το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι η νομοθεσία της ΕΕ που προβλέπει τη συλλογή και τη διατήρηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να επιβάλλει επαρκείς εγγυήσεις για την αποτελεσματική προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κατά του κινδύνου κατάχρησης και κατά οποιασδήποτε παράνομης πρόσβασης και χρήσης αυτών των δεδομένων. Ο όγκος και η ευαίσθητη φύση των δεδομένων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Το ΔΕΕ υπογράμμισε την ανάγκη ύπαρξης ισχυρότερων εγγυήσεων στις περιπτώσεις όπου τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα υποβάλλονται σε αυτόματη επεξεργασία και όπου υπάρχει σημαντικός κίνδυνος παράνομης πρόσβασης σε αυτά. Επί του ζητήματος αυτού, το ΔΕΕ τόνισε ότι πρέπει να υπάρχουν σαφείς και αυστηροί κανόνες για τη διασφάλιση της ακεραιότητας και της εμπιστευτικότητας των δεδομένων.

Στο πλαίσιο του δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, η **εκσυγχρονισμένη σύμβαση αριθ. 108** απαιτεί από τον υπεύθυνο επεξεργασίας και, κατά περίπτωση, τον εκτελούντα την επεξεργασία να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα ασφάλειας έναντι κινδύνων όπως η μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση ή η καταστροφή, η απώλεια ή η κοινολόγηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 7). Δυνάμει του άρθρου 15 της σύμβασης, τα κράτη πρέπει να

⁽¹⁰⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Απριλίου 2014, *Digital Rights Ireland Ltd κατά Minister for Communications, Marine and Natural Resources και λοιπών και Kärntner Landesregierung και λοιπών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-293/12 και C-594/12, ECLI:EU:C:2014:238, σκέψη 54 (με περαιτέρω παραπομπές).

διασφαλίζουν ότι οι εποπτικές αρχές δεσμεύονται από υποχρεώσεις εμπιστευτικότητας σε σχέση με απόρρητες πληροφορίες στις οποίες έχουν ή είχαν πρόσβαση κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη χρήση αποθηκευμένων δεδομένων και την προστασία από μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση, βλ. *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων – Έκδοση 2018*, κεφάλαιο 4 και ενότητα 8.3.2, καθώς και τη διαδικτυακή πλατφόρμα ενημέρωσης του FRA *σχετικά με τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ για τη μετανάστευση και την αστυνόμευση*.

2.8. Διαβιβάσεις δεδομένων σε τρίτες χώρες

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, το πλαίσιο της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων και οι επιμέρους νομικές πράξεις για τη θέσπιση των διαφόρων συστημάτων ΤΠ της ΕΕ ρυθμίζουν αυστηρά τη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς. Το κεφάλαιο V του ΓΚΠΔ και της *οδηγίας για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου* υποχρεώνει τον υπεύθυνο επεξεργασίας δεδομένων και τον εκτελούντα την επεξεργασία να διασφαλίζουν ότι η επεξεργασία δεδομένων μετά τη διαβίβαση σε τρίτη χώρα ή διεθνή οργανισμό συμμορφώνεται με τους κανόνες για την προστασία των δεδομένων. Δυνάμει του άρθρου 44 του ΓΚΠΔ, ο υπεύθυνος επεξεργασίας και ο εκτελών την επεξεργασία θα είναι επίσης υπεύθυνοι για περαιτέρω διαβιβάσεις, για παράδειγμα από μία τρίτη χώρα σε μία άλλη.

Δεδομένων των διαφορετικών τύπων δεδομένων που είναι αποθηκευμένα στα επιμέρους συστήματα ΤΠ της ΕΕ, η κοινοποίηση δεδομένων σε τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς ρυθμίζεται διαφορετικά σε καθένα από τα συστήματα πληροφοριών, όπως φαίνεται στον *πίνακα 6*. Κατά κανόνα, οι πληροφορίες κοινοποιούνται ώστε να εξασφαλιστεί η συνδρομή της χώρας καταγωγής για τον σκοπό της ταυτοποίησης ενός υπηκόου τρίτης χώρας ενόψει μελλοντικής απομάκρυνσης. Αυτό αφορά επίσης τους αιτούντες άσυλο των οποίων η αίτηση απορρίφθηκε.

Για τη διευκόλυνση της αστυνομικής συνεργασίας, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ένα κράτος μέλος μπορεί να κοινοποιεί δεδομένα του SIS σε τρίτες χώρες μέσω των μηχανισμών που χρησιμοποιούν η Ευρωπόλ (άρθρο 48) και η Eurojust (άρθρο 49), σύμφωνα με τον *κανονισμό SIS*. Ο *κανονισμός ECRIS-TCN* δεν επιτρέπει την άμεση ανταλλαγή δεδομένων με τρίτες χώρες, αλλά τα αιτήματα κρατών εκτός

ΕΕ για πληροφορίες σχετικά με προηγούμενες καταδίκες που περιέχονται στο ECRIS-TCN μπορούν να απευθύνονται στην Eurojust, η οποία θα επικοινωνήσει με το κράτος μέλος της ΕΕ που διαθέτει πληροφορίες σχετικά με την καταδίκη (άρθρο 17).

Πίνακας 6: Σκοποί που επιτρέπουν την κοινοποίηση δεδομένων σε τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς στα συστήματα ΤΠ της ΕΕ

Σύστημα ΤΠ	Σκοποί που επιτρέπουν την κοινοποίηση δεδομένων σε τρίτους
Eurodac	Για σκοπούς επιστροφής (άρθρο 50 του κανονισμού Eurodac)
VIS	Για σκοπούς επιστροφής (άρθρο 31 του κανονισμού VIS)
SIS — αστυνομία	Όχι κοινοποίηση, εκτός της Ευρωπόλ και της Eurojust με τη συγκατάθεση του κράτους μέλους που εξέδωσε την καταχώριση, υπό ορισμένες προϋποθέσεις (άρθρα 48 και 49 του κανονισμού SIS)
SIS — σύνορα	Όχι κοινοποίηση, εκτός της Ευρωπόλ με τη συγκατάθεση του κράτους μέλους που εξέδωσε την καταχώριση (άρθρο 35 του κανονισμού SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων)
SIS — επιστροφή	Για σκοπούς επιστροφής (άρθρο 15 του κανονισμού SIS για τις επιστροφές)
ΣΕΕ	Για σκοπούς επιστροφής (άρθρο 41 του κανονισμού ΣΕΕ)
ETIAS	Για σκοπούς επιστροφής (άρθρο 65 του κανονισμού ETIAS)
ECRIS-TCN	Όχι κοινοποίηση, εκτός κατόπιν αίτησης στην Eurojust, η οποία θα επικοινωνήσει με το κράτος μέλος της ΕΕ που τηρεί τις πληροφορίες (άρθρα 17 και 18 του κανονισμού ECRIS-TCN)
Διαλειτουργικό-τητα	Όχι κοινοποίηση [άρθρο 50 του κανονισμού (ΕΕ) 2019/817 και του κανονισμού (ΕΕ) 2019/818]

Σημείωση: Οι αναζητήσεις στις βάσεις δεδομένων της Ιντερπόλ δεν καλύπτονται από τον πίνακα.

Πηγή: FRA, βάσει υφιστάμενων νομοθετικών πράξεων, 2026.

Στο πλαίσιο του δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, η **εκσυγχρονισμένη σύμβαση αριθ. 108** ρυθμίζει τις διασυνοριακές ροές δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Τα συμβαλλόμενα μέρη δεν μπορούν να απαγορεύουν τη διαβίβαση αυτών των δεδομένων σε αποδέκτη που υπάγεται στη δικαιοδοσία άλλου συμβαλλόμενου μέρους, εκτός εάν υπάρχει πραγματικός και σοβαρός κίνδυνος αυτό να οδηγήσει σε καταστρατήγηση των διατάξεων της σύμβασης. Το άρθρο 14 παράγραφος 2 της σύμβασης προβλέπει ότι οι διασυνοριακές ροές δεδομένων προς αποδέκτη ο οποίος δεν υπάγεται σε δικαιοδοσία συμβαλλόμενου μέρους επιτρέπονται μόνο εάν υπάρχει κατάλληλο επίπεδο προστασίας. Ένα κατάλληλο επίπεδο προστασίας μπορεί να εξασφαλίζεται από το δίκαιο του εν λόγω κράτους ή το δίκαιο που διέπει τη λειτουργία του εν λόγω διεθνούς οργανισμού,

ή από *ad hoc* ή εγκεκριμένες τυποποιημένες διασφαλίσεις που έχουν θεσπιστεί και εφαρμόζονται από τα πρόσωπα που εμπλέκονται στη διαβίβαση και την περαιτέρω επεξεργασία των δεδομένων.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις διεθνείς διαβιβάσεις δεδομένων, βλ. *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων – Έκδοση 2018*, κεφάλαιο 7, καθώς και τη διαδικτυακή πλατφόρμα ενημέρωσης του FRA σχετικά με τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ για τη μετανάστευση και την αστυνόμευση.

2.9. Δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 8 παράγραφος 2 του *Χάρτη* καθορίζει, στο πλαίσιο του δικαιώματος προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ότι «[κ]άθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στα συλλεγμένα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωσή τους». Η δυνατότητα άσκησης του δικαιώματος πρόσβασης αποτελεί μέρος του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής, όπως προστατεύεται από το άρθρο 47 του Χάρτη. Το ΔΕΕ έχει αποφανθεί ότι τα χαρακτηριστικά μιας προσφυγής πρέπει να καθορίζονται κατά τρόπο που να συνάδει με την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας⁽¹⁰⁵⁾.

Τα δικαιώματα πρόσβασης, διόρθωσης και διαγραφής των αποθηκευμένων δεδομένων ενός προσώπου περιλαμβάνονται επίσης στη νομοθεσία της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων, και συγκεκριμένα στα άρθρα 15-17 του *ΓΚΠΔ*, στα άρθρα 14-17 της *οδηγίας για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου* και στα άρθρα 80-83 του *κανονισμού για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ*. Το δικαίωμα πρόσβασης, όπως κατοχυρώνεται δυνάμει του άρθρου 15 του *ΓΚΠΔ* και των άρθρων 14-15 της *οδηγίας για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου*, μπορεί να περιορίζεται υπό την προϋπόθεση ότι το μέτρο είναι αναγκαίο και αναλογικό

⁽¹⁰⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Μαρτίου 2007, *Unibet (London) Ltd και Unibet (International) Ltd κατά Justitiekanslern* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-432/05, ECLI:EU:C:2007:163, σκέψη 37· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Ιουνίου 2013, *ET Agroconsulting-04-Velko Stoyanov κατά Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond «Zemedelie» – Razplasztatelna agentsia*, C-93/12, ECLI:EU:C:2013:432, σκέψη 59· και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2014, *Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve κατά Moussa Abdida* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-562/13, ECLI:EU:C:2014:2453, σκέψη 45.

για συγκεκριμένους λόγους. Για παράδειγμα, ένας τέτοιος λόγος μπορεί να συνεπάγεται την ανάγκη προστασίας της εθνικής ασφάλειας ή πρόληψης ποινικών αδικημάτων.

Κατά κανόνα, τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα πρέπει να ενημερώνονται για τα δικαιώματα πρόσβασης, διόρθωσης και διαγραφής τη στιγμή που τα δεδομένα εισάγονται στα συστήματα ΤΠ (βλ. [ενότητα 2.6](#)).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Tele2 Sverige* ⁽¹⁰⁶⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι, στο πλαίσιο μέτρων ασφάλειας που θίγουν το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, οι εθνικές αρχές επιβολής του νόμου πρέπει να ενημερώνουν τα οικεία πρόσωπα, σύμφωνα με τις ισχύουσες εθνικές διαδικασίες, αφ' ης στιγμής η ενημέρωση δεν θα έθετε σε κίνδυνο τις έρευνες που διεξάγουν οι εν λόγω αρχές. Το ΔΕΕ διαπίστωσε ότι η ενημέρωση αυτή είναι, στην πράξη, αναγκαία, προκειμένου τα πρόσωπα που επηρεάζονται από αυτά τα μέτρα να μπορούν να ασκήσουν, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη.

Το δικαίωμα πρόσβασης, διόρθωσης και διαγραφής δεδομένων αποτυπώνεται σε όλα τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ (συμπεριλαμβανομένων των συνιστωσών διαλειτουργικότητας) ⁽¹⁰⁷⁾, ωστόσο είναι περιορισμένο όσον αφορά το SIS. Δυνάμει του άρθρου 19 του [κανονισμού για τη χρήση του SIS για τις επιστροφές](#), του άρθρου 53 παράγραφος 3 του [κανονισμού SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων](#) και του άρθρου 67 παράγραφος 3 του [κανονισμού για το SIS](#), οι αρχές μπορούν να αρνούνται την πρόσβαση στο SIS εάν τούτο είναι αναγκαίο για την εκτέλεση εντεταλμένου νόμιμου έργου σε συνάρτηση με την καταχώριση ή για λόγους προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών τρίτων. Στο πλαίσιο της διαλειτουργικότητας, το άρθρο 49 των κανονισμών [\(ΕΕ\) 2019/817](#) και [\(ΕΕ\) 2019/818](#) δίνει στον eu-LISA την εντολή να λειτουργεί μια διαδικτυακή πύλη με σκοπό τη διευκόλυνση της άσκησης του δικαιώματος πρόσβασης ή διόρθωσης,

⁽¹⁰⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Tele2 Sverige AB κατά Post- och telestyrelsen και Secretary of State for the Home Department κατά Tom Watson κ.λπ.* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-203/15 και C-698/15, ECLI:EU:C:2016:970, σκέψη 12. Βλ. επίσης κατ' αναλογία, ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Ιανουαρίου 2010, *Seda Küçükdeveci κατά Swedex GmbH & Co. KG* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-555/07, ECLI:EU:C:2010:21, σκέψη 52· και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2015, *Maximilian Schrems κατά Data Protection Commissioner* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-362/14, ECLI:EU:C:2015:650, σκέψη 95.

⁽¹⁰⁷⁾ Βλ. κανονισμό VIS, άρθρο 38· κανονισμό Eurodac, άρθρο 43· κανονισμό ΣΕΕ, άρθρο 52· κανονισμό ETIAS, άρθρο 64· κανονισμό ECRIS-TCN, άρθρο 25· και κανονισμούς για τη διαλειτουργικότητα, άρθρο 48.

διαγραφής ή περιορισμού της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Η διαδικτυακή πύλη θα περιλαμβάνει μια διεπαφή χρήστη η οποία θα επιτρέπει στα άτομα να λαμβάνουν τα στοιχεία επικοινωνίας των αρχών του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για τη χειροκίνητη επαλήθευση διαφορετικών ταυτοτήτων.

Όλα τα συστήματα ΤΠ της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του πλαισίου διαλειτουργικότητας, εγγυώνται το δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου ή αρμόδιας αρχής⁽¹⁰⁸⁾. Επιπλέον, τα άρθρα 78-79 του ΓΚΠΔ, τα άρθρα 53-54 της οδηγίας για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου και το άρθρο 64 του κανονισμού για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ επιβεβαιώνουν ότι το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προσφυγής πρέπει να προβλέπεται στις αποφάσεις του υπευθύνου επεξεργασίας ή του εκτελούντος την επεξεργασία, καθώς και της εποπτικής αρχής. Η δυνατότητα υποβολής διοικητικής καταγγελίας ενώπιον εποπτικής αρχής δεν θεωρείται αποτελεσματικό μέσο προσφυγής βάσει του [Χάρτη](#).

Στο πλαίσιο του δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα δικαιώματα των υποκειμένων των δεδομένων ρυθμίζονται δυνάμει του άρθρου 9 της [εκσυγχρονισμένης σύμβασης αριθ. 108](#). Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να λαμβάνει επιβεβαίωση της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, να εναντιώνεται οποιαδήποτε στιγμή στην επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν και να εξασφαλίζει τη διόρθωση ή διαγραφή των δεδομένων σε περίπτωση που υποβλήθηκαν σε επεξεργασία κατά τρόπο αντίθετο προς τη σύμβαση. Τα μέσα προσφυγής προβλέπονται στη σύμβαση (άρθρο 12).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Yonchev κατά Βουλγαρίας* ⁽¹⁰⁹⁾, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η νομοθεσία πρέπει να παρέχει μια αποτελεσματική και πρόσβαση σε οποιαδήποτε σημαντική πληροφορία που τους αφορά. Ωστόσο, στην υπόθεση *Segerstedt-Wiberg και λοιποί κατά Σουηδίας* ⁽¹¹⁰⁾, σχετικά με την πρόσβαση σε προσωπικές πληροφορίες που τηρούσαν υπηρεσίες ασφάλειας, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η εθνική ασφάλεια και η καταπολέμηση της

⁽¹⁰⁸⁾ Κανονισμός VIS, άρθρο 40 παράγραφος 1· κανονισμός Eurodac, άρθρο 43 παράγραφος 5· κανονισμός ΣΕΕ, άρθρο 54 παράγραφος 1· κανονισμός ETIAS, άρθρο 64 παράγραφος 4· κανονισμός για τη χρήση του SIS για τις επιστροφές, άρθρο 19· κανονισμός SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων, άρθρο 54· κανονισμός SIS, άρθρο 68 παράγραφος 1· κανονισμός ECRIS-TCN, άρθρο 27· και κανονισμοί για τη διαλειτουργικότητα, άρθρο 48 παράγραφος 8.

⁽¹⁰⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Yonchev κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 12504/09, 7 Δεκεμβρίου 2017, σκέψεις 49-53.

⁽¹¹⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Segerstedt-Wiberg και λοιποί κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 62332/00, 6 Ιουνίου 2006, σκέψη 91.

τρομοκρατίας υπερισχύουν του συμφέροντος του προσφεύγοντος όσον αφορά την πρόσβαση σε πληροφορίες που τον αφορούν στα αρχεία της Υπηρεσίας Ασφάλειας της αστυνομίας.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα δικαιώματα των υποκειμένων των δεδομένων, βλ. *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων – Έκδοση 2018*, κεφάλαιο 6.

Βασικά σημεία

- Οι αρχές έκδοσης θεωρήσεων, οι συνοριακές αρχές και οι αρχές ασύλου και μετανάστευσης των κρατών μελών της ΕΕ βασίζονται στην τεχνολογία όταν λαμβάνουν αποφάσεις που επηρεάζουν ένα πρόσωπο (βλ. [εισαγωγή](#) του παρόντος κεφαλαίου).
- Το **Eurodac** εξυπηρετεί διάφορους σκοπούς, μεταξύ άλλων τη συνδρομή προς τα κράτη μέλη για τον προσδιορισμό του σημείου πρώτης εισόδου στην ΕΕ των αιτούντων διεθνή προστασία και του κράτους που είναι αρμόδιο για την εξέταση των αιτήσεών τους, τον περιορισμό της παράτυπης μετανάστευσης, την ανίχνευση δευτερογενών μετακινήσεων, την προστασία των παιδιών και τη στήριξη των κρατών μελών σε άλλα ζητήματα που σχετίζονται με τις πολιτικές ασύλου της ΕΕ (βλ. [ενότητα 2.1.1](#)).
- Το **VIS** περιέχει δακτυλικά αποτυπώματα, εικόνες προσώπων και αποφάσεις σχετικά με αιτήσεις έκδοσης θεώρησης Σένγκεν και διευκολύνει τη διαδικασία υποβολής αίτησης για χορήγηση θεωρήσεων Σένγκεν, θεωρήσεων μακράς διάρκειας και αδειών διαμονής (βλ. [ενότητα 2.1.2](#)).
- Το **SIS** περιέχει καταχωρίσεις σχετικά με ορισμένες κατηγορίες ανεπιθύμητων ή εξαφανισθέντων προσώπων, απολεσθέντα ή κλεμμένα αντικείμενα και υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι υπόκεινται σε απαγόρευση εισόδου ή για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής. Το SIS βοηθά τις εθνικές αρχές επιβολής του νόμου, τις συνοριακές αρχές, τα τελωνεία, τις αρχές έκδοσης θεωρήσεων και τις δικαστικές αρχές (βλ. [ενότητα 2.1.3](#)).
- Το **ΣΕΕ** καταγράφει τα ταξίδια όλων των υπηκόων τρίτων χωρών προς και από τον χώρο Σένγκεν και παρακολουθεί τη διάρκειά τους. Θα διευκολύνει τον εντοπισμό των υπηκόων τρίτων χωρών που υπερβαίνουν το επιτρεπόμενο διάστημα παραμονής στον χώρο Σένγκεν (βλ. [ενότητα 2.1.4](#)).
- Όταν τεθεί σε λειτουργία, το **ETIAS** θα ελέγχει τους υπηκόους τρίτων χωρών που απαλλάσσονται από την υποχρέωση θεώρησης ώστε να προσδιορίζεται αν παρουσιάζουν κίνδυνο για την ασφάλεια, κίνδυνο παράτυπης μετανάστευσης ή κίνδυνο για τη δημόσια υγεία (βλ. [ενότητα 2.1.5](#)).

- Όταν τεθεί σε λειτουργία, το **ECRIS-TCN** θα επιτρέπει την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με το ποινικό μητρώο υπηκόων τρίτων χωρών που έχουν καταδικαστεί στην ΕΕ (βλ. [ενότητα 2.1.6](#)).
- Αυτά τα διάφορα συστήματα ΤΠ μεγάλης κλίμακας της ΕΕ θα καταστούν διαλειτουργικά, επιτρέποντας στις αρχές να πραγματοποιούν αναζήτηση για ένα πρόσωπο σε όλα τα συστήματα, μεταξύ άλλων με τη χρήση βιομετρικών δεδομένων, ανάλογα με τα δικαιώματα πρόσβασής τους (βλ. [ενότητα 2.2](#)).
- Οι πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις ώθησαν την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης να θεσπίσουν νομοθετικά πλαίσια για την αντιμετώπιση των νομικών κενών και των ειδικών προκλήσεων που προκύπτουν από την ανάπτυξη και λειτουργία συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης (βλ. [ενότητα 2.3](#)).
- Οι εθνικές αρχές προστασίας δεδομένων και ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων διασφαλίζουν ότι η επεξεργασία δεδομένων συμμορφώνεται με το ευρωπαϊκό δίκαιο προστασίας δεδομένων (βλ. [ενότητα 2.4](#)).
- Το δίκαιο της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης απαιτεί τη χρήση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μόνο για τον/τους σκοπό/-ούς για τον/τους οποίο/-ους συλλέχθηκαν (βλ. [ενότητα 2.5](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα πρόσωπα έχουν το δικαίωμα να ενημερώνονται σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τα αφορούν, ωστόσο αυτό το δικαίωμα μπορεί να περιορίζεται σε ορισμένες περιπτώσεις (βλ. [ενότητα 2.6](#)).
- Στο δίκαιο της ΕΕ ορίζονται με σαφήνεια τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στα οποία μπορεί να έχει πρόσβαση κάθε αρχή, καθώς και ο σχετικός λόγος (βλ. [ενότητα 2.7](#)).
- Το δίκαιο της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης περιορίζει αυστηρά την κοινοποίηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς (βλ. [ενότητα 2.8](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα πρόσωπα διαθέτουν δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα που είναι αποθηκευμένα και τα αφορούν, καθώς και δικαίωμα να ζητούν τη διόρθωση ανακριβών δεδομένων ή τη διαγραφή δεδομένων που υπέστησαν παράνομη επεξεργασία (βλ. [ενότητα 2.9](#)).

Περαιτέρω νομολογία και βιβλιογραφία

Για να αποκτήσετε πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία, συμβουλευτείτε την ενότητα «[Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων](#)» του παρόντος εγχειριδίου. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται στο παρόν κεφάλαιο παρέχονται στην ενότητα «[Περαιτέρω βιβλιογραφία](#)».

3

Καθεστώς και σχετικά νομιμοποιητικά έγγραφα

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρο 10 (δικαίωμα παραμονής), άρθρο 29 (έγγραφα)	Αιτούντες άσυλο	ΕΔΔΑ, <i>Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008, και <i>Suso Musa κατά Μάλτας</i> , προσφυγή αριθ. 42337/12, 23 Ιουλίου 2013 (είσοδος που θεωρείται παράνομη έως ότου επιτραπεί επισήμως)
Κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, (ΕΕ) 2024/1347 Οδηγία για την προσωρινή προστασία, 2001/55/ΕΚ	Αναγνωρισμένοι πρόσφυγες και άλλοι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας	ΕΣΔΑ, άρθρο 3 (απαγόρευση των βασανιστηρίων)
Οδηγία για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων (τίτλοι παραμονής), 2004/81/ΕΚ Οδηγία για τις κυρώσεις κατά των εργοδοτών, 2009/52/ΕΚ	Θύματα εμπορίας και ιδιαίτερα καταχρηστικοί όροι εργασίας	Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, 2005, άρθρο 14 (άδεια παραμονής και σε συνάρτηση προς την προσωπική κατάσταση του θύματος) ΕΔΔΑ, <i>Chowdury και λοιποί κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 21884/15, 30 Μαρτίου 2017 (Μπανγκλαντεσιανοί θύματα εμπορίας στην Ελλάδα)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
		ΕΔΔΑ, <i>Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 25965/04, 7 Ιανουαρίου 2010 (Ρωσίδα θύμα εμπορίας ανθρώπων στην Κύπρο)
	Πρόσωπα επηρεαζόμενα από προσωρινά μέτρα δυνάμει του κανόνα 39	ΕΔΔΑ, <i>Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 46827/99 και 46951/99, 4 Φεβρουαρίου 2005, και <i>Ο.Μ. και D.S. κατά Ουκρανίας</i> , προσφυγή αριθ. 18603/12, 15 Σεπτεμβρίου 2022 (έκδοση παρά την ένδειξη προσωρινών μέτρων σύμφωνα με τον κανόνα 39)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ	Μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση	ΕΔΔΑ, <i>Novruk και άλλοι κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 31039/11 και άλλες τέσσερις, 15 Μαρτίου 2016 (θύμα διακριτικής μεταχείρισης λόγω κατάστασης υγείας και άρνησης χορήγησης άδειας προσωρινής διαμονής)
Οδηγία για τους επί μακρόν διαμένοντες, 2003/109/ΕΚ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Οκτωβρίου 2019, <i>Χ κατά Belgische Staat</i> , C-302/18 (το κριτήριο των «πόρων» δεν αφορά την προέλευση των πόρων)	Επί μακρόν διαμένοντες	Σύμβαση περί εγκαταστάσεως, 13 Δεκεμβρίου 1955 ΕΔΔΑ, <i>Kuric και λοιποί κατά Σλοβενίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 26828/06, 26 Ιουνίου 2012 (παράνομη στέρηση αδειών διαμονής)
Πρόσθετο πρωτόκολλο του 1970 στη συμφωνία της Άγκυρας, άρθρο 41 (ρήτρα διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης) Απόφαση 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας (προνόμια για τα μέλη οικογενείας)	Τούρκοι υπήκοοι	
Συμφωνία αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου, άρθρα 10 και 13 (δικαίωμα διαμονής για τους Βρετανούς υπηκόους και τα μέλη των οικογενειών τους)	Βρετανοί υπήκοοι	

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία, 2004/38/ΕΚ	Μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ προερχόμενα από τρίτες χώρες	
ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 2010, <i>Rottmann</i> , C-135/08· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Μαρτίου 2019, <i>Tjebbes</i> , C-221/17 (απώλεια της ιθαγένειας της Ένωσης) ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Ιανουαρίου 2022, <i>JY κατά Wiener Landesregierung</i> , C-118/20 (απόφαση για την ανάκληση της διαβεβαίωσης χορήγησης της ιθαγένειας κράτους μέλους)	Ανιθαγενείς και απώλεια ιθαγένειας	ΕΔΔΑ, <i>Hoti κατά Κροατίας</i> , προσφυγή αριθ. 63311/14, 26 Απριλίου 2018 (ανιθαγενείς επί μακρόν διαμένοντες)

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει το καθεστώς και τα επίσημα έγγραφα για διάφορες ομάδες μεταναστών. Όπως φαίνεται στον παραπάνω συνοπτικό πίνακα, υπάρχουν πολλές κατηγορίες αλλοδαπών, ενώ διάφοροι κανόνες και νομικά μέσα ρυθμίζουν αυτά τα διαφορετικά καθεστώτα εντός των ευρωπαϊκών κρατών.

Για πολλούς μετανάστες το γεγονός ότι δεν διαθέτουν επίσημα έγγραφα ως απόδειξη του καθεστώτος τους οδηγεί ενίοτε σε διάφορα προβλήματα, όπως η άρνηση πρόσβασης σε δημόσιες ή ιδιωτικές υπηρεσίες, ή στην αγορά εργασίας. Το δίκαιο της ΕΕ περιλαμβάνει λεπτομερείς υποχρεωτικές διατάξεις σχετικά με το καθεστώς και τα επίσημα έγγραφα, τυχόν δε μη συμμόρφωση με τις εν λόγω διατάξεις συνιστά παραβίαση του δικαίου της Ένωσης. Το ΕΔΔΑ μπορεί να κληθεί να εξετάσει αν η απουσία καθεστώτος ή επίσημων εγγράφων παρεμβαίνει ή όχι στην άσκηση δικαιώματος δυνάμει της ΕΣΔΑ από τον ενδιαφερόμενο και, εφόσον συμβαίνει αυτό, αν η παρέμβαση αυτή είναι δικαιολογημένη ή όχι.

Εάν δεν έχει παρασχεθεί επίσημη έγκριση από το κράτος υποδοχής, η παρουσία υπηκόου τρίτης χώρας μπορεί να θεωρηθεί παράνομη από το εν λόγω κράτος. Ωστόσο, τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και η ΕΣΔΑ ορίζουν τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η παρουσία υπηκόου τρίτης χώρας πρέπει να θεωρείται νόμιμη, ακόμα και αν δεν έχει εγκριθεί από το οικείο κράτος (βλ. ενότητες 3.1 και 3.5). Ορισμένα από τα δικαιώματα που προβλέπονται στο πλαίσιο της ΕΕ, της ΕΣΔΑ, του Χάρτη και του ΕΚΧ παρέχονται μόνο σε όσους έχουν νόμιμη παρουσία σε μια χώρα (βλ. κεφάλαιο 8).

Το δίκαιο της ΕΕ ενδέχεται να περιλαμβάνει ρητές διατάξεις σχετικά με συγκεκριμένο τύπο καθεστώτος που πρέπει να αναγνωρίζεται ή να χορηγείται. Ενδέχεται να καθιστά υποχρεωτική την έκδοση συγκεκριμένων επίσημων εγγράφων (βλ. ενότητες 3.1, 3.2 και 3.9). Στις περιπτώσεις όπου ένα πρόσωπο δικαιούται, δυνάμει του ενωσιακού ή εθνικού δικαίου, τη χορήγηση ορισμένου καθεστώτος ή ορισμένων επίσημων εγγράφων, η μη χορήγηση του καθεστώτος ή η μη έκδοση των εγγράφων συνιστά παράβαση του δικαίου της ΕΕ.

Το ΕΔΔΑ δεν προβλέπει ρητά την υποχρέωση των κρατών να αναγνωρίζουν ένα ορισμένο καθεστώς για τους μετανάστες ή να τους χορηγούν συγκεκριμένα έγγραφα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, το δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 8) ενδέχεται να συνεπάγεται υποχρέωση των κρατών να αναγνωρίζουν ένα καθεστώς, να χορηγούν άδεια παραμονής ή να εκδίδουν επίσημα έγγραφα σε μετανάστες. Ωστόσο, το άρθρο 8 δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι εγγυάται, αυτό καθαυτό, το δικαίωμα σε ένα συγκεκριμένο είδος άδειας διαμονής. Όταν η εθνική νομοθεσία προβλέπει διάφορα είδη αδειών διαμονής, το ΕΔΔΑ καλείται συνήθως να αναλύσει τις νομικές και πρακτικές συνέπειες της έκδοσης μιας συγκεκριμένης άδειας ⁽¹¹¹⁾.

3.1. Αιτούντες άσυλο

Οι αιτούντες άσυλο ζητούν διεθνή προστασία βάσει της αδυναμίας επιστροφής στη χώρα καταγωγής τους λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης ή κινδύνου να υποστούν κακομεταχείριση ή άλλη σοβαρή βλάβη (βλ. [κεφάλαιο 4](#)).

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι αιτούντες άσυλο αναφέρονται ως «αιτούντες διεθνή προστασία». Η κατάσταση τους ρυθμίζεται βάσει του κεκτημένου της ΕΕ όσον αφορά το άσυλο. Όλα τα συναφή προς το εν λόγω κεκτημένο κείμενα, όπως και τα κράτη στα οποία εφαρμόζονται, παρατίθενται στο [παράρτημα 1](#). Η πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου εξετάζεται στο [κεφάλαιο 1](#). Η παρούσα ενότητα αφορά τους αιτούντες άσυλο των οποίων οι αιτήσεις εκκρεμούν εν αναμονή της τελικής απόφασης. Το δίκαιο της ΕΕ απαγορεύει την απομάκρυνση αιτούντος άσυλο μέχρι τη λήψη απόφασης σχετικά με την αίτησή του. Το άρθρο 10 παράγραφος 1 του [κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348] ορίζει ότι η παρουσία του αιτούντος άσυλο στο έδαφος κράτους μέλους της ΕΕ είναι νόμιμη. Αναφέρει ότι οι αιτούντες άσυλο έχουν «το δικαίωμα παραμονής

⁽¹¹¹⁾ ΕΔΔΑ, *Hoti κατά Κροατίας*, προσφυγή αριθ. 63311/14, 26 Απριλίου 2018, σκέψεις 121-122· ΕΔΔΑ, *Liu κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 42086/05, 6 Δεκεμβρίου 2007, σκέψη 50.

στο έδαφος του κράτους μέλους» για τους σκοπούς της διαδικασίας, έως ότου η αρμόδια αρχή λάβει απόφαση, αν και υπάρχουν εξαιρέσεις (βλ. [ενότητα 5.1](#)). Όπως περιγράφεται στην [ενότητα 5.1.4](#), η παρουσία των αιτούντων άσυλο κατά τη διάρκεια των διαδικασιών στα σύνορα θεωρείται παράτυπη (νομική πλασματική κατάσταση μη εισόδου).

Το δικαίωμα χορήγησης επίσημων εγγράφων για τους αιτούντες άσυλο δυνάμει του δικαίου της ΕΕ καθορίζεται στον [κανονισμό για τη διαδικασία ασύλου](#). Το άρθρο 29 παράγραφος 4 του εν λόγω κανονισμού ορίζει ότι οι αιτούντες άσυλο πρέπει, το συντομότερο δυνατόν, να εφοδιάζονται με έγγραφο που να περιλαμβάνει δήλωση ότι ο αιτών έχει το δικαίωμα να παραμείνει στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους μέλους για τον σκοπό της εξέτασης της αίτησης ασύλου. Σύμφωνα με το άρθρο 29 παράγραφος 5, τα κράτη μπορούν να μη χορηγούν το εν λόγω έγγραφο όταν ο αιτών τελεί υπό κράτηση.

Στην ΕΣΔΑ δεν υπάρχει καμία αντίστοιχη διάταξη που να διέπει το καθεστώς των αιτούντων άσυλο κατά τη διάρκεια της εξέτασης της αίτησής τους για παροχή προστασίας. Ωστόσο, η απομάκρυνση ενός αιτούντος άσυλο χωρίς να του παρασχεθεί πρόσβαση σε διαδικασία ασύλου συνιστά παραβίαση του άρθρου 3, σε συνδυασμό με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ ⁽¹¹²⁾.

Το άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της ΕΣΔΑ επιτρέπει την κράτηση αιτούντος άσυλο με σκοπό να εμποδιστεί να «εισέλθει παρανόμως» στο έδαφος ενός κράτους. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, η είσοδος παραμένει «παράνομη» έως ότου εγκριθεί επίσημα από τις εθνικές αρχές.

Παράδειγμα: Το ΕΔΔΑ έκρινε στην υπόθεση *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽¹¹³⁾ ότι η είσοδος εξακολουθεί να θεωρείται παράτυπη έως ότου εγκριθεί επίσημα από τις εθνικές αρχές. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η νόμιμη κράτηση αιτούντος άσυλο επί επτά ημέρες και σε κατάλληλες συνθήκες ενόσω εξεταζόταν η αίτηση ασύλου του δεν συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 5 παράγραφος 1.

⁽¹¹²⁾ ΕΔΔΑ, *Υ.Κ. κατά Κροατίας*, προσφυγή αριθ. 38776/21, 17 Ιουλίου 2025, σκέψη 132.

⁽¹¹³⁾ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008, σκέψη 65.

Αντιθέτως, στην υπόθεση *Μ.Β. κατά Κάτω Χωρών* ⁽¹¹⁴⁾ το ΕΔΔΑ έκρινε ότι παραβιάστηκε το άρθρο 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, καθώς κατά τη διάρκεια της κράτησης του αιτούντος άσυλο δεν ελήφθησαν μέτρα για την εξέταση της αίτησης ασύλου του.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Suso Musa κατά Μάλτας* ⁽¹¹⁵⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι οσάκις το κράτος, καθ' υπέρβαση των νομικών υποχρεώσεών του, θεσπίζει νομοθεσία με την οποία επιτρέπεται ρητά η είσοδος ή η παραμονή μεταναστών εν αναμονή απόφασης επί της αίτησης ασύλου τους, είτε αυτοτελώς είτε δυνάμει του ενωσιακού δικαίου, τυχόν συνεπακόλουθη κράτηση με σκοπό την αποτροπή της παράνομης εισόδου θα μπορούσε να εγείρει ζήτημα νομιμότητας της κράτησης σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 1.

Το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ αναφέρεται στην ελεύθερη μετακίνηση των προσώπων που βρίσκονται «νόμιμα» σε ένα κράτος. Αυτό συνεπάγεται την ελευθερία αποχώρησης από οποιαδήποτε χώρα. Το άρθρο 2 παράγραφος 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ απαιτεί από τα κράτη, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να εκδίδουν ταξιδιωτικά έγγραφα σε αλλοδαπούς που διαμένουν νόμιμα στο έδαφός τους ⁽¹¹⁶⁾.

Το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΔΑ προβλέπει ορισμένες διαδικαστικές εγγυήσεις κατά της απέλασης όσων «διαμένουν νομίμως στο έδαφος ενός κράτους». Ωστόσο, ένα πρόσωπο μπορεί να απολέσει το νόμιμο καθεστώς διαμονής του.

Παράδειγμα: Ενώπιον της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ ⁽¹¹⁷⁾, η γερμανική κυβέρνηση είχε αναγνωρίσει ότι οι αιτούντες άσυλο είναι νόμιμα διαμένοντες κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ασύλου. Ωστόσο, στην υπόθεση *Otwenyeke κατά Γερμανίας* ⁽¹¹⁸⁾, το ΕΔΔΑ αποδέχτηκε το επιχείρημα της κυβέρνησης ότι ο αιτών, παραβαίνοντας τους όρους που έχει καθορίσει το κράτος όσον αφορά την προσωρινή διαμονή του —δηλαδή

⁽¹¹⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Μ.Β. κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 71008/16, 23 Απριλίου 2024, σκέψεις 70-75.

⁽¹¹⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Suso Musa κατά Μάλτας*, προσφυγή αριθ. 42337/12, 23 Ιουλίου 2013.

⁽¹¹⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Λ.Β. κατά Λιθουανίας*, προσφυγή αριθ. 38121/20, 14 Ιουνίου 2022· ΕΔΔΑ, *Σ.Ε. κατά Σερβίας*, προσφυγή αριθ. 61365/16, 11 Ιουλίου 2023.

⁽¹¹⁷⁾ Ηνωμένα Έθνη: ICCPR, *Consideration of reports submitted by States Parties under Article 40 of the Covenant – Fifth periodic report – Germany*, CCPR/C/DEU/2002/5, Γενεύη, 2002.

⁽¹¹⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Otwenyeke κατά Γερμανίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 44294/04, 20 Νοεμβρίου 2007.

την υποχρέωσή του να παραμείνει εντός των ορίων μιας συγκεκριμένης πόλης— είχε απολέσει το νόμιμο καθεστώς του και κατά συνέπεια δεν ενέπιπτε πλέον στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ.

3.2. Αναγνωρισμένοι πρόσφυγες, δικαιούχοι επικουρικής και προσωρινής προστασίας

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο **Χάρτης** εγγυάται το δικαίωμα ασύλου (άρθρο 18), πέραν του δικαιώματος αίτησης ασύλου. Όσοι πληρούν τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση ασύλου έχουν δικαίωμα να τους αναγνωρισθεί το συγκεκριμένο καθεστώς. Το άρθρο 13 (καθεστώς πρόσφυγα) και το άρθρο 18 (καθεστώς επικουρικής προστασίας για όσους χρειάζονται διεθνή προστασία, αλλά δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για το καθεστώς πρόσφυγα) του **κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1347], παρέχουν ρητό δικαίωμα να χορηγείται το καθεστώς του πρόσφυγα ή της επικουρικής προστασίας. Τα πρόσωπα στα οποία χορηγείται διεθνής προστασία ενδέχεται να απολέσουν το καθεστώς τους σε περίπτωση πραγματικής βελτίωσης της κατάστασης στη χώρα καταγωγής τους (βλ. **ενότητα 4.1.8**).

Το άρθρο 24 του ίδιου κανονισμού ρυθμίζει το δικαίωμα στη χορήγηση επίσημων εγγράφων. Τα πρόσωπα που αναγνωρίζονται ως χρήζοντα διεθνούς προστασίας δικαιούνται άδειες διαμονής για όσο χρόνο διατηρούν το καθεστώς του πρόσφυγα ή του δικαιούχου επικουρικής προστασίας. Τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να παρέχουν μέτρα ένταξης χωρίς χρέωση (άρθρο 35). Εάν η συμμετοχή σε εξετάσεις πολιτειακής ένταξης είναι υποχρεωτική, κάθε κύρωση πρέπει να είναι εξαιρετική και να βασίζεται σε αντικειμενικά στοιχεία, όπως η αποδεδειγμένη και διαρκής έλλειψη βούλησης για ένταξη ⁽¹¹⁹⁾. Ο τίτλος διαμονής πρέπει να διαθέτει αρχικά τουλάχιστον τριετή διάρκεια ισχύος για τους πρόσφυγες και ενός τουλάχιστον έτους για τους δικαιούχους επικουρικής προστασίας. Το άρθρο 25 προβλέπει το δικαίωμα των προσφύγων και, σε ορισμένες περιπτώσεις, των δικαιούχων επικουρικής προστασίας να τους χορηγούνται ταξιδιωτικά έγγραφα.

⁽¹¹⁹⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Φεβρουαρίου 2025, *T.G. κατά Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid*, C-158/23, ECLI:EU:C:2025:52, σκέψη 74.

Το δίκαιο της ΕΕ εγγυάται επίσης, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, την άρση και προσωρινή προστασία υπηκόων τρίτων χωρών σε περίπτωση μαζικής εισροής, χωρίς την ανάγκη ατομικής εξέτασης των αιτήσεων ασύλου. Η [οδηγία για την προσωρινή προστασία](#) (οδηγία 2001/55/ΕΚ) εφαρμόζεται όταν το Συμβούλιο, κατόπιν πρότασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, διαπιστώσει ότι υπάρχει μαζική εισροή, ιδίως εάν αυτή συνεπάγεται κίνδυνο να μην μπορεί το σύνηθες σύστημα ασύλου των κρατών μελών να διαχειριστεί αυτή την ξαφνική εισροή χωρίς δυσμενείς επιπτώσεις στη λειτουργική του αποτελεσματικότητα. Η οδηγία για την προσωρινή προστασία καθορίζει τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που απαιτείται για την ενεργοποίηση, την παράταση ή τη λήξη της προσωρινής προστασίας και προσδιορίζει τα δικαιώματα που παρέχονται στους δικαιούχους της. Η εν λόγω οδηγία ενεργοποιήθηκε για πρώτη φορά από το Συμβούλιο μετά τη ρωσική επιθετική εισβολή κατά της Ουκρανίας τον Φεβρουάριο του 2022 ⁽¹²⁰⁾. Οι δικαιούχοι προσωρινής προστασίας έχουν δικαίωμα να κάνουν αίτηση για προσφυγικό καθεστώς ή για επικουρική προστασία ⁽¹²¹⁾.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, δεν υπάρχει δικαίωμα ασύλου όπως αυτό που προβλέπεται στο άρθρο 18 του Χάρτη. Επίσης, το ΕΔΔΑ δεν μπορεί να εξετάζει αν η άρνηση ή η ανάκληση του καθεστώτος πρόσφυγα δυνάμει της [Σύμβασης της Γενεύης του 1951](#) ⁽¹²²⁾ ή η άρνηση χορήγησης επικουρικής προστασίας δυνάμει της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου ⁽¹²³⁾ αντιβαίνει στην ΕΣΔΑ. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ δύναται να εξετάζει αν η απομάκρυνση ενός αλλοδαπού θα συνεπαγόταν για εκείνον πραγματικό κίνδυνο μεταχείρισης που αντιβαίνει στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ ή σε ορισμένες άλλες διατάξεις της ΕΣΔΑ (βλ. [κεφάλαιο 4](#)) ⁽¹²⁴⁾.

⁽¹²⁰⁾ Εκτελεστική απόφαση του Συμβουλίου (ΕΕ) 2022/382, της 4ης Μαρτίου 2022, που διαπιστώνει την ύπαρξη μαζικής εισροής εκτοπισθέντων από την Ουκρανία κατά την έννοια του άρθρου 5 της οδηγίας 2001/55/ΕΚ και έχει ως αποτέλεσμα την εφαρμογή προσωρινής προστασίας (ΕΕ L 71 της 4.3.2022, σ. 1, ELI: http://data.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj). Τον Ιούλιο του 2025, η εκτελεστική απόφαση του Συμβουλίου (ΕΕ) 2025/1460 παρέτεινε την εν λόγω προσωρινή προστασία έως τον Μάρτιο του 2027.

⁽¹²¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Νοεμβρίου 2025, *ΑΑ και λοιποί κατά Migrationsverket*, C-195/25 (Framholm), ECLI:EU:C:2025:904.

⁽¹²²⁾ ΕΔΔΑ, *Ahmed κατά Αυστρίας*, προσφυγή αριθ. 25964/94, 17 Δεκεμβρίου 1996, σκέψη 38.

⁽¹²³⁾ ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγές αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011, σκέψη 226 (σχετικά με το άρθρο 15 της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου).

⁽¹²⁴⁾ ΕΔΔΑ, *N.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 25904/07, 17 Ιουλίου 2008, σκέψεις 106-107. ΕΔΔΑ, *Η.Α. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 30919/20, 5 Δεκεμβρίου 2023, σκέψεις 41-42.

3.3. Θύματα εμπορίας και ιδιαίτερα καταχρηστικοί όροι εργασίας

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, η οδηγία για τις κυρώσεις κατά των εργοδοτών (οδηγία 2009/52/ΕΚ) προβλέπει κυρώσεις για ορισμένες μορφές παράνομης απασχόλησης μεταναστών σε παράτυπη κατάσταση. Για τους εργαζομένους που είναι παιδιά ή εκείνους που υφίστανται ιδιαίτερα καταχρηστικούς όρους εργασίας, μπορεί να χορηγείται προσωρινή άδεια διαμονής για τη διευκόλυνση της υποβολής καταγγελιών εις βάρος των εργοδοτών τους (άρθρο 13).

Η οδηγία 2004/81/ΕΚ του Συμβουλίου σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στην παράτυπη μετανάστευση προβλέπει προθεσμία επίσκεψης κατά τη διάρκεια της οποίας το θύμα δεν μπορεί να απελαθεί (άρθρο 6) ⁽¹²⁵⁾. Η οδηγία προβλέπει επίσης την υποχρέωση των κρατών μελών της ΕΕ να χορηγούν τίτλους παραμονής σε θύματα εμπορίας τα οποία συνεργάζονται με τις αρχές (άρθρο 8). Ο τίτλος πρέπει να έχει διάρκεια τουλάχιστον έξι μηνών με δυνατότητα ανανέωσης. Παρότι δεν αφορά άμεσα τους τίτλους παραμονής για θύματα εμπορίας ανθρώπων, η οδηγία για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων [οδηγία 2011/36/ΕΕ, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία (ΕΕ) 2024/1712] ορίζει ότι τα μέτρα συνδρομής και στήριξης πρέπει να παρέχονται πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το πέρας της ποινικής διαδικασίας (άρθρο 11). Ωστόσο, στις περιπτώσεις όπου δεν κινούνται διαδικασίες κατά των διακινητών ή το θύμα δεν έχει συνεργαστεί στο πλαίσιο τυχόν έρευνας, δεν υπάρχει σαφής απαίτηση για χορήγηση τίτλου παραμονής από το κράτος μέλος της ΕΕ.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, η απαγόρευση της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων βάσει του άρθρου 4 ενδέχεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, να συνεπάγεται υποχρέωση των κρατών να διερευνούν υποθέσεις για τις οποίες υπάρχουν υπόνοιες εμπορίας ανθρώπων και να λαμβάνουν μέτρα για την προστασία των θυμάτων ή των δυνητικών θυμάτων.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Chowdury και λοιποί κατά Ελλάδα*ς ⁽¹²⁶⁾ αφορούσε 42 Μπανγκλαντεσιανούς υπηκόους χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα, οι οποίοι είχαν εργαστεί ως εποχιακοί εργάτες στην Ελλάδα. Οι προσφεύγοντες

⁽¹²⁵⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Οκτωβρίου 2022, *O. T. E. κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-66/21, ECLI:EU:C:2022:809, σκέψεις 58-64.

⁽¹²⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Chowdury και λοιποί κατά Ελλάδα*ς, προσφυγή αριθ. 21884/15, 30 Μαρτίου 2017.

κατήγγειλαν ότι υπήρξαν θύματα εμπορίας ανθρώπων και ότι η Ελλάδα δεν είχε ανταποκριθεί στη θετική της υποχρέωση δυνάμει του άρθρου 4 της ΕΣΔΑ. Παρότι η Ελλάδα είχε καταρχήν θεσπίσει ένα νομοθετικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, τα επιχειρησιακά μέτρα ήταν *ad hoc*, παρά το γεγονός ότι οι εθνικές αρχές είχαν επίγνωση της κατάστασης των διακινούμενων εργαζομένων και της κακομεταχείρισης την οποία υφίσταντο. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, απαλλάσσοντας τους κατηγορούμενους από την κατηγορία εμπορίας ανθρώπων βάσει μιας πολύ στενής ερμηνείας του όρου, ελαφρύνοντας τις ποινές τους και επιδικάζοντας πολύ χαμηλή αποζημίωση για τα θύματα, οι εθνικές αρχές δεν είχαν εκπληρώσει τη διαδικαστική τους υποχρέωση να εγγυηθούν μια αποτελεσματική έρευνα και δικαστική διαδικασία όσον αφορά τις καταστάσεις της εμπορίας ανθρώπων και της καταναγκαστικής εργασίας ⁽¹²⁷⁾.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας* ⁽¹²⁸⁾ αφορούσε Ρωσίδα θύμα εμπορίας ανθρώπων στην Κύπρο. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η Κύπρος είχε παραβεί τις θετικές της υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 4 της ΕΣΔΑ για δύο λόγους: πρώτον, δεν είχε θεσπίσει κατάλληλο νομικό και διοικητικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της εμπορίας και, δεύτερον, η αστυνομία δεν έλαβε τα κατάλληλα επιχειρησιακά μέτρα για την προστασία του θύματος από την εμπορία. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε επίσης ότι οι ρωσικές αρχές δεν είχαν διεξαγάγει αποτελεσματική έρευνα σχετικά με την πρόσληψη του θύματος από τους διακινητές, η οποία είχε πραγματοποιηθεί σε ρωσικό έδαφος. Η παράλειψη αυτή είχε εντέλει πολύ σοβαρότερες συνέπειες, δεδομένων των συνθηκών αναχώρησης από τη Ρωσία και του επακόλουθου θανάτου του θύματος στην Κύπρο ⁽¹²⁹⁾.

Δυνάμει του δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, στα κράτη που έχουν προσχωρήσει στη *Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων του Συμβουλίου της Ευρώπης* (CETS αριθ. 197), οι αρχές πρέπει να χορηγούν στο εικαζόμενο θύμα μια περίοδο αποκατάστασης και περίσκεψης κατά τη διάρκεια της οποίας δεν είναι δυνατή η απομάκρυνση του θύματος (άρθρο 14). Εάν οι αρμόδιες αρχές έχουν «λόγους να πιστεύουν ότι ένα άτομο έχει πέσει θύμα διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων», το εν λόγω άτομο δεν μπορεί να απομακρύνεται

⁽¹²⁷⁾ Για ένα ακόμη παράδειγμα αποτυχίας των εθνικών αρχών να διερευνήσουν καταγγελλόμενες περιπτώσεις εμπορίας μεταναστών εργαζομένων, βλ. ΕΔΔΑ, *Zoletic και άλλοι κατά Αζερμπαϊτζάν*, προσφυγή αριθ. 20116/12, 7 Οκτωβρίου 2021.

⁽¹²⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 25965/04, 7 Ιανουαρίου 2010, σκέψη 284.

⁽¹²⁹⁾ Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *F.M. και άλλοι κατά Ρωσίας*, αριθ. 7167/16 και 40190/18, 10 Δεκεμβρίου 2024.

από τη χώρα μέχρι να διαπιστωθεί αν έχει υπάρξει όντως θύμα αδικήματος εμπορίας ανθρώπων (άρθρο 10 παράγραφος 2). Η αρμόδια αρχή μπορεί να εκδίδει ανανεώσιμη άδεια διαμονής στα θύματα εάν θεωρεί ότι η διαμονή τους είναι απαραίτητη εξαιτίας της προσωπικής τους κατάστασης ή για σκοπούς ποινικής έρευνας (άρθρο 14 παράγραφος 1). Σκοπός των διατάξεων αυτών είναι να διασφαλίζεται ότι τα θύματα εμπορίας ανθρώπων δεν κινδυνεύουν να επιστρέψουν στις χώρες τους χωρίς να τους έχει παρασχεθεί η κατάλληλη βοήθεια (βλ. επίσης κεφάλαιο 9 σχετικά με τις ευάλωτες ομάδες και, για τον κατάλογο των επικυρώσεων, παράρτημα 2).

3.4. Πρόσωπα επηρεαζόμενα από προσωρινά μέτρα δυνάμει του κανόνα 39

Όταν το ΕΔΔΑ λαμβάνει μια αίτηση, μπορεί να αποφασίσει, κατόπιν αιτήματος ενός μέρους ή οποιουδήποτε άλλου ενδιαφερόμενου προσώπου, ή αυτεπαγγέλτως, ότι ένα κράτος θα πρέπει να λάβει ορισμένα προσωρινά μέτρα ενόσω το ΕΔΔΑ συνεχίζει την εξέταση της υπόθεσης ⁽¹³⁰⁾. Στο πλαίσιο της μετανάστευσης, τα προσωρινά μέτρα βάσει του κανόνα 39 των κανόνων του Δικαστηρίου ⁽¹³¹⁾ συνίστανται κατά κανόνα στο να ζητείται από ένα κράτος να μην προβεί στην επιστροφή προσώπων σε χώρες όπου εικάζεται ότι θα υφίσταντο θανατική ποινή ή βασανιστήρια ή άλλη κακομεταχείριση ⁽¹³²⁾. Ανεξάρτητα από την κατάσταση ενός προσώπου στο οικείο κράτος, όταν το ΕΔΔΑ έχει εφαρμόσει ένα προσωρινό μέτρο βάσει του κανόνα 39 προκειμένου να αποτρέψει την απομάκρυνση του προσώπου ενόσω εξετάζει την υπόθεση, το κράτος που προβαίνει στην απέλαση υποχρεούται να συμμορφωθεί με οποιοδήποτε υποδεικνυόμενο μέτρο βάσει του κανόνα 39 ⁽¹³³⁾.

⁽¹³⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Κανόνες του Δικαστηρίου*, όπως ισχύουν στις 15 Σεπτεμβρίου 2025, κανόνας 39.

⁽¹³¹⁾ Για αναλυτικές οδηγίες σχετικά με τον τρόπο υποβολής αιτήματος δυνάμει του κανόνα 39, βλ. ΕΔΔΑ, «Interim Measures».

⁽¹³²⁾ ΕΔΔΑ, *F.G. κατά Σουηδίας* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 43611/11, 23 Μαρτίου 2016.

⁽¹³³⁾ ΕΔΔΑ, *Azimov κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 67474/11, 18 Απριλίου 2013.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* ⁽¹³⁴⁾, το καθ' ου κράτος εξέδωσε τους προσφεύγοντες στο Ουζμπεκιστάν παρά το προσωρινό μέτρο του κανόνα 39 που υπέδειξε το ΕΔΔΑ. Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης κατέδειξαν σαφώς ότι, ως αποτέλεσμα της έκδοσής τους, το Δικαστήριο δεν είχε τη δυνατότητα να προβεί σε κατάλληλη εξέταση των αιτιάσεων των προσφευγόντων σύμφωνα με την καθιερωμένη πρακτική του σε παρόμοιες υποθέσεις. Αυτό εμπόδισε εντέλει το Δικαστήριο να τους προστατεύσει έναντι δυνητικών παραβιάσεων της ΕΣΔΑ. Δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης, τα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να αποφεύγουν οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη η οποία θα παρεμπόδιζε την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος προσφυγής οποιουδήποτε προσώπου. Τυχόν μη συμμόρφωση κράτους με προσωρινά μέτρα πρέπει να θεωρείται ως παρεμπόδιση του Δικαστηρίου σε ό,τι αφορά την αποτελεσματική εξέταση της προσφυγής και ως παρεμπόδιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος του προσφεύγοντος, άρα και ως παράβαση του άρθρου 34 της Σύμβασης.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ο.Μ. και D.S. κατά Ουκρανίας* ⁽¹³⁵⁾, οι προσφεύγοντες απομακρύνθηκαν από την Ουκρανία προς τη Γεωργία, παρά τα προσωρινά μέτρα που είχε υποδείξει το ΕΔΔΑ σύμφωνα με τον κανόνα 39 των κανόνων του Δικαστηρίου. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η αποτυχία του καθ' ου κράτους να συμμορφωθεί με προσωρινό μέτρο που έχει υποδείξει το Δικαστήριο συνιστά παραβίαση του άρθρου 34 της ΕΣΔΑ.

3.5. Μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση

Η παρουσία όσων έχουν εισέλθει ή παραμένει σε ένα κράτος χωρίς άδεια ή νόμιμη δικαιολογία θεωρείται παράτυπη ή μη σύννομη. Παράτυπη ή μη σύννομη παρουσία μπορεί να προκύψει με διάφορους τρόπους, από τη μη σύννομη είσοδο μέχρι τη μη επιλεξιμότητα για ανανέωση μιας κατά τα λοιπά νόμιμης άδειας διαμονής λόγω αλλαγής της προσωπικής κατάστασης. Η έλλειψη νόμιμου καθεστώτος επηρεάζει συχνά τη δυνατότητα ενός προσώπου να ασκεί άλλα διαδικαστικά και ουσιαστικά δικαιώματά του (βλ. [ενότητα 8.6](#) για την πρόσβαση στην κοινωνική ασφάλιση και την κοινωνική αρωγή).

⁽¹³⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 46827/99 και 46951/99, 4 Φεβρουαρίου 2005.

⁽¹³⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Ο.Μ. και D.S. κατά Ουκρανίας*, προσφυγή αριθ. 18603/12, 15 Σεπτεμβρίου 2022.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, σύμφωνα με την **οδηγία για την επιστροφή** (οδηγία 2008/115/ΕΚ, βλ. **παράρτημα 1** για τα κράτη μέλη της ΕΕ που δεσμεύονται από την οδηγία), οι παρανόμως διαμένοντες υπήκοοι τρίτων χωρών δεν μπορούν πλέον να αφήνονται σε απροσδιόριστη κατάσταση. Τα κράτη μέλη της ΕΕ που δεσμεύονται από την οδηγία πρέπει είτε να νομιμοποιούν τη διαμονή των εν λόγω προσώπων είτε να εκδίδουν απόφαση επιστροφής. Κάθε πρόσωπο χωρίς νόμιμη άδεια διαμονής εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Το άρθρο 6 υποχρεώνει τα κράτη μέλη της ΕΕ να εκδίδουν «απόφαση επιστροφής». Ωστόσο, το άρθρο 6 παράγραφος 4 ορίζει επίσης τις περιστάσεις υπό τις οποίες τα κράτη απαλλάσσονται από την εν λόγω υποχρέωση. Παράλληλα με τους ανθρωπιστικούς ή άλλους λόγους, νομιμοποίηση της διαμονής μπορεί να γίνεται και για άλλους επιτακτικούς λόγους που σχετίζονται με την οικογενειακή ή την ιδιωτική ζωή, όπως αυτή κατοχυρώνεται δυνάμει του άρθρου 7 του **Χάρτη** και του άρθρου 8 της **ΕΣΔΑ** (βλ. **κεφάλαιο 6** για την οικογενειακή ζωή).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *UP* ⁽¹³⁶⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι το άρθρο 6 παράγραφος 4 της οδηγίας για την επιστροφή επιτρέπει στα κράτη μέλη να παρέχουν δικαίωμα παραμονής σε μετανάστες που βρίσκονται σε παράτυπη κατάσταση. Κατά τη χορήγηση ενός τέτοιου δικαιώματος, τα κράτη μέλη διαθέτουν πολύ ευρεία διακριτική ευχέρεια. Τίποτα δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να χορηγήσουν δικαίωμα παραμονής σε μετανάστη που βρίσκεται σε παράτυπη κατάσταση και έχει υποβάλει αίτηση για άδεια παραμονής για έναν από τους λόγους που προβλέπονται στην ανωτέρω διάταξη της οδηγίας για την επιστροφή.

Είναι δυνατό να επιτραπεί η παραμονή των ενδιαφερομένων ενόψει της έκβασης τυχόν διαδικασίας με την οποία ζητείται άδεια διαμονής (άρθρο 6 παράγραφος 5), αλλά δεν είναι υποχρεωτική, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των αιτούντων άσυλο. Η διάταξη δεν αφορά το καθεστώς των εν λόγω προσώπων. Η αιτιολογική σκέψη 12 της οδηγίας για την επιστροφή φανερώνει επίγνωση της συνήθους κατάστασης να μην μπορούν να απομακρυνθούν ορισμένοι εξ όσων παραμένουν χωρίς άδεια. Επισημαίνει επίσης ότι τα κράτη θα πρέπει να παρέχουν γραπτή βεβαίωση της κατάστασής τους. Αυτή η γραπτή βεβαίωση είναι υποχρεωτική εάν η περίοδος οικειοθελούς αναχώρησης έχει παραταθεί ή η

⁽¹³⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Οκτωβρίου 2022, *UP κατά Centre public d'action sociale de Liège*, C-825/21, ECLI:EU:C:2022:810.

απομάκρυνση έχει αναβληθεί (άρθρο 14 παράγραφος 2) ⁽¹³⁷⁾. Η κατάσταση είναι πιο σοβαρή για όσους πρέπει να αφεθούν ελεύθεροι διότι έχει παρέλθει το μέγιστο επιτρεπόμενο διάστημα κράτησής τους (βλ. [κεφάλαιο 7](#) σχετικά με την κράτηση), αλλά εξακολουθούν να μην έχουν άδεια παραμονής ⁽¹³⁸⁾. Σε τέτοιες περιπτώσεις, το δίκαιο της ΕΕ δεν επιτρέπει την περαιτέρω κράτηση του προσώπου για λόγους που στηρίζονται αποκλειστικά στο γεγονός ότι δεν διαθέτει έγκυρα έγγραφα ⁽¹³⁹⁾.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, δεν προβλέπεται δικαίωμα χορήγησης ειδικού καθεστώτος ή έκδοσης σχετικών εγγράφων σε μια χώρα υποδοχής, ωστόσο, μια άρνηση μπορεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, να συνιστά παράβαση της ΕΣΔΑ εάν βασίστηκε σε λόγους που εισάγουν διακρίσεις.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Novnuk και άλλοι κατά Ρωσίας* ⁽¹⁴⁰⁾ αφορούσε διάφορους αιτούντες που υπέβαλαν αίτηση για προσωρινή άδεια διαμονής στη Ρωσία και απορρίφθηκαν επειδή βρέθηκαν θετικοί στον ιό HIV. Το ΕΔΔΑ τόνισε την ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση στην οποία βρίσκονται τα πρόσωπα που έχουν προσβληθεί από τον ιό HIV και επισήμανε ότι η επιβολή περιορισμών εισόδου, παραμονής και διαμονής σε πρόσωπα που είναι φορείς του ιού HIV δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί αντικειμενικά με την επίκληση λόγων ανησυχίας για τη δημόσια υγεία. Η γενική διάταξη του εθνικού δικαίου που προβλέπει απομάκρυνση των αλλοδαπών φορέων του ιού HIV δεν άφηγε κανένα περιθώριο εξατομικευμένης αξιολόγησης με βάση τις πραγματικές περιστάσεις μιας συγκεκριμένης περίπτωσης και κρίθηκε ότι δεν ήταν αντικειμενικά αιτιολογημένη. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι υπήρξε παράβαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 8, καθώς οι αιτούντες είχαν πέσει θύματα διάκρισης λόγω της κατάστασης της υγείας τους.

⁽¹³⁷⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Σεπτεμβρίου 2024, *LF κατά Zamestnik-predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite*, C-352/23 (Changu), ECLI:EU:C:2024:748.

⁽¹³⁸⁾ Σχετικά με την κατάσταση των προσώπων που δεν απομακρύνονται, βλ. FRA, *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2011, κεφάλαιο 2.

⁽¹³⁹⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Νοεμβρίου 2009, *Said Shamilovich Kadzoev (Huchbarov)* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-357/09 PPU, ECLI:EU:C:2009:741· καθώς και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουνίου 2014, *Bashir Mohamed Ali Mahdi*, C-146/14 PPU, ECLI:EU:C:2014:1320.

⁽¹⁴⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Novnuk και άλλοι κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 31039/11 και άλλες τέσσερις, 15 Μαρτίου 2016. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Kiyutin κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 2700/10, 10 Μαρτίου 2011.

Δυνάμει του ΕΚΧ, το προσωπικό πεδίο εφαρμογής περιορίζεται, καταρχήν, στους υπηκόους άλλων συμβαλλόμενων κρατών οι οποίοι διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται σε τακτική βάση στο έδαφος του εκάστοτε κράτους. Ωστόσο, η ΕΕΚΔ έχει κρίνει ότι, λόγω του θεμελιώδους χαρακτήρα και του δεσμού τους με την ανθρωπινή αξιοπρέπεια, ορισμένα δικαιώματα εφαρμόζονται σε όλα τα πρόσωπα που βρίσκονται στο έδαφος ενός κράτους, συμπεριλαμβανομένων των παράτυπων μεταναστών. Σε αυτά συγκαταλέγεται το δικαίωμα σε ιατρική περίθαλψη ⁽¹⁴¹⁾, το δικαίωμα στέγασης ⁽¹⁴²⁾ και το δικαίωμα εκπαίδευσης ⁽¹⁴³⁾.

Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών επιβεβαίωσε επίσης τη θετική υποχρέωση των κρατών να διασφαλίζουν ότι κάθε άνθρωπος έχει πρόσβαση στην απαραίτητη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη που απαιτείται ώστε να προλαμβάνονται προβλέψιμοι κίνδυνοι για τη ζωή του, ανεξάρτητα από το καθεστώς μετανάστευσης ⁽¹⁴⁴⁾.

3.6. Επί μακρόν διαμένοντες

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, η οδηγία για τους επί μακρόν διαμένοντες (οδηγία 2003/109/ΕΚ, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2011/51/ΕΕ· βλ. παράρτημα 1 για τα κράτη που δεσμεύονται από την οδηγία) προβλέπει το δικαίωμα του ενισχυμένου καθεστώτος «επί μακρόν διαμένοντος» για τους υπηκόους τρίτων χωρών που διαμένουν σε κράτος μέλος της ΕΕ νόμιμα και αδιάλειπτα επί πέντε έτη ⁽¹⁴⁵⁾. Το εν λόγω δικαίωμα υπόκειται σε προϋποθέσεις σταθερών και τακτικών πόρων και ασφάλισης ασθένειας.

⁽¹⁴¹⁾ ΕΕΚΔ, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 14/2003, απόφαση επί της ουσίας, 8 Σεπτεμβρίου 2004· ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI) κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 69/2011, απόφαση επί της ουσίας, 23 Οκτωβρίου 2012.

⁽¹⁴²⁾ ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI) κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 47/2008, απόφαση επί της ουσίας, 20 Οκτωβρίου 2009.

⁽¹⁴³⁾ ΕΕΚΔ, *Conclusions 2011 – Statement of interpretation – Article 17-2* (Συμπεράσματα 2011, Δήλωση ερμηνείας του άρθρου 17 παράγραφος 2), 2011_163_04/0b/EN, 2011.

⁽¹⁴⁴⁾ Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, *Toussaint κατά Καναδά*, ανακοίνωση αριθ. 2348/2014, απόψεις της 24ης Ιουλίου 2018.

⁽¹⁴⁵⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Οκτωβρίου 2012, *Staatssecretaris van Justitie κατά Mangat Singh*, C-502/10, ECLI:EU:C:2012:636.

Για να αποκτήσουν το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος, σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο α) της [οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες](#), οι υπήκοοι τρίτων χωρών πρέπει να αποδείξουν ότι διαθέτουν σταθερούς, τακτικούς και επαρκείς πόρους.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *X κατά Belgische Staat* ⁽¹⁴⁶⁾, το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι η προέλευση των πόρων δεν αποτελεί καθοριστικό κριτήριο προκειμένου να εκτιμηθεί αν οι πόροι είναι σταθεροί, τακτικοί και επαρκείς. Το πρόσωπο δεν χρειάζεται απαραίτητως να διαθέτει το ίδιο τέτοιους πόρους: οι πόροι μπορούν επίσης να προέρχονται από τρίτο. Το ΔΕΕ χρησιμοποίησε συγκρίσιμες απαιτήσεις σύμφωνα με το άρθρο 7 παράγραφος 1 στοιχεία β) και γ) της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία (οδηγία 2004/38/ΕΚ).

Παρόμοιες προϋποθέσεις με εκείνες που προβλέπονται στην οδηγία για τους επί μακρόν διαμένοντες προβλέπονται στην [οδηγία για την οικογενειακή επανένωση](#) (οδηγία 2003/86/ΕΚ: βλ. [κεφάλαιο 6](#) για τις οικογένειες). Όταν το ΔΕΕ αποφάνθηκε επί των εν λόγω προϋποθέσεων, έκρινε ότι η διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών δεν πρέπει να χρησιμοποιείται με τρόπο που να υπονομεύει τον σκοπό της εν λόγω οδηγίας ⁽¹⁴⁷⁾.

Δυνάμει του άρθρου 11 της οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες, η χορήγηση του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντος συνεπάγεται ίση μεταχείριση με τους ημεδαπούς σε διάφορους σημαντικούς τομείς (βλ. [κεφάλαιο 8](#) για τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα).

Σύμφωνα με το ΔΕΕ, τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν μπορούν να επιβάλλουν υπερβολικά και δυσανάλογα τέλη για τη χορήγηση αδειών διαμονής σε υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες και στα μέλη της οικογένειάς τους. Με την επιβολή τέτοιων τελών θα διακυβευόταν η επίτευξη του σκοπού που επιδιώκεται από την οδηγία, η οποία θα έχανε με τον τρόπο αυτόν την αποτελεσματικότητά της.

⁽¹⁴⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Οκτωβρίου 2019, *X κατά Belgische Staat*, C-302/18, ECLI:EU:C:2019:830.

⁽¹⁴⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Μαρτίου 2010, *Rhimou Chakroun κατά Minister van Buitenlandse Zaken*, C-578/08, ECLI:EU:C:2010:117, σκέψεις 43 και 52.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *CGIL και INCA* ⁽¹⁴⁸⁾, το ΔΕΕ εξέτασε την επιβολή τέλους ύψους από 80 έως 200 ευρώ για την έκδοση ή την ανανέωση άδειας διαμονής, ανάλογα με τη διάρκεια της άδειας διαμονής, επιπλέον του προϋπάρχοντος τέλους των 73,50 ευρώ για αυτή την άδεια ανεξάρτητα από τη διάρκεια. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν διαθέτουν απεριόριστη διακριτική ευχέρεια όσον αφορά την επιβολή τελών στους υπηκόους τρίτων χωρών κατά την έκδοση άδειας διαμονής, καθώς και ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να καθορίζουν χρεώσεις οι οποίες ενδέχεται να δημιουργούν εμπόδια στην άσκηση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από την οδηγία για τους επί μακρόν διαμένοντες. Το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα τέλη είναι δυσανάλογα σε σχέση με τον επιδιωκόμενο από την εν λόγω οδηγία σκοπό και ενδέχεται να παρακωλύουν την άσκηση των δικαιωμάτων δυνάμει της οδηγίας.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών* ⁽¹⁴⁹⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι οι Κάτω Χώρες δεν είχαν ανταποκριθεί στην υποχρέωσή τους δυνάμει της οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες στον βαθμό που επέβαλλαν υπερβολικά και δυσανάλογα τέλη (τα οποία κυμαίνονταν από 188 έως 830 ευρώ) σε i) υπηκόους τρίτων χωρών που αιτούνταν το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος, ii) υπηκόους τρίτων χωρών στους οποίους έχει χορηγηθεί το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ και ζητούσαν να ασκήσουν το δικαίωμα διαμονής τους στις Κάτω Χώρες και iii) μέλη των οικογενειών υπηκόων τρίτων χωρών που ζητούσαν επανένωση. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο επισήμανε ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν διαθέτουν απεριόριστη διακριτική ευχέρεια όσον αφορά την επιβολή τελών στους υπηκόους τρίτων χωρών κατά την έκδοση άδειας διαμονής, καθώς και ότι τα κράτη μέλη δεν επιτρέπεται να καθορίζουν χρεώσεις οι οποίες ενδέχεται να δημιουργούν εμπόδια στην άσκηση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από την οδηγία για τους επί μακρόν διαμένοντες.

⁽¹⁴⁸⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Σεπτεμβρίου 2015, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL), Istituto Nazionale Confederale Assistenza (INCA) κατά Presidenza del Consiglio dei Ministri, Ministero dell'Interno, Ministero dell'Economia e delle Finanze*, C-309/14, ECLI:EU:C:2015:523.

⁽¹⁴⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Απριλίου 2012, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Βασιλείου των Κάτω Χωρών*, C-508/10, ECLI:EU:C:2012:243.

Σύμφωνα με το ΔΕΕ, τα κράτη μέλη της ΕΕ μπορούν να επιβάλλουν απαιτήσεις ενσωμάτωσης σε υπηκόους τρίτων χωρών που έχουν αποκτήσει το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος, εφόσον οι απαιτήσεις αυτές δεν διακυβεύουν την επίτευξη των επιδιωκόμενων με την οδηγία σκοπών ⁽¹⁵⁰⁾.

Το ΔΕΕ διευκρίνισε επίσης την έννοια του άρθρου 13 της οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες. Δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη της ΕΕ να χορηγούν το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος υπό όρους ευνοϊκότερους από αυτούς που καθορίζονται στην οδηγία, αλλά επιτρέπει τη συνύπαρξη εθνικών συστημάτων ⁽¹⁵¹⁾.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, η επί μακρόν διαμονή έχει γενικά αναγνωριστεί ως παράγοντας που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σε περίπτωση που προτείνεται απέλαση (βλ. [ενότητα 4.4](#)).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Kuric και λοιποί κατά Σλοβενίας* ⁽¹⁵²⁾, το ΕΔΔΑ εξέτασε το σλοβενικό μητρώο μόνιμων κατοίκων και τη «διαγραφή» πρώην πολιτών της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας (ΣΟΔΓ) οι οποίοι εξακολουθούσαν να είναι μόνιμοι κάτοικοι, αλλά δεν είχαν ζητήσει τη σλοβενική ιθαγένεια εντός προθεσμίας έξι μηνών. Οι συνέπειες της εν λόγω διαγραφής ήταν ότι ορισμένα άτομα είτε κατέληγαν ανιθαγενείς είτε έχαναν τα δικαιώματα διαμονής τους ⁽¹⁵³⁾. Οι αλλοδαποί που δεν ήταν πολίτες άλλων δημοκρατιών της ΣΟΔΓ δεν επηρεάζονταν από το συγκεκριμένο γεγονός. Το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι ενδέχεται να υπάρχουν θετικές υποχρεώσεις οι οποίες συνδέονται άμεσα με τον πραγματικό σεβασμό της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής, ιδίως στην περίπτωση των μακροχρόνιων μεταναστών, όπως οι προσφεύγοντες οι οποίοι είχαν παρآنόμως διαγραφεί από το μητρώο μόνιμων κατοίκων κατά παράβαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ έκρινε επίσης ότι η διαφορετική μεταχείριση μεταξύ

⁽¹⁵⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Ιουνίου 2015, *P. και S. κατά Commissie Sociale Zekerheid Breda και College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Amstelveen*, C-579/13, ECLI:EU:C:2015:369.

⁽¹⁵¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2014, *Shamim Tahir κατά Ministero dell'Interno, Questura di Verona*, C-469/13, ECLI:EU:C:2014:2094, σκέψεις 39-44.

⁽¹⁵²⁾ ΕΔΔΑ, *Kuric και λοιποί κατά Σλοβενίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 26828/06, 26 Ιουνίου 2012.

⁽¹⁵³⁾ Η Σλοβενία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2006 για την αποφυγή της ανιθαγένειας σε περιπτώσεις διαδοχής κρατών (CETS αριθ. 200).

αλλοδαπών μη υπηκόων της πρώην ΣΟΔΓ και εκείνων που αποτελούσαν στο παρελθόν πολίτες της ΣΟΔΓ συνιστούσε διάκριση κατά παράβαση του άρθρου 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 8.

Η **ευρωπαϊκή σύμβαση περί εγκαταστάσεως** του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1955 (CETS αριθ. 19) προβλέπει ενισχυμένο καθεστώς σε όλα τα κράτη μέλη για τους επί μακρόν διαμένοντες, όμως μόνο εφόσον είναι πολίτες κρατών μερών της Σύμβασης.

3.7. Τούρκοι υπήκοοι

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, η συμφωνία της Άγκυρας που υπογράφηκε το 1963, όπως και το **πρόσθετο πρωτόκολλο** της Συμφωνίας της Άγκυρας που προστέθηκε το 1970, αποσκοπούσαν στην ενίσχυση του εμπορίου και των οικονομικών σχέσεων μεταξύ της τότε ΕΟΚ και της Τουρκίας με την προοπτική πιθανής ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ. Η συμφωνία έχει αποτελέσει αντικείμενο περισσότερων από 70 αποφάσεων του ΔΕΕ. Έχει συμπληρωθεί επίσης από διάφορες αποφάσεις του Συμβουλίου Σύνδεσης, ορισμένες εκ των οποίων αφορούν το καθεστώς του μεγάλου αριθμού Τούρκων υπηκόων στο έδαφος των κρατών μελών της ΕΕ. Το άρθρο 6 παράγραφος 1 της **απόφασης αριθ. 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης** προβλέπει ότι οι Τούρκοι υπήκοοι που απασχολούνται νόμιμα σε κράτος μέλος της ΕΕ αποκτούν το δικαίωμα παραμονής στο εν λόγω κράτος μέλος.

Η συμφωνία της Άγκυρας δεν παρέχει στους Τούρκους υπηκόους κανένα ουσιαστικό δικαίωμα εισόδου ή παραμονής σε κράτος μέλος της ΕΕ· ωστόσο, οι αυτοαπασχολούμενοι και οι πάροχοι υπηρεσιών επωφελούνται από μια ρήτρα διατήρησης της ισχύουσας κατάστασης (άρθρο 41 του πρόσθετου πρωτοκόλλου). Η εν λόγω ρήτρα εμποδίζει τα κράτη να επιβάλουν νέες και αυστηρότερες διαδικαστικές ή οικονομικές προϋποθέσεις έναντι των κατηγοριών αυτών σε σχέση με εκείνες που ίσχυαν ήδη κατά τη στιγμή της έναρξης ισχύος της συμφωνίας⁽¹⁵⁴⁾. Τα δικαιώματα αυτά δεν ισχύουν για Τούρκους υπηκόους οι οποίοι επιθυμούν να κάνουν χρήση —και όχι να παρέχουν— υπηρεσίες⁽¹⁵⁵⁾.

⁽¹⁵⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Μαΐου 2000, *The Queen κατά Secretary of State for the Home Department, ex parte Abdulnasir Savas*, C-37/98, ECLI:EU:C:2000:224· ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2007, *The Queen, Veli Tum και Mehmet Dari κατά Secretary of State for the Home Department*, C-16/05, ECLI:EU:C:2007:530· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Ιουλίου 2011, *Tural Oguz κατά Secretary of State for the Home Department*, C-186/10, ECLI:EU:C:2011:509.

⁽¹⁵⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Σεπτεμβρίου 2013, *Leyla Ecem Demirkan κατά Bundesrepublik Deutschland* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-221/11, ECLI:EU:C:2013:583.

Παράδειγμα: Οι απαιτήσεις που επιβάλλονται στους Τούρκους οδηγούς φορτηγών που απασχολούνται από τουρκικές επιχειρήσεις στην Τουρκία έχουν εξεταστεί στο πλαίσιο διαφόρων υποθέσεων. Οι υποθέσεις αυτές αφορούσαν, επομένως, το δικαίωμα των τουρκικών επιχειρήσεων να παρέχουν ελεύθερα υπηρεσίες στα κράτη μέλη της ΕΕ. Στην υπόθεση *Abatay* ⁽¹⁵⁶⁾, το ΔΕΚ έκρινε ότι η Γερμανία δεν πρέπει να εφαρμόζει απαίτηση έκδοσης άδειας εργασίας για τους Τούρκους υπηκόους που επιθυμούν να παρέχουν υπηρεσίες στο έδαφός της εάν η συγκεκριμένη απαίτηση δεν ίσχυε ήδη όταν τέθηκε σε εφαρμογή η ρήτρα διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης («standstill»).

Στην υπόθεση *Essent Energie Productie BV* ⁽¹⁵⁷⁾, Τούρκοι υπήκοοι που διέμεναν και εργάζονταν νόμιμα στη Γερμανία αποσπάστηκαν στις Κάτω Χώρες με σκοπό την παροχή υπηρεσιών. Το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν επιτρέπεται να απαιτείται η χορήγηση άδειας εργασίας προκειμένου να διατεθούν αυτοί οι εργαζόμενοι για εργασία από άλλη εταιρεία, διότι οι εν λόγω Τούρκοι υπήκοοι δεν επιθυμούσαν να αποκτήσουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας στις Κάτω Χώρες. Η απαίτηση χορήγησης άδειας εργασίας θα συνιστούσε νέο περιορισμό της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών.

Η υπόθεση *Soysal* ⁽¹⁵⁸⁾ αφορούσε απαίτηση θεώρησης. Το ΔΕΚ έκρινε ότι το άρθρο 41 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της Συμφωνίας της Άγκυρας απέκλειε τη δυνατότητα να απαιτείται θεώρηση για την είσοδο στη Γερμανία Τούρκων υπηκόων που επιθυμούν να παρέχουν υπηρεσίες για λογαριασμό τουρκικής επιχείρησης εάν μια τέτοια απαίτηση δεν ίσχυε κατά τη στιγμή της έναρξης ισχύος του πρωτοκόλλου. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, το συμπέρασμα αυτό δεν επηρεάζεται από το γεγονός ότι η εθνική νομοθεσία μέσω της οποίας θεσπίζεται η υποχρέωση έκδοσης θεώρησης είχε ψηφιστεί κατ' εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 539/2001 [πλέον κανονισμός (ΕΕ) 2018/1806] (βλ. [κεφάλαιο 1](#)). Το παράγωγο δικαίο της ΕΕ πρέπει να ερμηνεύεται με τρόπο ο οποίος συνάδει προς τη διεθνή συμφωνία στην οποία περιλαμβάνεται η ρήτρα διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης.

⁽¹⁵⁶⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Οκτωβρίου 2003, *Eran Abatay και λοιποί και Nadi Sahin κατά Bundesanstalt für Arbeit*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-317/01 και C-369/01, ECLI:EU:C:2003:572.

⁽¹⁵⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, *Essent Energie Productie BV κατά Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid*, C-91/13, ECLI:EU:C:2014:2206.

⁽¹⁵⁸⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Φεβρουαρίου 2009, *Mehmet Soysal και Ibrahim Savatli κατά Bundesrepublik Deutschland*, C-228/06, ECLI:EU:C:2009:101.

Στην υπόθεση *Oguz* ⁽¹⁵⁹⁾, το ΔΕΕ υποστήριξε ότι η ρήτρα διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη της ΕΕ να χρησιμοποιούν το εθνικό δίκαιο για να επιβάλλουν κυρώσεις για καταχρήσεις που σχετίζονται με τη μετανάστευση. Ωστόσο, το γεγονός ότι ο κ. Oguz είχε προχωρήσει σε αυτοαπασχόληση, κατά παράβαση της εθνικής νομοθεσίας περί μετανάστευσης, οκτώ έτη αφότου είχε λάβει άδεια προκειμένου να εισέλθει και να παραμείνει στη χώρα, δεν θεωρήθηκε καταχρηστική πράξη από το ΔΕΕ.

Η υπόθεση *A, B, P* ⁽¹⁶⁰⁾ αφορούσε δύο Τούρκους υπηκόους οι οποίοι ζήτησαν άδεια διαμονής μετά την πρόσληψή τους στις Κάτω Χώρες και έναν τρίτο αιτούντα, η σύζυγος του οποίου διέθετε τουρκική και ολλανδική ιθαγένεια, ο οποίος υπέβαλε αίτηση για άδεια διαμονής με σκοπό την οικογενειακή επανένωση. Το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η έκδοση άδειας διαμονής σε υπηκόους τρίτων χωρών, συμπεριλαμβανομένων των Τούρκων υπηκόων, η οποία εξαρτάται από τη συλλογή και διατήρηση των βιομετρικών δεδομένων τους, δεν συνιστά «νέο περιορισμό» κατά την έννοια των αποφάσεων αριθ. 2/76 και αριθ. 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο στόχος για την πρόληψη και την καταπολέμηση της πλαστοπροσωπίας και της απάτης σχετικά με έγγραφα ήταν ένας επιτακτικός λόγος γενικού συμφέροντος που τη δικαιολογεί.

Όσον αφορά τα νεότερα κράτη μέλη της ΕΕ, η ημερομηνία έναρξης ισχύος της ρήτρας διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης για τους Τούρκους υπηκόους είναι η ημερομηνία προσχώρησής τους στην Ένωση.

Το **πρόσθετο πρωτόκολλο του 1970** στη συμφωνία της Άγκυρας προβλέπει διάφορα δικαιώματα, τα οποία εξετάζονται στο **κεφάλαιο 8**, σχετικά με την πρόσβαση στα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Όσον αφορά το καθεστώς, οι

⁽¹⁵⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Ιουλίου 2011, *Tural Oguz κατά Secretary of State for the Home Department*, C-186/10, ECLI:EU:C:2011:509, σκέψη 46· ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2007, *The Queen, Veli Tum και Mehmet Dari κατά Secretary of State for the Home Department*, C-16/05, ECLI:EU:C:2007:530.

⁽¹⁶⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Οκτωβρίου 2019, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κατά A και λοιπών*, C-70/18, ECLI:EU:C:2019:823.

Τούρκοι υπήκοοι δικαιούνται να παραμένουν στο έδαφος των κρατών μελών ενόσω ασκούν τα κοινωνικά δικαιώματά τους, όπως και τα δικαιώματά τους σε σχέση με την αγορά εργασίας ⁽¹⁶¹⁾.

Τα μέλη της οικογένειας, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν είναι Τούρκοι υπήκοοι, τυγχάνουν προνομιακής μεταχείρισης δυνάμει της απόφασης αριθ. 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας (βλ. κεφάλαιο 6 για την οικογενειακή ζωή) ⁽¹⁶²⁾. Τα δικαιώματα αυτά δεν υπόκεινται στους όρους που σχετίζονται με τον λόγο για τον οποίο θεσπίστηκε αρχικά το δικαίωμα εισόδου και διαμονής για τον Τούρκο υπήκοο στο κράτος μέλος υποδοχής.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Altun* ⁽¹⁶³⁾, το ΔΕΚ έκρινε ότι το γεγονός ότι ένας Τούρκος υπήκοος είχε αποκτήσει δικαίωμα διαμονής σε κράτος μέλος της ΕΕ και, αντίστοιχα, το δικαίωμα της πρόσβασης στην αγορά εργασίας του εν λόγω κράτους ως πρόσφυγας, δεν εμποδίζει μέλος της οικογένειάς του να απολαύει των δικαιωμάτων που απορρέουν από την απόφαση αριθ. 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης. Επιπλέον, στην υπόθεση *Kahveci* ⁽¹⁶⁴⁾, το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι τα μέλη της οικογένειας Τούρκου εργάτη εξακολουθούσαν να έχουν τη δυνατότητα να διεκδικήσουν τα δικαιώματα που τους παρέχονται δυνάμει μιας τέτοιας απόφασης, αφότου ο εργάτης είχε αποκτήσει την ιθαγένεια του κράτους μέλους υποδοχής διατηρώντας ταυτόχρονα την τουρκική υπηκοότητά του.

⁽¹⁶¹⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2008, *Altun κατά Stadt Böblingen*, C-337/07, ECLI:EU:C:2008:744, σκέψη 21· ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Ιανουαρίου 1997, *Recep Tetik κατά Land Berlin*, C-171/95, ECLI:EU:C:1997:31, σκέψη 48· Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί εγκαταστάσεως του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1955, άρθρο 2: «[...] έκαστον των Συμβαλλομένων Μερών [συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας και πολλών άλλων κρατών μελών της ΕΕ] εν τω μέτρω της οικονομικής και κοινωνικής αυτού καταστάσεως, θέλει διευκολύνει την επί μακρότερον χρόνον ή μονίμως παραμονή επί του εδάφους αυτού των υπηκόων των λοιπών Μερών».

⁽¹⁶²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Ιουλίου 2012, *Natthaya Dülger κατά Wetteraukreis*, C-451/11, ECLI:EU:C:2012:504.

⁽¹⁶³⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2008, *Altun κατά Stadt Böblingen*, C-337/07, ECLI:EU:C:2008:744, σκέψη 50.

⁽¹⁶⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Μαρτίου 2012, *Staatssecretaris van Justitie κατά Tayfun Kahveci και Osman Inan*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-7/10 και C-9/10, ECLI:EU:C:2012:180.

3.8. Βρετανοί υπήκοοι

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, μετά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση και κατόπιν της λήξης της μεταβατικής περιόδου στις 31 Δεκεμβρίου 2020, το Ηνωμένο Βασίλειο δεν δεσμεύεται πλέον από το δίκαιο της ΕΕ. Οι Βρετανοί υπήκοοι, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που άσκησαν το δικαίωμά τους διαμονής σε κράτος μέλος πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, απώλεσαν την ιδιότητα του πολίτη της ΕΕ ⁽¹⁶⁵⁾ και υπόκεινται πλέον σε όλες τις απαιτήσεις που ισχύουν για τους υπηκόους τρίτων χωρών, χωρίς να απολαύουν πλέον της ελευθερίας κυκλοφορίας.

Ωστόσο, οι Βρετανοί υπήκοοι που διέμεναν σε κράτος μέλος πριν από την 1η Ιανουαρίου 2021 απολαύουν, βάσει της **συμφωνίας αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου** ⁽¹⁶⁶⁾, του δικαιώματος διαμονής στο κράτος μέλος στο οποίο κατοικούν. Οι κανόνες σχετικά με το δικαίωμα παραμονής στην ΕΕ δεν εφαρμόζονται στην Ιρλανδία. Οι Βρετανοί υπήκοοι απολαύουν του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στην Ιρλανδία στο πλαίσιο της **Διευθέτησης της Κοινής Ταξιδιωτικής Περιοχής** (Common Travel Area).

3.9. Υπήκοοι τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ ή Ελβετών υπηκόων

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, τα μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ ή της Ελβετίας, ανεξαρτήτως υπηκοότητας, καθώς και οι υπήκοοι τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας υπηκόων κρατών μελών της ΕΕ οι οποίοι έχουν ασκήσει το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας, απολαύουν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, του δικαιώματος εισόδου και διαμονής στο έδαφος κράτους μέλους της ΕΕ προκειμένου να συνοδεύσουν ή να επανενωθούν με πολίτη του ΕΟΧ, της Ελβετίας ή της ΕΕ ⁽¹⁶⁷⁾. Η δυνατότητα αυτή μπορεί να απορριφθεί μόνο

⁽¹⁶⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουνίου 2022, *ΕΡ κατά Préfet du Gers και Institut National de la Statistique et des Études Économiques*, C-673/20, ECLI:EU:C:2022:449.

⁽¹⁶⁶⁾ Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ L 29 της 31.1.2020, σ. 7).

⁽¹⁶⁷⁾ Βλ. συμφωνίες μεταξύ ΕΟΧ και Ελβετίας (βλ. παράρτημα 1) και την οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία (οδηγία 2004/38/ΕΚ, ΕΕ L 158 της 30.4.2004, σ. 77).

για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Οι κανόνες αυτοί έχουν επεκταθεί και στα μέλη οικογένειας Βρετανών υπηκόων που διέμεναν νομίμως στην ΕΕ πριν από την 1η Ιανουαρίου 2021 ⁽¹⁶⁸⁾.

Το εν λόγω δικαίωμα συνεπάγεται επίσης δικαίωμα χορήγησης επίσημων εγγράφων διαμονής, τα οποία πιστοποιούν το καθεστώς του ενδιαφερομένου. Δυνάμει του άρθρου 10 παράγραφος 1 της [οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία](#) (οδηγία 2004/38/ΕΚ), τα δελτία διαμονής μελών της οικογένειας υπηκόων τρίτων χωρών πρέπει να εκδίδονται το αργότερο εντός έξι μηνών από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης, ενώ η βεβαίωση υποβολής της αίτησης για τη χορήγηση δελτίου διαμονής εκδίδεται αμέσως. Έπειτα από πέντε συνεχόμενα έτη διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής, τα μέλη της οικογένειας αποκτούν το δικαίωμα μόνιμης διαμονής (άρθρο 18 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία) και τους εκδίδεται δελτίο μόνιμης διαμονής (άρθρο 20 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία).

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, η μη χορήγηση άδειας διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας όταν η άδεια είναι υποχρεωτική δυνάμει του δικαίου της ΕΕ δύναται να εγείρει ζήτημα δυνάμει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Aristimuño Mendizabal κατά Γαλλίας* ⁽¹⁶⁹⁾, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι τα δικαιώματα της προσφεύγουσας δυνάμει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ είχαν παραβιαστεί διότι οι γαλλικές αρχές καθυστέρησαν υπερβολικά (περισσότερα από 14 έτη) να της χορηγήσουν άδεια διαμονής. Το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι η προσφεύγουσα δικαιούνταν τη χορήγηση τέτοιας άδειας δυνάμει τόσο του ενωσιακού όσο και του γαλλικού δικαίου.

⁽¹⁶⁸⁾ Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ C 3841 της 12.11.2019, σ. 1), άρθρο 10 παράγραφος 1 στοιχείο ε) και άρθρο 13.

⁽¹⁶⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Aristimuño Mendizabal κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 51431/99, 17 Ιανουαρίου 2006.

3.10. Ανιθαγενείς και απώλεια ιθαγένειας ή επίσημων εγγράφων

Η απόκτηση ιθαγένειας δεν καλύπτεται ούτε από το δικαίο της ΕΕ ούτε από την ΕΣΔΑ. Η συγκεκριμένη ευθύνη εξακολουθεί να εναπόκειται στις εθνικές αρχές. Υπάρχουν, ωστόσο, ορισμένα όρια όσον αφορά τις ενέργειες των εθνικών αρχών που αφορούν την απώλεια της ιθαγένειας.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι αρμόδια να καθορίζουν τους κανόνες σχετικά με την απόκτηση και την απώλεια της ιθαγένειάς τους, η οποία περιλαμβάνει επίσης την ιθαγένεια της ΕΕ, καθώς και των πρόσθετων δικαιωμάτων που παρέχει η ιθαγένεια. Το άρθρο 20 της ΣΛΕΕ κατοχυρώνει την έννοια της ιθαγένειας της Ένωσης, αλλά τα οφέλη της ιθαγένειας της ΕΕ περιορίζονται σε όσους πολίτες έχουν ήδη την εθνική ιθαγένεια ενός εκ των κρατών μελών της ΕΕ ⁽¹⁷⁰⁾.

Οι αρμοδιότητες των κρατών μελών να καθορίζουν τους όρους για τη χορήγηση και την απώλεια της ιθαγένειάς τους πρέπει να ασκούνται με τη δέουσα τήρηση του δικαίου της ΕΕ ⁽¹⁷¹⁾. Η απώλεια της ιθαγένειας ενδέχεται να εγείρει ζητήματα δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, εφόσον συνεπάγεται επίσης απώλεια δικαιωμάτων στο πλαίσιο της ΕΕ. Το άρθρο 67 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ ορίζει ότι οι ανιθαγενείς πρέπει να εξομοιώνονται με τους υπηκόους τρίτων χωρών.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Rottmann* ⁽¹⁷²⁾, ο δρ Rottmann γεννήθηκε πολίτης της Αυστρίας, μετέβη στη Γερμανία και απέκτησε τη γερμανική ιθαγένεια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αυτόματη απώλεια της αυστριακής του ιθαγένειας. Όταν οι γερμανικές αρχές πληροφορήθηκαν ότι σε βάρος του εκκρεμούσε ένταλμα σύλληψης, επιδίωξαν την ακύρωση της πολιτογράφησης του με το σκεπτικό ότι την είχε αποκτήσει δολίως. Ωστόσο, η απόφαση αυτή

⁽¹⁷⁰⁾ Σύμφωνα με το άρθρο 20 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ, «η ιθαγένεια της Ένωσης προστίθεται και δεν αντικαθιστά την εθνική ιθαγένεια»: ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουλίου 1992, *Mario Vicente Micheletti και λοιποί κατά Delegación del Gobierno en Cantabria*, C-369/90, ECLI:EU:C:1992:295· ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Φεβρουαρίου 2001, *The Queen κατά Secretary of State for the Home Department, ex parte: Manjit Kaur, παρισταμένης της: Justice*, C-192/99, ECLI:EU:C:2001:106.

⁽¹⁷¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2025, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Μάλτας*, C-181/23, ECLI:EU:C:2025:283· καθώς και ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουλίου 1992, *Mario Vicente Micheletti και λοιποί κατά Delegación del Gobierno en Cantabria*, C-369/90, ECLI:EU:C:1992:295.

⁽¹⁷²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 2010, *Janko Rottmann κατά Freistaat Bayern* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-135/08, ECLI:EU:C:2010:104, σκέψεις 41-45.

τον καθιστούσε ανιθαγενή. Το παραπέμπον δικαστήριο ήθελε να γνωρίζει αν επρόκειτο για ζήτημα που ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ, καθώς η ανιθαγένεια του δρος Rottmann συνεπαγόταν επίσης απώλεια της ιθαγένειας της Ένωσης. Το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι η απόφαση ενός κράτους μέλους της ΕΕ να στερήσει από κάποιον πρόσωπο την ιθαγένειά του, στον βαθμό που αυτό συνεπάγεται απώλεια της ιδιότητας του πολίτη της ΕΕ και αποστέρηση των σχετικών δικαιωμάτων του, εμπίπτει όντως στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ και, κατά συνέπεια, πρέπει να είναι συμβατή προς τις αρχές της. Το ΔΕΕ συμπέρανε ότι είναι θεμιτή η απόφαση ενός κράτους μέλους να ανακαλέσει μια πολιτογράφηση λόγω δόλου. Ωστόσο, μια τέτοια απόφαση πρέπει να συμμορφώνεται με την αρχή της αναλογικότητας η οποία, μεταξύ άλλων, απαιτεί την πρόβλεψη εύλογου χρονικού διαστήματος προκειμένου ο ενδιαφερόμενος να ανακτήσει την ιθαγένεια του κράτους μέλους καταγωγής του.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Tjebbes* ⁽¹⁷³⁾ αφορούσε έναν ολλανδικό νόμο που προέβλεπε την αυτόματη απώλεια της ιθαγένειας για τους Ολλανδούς υπηκόους έπειτα από δέκα έτη διαμονής εκτός των Κάτω Χωρών. Μετά την υπόθεση *Rottmann*, το ΔΕΕ αποφάσισε ότι η απόφαση ανάκλησης της ιθαγένειας πρέπει να συμμορφώνεται με την αρχή της αναλογικότητας. Το ΔΕΕ έκρινε ότι οι εθνικές αρχές πρέπει να προβαίνουν σε εξατομικευμένη εξέταση προκειμένου να προσδιοριστεί αν οι συνέπειες της απώλειας της ιθαγένειας ενός κράτους μέλους της ΕΕ ενδέχεται να επηρεάσουν δυσανάλογα τη φυσιολογική ανάπτυξη της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής του ενδιαφερομένου. Επιπλέον, πρέπει να παρέχεται ένδικο μέσο για την αποκατάσταση της ιθαγένειας, εάν το μέτρο θεωρείται δυσανάλογο.

Παράδειγμα: Σύμφωνα με την υπόθεση *JY κατά Wiener Landesregierung*, η απόφαση ανάκλησης της διαβεβαίωσης περί χορήγησης της ιθαγένειας κράτους μέλους πρέπει επίσης να συμμορφώνεται με την αρχή της αναλογικότητας, όταν μια τέτοια ανάκληση συνεπάγεται την απώλεια της ιδιότητας του πολίτη της ΕΕ για τον αιτούντα ⁽¹⁷⁴⁾.

⁽¹⁷³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Μαρτίου 2019, *Tjebbes και λοιποί κατά Minister van Buitenlandse Zaken* (τημήμα μείζονος συνθέσεως), C-221/17, ECLI:EU:C:2019:189.

⁽¹⁷⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Ιανουαρίου 2022, *JY κατά Wiener Landesregierung*, C-118/20, ECLI:EU:C:2022:34.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, δεν προβλέπεται δικαίωμα απόκτησης της ιθαγένειας ενός κράτους ⁽¹⁷⁵⁾. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ έχει αναφέρει ότι μια αυθαίρετη άρνηση ιθαγένειας, καθώς και η απώλεια της ιθαγένειας, ενδέχεται να εγείρει ζητήματα δυνάμει του άρθρου 8 της Σύμβασης λόγω του αντίκτυπου που μπορεί να έχει μια τέτοιου είδους άρνηση ή απώλεια στην ιδιωτική ζωή του προσώπου, καθώς και λόγω της αυθαίρετης φύσης μιας απόφασης που αρνείται ή ανακαλεί την ιθαγένεια ⁽¹⁷⁶⁾. Το Δικαστήριο έλαβε υπόψη τόσο τις συνέπειες όσο και τον αυθαίρετο χαρακτήρα της απώλειας ή της άρνησης χορήγησης ιθαγένειας, προκειμένου να διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, σε υπόθεση που αφορούσε την άρνηση έκδοσης δελτίων ταυτότητας και, κατ' επέκταση, την άρνηση αναγνώρισης της ιθαγένειας σε παιδιά που γεννήθηκαν από πρόσφυγες, παρά το γεγονός ότι η εθνική νομοθεσία προέβλεπε την απόκτηση ιθαγένειας με βάση το *jus soli* ⁽¹⁷⁷⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Genovese κατά Μάλτας* ⁽¹⁷⁸⁾, το ΕΔΔΑ εξέτασε την άρνηση χορήγησης μαλτέζικης υπηκοότητας σε παιδί που γεννήθηκε εκτός γάμου και εκτός Μάλτας από μη Μαλτέζα μητέρα και Μαλτέζο που είχε αναγνωριστεί ως πατέρας δικαστικά. Η άρνηση χορήγησης ιθαγένειας δεν ήγειρε από μόνη της ζήτημα παράβασης του άρθρου 8, αλλά το Δικαστήριο έκρινε ότι ο αντίκτυπος της άρνησης όσον αφορά την κοινωνική ταυτότητα του προσφεύγοντος έφερνε το ζήτημα εντός του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 8, καθώς και ότι υφίστατο παράβαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 14 λόγω του χαρακτήρα της άρνησης, ο οποίος κρίθηκε αυθαίρετος και εισάγων διάκριση.

⁽¹⁷⁵⁾ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, *Family K. και W. κατά Κάτω Χωρών* (απόφαση επί του παραδεκτού), αριθ. 11278/84, 1 Ιουλίου 1985.

⁽¹⁷⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Karashev κατά Φινλανδίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 31414/96, 12 Ιανουαρίου 1999· ΕΔΔΑ, *Slivenko κατά Λετονίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 48321/99, 9 Οκτωβρίου 2003· ΕΔΔΑ, *Kuduzović κατά Σλοβενίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 60723/00, 17 Μαρτίου 2005· ΕΔΔΑ, *Ramadan κατά Μάλτας*, προσφυγή αριθ. 76136/12, 21 Ιουνίου 2016, σκέψη 85· ΕΔΔΑ, *K2 κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 42387/13, 7 Φεβρουαρίου 2017· ΕΔΔΑ, *Usmanov κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 43936/18, 22 Δεκεμβρίου 2020· ΕΔΔΑ, *Hashemi και άλλοι κατά Αζερμπαϊτζάν*, προσφυγή αριθ. 1480/16, 3936/16, 15835/16, 28034/16, 344991/16, 1590417/17, 13 Ιανουαρίου 2022· ΕΔΔΑ, *Emin Huseynov κατά Αζερμπαϊτζάν* (αριθ. 2), προσφυγή αριθ. 1/16, 13 Ιουλίου 2023· ΕΔΔΑ, *El Around και B.S. κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 25491/18 και 27629/18, 5 Δεκεμβρίου 2024.

⁽¹⁷⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Hashemi και άλλοι κατά Αζερμπαϊτζάν*, προσφυγή αριθ. 1480/16, 3936/16, 15835/16, 28034/16, 34491/16, 51348/16, 15904/17, 13 Ιανουαρίου 2022.

⁽¹⁷⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Genovese κατά Μάλτας*, προσφυγή αριθ. 53124/09, 11 Οκτωβρίου 2011.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Hoti κατά Κροατίας* ⁽¹⁷⁹⁾, ο προσφεύγων ήταν ανιθαγενής γεννημένος στο Κόσοβο ⁽¹⁸⁰⁾, ο οποίος ζούσε και εργαζόταν στην Κροατία από το 1979. Το 2014 η Κροατία αρνήθηκε να παρατείνει την προσωρινή άδεια διαμονής του διότι δεν είχε προσκομίσει έγκυρο ταξιδιωτικό έγγραφο. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι οι ανιθαγενείς, όπως ο αιτών, καλούνταν να εκπληρώσουν απαιτήσεις τις οποίες, λόγω του καθεστώτος τους, δεν ήταν σε θέση να εκπληρώσουν, δεδομένου ότι έπρεπε να διαθέτουν έγκυρο ταξιδιωτικό έγγραφο για να υποβάλουν αίτηση για μόνιμη διαμονή στην Κροατία. Το Δικαστήριο παρατήρησε επίσης την επιμονή των κροατικών αρχών ο αιτών να λάβει ταξιδιωτικό έγγραφο από τις αρχές στο Κόσοβο, ενώ η ανιθαγενεία του ήταν εμφανής από τα πιστοποιητικά γέννησής του. Κατά συνέπεια, η Κροατία είχε παραβεί τη θετική της υποχρέωση να παράσχει αποτελεσματική και προσβάσιμη διαδικασία που επιτρέπει τον προσδιορισμό του καθεστώτος του αιτούντος στην Κροατία λαμβανομένου δεόντως υπόψη του δικαιώματός του στην ιδιωτική ζωή δυνάμει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.

Βασικά σημεία

- Το καθεστώς και τα επίσημα έγγραφα συχνά επιτρέπουν σε αλλοδαπούς να έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας και σε ιδιωτικές και δημόσιες υπηρεσίες (βλ. [εισαγωγή](#) του παρόντος κεφαλαίου).
- Ο Χάρτης διασφαλίζει ρητά το δικαίωμα ασύλου. Παρότι η ΕΣΔΑ δεν εγγυάται δικαίωμα απόκτησης ασύλου, το κράτος απέλασης ενδέχεται να οφείλει να αποτρέψει την απομάκρυνση προσώπου για το οποίο υπάρχει κίνδυνος θανάτου ή κακομεταχείρισης στο κράτος προορισμού (βλ. [ενότητα 3.2](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι αιτούντες άσυλο έχουν δικαίωμα να παραμείνουν στο έδαφος του κράτους υποδοχής ενώ αναμένουν την έκδοση της τελικής απόφασης σχετικά με την αίτηση ασύλου τους και πρέπει να τους χορηγείται έγγραφο που επιτρέπει την παραμονή τους στο κράτος μέλος κατά τη διάρκεια της εξέτασης της αίτησης ασύλου (βλ. [ενότητα 3.1](#)).

⁽¹⁷⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Hoti κατά Κροατίας*, προσφυγή αριθ. 63311/14, 26 Απριλίου 2018. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Sudita Keita κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 42321/15, 12 Μαΐου 2020.

⁽¹⁸⁰⁾ Η συγκεκριμένη περιγραφή δεν προδικάζει θέσεις σχετικά με το καθεστώς και συνάδει με την απόφαση 1244/1999 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (UNSCR) και τη γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου σχετικά με τη διακήρυξη ανεξαρτησίας του Κοσόβου.

- Οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες και δικαιούχοι επικουρικής προστασίας πρέπει να λαμβάνουν άδεια διαμονής και ταξιδιωτικά έγγραφα δυνάμει του δικαίου της ΕΕ (βλ. [ενότητα 3.2](#)).
- Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μαζικής εισροής, το δίκαιο της ΕΕ επιτρέπει τη χορήγηση προσωρινής προστασίας σε υπηκόους τρίτων χωρών χωρίς εξατομικευμένες διαδικασίες ασύλου (βλ. [ενότητα 3.2](#)).
- Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων δικαιούνται άδειες διαμονής με σκοπό τη διευκόλυνση της συνεργασίας τους με την αστυνομία δυνάμει του δικαίου της ΕΕ και της ΕΣΔΑ. Το δίκαιο της ΕΕ και η ΕΣΔΑ ενδέχεται να προβλέπουν τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων από τα κράτη για την προστασία τους (βλ. [ενότητα 3.3](#)).
- Η οδηγία για την επιστροφή προβλέπει ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ είτε τακτοποιούν νομικά την κατάσταση των υπηκόων τρίτων χωρών που βρίσκονται σε παράτυπη κατάσταση είτε εκδίδουν απόφαση επιστροφής τους (βλ. [ενότητα 3.5](#)). Εάν η επιστροφή ανασταλεί ή αναβληθεί, το ενδιαφερόμενο πρόσωπο πρέπει να λάβει γραπτή βεβαίωση που να επιβεβαιώνει την εν λόγω κατάσταση.
- Δυνάμει της ΕΣΔΑ, η μη αναγνώριση του καθεστώτος ενός μετανάστη ή η μη χορήγηση επισήμων εγγράφων σε εκείνον ενδέχεται να εγείρει ζητήματα δυνάμει του άρθρου 8 (βλ. [ενότητα 3.5](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι υπήκοοι τρίτων χωρών δικαιούνται ενισχυμένο καθεστώς (επί μακρόν διαμένοντος) εφόσον έχουν διαμείνει νομίμως και αδιαλείπτως σε ένα κράτος μέλος της ΕΕ για τουλάχιστον πέντε έτη (βλ. [ενότητα 3.6](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι Τούρκοι υπήκοοι και οι οικογένειές τους δεν μπορούν να υπόκεινται σε αυστηρότερους όρους όσον αφορά την αυτοαπασχόληση ή την παροχή υπηρεσιών σε σχέση με τους όρους που ίσχυαν κατά την έναρξη ισχύος του πρόσθετου πρωτοκόλλου του 1970 στη συμφωνία της Άγκυρας. Οι Τούρκοι εργαζόμενοι και οι οικογένειές τους έχουν ενισχυμένα δικαιώματα παραμονής (βλ. [ενότητα 3.7](#)).
- Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, οι Βρετανοί υπήκοοι που διέμεναν σε κράτος μέλος πριν από την 1η Ιανουαρίου 2021 απολαύουν, βάσει της [συμφωνίας αποχώρησης μεταξύ ΕΕ και Ηνωμένου Βασιλείου](#), δικαιώματος διαμονής στο κράτος μέλος κατοικίας τους (βλ. [ενότητα 3.8](#)).
- Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ ή της Ελβετίας ή πολιτών της ΕΕ, οι οποίοι ασκούν τα δικαιώματά τους ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία, δικαιούνται προνομιακό καθεστώς δυνάμει του δικαίου της ΕΕ (βλ. [ενότητα 3.9](#)).

- Η απόκτηση ή η απώλεια της ιθαγένειας δεν καλύπτεται ούτε από το δίκαιο της ΕΕ ούτε από την ΕΣΔΑ. Ωστόσο, η απώλεια της ιθαγένειας ενδέχεται να εγείρει ζήτημα δυνάμει του δικαίου της ΕΕ εφόσον συνεπάγεται και απώλεια δικαιωμάτων στο πλαίσιο της ΕΕ (βλ. [ενότητα 3.10](#)).

Περαιτέρω νομολογία και βιβλιογραφία

Για να αποκτήσετε πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία, συμβουλευτείτε την ενότητα «[Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων](#)» του παρόντος εγχειριδίου. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται στο παρόν κεφάλαιο παρέχονται στην ενότητα «[Περαιτέρω βιβλιογραφία](#)».

4

Αξιολόγηση της αίτησης ασύλου και περιορισμοί ως προς την απομάκρυνση: ουσιαστικά ζητήματα

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
ΣΛΕΕ, άρθρο 78 και Χάρτης, άρθρο 18 (δικαίωμα ασύλου), αναφερόμενα αμφότερα στη Σύμβαση του ΟΗΕ για το Καθεστώς των Προσφύγων, η οποία κατοχυρώνει την εν λόγω αρχή στο άρθρο 33 Χάρτης, άρθρο 19 (προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης)	Αρχή της μη επαναπροώθησης	ΕΣΔΑ, άρθρο 3 (απαγόρευση βασανιστηρίων) ΕΣΔΑ, άρθρο 2 (δικαίωμα στη ζωή) ΕΔΔΑ, <i>Saadi κατά Ιταλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 37201/06, 28 Φεβρουαρίου 2008 (απόλυτος χαρακτήρας της απαγόρευσης επιστροφής λόγω κινδύνου βασανιστηρίων)
Κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, (ΕΕ) 2024/1347, άρθρο 4	Αξιολόγηση του κινδύνου	ΕΔΔΑ, <i>N.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i>, αριθ. 25904/07, 17 Ιουλίου 2008 (κριτήρια για την εκτίμηση ύπαρξης πραγματικού κινδύνου σε κατάσταση γενικευμένης βίας) ΕΔΔΑ, <i>Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i>, προσφυγές αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011 (εκτίμηση ύπαρξης πραγματικού κινδύνου σε καταστάσεις αδιάκριτης άσκησης βίας και σε σχέση με την ανθρωπιστική κατάσταση)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
		ΕΔΔΑ, <i>Salah Sheekh</i> κατά <i>Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 1948/04, 11 Ιανουαρίου 2007 (βάρος απόδειξης για μέλη διωκόμενης ομάδας) ΕΔΔΑ, <i>J.K. και λοιποί</i> κατά <i>Σουηδίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 59166/12, 23 Αυγούστου 2016 και <i>F.G. κατά Σουηδίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 43611/11, 23 Μαρτίου 2016 (βάρος απόδειξης για αιτήσεις ασύλου βάσει ατομικού κινδύνου)
Κανονισμός για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης, (ΕΕ) 2024/1351, μέρος III ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2011, <i>N.S. και M.E.</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-411/10 και C-493/10 (μεταφορές βάσει του κανονισμού του Δουβλίνου)	Μεταφορές βάσει του κανονισμού του Δουβλίνου	ΕΔΔΑ, <i>M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011 (επιστροφή σε κατάσταση απόλυτης ένδειας από ένα κράτος μέλος της ΕΕ σε άλλο) ΕΔΔΑ, <i>Tarakhel</i> κατά <i>Ελβετίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 29217/12, 4 Νοεμβρίου 2014 (μεμονωμένες εγγυήσεις)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρα 5 και 9 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2014, <i>Abdida</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-562/13 (απομάκρυνση υπηκόου τρίτης χώρας προς χώρα όπου δεν υπάρχει κατάλληλη ιατρική περίθαλψη)	Απέλαση βαριά νοσούντων προσώπων	ΕΔΔΑ, <i>Paroshvili</i> κατά <i>Βελγίου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 41738/10, 13 Δεκεμβρίου 2016 (απουσία άμεσου κινδύνου θανάτου)
	Διπλωματικές διαβεβαιώσεις	ΕΔΔΑ, <i>Othman (Abu Qatada)</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 8139/09, 17 Ιανουαρίου 2012 (αποδεκτές διασφαλίσεις)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Χάρτης, άρθρο 18 (δικαίωμα ασύλου) Κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, (ΕΕ) 2024/1347 ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Φεβρουαρίου 2009, <i>Elgafaji</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-465/07 (επικουρική προστασία) ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2014, <i>M'Bodj</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-542/13 (επικουρική προστασία και σοβαρή ασθένεια) Εξαίρεση από την προστασία: ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 31ης Ιανουαρίου 2017, <i>Lounani</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-573/14 (τρομοκρατία) ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Σεπτεμβρίου 2018, <i>Ahmed</i>, C-369/17 (επικουρική προστασία) ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Σεπτεμβρίου 2022, <i>GM</i>, C-159/21 (ποινική καταδίκη) Παύση προστασίας: ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 2010, <i>Abdulla</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-175/08, C-176/08, C-178/08, C-179/08 (παύση προσφυγικού καθεστώτος) Χάρτης, άρθρο 19 (προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης)	Αξιολόγηση της αίτησης ασύλου (καθεστώς πρόσφυγα και επικουρική προστασία)	
Κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, (ΕΕ) 2024/1347, άρθρο 8	Εσωτερική μετεγκατάσταση	ΕΔΔΑ, <i>Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i>, προσφυγές αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011 (εκτίμηση ύπαρξης κινδύνου κακομεταχείρισης σε περιπτώσεις προστασίας μετεγκατάστασης)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Χάρτης, άρθρο 19 (προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης)	Απαγόρευση ομαδικής απέλασης	ΕΣΔΑ, άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 (απαγόρευση ομαδικής απέλασης αλλοδαπών) ΕΔΔΑ, <i>Asady</i> και άλλοι κατά Σλοβακίας, προσφυγή αριθ. 24917/15, 24 Μαρτίου 2020 (δυνατότητα υποβολής ισχυρισμών κατά της απομάκρυνσης) ΕΔΔΑ, <i>Čonka</i> κατά Βελγίου, προσφυγή αριθ. 51564/99, 5 Φεβρουαρίου 2002 (απέλαση χωρίς ατομική αξιολόγηση) ΕΔΔΑ, <i>N.D. και N.T. κατά Ισπανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 8675/15 και 8697/15, 13 Φεβρουαρίου 2020 (άμεση εξαναγκαστική επιστροφή αλλοδαπών έπειτα από απόπειρα μαζικής μη εξουσιοδοτημένης διέλευσης των συνόρων)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρα 5 και 9	Περιορισμοί ως προς την απέλαση για άλλους λόγους ανθρωπίνων δικαιωμάτων	ΕΔΔΑ, <i>Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 46827/99 και 46951/99, 4 Φεβρουαρίου 2005 (κίνδυνος κατάφωρης αρνησιδικίας βάσει του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ)
Επί μακρόν διαμένοντες Οδηγία για τους επί μακρόν διαμένοντες, 2003/109/ΕΚ, άρθρο 12 Μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ προερχόμενα από τρίτες χώρες Οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία, 2004/38/ΕΚ, άρθρο 28 και 31	Υπήκοοι τρίτων χωρών με υψηλότερο βαθμό προστασίας έναντι της απομάκρυνσης	

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Ιουνίου 2013, ZZ (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-300/11 (υποχρεώσεις κοινοποίησης) Τούρκοι υπήκοοι Απόφαση 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας, άρθρο 14 παράγραφος 1 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Φεβρουαρίου 2023, <i>S., E. και C.</i>, C-402/21 (μέτρα που επιτρέπουν περιορισμούς στα δικαιώματα Τούρκων υπηκόων)		

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τις περιπτώσεις κατά τις οποίες ένα πρόσωπο δεν πρέπει, ή δεν μπορεί, να απομακρυνθεί από ένα κράτος λόγω των σχετικών απαιτήσεων του δικαίου της ΕΕ και/ή της ΕΣΔΑ.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, **απόλυτα εμπόδια** ως προς την απομάκρυνση υφίστανται τουλάχιστον όταν η απέλαση θα συνιστούσε προσβολή των απόλυτων δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται με το άρθρο 2 για το δικαίωμα στη ζωή και το άρθρο 3 για την απαγόρευση των βασανιστηρίων, της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Το άρθρο 15 της ΕΣΔΑ ορίζει τα δικαιώματα που θεωρούνται απόλυτα και για τα οποία δεν μπορούν να υπάρχουν παρεκκλίσεις (βλ. [ενότητα 4.1.2](#)).

Οιονεί απόλυτα εμπόδια ως προς την απομάκρυνση υφίστανται όταν υπάρχουν εξαιρέσεις σε σχέση με μια γενική απαγόρευση, όπως στο πλαίσιο της [Σύμβασης της Γενεύης του 1951](#) και του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1347]. Σε εξαιρετικές περιστάσεις, και οι δύο πράξεις προβλέπουν εξαιρέσεις ως προς την απαγόρευση της απομάκρυνσης ενός πρόσφυγα (βλ. [ενότητα 4.1.6](#)).

Μη απόλυτα εμπόδια υφίστανται με σκοπό την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ του ιδιωτικού συμφέροντος ή των δικαιωμάτων ενός προσώπου και του δημόσιου ή κρατικού συμφέροντος, όπως στις περιπτώσεις όπου η απομάκρυνση θα συνεπαγόταν διάσπαση μιας οικογένειας (βλ. [ενότητα 4.3](#)).

4.1. Το δικαίωμα ασύλου και η αρχή της μη επαναπροώθησης

Το σημείο εκκίνησης της διαδικασίας ασύλου στην Ευρώπη είναι η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και το πρωτόκολλό της του 1967, τα οποία έχουν πλέον σε μεγάλο βαθμό ενσωματωθεί στο δίκαιο της ΕΕ μέσω του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1347]. Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 είναι μια εξειδικευμένη σύμβαση για τα δικαιώματα των προσφύγων. Ο ακρογωνιαίος λίθος της προστασίας των προσφύγων είναι η αρχή της μη επαναπροώθησης⁽¹⁸¹⁾. Αυτό σημαίνει, καταρχήν, ότι οι πρόσφυγες δεν πρέπει να αναγκάζονται να επιστρέψουν σε χώρα όπου έχουν λόγους να φοβούνται ότι θα υποστούν διώξεις.

Το άρθρο 33 παράγραφος 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 προβλέπει τα εξής: «Ουδείς Συμβαλλομένη Χώρα θα απελαύνει ή θα επαναπροωθή, καθ' οιοδήποτε τρόπον, Πρόσφυγας, εις τα σύνορα εδαφών ένθα η ζωή ή ελευθερία αυτών απειλούνται διά λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων».

Η αρχή της μη επαναπροώθησης εφαρμόζεται τόσο στην επιστροφή στη χώρα καταγωγής όσο και στην επιστροφή σε οποιαδήποτε άλλη χώρα στην οποία ο πρόσφυγας κινδυνεύει να υποστεί διώξεις. Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ και τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι συμβαλλόμενα μέρη της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, αλλά η Τουρκία την εφαρμόζει μόνο στους πρόσφυγες από την Ευρώπη⁽¹⁸²⁾. Η UNHCR έχει εκδώσει το εγχειρίδιο *Handbook on procedures and criteria for determining refugee status and guidelines on*

⁽¹⁸¹⁾ Δυνάμει του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η έννοια της αρχής της μη επαναπροώθησης εκτείνεται πέρα από εκείνη του άρθρου 33 παράγραφος 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, καθώς υποχρεώσεις μη επαναπροώθησης απορρέουν επίσης από το άρθρο 3 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, συμπεριλαμβανομένου του άρθρου 7 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Βλ. UNHCR, *Advisory opinion on the extraterritorial application of non-refoulement obligations under the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*, 2007.

⁽¹⁸²⁾ Η Τουρκία διατηρεί γεωγραφική επιφύλαξη βάσει του άρθρου 1(Β) της σύμβασης, πράγμα που σημαίνει ότι οι υποχρεώσεις της περιορίζονται σε άτομα που έχουν εκποτιστεί λόγω γεγονότων στην Ευρώπη.

international protection, το οποίο επικαιροποιήθηκε τελευταία φορά τον Φεβρουάριο του 2019 και το οποίο καλύπτει λεπτομερώς τα ζητήματα που εξετάζονται στις ενότητες 4.1.1 έως 4.1.8 και 5.1 ⁽¹⁸³⁾.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 78 της ΣΛΕΕ ορίζει ότι η ΕΕ πρέπει να αναπτύσσει μια πολιτική στους τομείς του ασύλου, της επικουρικής προστασίας και της προσωρινής προστασίας, εξασφαλίζοντας τη συμμόρφωση με την αρχή της μη επαναπροώθησης. Αυτή η πολιτική πρέπει να είναι σύμφωνη με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και το πρωτόκολλό της. Το ΔΕΕ υπογράμμισε τον θεμελιώδη ρόλο της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 στη διεθνή προστασία των προσφύγων, επισημαίνοντας ότι οι διατάξεις της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου βοηθούν τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 βάσει κοινών κριτηρίων ⁽¹⁸⁴⁾.

Βάσει του άρθρου 78 της ΣΛΕΕ, οι πολιτικές ασύλου της ΕΕ πρέπει επίσης να είναι σύμφωνες με «άλλες συναφείς συνθήκες». Σε αυτές περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, η ΕΣΔΑ, η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού, η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, το ICCPR και το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, η Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών και η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης.

Οι πράξεις που απαρτίζουν το κοινό κεκτημένο της ΕΕ στον τομέα του ασύλου έχουν υιοθετηθεί στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής και περιλαμβάνουν τον κανονισμό για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351], τον κανονισμό για τις απαιτήσεις αναγνώρισης [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1347], τον κανονισμό για τις διαδικασίες ασύλου [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348], την οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής [οδηγία (ΕΕ) 2024/1346], τον κανονισμό για τις καταστάσεις κρίσης και ανωτέρας βίας [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1359] και τον κανονισμό για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1349]. Η Δανία και η Ιρλανδία δεν δεσμεύονται ή δεσμεύονται μόνο εν μέρει από το κεκτημένο της ΕΕ στον τομέα του ασύλου (βλ. παράρτημα 1).

⁽¹⁸³⁾ UNHCR, *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, UNHCR, Γενεύη, 2019.

⁽¹⁸⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 2010, *Salahadin Abdulla και λοιποί κατά Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, ECLI:EU:C:2010:105, σκέψη 52.

Ο κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, που εγκρίθηκε το 2024 και αντικαθιστά την οδηγία για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου, καθιερώνει στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ ένα σύνολο κοινών προτύπων για την αναγνώριση προσώπων ως προσφύγων ή ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας. Περιλαμβάνει επίσης τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την προστασία αυτή, βασικό στοιχείο της οποίας αποτελεί η αρχή της μη επαναπροώθησης σύμφωνα με το άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951.

Ωστόσο, το άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 δεν απαγορεύει απολύτως την επαναπροώθηση. Οι διατάξεις επιτρέπουν την απομάκρυνση ενός πρόσφυγα σε εξαιρετικά περιορισμένες περιστάσεις, δηλαδή όταν το πρόσωπο συνιστά κίνδυνο για την ασφάλεια του κράτους υποδοχής ή όταν, μετά τη διάπραξη σοβαρού εγκλήματος, αποτελεί απειλή για την κοινωνία. Το άρθρο 21 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης δεν προβλέπει τέτοια εξαίρεση και ορίζει ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης πρέπει να τηρείται σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και το διεθνές δίκαιο.

Δυνάμει του [Χάρτη](#), το άρθρο 18 εγγυάται το δικαίωμα ασύλου, το οποίο περιλαμβάνει τη συμμόρφωση με την αρχή της μη επαναπροώθησης. Το άρθρο 19 παράγραφος 2 του Χάρτη προβλέπει ότι κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική τιμωρία ή μεταχείριση. Στις επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη αναφέρεται ότι το άρθρο 19 παράγραφος 2 ενσωματώνει τη συναφή νομολογία του ΕΔΔΑ όσον αφορά το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ ⁽¹⁸⁵⁾.

Το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι πρόσφυγες απολαύουν μεγαλύτερης προστασίας από επαναπροώθηση δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, δεδομένου ότι κάθε μορφή απομάκρυνσης δυνάμει του κεκτημένου της ΕΕ για το άσυλο πρέπει να συνάδει με το δικαίωμα ασύλου και την αρχή της μη επαναπροώθησης, όπως κατοχυρώνονται στο άρθρο 4 και στο άρθρο 19 παράγραφος 2 του Χάρτη ⁽¹⁸⁶⁾.

⁽¹⁸⁵⁾ Βλ. επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη (ΕΕ C 303 της 14.12.2007, σ. 17): ΕΔΔΑ, *Ahmed κατά Αυστρίας*, προσφυγή αριθ. 25964/94, 17 Δεκεμβρίου 1996· ΕΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 14038/88, 7 Ιουλίου 1989.

⁽¹⁸⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2019, *Μ κατά Ministerstvo vnitra, Χ και Χ κατά Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-391/16, C-77/17 και C-78/17, ECLI:EU:C:2019:403, σκέψεις 94-95.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, τα άρθρα 2 και 3 απαγορεύουν απολύτως την επιστροφή οποιουδήποτε προσώπου το οποίο θα αντιμετώπιζε πραγματικό κίνδυνο μεταχείρισης που αντιβαίνει σε οποιαδήποτε από τις συγκεκριμένες διατάξεις. Η περίπτωση αυτή διαφέρει από τον κίνδυνο δίωξης, όπως αυτός τεκμαίρεται δυνάμει των λόγων που αναφέρονται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951.

Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ κατοχυρώνει μία από τις θεμελιώδεις αξίες μιας δημοκρατικής κοινωνίας και απαγορεύει απόλυτα τα βασανιστήρια ή την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία, ανεξαρτήτως της συμπεριφοράς του θύματος, όσο και αν αυτή θεωρείται ανεπιθύμητη ή επικίνδυνη. Δυνάμει του άρθρου 3, εγείρεται ζήτημα ευθύνης του κράτους σε περίπτωση που είχαν προβληθεί ουσιώδεις λόγοι που υποδήλωναν την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου να υποβληθεί το επιστραφέν πρόσωπο σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία στη χώρα στην οποία επιστρέφει ⁽¹⁸⁷⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Saadi κατά Ιταλίας* ⁽¹⁸⁸⁾, ο προσφεύγων ήταν Τυνήσιος υπήκοος, ο οποίος είχε καταδικαστεί στην Τυνησία, ενόσω βρισκόταν εκτός της χώρας, σε ποινή φυλάκισης 20 ετών για συμμετοχή σε τρομοκρατική οργάνωση. Ο προσφεύγων κρίθηκε επίσης ένοχος στην Ιταλία για συνωμοσία. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η προοπτική να αποτελέσει πιθανώς ο προσφεύγων σοβαρό κίνδυνο για την κοινωνία δεν μείωνε με κανέναν τρόπο τον κίνδυνο να υποστεί βλάβη σε περίπτωση απομάκρυνσης. Επιπλέον, αξιόπιστες αναφορές σχετικά με την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έκαναν λόγο για κακομεταχείριση των κρατουμένων στην Τυνησία, ειδικά όσων είχαν καταδικαστεί για τρομοκρατικά εγκλήματα. Οι διπλωματικές διαβεβαιώσεις που παρασχέθηκαν στη συγκεκριμένη υπόθεση δεν απέτρεπαν τον κίνδυνο αυτό. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρχαν ουσιώδεις λόγοι που υποδήλωναν την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου να υποστεί ο προσφεύγων μεταχείριση που αντιβαίνει στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση απομάκρυνσής του στην Τυνησία.

⁽¹⁸⁷⁾ ΕΔΔΑ, *M.A. κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9373/15, 1 Φεβρουαρίου 2018· ΕΔΔΑ, *Salah Sheekh κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 1948/04, 11 Ιανουαρίου 2007, σκέψη 135· ΕΔΔΑ, *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 14038/88, 7 Ιουλίου 1989· ΕΔΔΑ, *Vilvarajah και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 13163/87 και άλλες τέσσερις, 30 Οκτωβρίου 1991.

⁽¹⁸⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 37201/06, 28 Φεβρουαρίου 2008. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Mannai κατά Ιταλίας*, προσφυγή αριθ. 9961/10, 27 Μαρτίου 2012.

4.1.1. Η φύση του κινδύνου δυνάμει του δικαίου της ΕΕ

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο **κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης** προστατεύει έναντι της επαναπροώθησης. Ένα πρόσωπο είναι επιλέξιμο για το καθεστώς πρόσφυγα (βλ. **κεφάλαιο 3** σχετικά με το καθεστώς και τα σχετικά επίσημα έγγραφα) εάν υπάρχει βάσιμος φόβος ότι θα υποστεί δίωξη κατά την έννοια του άρθρου 1 Α της **Σύμβασης της Γενεύης του 1951**. Δυνάμει του άρθρου 9 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, η δίωξη πρέπει να:

- α) «είναι αρκούντως σοβαρή λόγω της φύσης ή της επανάληψής της ώστε να συνιστά σοβαρή παραβίαση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ειδικά των δικαιωμάτων από τα οποία δεν χωρεί παρέκκλιση βάσει του άρθρου 15 παράγραφος 2 της [ΕΣΔΑ]· ή
- β) αποτελεί σώρευση διαφόρων μέτρων, συμπεριλαμβανομένων των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία να είναι αρκούντως σοβαρή ούτως ώστε να θίγεται ένα άτομο κατά τρόπο αντίστοιχο της πράξης που αναφέρεται στο στοιχείο α)».

Το άρθρο 9 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης ορίζει επίσης ότι οι πράξεις δίωξης μπορούν να λαμβάνουν διάφορες μορφές, μεταξύ των οποίων πράξεις σωματικής ή ψυχικής βίας, διοικητικά ή νομικά μέτρα (όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση νόμων που απαγορεύουν την ομοφυλοφιλία ή την ανεξιθρησκία), καθώς και «πράξεις που στοχεύουν το φύλο ή τα παιδιά». Για παράδειγμα, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων μπορούν να θεωρούνται θύματα δίωξης. Οι διάφορες μορφές δίωξης και οι πράξεις που απαριθμούνται ανωτέρω πρέπει να οφείλονται σε έναν από τους πέντε **λόγους δίωξης** που απορρέουν από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951: φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνική τάξη και πολιτικές πεποιθήσεις. Οι πέντε αυτοί λόγοι δίωξης κατοχυρώνονται στο άρθρο 10 του κανονισμού για την αναγνώριση, το οποίο απαιτεί να λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ταυτότητα και η έκφραση φύλου κατά τον καθορισμό της ιδιότητας μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας. Το προοίμιο του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης αναφέρεται στην αναπηρία ως πιθανό χαρακτηριστικό για τον καθορισμό μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας.

Δίωξη μπορεί να υφίσταται επίσης όταν, μετά την επιστροφή του, το πρόσωπο θα αναγκαζόταν να αποκρύπτει τις πολιτικές πεποιθήσεις, τον γενετήσιο προσανατολισμό ή τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και πρακτικές του προκειμένου να

αποφύγει σοβαρή κακομεταχείριση. Σύμφωνα με το άρθρο 10 παράγραφος 3 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, δεν μπορεί να αναμένεται από τους αιτούντες να αποκρύπτουν την ομοφυλοφιλία τους στη χώρα καταγωγής ή να επιδεικνύουν επιφύλαξη στην έκφραση του γενετήσιου προσανατολισμού τους προκειμένου να αποφύγουν τον κίνδυνο δίωξης ⁽¹⁸⁹⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Fathi* ⁽¹⁹⁰⁾, το ΔΕΕ επιβεβαίωσε την ευρεία έννοια της «θρησκείας», η οποία περιλαμβάνει το σύνολο των συνιστωσών της, ανεξαρτήτως του αν αυτές είναι δημόσιες ή ιδιωτικές, συλλογικές ή ατομικές. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η έννοια της «θρησκείας» στην οδηγία για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου παρέχει μόνο έναν ενδεικτικό κατάλογο συνιστωσών που μπορεί να χαρακτηρίζουν την έννοια της θρησκείας ως λόγο δίωξης. Ένας αιτών που ισχυρίζεται ότι διατρέχει κίνδυνο δίωξης για λόγους που σχετίζονται με τη θρησκεία δεν μπορεί να υποχρεωθεί να κάνει δηλώσεις ή να προσκομίσει έγγραφα σχετικά με καθεμία από τις συνιστώσες που καλύπτονται από το άρθρο 10 παράγραφος 1 στοιχείο β) της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης) για να τεκμηριώσει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις. Το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι η επιβολή της θανατικής ποινής ή στερητικής της ελευθερίας ποινής μπορεί από μόνη της να συνιστά «πράξη δίωξης», κατά την έννοια του άρθρου 9 παράγραφος 1 της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης), υπό την προϋπόθεση ότι οι κυρώσεις αυτές εφαρμόζονται πράγματι στη χώρα καταγωγής που θέσπισε μια τέτοια νομοθεσία.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *S. και A.* ⁽¹⁹¹⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι, προκειμένου ο φόβος δίωξης λόγω πολιτικών πεποιθήσεων να θεωρηθεί βάσιμος, αρκεί ο αιτών να υποστηρίζει ότι έχει εκφράσει πολιτικές απόψεις ή σκέψεις, ακόμη και αν αυτές δεν έχουν προκαλέσει το αρνητικό ενδιαφέρον του δυνητικού

⁽¹⁸⁹⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Νοεμβρίου 2013, *Minister voor Immigratie en Asiel κατά X και Y και Z κατά Minister voor Immigratie en Asiel*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-199/12, C-200/12 και C-201/12, ECLI:EU:C:2013:720.

⁽¹⁹⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Οκτωβρίου 2018, *Bahtiyar Fathi κατά Predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite*, C-56/17, ECLI:EU:C:2018:803.

⁽¹⁹¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Σεπτεμβρίου 2023, *S και λοιποί κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, παρισταμένης της: Υπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (HCR)*, C-151/22, ECLI:EU:C:2023:688.

δράστη της δίωξης στη χώρα καταγωγής. Το Δικαστήριο τόνισε ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να εξετάζουν αν οι πολιτικές αυτές απόψεις θα μπορούσαν ή ενδέχεται να έχουν προκαλέσει το αρνητικό ενδιαφέρον τέτοιων δραστών.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Intervuirasht organ na DAB pri MS* ⁽¹⁹²⁾, το ΔΕΕ ερμήνευσε την οδηγία για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου σε συμφωνία με τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης και έκρινε ότι οι γυναίκες μπορούν να θεωρηθούν ότι ανήκουν σε συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, όταν, λόγω του φύλου τους, εκτίθενται σε σωματική ή ψυχολογική βία. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η βία λόγω φύλου μπορεί να θεωρηθεί μορφή δίωξης. Η ένταξη σε συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα έχει επίσης αναγνωριστεί από το ΔΕΕ για τα πρόσωπα που ταυτίζονται με τις αξίες της ισότητας των φύλων ⁽¹⁹³⁾.

Οι ανάγκες προστασίας των προσώπων των οποίων οι αιτήσεις ασύλου προκύπτουν ενώ βρίσκονται στη χώρα υποδοχής («επί τόπου πρόσφυγες») αναγνωρίζονται· το άρθρο 5 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης καλύπτει ειδικά το ζήτημα ενός βάσιμου φόβου δίωξης ή σοβαρής βλάβης βάσει γεγονότων που επήλθαν μετά την αναχώρηση του αιτούντος από τη χώρα καταγωγής του.

Επικουρική προστασία: ο κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης εγγυάται «επικουρική προστασία» σε πρόσωπα τα οποία δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να αναγνωριστούν ως πρόσφυγες, αλλά, εάν επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής τους ή στη χώρα της προηγούμενης συνήθους διαμονής τους, θα αντιμετωπίσουν πραγματικό κίνδυνο να υποστούν σοβαρή βλάβη, η οποία ορίζεται ως θανατική ποινή ή εκτέλεση [άρθρο 15 στοιχείο α)], βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία [άρθρο 15 στοιχείο β)] και σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης άσκησης βίας σε καταστάσεις διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης [άρθρο 15 στοιχείο γ)].

⁽¹⁹²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιανουαρίου 2024, *WS κατά Intervuirasht organ na Darzhavna agentsia za bezhantsite pri Ministerskia savet*, C-621/21, ECLI:EU:C:2024:47.

⁽¹⁹³⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Ιουνίου 2024, *K και L κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-646/21, ECLI:EU:C:2024:487. Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Οκτωβρίου 2024, *AH και FN κατά Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-608/22 και C-609/22, ECLI:EU:C:2023:828.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Mohamed M'Bodj κατά Βελγικού Δημοσίου* ⁽¹⁹⁴⁾, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι δεν είναι δυνατή η χορήγηση επικουρικής προστασίας σε έναν αιτούντα που πάσχει από σοβαρή ασθένεια για τον λόγο αυτό. Το γεγονός ότι η απομάκρυνση αποκλείεται λόγω της ανυπαρξίας κατάλληλης θεραπευτικής αγωγής στη χώρα καταγωγής δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να χορηγηθεί στον αιτούντα επικουρική προστασία και, συνεπώς, νόμιμη άδεια διαμονής στο κράτος μέλος της ΕΕ, εκτός εάν στερείται εκ προθέσεως χορήγησης ιατρικής περίθαλψης στη χώρα καταγωγής του.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *MP κατά Secretary of State for the Home Department* ⁽¹⁹⁵⁾ αφορούσε το ενδεχόμενο παροχής επικουρικής προστασίας σε ένα πρόσωπο που υπήρξε θύμα βασανιστηρίων στη χώρα καταγωγής του. Το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν μπορούν να απελάσουν τον αιτούντα εάν η απέλαση αυτή συνεπάγεται σημαντική και μη αναστρέψιμη επιδείνωση των ψυχικών διαταραχών του εν λόγω προσώπου, ιδίως σε περίπτωση που αυτή η επιδείνωση θα έθετε σε κίνδυνο τη ζωή του. Ωστόσο, το γεγονός ότι η απομάκρυνση αποκλείεται λόγω της ανυπαρξίας κατάλληλης θεραπευτικής αγωγής δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να χορηγηθεί στον αιτούντα επικουρική προστασία δυνάμει του άρθρου 15 στοιχείο β) της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης) και, συνεπώς, νόμιμη άδεια διαμονής στο κράτος μέλος της ΕΕ. Κατά τη λήψη απόφασης σχετικά με τη χορήγηση επικουρικής προστασίας, οι αρχές θα πρέπει να εξακριβώνουν κατά πόσον η επιστροφή του θύματος στη χώρα καταγωγής είναι πιθανόν να συνεπάγεται εκ προθέσεως στέρηση της απαραίτητης θεραπευτικής αγωγής από τις αρχές, καθώς αυτές είναι οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες το πρόσωπο δικαιούται επικουρική προστασία.

Η αιτιολογική σκέψη 50 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης ορίζει ότι η επιλεξιμότητα για τη χορήγηση επικουρικής προστασίας δυνάμει του άρθρου 15 στοιχείο γ) προϋποθέτει το να αποδεικνύεται ότι ο αιτών θίγεται από παράγοντες που σχετίζονται με την προσωπική του κατάσταση και/ή την αδιάκριτη άσκηση βίας ⁽¹⁹⁶⁾. Όσο περισσότερο είναι ο αιτών σε θέση να αποδείξει ότι

⁽¹⁹⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2014, *Mohamed M'Bodj κατά Βελγικού Δημοσίου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-542/13, ECLI:EU:C:2014:2452.

⁽¹⁹⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Απριλίου 2018, *MP κατά Secretary of State for the Home Department* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-353/16, ECLI:EU:C:2018:276.

⁽¹⁹⁶⁾ Βλ. επίσης ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Φεβρουαρίου 2009, *Meki Elgafaji και Noor Elgafaji κατά Staatssecretaris van Justitie* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-465/07, ECLI:EU:C:2009:94, σκέψεις 35-39.

θίγεται από ειδικούς παράγοντες που σχετίζονται με την προσωπική του κατάσταση, τόσο περιορίζεται ο βαθμός της αδιάκριτης άσκησης βίας που απαιτείται να αποδειχθεί προκειμένου αυτός να δικαιούται επικουρική προστασία δυνάμει του άρθρου 15 στοιχείο γ) ⁽¹⁹⁷⁾. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ο αιτών μπορεί να δικαιούται καθεστώς επικουρικής προστασίας όταν ο βαθμός της αδιάκριτης άσκησης βίας στο πλαίσιο διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης ⁽¹⁹⁸⁾ φτάνει σε τέτοιον βαθμό ώστε να υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να πιστευτεί ότι αντιμετωπίζει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί απειλή βλάβης λόγω της παρουσίας του και μόνο στη χώρα ή στην περιοχή καταγωγής του ⁽¹⁹⁹⁾.

4.1.2. Η φύση του κινδύνου δυνάμει της ΕΣΔΑ

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, απαγορεύεται απόλυτα η απομάκρυνση προσώπου από ένα κράτος εάν θα συνεπαγόταν την έκθεση του συγκεκριμένου προσώπου σε πραγματικό κίνδυνο απώλειας της ζωής του βάσει του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ ή κίνδυνο βασανιστηρίων ή απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας βάσει του άρθρου 3. Δεν είναι απαραίτητο να πιστοποιείται δίωξη για λόγο που προβλέπεται από τη *Σύμβαση της Γενεύης του 1951*. Δεν υπάρχουν εξαιρέσεις όσον αφορά την απαγόρευση της απομάκρυνσης δυνάμει των ως άνω διατάξεων της ΕΣΔΑ (βλ. *ενότητα 4.1.7*).

Το ΕΔΔΑ συνηθίζει να εξετάζει υποθέσεις δυνάμει είτε του άρθρου 2 είτε του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, αναλόγως των ιδιαίτερων περιστάσεων και της μεταχείρισης που κινδυνεύει να υποστεί ο ενδιαφερόμενος εάν απομακρυνθεί ή εκδοθεί ⁽²⁰⁰⁾. Συχνά, το Δικαστήριο είτε διαπιστώνει ότι τα ζητήματα που καλύπτουν αμφότερα τα άρθρα είναι αδιαχώριστα και τα εξετάζει μαζί ⁽²⁰¹⁾ είτε συμπεριλαμβάνει την προσφυγή που έγινε δυνάμει του άρθρου 2 στην εξέταση της σχετικής κύριας προσφυγής δυνάμει του άρθρου 3.

⁽¹⁹⁷⁾ Αιτιολογική σκέψη 52 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης.

⁽¹⁹⁸⁾ Το ΔΕΕ κλήθηκε επίσης να ορίσει τον όρο «εσωτερική ένοπλη σύρραξη» στην απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2014, *Aboubacar Diakité κατά Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides*, C-285/12, ECLI:EU:C:2014:39.

⁽¹⁹⁹⁾ Στη ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 2023, *X και άλλοι κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-125/22, ECLI:EU:C:2023:843, το Δικαστήριο διέκρινε, αφενός, τις εξαιρετικές περιπτώσεις στις οποίες η ύπαρξη κινδύνου σοβαρής και ατομικής απειλής δεν εξαρτάται από το αν ο αιτών πλήττεται ειδικά λόγω των προσωπικών του περιστάσεων, και, αφετέρου, τις λιγότερο εξαιρετικές περιπτώσεις.

⁽²⁰⁰⁾ Για περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με τα πρόσωπα με συγκεκριμένες ανάγκες, βλ. *κεφάλαιο 9*.

⁽²⁰¹⁾ ΕΔΔΑ, *F.G. κατά Σουηδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 43611/11, 23 Μαρτίου 2016, σκέψη 110.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Sanchez-Sanchez κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽²⁰²⁾, η έκδοση στις Ηνωμένες Πολιτείες αμφισβητήθηκε με το επιχείρημα ότι η πιθανότητα επιβολής ισόβιας κάθειρξης χωρίς δυνατότητα αποφυλάκισης θα συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ εφάρμοσε έναν διπλό έλεγχο· πρώτον, ο προσφεύγων πρέπει να αποδείξει ότι, σε περίπτωση καταδίκης του, υπάρχει πραγματικός κίνδυνος επιβολής ισόβιας κάθειρξης χωρίς δυνατότητα αναστολής ή επανεξέτασης, χωρίς τη δέουσα στάθμιση όλων των ελαφρυντικών και επιβαρυντικών περιστάσεων. Εφόσον αποδειχθεί αυτός ο πραγματικός κίνδυνος, το αποστέλλον κράτος οφείλει να εξετάσει αν στο αιτούν κράτος υπάρχει μηχανισμός επανεξέτασης της ποινής, ο οποίος να επιτρέπει την εκτίμηση του κατά πόσον η συνέχιση της κράτησης εξακολουθεί να δικαιολογείται.

Το ΕΔΔΑ επικεντρώνεται στις προβλέψιμες συνέπειες της απομάκρυνσης ενός προσώπου στην προτεινόμενη χώρα επιστροφής. Εξετάζει την **προσωπική κατάσταση του ενδιαφερομένου**, καθώς και τις γενικές συνθήκες που επικρατούν σε μια χώρα, όπως αν υπάρχει εκεί γενικευμένη κατάσταση βίας ή ένοπλη σύρραξη ή αν σημειώνονται παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στις περισσότερες περιπτώσεις, μια **κατάσταση γενικευμένης βίας** σε μια χώρα δεν συνιστά παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Όταν όμως η βία φτάνει σε επαρκές επίπεδο ή ένταση, το άτομο δεν χρειάζεται να αποδείξει ότι θα βρισκόταν σε χειρότερη θέση από άλλα μέλη της ομάδας στην οποία ανήκει. Σε ορισμένες περιπτώσεις, το άτομο μπορεί να χρειαστεί να αποδείξει συνδυασμό τόσο προσωπικών παραγόντων κινδύνου όσο και του κινδύνου που απορρέει από τη γενικευμένη βία. Το μοναδικό ερώτημα που καλείται να εξετάσει το Δικαστήριο είναι εάν υπάρχει προβλέψιμος και πραγματικός κίνδυνος κακομεταχείρισης κατά παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Όταν το ενδιαφερόμενο πρόσωπο είναι **μέλος ομάδας που υφίσταται συστηματική κακομεταχείριση** ⁽²⁰³⁾, ενδέχεται να μην είναι απαραίτητη η προσκόμιση στοιχείων που να πιστοποιούν την ύπαρξη προσωπικών παραγόντων κινδύνου.

⁽²⁰²⁾ ΕΔΔΑ, *Sanchez-Sanchez κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22854/20, 3 Νοεμβρίου 2022. Σχετικά με τον κίνδυνο θανατικής ποινής, βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Bader και Kanbor κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 13284/04, 8 Νοεμβρίου 2005 (αιτών καταδικασμένος σε θάνατο στη Συρία) και ΕΔΔΑ, *Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 61498/08, 2 Μαρτίου 2010 (πολίτες αντιμέτωποι με θανατική ποινή στο Ιράκ).

⁽²⁰³⁾ ΕΔΔΑ, *Η. και Β. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγές αριθ. 70073/10 και 44539/11, 9 Απριλίου 2013, σκέψη 91· ΕΔΔΑ, *Tadzhibayev κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 17724/14, 1 Δεκεμβρίου 2015, σκέψη 43· ΕΔΔΑ, *Μ.Δ. και άλλοι κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 71321/17, 14 Σεπτεμβρίου 2021, σκέψεις 104-111.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *N.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽²⁰⁴⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το επίπεδο της γενικευμένης βίας στη Σρι Λάνκα δεν ήταν επαρκές ώστε να απαγορεύσει όλες τις επιστροφές στη χώρα· ωστόσο, σε συνδυασμό με τους εξατομικευμένους παράγοντες που αφορούσαν τον συγκεκριμένο προσφεύγοντα, η επιστροφή του θα συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Για πρώτη φορά, το ΕΔΔΑ αποδέχθηκε τη δυνατότητα ότι μια κατάσταση γενικευμένης βίας θα μπορούσε, αυτή καθαυτή, να συνεπάγεται την απαγόρευση όλων των επιστροφών ⁽²⁰⁵⁾.

Όσον αφορά τη βαρύτητα που αποδίδεται στην ύπαρξη γενικευμένης βίας, βλ. επίσης την υπόθεση *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽²⁰⁶⁾, όπου το ΕΔΔΑ αξιολόγησε το επίπεδο βίας στο Μογκαντίσου (Σομαλία) βάσει των εξής μη εξαντλητικών κριτηρίων: εάν τα μέρη της σύγκρουσης χρησιμοποιούσαν μεθόδους και τακτικές πολέμου που αύξαναν τον κίνδυνο απωλειών μεταξύ αμάχων ή στόχευαν άμεσα αμάχους· εάν η χρήση τέτοιων μεθόδων ή τακτικών ήταν εκτεταμένη μεταξύ των μερών της σύγκρουσης· εάν οι εχθροπραξίες ήταν τοπικά περιορισμένες ή γενικευμένες και, τέλος, ο αριθμός των αμάχων που σκοτώθηκαν, τραυματίστηκαν ή εκτοπίστηκαν εξαιτίας των συγκρούσεων. Βλ. επίσης *L.M. και άλλοι κατά Ρωσίας* ⁽²⁰⁷⁾ σχετικά με το επίπεδο έντασης της σύγκρουσης στη Συρία.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Salah Sheekh κατά Κάτω Χωρών* ⁽²⁰⁸⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα μέλη μειονοτικών φατριών στη Σομαλία αποτελούσαν «στοχευμένη ομάδα», η οποία αντιμετώπιζε κίνδυνο κακομεταχείρισης. Ο καθοριστικός παράγοντας ήταν αν ο προσφεύγων θα μπορούσε να λάβει ή όχι προστασία και να ζητήσει στη συγκεκριμένη χώρα αποκατάσταση για τις προηγούμενες πράξεις εις βάρος του. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν θα μπορούσε να λάβει τέτοιου είδους προστασία ή αποκατάσταση, δεδομένου ότι δεν είχε επέλθει καμία σημαντική βελτίωση στη Σομαλία από τότε που εκείνος είχε εγκαταλείψει τη χώρα. Ο προσφεύγων και η οικογένειά του είχαν αποτελέσει ειδικά στόχο διότι ανήκαν σε μειονοτική ομάδα και ήταν γνωστό ότι δεν

⁽²⁰⁴⁾ ΕΔΔΑ, *N.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 25904/07, 17 Ιουλίου 2008, σκέψεις 114-117 και 147.

⁽²⁰⁵⁾ Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *X. κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 16744/14, 26 Ιανουαρίου 2017.

⁽²⁰⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011, σκέψεις 241-250 και 293.

⁽²⁰⁷⁾ ΕΔΔΑ, *L.M. και άλλοι κατά Ρωσίας*, προσφυγές αριθ. 40081/14, 40088/14 και 40127/14, 15 Οκτωβρίου 2015, σκέψεις 119-127.

⁽²⁰⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Salah Sheekh κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 1948/04, 11 Ιανουαρίου 2007.

διέθεταν κανένα μέσο προστασίας. Δεν μπορούσε να ζητηθεί από τον προσφεύγοντα να αποδείξει την ύπαρξη περαιτέρω ειδικών διακριτικών χαρακτηριστικών όσον αφορά τον ίδιο προσωπικά προκειμένου να δείξει ότι βρισκόταν, και εξακολουθούσε να βρίσκεται, προσωπικά σε κίνδυνο. Το ΕΔΔΑ συμπέρανε ότι η απέλασή του θα συνιστούσε παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Khasanov και Rakhmanov κατά Ρωσίας* ⁽²⁰⁹⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, δεδομένου ότι οι Ουζμπεκοί δεν αποτελούσαν πλέον ομάδα που εκτίθεται συστηματικά σε κακομεταχείριση, οι προσφεύγοντες όφειλαν να αποδείξουν την ύπαρξη πρόσθετων ειδικών χαρακτηριστικών που θα τους έθεταν σε πραγματικό κίνδυνο κακομεταχείρισης.

Το ΕΔΔΑ έχει επίσης εξετάσει κατά πόσον η συμμετοχή ενός προσώπου σε δραστηριότητες αντιφρονούντων στη χώρα υποδοχής αυξάνει τον κίνδυνο να υποβληθεί, μετά την επιστροφή του, σε μεταχείριση αντίθετη προς το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ ⁽²¹⁰⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *S.F. και άλλοι κατά Σουηδίας* ⁽²¹¹⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απομάκρυνση μιας ιρανικής οικογένειας πολιτικών αντιφρονούντων που είχε διαφύγει από το Ιράν και είχε συμμετάσχει σε σημαντικές πολιτικές δραστηριότητες στη Σουηδία θα συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι δραστηριότητες των προσφευγόντων στο Ιράν δεν επαρκούσαν από μόνες τους για να θεμελιώσουν κίνδυνο, αλλά οι δραστηριότητές τους στη Σουηδία ήταν κρίσιμες, καθώς τα αποδεικτικά στοιχεία έδειχναν ότι οι ιρανικές αρχές παρακολουθούσαν αποτελεσματικά τις διαδικτυακές επικοινωνίες και τους επικριτές του καθεστώτος, ακόμη και εκτός Ιράν. Συνεπώς, οι ιρανικές αρχές θα μπορούσαν εύκολα να ταυτοποιήσουν τους προσφεύγοντες κατά την επιστροφή τους, λαμβανομένων υπόψη τόσο των προηγούμενων δραστηριοτήτων και

⁽²⁰⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Khasanov και Rakhmanov κατά Ρωσίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 28492/15 και 49975/15, 29 Απριλίου 2022.

⁽²¹⁰⁾ Βλ., για παράδειγμα, ΕΔΔΑ, *A.A. κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 58802/12, 7 Ιανουαρίου 2014· ΕΔΔΑ, *F.G. κατά Σουηδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 43611/11, 23 Μαρτίου 2016· ΕΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 42502/06, 11 Δεκεμβρίου 2008.

⁽²¹¹⁾ ΕΔΔΑ, *S.F. και λοιποί κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 52077/10, 15 Μαΐου 2012.

επεισοδίων τους στο Ιράν όσο και του γεγονότος ότι η οικογένεια είχε αναγκαστεί να εγκαταλείψει τη χώρα παράτυπα και χωρίς έγκυρα έγγραφα ταυτότητας.

Το πρόσωπο το οποίο πρόκειται να απομακρυνθεί ενδέχεται να βρίσκεται αντιμέτωπο με τον κίνδυνο να υποστεί διάφορα είδη **βλάβης**, τα οποία ισοδυναμούν ενδεχομένως με μεταχείριση που αντιβαίνει στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, συμπεριλαμβανομένων πηγών κινδύνου οι οποίες **δεν προέρχονται από το ίδιο το κράτος υποδοχής** αλλά από μη κρατικούς παράγοντες, καθώς και από ασθένειες ή την ανθρωπιστική κατάσταση που επικρατεί στη χώρα.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *J.K. και λοιποί κατά Σουηδίας* ⁽²¹²⁾ αφορούσε Ιρακινό άνδρα, ο οποίος είχε εργαστεί για Αμερικανούς πελάτες έχοντας ως έδρα αμερικανική στρατιωτική βάση στο Ιράκ, καθώς και την οικογένειά του, η οποία είχε εγκαταλείψει το Ιράκ επειδή δεχόταν σοβαρές απειλές και βιαιοπραγίες από την Αλ Κάιντα. Το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι, σε αυτή την περίπτωση, το ιρακινό κράτος δεν θα ήταν σε θέση να παράσχει στους αιτούντες αποτελεσματική προστασία κατά απειλών από την Αλ Κάιντα ή άλλες ιδιωτικές ομάδες και ότι, κατά συνέπεια, οι αιτούντες θα αντιμετώπιζαν πραγματικό κίνδυνο συνεχιζόμενης διώξης από μη κρατικούς φορείς εάν επέστρεφαν στο Ιράκ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *M.I. κατά Ελβετίας* ⁽²¹³⁾, το ΕΔΔΑ εξέτασε υπόθεση που αφορούσε την απομάκρυνση Ιρανού υπηκόου προς τη χώρα καταγωγής του. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, λόγω της ομοφυλοφιλίας του προσφεύγοντος, ήταν παράλογο να αναμένεται από τις ιρανικές αρχές να του παρέχουν αποτελεσματική προστασία έναντι των διώξεων που υφίστατο από μη κρατικούς φορείς.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Paroshvili κατά Βελγίου* ⁽²¹⁴⁾ αφορούσε έναν Γεωργιανό υπήκοο που πάσχει από λευχαιμία και υποτροπιάζουσα φυματίωση και αντιμετωπίζει κίνδυνο απομάκρυνσης λόγω εγκληματικής

⁽²¹²⁾ ΕΔΔΑ, *J.K. και λοιποί κατά Σουηδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 59166/12, 23 Αυγούστου 2016.

⁽²¹³⁾ ΕΔΔΑ, *M.I. κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 56390/21, 12 Νοεμβρίου 2024.

⁽²¹⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Paroshvili κατά Βελγίου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 41738/10, 13 Δεκεμβρίου 2016, σκέψεις 183-191. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Savran κατά Δανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 57467/15, 7 Δεκεμβρίου 2021.

δραστηριότητας στο Βέλγιο. Το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι, ακόμη και ελλείψει άμεσου κινδύνου θανάτου, η έλλειψη κατάλληλης και προσβάσιμης θεραπείας στη χώρα υποδοχής, η οποία εκθέτει το άτομο σε «σοβαρή, ταχεία και μη αναστρέψιμη επιδείνωση της κατάστασης της υγείας του, με αποτέλεσμα έντονη οδύνη ή σημαντική μείωση του προσδόκιμου ζωής», εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι εναπόκειται στον αιτούντα να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία για τον πραγματικό κίνδυνο που διατρέχει να υποστεί μεταχείριση που αντιβαίνει στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ και στις αρχές να αξιολογήσουν αν υπάρχει διαθέσιμη κατάλληλη θεραπεία στη χώρα υποδοχής, ώστε να αποφευχθεί το ενδεχόμενο ο αιτών να αντιμετωπίσει κατάσταση που συνιστά κακομεταχείριση. Τα κράτη πρέπει να αξιολογούν τις επιπτώσεις της απομάκρυνσης στο πρόσωπο συγκρίνοντας την υγεία του πριν από την απομάκρυνση και την εξέλιξή της μετά την απομάκρυνση. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι βελγικές αρχές δεν είχαν εξετάσει τις παθήσεις του αιτούντος στο πλαίσιο της απομάκρυνσής του και, ως εκ τούτου, παραβίασαν το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Aswat κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽²¹⁵⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι η προτεινόμενη έκδοση του προσφεύγοντος, ο οποίος ήταν ύποπτος για τρομοκρατική δράση και έπασχε από σοβαρή ψυχική διαταραχή, στις Ηνωμένες Πολιτείες θα συνιστούσε παράβαση του άρθρου 3, δεδομένης της αβεβαιότητας όσον αφορά τις συνθήκες κράτησής του στη χώρα υποδοχής. Η ψυχική διαταραχή του ήταν αρκετά σοβαρή ώστε να είναι αναγκαία η μεταγωγή του από κοινό σωφρονιστικό κατάστημα σε ψυχιατρική κλινική υψίστης ασφαλείας στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι ιατρικές γνωματεύσεις ανέφεραν σαφώς ότι εξακολουθούσε να είναι σκόπιμο να παραμείνει εκεί «προς χάριν της υγείας και της ασφάλειάς του». Ως εκ τούτου, υπό το φως των διαθέσιμων ιατρικών στοιχείων, συνέτρεχε πραγματικός κίνδυνος η έκδοση του προσφεύγοντος σε άλλη χώρα και σε διαφορετικό, πιθανόν πιο δυσμενές, περιβάλλον κράτησης να είχε ως αποτέλεσμα σημαντική επιδείνωση της ψυχικής και σωματικής του υγείας, η οποία θα έφτανε στο όριο του άρθρου 3.

⁽²¹⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Aswat κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 17299/12, 16 Απριλίου 2013.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽²¹⁶⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι, εάν οι προσφεύγοντες απελαύνονταν, υπήρχε πιθανότητα να καταλήξουν σε στρατόπεδα προσφύγων στη Σομαλία και σε γειτονικές χώρες όπου η ειδικής ανθρωπιστική κατάσταση παρέβαινε το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι η ανθρωπιστική κατάσταση δεν οφειλόταν μόνο σε φυσικά φαινόμενα, όπως η ξηρασία, αλλά ήταν και αποτέλεσμα ενεργειών ή ολιγωρίας των εμπλεκόμενων μερών στη σύρραξη της Σομαλίας.

Αν και οι περισσότερες υποθέσεις απομάκρυνσης που εξετάζονται από το ΕΔΔΑ βάσει των άρθρων 2 ή 3 της ΕΣΔΑ αφορούν απομάκρυνση προς τη χώρα καταγωγής του ενδιαφερόμενου προσώπου, μπορεί επίσης να διατάσσεται απομάκρυνση προς άλλη τρίτη χώρα. Στις περιπτώσεις αυτές, η εκτίμηση του κινδύνου ως προς το αν ο αιτών, σε περίπτωση απομάκρυνσης, θα αντιμετώπιζε πραγματικό κίνδυνο μεταχείρισης αντίθετης προς τα άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ, συχνά επικεντρώνεται στο αν ο αιτών θα στερηθεί την πρόσβαση σε επαρκή διαδικασία ασύλου στο κράτος υποδοχής (βλ. [ενότητα 4.1.6](#)).

4.1.3. Εκτίμηση του κινδύνου

Οι αρχές που εφαρμόζονται δυνάμει του δικαίου της ΕΕ και δυνάμει της ΕΣΔΑ παρουσιάζουν πολλά κοινά στοιχεία σε ό,τι αφορά την εκτίμηση του κινδύνου κατά την επιστροφή. Τα κοινά αυτά στοιχεία μπορούν να αποδοθούν στο γεγονός ότι οι προδιαγραφές του κεκτημένου της ΕΕ όσον αφορά το άσυλο απορρέουν σε μεγάλο βαθμό από τη νομολογία του ΕΔΔΑ και τις κατευθυντήριες γραμμές της UNHCR. Οι εν λόγω αρχές περιλαμβάνουν το γεγονός ότι οι εκτιμήσεις πρέπει να είναι εξατομικευμένες και να βασίζονται σε εξέταση όλων των συναφών, επικαιροποιημένων νόμων, γεγονότων, εγγράφων και στοιχείων. Αυτό περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση στη χώρα καταγωγής. Τυχόν βλάβη που υπέστη το ενδιαφερόμενο πρόσωπο στο παρελθόν μπορεί να αποτελεί ισχυρή ένδειξη μελλοντικού κινδύνου. Ο Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο (EUA) έχει αναπτύξει [πληροφορίες για τις χώρες καταγωγής](#) (Country of Origin Information), καθώς και [κατευθυντήριες οδηγίες ανά χώρα](#) (Country Guidance), οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιούνται στις διαδικασίες

⁽²¹⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγές αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011, σκέψεις 267-292.

ασύλου. Επιπλέον, ο ΕΥΑΑ δημοσίευσε το 2024 ένα πρακτικό εγχειρίδιο απευθυνόμενο στους χειριστές υποθέσεων, σχετικά με την αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων και την εκτίμηση κινδύνου ⁽²¹⁷⁾.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 4 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, σε συνδυασμό με το άρθρο 34 του [κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου](#), καθορίζει λεπτομερείς κανόνες για την αξιολόγηση των γεγονότων και περιστάσεων σε αιτήσεις διεθνούς προστασίας. Για παράδειγμα, πρέπει να διενεργείται εξατομικευμένη εκτίμηση· όταν ένα άτομο έχει υποστεί δίωξη κατά το παρελθόν, αυτό μπορεί να αποτελεί ισχυρή ένδειξη μελλοντικού κινδύνου κατά την επιστροφή. Οι αρμόδιοι που αποφασίζουν σχετικά με την επιλεξιμότητα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη οποιαδήποτε εξήγηση η οποία συνιστά πραγματική προσπάθεια τεκμηρίωσης μιας αίτησης.

Σχετικά με τη χρονική στιγμή μιας εκτίμησης, ο κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου ορίζει στο άρθρο 34 παράγραφος 2 ότι αυτή πρέπει να τοποθετείται στον χρόνο λήψης της απόφασης σχετικά με την αίτηση. Ο κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου ορίζει στο άρθρο 67 παράγραφος 3 ότι στην περίπτωση διαδικασιών άσκησης ένδικου μέσου, η εξέταση των πραγματικών και των νομικών ζητημάτων πρέπει να γίνεται σε σχέση με τη στιγμή της εκδίκασης του ένδικου μέσου. Ο χρόνος κατά τον οποίο εξετάζεται η λήξη του καθεστώτος προστασίας περιγράφεται στην [ενότητα 4.1.8](#).

Στο πλαίσιο των διαδικασιών επιστροφής, πρέπει να διενεργείται έλεγχος τήρησης της αρχής μη επαναπροώθησης πριν από την απομάκρυνση (βλ. [ενότητα 4.3](#)).

Δυνάμει του δικαίου της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έχει διακρίνει δύο τύπους αιτήσεων ασύλου με βάση τη φύση του κινδύνου. Αφενός, εάν ο κίνδυνος απορρέει από μια γενική και γνωστή κατάσταση, οι αρχές πρέπει να προβαίνουν σε εκτίμηση του κινδύνου αυτεπαγγέλτως ⁽²¹⁸⁾. Αφετέρου, σε περιπτώσεις αιτήσεων ασύλου που βασίζονται σε ατομικό κίνδυνο, «πρέπει να εναπόκειται στο πρόσωπο που ζητά

⁽²¹⁷⁾ ΕΥΑΑ, *Πρακτικός οδηγός σχετικά με την αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων και την εκτίμηση κινδύνου*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2024.

⁽²¹⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Khasanov και Rakhmanov κατά Ρωσίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 28492/15 και 49975/15, 29 Απριλίου 2022, σκέψη 111.

άσυλο να επικαλείται έναν τέτοιο κίνδυνο και να τον τεκμηριώνει» ⁽²¹⁹⁾. Στη δεύτερη περίπτωση, ο αιτών είναι αυτός που πρέπει να παρουσιάσει στοιχεία ικανά να αποδείξουν ότι υπάρχουν ουσιαστικοί λόγοι να πιστεύεται ότι, σε περίπτωση απομάκρυνσής του από ένα κράτος μέλος, θα εκτίθεται σε πραγματικό κίνδυνο να υποστεί μεταχείριση η οποία απαγορεύεται δυνάμει του άρθρου 2 ή 3 της ΕΣΔΑ. Εφόσον παρουσιάζονται τέτοια στοιχεία, εναπόκειται στην κυβέρνηση να άρει τυχόν αμφιβολίες σχετικά με αυτά ⁽²²⁰⁾. Το ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει ότι οι αιτούντες άσυλο βρίσκονται συχνά σε μια ιδιόζουσα κατάσταση στην οποία χρειάζεται να τους παρέχεται το ευεργέτημα της αμφιβολίας κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των δηλώσεών τους και των υποστηρικτικών εγγράφων που προσκομίζουν ⁽²²¹⁾. Ωστόσο, όταν οι πληροφορίες είναι ελλιπείς ή όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι αμφισβήτησης του αληθούς των ισχυρισμών τους, οι αιτούντες πρέπει να παράσχουν μια ικανοποιητική εξήγηση ⁽²²²⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Singh και λοιποί κατά Βελγίου* ⁽²²³⁾, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι βελγικές αρχές είχαν απορρίψει έγγραφα που είχαν υποβληθεί προς υποστήριξη αίτησης ασύλου από Αφγανούς υπηκόους. Οι αρχές δεν είχαν διερευνήσει επαρκώς τα έγγραφα πριν διαπιστώσουν ότι δεν ήταν πειστικά. Ειδικότερα, δεν είχαν ελέγξει την αυθεντικότητα των αντιγράφων των εγγράφων που είχαν εκδοθεί από το γραφείο της UNHCR στο Νέο Δελχί και τα οποία παρείχαν στους αιτούντες το καθεστώς του πρόσφυγα, παρότι ο έλεγχος αυτός μπορούσε να είχε πραγματοποιηθεί εύκολα. Κατά συνέπεια, δεν είχαν διενεργήσει προσεκτική και ενδελεχή εξέταση της αίτησης ασύλου, όπως απαιτείται από το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, παραβιάζοντας την εν λόγω διάταξη σε συνδυασμό με το άρθρο 3.

⁽²¹⁹⁾ ΕΔΔΑ, *F.G. κατά Σουηδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 43611/11, 23 Μαρτίου 2016, σκέψεις 126-127· ΕΔΔΑ, *J.K. και λοιποί κατά Σουηδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 59166/12, 23 Αυγούστου 2016, σκέψη 98.

⁽²²⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 37201/06, 28 Φεβρουαρίου 2008, σκέψη 129.

⁽²²¹⁾ ΕΔΔΑ, *J.K. και λοιποί κατά Σουηδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 59166/12, 23 Αυγούστου 2016, σκέψη 93· ΕΔΔΑ, *M.A. κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 52589/13, 18 Νοεμβρίου 2014, σκέψη 55· ΕΔΔΑ, *Salah Sheekh κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 1948/04, 11 Ιανουαρίου 2007, σκέψη 148· ΕΔΔΑ, *R.C. κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 41827/07, 9 Μαρτίου 2010, σκέψη 50· *M.I. κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 56390/21, 12 Νοεμβρίου 2024.

⁽²²²⁾ ΕΔΔΑ, *Matsiukhina και Matsiukhin κατά Σουηδίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 31260/04, 21 Ιουνίου 2005· ΕΔΔΑ, *Collins και Akaziebie κατά Σουηδίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 23944/05, 8 Μαρτίου 2007· ΕΔΔΑ, *A.A.M. κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 68519/10, 3 Απριλίου 2014.

⁽²²³⁾ ΕΔΔΑ, *Singh και λοιποί κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 33210/11, 2 Οκτωβρίου 2012.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Α.Μ.Α. κατά Κάτω Χωρών* ⁽²²⁴⁾, η οποία αφορούσε επακόλουθες αιτήσεις ασύλου τελευταίας στιγμής που υποβλήθηκαν λίγο πριν από την απομάκρυνση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι αρχές είχαν αποκλείσει τα έγγραφα που υπέβαλε ο αιτών στην αίτησή του που ήταν τελευταίας στιγμής, χωρίς να αξιολογήσουν την ενδεχόμενη συνάφειά τους.

Λαμβάνοντας υπόψη τον απόλυτο χαρακτήρα των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται δυνάμει των άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ και λαμβάνοντας υπόψη την ευάλωτη θέση των αιτούντων άσυλο, οι αρχές ενδέχεται να κληθούν να αξιολογήσουν αυτεπαγγέλτως αν υπάρχει κίνδυνος. Όταν ένας αιτών επιλέγει να μην επικαλεστεί ή να μην αποκαλύψει έναν συγκεκριμένο ατομικό λόγο ασύλου, αποφεύγοντας σκόπιμα να τον αναφέρει, δεν μπορεί να αναμένεται από το κράτος να εντοπίσει αυτεπαγγέλτως αυτόν τον λόγο. Ωστόσο, όταν το κράτος λαμβάνει γνώση πραγματικών περιστατικών που αφορούν ένα συγκεκριμένο άτομο και τα οποία θα μπορούσαν να το εκθέσουν σε κίνδυνο κακομεταχείρισης μετά την επιστροφή του στη χώρα καταγωγής —για παράδειγμα, λόγω συμμετοχής του σε ομάδα που εκτίθεται συστηματικά σε κακομεταχείριση— οι αρχές οφείλουν να προβούν αυτεπαγγέλτως σε εκτίμηση του κινδύνου ⁽²²⁵⁾.

Το άρθρο 36 της ΕΣΔΑ παρέχει το δικαίωμα σε ένα κράτος μέλος να παρέμβει σε υπόθεση που έχει υποβληθεί ενώπιον του Δικαστηρίου από δικό του υπήκοο κατά άλλου κράτους μέλους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η διάταξη αυτή —η οποία εισήχθη στην ΕΣΔΑ προκειμένου ένα κράτος να έχει τη δυνατότητα να παράσχει διπλωματική προστασία στους υπηκόους του— δεν εφαρμόζεται σε υποθέσεις όπου η προσφυγή του αιτούντος βασίζεται στον φόβο επιστροφής του στο κράτος μέλος της ιθαγένειάς του, όπου θεωρεί ότι θα υφίστατο μεταχείριση αντίθετη στα άρθρα 2 και 3 της Συνθήκης ⁽²²⁶⁾.

Δυνάμει της νομολογίας του ΕΔΔΑ, ο κίνδυνος πρέπει να εκτιμάται όχι μόνο βάσει επιμέρους παραγόντων αλλά και σωρευτικά ⁽²²⁷⁾. Οποιαδήποτε εκτίμηση πρέπει να εξατομικεύεται, λαμβανομένων υπόψη όλων των αποδεικτικών

⁽²²⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Α.Μ.Α. κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 23048/19, 24 Οκτωβρίου 2023.

⁽²²⁵⁾ ΕΔΔΑ, *F.G. κατά Σουηδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 43611/11, 23 Μαρτίου 2016, σκέψη 127.

⁽²²⁶⁾ ΕΔΔΑ, *I. κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 61204/09, 5 Σεπτεμβρίου 2013.

⁽²²⁷⁾ ΕΔΔΑ, *S.F. και λοιποί κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 52077/10, 15 Μαΐου 2012, σκέψεις 68-69.
ΕΔΔΑ, *Α.Μ.Α. κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 23048/19, 24 Οκτωβρίου 2023, σκέψη 68.

στοιχείων ⁽²²⁸⁾. Τυχόν δίωξη που έχει υποστεί ένα πρόσωπο στο παρελθόν ενδέχεται να αποτελεί ισχυρή ένδειξη μελλοντικού κινδύνου ⁽²²⁹⁾. Ωστόσο, η απουσία προηγούμενης δίωξης ή κακομεταχείρισης δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα κατά την εκτίμηση του κινδύνου μελλοντικής κακομεταχείρισης ⁽²³⁰⁾.

Κατά την εκτίμηση του κινδύνου που συνεπάγεται η επιστροφή, το ΕΔΔΑ έχει εξετάσει στοιχεία σχετικά με τις γενικές συνθήκες της χώρας, καθώς και στοιχεία που αφορούν την ύπαρξη τυχόν κινδύνων ειδικά για τον προσφεύγοντα. Έχει παράσχει καθοδήγηση σχετικά με τα έγγραφα που μπορούν να λαμβάνονται υπόψη κατά την εξέταση των συνθηκών της χώρας, όπως εκθέσεις της UNHCR και διεθνών οργανώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα ⁽²³¹⁾. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ορισμένες εκθέσεις ως αναξιόπιστες, σε περιπτώσεις όπου οι πηγές των πληροφοριών είναι άγνωστες και τα συμπεράσματα ανακόλουθα με άλλες αξιόπιστες αναφορές ⁽²³²⁾.

Όταν ο ενδιαφερόμενος δεν έχει απελαθεί, η χρονική στιγμή για την εκτίμηση του κινδύνου είναι η ημερομηνία της αξιολόγησης από το ΕΔΔΑ ⁽²³³⁾. Όταν ένας αιτών έχει ήδη απελαθεί, το ΕΔΔΑ εξετάζει αν το άτομο έχει υποστεί κακομεταχείριση, συμπεριλαμβανομένης της μεταχείρισης κατά τη διαδικασία απομάκρυνσης ⁽²³⁴⁾, ή αν οι διαθέσιμες πληροφορίες κατά τη στιγμή της απομάκρυνσης σχετικά με τη χώρα καταγωγής αποδεικνύουν ότι υπάρχουν ουσιαστικοί λόγοι να πιστεύεται ότι ο αιτών θα υφίστατο κακομεταχείριση.

⁽²²⁸⁾ ΕΔΔΑ, *R.C. κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 41827/07, 9 Μαρτίου 2010, σκέψη 51 (σχετικά με το ιατρικό πιστοποιητικό)· ΕΔΔΑ, *N. κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 23505/09, 20 Ιουλίου 2010, σκέψη 52· ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγές αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011.

⁽²²⁹⁾ ΕΔΔΑ, *R.C. κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 41827/07, 9 Μαρτίου 2010· ΕΔΔΑ, *J.K. και λοιποί κατά Σουηδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 59166/12, 23 Αυγούστου 2016, σκέψεις 99-102.

⁽²³⁰⁾ ΕΔΔΑ, *T.K. και άλλοι κατά Λιθουανίας*, προσφυγή αριθ. 55978/20, 22 Μαρτίου 2022, σκέψεις 81-82.

⁽²³¹⁾ ΕΔΔΑ, *N.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 25904/07, 17 Ιουλίου 2008, σκέψεις 118-122.

⁽²³²⁾ ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγές αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011, σκέψεις 230-234.

⁽²³³⁾ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 37201/06, 28 Φεβρουαρίου 2008· ΕΔΔΑ, *Khasanov και Rakhmanov κατά Ρωσίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 28492/15 και 49975/15, 29 Απριλίου 2022, σκέψη 106.

⁽²³⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Thuo κατά Κύπρου*, προσφυγή αριθ. 3869/07, 4 Απριλίου 2017.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽²³⁵⁾, το ΕΔΔΑ εξέτασε εκθέσεις διεθνών οργανισμών σχετικά με τις συνθήκες και τα επίπεδα βίας στη Σομαλία, καθώς και σχετικά με τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράττονταν από τη σομαλική ισλαμική ομάδα ανταρτών αλ Σαμπάαμπ. Το Δικαστήριο δεν μπορούσε να βασιστεί σε κυβερνητική έκθεση διερευνητικής αποστολής για τη Σομαλία από το Ναϊρόμπι της Κένυας, καθώς περιείχε πληροφορίες από απροσδιόριστες και ανώνυμες πηγές, οι οποίες έρχονταν σε αντίθεση με άλλες δημόσια διαθέσιμες πληροφορίες. Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι συνθήκες στη Σομαλία δεν ήταν πιθανό να βελτιωθούν σύντομα.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Muminov κατά Ρωσίας* ⁽²³⁶⁾, ο προσφεύγων ήταν Ουζμπεκός υπήκοος ο οποίος, βάσει των διαθέσιμων πληροφοριών, εξέτιε ποινή πενταετούς φυλάκισης στο Ουζμπεκιστάν αφού είχε εκδοθεί από τη Ρωσία. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, παρότι δεν υπήρχαν άλλες αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση του προσφεύγοντος μετά την έκδοσή του, πέραν της καταδίκης του, υπήρχαν ωστόσο επαρκείς και αξιόπιστες αναφορές σχετικά με τη γενική κακομεταχείριση των καταδικασθέντων στο Ουζμπεκιστάν ώστε να στοιχειοθετείται για το Δικαστήριο παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

4.1.4. Επάρκεια της προστασίας

Δυνάμει του διεθνούς δικαίου των προσφύγων, ένας αιτών άσυλο που ισχυρίζεται ότι κινδυνεύει να υποστεί δίωξη δικαιούται το καθεστώς του πρόσφυγα εάν μπορεί να αποδείξει τόσο την ύπαρξη δικαιολογημένου φόβου δίωξης για έναν από τους λόγους που προβλέπονται από τη [Σύμβαση της Γενεύης του 1951](#) όσο και ανεπάρκεια κρατικής προστασίας. Επάρκεια κρατικής προστασίας σημαίνει βούληση και ικανότητα του κράτους υποδοχής, μέσω κρατικών παραγόντων ή άλλων οντοτήτων που ελέγχουν τμήματα του εδάφους του κράτους, να παρέχει μέσω του νομικού συστήματός του ένα εύλογο επίπεδο προστασίας έναντι της κακομεταχείρισης που φοβάται ο αιτών άσυλο.

⁽²³⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγές αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011.

⁽²³⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Muminov κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 42502/06, 11 Δεκεμβρίου 2008.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, κατά τον καθορισμό της επιλεξιμότητας για τη χορήγηση καθεστώτος πρόσφυγα ή επικουρικής προστασίας, είναι αναγκαίο να εξετάζεται αν στη χώρα της προτεινόμενης επιστροφής ο αιτών θα ήταν προστατευμένος από την επαπειλούμενη βλάβη ή όχι. Το άρθρο 7 του **κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης** ορίζει ότι: «Μόνο οι ακόλουθοι φορείς μπορούν να παρέχουν προστασία κατά της δίωξης ή της σοβαρής βλάβης, υπό την προϋπόθεση ότι είναι σε θέση και επιθυμούν να παράσχουν αποτελεσματική και μη προσωρινή προστασία [...]: α) το κράτος β) σταθερές, εδραιωμένες μη κρατικές αρχές, συμπεριλαμβανομένων διεθνών οργανισμών, που ελέγχουν το κράτος ή σημαντικό μέρος του εδάφους του κράτους.» Για την αποτροπή της δίωξης απαιτούνται εύλογα μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της λειτουργίας αποτελεσματικού νομικού συστήματος για τον εντοπισμό, τη δίωξη και την επιβολή ποινών. Οι αιτούντες πρέπει να έχουν πρόσβαση στο εν λόγω σύστημα προστασίας.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Salahadin Abdulla κ.λπ.* ⁽²³⁷⁾, που αφορούσε την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα, το ΔΕΕ έκρινε ότι για να θεωρηθεί επαρκής η προστασία που προσφέρει το κράτος της ιθαγένειας του πρόσφυγα, το κράτος ή άλλες οντότητες που παρέχουν προστασία δυνάμει του άρθρου 7 παράγραφος 1 της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης) πρέπει αντικειμενικά να διαθέτουν ένα εύλογο επίπεδο ικανότητας και τη βούληση να αποτρέπουν πράξεις δίωξης. Οφείλουν να λαμβάνουν εύλογα μέτρα για την αποτροπή της δίωξης, μεταξύ άλλων μέσω της λειτουργίας αποτελεσματικού νομικού συστήματος προσβάσιμου από τον ενδιαφερόμενο μετά την παύση του καθεστώτος του πρόσφυγα ώστε να παρέχεται η δυνατότητα εντοπισμού, δίωξης και επιβολής ποινών για πράξεις που συνιστούν δίωξη. Το κράτος, ή άλλη οντότητα που παρέχει προστασία, πρέπει να πληροί συγκεκριμένες προϋποθέσεις, μεταξύ των οποίων να διαθέτει τη δικαιοδοσία, την οργανωτική δομή και τα μέσα που απαιτούνται ώστε να μπορεί να διατηρεί ένα ελάχιστο επίπεδο νόμου και τάξης στη χώρα ιθαγένειας του πρόσφυγα.

⁽²³⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 2010, *Salahadin Abdulla και λοιποί κατά Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, ECLI:EU:C:2010:105.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *OA* ⁽²³⁸⁾, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης διευκρίνισε υπό ποιες προϋποθέσεις μια αλλαγή των συνθηκών στη χώρα καταγωγής μπορεί να δικαιολογήσει τη λήξη του καθεστώτος του πρόσφυγα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η κοινωνική και οικονομική υποστήριξη που παρέχεται από ιδιωτικούς φορείς δεν μπορεί να θεωρηθεί προστασία κατά την έννοια της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης) και, συνεπώς, είναι άνευ σημασίας κατά την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας ή της διαθεσιμότητας της προστασίας που παρέχεται από τη χώρα καταγωγής ή κατά τον προσδιορισμό του αν το ενδιαφερόμενο πρόσωπο εξακολουθεί να έχει βάσιμο φόβο δίωξης.

Για τους Παλαιστίνιους πρόσφυγες υφίσταται ειδικό καθεστώς προστασίας. Η Υπηρεσία Αρωγής και Έργων του ΟΗΕ για τους Παλαιστίνιους Πρόσφυγες στην Εγγύς Ανατολή (UNRWA) ιδρύθηκε με σκοπό να τους παρέχει προστασία και αρωγή. Η UNRWA δραστηριοποιείται στη Δυτική Όχθη, συμπεριλαμβανομένης της ανατολικής Ιερουσαλήμ και της Λωρίδας της Γάζας, καθώς και στην Ιορδανία, στη Συρία και στον Λίβανο. Όσοι λαμβάνουν βοήθεια από την UNRWA δεν δικαιούνται το καθεστώς του πρόσφυγα [άρθρο 12 παράγραφος 1 στοιχείο α) του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης ο οποίος ενσωματώνει στο δίκαιο της ΕΕ το άρθρο 1 Δ της Σύμβασης της Γενεύης του 1951].

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Bolbol* ⁽²³⁹⁾ αφορούσε μια ανιθαγενή παλαιστινιακής καταγωγής, η οποία έφυγε από τη Λωρίδα της Γάζας και έφτασε στην Ουγγαρία, όπου υπέβαλε αίτηση ασύλου χωρίς να έχει προηγουμένως ζητήσει προστασία ή βοήθεια από την UNRWA. Το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι, για τους σκοπούς του άρθρου 12 παράγραφος 1 στοιχείο α) της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης), ένα πρόσωπο θα πρέπει να θεωρείται ότι έχει λάβει προστασία και αρωγή από οργανισμό του ΟΗΕ, πέραν της UNHCR, μόνο εφόσον έχει όντως χρησιμοποιήσει αυτή την προστασία ή αρωγή, και όχι επειδή τη δικαιούται απλώς θεωρητικά.

⁽²³⁸⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Ιανουαρίου 2021, *Secretary of State for the Home Department κατά OA*, C-255/19, ECLI:EU:C:2021:36.

⁽²³⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουνίου 2010, *Nawras Bolbol κατά Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-31/09, ECLI:EU:C:2010:351.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *El Kott* ⁽²⁴⁰⁾, το ΔΕΕ διευκρίνισε περαιτέρω ότι πρόσωπα που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την περιοχή όπου δραστηριοποιείται η UNRWA για λόγους ανεξάρτητους της θέλησής τους και πέραν του ελέγχου και της βούλησής τους πρέπει να αναγνωρίζονται αυτόματα ως πρόσφυγες, εάν δεν συντρέχει κανένας από τους λόγους αποκλεισμού που προβλέπονται στο άρθρο 12 παράγραφος 1 στοιχείο β) ή στο άρθρο 12 παράγραφοι 2 και 3 της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *SN και LN* ⁽²⁴¹⁾, το ΔΕΕ διευκρίνισε τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η προστασία της UNRWA θεωρείται ότι έχει παύσει σύμφωνα με το άρθρο 12 παράγραφος 1 στοιχείο α) δεύτερη περίοδος της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης). Το Δικαστήριο έκρινε ότι η προστασία ή η συνδρομή της UNRWA πρέπει να θεωρείται ότι έχει παύσει όταν ο Οργανισμός αδυνατεί να εξασφαλίσει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης στους δικαιούχους της προστασίας του και όταν αυτοί θα βρεθούν σε κατάσταση σοβαρής ανασφάλειας σε περίπτωση επιστροφής τους στον τομέα των επιχειρήσεων της UNRWA.

Βάσει της ΕΣΔΑ, κατά την εκτίμηση του κατά πόσον η μεταχείριση στην οποία ενδέχεται να εκτεθεί ένας αιτών μετά την επιστροφή του είναι επαρκώς σοβαρή ώστε να ενεργοποιεί το άρθρο 3, το ΕΔΔΑ εξετάζει αν η χώρα υποδοχής είναι σε θέση και πρόθυμη να προστατεύσει στην πράξη το πρόσωπο από κακομεταχείριση.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Hida κατά Δανίας* ⁽²⁴²⁾, ο προσφεύγων ήταν μέλος της εθνικής κοινότητας των Ρομά που βρέθηκε αντιμέτωπος με το ενδεχόμενο αναγκαστικής επιστροφής στο Κόσοβο κατά τη διάρκεια της σύρραξης του 2004. Το Δικαστήριο εξέφρασε τον προβληματισμό του σχετικά με περιστατικά βίας και εγκλήματα κατά μειονοτήτων και θεώρησε ότι εξακολουθούσε να υφίσταται ανάγκη διεθνούς προστασίας για μέλη

⁽²⁴⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2012, *Mostafa Abed El Karem El Kott και λοιποί κατά Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-364/11, ECLI:EU:C:2012:826.

⁽²⁴¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Ιουνίου 2024, *SN και LN κατά Zamestnik-predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite*, C-563/22, ECLI:EU:C:2024:494.

⁽²⁴²⁾ ΕΔΔΑ, *Hida κατά Δανίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 38025/02, 19 Φεβρουαρίου 2004.

εθνοτικών κοινοτήτων όπως οι Ρομά. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι η Αποστολή των Ηνωμένων Εθνών για την προσωρινή διοίκηση στο Κόσοβο (UNMIK) διεξήγε εξατομικευμένη διαδικασία ελέγχου πριν από κάθε αναγκαστική επιστροφή που πρότεινε ο επικεφαλής της δανικής εθνικής αστυνομίας. Στις περιπτώσεις όπου η UNMIK είχε προβάλει αντιρρήσεις για ορισμένες επιστροφές, ο επικεφαλής της αστυνομίας τις είχε αναστείλει μέχρι νεότερας. Ο επικεφαλής της αστυνομίας δεν είχε ακόμη επικοινωνήσει με την UNMIK όσον αφορά την υπόθεση του προσφεύγοντος καθώς δεν είχε ακόμη προγραμματιστεί η αναγκαστική επιστροφή του προσφεύγοντος. Υπό αυτές τις περιστάσεις, το Δικαστήριο πείστηκε ότι, σε περίπτωση που η UNMIK αντιτασσόταν στην αναγκαστική επιστροφή του, αυτή θα αναστελλόταν μέχρι νεότερας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν προέκυψαν ουσιαστικοί λόγοι να πιστεύεται ότι ο προσφεύγων, ως μέλος της εθνοτικής κοινότητας των Ρομά, θα αντιμετώπιζε πραγματικό κίνδυνο να υποστεί βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία μετά την επιστροφή του στο Κόσοβο. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε την υπόθεση ως μη παραδεκτή λόγω του προφανούς αβάσιμου χαρακτήρα της.

Στην υπόθεση *A.D. και άλλοι κατά Σουηδίας* ⁽²⁴³⁾, το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι ο προσφεύγων αντιμετώπιζε κίνδυνο κακομεταχείρισης από μη κρατικούς φορείς σε περίπτωση επιστροφής του στην Αλβανία. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη πρόσφατες εκθέσεις, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η ικανότητα των αλβανικών αρχών να προστατεύουν τους πολίτες τους δεν μπορεί να θεωρηθεί ανεπαρκής για το γενικό σύνολο του πληθυσμού της χώρας, ούτε μπορεί να θεωρηθεί γενικά ανεπαρκής για όλα τα πρόσωπα που αποτελούν στόχο εγκληματικών οργανώσεων. Κατά συνέπεια, η απομάκρυνση των προσφευγόντων δεν θα συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ έχει κληθεί να εξετάσει αν η παροχή **διπλωματικών διαβεβαιώσεων** από το κράτος υποδοχής μπορεί να αποτρέψει ή όχι τον κίνδυνο κακομεταχείρισης στον οποίο θα εκτίθετο διαφορετικά ένα πρόσωπο μετά την επιστροφή του. Σε περιπτώσεις όπου το κράτος υποδοχής έχει παράσχει διαβεβαιώσεις, αυτές δεν είναι από μόνες τους επαρκείς ώστε να εξασφαλίζουν κατάλληλη προστασία έναντι του κινδύνου της κακομεταχείρισης. Πρέπει να εξετάζεται αν η πρακτική εφαρμογή των διαβεβαιώσεων συνιστά ή όχι επαρκή εγγύηση του ότι το

⁽²⁴³⁾ ΕΔΔΑ, *A.D. και άλλοι κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 22283/21, 7 Μαΐου 2024.

πρόσωπο θα προστατευτεί έναντι του κινδύνου κακομεταχείρισης. Η βαρύτητα που δίνεται στις διαβεβαιώσεις από το κράτος υποδοχής εξαρτάται κάθε φορά από τις συνθήκες που επικρατούν κατά τη δεδομένη χρονική στιγμή.

Το προκαταρκτικό ερώτημα για το ΕΔΔΑ είναι αν η γενική κατάσταση όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα στο κράτος υποδοχής αποκλείει την αποδοχή τυχόν διαβεβαιώσεων. Σε σπάνιες μόνο περιπτώσεις μπορεί η γενική κατάσταση σε μια χώρα να συνεπάγεται την απόδοση μηδενικής βαρύτητας σε τυχόν διαβεβαιώσεις. Συνήθως, το Δικαστήριο αξιολογεί καταρχάς την ποιότητα των παρεχόμενων διαβεβαιώσεων και, εν συνεχεία, το αν, δεδομένων των πρακτικών του κράτους υποδοχής, αυτές είναι αξιόπιστες. Κατά τη διαδικασία αυτή, το Δικαστήριο εξετάζει επίσης διάφορους παράγοντες που περιγράφονται στη νομολογία ⁽²⁴⁴⁾.

4.1.5. Εναλλακτική εγχώριας προστασίας

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ αλλά και της ΕΣΔΑ, τα κράτη δύνανται να συνάγουν ότι ένα πρόσωπο το οποίο βρίσκεται σε κίνδυνο στην περιοχή από την οποία κατάγεται μπορεί να είναι ασφαλές σε άλλο τμήμα της χώρας του και, ως εκ τούτου, να μη χρήζει διεθνούς προστασίας.

Βάσει του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 8 του [κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης](#) προβλέπει ότι, όταν ο φόβος δίωξης δεν προέρχεται από κρατικούς φορείς, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να εξετάσουν αν ο αιτών άσυλο μπορεί να ταξιδέψει με ασφάλεια και νομιμότητα και να εισέλθει σε άλλο τμήμα της χώρας καταγωγής του. Μια τέτοια εξέταση δεν απαιτείται όταν ο φόβος δίωξης προέρχεται από κρατικούς φορείς, καθώς σε αυτές τις περιπτώσεις το άρθρο 8 παράγραφος 2 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης θεσπίζει τεκμήριο ότι δεν υφίσταται αποτελεσματική προστασία για τον αιτούντα. Κατά την εξέταση της δυνατότητας εσωτερικής μετεγκατάστασης, τα κράτη μέλη οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη διάφορες προσωπικές περιστάσεις του αιτούντος.

⁽²⁴⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Τ.Μ. και λοιποί κατά Ρωσίας*, προσφυγές αριθ. 31189/15 και άλλες πέντε, 7 Νοεμβρίου 2017, σκέψη 24· ΕΔΔΑ, *Tarakhel κατά Ελβετίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 29217/12, 4 Νοεμβρίου 2014, σκέψεις 120-122· ΕΔΔΑ, *Gayratbek Saliev κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 39093/13, 17 Απριλίου 2014, σκέψεις 65-67· ΕΔΔΑ, *Othman (Abu Qatada) κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 8139/09, 17 Ιανουαρίου 2012, σκέψη 189· ΕΔΔΑ, *Ismoilov και λοιποί κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 2947/06, 24 Απριλίου 2008, σκέψη 127· ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 37201/06, 28 Φεβρουαρίου 2008.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, μια εσωτερική μετεγκατάσταση που προτείνεται από το κράτος πρέπει να υπόκειται σε λεπτομερή αξιολόγηση από το σημείο επιστροφής μέχρι τον τόπο προορισμού. Κατά τη διαδικασία αυτή εξετάζεται αν ο τόπος επιστροφής είναι ασφαλής, αν η διαδρομή περιλαμβάνει οδικούς ελέγχους ή αν ορισμένες περιοχές είναι ασφαλείς προκειμένου να περάσει από αυτές ο ενδιαφερόμενος για να φτάσει στον τόπο προορισμού. Απαιτείται επίσης αξιολόγηση των ατομικών περιστάσεων του αιτούντος (²⁴⁵).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (²⁴⁶), το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ δεν αποκλείει, καταρχήν, τη δυνατότητα των κρατών μελών να βασίζονται στο ενδεχόμενο της εσωτερικής μετεγκατάστασης, υπό την προϋπόθεση ότι το πρόσωπο που επιστρέφει θα μπορούσε με ασφάλεια να αποφύγει την έκθεσή του σε πραγματικό κίνδυνο κακομεταχείρισης ενόσω ταξιδεύει προς τον τόπο προορισμού του και ενόσω γίνεται δεκτό και εγκαθίσταται εκεί. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το Δικαστήριο έκρινε ότι ενδέχεται να υπάρχουν τμήματα της νότιας και κεντρικής Σομαλίας όπου ένα πρόσωπο το οποίο επιστρέφει στη χώρα δεν θα βρισκόταν κατ' ανάγκη αντιμέτωπο με πραγματικό κίνδυνο κακομεταχείρισης αποκλειστικά και μόνο λόγω της κατάστασης γενικευμένης βίας. Εάν τα πρόσωπα που επιστρέφουν έπρεπε να μεταβούν ή να διασχίσουν περιοχή υπό τον έλεγχο της αλ Σαμπάαμπ, θα εκτίθεντο πιθανώς σε κίνδυνο μεταχείρισης που αντιβαίνει το άρθρο 3, εκτός εάν μπορούσε να αποδειχθεί ότι ο προσφεύγων είχε πρόσφατη εμπειρία διαμονής στη Σομαλία και μπορούσε επομένως να διαφύγει την προσοχή της αλ Σαμπάαμπ. Στην περίπτωση του προσφεύγοντος, το Δικαστήριο έκρινε ότι για μια σειρά λόγων ο προσφεύγων αντιμετώπιζε όντως πραγματικό κίνδυνο έκθεσης σε μεταχείριση που αντιβαίνει στο άρθρο 3 (²⁴⁷).

(²⁴⁵) ΕΔΔΑ, *A.A.M. κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 68519/10, 3 Απριλίου 2014, σκέψη 73· ΕΔΔΑ, *J.K. και Λοίποι κατά Σουηδίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 59166/12, 23 Αυγούστου 2016, σκέψη 96.

(²⁴⁶) ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγές αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011.

(²⁴⁷) Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *M.Y.H. κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 50859/10, 27 Ιουνίου 2013.

4.1.6. Ασφαλείς τρίτες χώρες

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, ένα κράτος μέλος της ΕΕ ενδέχεται να μπορεί, για λόγους διεθνούς προστασίας, να επιστρέψει έναν αιτούντα σε άλλη χώρα για την εξέταση της αίτησής του, υπό την προϋπόθεση ότι η εν λόγω χώρα θεωρείται ασφαλής και παρέχονται συγκεκριμένες εγγυήσεις. Στην παρούσα ενότητα επεξηγείται πότε αυτό είναι εφικτό. Οι ισχύουσες διαδικαστικές εγγυήσεις για ενήλικες περιγράφονται στην [ενότητα 5.2](#) και εκείνες για τα ασυνόδευτα παιδιά στην [ενότητα 9.1](#).

Μια χώρα μπορεί να θεωρηθεί ασφαλής εφόσον πληροί το σύνολο των προϋποθέσεων που απαριθμούνται στο άρθρο 59 του [κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου](#), όπως τροποποιήθηκε με τον [κανονισμό \(ΕΕ\) 2026/463 για τις ασφαλείς τρίτες χώρες](#). Μεταξύ αυτών, ο αιτών άσυλο πρέπει να γίνει δεκτός από την **ασφαλή τρίτη χώρα**, να έχει τη δυνατότητα να ζητήσει αποτελεσματική προστασία (άρθρο 57) και, εφόσον κριθεί ότι χρήζει διεθνούς προστασίας, να τυγχάνει μεταχείρισης σύμφωνα με τη [Σύμβαση της Γενεύης του 1951](#). Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διασφαλίζεται από τα εμπλεκόμενα κράτη ότι ο ενδιαφερόμενος δεν θα βρεθεί αντιμέτωπος με τον κίνδυνο επαναπροώθησης σε μη ασφαλή χώρα. Επιπλέον, η έννοια της «ασφαλούς τρίτης χώρας» προϋποθέτει την εκπλήρωση μίας από τις ακόλουθες τρεις προϋποθέσεις: την ύπαρξη δεσμού μεταξύ του αιτούντος και της τρίτης χώρας, τη διέλευση από το έδαφος της εν λόγω τρίτης χώρας ή τη σύναψη συμφωνίας ή ρύθμισης με την τρίτη χώρα η οποία πληροί ορισμένες εγγυήσεις. Οι κανόνες σχετικά με τις ασφαλείς τρίτες χώρες δεν ισχύουν για τις μεταφορές προς άλλο κράτος μέλος της ΕΕ, την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, τη Νορβηγία και την Ελβετία, καθώς σε αυτές εφαρμόζεται η διαδικασία του Δουβλίνου (βλ. [ενότητα 5.2](#)).

Οι ασφαλείς τρίτες χώρες πρέπει να διακρίνονται από τις **ασφαλείς χώρες καταγωγής**. Τα κράτη μέλη μπορούν να χαρακτηρίσουν ορισμένες χώρες καταγωγής ως ασφαλείς, εφόσον πληρούν τις αυστηρές προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 61 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου, όπως τροποποιήθηκαν από τον [κανονισμό 2024/464](#). Η εξέταση της ουσίας των αιτήσεων που προέρχονται από αιτούντες των χωρών αυτών μπορεί να επιταχυνθεί (βλ. [ενότητα 5.1.4](#)).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Alaice* ⁽²⁴⁸⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι ο χαρακτηρισμός τρίτων χωρών ως ασφαλών από τα κράτη μέλη μπορεί να προκύπτει από νομοθετική πράξη, υπό την προϋπόθεση ότι ο χαρακτηρισμός αυτός υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο ως προς τη συμμόρφωσή του με τις ουσιαστικές προϋποθέσεις που προβλέπει το δίκαιο της ΕΕ. Για τον σκοπό αυτόν, οι πληροφορίες στις οποίες βασίζεται ο χαρακτηρισμός μιας τρίτης χώρας ως ασφαλούς πρέπει να είναι προσβάσιμες τόσο στον αιτούντα όσο και στην αρμόδια δικαστική αρχή.

Ο κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου προβλέπει τη σύσταση κοινών καταλόγων της ΕΕ για τις ασφαλείς τρίτες χώρες (άρθρο 60) και για τις ασφαλείς χώρες καταγωγής (άρθρο 62). Ο **κανονισμός για τις ασφαλείς χώρες καταγωγής** καθιερώνει έναν κοινό για την ΕΕ κατάλογο ασφαλών τρίτων χωρών, στον οποίο περιλαμβάνονται όλες οι υποψήφιες χώρες προς ένταξη στην ΕΕ που εκπληρώνουν συγκεκριμένα κριτήρια, καθώς και αρκετές άλλες χώρες που παρατίθενται στο παράρτημα II.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, και κυρίως του άρθρου 3, το ΕΔΔΑ εξετάζει, μεταξύ των διαφόρων στοιχείων που έχει στη διάθεσή του, τυχόν αξιόπιστες εκθέσεις σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα προκειμένου να εκτιμήσει τις προβλέψιμες συνέπειες της προτεινόμενης απομάκρυνσης σε τρίτες χώρες. Το κράτος που προβαίνει στην απομάκρυνση έχει καθήκον να εξακριβώσει τον κίνδυνο, ιδίως όταν οι εκθέσεις για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε μια χώρα δείχνουν ότι το συγκεκριμένο κράτος γνώριζε ή έπρεπε να γνωρίζει την ύπαρξη τέτοιων κινδύνων για το απομακρυνόμενο πρόσωπο από το να εκτεθεί σε συνθήκες κράτησης ή συνθήκες διαβίωσης που ισοδυναμούν με εξευτελιστική μεταχείριση. Το ΕΔΔΑ απαιτεί επίσης από τα κράτη απομάκρυνσης να διασφαλίζουν ότι τα άτομα θα έχουν αποτελεσματική πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου στη χώρα υποδοχής ⁽²⁴⁹⁾.

⁽²⁴⁸⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Αυγούστου 2025, *LC και CP κατά Commissione Territoriale per il riconoscimento della Protezione Internazionale di Roma*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-758/24 και C-759/24, ECLI:EU:C:2025:591.

⁽²⁴⁹⁾ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011, σκέψεις 338-359 και 366-367.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ilias και Ahmed κατά Ουγγαρίας* ⁽²⁵⁰⁾, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Ουγγαρία παραβίασε το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ απελαύνοντας δύο Μπανγκλαντεσιανούς αιτούντες άσυλο στη Σερβία από ζώνη διέλευσης που βρίσκεται στα σύνορα. Οι αρχές δεν είχαν αξιολογήσει δεόντως αν οι αιτούντες θα είχαν πραγματική πρόσβαση στις διαδικασίες ασύλου στη συγκεκριμένη χώρα ή αν θα διέτρεχαν κίνδυνο αλυσιδωτής επαναπροώθησης στη Βόρεια Μακεδονία ή στην Ελλάδα, όπου οι συνθήκες υποδοχής για τους αιτούντες άσυλο παραβιάζαν τα πρότυπα της Σύμβασης.

4.1.7. Αποκλεισμός από τη διεθνή προστασία

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, τα άρθρα 12 και 17 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, τα οποία στηρίζονται στο άρθρο 1 ΣΤ της *Σύμβασης της Γενεύης του 1951*, περιλαμβάνουν διατάξεις οι οποίες αποκλείουν από τη διεθνή προστασία όσα πρόσωπα δεν κρίνονται άξια να υπαχθούν σε αυτή. Πρόκειται για πρόσωπα τα οποία φέρονται να έχουν διαπράξει μία τουλάχιστον από τις ακόλουθες πράξεις:

- έγκλημα κατά της ειρήνης, έγκλημα πολέμου ή έγκλημα κατά της ανθρωπότητας
- σοβαρό μη πολιτικό έγκλημα εκτός της χώρας ασύλου πριν το εν λόγω πρόσωπο γίνει δεκτό ως πρόσφυγας
- πράξη που αντιβαίνει προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών ⁽²⁵¹⁾.

Αφού διαπιστωθεί ότι συντρέχει ένας ή περισσότεροι από τους ανωτέρω λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 12 (για το καθεστώς πρόσφυγα) ή στο άρθρο 17 (για την επικουρική προστασία) του *κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης*, η αρχή ασύλου οφείλει να αποκλείσει τον αιτούντα από τη διεθνή προστασία.

⁽²⁵⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Ilias και Ahmed κατά Ουγγαρίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 47287/15, 21 Νοεμβρίου 2019.

⁽²⁵¹⁾ Βλ. επίσης τις αιτιολογικές σκέψεις 43-47 του *κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης*, καθώς και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 31ης Ιανουαρίου 2017, *Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides κατά Mostafa Lounani* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-573/14, ECLI:EU:C:2017:71.

Η έκδοση του ΕΥΑΑ *Αποκλεισμός: άρθρα 12 και 17 της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου* (που δημοσιεύθηκε υπό την προηγούμενη ονομασία του οργανισμού, Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Ασυλο ή EASO) παρέχει μια νομική ανάλυση που χρησιμεύει ως εργαλείο για τα δικαστήρια που εξετάζουν πιθανές υποθέσεις αποκλεισμού από τη διεθνή προστασία ⁽²⁵²⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *B και D* ⁽²⁵³⁾, το ΔΕΕ παρείχε καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής των ρητρών αποκλεισμού. Το γεγονός ότι ο αιτών στη συγκεκριμένη υπόθεση ήταν μέλος οργάνωσης και υποστήριζε ενεργά τον ένοπλο αγώνα της εν λόγω οργάνωσης δεν συνιστούσε αυτομάτως ισχυρή βάση ώστε να θεωρηθούν οι πράξεις του «σοβαρό μη πολιτικό έγκλημα» ή «πράξεις που αντιβαίνουν προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών». Και οι δύο διατάξεις θα συνεπάγονταν τον αποκλεισμό του από την προστασία προς τους πρόσφυγες. Ως βάση για να διαπιστωθεί αν υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ο αιτών ένοχος τέτοιων πράξεων ή εγκλημάτων πρέπει να ληφθεί μια κατά περίπτωση αξιολόγηση των συγκεκριμένων γεγονότων. Αυτό θα πρέπει να γίνει με σκοπό να διαπιστωθεί αν οι πράξεις της οργάνωσης πληρούν τους όρους των συγκεκριμένων διατάξεων και αν η ατομική ευθύνη της διάπραξης τους μπορεί να αποδοθεί στον αιτούντα, λαμβανομένου υπόψη του επιπέδου απόδειξης που προβλέπεται δυνάμει του άρθρου 12 παράγραφος 2 της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν *κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης*). Το Δικαστήριο πρόσθεσε επίσης ότι η βάση για τον αποκλεισμό από το καθεστώς του πρόσφυγα δεν εξαρτάται από το αν ο αιτών αποτελεί διαρκή απειλή για το κράτος μέλος υποδοχής ούτε από έλεγχο τήρησης της αρχής της αναλογικότητας στη συγκεκριμένη περίπτωση ⁽²⁵⁴⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ahmed* ⁽²⁵⁵⁾, το ΔΕΕ επιβεβαίωσε ότι οι λόγοι αποκλεισμού όσον αφορά την επικουρική προστασία δυνάμει του άρθρου 17 παράγραφος 1 της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν

⁽²⁵²⁾ EASO, *Αποκλεισμός: άρθρα 12 και 17 της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου – Δεύτερη έκδοση*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2020.

⁽²⁵³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 2010, *Bundesrepublik Deutschland κατά B και D* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-57/09 και C-101/09, ECLI:EU:C:2010:661.

⁽²⁵⁴⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Ιουνίου 2015, *H. T. κατά Land Baden-Württemberg*, C-373/13, ECLI:EU:C:2015:413.

⁽²⁵⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Σεπτεμβρίου 2018, *Shajin Ahmed κατά Bevéndorlási és Menekültügyi Hivatal*, C-369/17, ECLI:EU:C:2018:713.

κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης) θα πρέπει να εξεταστούν με βάση την ερμηνεία από το Δικαστήριο του άρθρου 12 παράγραφος 2 στοιχεία β) και γ) της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (υν **κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης**), το οποίο αφορά τον αποκλεισμό από το καθεστώς του πρόσφυγα.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *GM* ⁽²⁵⁶⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι το δίκαιο της ΕΕ δεν αποκλείει τον αποκλεισμό από το καθεστώς της επικουρικής προστασίας λόγω ποινικής καταδίκης για την οποία οι εθνικές αρχές είχαν ήδη γνώση κατά τον χρόνο χορήγησης του καθεστώτος του πρόσφυγα. Όσον αφορά τον αποκλεισμό από τη διεθνή προστασία λόγω προηγούμενων ποινικών καταδικών, βλ. επίσης την υπόθεση *Galte* ⁽²⁵⁷⁾, όπου ο αιτών είχε εκτίσει την ποινή του.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, καθώς η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας είναι απόλυτη, ανεξαρτήτως της συμπεριφοράς του θύματος, η φύση του αδικήματος που φέρεται να διέπραξε ο αιτών δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον για τους σκοπούς της αξιολόγησης δυνάμει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Κατά συνέπεια, η συμπεριφορά του αιτούντος, όσο και αν αυτή θεωρείται ανεπιθύμητη ή επικίνδυνη, δεν μπορεί να λαμβάνεται υπόψη.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Saadi κατά Ιταλίας* ⁽²⁵⁸⁾, το Δικαστήριο επαναβεβαίωσε τον απόλυτο χαρακτήρα της απαγόρευσης των βασανιστηρίων δυνάμει του άρθρου 3. Ο προσφεύγων διώχθηκε ποινικά στην Ιταλία για συμμετοχή σε δραστηριότητες διεθνούς τρομοκρατίας και διατάχθηκε η απομάκρυνσή του στην Τυνησία. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο προσφεύγων θα διέτρεχε πραγματικό κίνδυνο να υποστεί μεταχείριση που αντιβαίνει στο

⁽²⁵⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Σεπτεμβρίου 2022, *GM κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság και άλλων*, C-159/21, ECLI:EU:C:2022:708.

⁽²⁵⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Απριλίου 2025, *K.L. κατά Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos*, C-63/24 (Galte), ECLI:EU:C:2025:292.

⁽²⁵⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 37201/06, 28 Φεβρουαρίου 2008, σκέψη 138. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Ismoilov και λοιποί κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 2947/06, 24 Απριλίου 2008, σκέψη 127· ΕΔΔΑ, *Ryabikin κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 8320/04, 19 Ιουνίου 2008· ΕΔΔΑ, *U. κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 53254/20, 15 Φεβρουαρίου 2024· ΕΔΔΑ, *K.I. κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 5560/19, 15 Απριλίου 2021 (στην οποία το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι η εκτίμηση ex nunc του κατά πόσον ένα άτομο διατρέχει πραγματικό κίνδυνο μεταχείρισης αντίθετης προς το άρθρο 3 παραμένει εφαρμοστέα ακόμη και όταν έχει ανακληθεί το καθεστώς πρόσφυγα του ενδιαφερόμενου προσώπου).

άρθρο 3 εάν επέστρεφε στην Τυνησία. Η συμπεριφορά του και η σοβαρότητα των κατηγοριών εις βάρος του δεν είχαν καμία σημασία σε ό,τι αφορά την αξιολόγηση δυνάμει του άρθρου 3.

Παράδειγμα: Αντιθέτως, στην υπόθεση *A.M. κατά Κάτω Χωρών* ⁽²⁵⁹⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων δεν απέδειξε ότι υπήρχαν ουσιαστικοί κίνδυνοι να υποβληθεί σε μεταχείριση αντίθετη προς το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση απομάκρυνσής του στο Αφγανιστάν.

4.1.8. Παύση της διεθνούς προστασίας

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, όταν η κατάσταση κινδύνου σε μια χώρα έχει βελτιωθεί, τα άρθρα 11 και 16 του **κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης** επιτρέπουν τη λήξη της διεθνούς προστασίας, κατ' αντιστοιχία των ρητρών παύσης που προβλέπονται στο άρθρο 1 Γ της **Σύμβασης της Γενεύης του 1951**.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Salahadin Abdulla κ.λπ.* ⁽²⁶⁰⁾ αφορούσε την παύση του καθεστώτος του πρόσφυγα για ορισμένους Ιρακινούς υπηκόους στους οποίους η Γερμανία είχε χορηγήσει καθεστώς πρόσφυγα. Η απόφαση για την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα βασιζόταν στο γεγονός ότι οι συνθήκες στη χώρα καταγωγής τους είχαν βελτιωθεί. Το ΔΕΕ έκρινε ότι το καθεστώς πρόσφυγα παύει να ισχύει όταν η μεταβολή των συνθηκών στην εν λόγω τρίτη χώρα είναι ουσιαστική και μη προσωρινή, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται πλέον ο λόγος για τον οποίο χορηγήθηκε το καθεστώς πρόσφυγα, ούτε άλλος λόγος να φοβάται ο πρόσφυγας ότι θα υποστεί δίωξεις. Κατά την αξιολόγηση της μεταβολής των συνθηκών, τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την προσωπική κατάσταση του πρόσφυγα και να εξακριβώνουν ταυτόχρονα αν ο φορέας ή οι φορείς προστασίας έχουν λάβει εύλογα μέτρα για να αποτρέψουν τη δίωξη και αν, μεταξύ άλλων, εφαρμόζουν ένα αποτελεσματικό νομικό σύστημα για τον εντοπισμό, την ποινική δίωξη και τον κολασμό πράξεων που συνιστούν δίωξη. Η προστασία αυτή πρέπει επίσης να είναι προσβάσιμη στον εκάστοτε ενδιαφερόμενο εάν αυτός πάψει να προστατεύεται από το καθεστώς πρόσφυγα.

⁽²⁵⁹⁾ ΕΔΔΑ, *A.M. κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 29094/09, 5 Ιουλίου 2016.

⁽²⁶⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 2010, *Salahadin Abdulla και λοιποί κατά Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, ECLI:EU:C:2010:105.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *ΟΑ* ⁽²⁶¹⁾, το ΔΕΕ διευκρίνισε περαιτέρω ότι η ικανότητα της χώρας καταγωγής να παρέχει προστασία έναντι πράξεων δίωξης αποτελεί καθοριστικό στοιχείο κατά την αξιολόγηση του κατά πόσον εξακολουθούν να πληρούνται οι προϋποθέσεις για τη διατήρηση του καθεστώτος πρόσφυγα. Η κοινωνική και οικονομική υποστήριξη που παρέχεται από ιδιωτικούς φορείς δεν μπορεί, ως εκ τούτου, να θεωρηθεί άσχετη κατά την εκτίμηση της αποτελεσματικότητας ή της διαθεσιμότητας της προστασίας που παρέχει η χώρα καταγωγής.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Μ, Χ και Χ* ⁽²⁶²⁾ αφορούσε τρεις αιτούντες για τους οποίους είτε είχε ανακληθεί το καθεστώς πρόσφυγα που τους είχε χορηγηθεί ή τους είχε αρνηθεί η χορήγηση αυτού του καθεστώτος, διότι αποτελούσαν κίνδυνο για την ασφάλεια του κράτους μέλους υποδοχής της ΕΕ ή λόγω καταδίκης τους για σοβαρό έγκλημα. Το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών με βάσιμο φόβο δίωξης πρέπει να χαρακτηρίζονται ως πρόσφυγες για τους σκοπούς της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης) και της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, ανεξάρτητα από το αν τους έχει χορηγηθεί επίσημα το καθεστώς πρόσφυγα όπως ορίζεται στην οδηγία. Παρότι αυτά τα πρόσωπα δεν θα έχουν, ή δεν θα έχουν πλέον, όλα τα δικαιώματα και τα οφέλη που παραχωρεί η οδηγία στα πρόσωπα στα οποία έχει χορηγηθεί καθεστώς πρόσφυγα, εξακολουθούν να έχουν έναν περιορισμένο αριθμό δικαιωμάτων που ορίζονται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για πρόσφυγες χωρίς νόμιμη διαμονή.

Το ΔΕΕ έχει επίσης διευκρινίσει ότι η ανάκληση του καθεστώτος πρόσφυγα πρέπει να συνιστά αναλογικό μέτρο σε σχέση με την απειλή που παρουσιάζει το πρόσωπο υπήκοος τρίτης χώρας και ότι η ύπαρξη κινδύνου για την κοινωνία δεν μπορεί να τεκμηριωθεί μόνο από το γεγονός ότι το εν λόγω πρόσωπο έχει καταδικαστεί για ιδιαίτερος σοβαρό έγκλημα ⁽²⁶³⁾.

⁽²⁶¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Ιανουαρίου 2021, *Secretary of State for the Home Department κατά ΟΑ*, C-255/19, ECLI:EU:C:2021:36.

⁽²⁶²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2019, *Μ κατά Ministerstvo vnitra, Χ και Χ κατά Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-391/16, C-77/17 και C-78/17, ECLI:EU:C:2019:403.

⁽²⁶³⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Ιουλίου 2023, *Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl κατά ΑΑ*, C-663/21, ECLI:EU:C:2023:540, και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Ιουλίου 2023, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κατά Μ.Α.*, C-402/22, ECLI:EU:C:2023:543.

Σε περίπτωση μεταβολής των συνθηκών, δεν επέρχεται παύση του καθεστώτος πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας που έχει υποστεί στο παρελθόν πολύ σοβαρή βλάβη, εάν αυτός είναι σε θέση να επικαλεστεί επιτακτικούς λόγους που τον έκαναν να αρνηθεί την προστασία της χώρας καταγωγής του (κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, άρθρα 11 και 16).

Εάν ένας πρόσφυγας ή δικαιούχος επικουρικής προστασίας έχει παύσει να πληροί τις προϋποθέσεις, εάν δεν θα έπρεπε ποτέ να του είχε χορηγηθεί ή δεν πρέπει πλέον να του χορηγείται το καθεστώς του πρόσφυγα ή της επικουρικής προστασίας, τα άρθρα 14 και 19 του κανονισμού για την αναγνώριση προβλέπουν ότι η αρχή που χορήγησε το καθεστώς οφείλει να το ανακαλέσει.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση Α. ⁽²⁶⁴⁾ το ΔΕΕ έκρινε ότι υπήκοος τρίτης χώρας στον οποίο έχει χορηγηθεί καθεστώς πρόσφυγα σε ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να εκδοθεί στη χώρα καταγωγής του από άλλο κράτος μέλος, εκτός εάν το καθεστώς του πρόσφυγα έχει προηγουμένως ανακληθεί από το κράτος μέλος που το χορήγησε. Ακόμη και αν το καθεστώς πρόσφυγα ανακληθεί ή αποσυρθεί, το αιτούμενο κράτος μέλος οφείλει να εξετάσει αν ο υπήκοος τρίτης χώρας δεν πληροί πλέον τα κριτήρια του πρόσφυγα και να διασφαλίσει ότι η έκδοση δεν θα τον εκθέσει σε κίνδυνο να υποβληθεί σε θανατική ποινή, βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία στη χώρα καταγωγής του.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, δεν υπάρχουν ειδικές ρήτρες παύσης. Αντ' αυτού, το ΕΔΔΑ εξετάζει τις προβλέψιμες συνέπειες μιας επιδιωκόμενης απομάκρυνσης. Οι παρελθούσες συνθήκες στο κράτος υποδοχής ενδέχεται να βοηθούν να προσδιοριστεί η τρέχουσα κατάσταση, αλλά αυτό που λαμβάνεται πραγματικά υπόψη κατά την εκτίμηση του κινδύνου είναι οι τρέχουσες συνθήκες ⁽²⁶⁵⁾.

Παράδειγμα: Το ΕΔΔΑ έχει διενεργήσει διάφορες αξιολογήσεις σχετικά με τον κίνδυνο που θα αντιμετώπιζαν νεαροί άνδρες Ταμίλ μετά την επιστροφή τους στη Σρι Λάνκα. Οι αξιολογήσεις αυτές έχουν πραγματοποιηθεί σε διάφορες χρονικές στιγμές καθ' όλη τη διάρκεια της μακρόχρονης σύρραξης, καθώς και μετά την παύση των εχθροπραξιών. Στην υπόθεση *Vilvarajah*

⁽²⁶⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Ιουνίου 2024, Α., C-352/22, ECLI:EU:C:2024:521.

⁽²⁶⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Tomic κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 17837/03, 14 Οκτωβρίου 2003· ΕΔΔΑ, *Hida κατά Δανίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 38025/02, 19 Φεβρουαρίου 2004.

και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου και την υπόθεση *N.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕΔΔΑ έλαβε υπόψη την εξέλιξη των συνολικών συνθηκών στη χώρα και εξέτασε τους ειδικούς παράγοντες κινδύνου που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τα συγκεκριμένα πρόσωπα κατά την προτεινόμενη χρονική στιγμή της απομάκρυνσής τους ⁽²⁶⁶⁾.

4.2. Συλλογική απέλαση

Δυνάμει τόσο του δικαίου της ΕΕ όσο και της ΕΣΔΑ, οι συλλογικές απελάσεις απαγορεύονται. Ως συλλογική απέλαση νοείται οποιοδήποτε μέτρο το οποίο εξαναγκάζει ανθρώπους, ανεξάρτητα από τη νομική τους κατάσταση ⁽²⁶⁷⁾, να εγκαταλείψουν ομαδικά ένα έδαφος ή μια χώρα, και εφόσον η απόφαση αυτή δεν βασίζεται σε εύλογη και αντικειμενική εξέταση της ιδιαίτερης περίπτωσης καθενός από αυτούς ⁽²⁶⁸⁾. Η απαγόρευση της συλλογικής απέλασης δεν αποκλείει την απομάκρυνση εγκληματιών με ομαδικές ναυλωμένες πτήσεις ⁽²⁶⁹⁾.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, οι συλλογικές απελάσεις αντιβαίνουν στο άρθρο 78 της **ΣΛΕΕ**, το οποίο ορίζει ότι το κεκτημένο όσον αφορά το άσυλο πρέπει να συνάδει με «άλλες συναφείς συμβάσεις», και απαγορεύονται βάσει του άρθρου 19 του **Χάρτη**.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 απαγορεύει τις ομαδικές απελάσεις. Αυτή η απαγόρευση ισχύει επίσης στην ανοικτή θάλασσα ⁽²⁷⁰⁾ και στο πλαίσιο της μη αποδοχής και απόρριψης στα σύνορα ⁽²⁷¹⁾. Ο όρος «απέλαση» αναφέρεται σε οποιαδήποτε εξαναγκαστική απομάκρυνση αλλοδαπού από το έδαφος, ανεξάρτητα από τη νομιμότητα και τη διάρκεια της παραμονής, τον

⁽²⁶⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Vilvarajah και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 13163/87 και άλλες τέσσερις, 30 Οκτωβρίου 1991· ΕΔΔΑ, *N.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 25904/07, 17 Ιουλίου 2008.

⁽²⁶⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Georgia κατά Ρωσίας (I)* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13255/07, 3 Ιουλίου 2014, σκέψεις 168-170.

⁽²⁶⁸⁾ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. ΕΔΔΑ, «Collective expulsions of aliens» (Συλλογικές απελάσεις αλλοδαπών), ενημερωτικό δελτίο, Οκτώβριος 2024, διαθέσιμο στη διεύθυνση echr.coe.int/factsheets υπό την κεφαλίδα «Expulsion/Extradiction».

⁽²⁶⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Sultani κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 45223/05, 20 Σεπτεμβρίου 2007.

⁽²⁷⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Hirsi Jamaa και άλλοι κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 27765/09, 23 Φεβρουαρίου 2012.

⁽²⁷¹⁾ ΕΔΔΑ, *N.D. και N.T. κατά Ισπανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 8675/15 και 8697/15, 13 Φεβρουαρίου 2020, σκέψεις 185 και 187· ΕΔΔΑ, *M.K. και λοιποί κατά Πολωνίας*, προσφυγές αριθ. 40503/17, 42902/17 και 43643/17, 23 Ιουλίου 2020, σκέψεις 200 και 204.

τόπο σύλληψης και την κατάσταση ή τη συμπεριφορά του προσώπου ⁽²⁷²⁾. Στη νομολογία του, το ΕΔΔΑ έχει αναπτύξει συγκεκριμένα κριτήρια για να καθορίσει αν μια απομάκρυνση συνιστά συλλογική απέλαση, η οποία απαγορεύεται από το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι οι εγγυήσεις κατά της ομαδικής απέλασης ισχύουν ανεξάρτητα από το μέγεθος της ομάδας που απελαύνεται ⁽²⁷³⁾, ακόμη και όταν ένα κράτος απελαύνει ένα άτομο ξεχωριστά, υπό την προϋπόθεση ότι το άτομο ανήκει σε μια ευρύτερη ομάδα αλλοδαπών που υπόκεινται σε απέλαση. Κατά τον καθορισμό του κατά πόσον μια απέλαση είναι ομαδική, το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη την ίδια τη φύση του μέτρου και όχι τον τρόπο με τον οποίο εκτελείται ⁽²⁷⁴⁾.

Όσον αφορά άτομα στα οποία **παρέχεται νόμιμη παραμονή** και σε βάρος των οποίων **εκδίδεται διαταγή απέλασης**, το καθοριστικό κριτήριο για τον χαρακτηρισμό μιας απέλασης ως «ομαδικής» είναι η απουσία εύλογης και αντικειμενικής εξέτασης της ιδιαίτερης περίπτωσης κάθε προσώπου εντός της ομάδας. Οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να έχουν την ευκαιρία να προβάλουν τα επιχειρήματά τους στις αρμόδιες αρχές σε ατομική βάση —όσον αφορά τα παιδιά, μέσω των γονέων τους ή του υπεύθυνου για την επιμέλειά τους ενήλικα ⁽²⁷⁵⁾. Η απαίτηση αυτή ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις, ανεξαρτήτως του αν τα άτομα εις βάρος των οποίων εκδόθηκε η διαταγή απέλασης εισήλθαν στην επικράτεια του κράτους κατά μη εξουσιοδοτημένο τρόπο ⁽²⁷⁶⁾ ή μέσω σημείου νόμιμης εισόδου ⁽²⁷⁷⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Čonka κατά Βελγίου* ⁽²⁷⁸⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απομάκρυνση μιας ομάδας Ρομά αιτούντων άσυλο συνιστούσε παράβαση του άρθρου 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι

⁽²⁷²⁾ ΕΔΔΑ, *N.D. και N.T. κατά Ισπανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 8675/15 και 8697/15, 13 Φεβρουαρίου 2020, σκέψη 185. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Asady και άλλοι κατά Σλοβακίας*, προσφυγή αριθ. 24917/15, 24 Μαρτίου 2020, σκέψη 60.

⁽²⁷³⁾ ΕΔΔΑ, *N.D. και N.T. κατά Ισπανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 8675/15 και 8697/15, 13 Φεβρουαρίου 2020, σκέψεις 193–194 και 202–203.

⁽²⁷⁴⁾ ΕΔΔΑ, *H.Q. και λοιποί κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 46084/21 και δύο άλλες, 24 Ιουνίου 2025.

⁽²⁷⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Moustahfi κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020, σκέψεις 133–137.

⁽²⁷⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Asady και άλλοι κατά Σλοβακίας*, προσφυγή αριθ. 24917/15, 24 Μαρτίου 2020.

⁽²⁷⁷⁾ Για υποθέσεις που αφορούν νόμιμη είσοδο μέσω χερσαίου συντοριακού σημείου ελέγχου, βλ. ΕΔΔΑ, *M.A. και άλλοι κατά Λετονίας*, προσφυγή αριθ. 25564/18, 29 Μαρτίου 2022, και ΕΔΔΑ, *M.K. και λοιποί κατά Πολωνίας*, προσφυγή αριθ. 40503/17, 42902/17 και 43643/17, 23 Ιουλίου 2020. Για υποθέσεις που αφορούν νόμιμη είσοδο μέσω αερολιμένα, βλ. ΕΔΔΑ, *S.S. και άλλοι κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 56417/19 και 44245/20, 12 Οκτωβρίου 2023.

⁽²⁷⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Čonka κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 51564/99, 5 Φεβρουαρίου 2002.

δεν είχε ληφθεί δεόντως υπόψη η ατομική κατάσταση, καθώς εκδόθηκαν πανομοιότυπες αποφάσεις απέλασης, κλήθηκαν όλοι οι αιτούντες ταυτόχρονα και οι απελάσεις είχαν ανακοινωθεί πολιτικά εκ των προτέρων. Επιπλέον, οι αιτούντες δεν είχαν πρόσβαση σε δικηγόρους και οι διαδικασίες ασύλου τους δεν είχαν ολοκληρωθεί.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Khlaiifia και λοιποί κατά Ιταλίας* ⁽²⁷⁹⁾, το ΕΔΔΑ εξέτασε την υπόθεση τριών Τυνήσιων υπηκόων που εντοπίστηκαν στη θάλασσα από την ιταλική ακτοφυλακή, τέθηκαν υπό κράτηση σε κέντρο υποδοχής και σε πλοία και στη συνέχεια επέστρεψαν στην Τυνησία μετά την έκδοση ατομικών διαταγών απέλασης με πανομοιότυπη διατύπωση. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η έκδοση παρόμοιων αποφάσεων για πολλά άτομα δεν οδηγεί αφ' εαυτής στο συμπέρασμα ότι υπήρξε ομαδική απέλαση. Το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 δεν εγγυάται το δικαίωμα σε ατομική συνέντευξη σε όλες τις περιστάσεις. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι αιτούντες είχαν μια πραγματική και αποτελεσματική ευκαιρία να προβάλουν επιχειρήματα κατά της απέλασής τους κατά τη διάρκεια της ταυτοποίησής τους και κατά τη στιγμή του καθορισμού της ιθαγένειάς τους.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Asady και άλλοι κατά Σλοβακίας* ⁽²⁸⁰⁾, η οποία αφορούσε κατάσταση όπου οι αποφάσεις απέλασης ήταν σχεδόν πανομοιότυπες, αλλά οι αιτούντες είχαν εξατομικευμένα εξεταστεί και τους είχε παρασχεθεί αποτελεσματική δυνατότητα να υποβάλουν επιχειρήματα κατά της απέλασής τους, το ΕΔΔΑ δεν διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ. Αντιθέτως, στην υπόθεση *J.A. και άλλοι κατά Ιταλίας* ⁽²⁸¹⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι στους αιτούντες δεν δόθηκε επαρκής χρόνος πριν από την υπογραφή της απόφασης απομάκρυνσής τους ώστε να μπορέσουν να ασκήσουν προσφυγή, και δεν τους παρουσιάστηκαν με τρόπο κατανοητό οι πληροφορίες σχετικά με την απόφαση απομάκρυνσης.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *S.S. και άλλοι κατά Ουγγαρίας* ⁽²⁸²⁾ αφορούσε ακόμη ένα διαφορετικό σενάριο: δύο οικογένειες μεταναστών επιχείρησαν να εισέλθουν στην Ουγγαρία μέσω συντομικού σημείου ελέγχου αεροδρομίου

⁽²⁷⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Khlaiifia και λοιποί κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 16483/12, 15 Δεκεμβρίου 2016, σκέψεις 237-254.

⁽²⁸⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Asady και άλλοι κατά Σλοβακίας*, προσφυγή αριθ. 24917/15, 24 Μαρτίου 2020.

⁽²⁸¹⁾ ΕΔΔΑ, *J.A. και άλλοι κατά Ιταλίας*, προσφυγή αριθ. 21329/18, 30 Μαρτίου 2023.

⁽²⁸²⁾ ΕΔΔΑ, *S.S. και άλλοι κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 56417/19 και 44245/20, 12 Οκτωβρίου 2023.

και παρουσιάστηκαν στους συνοριοφύλακες, αλλά μεταφέρθηκαν έξω από τον φράχτη των συνόρων στο χερσαίο σύνορο με τη Σερβία. Οι αρχές δεν εξέτασαν τους ισχυρισμούς των αιτούντων ούτε τις ανάγκες των παιδιών που ήταν ιδιαιτέρως ευάλωτα. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απομάκρυνσή τους είχε συλλογικό χαρακτήρα, καθώς δεν τους δόθηκε αποτελεσματική ευκαιρία να υποβάλουν επιχειρήματα εναντίον της.

Όταν τα άτομα διέσχισαν τα σύνορα με **μη εξουσιοδοτημένο τρόπο** και απελάθηκαν συνοπτικά **χωρίς την έκδοση επίσημης απόφασης απέλασης**, το ΕΔΔΑ εξέτασε αν το κράτος είχε παράσχει πραγματική και αποτελεσματική πρόσβαση σε νόμιμα μέσα εισόδου και, εφόσον ναι, αν οι προσφεύγοντες είχαν βάσιμους λόγους για να εισέλθουν παράτυπα στο κράτος. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η συμπεριφορά του ίδιου του προσφεύγοντος αποτελεί σχετικό παράγοντα κατά την εκτίμηση της προστασίας που πρέπει να του παρασχεθεί βάσει του άρθρου 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι δεν υπάρχει παραβίαση του άρθρου αυτού, εφόσον η έλλειψη ατομικής απόφασης απέλασης μπορεί να αποδοθεί στην υπαίτια συμπεριφορά του ίδιου του προσφεύγοντος ⁽²⁸³⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *N.D. και N.T. κατά Ισπανίας* ⁽²⁸⁴⁾, το ΕΔΔΑ εξέτασε την απομάκρυνση δύο Αφρικανών από την Υποσαχάρια Αφρική που εισήλθαν στον ισπανικό θύλακα της Μελίγια ως μέρος μιας μεγαλύτερης ομάδας, η οποία όρμησε και σκαρφάλωσε στον συνοριακό φράχτη. Οι ισπανικές αρχές συνέλαβαν τους αιτούντες και τους παρέδωσαν στο Μαρόκο χωρίς να πραγματοποιήσουν εξατομικευμένες διαδικασίες ή να τους δώσουν την ευκαιρία να ζητήσουν άσυλο. Το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι οι προσφεύγοντες —οι οποίοι, όπως είχε ήδη αποφανθεί το Δικαστήριο, δεν είχαν προβάλει «ικανοποιητικά σοβαρό ισχυρισμό» δυνάμει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ— δεν έκαναν χρήση άλλων μέσων για να ζητήσουν νόμιμη είσοδο στην Ισπανία. Πιο συγκεκριμένα, δεν παρείχαν πειστικά αποδεικτικά στοιχεία ότι δεν τους επιτράπη να φτάσουν στο κοντινό επίσημο σημείο διέλευσης των συνόρων

⁽²⁸³⁾ ΕΔΔΑ, *N.D. και N.T. κατά Ισπανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 8675/15 και 8697/15, 13 Φεβρουαρίου 2020, σκέψη 200· ΕΔΔΑ, *Khlaifia και λοιποί κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 16483/12, 15 Δεκεμβρίου 2016, σκέψη 240· *Hirsi Jamaa και άλλοι κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 27765/09, 23 Φεβρουαρίου 2012, σκέψη 184· ΕΔΔΑ, *M.A. κατά Κύπρου*, προσφυγή αριθ. 41872/10, 23 Ιουλίου 2013, σκέψη 247.

⁽²⁸⁴⁾ ΕΔΔΑ, *N.D. και N.T. κατά Ισπανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 8675/15 και 8697/15, 13 Φεβρουαρίου 2020· ΕΔΔΑ, *A.A. και λοιποί κατά Βορείου Μακεδονίας*, προσφυγή αριθ. 55798/16, 5 Απρίλιος 2022.

όπου οι ισπανικές αρχές είχαν συστήσει ένα γραφείο για την καταχώριση των αιτήσεων ασύλου. Το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η έλλειψη ατομικών αποφάσεων απομάκρυνσης ήταν συνέπεια της συμπεριφοράς των αιτούντων και, ως εκ τούτου, δεν διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ. Αντιθέτως, το ΕΔΔΑ δεν εφάρμοσε το κριτήριο που καθιερώθηκε στην υπόθεση *N.D. και N.T. κατά Ισπανίας* σε υπόθεση που αφορούσε προσφεύγοντες οι οποίοι έφθασαν σε διεθνές αεροδρόμιο με πλαστά έγγραφα ⁽²⁸⁵⁾.

Όσον αφορά υπόθεση όπου ο προσφεύγων διέθετε βάσιμο λόγο να εισέλθει στο κράτος με μη κανονικό τρόπο λόγω έλλειψης ρεαλιστικής δυνατότητας πρόσβασης σε μέσα νόμιμης εισόδου, βλ. *Shahzad κατά Ουγγαρίας* ⁽²⁸⁶⁾. Όσον αφορά υπόθεση όπου δεν είχε παρασχεθεί γνήσια και αποτελεσματική πρόσβαση σε νόμιμη είσοδο, βλ. *M.H. και άλλοι κατά Κροατίας* ⁽²⁸⁷⁾.

Οι ομαδικές απελάσεις αντιβαίνουν επίσης στον **ΕΚΧ** και στο άρθρο 19 παράγραφος 8 του ΕΚΧ σχετικά με τις εγγυήσεις έναντι της απέλασης.

Παράδειγμα: Στην απόφασή της στο πλαίσιο της υπόθεσης *European Roma and Travellers Forum κατά Γαλλίας* ⁽²⁸⁸⁾, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι οι διοικητικές αποφάσεις, κατά την υπό εξέταση περίοδο, με τις οποίες διατάσσονταν Ρομά ρουμανικής και βουλγαρικής καταγωγής να εγκαταλείψουν το γαλλικό έδαφος όπου διέμεναν ήταν ασύμβατες με τον ΕΚΧ: δεδομένου ότι οι αποφάσεις δεν βασίζονταν σε εξέταση των προσωπικών περιστάσεων των Ρομά, δεν τηρήθηκε η αρχή της αναλογικότητας· στοχεύοντας την κοινότητα των Ρομά, οι αποφάσεις εισήγαγαν επίσης διακρίσεις. Η ΕΕΚΔ έκρινε ότι αυτό συνιστούσε παράβαση του άρθρου Ε σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων σε συνδυασμό με το άρθρο 19 παράγραφος 8 του ΕΚΧ.

⁽²⁸⁵⁾ ΕΔΔΑ, *S.S. και άλλοι κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 56417/19 και 44245/20, 12 Οκτωβρίου 2023.

⁽²⁸⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Shahzad κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 12625/17, 8 Ιουλίου 2021, όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι η απέλαση υπήρξε συλλογική και, συνεπώς, ότι το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 παραβιάστηκε.

⁽²⁸⁷⁾ ΕΔΔΑ, *M.H. και άλλοι κατά Κροατίας*, προσφυγή αριθ. 15670/18 και 43115/18, 18 Νοεμβρίου 2021, όπου το Δικαστήριο κατέληξε ότι η απέλαση υπήρξε συλλογική και, συνεπώς, ότι το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 παραβιάστηκε.

⁽²⁸⁸⁾ ΕΕΚΔ, *European Roma and Travellers Forum κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 64/2011, απόφαση επί της ουσίας, 24 Ιανουαρίου 2012.

4.3. Περιορισμοί ως προς την απέλαση με βάση άλλους λόγους ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και η ΕΣΔΑ αναγνωρίζουν ότι ενδέχεται να υπάρχουν εμπόδια ως προς την απομάκρυνση για λόγους ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίοι δεν είναι απόλυτοι, καθώς υφίσταται η ανάγκη εξισορρόπησης του δημόσιου συμφέροντος με τα συμφέροντα του ενδιαφερόμενου προσώπου. Ο πιο κοινός από τους λόγους αυτούς είναι το δικαίωμα στην ιδιωτική ή οικογενειακή ζωή, που μπορεί να αφορά, μεταξύ άλλων, ζητήματα όπως η υγεία ενός προσώπου (συμπεριλαμβανομένης της σωματικής υγείας και της ψυχικής ακεραιότητας), το βέλτιστο συμφέρον των παιδιών, η ανάγκη διατήρησης της οικογενειακής ενότητας ή οι συγκεκριμένες ανάγκες ευάλωτων προσώπων.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι διαδικασίες επιστροφής πρέπει να διεξάγονται λαμβανομένου υπόψη του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού, της οικογενειακής ζωής, της κατάστασης της υγείας του ενδιαφερόμενου προσώπου και της αρχής της μη επαναπροώθησης [άρθρο 5 της [οδηγίας για την επιστροφή](#) ⁽²⁸⁹⁾]. Βλέπε επίσης την [ενότητα 6.3](#) σχετικά με την οικογενειακή επανένωση.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Abdida* ⁽²⁹⁰⁾, το ΔΕΕ επιβεβαίωσε ότι η απομάκρυνση υπηκόου τρίτης χώρας που πάσχει από σοβαρή ασθένεια σε χώρα στην οποία δεν υπάρχει διαθέσιμη κατάλληλη θεραπεία, με αποτέλεσμα να υπάρχει σοβαρός κίνδυνος απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης, παραβιάζει το άρθρο 5 της οδηγίας για την επιστροφή. Επιπλέον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η εθνική νομοθεσία που δεν παρέχει ανασταλτικό αποτέλεσμα σε προσφυγή κατά απόφασης επιστροφής και ενδέχεται

⁽²⁸⁹⁾ Τον Ιούνιο του 2026, βρισκόταν σε διαπραγμάτευση κανονισμός που καταργούσε και αντικαθιστούσε την οδηγία για την επιστροφή.

⁽²⁹⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2014, *Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve κατά Moussa Abdida* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-562/13, ECLI:EU:C:2014:2453.

να εκθέσει τον αιτούντα σε σοβαρό κίνδυνο σοβαρής και μη αναστρέψιμης επιδείνωσης της κατάστασης της υγείας του είναι ασύμβατη με την οδηγία ⁽²⁹¹⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ararat* ⁽²⁹²⁾, το ΔΕΕ καθόρισε την υποχρέωση των δικαστικών αρχών των κρατών μελών να προβαίνουν σε επικαιροποιημένη εκτίμηση των κινδύνων να υποβληθούν οι υπήκοοι τρίτων χωρών σε μεταχείριση απαγορευμένη από τα άρθρα 19 παράγραφοι 2 και 4 του Χάρτη, πριν από την εκτέλεση μιας απόφασης επιστροφής (δηλαδή πριν από την πραγματική απομάκρυνση).

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, τα κράτη δικαιούνται, βάσει του καθιερωμένου διεθνούς δικαίου και με την επιφύλαξη των συμβατικών τους υποχρεώσεων, συμπεριλαμβανομένης της ΕΣΔΑ, να ελέγχουν την είσοδο, τη διαμονή και την απέλαση των αλλοδαπών. Ωστόσο, πέρα από τα απόλυτα δικαιώματα, υπάρχει εκτεταμένη νομολογία σχετικά με τις περιστάσεις υπό τις οποίες δικαιώματα —όπως αυτά που προβλέπονται στα άρθρα 8-11 της ΕΣΔΑ— μπορούν να λειτουργήσουν ως εμπόδια έναντι της απομάκρυνσης. Το δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ εγείρεται συχνά ως μέσο αποτροπής της απέλασης σε περιπτώσεις όπου δεν υφίσταται κίνδυνος απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης δυνάμει του άρθρου 3. Η πτυχή αυτή εξετάζεται στις **ενότητες 6.2 και 6.4**.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Savran κατά Δανίας* ⁽²⁹³⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι η επιστροφή του αιτούντος στην Τουρκία, της οποίας είναι υπήκοος, και η απαγόρευση εισόδου που εκδόθηκε εναντίον του, παραβίασαν το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι εθνικές αρχές δεν έλαβαν υπόψη και δεν εξισορρόπησαν σωστά τα συμφέροντα που διακυβεύονταν στην

⁽²⁹¹⁾ Για άλλα παραδείγματα όπου το ΔΕΕ έκρινε ότι δεν μπορεί να εκδοθεί απόφαση επιστροφής εις βάρος υπηκόου τρίτης χώρας που πάσχει από σοβαρή ασθένεια προς τρίτη χώρα όπου η απαιτούμενη θεραπεία δεν είναι διαθέσιμη, βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Νοεμβρίου 2022, *X κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-69/21, ECLI:EU:C:2022:913, και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Σεπτεμβρίου 2020, *B. κατά Centre public d'action sociale de Liège*, C-233/19, ECLI:EU:C:2020:757.

⁽²⁹²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Οκτωβρίου 2024, *K, L, M, N κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-156/23 (Ararat), ECLI:EU:C:2024:892. Σχετικά με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Σεπτεμβρίου 2025, *GB κατά Minister van Asiel en Migratie*, C-313/25 PPU (Adrar), ECLI:EU:C:2025:647.

⁽²⁹³⁾ ΕΔΔΑ, *Savran κατά Δανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 57467/15, 7 Δεκεμβρίου 2021.

υπόθεσή του. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο σημείωσε ότι, ενώ ο αιτών καταδικάστηκε για επίθεση, εξαιρέθηκε από την τιμωρία λόγω της ψυχικής του υγείας, η οποία περιόρισε τον βαθμό στον οποίο η Δανία μπορούσε νόμιμα να επικαλεστεί τις εγκληματικές πράξεις του αιτούντος ως βάση για την απέλασή του και την απαγόρευση εισόδου. Άλλοι παράγοντες που θα έπρεπε να είχαν ληφθεί δεόντως υπόψη ήταν ο χρόνος που παρήλθε κατά τη διάρκεια της μακράς διαδικασίας απέλασης, κατά την οποία ο αιτών υποβλήθηκε σε θεραπεία και έκανε θετικές αλλαγές, καθώς και οι δεσμοί του αιτούντος με τη Δανία, μια χώρα όπου ζούσε από την ηλικία των έξι ετών.

Εμπόδια ως προς την απομάκρυνση μπορούν επίσης να εξεταστούν σε περιπτώσεις καταφανούς παράβασης των άρθρων 5 ή 6 της ΕΣΔΑ στη χώρα υποδοχής, όπως όταν ένα πρόσωπο κινδυνεύει να τεθεί υπό αυθαίρετη κράτηση χωρίς να έχει δικαστεί, όταν κινδυνεύει να φυλακιστεί για αρκετά μεγάλη περίοδο αφότου έχει καταδικαστεί μέσω καταφανώς μεροληπτικής δίκης, ή όταν υπάρχει κίνδυνος κατάφωρης αρνησιδικίας εν αναμονή δίκης. Το βάρος της απόδειξης για τον προσφεύγοντα είναι υψηλό και πρέπει να διαπιστωθεί κατάφωρη παραβίαση του άρθρου 5 ⁽²⁹⁴⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* ⁽²⁹⁵⁾, το ΕΔΔΑ εξέτασε αν η έκδοση των προσφευγόντων στο Ουζμπεκιστάν είχε ως αποτέλεσμα να βρεθούν αντιμέτωποι με πραγματικό κίνδυνο κατάφωρης αρνησιδικίας κατά παράβαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Othman (Abu Qatada) κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽²⁹⁶⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, δυνάμει του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, ο προσφεύγων δεν μπορούσε να απομακρυνθεί στην Ιορδανία με το σκεπτικό ότι σε τυχόν διεξαγωγή νέας δίκης θα χρησιμοποιούνταν πιθανότατα στοιχεία προερχόμενα από βασανισμό τρίτων προσώπων.

⁽²⁹⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Othman (Abu Qatada) κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 8139/09, 17 Ιανουαρίου 2012, σκέψη 233.

⁽²⁹⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 46827/99 και 46951/99, 4 Φεβρουαρίου 2005. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Μ.Ε. κατά Δανίας*, προσφυγή αριθ. 58363/10, 8 Ιουλίου 2014.

⁽²⁹⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Othman (Abu Qatada) κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 8139/09, 17 Ιανουαρίου 2012.

Στο πλαίσιο του ΕΚΧ, το άρθρο 19 παράγραφος 8 απαγορεύει την απέλαση διακινούμενων εργαζομένων οι οποίοι διαμένουν νόμιμα στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους, με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου αυτοί απειλούν την εθνική ασφάλεια ή θίγουν το δημόσιο συμφέρον ή τα χρηστά ήθη.

Η ΕΕΚΔ έχει αποφανθεί ειδικότερα ότι, σε περίπτωση που ένα κράτος έχει χορηγήσει το δικαίωμα διαμονής σε σύζυγο και/ή στα παιδιά διακινούμενου εργαζομένου, η απώλεια του δικαιώματος διαμονής του ίδιου του εργαζομένου δεν μπορεί να επηρεάζει τα αντίστοιχα αυτοτελή δικαιώματα των μελών της οικογένειάς του για όσο διάστημα αυτά διαθέτουν δικαίωμα διαμονής.

Οι αλλοδαποί που έχουν διαμείνει σε ένα κράτος για επαρκές χρονικό διάστημα, είτε νόμιμα είτε με τη σιωπηρή αποδοχή του παράτυπου καθεστώτος τους από τις αρχές λόγω των αναγκών της χώρας υποδοχής, θα πρέπει να καλύπτονται από τους κανόνες που ήδη προστατεύουν άλλους αλλοδαπούς από την απομάκρυνση ⁽²⁹⁷⁾.

4.4. Υπήκοοι τρίτων χωρών με υψηλότερο βαθμό προστασίας έναντι της απομάκρυνσης

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, υπάρχουν ορισμένες κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών, πέραν εκείνων που χρήζουν διεθνούς προστασίας, οι οποίοι απολαύουν υψηλότερου βαθμού προστασίας έναντι της απομάκρυνσης. Σε αυτούς συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, οι επί μακρόν διαμένοντες, οι υπήκοοι τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας υπηκόων της ΕΕ/ΕΟΧ ή της Ελβετίας οι οποίοι έχουν ασκήσει το δικαίωμά τους στην ελεύθερη κυκλοφορία, καθώς και οι Τούρκοι υπήκοοι.

4.4.1. Επί μακρόν διαμένοντες

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι επί μακρόν διαμένοντες απολαύουν ενισχυμένης προστασίας έναντι της απέλασης. Η απόφαση απέλασης ενός επί μακρόν διαμένοντος πρέπει να βασίζεται σε συμπεριφορά που συνιστά ενεστώσα και επαρκώς σοβαρή απειλή κατά της δημόσιας τάξης ή της δημόσιας ασφάλειας

⁽²⁹⁷⁾ ΕΕΚΔ, *Conclusions 2011 – Statement of interpretation – Article 19-8* (Συμπεράσματα 2011 – Δήλωση ερμηνείας του άρθρου 19 παράγραφος 8), 2011.

(άρθρο 12 της οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες) και δεν μπορεί να διατάσσεται αυτόματα έπειτα από ποινική καταδίκη, αλλά απαιτεί αξιολόγηση κατά περίπτωση ⁽²⁹⁸⁾.

4.4.2. Μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ ή της Ελβετίας προερχόμενα από τρίτες χώρες

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, πρόσωπα οποιασδήποτε ιθαγένειας τα οποία είναι μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ, συμπεριλαμβανομένων των πολιτών της ΕΕ που έχουν ασκήσει δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας, έχουν δικαίωμα διαμονής το οποίο απορρέει από τις διατάξεις της ΕΕ για την ελεύθερη κυκλοφορία. Δυνάμει της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία (οδηγία 2004/38/ΕΚ), οι υπήκοοι τρίτων χωρών που έχουν τέτοιες συγγένειες απολαύουν υψηλότερου βαθμού προστασίας έναντι της απέλασης σε σύγκριση με άλλες κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών. Σύμφωνα με το άρθρο 28 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία, μπορούν να απελαύνονται μόνο για λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας ⁽²⁹⁹⁾. Στην περίπτωση των μονίμως διαμενόντων, οι λόγοι της απέλασης πρέπει να φτάσουν στο επίπεδο των «σοβαρών λόγων δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας». Όπως αναφέρεται στο άρθρο 27 παράγραφος 2 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία, τα μέτρα αυτά πρέπει να τηρούν την αρχή της αναλογικότητας, να θεμελιώνονται αποκλειστικά στην προσωπική συμπεριφορά του αφορώμενου ατόμου και το πρόσωπο αυτό να συνιστά «πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή, στρεφόμενη κατά θεμελιώδους

⁽²⁹⁸⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Δεκεμβρίου 2017, *Wilber López Pastuzano κατά Delegación del Gobierno en Navarra*, C-636/16, ECLI:EU:C:2017:949.

⁽²⁹⁹⁾ Βλ. τις ακόλουθες περιπτώσεις στις οποίες το Δικαστήριο έχει ερμηνεύσει την έννοια των «επιτακτικών λόγων δημόσιας ασφάλειας» δυνάμει του άρθρου 28 παράγραφος 3: ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαΐου 2018, *K. κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie και H. F. κατά Belgische Staat* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-331/16 και C-366/16, ECLI:EU:C:2018:296, σκέψεις 39-56· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Μαΐου 2012, *Pl. κατά Oberbürgermeisterin der Stadt Remscheid* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-348/09, ECLI:EU:C:2012:300, σκέψεις 20-35· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Νοεμβρίου 2010, *Land Baden-Württemberg κατά Πανάγιώτη Τσακουρίδη* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-145/09, ECLI:EU:C:2010:708, σκέψεις 39-56.

συμφέροντος της κοινωνίας»⁽³⁰⁰⁾. Τα κράτη υποχρεούνται να κοινοποιούν τις αποφάσεις τους στους ενδιαφερομένους, συμπεριλαμβανομένων των λόγων επί των οποίων στηρίζονται (άρθρο 30)⁽³⁰¹⁾. Τα μέλη της οικογένειας έχουν δικαίωμα προσφυγής κατά οποιασδήποτε απόφασης εκδοθεί εναντίον τους (άρθρο 31).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση ZZ⁽³⁰²⁾, το ΔΕΕ εξέτασε την έννοια του άρθρου 30 παράγραφος 2 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία, σύμφωνα με την οποία οι αρχές υποχρεούνται να γνωστοποιούν στον ενδιαφερόμενο τους λόγους στους οποίους βασίζεται η απόφαση άρνησης χορήγησης άδειας διαμονής, εκτός αν αυτό αντίκειται στα συμφέροντα της ασφάλειας του κράτους. Όσον αφορά το ερώτημα αν οι αρχές επιτρέπεται να μη γνωστοποιήσουν ορισμένα στοιχεία για λόγους ασφάλειας του κράτους, το ΔΕΕ επισημαίνει ότι η ασφάλεια του κράτους πρέπει να σταθμίζεται με τις απαιτήσεις που απορρέουν από το δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προστασία που απορρέει από το άρθρο 47 του Χάρτη. Το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το εθνικό δικαστήριο το οποίο εξετάζει την επιλογή των αρχών να μην αποκαλύψουν, επακριβώς και πλήρως, τους λόγους στους οποίους βασίστηκε η απαγόρευση εισόδου οφείλει να μεριμνά ώστε η μη κοινοποίηση να περιορίζεται σε ό,τι είναι απολύτως απαραίτητο. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να γνωστοποιείται στον ενδιαφερόμενο το ουσιαστικό περιεχόμενο των λόγων λήψης της απόφασης, κατά τρόπο τέτοιο ώστε να λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ανάγκη να διατηρούνται απόρρητα τα αποδεικτικά στοιχεία.

⁽³⁰⁰⁾ Για τη νομολογία σχετικά με το άρθρο 27 της οδηγίας 2004/38/ΕΚ, όσον αφορά την έννοια της «δημόσιας πολιτικής», βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Νοεμβρίου 2011, *Petar Aladzhov κατά Zamestnik director na Stolichna direktsia na vatreshnite raboti kam Ministerstvo na vatreshnite raboti*, C-434/10, ECLI:EU:C:2011:750· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Νοεμβρίου 2011, *Hristo Gaydarov κατά Director na Glavna direktsia «Ohranitelna politсия» pri Ministerstvo na vatreshnite raboti*, C-430/10, ECLI:EU:C:2011:749. Όσον αφορά την έννοια της «πραγματικής, ενεστώσας και ακούοντως σοβαρής απειλής, στρεφόμενης κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας», βλ. ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2004, *Γιώργος Ορφανόπουλος και λοιποί και Raffaele Oliveri κατά Land Baden-Württemberg*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-482/01 και C-493/01, ECLI:EU:C:2004:262, σκέψεις 65-71.

⁽³⁰¹⁾ Βλ. επίσης FRA, *Making EU Citizens' Rights a Reality: National courts enforcing freedom of movement and related rights*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2018, ενότητα 2.5 «Restrictions of right to move and reside freely on grounds of public policy or public security».

⁽³⁰²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Ιουνίου 2013, *ZZ κατά Secretary of State for the Home Department* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-300/11, ECLI:EU:C:2013:363.

Για τους Ελβετούς υπηκόους, η νομική βάση για την προστασία έναντι της απέλασης περιλαμβάνεται στο παράρτημα Ι άρθρο 5 της Συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου, σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, τα δικαιώματα που παραχωρούνται δυνάμει της συμφωνίας μπορούν να περιορίζονται μόνο για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας ⁽³⁰³⁾.

Προβλέπεται προστασία για τα μέλη οικογενειών σε περίπτωση θανάτου, διαζυγίου ή αναχώρησης του υπηκόου χώρας του ΕΟΧ που άσκησε δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας (άρθρα 12 και 13 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία). Σε ειδικές περιπτώσεις, οι υπήκοοι τρίτων χωρών μπορούν να προστατεύονται έναντι της απέλασης δυνάμει του άρθρου 20 της ΣΛΕΕ (βλ. ενότητα 6.2) ⁽³⁰⁴⁾.

4.4.3. Τούρκοι υπήκοοι

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 14 παράγραφος 1 της απόφασης 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας προβλέπει ότι οι Τούρκοι υπήκοοι που ασκούν τα δικαιώματά τους δυνάμει της Συμφωνίας της Άγκυρας μπορούν να απελαύνονται μόνο για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι, κατά την εξέταση προτεινόμενης απέλασης Τούρκων πολιτών οι οποίοι έχουν εξασφαλίσει μόνιμη και ασφαλή διαμονή σε ένα από τα κράτη μέλη της ΕΕ, πρέπει να εφαρμόζονται τα ίδια κριτήρια με εκείνα που ισχύουν για τους υπηκόους χωρών του ΕΟΧ. Το δίκαιο της ΕΕ απαγορεύει την απέλαση Τούρκου υπηκόου όταν η απέλαση βασίζεται αποκλειστικά σε γενικούς προληπτικούς λόγους, όπως η αποτροπή άλλων αλλοδαπών υπηκόων, ή όταν ακολουθεί αυτομάτως ποινική καταδίκη· σύμφωνα με την πάγια

⁽³⁰³⁾ Συμφωνία για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Κρατών Μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου, η οποία υπογράφηκε στο Λουξεμβούργο στις 21 Ιουνίου 1999 και άρχισε να ισχύει την 1η Ιουνίου 2002 (ΕΕ L 114 της 30.4.2002, σ. 6).

⁽³⁰⁴⁾ Για πληροφορίες σχετικά με υπόθεση στην οποία παρασχέθηκε προστασία, βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Μαρτίου 2011, *Gerardo Ruiz Zambrano κατά Office national de l'emploi (ONEm)* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-34/09, ECLI:EU:C:2011:124. Για πληροφορίες σχετικά με υπόθεση στην οποία παρασχέθηκε προστασία, βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Νοεμβρίου 2011, *Murat Dereci και λοιποί κατά Bundesministerium für Inneres* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-256/11, ECLI:EU:C:2011:734, και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Μαΐου 2013, *Kreshnik Ymeraga και λοιποί κατά Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, C-87/12, ECLI:EU:C:2013:291. βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Νοεμβρίου 2012, *Yoshikazu Iida κατά Stadt Ulm*, C-40/11, ECLI:EU:C:2012:691.

νομολογία, οι παρεκκλίσεις από τη θεμελιώδη αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, συμπεριλαμβανομένης της δημόσιας τάξης, πρέπει να ερμηνεύονται αυστηρά έτσι ώστε το πεδίο εφαρμογής τους να μην μπορεί να προσδιοριστεί μονομερώς από τα κράτη μέλη της ΕΕ ⁽³⁰⁵⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Nazli* ⁽³⁰⁶⁾, το ΔΕΚ έκρινε ότι η απέλαση Τούρκου υπηκόου δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί για λόγους γενικής αποθάρρυνσης άλλων αλλοδαπών, αλλά έπρεπε να βασίζεται στα ίδια κριτήρια με εκείνα των απελάσεων υπηκόων χωρών του ΕΟΧ. Το Δικαστήριο έκανε μια αναλογική αντιστοιχία προς τις αρχές που ορίζονται στο πεδίο της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων οι οποίοι είναι υπήκοοι κρατών μελών της ΕΕ. Χωρίς να υποτιμά την απειλή προς τη δημόσια τάξη που συνιστά η χρήση ναρκωτικών, το Δικαστήριο συμπέρανε από τις εν λόγω αρχές ότι η απέλαση, κατόπιν ποινικής καταδίκης, Τούρκου υπηκόου που απολαύει δικαιώματος παρεχόμενου δυνάμει της απόφασης του Συμβουλίου Σύνδεσης μπορεί να αιτιολογείται μόνο εφόσον η ατομική συμπεριφορά του ενδιαφερομένου δίνει λαβή για να υποτεθεί ότι θα διαπράξει και άλλα σοβαρά αδικήματα ικανά να βλάψουν το δημόσιο συμφέρον του κράτους μέλους υποδοχής.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *S., E. και C.* ⁽³⁰⁷⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι τα μέτρα που επιτρέπουν περιορισμούς στα δικαιώματα που παρέχονται στους Τούρκους υπηκόους βάσει του άρθρου 14 της απόφασης αριθ. 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης πρέπει να λαμβάνονται κατόπιν προηγούμενης και ατομικής αξιολόγησης της τρέχουσας κατάστασης του ενδιαφερόμενου Τούρκου εργαζομένου. Η αξιολόγηση αυτή είναι απαραίτητη προκειμένου να διαπιστωθεί αν τηρείται η αρχή της αναλογικότητας και αν γίνεται σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων του.

⁽³⁰⁵⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Οκτωβρίου 1975, *Roland Rutili κατά Ministre de l'intérieur*, C-36/75, ECLI:EU:C:1975:137, σκέψη 27· ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2004, *Γιώργος Ορφανόπουλος και λοιποί και Raffaele Oliveri κατά Land Baden-Württemberg*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-482/01 και C-493/01, ECLI:EU:C:2004:262, σκέψη 67.

⁽³⁰⁶⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Φεβρουαρίου 2000, *Ömer Nazli, Caglar Nazli και Melike Nazli κατά Stadt Nürnberg*, C-340/97, ECLI:EU:C:2000:77.

⁽³⁰⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Φεβρουαρίου 2023, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κατά S και E, C κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-402/21, ECLI:EU:C:2023:77.

Βασικά σημεία

- Υπάρχουν απόλυτα, οιοιεί απόλυτα και μη απόλυτα εμπόδια έναντι της απομάκρυνσης (βλ. [εισαγωγή](#) του παρόντος κεφαλαίου).
- Η αρχή της μη επαναπροώθησης δυνάμει της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 απαγορεύει την επιστροφή ανθρώπων σε καταστάσεις οι οποίες συνιστούν απειλή για τη ζωή ή την ελευθερία τους λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων (βλ. [ενότητα 4.1](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, τυχόν μέτρα που λαμβάνονται από τα κράτη μέλη με βάση το κεκτημένο της ΕΕ για το άσυλο ή με βάση την οδηγία για την επιστροφή, καθώς και με βάση τον κανονισμό για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης, πρέπει να συνάδουν με το δικαίωμα στο άσυλο και την αρχή της μη επαναπροώθησης (βλ. [ενότητα 4.1](#)).
- Η απαγόρευση της κακομεταχείρισης δυνάμει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ είναι απόλυτη. Τα πρόσωπα τα οποία στη χώρα προορισμού διατρέχουν πραγματικό κίνδυνο μεταχείρισης που αντιβαίνει στο άρθρο 3 δεν πρέπει να επιστρέφουν εκεί, ανεξαρτήτως της συμπεριφοράς ή της βαρύτητας των κατηγοριών εναντίον τους. Οι αρχές πρέπει να αξιολογούν τον κίνδυνο ανεξαρτήτως του αν ο ενδιαφερόμενος δύναται να αποκλειστεί από την παροχή προστασίας δυνάμει του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης ή της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 (βλ. [ενότητες 4.1.2 και 4.1.7](#)).
- Όταν το ΕΔΔΑ αξιολογεί αν υφίσταται πραγματικός κίνδυνος, επικεντρώνεται στις προβλέψιμες συνέπειες της απομάκρυνσης του προσώπου στη χώρα της προτεινόμενης επιστροφής, λαμβάνοντας υπόψη την προσωπική κατάσταση του προσώπου και τις γενικές συνθήκες που επικρατούν στη χώρα (βλ. [ενότητες 4.1.3 και 4.3](#)).
- Δυνάμει της ΕΣΔΑ, ο αιτών άσυλο είναι καταρχήν υπεύθυνος να τεκμηριώσει την αίτησή του, ενώ συχνά είναι αναγκαίο να του παρέχεται το ευεργέτημα της αμφιβολίας κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των δηλώσεών του. Ωστόσο, εάν δεν υφίσταται τεκμηρίωση ή οι παρεχόμενες πληροφορίες συνιστούν σοβαρό λόγο αμφισβήτησης του αληθούς των ισχυρισμών του αιτούντος άσυλο, αυτός πρέπει να παράσχει μια ικανοποιητική σχετική εξήγηση (βλ. [ενότητα 4.1.3](#)).
- Ένα πρόσωπο ενδέχεται να κινδυνεύει από μεταχείριση η οποία απαγορεύεται δυνάμει του δικαίου της ΕΕ ή της ΕΣΔΑ στο κράτος υποδοχής, και η οποία μπορεί να μην προέρχεται απαραίτητα από το ίδιο το κράτος υποδοχής αλλά από μη κρατικούς παράγοντες, καθώς και από μια ασθένεια ή από την ανθρωπιστική κατάσταση στη χώρα (βλ. [ενότητα 4.1.2](#)).

- Ένα πρόσωπο το οποίο κινδυνεύει να τύχει μεταχείρισης η οποία απαγορεύεται δυνάμει του δικαίου της ΕΕ ή της ΕΣΔΑ εάν επιστρέψει στην περιοχή από την οποία κατάγεται στη χώρα υποδοχής, ενδέχεται να είναι ασφαλές σε άλλο τμήμα της ίδιας χώρας (εσωτερική προστασία) (βλ. [ενότητα 4.1.5](#)). Εναλλακτικά, το κράτος υποδοχής ενδέχεται να είναι σε θέση να προστατεύσει το συγκεκριμένο πρόσωπο από τέτοιου είδους κίνδυνο (επάρκεια προστασίας). Στις περιπτώσεις αυτές, το κράτος που προβαίνει στην απέλαση δύναται να συμπεραίνει ότι το συγκεκριμένο πρόσωπο δεν χρήζει διεθνούς προστασίας (βλ. [ενότητα 4.1.4](#)).
- Τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και η ΕΣΔΑ απαγορεύουν τις ομαδικές απελάσεις (βλ. [ενότητα 4.2](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, τα δικαιούμενα μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ μπορούν να απελαθούν μόνο για λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας. Αυτές οι παρεκκλίσεις πρέπει να ερμηνεύονται αυστηρά και η αξιολόγησή τους πρέπει να βασίζεται αποκλειστικά στην προσωπική συμπεριφορά του εμπλεκόμενου προσώπου (βλ. [ενότητα 4.4.2](#)).

Περαιτέρω νομολογία και βιβλιογραφία

Για να αποκτήσετε πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία, συμβουλευτείτε την ενότητα «[Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων](#)» του παρόντος εγχειριδίου. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται στο παρόν κεφάλαιο παρέχονται στην ενότητα «[Περαιτέρω βιβλιογραφία](#)».

5

Διαδικαστικές εγγυήσεις και νομική συνδρομή σε υποθέσεις ασύλου και επιστροφής

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348	Διαδικασίες ασύλου	
Χάρτης, άρθρο 47 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και δικαίωμα αμερόληπτου δικαστηρίου)	Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής	ΕΣΔΑ, άρθρο 13 (δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής) ΕΔΔΑ, <i>Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 30471/08, 22 Σεπτεμβρίου 2009 (το εγχώριο μέσο ένδικης προστασίας πρέπει να εξετάζει την ουσία της αίτησης) ΕΔΔΑ, <i>Α.Μ. κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 29094/09, 5 Ιουλίου 2016 (αποτελεσματικό ένδικο μέσο απαιτεί ανεξάρτητο και ενδελεχή έλεγχο του ισχυρισμού)
Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρο 68	Ανασταλτικό αποτέλεσμα	ΕΔΔΑ, <i>Gebremedhin [Gaberamadhien] κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 25389/05, 26 Απριλίου 2007 (ανασταλτικό αποτέλεσμα των εγχώριων ένδικων μέσων για αιτήσεις ασύλου σε ζώνη διέλευσης)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
		ΕΔΔΑ, <i>De Souza Ribeiro κατά Γαλλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22689/07, 13 Δεκεμβρίου 2012 (απουσία αυτόματου ανασταλτικού αποτελέσματος σε ορισμένες υποθέσεις απέλασης)
Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρα 42-45	Ταχείες διαδικασίες ασύλου και διαδικασίες ασύλου στα σύνορα	ΕΔΔΑ, <i>I.M. κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 9152/09, 2 Φεβρουαρίου 2012 (διαδικαστικές εγγυήσεις για ταχείες διαδικασίες ασύλου)
Κανονισμός για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης, (ΕΕ) 2024/1351, μέρος III ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2011, Ν.Σ. και Μ.Ε. (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-411/10 και C-493/10 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Νοεμβρίου 2012, Κ. (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-245/11 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Φεβρουαρίου 2017, <i>С.К. κ.λπ. κατά Σλοβενίας</i> , C-578/16 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Ιουλίου 2017, <i>Jafari</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-646/16 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Ιουλίου 2017, <i>A.S. κατά Σλοβενίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-490/16 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Μαρτίου 2019, <i>Jawo</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-163/17	Διαδικασία του Δουβλίνου	ΕΔΔΑ, <i>Μ.Σ.Σ. κατά Βελγίου και Ελλάδας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011 (μεταφορά στο πλαίσιο της διαδικασίας του Δουβλίνου, η οποία εγείρει κινδύνους εξευτελιστικής μεταχείρισης)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349 Κανονισμός για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή, (ΕΕ) 2019/1896, τμήμα 8 (δράση του οργανισμού στον τομέα της επιστροφής) Απόφαση του Συμβουλίου περί διοργάνωσης κοινών πτήσεων για την απομάκρυνση από το έδαφος δύο ή περισσότερων κρατών μελών, υπηκόων τρίτων χωρών για τους οποίους έχουν εκδοθεί ατομικές αποφάσεις απομάκρυνσης, 2004/573/ΕΚ	Διαδικασία επιστροφής	ΕΣΔΑ, άρθρο 13 (δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής) ΕΣΔΑ, άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 (διαδικαστικές εγγυήσεις σχετικά με την απέλαση αλλοδαπών) ΕΔΔΑ, <i>Muhammad και Muhammad κατά Ρουμανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 80982/12, 15 Οκτωβρίου 2020 (έλλειψη δικονομικών εγγυήσεων στις διαδικασίες απομάκρυνσης) Επιτροπή Υπουργών, <i>Twenty guidelines on forced return</i> (Είκοσι κατευθυντήριες γραμμές για την αναγκαστική επιστροφή), 2005
Χάρτης, άρθρο 47 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου)	Νομική συνδρομή	ΕΣΔΑ, άρθρο 13 (δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής) ΕΔΔΑ, <i>M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011 (αναποτελεσματικό σύστημα νομικής αρωγής)
Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρα 15-17	Νομική συνδρομή σε διαδικασίες ασύλου	Επιτροπή Υπουργών, <i>Guidelines on human rights protection in the context of accelerated asylum procedures</i> (Κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο των ταχέων διαδικασιών ασύλου), 2009
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 13 (ένδικα μέσα)	Νομική συνδρομή σε διαδικασίες επιστροφής	Επιτροπή Υπουργών, <i>Twenty guidelines on forced return</i> (Είκοσι κατευθυντήριες γραμμές για την αναγκαστική επιστροφή), 2005

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο αφορά τη διαδικασία εξέτασης των αιτήσεων διεθνούς προστασίας (διαδικασίες ασύλου) και τις διαδικασίες επιστροφής. Εξετάζει τις διαδικαστικές απαιτήσεις που δεσμεύουν όσους είναι αρμόδιοι να αποφασίζουν σχετικά με τις αιτήσεις ασύλου και επιστροφής και, στη συνέχεια, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής κατά τέτοιων αποφάσεων, παραθέτοντας τα κύρια στοιχεία που απαιτούνται προκειμένου μια προσφυγή να είναι πραγματική. Παρουσιάζει επίσης τις διαδικασίες κατανομής ευθύνης που ισχύουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση και εξετάζει τον τρόπο εκτέλεσης των απομακρύνσεων. Τέλος, εξετάζονται ζητήματα σχετικά με την παροχή νομικής συνδρομής.

Η νομολογία του ΕΔΔΑ προβλέπει ότι τα κράτη εφαρμόζουν αμερόληπτη και αυστηρή διαδικασία εξέτασης για τις αιτήσεις στο πλαίσιο των οποίων εγείρονται ουσιαστικοί φόβοι για την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου βασανιστηρίων, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας μετά την επιστροφή. Ορισμένες από τις απαιτήσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της νομολογίας του Δικαστηρίου έχουν συμπεριληφθεί στον [κανονισμό για τη διαδικασία ασύλου](#).

Σε ολόκληρο το παρόν κεφάλαιο, το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής που περιλαμβάνεται στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, συγκρίνεται με το ευρύτερο πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος πραγματικής δικαστικής προσφυγής δυνάμει του άρθρου 47 του [Χάρτη](#).

5.1. Διαδικασίες ασύλου

Δυνάμει τόσο του δικαίου της ΕΕ όσο και της ΕΣΔΑ, οι αιτούντες άσυλο πρέπει να έχουν πρόσβαση σε αποτελεσματικές διαδικασίες ασύλου, συμπεριλαμβανομένων ένδικων μέσων ικανών να αναστείλουν μια απομάκρυνση κατά τη διάρκεια της διαδικασίας προσφυγής.

Βάσει του δικαίου της ΕΕ, ο [κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348] ορίζει ιδιαίτερα λεπτομερείς κανόνες σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και την ανάκληση διεθνούς προστασίας. Ο κανονισμός εφαρμόζεται στις αιτήσεις ασύλου οι οποίες υποβάλλονται στο έδαφος των κρατών μελών της ΕΕ που δεσμεύονται από αυτόν, περιλαμβανομένων των συνόρων, στα χωρικά ύδατα ή στις ζώνες διέλευσης (άρθρο 2).

Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ασύλου, οι αιτούντες άσυλο έχουν επίσης δικαίωμα σε ορισμένες **συνθήκες υποδοχής**, όπως ορίζεται στην **οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής** [οδηγία (ΕΕ) 2024/1346]. Σύμφωνα με την οδηγία αυτή, εντός τριών ημερών από την υποβολή αίτησης ασύλου, ο αιτών πρέπει να λαμβάνει τυποποιημένες πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες υποδοχής που προβλέπει η οδηγία (άρθρο 5). Πρέπει επίσης να του παρέχονται πληροφορίες για τη νομική συνδρομή ή άλλη διαθέσιμη βοήθεια, σε γλώσσα που κατανοεί ή ευλόγως τεκμαίρεται ότι κατανοεί.

Οι υλικές συνθήκες υποδοχής μπορούν να περιοριστούν ή να ανακληθούν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις που προβλέπει η οδηγία. Ωστόσο, τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι όλοι οι αιτούντες έχουν πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και σε επίπεδο διαβίωσης σύμφωνο με το δίκαιο της ΕΕ, περιλαμβανομένου του Χάρτη (άρθρο 23) ⁽³⁰⁸⁾, καθώς και ότι ο περιορισμός των υλικών συνθηκών υποδοχής δεν δύναται να οδηγήσει στη στέρηση των βασικότερων αναγκών του αιτούντος, όπως της στέγασης, της τροφής ή του ρουχισμού ⁽³⁰⁹⁾.

Οι αιτούντες άσυλο έχουν δικαίωμα προσφυγής κατά αποφάσεων των αρχών που αρνούνται, μειώνουν ή ανακαλούν παροχές (οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, άρθρο 29). Σε περίπτωση προσφυγής ή επανεξέτασης, τα κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίζουν δωρεάν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση, εφόσον ζητηθεί και είναι αναγκαία για την αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Η μη συμμόρφωση των κρατών μελών με τις υποχρεώσεις της οδηγίας μπορεί να θεμελιώσει ευθύνη αποζημίωσης βάσει του δικαίου της ΕΕ (αποζημιώσεις τύπου *Francovich*) (βλ. **Εισαγωγή** του εγχειριδίου και **ενότητα 7.10**) και/ή να συνιστά παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ και του άρθρου 4 του Χάρτη ⁽³¹⁰⁾.

⁽³⁰⁸⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Αυγούστου 2022, *Ministero dell'Interno κατά TO*, C-422/21, ECLI:EU:C:2022:616.

⁽³⁰⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2025, *ΑΓ, ενεργώντας για λογαριασμό του και υπό την ιδιότητά του ως προσώπου που έχει τη γονική μέριμνα του ανήλικου τέκνου ΒΓ, κατά Ministero dell'Interno-U.T.G. – Prefettura di Milano*, C-184/24 (Sidi Bouzid), ECLI:EU:C:2025:997.

⁽³¹⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Μ.Σ.Σ. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011· ΕΔΔΑ, *Ν.Η. και λοιποί κατά Γαλλίας*, προσφυγές αριθ. 28820/13, 75547/13 και 13114/15, 2 Ιουλίου 2020.

Παράδειγμα: Τόσο το ΕΔΔΑ όσο και το ΔΕΕ έχουν κρίνει στις υποθέσεις *M.S.S.*, καθώς και *N.S.* και *M.E.*, αντίστοιχα, ότι οι συστημικές ατέλειες στη διαδικασία ασύλου και στις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο οδήγησαν σε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, αντίθετη με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ ή το άρθρο 4 του Χάρτη ⁽³¹¹⁾.

Βάσει της ΕΣΔΑ, δεν προβλέπονται ειδικοί κανόνες σχετικά με τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ έχει εξετάσει υποθέσεις που αφορούν την υποδοχή αιτούντων άσυλο βάσει του δικαίου της ΕΕ, υπό το φως της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Το ΕΔΔΑ, στην υπόθεση *Camara κατά Βελγίου*, έκρινε ότι το γεγονός πως ένα κράτος μέλος της ΕΕ δεν παρείχε στέγαση και υλική υποστήριξη σε αιτούντα άσυλο, ακόμη και ύστερα από εντολή των εθνικών του δικαστηρίων, συνιστά παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, όπως προβλέπεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ ⁽³¹²⁾.

5.1.1. Συνέντευξη, διαδικασία εξέτασης και λήψη αρχικής απόφασης

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι αιτούντες άσυλο και τα εξαρτώμενα από αυτούς πρόσωπα πρέπει να έχουν πρόσβαση στις διαδικασίες ασύλου (άρθρο 8 του [κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου](#)· βλ. επίσης [ενότητα 1.8](#)). Δικαιούνται να παραμείνουν σε κράτος μέλος της ΕΕ έως ότου ληφθεί απόφαση επί της αίτησής τους (άρθρο 10) ή εν αναμονή δικαστικού ελέγχου σε περίπτωση άσκησης ενδίκου μέσου (άρθρο 68). Εξαιρέσεις από το δικαίωμα να παραμείνουν επιτρέπονται σε περιπτώσεις μεταγενέστερων αιτήσεων (άρθρο 10 παράγραφος 4 και άρθρο 56) και σε περιπτώσεις έκδοσης, καθώς και σε περιπτώσεις κινδύνου για τη δημόσια τάξη και την εθνική ασφάλεια (άρθρο 10 παράγραφος 4). Η έκδοση βάσει της [απόφασης-πλαισίου 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου](#) σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης έχει τις δικές της διαδικαστικές εγγυήσεις ⁽³¹³⁾.

⁽³¹¹⁾ ΕΔΔΑ, υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2011, *N.S. κατά Secretary of State for the Home Department και M.E. και λοιποί κατά Refugee Applications Commissioner και Minister for Justice, Equality and Law Reform* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-411/10 και C-493/10, ECLI:EU:C:2011:865, σκέψη 86.

⁽³¹²⁾ ΕΔΔΑ, *Camara κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 49255/22, 18 Ιουλίου 2023.

⁽³¹³⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Δεκεμβρίου 2008, *Ποινική δίκη κατά Artur Leymann και Aleksei Pustovarov*, C-388/08 PPU, ECLI:EU:C:2008:669.

Στον αιτούντα πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα **προσωπικής συνέντευξης** (άρθρα 11 έως 13 του **κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου**) ⁽³¹⁴⁾. Η συνέντευξη πρέπει να διεξάγεται υπό συνθήκες που διασφαλίζουν την ιδιωτικότητα και την εμπιστευτικότητα. Το πρόσωπο που διεξάγει τη συνέντευξη πρέπει να είναι ικανό να συνεκτιμήσει τις συνθήκες που περιβάλλουν την αίτηση, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής προέλευσης, της ηλικίας, του φύλου, του γενετήσιου προσανατολισμού, της ταυτότητας φύλου ή της ευαλωτότητας του αιτούντος. Πρέπει να γίνεται καταγραφή των συνεντεύξεων και να συντάσσεται σχετική γραπτή έκθεση ή πρακτικά, στα οποία πρέπει να έχει πρόσβαση ο αιτών (άρθρο 14). Η προσωπική συνέντευξη μπορεί να παραλειφθεί σε περιπτώσεις όπου μπορεί να ληφθεί θετική απόφαση χωρίς συνέντευξη, όταν στον αιτούντα άσυλο έχει χορηγηθεί προστασία σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ, όταν ο αιτών άσυλο θεωρείται ακατάλληλος ή ανίκανος να υποβληθεί σε συνέντευξη, ή σε περιπτώσεις απaráδεκτων επαναλαμβανόμενων αιτήσεων (άρθρο 13 παράγραφος 11).

Τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να παρέχουν στον αιτούντα την ευκαιρία να διατυπώσει παρατηρήσεις επί της έκθεσης ή επί των πρακτικών προτού η αποφαινόμενη αρχή λάβει απόφαση επί της αίτησης (άρθρο 14 παράγραφος 3). Σύμφωνα με το άρθρο 22 παράγραφος 3, οι συνεντεύξεις με παιδιά πρέπει να διεξάγονται με τρόπο που λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες του παιδιού και κατάλληλο για το εκάστοτε πλαίσιο. Τα ασυνόδευτα παιδιά απολαμβάνουν ειδικών εγγυήσεων, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος εκπροσώπησης (άρθρο 23). Πρέπει επίσης να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού (άρθρο 22 παράγραφος 1) (βλ. επίσης **κεφάλαιο 9**). Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη νομική συνδρομή, βλ. **ενότητα 5.5**.

Η **εξέταση μιας αίτησης ασύλου** πρέπει να συμμορφώνεται με τις διαδικαστικές απαιτήσεις του **κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου**, όπως και με τις απαιτήσεις εξέτασης των στοιχείων της αίτησης σύμφωνα με τον κανονισμό για τις απαιτήσεις αναγνώρισης [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1347, άρθρο 4]. Πρέπει να διεξάγεται σε ατομική βάση, αντικειμενικά και αμερόληπτα βάσει επικαιροποιημένων πληροφοριών (άρθρο 34 του **κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου**). Το άρθρο 8 του **κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου** προβλέπει ότι οι αιτούντες άσυλο πρέπει να ενημερώνονται για τη διαδικασία που ακολουθείται και για τις προθεσμίες σε γλώσσα την οποία κατανοούν ή ευλόγως θεωρείται ότι κατανοούν· να τους παρέχονται υπηρεσίες διερμηνέα, όταν αυτό είναι απαραίτητο· να μπορούν να επικοινωνούν με την UNHCR ή κάθε άλλη οργάνωση που παρέχει νομικές ή άλλες

⁽³¹⁴⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Νοεμβρίου 2012, *Μ. Μ. κατά Minister for Justice, Equality and Law Reform και λοιπών*, C-277/11, ECLI:EU:C:2012:744.

συμβουλές να τους παρέχεται πρόσβαση στα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη λήψη απόφασης επί της αίτησής τους και να λαμβάνουν εγγράφως κοινοποίηση της απόφασης το συντομότερο δυνατόν (όταν ο αιτών εκπροσωπείται από νομικό σύμβουλο, η κοινοποίηση μπορεί να γίνει στον νομικό σύμβουλο αντί του αιτούντος).

Σύμφωνα με το άρθρο 9 του κανονισμού, οι αιτούντες έχουν υποχρέωση συνεργασίας με τις αρχές. Ταυτόχρονα, η αιτιολογική σκέψη 42 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης προβλέπει ότι η αξιολόγηση της αξιοπιστίας του αιτούντος πρέπει να πραγματοποιείται με τρόπο που να σέβεται τα δικαιώματα του αιτούντος βάσει του Χάρτη και της ΕΣΔΑ, ιδίως τα δικαιώματα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Σε υποθέσεις που αφορούν σεξουαλικό προσανατολισμό ή ταυτότητα φύλου, οι αιτούντες δεν πρέπει να υποβάλλονται σε εξαντλητικές ερωτήσεις ή δοκιμασίες σχετικά με τις σεξουαλικές τους πρακτικές ⁽³¹⁵⁾.

Το άρθρο 7 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου απαιτεί από τα κράτη μέλη να σέβονται την εμπιστευτικότητα κάθε πληροφορίας που λαμβάνεται κατά τη διαδικασία ασύλου. Το ίδιο άρθρο παρέχει εγγυήσεις μη αποκάλυψης πληροφοριών σε φερόμενους ως διώκτες, τόσο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας διεθνούς προστασίας όσο και μετά την έκδοση τελικής απόφασης. Η αιτιολογική σκέψη 98 του κανονισμού διευκρινίζει επίσης ότι ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ) εφαρμόζεται στην επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα κράτη μέλη στο πλαίσιο αυτό.

Οι αιτούντες άσυλο δικαιούνται να **ανακαλούν** τις αιτήσεις τους. Οι διαδικασίες ανάκλησης περιλαμβάνουν την υποχρέωση του αιτούντος άσυλο να υποβάλει γραπτή δήλωση ανάκλησης και την έκδοση απόφασης από την αρμόδια αρχή που διαπιστώνει ότι η αίτηση έχει ανακληθεί (άρθρο 44 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου). Όταν υπάρχουν εύλογοι λόγοι να θεωρηθεί ότι ο αιτών έχει σιωπηρά ανακαλέσει ή εγκαταλείψει την αίτησή του (π.χ. ο αιτών αρνήθηκε να παράσχει βιομετρικά δεδομένα ή τις απαιτούμενες πληροφορίες ή δεν προσήλθε σε προσωπική συνέντευξη), οι αρμόδιες αρχές ασύλου αποφασίζουν ότι η αίτηση θεωρείται σιωπηρά ανακληθείσα. Η απόφαση αυτή πρέπει να κοινοποιείται στον αιτούντα άσυλο, όταν αυτός είναι παρών (άρθρο 41 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου).

⁽³¹⁵⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Δεκεμβρίου 2014, *A, B και C κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-148/13 έως C-150/13, ECLI:EU:C:2014:2406.

Οι **αποφάσεις επί των αιτήσεων ασύλου** πρέπει να λαμβάνονται από την αρμόδια αρχή το συντομότερο δυνατόν και το αργότερο εντός έξι μηνών από την κατάθεση της αίτησης, εκτός από τις περιπτώσεις που αναφέρονται στο άρθρο 35 παράγραφοι 5 και 7 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου, στις οποίες η εξέταση μπορεί να παραταθεί έως και 21 μήνες. Οι βασικές εγγυήσεις που προβλέπονται στο κεφάλαιο II του κανονισμού πρέπει να γίνονται σεβαστές κατά την εξέταση του αιτήματος. Οι αποφάσεις πρέπει να δίδονται γραπτώς και να παρέχουν πληροφορίες για τις δυνατότητες προσβολής τους (άρθρο 36 του κανονισμού).

Σύμφωνα με το άρθρο 38 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου, τα κράτη μέλη μπορούν να χαρακτηρίσουν μια **αίτηση απαράδεκτη**, για παράδειγμα εάν μια χώρα εκτός ΕΕ θεωρηθεί ασφαλής τρίτη χώρα για τον αιτούντα ή εάν μια μεταγενέστερη αίτηση δεν περιέχει νέα στοιχεία (βλ. [ενότητα 4.1.6](#)). Το ΔΕΕ έκρινε ότι μια αίτηση δεν μπορεί να θεωρηθεί επαναλαμβανόμενη αίτηση (και κατ' επέκταση απαράδεκτη) όταν η πρώτη αίτηση έγινε σε τρίτη χώρα, ακόμα κι αν η εν λόγω τρίτη χώρα συμμετέχει στο κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου ⁽³¹⁶⁾. Απαιτείται η διεξαγωγή προσωπικής συνέντευξης (άρθρο 11) ⁽³¹⁷⁾, εκτός από τις περιπτώσεις όπου μπορεί να ληφθεί θετική απόφαση χωρίς συνέντευξη, όπου ο αιτών άσυλο έχει λάβει προστασία σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ, όταν ο αιτών άσυλο κρίνεται ακατάλληλος ή ανίκανος να εξεταστεί σε συνέντευξη ή στις περιπτώσεις απαράδεκτων επαναλαμβανόμενων αιτήσεων (άρθρο 13 παράγραφος 11). Οι αποφάσεις επί του παραδεκτού πρέπει να λαμβάνονται το συντομότερο δυνατόν και όχι αργότερα από δύο μήνες μετά την υποβολή της αίτησης (άρθρο 35 παράγραφος 1), εκτός από τις περιπτώσεις που απαριθμούνται στο άρθρο 35 παράγραφος 2, στις οποίες η προθεσμία μπορεί να παραταθεί για δύο ακόμη μήνες.

Όταν εκδίδεται απόφαση απόρριψης αίτησης ασύλου, πρέπει να εκδίδεται απόφαση επιστροφής από το κράτος μέλος που απέρριψε την αίτηση (άρθρο 37 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου· βλ. επίσης [ενότητα 5.3](#) για τις ισχύουσες εγγυήσεις).

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι πρέπει να διασφαλίζεται τόσο η δυνατότητα πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου όσο και η παροχή επαρκών πληροφοριών σχετικά με την προβλεπόμενη διαδικασία. Οι αρχές οφείλουν

⁽³¹⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Μαΐου 2021, *L.R. κατά Bundesrepublik Deutschland*, C-8/20, ECLI:EU:C:2021:404.

⁽³¹⁷⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιουλίου 2020, *Milkiyas Addis κατά Bundesrepublik Deutschland*, C-517/17, ECLI:EU:C:2020:579.

επίσης να αποφεύγουν τις υπερβολικά μεγάλες καθυστερήσεις στη λήψη απόφασης για αιτήσεις ασύλου ⁽³¹⁸⁾. Κατά την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της εξέτασης αιτήσεων ασύλου σε πρώτο βαθμό, το Δικαστήριο έχει επίσης λάβει υπόψη άλλους παράγοντες, όπως η διαθεσιμότητα διερμηνέων, η πρόσβαση σε νομική συνδρομή και η ύπαρξη αξιόπιστου συστήματος επικοινωνίας μεταξύ των αρχών και των αιτούντων άσυλο ⁽³¹⁹⁾. Όσον αφορά την εκτίμηση του κινδύνου, το άρθρο 13 προβλέπει ανεξάρτητη και ενδεδειγμένη διαδικασία εξέτασης, από εθνική αρχή, για κάθε αίτηση στο πλαίσιο της οποίας εγείρονται ουσιαστικοί φόβοι για την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου μεταχείρισης που αντιβαίνει στο άρθρο 3 (ή στο άρθρο 2) σε περίπτωση απέλασης του αιτούντος ⁽³²⁰⁾.

5.1.2. Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής

Οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να έχουν ουσιαστική και πραγματική δυνατότητα προσφυγής έναντι της άρνησης χορήγησης ασύλου ή άδειας διαμονής ή για οποιαδήποτε καταγγελία τυχόν προσβολής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Στο πλαίσιο αυτό, τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και η ΕΣΔΑ αναγνωρίζουν ότι οι διαδικαστικές εγγυήσεις πρέπει να πληρούνται προκειμένου κάθε υπόθεση να εξετάζεται αποτελεσματικά και γρήγορα. Για τον σκοπό αυτόν έχουν αναπτυχθεί λεπτομερείς διαδικαστικές απαιτήσεις τόσο στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ όσο και στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 47 του **Χάρτη** προβλέπει «δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου» ⁽³²¹⁾. Το άρθρο 47 πρώτο εδάφιο του Χάρτη βασίζεται στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, το οποίο διασφαλίζει το «δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής». Ωστόσο, ο Χάρτης απαιτεί ο έλεγχος να διενεργείται από δικαστήριο, ενώ το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ προβλέπει απλώς διαδικασία ενώπιον εθνικής αρχής ⁽³²²⁾.

⁽³¹⁸⁾ ΕΔΔΑ, *B.A.C. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 11981/15, 13 Οκτωβρίου 2016· ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011· ΕΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 30471/08, 22 Σεπτεμβρίου 2009.

⁽³¹⁹⁾ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011, σκέψη 301.

⁽³²⁰⁾ Ό.π., σκέψη 293.

⁽³²¹⁾ Βλ. επίσης FRA, Συμβούλιο της Ευρώπης, *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2016, κεφάλαιο 5 «Δικαίωμα σε αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα», σ. 109-132.

⁽³²²⁾ Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΕΕ C 303 της 14.12.2007, σ. 17).

Το άρθρο 47 δεύτερο εδάφιο του Χάρτη βασίζεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, το οποίο εγγυάται το δικαίωμα κάθε προσώπου «η υπόθεσή του να δικαστεί δίκαια» αλλά μόνο «ως προς αμφισβητήσεις για τα αστικής φύσης δικαιώματα και υποχρεώσεις του είτε για το βάσιμο κάθε εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσης». Αυτό εμποδίζει την εφαρμογή του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ σε υποθέσεις μετανάστευσης και ασύλου, καθώς αυτές δεν αφορούν τον καθορισμό πολιτικού δικαιώματος ή υποχρέωσης ⁽³²³⁾. Το άρθρο 47 του Χάρτη δεν προβλέπει καμία τέτοια διάκριση.

Το άρθρο 67 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου προβλέπει το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής κατά απόφασης απόρριψης διεθνούς προστασίας, απόφασης ανάκλησης διεθνούς προστασίας και απόφασης επιστροφής που εκδίδεται σύμφωνα με το άρθρο 37 του κανονισμού μαζί με την απόρριψη της αίτησης. Η πραγματική προσφυγή πρέπει να εξασφαλίζει πλήρη και *ex nunc* εξέταση τόσο των πραγματικών όσο και των νομικών ζητημάτων. Τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να καθορίσουν τις προθεσμίες υποβολής προσφυγής, οι οποίες πρέπει να κυμαίνονται από πέντε έως δέκα ημέρες στις περιπτώσεις απαράδεκτων ή σιωπηρά ανακληθεισών αιτήσεων, και από δύο εβδομάδες έως έναν μήνα σε όλες τις άλλες περιπτώσεις (άρθρο 67 παράγραφος 7).

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 13, το οποίο εγγυάται το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έχει εφαρμογή σε υποθέσεις μετανάστευσης, εφόσον τύχουν επίκλησης μαζί με άλλες ουσιαστικές διατάξεις, όπως το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Το άρθρο αυτό, καθώς και το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, έχουν επίσης θεωρηθεί ότι περιέχουν εγγενείς διαδικαστικές εγγυήσεις (οι οποίες περιγράφονται εν συντομία στην [ενότητα 5.5](#)). Το ΕΔΔΑ έχει συχνά επισημάνει ότι η απαγόρευση της αυθαιρεσίας είναι εγγενής στο σύνολο των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από τη Σύμβαση και παρέχει έτσι σημαντικές εγγυήσεις σε περιπτώσεις ασύλου ή μετανάστευσης ⁽³²⁴⁾. Ωστόσο, το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, το οποίο εγγυάται το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης ενώπιον δικαστηρίου, δεν εφαρμόζεται σε υποθέσεις ασύλου και μετανάστευσης (βλ. [ενότητα 5.5](#)). Για τις δυνατότητες προσφυγής κατά της παράνομης ή αυθαίρετης στέρησης της ελευθερίας, βλ. κεφάλαιο 7 ([ενότητα 7.10](#)).

⁽³²³⁾ ΕΔΔΑ, *Μαουία κατά Γαλλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 39652/98, 5 Οκτωβρίου 2000, σκέψεις 38-39.

⁽³²⁴⁾ ΕΔΔΑ, *C.G. και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 1365/07, 24 Απριλίου 2008, σκέψη 49.

Το ΕΔΔΑ έχει ορίσει γενικές αρχές σχετικά με το τι συνιστά δυνατότητα πραγματικής προσφυγής σε υποθέσεις που αφορούν απέλαση αιτούντων άσυλο. Οι αιτούντες πρέπει να έχουν δυνατότητα προσφυγής σε εθνικό επίπεδο προκειμένου να μπορεί να εξετάζεται η ουσία οποιασδήποτε «βάσιμης καταγγελίας» δυνάμει της ΕΣΔΑ και, εάν αυτό απαιτείται, να προσφέρεται κατάλληλη αποκατάσταση⁽³²⁵⁾. Καθώς η δυνατότητα προσφυγής πρέπει να είναι «πραγματική» τόσο από πρακτικής όσο και από νομικής άποψης, το ΕΔΔΑ ενδέχεται να πρέπει να εξετάσει, μεταξύ άλλων στοιχείων, αν δόθηκε στον αιτούντα επαρκής χρόνος προκειμένου να καταθέσει προσφυγή.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*⁽³²⁶⁾, τόσο οι διοικητικές όσο και οι δικαστικές αρχές παρέμειναν απαθείς απέναντι στους σοβαρούς ισχυρισμούς των αιτούντων όσον αφορά τον κίνδυνο κακομεταχείρισής τους εάν επέστρεφαν στο Ιράκ ή στο Ιράν. Επιπλέον, οι εθνικές αρχές δεν εξέτασαν τα αιτήματά τους για χορήγηση προσωρινού ασύλου, δεν τους γνωστοποίησαν τους λόγους για τους οποίους δεν το έπραξαν και δεν τους επέτρεψαν πρόσβαση σε νομική συνδρομή, παρά το ρητό αίτημα των αιτούντων για δικηγόρο ενόσω κρατούνταν από την αστυνομία. Οι εν λόγω παραλείψεις των εθνικών αρχών είχαν ως αποτέλεσμα να μην μπορούν οι αιτούντες να προβάλουν τους ισχυρισμούς τους δυνάμει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ εντός του συναφούς νομοθετικού πλαισίου. Επιπλέον, οι αιτούντες δεν μπορούσαν να αιτηθούν στις αρχές ακύρωση της απόφασης απομάκρυνσής τους, καθώς δεν τους είχαν επιδοθεί οι διαταγές απομάκρυνσης ούτε είχαν ενημερωθεί σχετικά με τους λόγους της απομάκρυνσής τους. Η δικαστική επανεξέταση σε υποθέσεις απομάκρυνσης στην Τουρκία δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως δυνατότητα πραγματικής προσφυγής, καθώς η κατάθεση αίτησης για ακύρωση διαταγής απομάκρυνσης δεν είχε ανασταλτικό αποτέλεσμα παρά μόνο εάν το διοικητικό δικαστήριο διέταζε ειδικά αναστολή εκτέλεσης. Ως εκ τούτου, οι αιτούντες δεν είχαν δυνατότητα πρόσβασης και πραγματικής προσφυγής σε σχέση με τις καταγγελίες τους βάσει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

⁽³²⁵⁾ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011, σκέψη 288· ΕΔΔΑ, *Kudja κατά Πολωνίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30210/96, 26 Οκτωβρίου 2000, σκέψη 157.

⁽³²⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 30471/08, 22 Σεπτεμβρίου 2009, σκέψεις 111-117.

Ακόμα και αν ένα ένδικο μέσο δεν ικανοποιεί από μόνο του πλήρως τις απαιτήσεις του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ, το σύνολο των μέσων που παρέχονται δυνάμει του εθνικού δικαίου ενδέχεται να επαρκεί ⁽³²⁷⁾.

5.1.3. Προσφυγές με αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 67 του [κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου](#) προβλέπει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου. Η συγκεκριμένη διατύπωση είναι όμοια με εκείνη του άρθρου 47 του [Χάρτη](#). Με βάση τον κανονισμό, τα κράτη μέλη της ΕΕ θα πρέπει να επιτρέπουν στους αιτούντες να παραμείνουν στο έδαφός τους μέχρι να λήξει η προθεσμία για την άσκηση προσφυγής, καθώς και εν αναμονή της έκβασης της προσφυγής (άρθρο 68 παράγραφος 2). Σύμφωνα με το άρθρο 68 παράγραφος 3 του κανονισμού, δεν υφίσταται αυτοδίκαιο δικαίωμα παραμονής για ορισμένες κατηγορίες απαράδεκτων αιτήσεων, για αιτήσεις που διεκπεραιώνονται με τη διαδικασία στα σύνορα, για σιωπηρά ανακληθείσες αιτήσεις και για αποφάσεις ανάκλησης διεθνούς προστασίας που βασίζονται σε συγκεκριμένους λόγους. Στις περιπτώσεις αυτές, το όργανο προσφυγής πρέπει να διαθέτει αρμοδιότητα να αποφασίζει αν ο αιτών μπορεί ή όχι να παραμείνει στην επικράτεια κατά το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την εξέταση της προσφυγής (άρθρο 68 παράγραφος 4).

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι, σε περίπτωση άσκησης προσφυγής κατά άρνησης χορήγησης ασύλου, η προσφυγή πρέπει να έχει αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα όταν η εφαρμογή ενός μέτρου επιστροφής του ενδιαφερομένου μπορεί να έχει ενδεχομένως μη αναστρέψιμα αποτελέσματα τα οποία αντιβαίνουν στα άρθρα 2 και/ή 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Gebremedhin [Gaberamadhien] κατά Γαλλίας* ⁽³²⁸⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, δεδομένης της σημαντικότητας του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ και του ανεπανόρθωτου χαρακτήρα της βλάβης που προκαλείται από βασανιστήρια ή κακομεταχείριση, το άρθρο 13, σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, απαιτεί οι αλλοδαποί να διαθέτουν ένδικο μέσο με ανασταλτικό

⁽³²⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Kudla κατά Πολωνίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30210/96, 26 Οκτωβρίου 2000.

⁽³²⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Gebremedhin [Gaberamadhien] κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 25389/05, 26 Απριλίου 2007.

αποτέλεσμα κατά απόφασης απομάκρυνσής τους προς χώρα όπου υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύεται ότι διατρέχουν κίνδυνο να υποστούν μεταχείριση αντίθετη με το άρθρο 3. Η υπόθεση αφορούσε υπήκοο Ερυθραίας, ο οποίος, φτάνοντας σε γαλλικό αεροδρόμιο, ζήτησε να εισέλθει στη γαλλική επικράτεια προκειμένου να υποβάλει αίτηση ασύλου. Μεταφέρθηκε σε «ζώνη αναμονής» όσο εξεταζόταν το αίτημά του. Επειδή οι αρχές έκριναν ότι δεν ήταν αξιόπιστος, του αρνήθηκαν την είσοδο στη χώρα, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει να επιστραφεί στην Ερυθραία, όπου ισχυριζόταν ότι διέτρεχε κίνδυνο κακομεταχείρισης. Παρότι είχε τη δυνατότητα να προσβάλει δικαστικά την απόφαση, τα διαθέσιμα ένδικα μέσα όσο βρισκόταν στη «ζώνη αναμονής» δεν είχαν ανασταλτικό αποτέλεσμα. Καθώς ο προσφεύγων δεν είχε πρόσβαση σε τέτοιο ένδικο μέσο ενόσω βρισκόταν στον «χώρο αναμονής», υπήρξε πράγματι παράβαση του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 3.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Α.Μ. κατά Κάτω Χωρών* ⁽³²⁹⁾, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι, όταν το άρθρο 13 προβάλλεται σε συνδυασμό με το άρθρο 3, ένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο πρέπει να διαθέτει ανασταλτικό αποτέλεσμα. Στην προκειμένη περίπτωση, το πρόσωπο βρισκόταν εντός της επικράτειας των Κάτω Χωρών, και όχι σε «ζώνη αναμονής» ή περιοχή των συνόρων.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Μ.Σ.Σ. κατά Βελγίου και Ελλάδας* ⁽³³⁰⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ελλάδα είχε παραβιάσει το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 3 λόγω των ανεπαρκειών των αρχών της κατά την εξέταση της αίτησης ασύλου του προσφεύγοντος, καθώς και λόγω του κινδύνου που αντιμετώπιζε ο προσφεύγων να επιστρέψει άμεσα ή έμμεσα στη χώρα καταγωγής του χωρίς καμία σοβαρή εξέταση κατ' ουσία της αίτησής του και χωρίς να του έχει παρασχεθεί η δυνατότητα πραγματικής προσφυγής.

Όταν ένα πρόσωπο δεν ισχυρίζεται ότι η επιστροφή του θα οδηγούσε σε παραβίαση των άρθρων 2 και/ή 3 της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ δεν απαιτεί το εθνικό ένδικο μέσο να έχει αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, όταν το ενδιαφερόμενο

⁽³²⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Α.Μ. κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 29094/09, 5 Ιουλίου 2016.

⁽³³⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Μ.Σ.Σ. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011, σκέψη 293.

πρόσωπο ισχυρίζεται ότι η επιστροφή του θα παραβίαζε το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ ή το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *De Souza Ribeiro κατά Γαλλίας* ⁽³³¹⁾, ο προσφεύγων, Βραζιλιάνος υπήκοος, διέμενε στη Γαλλική Γουιάνα (γαλλικό υπερπόντιο έδαφος) με την οικογένειά του από την ηλικία των επτά ετών. Κατόπιν της διοικητικής κράτησής του, επειδή δεν επέδειξε έγκυρη άδεια διαμονής, οι αρχές διέταξαν την απομάκρυνσή του. Απομακρύνθηκε την επομένη μέρα, περίπου 50 λεπτά αφότου είχε υποβάλει προσφυγή κατά της διαταγής απομάκρυνσης. Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του ΕΔΔΑ έκρινε ότι, όταν ασκείται προσφυγή κατά της απέλασης λόγω προβαλλόμενης επέμβασης στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, δεν είναι υποχρεωτικό να προβλέπεται ότι το ένδικο μέσο θα έχει αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα προκειμένου να είναι αυτό αποτελεσματικό. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι η σπουδή με την οποία εκτελέστηκε η διαταγή απομάκρυνσης είχε καταστήσει τις δυνατότητες προσφυγής ανεφάρμοστες στην πράξη, άρα και μη προσβάσιμες, κατά παράβαση του άρθρου 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Khlaifia και λοιποί κατά Ιταλίας* ⁽³³²⁾ αφορούσε την επιστροφή Τυνήσιων υπηκόων από την Ιταλία, οι οποίοι ισχυρίστηκαν ότι η επιστροφή τους συνιστούσε συλλογική απέλαση, απαγορευμένη από το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, ελλείψει κινδύνου ανεπανόρθωτης βλάβης απορρέουσας από παράβαση των άρθρων 2 ή 3 της ΕΣΔΑ, η Ιταλία δεν είχε υποχρέωση να παρέχει ένδικο μέσο με αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα, εφόσον προσφερόταν πραγματική και αποτελεσματική δυνατότητα αμφισβήτησης της απόφασης επιστροφής.

⁽³³¹⁾ ΕΔΔΑ, *De Souza Ribeiro κατά Γαλλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22689/07, 13 Δεκεμβρίου 2012, σκέψη 83.

⁽³³²⁾ ΕΔΔΑ, *Khlaifia και λοιποί κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 16483/12, 15 Δεκεμβρίου 2016, σκέψεις 272-281.

5.1.4. Ταχείες διαδικασίες ασύλου και διαδικασίες ασύλου στα σύνορα

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 42 παράγραφος 1 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου απαριθμεί δέκα περιπτώσεις στις οποίες οι αιτήσεις ασύλου πρέπει να εξετάζονται με **ταχεία διαδικασία**, όπως όταν μια αίτηση θεωρείται αβάσιμη, επειδή ο αιτών προέρχεται από ασφαλή χώρα καταγωγής, ή όταν ο αιτών είναι υπήκοος ή ανιθαγενής συνήθης κάτοικος τρίτης χώρας με ποσοστό αναγνώρισης 20 % ή χαμηλότερο, σύμφωνα με τα ετήσια στοιχεία της Eurostat.

Το άρθρο 43 του ίδιου κανονισμού απαριθμεί τέσσερις περιπτώσεις στις οποίες τα κράτη μέλη μπορούν να εφαρμόσουν **διαδικασίες στα σύνορα**, εάν ο αιτών άσυλο δεν πληροί τους όρους εισόδου στο έδαφος του κράτους μέλους. Σε αυτές περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, περιπτώσεις όπου ο αιτών υποβάλλει αίτηση σε συνοριακό σημείο διέλευσης ή ζώνη διέλευσης (βλ. ενότητες 1.7 και 1.8) ή όπου αποβιβάζεται σε κράτος μέλος κατόπιν επιχείρησης έρευνας και διάσωσης (βλ. [ενότητα 1.9](#)).

Σε τρεις από τις δέκα περιπτώσεις στις οποίες προβλέπεται ταχεία διαδικασία, ο κανονισμός προβλέπει επίσης **υποχρεωτική** εφαρμογή της **διαδικασίας στα σύνορα** για αιτούντες που δεν έχουν ακόμη εξουσιοδοτηθεί να εισέλθουν σε κράτος μέλος και δεν πληρούν τους όρους εισόδου (άρθρο 45). Οι περιπτώσεις αυτές είναι:

- όταν ο αιτών παραπλάνησε σκόπιμα τις αρχές ή ενήργησε κακόπιστα·
- όταν ο αιτών θεωρείται απειλή για την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη· ή
- όταν ο αιτών προέρχεται από τρίτη χώρα με ποσοστό αναγνώρισης χαμηλότερο του 20 %.

Το άρθρο 11 του κανονισμού για τις καταστάσεις κρίσης και ανωτέρας βίας [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1359] επιτρέπει στα κράτη μέλη να εξετάζουν αιτούντες από τρίτη χώρα με ποσοστό αναγνώρισης σε επίπεδο ΕΕ έως και 50 % στο πλαίσιο της διαδικασίας στα σύνορα ⁽³³³⁾.

⁽³³³⁾ Ο ορισμός της «κρίσης» περιλαμβάνεται στο άρθρο 1 παράγραφος 4 του κανονισμού για τις καταστάσεις κρίσης και ανωτέρας βίας [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1359].

Αν και οι βασικές αρχές και εγγυήσεις του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου παραμένουν εφαρμοστέες στις ταχείες διαδικασίες και στις διαδικασίες στα σύνορα, η προσφυγή δεν έχει αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα· το δικαίωμα παραμονής κατά τη διάρκεια της διαδικασίας προσφυγής πρέπει να αποτελεί αντικείμενο ειδικής αίτησης και/ή να χορηγείται κατά περίπτωση [άρθρο 68 παράγραφος 3 στοιχείο α) και παράγραφος 4] (βλ. επίσης [ενότητα 5.1.3](#)). Οι ταχείες διαδικασίες και οι διαδικασίες στα σύνορα εξετάζονται ταχύτερα και προβλέπουν συντομότερες προθεσμίες προσφυγής κατά αρνητικής απόφασης. Οι αποφάσεις στις ταχείες διαδικασίες πρέπει να λαμβάνονται το συντομότερο δυνατόν και όχι αργότερα από τρεις μήνες από την υποβολή της αίτησης (άρθρο 35 παράγραφος 3). Οι διαδικασίες στα σύνορα δεν πρέπει να υπερβαίνουν τις δώδεκα εβδομάδες (άρθρο 51 παράγραφος 2), οι οποίες μπορούν να παραταθούν έως 16 εβδομάδες όταν ο αιτών μετεγκαθίσταται μέσω διαδικασίας του Δουβλίνου (βλ. [ενότητα 5.2](#)) ή έως 18 εβδομάδες σε περίπτωση κρίσης (άρθρο 11 παράγραφος 1 του κανονισμού για τις καταστάσεις κρίσης και ανωτέρας βίας).

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι απαιτείται αμερόληπτη και αυστηρή διαδικασία εξέτασης για κάθε αίτηση ασύλου. Στις περιπτώσεις όπου αυτό δεν συνέβη, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβάσεις του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 3.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *I.M. κατά Γαλλίας* ⁽³³⁴⁾, ο προσφεύγων, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι διέτρεχε κίνδυνο κακομεταχείρισης εάν επιστρεφόταν στο Σουδάν, προσπάθησε να υποβάλει αίτηση ασύλου στη Γαλλία. Οι αρχές είχαν εκτιμήσει ότι η αίτηση ασύλου του βασιζόταν σε «εσκεμμένη απάτη» ή συνιστούσε «κατάχρηση της διαδικασίας ασύλου» διότι είχε υποβληθεί μετά την έκδοση της εντολής απομάκρυνσής του. Επομένως, η πρώτη και μοναδική εξέταση της αίτησης ασύλου του έτυχε αυτόματης επεξεργασίας στο πλαίσιο ταχείας διαδικασίας, χωρίς να παρέχονται επαρκείς εγγυήσεις. Για παράδειγμα, η προθεσμία για την υποβολή της αίτησης είχε μειωθεί από τις 21 στις πέντε ημέρες. Η πολύ σύντομη αυτή προθεσμία συνεπαγόταν ιδιαίτερους περιορισμούς, καθώς ο προσφεύγων κλήθηκε να υποβάλει μια ολοκληρωμένη αίτηση στα γαλλικά, μαζί με τα απαραίτητα δικαιολογητικά, η οποία έπρεπε να πληροί τις ίδιες απαιτήσεις με εκείνες που ισχύουν για τις αιτήσεις

⁽³³⁴⁾ ΕΔΔΑ, *I.M. κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9152/09, 2 Φεβρουαρίου 2012, σκέψεις 136-160. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *A.M.A. κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 23048/19, 24 Οκτωβρίου 2023, σκέψεις 66-80.

που υποβάλλονται στο πλαίσιο της κανονικής διαδικασίας από πρόσωπα τα οποία δεν βρίσκονται υπό κράτηση. Ενώ ο προσφεύγων μπορούσε να απευθυνθεί στο διοικητικό δικαστήριο προκειμένου να προσβάλει τη διαταγή απομάκρυνσής του, είχε μόνο 48 ώρες στη διάθεσή του για να το πράξει αντί των δύο μηνών που προβλέπονται κατά την κανονική διαδικασία. Η αίτηση ασύλου του προσφεύγοντος απορρίφθηκε χωρίς να του προσφερθεί στην πράξη, από το εγχώριο σύστημα συνολικά, η δυνατότητα αποτελεσματικής προσφυγής. Ως εκ τούτου, ο ενδιαφερόμενος δεν ήταν σε θέση να ασκήσει την προσφυγή του δυνάμει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ.

5.2. Διαδικασίες προσδιορισμού ευθύνης

Σύμφωνα με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο κανονισμός για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351] προβλέπει ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να εξετάζουν κάθε αίτηση διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται από υπήκοο τρίτης χώρας ή ανιθαγενή, και ότι η αίτηση αυτή πρέπει να εξετάζεται από ένα και μόνο κράτος μέλος (άρθρο 16 παράγραφος 1). Ο κανονισμός καθορίζει ποιο κράτος είναι υπεύθυνο για την εξέταση μιας αίτησης ασύλου.

Υπάρχει ιεραρχία κριτηρίων για την κατανομή της ευθύνης εξέτασης αιτήσεων που υποβάλλονται σε ένα κράτος μέλος από πρόσωπα τα οποία στη συνέχεια ταξίδεψαν σε άλλο. Με βάση τα κριτήρια που θεσπίζει ο κανονισμός, εάν ένα άλλο κράτος είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης, ο κανονισμός ορίζει τη διαδικασία μεταφοράς του αιτούντος στο κράτος αυτό. Η διαδικασία αυτή είναι γνωστή ως «διαδικασία του Δουβλίνου», καθώς καθιερώθηκε αρχικά με τη Σύμβαση του Δουβλίνου του 1990 ⁽³³⁵⁾, η οποία αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό Δουβλίνο I το 2003 (ο οποίος έχει πλέον καταργηθεί).

Ισχύει μαχητό τεκμήριο ότι όλα τα κράτη που εφαρμόζουν τον κανονισμό για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης είναι ασφαλή και συμμορφώνονται με τον Χάρτη και την ΕΣΔΑ.

⁽³³⁵⁾ Σύμβαση περί καθορισμού του κράτους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης παροχής ασύλου η οποία υποβάλλεται σε ένα από τα κράτη μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Σύμβαση του Δουβλίνου (ΕΕ C 254 της 19.8.1997, σ. 1).

Ο κανονισμός για τη διαχείριση ασύλου και μετανάστευσης υποχρεώνει τους αιτούντες άσυλο να υποβάλλουν αίτηση στο κράτος μέλος πρώτης εισόδου, εκτός εάν ο αιτών διαθέτει έγκυρο τίτλο διαμονής ή θεώρηση άλλου κράτους μέλους (άρθρο 17). Μεταξύ των διαφόρων κριτηρίων που παρατίθενται στον κανονισμό, το κράτος που επέτρεψε την είσοδο του αιτούντος στη ζώνη ελεύθερης κυκλοφορίας είναι, κατά κανόνα, υπεύθυνο και για την εξέταση της αίτησης (μέρος III του κανονισμού για τη διαχείριση ασύλου και μετανάστευσης).

Για να προσδιοριστεί μέσω ποιου κράτους εισήλθε ένα άτομο, λαμβάνονται βιομετρικά δεδομένα κατά την άφιξη και καταχωρίζονται στη βάση Eurodac [βλ. κανονισμός Eurodac, κανονισμός (ΕΕ) 2024/1358], στην οποία έχουν πρόσβαση όλα τα κράτη που δεσμεύονται από τον κανονισμό για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης. Για παράδειγμα, εάν ένας αιτών άσυλο φτάσει στη χώρα «Α» και υποβάλει αίτηση ασύλου, θα ληφθούν τα βιομετρικά του δεδομένα. Αν στη συνέχεια μεταβεί στη χώρα «Β», τα βιομετρικά δεδομένα στη χώρα «Β» θα αντιστοιχιστούν με εκείνα της χώρας «Α». Η χώρα «Β» οφείλει τότε να εφαρμόσει τα κριτήρια του Δουβλίνου για να καθορίσει εάν η ίδια ή η χώρα «Α» είναι υπεύθυνη για την εξέταση της αίτησης ασύλου.

Τα κριτήρια του Δουβλίνου εφαρμόζονται επίσης όταν ένας ασυνήθιστα μεγάλος αριθμός ατόμων διασχίζει τα σύνορα σε εξαιρετική κατάσταση.

Παράδειγμα: Στις υποθέσεις *Jafari* και *A.S. κατά Σλοβενίας* ⁽³³⁶⁾, τα αυστριακά και σλοβενικά δικαστήρια ζήτησαν διευκρινίσεις σχετικά με το αν η ανοχή ή διευκόλυνση μαζικών διασχίσεων συνόρων κατά τη διάρκεια εξαιρετικής κατάστασης συνιστά «παράνομη διέλευση» κατά τον κανονισμό Δουβλίνο. Το ΔΕΕ επιβεβαίωσε την ερμηνεία αυτή, ανεξαρτήτως του μαζικού χαρακτήρα των διελεύσεων των συνόρων, καθώς τα εν λόγω πρόσωπα δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις εισόδου όταν, μετά τη διέλευση των συνόρων, συνέχισαν προς άλλο κράτος μέλος.

⁽³³⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Ιουλίου 2017, *Khadija Jafari και Zainab Jafari κατά Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-646/16, ECLI:EU:C:2017:586· και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Ιουλίου 2017, *A.S. κατά Σλοβενίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-490/16, ECLI:EU:C:2017:585.

Ένα κράτος μέλος της ΕΕ, ακόμη και εάν δεν είναι υπεύθυνο σύμφωνα με τα κριτήρια της διαδικασίας του Δουβλίνου, μπορεί, παρ' όλα αυτά, να εξετάσει μια αίτηση **(ρήτηρα κυριαρχίας** κατά το άρθρο 35 παράγραφος 1 του κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης) ⁽³³⁷⁾.

Τα κράτη πρέπει να διασφαλίζουν ότι δεν πραγματοποιούνται επιστροφές σε κράτη μέλη της ΕΕ, στα οποία η μεταφορά των ατόμων θα ενείχε πραγματικό κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, κατά την έννοια του άρθρου 4 του **Χάρτη**. Μια μεταφορά στα πλαίσια της διαδικασίας Δουβλίνου πρέπει να αποκλείεται όταν υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να θεωρηθεί ότι ο αιτών θα αντιμετώπιζε πραγματικό κίνδυνο να υποστεί επαναπροωθήσεις ⁽³³⁸⁾. Σε μια τέτοια περίπτωση, αυτό μπορεί να υποχρεώσει τα κράτη να εξετάσουν την αίτηση, ακόμη και αν δεν είναι υπεύθυνα βάσει του κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης.

Παράδειγμα: Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις *N.S.* και *M.E.* ⁽³³⁹⁾, το ΔΕΕ εξέδωσε προδικαστική απόφαση σχετικά με το αν, υπό ορισμένες περιστάσεις, ένα κράτος μπορεί να υποχρεωθεί να εξετάσει αίτηση δυνάμει της ρήτηρας κυριαρχίας, ακόμη κι αν η ευθύνη, βάσει των κριτηρίων του Δουβλίνου, ανήκει σε άλλο κράτος μέλος. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να ενεργούν σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα και αρχές που αναγνωρίζει ο Χάρτης, όταν ασκούν τη διακριτική τους ευχέρεια. Επομένως, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να μεταφέρουν αιτούντα άσυλο στο υπεύθυνο κράτος, όταν υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία —και το κράτος δεν μπορεί να τα αγνοεί— περί συστημικών ελλείψεων στη διαδικασία ασύλου και στις συνθήκες υποδοχής που θα μπορούσαν να ισοδυναμούν με παραβίαση του άρθρου 4 του Χάρτη (απαγόρευση βασανιστηρίων).

⁽³³⁷⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Μαΐου 2013, *Zuheyra Frayeh Halaf κατά Darzhavna agentsia za bezhantsite pri Ministerskia savet*, C-528/11, ECLI:EU:C:2013:342· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Ιανουαρίου 2019, *Μ.Α. και λοιποί κατά The International Protection Appeals Tribunal και λοιποί*, C-661/17, ECLI:EU:C:2019:53· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Απριλίου 2024, *ΑΗΥ κατά Minister for Justice*, C-359/22, ECLI:EU:C:2024:354.

⁽³³⁸⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Φεβρουαρίου 2024, *Χ κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-392/22, ECLI:EU:C:2024:195.

⁽³³⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2011, *N.S. κατά Secretary of State for the Home Department και Μ.Ε. και λοιποί κατά Refugee Applications Commissioner και Minister for Justice, Equality and Law Reform* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-411/10 και C-493/10, ECLI:EU:C:2011:865.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *C.K. και λοιποί κατά Σλοβενίας* ⁽³⁴⁰⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι η μεταφορά βάσει του Δουβλίνου πρέπει να ανασταλεί, εάν η ιατρική κατάσταση του αιτούντος είναι τόσο σοβαρή ώστε να υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να πιστεύεται ότι η μεταφορά θα είχε ως αποτέλεσμα πραγματικό κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης κατά το άρθρο 4 του Χάρτη.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Jawo* ⁽³⁴¹⁾, το ΔΕΕ κατέληξε ότι η μεταφορά αιτούντος βάσει του Δουβλίνου σε άλλο κράτος μέλος συνιστά απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, εάν τον εκθέτει σε κατάσταση ακραίας υλικής ένδειας, η οποία δεν του επιτρέπει να καλύψει τις βασικές του ανάγκες ⁽³⁴²⁾.

Στο πλαίσιο των **διαδικασιών του Δουβλίνου**, ο κανονισμός για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης καθορίζει χρονικά όρια για τη συμμόρφωση των κρατών με αιτήματα αναδοχής ή εκ νέου ανάληψης αιτούντων άσυλο (άρθρα 39, 40, 41 και 46), τα οποία μπορούν να παραταθούν σε περίπτωση κρίσης ⁽³⁴³⁾. Προβλέπει επίσης την υποχρέωση συλλογής αποδεικτικών στοιχείων πριν από τη μεταφορά του αιτούντος (άρθρο 40), τη διασφάλιση εμπιστευτικότητας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 73), καθώς και την ενημέρωση του ενδιαφερομένου τόσο για τη διαδικασία του Δουβλίνου εν γένει (άρθρο 19) ⁽³⁴⁴⁾ όσο και για την προτεινόμενη μεταφορά και τα ένδικα μέσα που διαθέτει (άρθρο 42). Το άρθρο 22 του κανονισμού απαιτεί, κατά κανόνα, τη διενέργεια προσωπικής συνέντευξης με κάθε αιτούντα. Υφίστανται επίσης αποδεικτικές απαιτήσεις για τη διοικητική συνεργασία (άρθρο 51) και εγγυήσεις ως προς τη λήξη της ευθύνης (άρθρο 37).

⁽³⁴⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Φεβρουαρίου 2017, *C.K. και λοιποί κατά Σλοβενίας*, C-578/16, ECLI:EU:C:2017:127.

⁽³⁴¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Μαρτίου 2019, *Abubacar Jawo κατά Bundesrepublik Deutschland* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-163/17, ECLI:EU:C:2019:218.

⁽³⁴²⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Μαρτίου 2019, *Bashar Ibrahim (C-297/17), Mahmud Ibrahim και λοιποί (C-318/17), Nisreen Sharqawi, Yazan Fattayji, Hosam Fattayji (C-319/17) κατά Bundesrepublik Deutschland, Bundesrepublik Deutschland κατά Taus Magamadov (C-438/17)* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-297/17, C-318/17, C-319/17 και C-438/17, ECLI:EU:C:2019:219.

⁽³⁴³⁾ Βλ. άρθρο 12 του κανονισμού για τις καταστάσεις κρίσης και ανωτέρας βίας [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1359].

⁽³⁴⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Νοεμβρίου 2023, *Ministero dell'Interno, Dipartimento per le Libertà civili e l'Immigrazione – Unità Dublino και λοιποί κατά CZA και λοιπών*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-228/21, C-254/21, C-297/21, C-315/21 και C-328/21, ECLI:EU:C:2023:934.

Οι μεταφερόμενοι δυνάμει του Δουβλίνου έχουν δικαίωμα σε αποτελεσματικό ένδικο μέσο (άρθρο 43) ⁽³⁴⁵⁾. Τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να καθορίζουν τις προθεσμίες υποβολής προσφυγής, οι οποίες πρέπει να είναι μεταξύ μίας και τριών εβδομάδων. Η προσφυγή δεν έχει αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα στην εκτέλεση της μεταφοράς, αλλά οι αιτούντες πρέπει να μπορούν να ζητήσουν την αναστολή της μεταφοράς έως ότου ληφθεί απόφαση.

Παράδειγμα: Οι υποθέσεις *Ghezelbash* και *Karim* ⁽³⁴⁶⁾ αφορούν την εμβέλεια των αποτελεσματικών ενδίκων μέσων της διαδικασίας του Δουβλίνου. Στην υπόθεση *Ghezelbash*, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι ο αιτών μπορούσε να επικαλεστεί, στο πλαίσιο προσφυγής ασκηθείσας κατά απόφασης μεταφοράς, την εσφαλμένη εφαρμογή των κριτηρίων περί ευθύνης βάσει της διαδικασίας του Δουβλίνου, και ειδικότερα του κριτηρίου σχετικά με τη χορήγηση θεώρησης. Στην υπόθεση *Karim*, το ΔΕΕ έκρινε ότι ο αιτών μπορεί να επικαλεσθεί, στο πλαίσιο προσφυγής ασκηθείσας κατά απόφασης περί μεταφοράς, τον κανόνα ότι το κράτος μέλος δεν είναι πλέον υπεύθυνο για την αίτηση διεθνούς προστασίας, εάν ο αιτών εγκατέλειψε το έδαφος του κράτους μέλους για τη χρονική περίοδο που ορίζεται στους κανόνες που ρυθμίζουν τη λήξη των ευθυνών.

Η διαδικασία του Δουβλίνου περιλαμβάνει διαδικαστικές εγγυήσεις για τα ασυνόδευτα παιδιά (βλ. [ενότητα 9.1](#) για περισσότερες λεπτομέρειες), καθώς και διατάξεις για τη διασφάλιση της ενότητας της οικογένειας. Τα άρθρα 25-28 και 34 του κανονισμού περιέχουν κριτήρια για τον καθορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για τα κύρια μέλη της οικογένειας (όπως ορίζονται στο άρθρο 2 παράγραφος 8 του κανονισμού). Επιπλέον, ένα κράτος μέλος μπορεί να ζητήσει από άλλο κράτος μέλος της ΕΕ να εξετάσει μια αίτηση προκειμένου να επιτευχθεί η επανένωση άλλων μελών της οικογένειας (άρθρο 35 παράγραφος 2 – «ανθρωπιστική ρήτρα»). Όταν υπάρχουν ενδείξεις ότι ο αιτών έχει μέλη οικογένειας σε ένα κράτος μέλος, το άρθρο 22 απαιτεί από τα κράτη μέλη της

⁽³⁴⁵⁾ Συναφώς, το ΔΕΕ έκρινε ότι το δικαστήριο που εξετάζει την προσφυγή δεν πρέπει να εμποδίζεται να λάβει υπόψη γεγονότα που έλαβαν χώρα μετά την απόφαση μεταφοράς, εφόσον είναι αποφασιστικής σημασίας για την ορθή εφαρμογή της διαδικασίας του Δουβλίνου. Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Απριλίου 2021, *Η.Α. κατά État belge*, C-194/19, ECLI:EU:C:2021:270.

⁽³⁴⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουνίου 2016, *Mehrdad Ghezelbash κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-63/15, ECLI:EU:C:2016:409· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουνίου 2016, *George Karim κατά Migrationsverket* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-155/15, ECLI:EU:C:2016:410.

ΕΕ να παρέχουν στον αιτούντα ειδικό έντυπο το οποίο πρέπει να συμπληρωθεί με όλες τις σχετικές πληροφορίες που είναι αναγκαίες για τον καθορισμό του υπεύθυνου κράτους μέλους.

Σε περιπτώσεις σοβαρών ανθρωπιστικών ζητημάτων, ένα κράτος μέλος της ΕΕ μπορεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να καταστεί υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου όταν ένα άτομο εξαρτάται από άλλο πρόσωπο, υπό την προϋπόθεση ότι υφίστανται οικογενειακοί δεσμοί μεταξύ των δύο.

Παράδειγμα: Η υπόθεση Κ. ⁽³⁴⁷⁾ αφορούσε τη σχεδιαζόμενη μεταφορά από την Αυστρία στην Πολωνία γυναίκας της οποίας η νύφη είχε νεογέννητο βρέφος. Επιπλέον, η νύφη έπασχε από σοβαρή ασθένεια και αναπηρία η οποία προκλήθηκε από τραυματικό συμβάν σε τρίτη χώρα. Εάν αυτό που της συνέβη γινόταν γνωστό, η νύφη πιθανόν να διέτρεχε τον κίνδυνο να υποστεί βίαιη μεταχείριση από άρρενα μέλη του οικογενειακού της περιβάλλοντος λόγω πολιτισμικών παραδόσεων συνδεδεμένων με την αποκατάσταση της οικογενειακής τιμής. Υπό αυτές τις συνθήκες, το ΔΕΕ έκρινε ότι, όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 15 παράγραφος 2 (του κανονισμού του Δουβλίνου του 2003, το οποίο αντιστοιχεί πλέον στο άρθρο 34 παράγραφος 1 του κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης), το κράτος μέλος το οποίο υποχρεούται να αναδεχθεί έναν αιτούντα άσυλο για τους ανθρωπιστικούς λόγους που αναφέρονται στην εν λόγω διάταξη, γίνεται το κράτος μέλος το οποίο είναι υπεύθυνο για την εξέταση του αιτήματος ασύλου.

Οι αιτούντες άσυλο υποχρεούνται να συνεργάζονται με τις αρχές κατά τη διάρκεια της διαδικασίας του Δουβλίνου, για παράδειγμα, παρέχοντας όλες τις πληροφορίες που ενδέχεται να είναι σχετικές για τον καθορισμό του υπεύθυνου κράτους μέλους, καθώς και παραμένοντας στο κράτος αυτό ή στο κράτος όπου η διαδικασία βρίσκεται σε εξέλιξη (άρθρο 17). Οι αιτούντες που δεν συμμορφώνονται με τις υποχρεώσεις τους και μετακινούνται σε άλλο κράτος μέλος θα στερηθούν ορισμένων υλικών συνθηκών υποδοχής στο κράτος αυτό· ωστόσο, το επίπεδο διαβίωσής τους πρέπει να διατηρείται σε επίπεδο που είναι σύμφωνο με το δίκαιο της ΕΕ, περιλαμβανομένου του Χάρτη (άρθρα 1 και 18, βλ. επίσης ενότητα 5.1).

⁽³⁴⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Νοεμβρίου 2012, *Κ. κατά Bundesasylamt* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-245/11, ECLI:EU:C:2012:685.

Πέρα από τη ρύθμιση της διαδικασίας του Δουβλίνου, το μέρος IV του κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης θεσπίζει υποχρεωτικά **μέτρα αλληλεγγύης** για την υποστήριξη κρατών μελών της ΕΕ που αντιμετωπίζουν μεταναστευτική πίεση. Τα μέτρα αυτά μπορούν να λάβουν τη μορφή:

- μετεγκατάστασης αιτούντων άσυλο και δικαιούχων διεθνούς προστασίας
- χρηματοδοτικών συνεισφορών· ή
- εναλλακτικών μορφών αλληλεγγύης, όπως η παροχή επιχειρησιακής στήριξης, ενίσχυσης ικανοτήτων, υπηρεσιών, προσωπικού, υποδομών και τεχνικού εξοπλισμού.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, δεν εμπίπτει στον ρόλο του ΕΔΔΑ να ερμηνεύσει τους κανόνες της διαδικασίας του Δουβλίνου. Ωστόσο, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, τα άρθρα 3 και 13 μπορούν να συνιστούν επίσης εφαρμοστέες εγγυήσεις και στο πλαίσιο των μεταφορών Δουβλίνου ⁽³⁴⁸⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* ⁽³⁴⁹⁾, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβάσεις εκ μέρους τόσο της Ελλάδας όσο και του Βελγίου όσον αφορά το δικαίωμα του αιτούντος σε πραγματική προσφυγή δυνάμει του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 3. Το Δικαστήριο συμπέρανε ότι, λόγω της μη εφαρμογής της νομοθεσίας περί ασύλου από την Ελλάδα, καθώς και λόγω των σημαντικών διαρθρωτικών ανεπαρειών όσον αφορά την πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου και σε δυνατότητες προσφυγής, δεν παρέχονταν αποτελεσματικές εγγυήσεις προστασίας του αιτούντος από μετέπειτα αυθαίρετη απομάκρυνση στο Αφγανιστάν, όπου κινδύνευε από κακομεταχείριση. Όσον αφορά το Βέλγιο, η διαδικασία προσβολής μιας απόφασης για μεταφορά στην Ελλάδα δυνάμει του κανονισμού του Δουβλίνου δεν πληρούσε τις απαιτήσεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ περί διεξοδικής και ενδελεχούς εξέτασης μιας προσφυγής σε περιπτώσεις όπου η απέλαση σε άλλη χώρα ενδέχεται να συνεπάγεται έκθεση του απελαθέντος σε μεταχείριση που απαγορεύεται από το άρθρο 3.

⁽³⁴⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Mohammed Hussein και λοιποί κατά Κάτω Χωρών και Ιταλίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 27725/10, 2 Απριλίου 2013· ΕΔΔΑ, *Mohammed κατά Αυστρίας*, προσφυγή αριθ. 2283/12, 6 Ιουνίου 2013.

⁽³⁴⁹⁾ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Tarakhel κατά Ελβετίας* ⁽³⁵⁰⁾, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι, ακόμα και αν δεν υπήρχαν «συστηματικές ανεπάρκειες» στις ιταλικές ρυθμίσεις υποδοχής, θα συνιστούσε παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ η επιστροφή των προσφευγόντων στην Ιταλία χωρίς οι ελβετικές αρχές να έχουν λάβει προηγουμένως εξατομικευμένες εγγυήσεις από τις ιταλικές αρχές ότι οι προσφεύγοντες θα τύγχαναν μεταχείρισης όπως αρμόζει στην ηλικία των παιδιών και ότι η οικογένεια θα παρέμενε ενωμένη.

5.3. Διαδικασίες επιστροφής

Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, δύο νομοθετικά μέσα ρυθμίζουν τις επιστροφές από τα κράτη μέλη προς τρίτες χώρες: η οδηγία για την επιστροφή (οδηγία 2008/115/ΕΚ) —η οποία, τον Ιούνιο του 2026, επρόκειτο να αντικατασταθεί από κανονισμό— και ο **κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1349].

Η **οδηγία για την επιστροφή** εφαρμόζεται στους υπηκόους τρίτων χωρών που δεν έχουν δικαίωμα διαμονής σε κράτος μέλος (άρθρο 2 παράγραφος 1). Προβλέπει ορισμένες εγγυήσεις σχετικά με την έκδοση αποφάσεων επιστροφής (άρθρα 6, 12 και 13) και προκρίνει την εθελούσια αναχώρηση έναντι των αναγκαστικών απομακρύνσεων (άρθρο 7).

Σύμφωνα με το άρθρο 12 της οδηγίας, οι αποφάσεις επιστροφής, όπως και οι αποφάσεις απαγόρευσης της επανεισόδου, πρέπει να εκδίδονται εγγράφως σε γλώσσα την οποία κατανοεί ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι κατανοεί ο ενδιαφερόμενος, συμπεριλαμβανομένων των πληροφοριών σχετικά με τα διαθέσιμα ένδικα μέσα. Το άρθρο 13 της οδηγίας για την επιστροφή προβλέπει ότι στους υπηκόους τρίτων χωρών πρέπει να παρέχεται το δικαίωμα να προσφεύγουν κατά των αποφάσεων που αφορούν την επιστροφή ή να ζητούν την επανεξέταση των εν λόγω αποφάσεων ενώπιον αρμόδιας δικαστικής ή διοικητικής αρχής ή άλλου αρμόδιου ανεξάρτητου οργάνου που έχει την εξουσία να αναστέλλει προσωρινά την απομάκρυνση για όσο διάστημα διαρκεί η επανεξέταση. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να λάβουν —δωρεάν— νομικές συμβουλές, εκπροσώπηση από δικηγόρο και, εάν είναι αναγκαίο, γλωσσική συνδρομή, σύμφωνα με τους κανόνες που ορίζει το εθνικό δίκαιο.

⁽³⁵⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Tarakhel κατά Ελβετίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 29217/12, 4 Νοεμβρίου 2014.

Παράδειγμα: Οι υποθέσεις *FMS* και *λοιποί* ⁽³⁵¹⁾ αφορούσαν Αφγανούς και Ιρανούς αιτούντες οι οποίοι τελούσαν υπό κράτηση σε ζώνη διέλευσης στην Ουγγαρία, στα νότια σύνορα της χώρας με τη Σερβία. Μετά την απόρριψη των αιτήσεων ασύλου που υπέβαλαν ως απαράδεκτων, βάσει της ουγγρικής νομοθεσίας, εκδόθηκαν αποφάσεις επιστροφής των αιτούντων στη Σερβία. Ωστόσο, η Σερβία αρνήθηκε την επανεισδοχή τους, με την αιτιολογία ότι δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις που προβλέπονται στη [συμφωνία επανεισδοχής ΕΕ-Σερβίας](#) (οι αιτούντες είχαν εισέλθει στην Ουγγαρία από τη Σερβία μέσω των ζωνών διέλευσης, και όχι παράνομα). Κατόπιν τούτου, οι ουγγρικές αρχές μετέβαλαν τη χώρα προορισμού στις αρχικές αποφάσεις επιστροφής, αντικαθιστώντας τη με την αντίστοιχη χώρα καταγωγής των αιτούντων. Το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι η μεταβολή της χώρας προορισμού στην αρχική απόφαση επιστροφής επιφέρει μια τόσο ουσιώδη τροποποίηση ώστε να πρέπει να θεωρηθεί ότι εκδόθηκε νέα απόφαση περί επιστροφής. Κατά της απόφασης αυτής πρέπει να παρέχεται αποτελεσματικός δικαστικός έλεγχος. Γενικότερα, το ΔΕΕ αποφάνθηκε επίσης ότι, παρότι τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν τη δυνατότητα προσφυγής κατά των αποφάσεων επιστροφής ενώπιον μη δικαστικών αρχών (άρθρο 13 παράγραφος 1 της οδηγίας για την επιστροφή), πρόσωπο για το οποίο έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής πρέπει να μπορεί, σε ορισμένο στάδιο της διαδικασίας, να αμφισβητήσει τη νομιμότητά της ενώπιον ενός τουλάχιστον δικαιοδοτικού οργάνου, σύμφωνα με το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη. Ελλείψει εθνικών κανόνων που προβλέπουν τον δικαστικό αυτό έλεγχο, το εθνικό δικαστήριο δικαιούται να επιληφθεί προσφυγής κατά της απόφασης επιστροφής.

Η οδηγία για την επιστροφή ορίζει ότι οι αναγκαστικές επιστροφές πρέπει να πραγματοποιούνται με πλήρη σεβασμό της αξιοπρέπειας και της σωματικής ακεραιότητας του ενδιαφερομένου (άρθρο 8 παράγραφος 4). Επιπλέον, πρέπει να εγκαθιδρυθεί ένα αποτελεσματικό σύστημα παρακολούθησης των αναγκαστικών επιστροφών (άρθρο 8 παράγραφος 6) ⁽³⁵²⁾ (βλ. [κεφάλαιο 10](#)). Στο παράρτημα της απόφασης 2004/573/ΕΚ του Συμβουλίου, οι κοινές κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τις διατάξεις ασφάλειας για κοινές επιστροφές

⁽³⁵¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2020, *FMS και λοιποί κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság και Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, ECLI:EU:C:2020:367, σκέψεις 110-123 και 124-130.

⁽³⁵²⁾ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις πρακτικές των κρατών μελών της ΕΕ, βλ. FRA, *Forced Return Monitoring Systems – 2025 update*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2025.

αεροπορικώς παρέχουν επίσης οδηγίες, μεταξύ άλλων, για ιατρικά ζητήματα, την εκπαίδευση και τη συμπεριφορά των συνοδών αστυνομικών, καθώς και για τη χρήση εξαναγκαστικών μέτρων ⁽³⁵³⁾.

Η οδηγία για την επιστροφή απαιτεί να λαμβάνεται υπόψη η κατάσταση της υγείας του ενδιαφερομένου κατά τη διαδικασία απομάκρυνσης (άρθρο 5). Σε περίπτωση επιστροφής αεροπορικώς, απαιτείται συνήθως η βεβαίωση ιατρικού προσωπικού ότι το άτομο είναι ικανό να ταξιδέψει. Η σωματική και ψυχική κατάσταση του προσώπου μπορεί επίσης να αποτελεί λόγο αναβολής της απομάκρυνσης (άρθρο 9). Η εθνική νομοθεσία και πολιτική μπορεί επίσης να ρυθμίζει ειδικά ζητήματα υγείας, όπως αυτά που αφορούν γυναίκες σε προχωρημένο στάδιο εγκυμοσύνης. Πρέπει να δίνεται δέουσα προσοχή στο δικαίωμα οικογενειακής ζωής κατά την εκτέλεση επιστροφών (άρθρο 5), ενώ τα ασυνόδευτα παιδιά μπορούν να επιστρέφονται μόνο σε μέλη της οικογένειας, διορισμένο κηδεμόνα ή κατάλληλες δομές υποδοχής (άρθρο 10) ⁽³⁵⁴⁾ (βλ. επίσης [ενότητα 9.1.1](#)).

Το άρθρο 9 της οδηγίας για την επιστροφή προβλέπει επίσης ότι η εκτέλεση των αποφάσεων απομάκρυνσης πρέπει να αναβάλλεται εάν αυτές θα παραβίαζαν την αρχή της μη επαναπροώθησης ⁽³⁵⁵⁾ και εφόσον οι ενδιαφερόμενοι ασκήσουν ένδικο μέσο με ανασταλτικό αποτέλεσμα. Επιπλέον, η απομάκρυνση δύναται να αναβληθεί για λόγους που αφορούν ειδικά το συγκεκριμένο πρόσωπο, καθώς και λόγω τεχνικών κωλυμάτων ως προς την απομάκρυνση. Σε περίπτωση αναβολής της απομάκρυνσης, τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να παρέχουν γραπτή βεβαίωση ότι η απόφαση επιστροφής αναβάλλεται (άρθρο 14) ⁽³⁵⁶⁾.

⁽³⁵³⁾ Απόφαση 2004/573/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, περί διοργάνωσης κοινών πτήσεων για την απομάκρυνση από το έδαφος δύο ή περισσότερων κρατών μελών, υπηκόων τρίτων χωρών για τους οποίους έχουν εκδοθεί ατομικές αποφάσεις απομάκρυνσης (ΕΕ L 261 της 6.8.2004, σ. 28). Βλ. επίσης Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής, *Code of Conduct: For return operations and return interventions coordinated or organised by Frontex*, Βαρσοβία, 2018.

⁽³⁵⁴⁾ FRA, *Returning unaccompanied children: fundamental rights considerations*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2019· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιανουαρίου 2021, *TQ κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-441/19, ECLI:EU:C:2021:9. Βλ. επίσης ΔΕΕ, διάταξη του Δικαστηρίου (όγδοο τμήμα) της 15ης Φεβρουαρίου 2023, *Bundesrepublik Deutschland κατά GS*, C-484/22, ECLI:EU:C:2023:122.

⁽³⁵⁵⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Οκτωβρίου 2024, *K, L, M, N κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-156/23 (Ararat), ECLI:EU:C:2024:892.

⁽³⁵⁶⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Σεπτεμβρίου 2024, *LF κατά Zamestnik-predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite*, C-352/23 (Changu), ECLI:EU:C:2024:748.

Η οδηγία για την επιστροφή δεν εφαρμόζεται για υπηκόους τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας υπηκόων κρατών μελών της ΕΕ που έχουν μετακινηθεί σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ ή μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ / της Ελβετίας, η κατάσταση των οποίων ρυθμίζεται μέσω της [οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία](#) (οδηγία 2004/38/ΕΚ). Η οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία θεσπίζει διαδικαστικές εγγυήσεις στο πλαίσιο των περιορισμών ως προς την είσοδο και τη διαμονή για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Πρέπει να παρέχεται πρόσβαση σε δικαστικές και, κατά περίπτωση, διοικητικές διαδικασίες όταν λαμβάνονται τέτοιου είδους αποφάσεις (άρθρα 27, 28 και 31). Στους ενδιαφερομένους πρέπει να παρέχεται γραπτή κοινοποίηση των αποφάσεων και αυτοί πρέπει να είναι σε θέση να κατανοήσουν το περιεχόμενο και τις επιπτώσεις. Η κοινοποίηση πρέπει να προσδιορίζει τις διαδικαστικές πτυχές της κατάθεσης προσφυγών, καθώς και τις ισχύουσες προθεσμίες (άρθρο 30). Εφάμιλλη προστασία παρέχεται και στους Τούρκους πολίτες ⁽³⁵⁷⁾.

Ο κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα εφαρμόζεται στους υπηκόους τρίτων χωρών των οποίων η αίτηση ασύλου έχει απορριφθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας ασύλου στα σύνορα (άρθρο 1) (βλ. επίσης [ενότητα 5.1.4](#)). Ο κανονισμός ορίζει ότι τα πρόσωπα αυτά δεν έχουν νομική εξουσιοδότηση εισόδου στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους (άρθρο 4 παράγραφος 1). Κατά συνέπεια, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επιστροφής στα σύνορα, υποχρεούνται να διαμένουν σε τοποθεσία στα εξωτερικά σύνορα ή πλησίον αυτών ή σε ζώνες διέλευσης (άρθρο 4 παράγραφος 2). Τα πρόσωπα που τελούν υπό διαδικασία επιστροφής στα σύνορα μπορούν να τεθούν υπό κράτηση ως μέτρο έσχατης λύσης, στις περιπτώσεις που ορίζει ο κανονισμός (άρθρο 5) (βλ. επίσης [ενότητα 7.3](#)).

Η διαδικασία επιστροφής στα σύνορα μπορεί να διαρκέσει έως και δώδεκα εβδομάδες (άρθρο 4 παράγραφος 4), ενώ μπορεί να παραταθεί κατά έξι εβδομάδες σε περίπτωση κρίσης [άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο α)] ⁽³⁵⁸⁾. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ορισμένες διατάξεις της οδηγίας για την επιστροφή εξακολουθούν να εφαρμόζονται (άρθρο 4 παράγραφος 3). Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται: η υποχρέωση να λαμβάνονται δεόντως υπόψη το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, η οικογενειακή ζωή, η κατάσταση υγείας του ενδιαφερομένου και η αρχή της μη επαναπροώθησης· η υποχρέωση αναβολής της

⁽³⁵⁷⁾ Βλ. απόφαση αριθ. 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας.

⁽³⁵⁸⁾ Ο ορισμός της «κρίσης» περιλαμβάνεται στο άρθρο 1 παράγραφος 4 του κανονισμού για τις καταστάσεις κρίσης και ανωτέρας βίας [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1359].

απομάκρυνσης σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, περιλαμβανομένων εκείνων στις οποίες η απομάκρυνση θα παραβίαζε την απαγόρευση της επαναπροώθησης· ο σεβασμός των αρχών της ενότητας της οικογένειας, της παροχής επείγουσας ιατρικής φροντίδας και βασικής περίθαλψης ασθενειών, καθώς και της πρόσβασης των παιδιών στη βασική εκπαίδευση, και της κάλυψης των ειδικών αναγκών των ευάλωτων προσώπων κατά τη διάρκεια της περιόδου που έχει χορηγηθεί για εθελούσια αναχώρηση και των περιόδων αναβολής της απομάκρυνσης. Εάν εξαντληθεί η μέγιστη προθεσμία για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα και η επιστροφή δεν έχει πραγματοποιηθεί, η διαδικασία τερματίζεται και η κανονική διαδικασία επιστροφής συνεχίζεται σύμφωνα με την οδηγία για την επιστροφή, η οποία τότε εφαρμόζεται πλήρως (άρθρο 4 παράγραφος 4 του κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα).

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, πέραν των ζητημάτων που συνδέονται με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, προβλέπονται στο άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 της Σύμβασης ειδικές εγγυήσεις που πρέπει να τηρούνται σε περιπτώσεις απέλασης **νομίμως** διαμενόντων αλλοδαπών. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι το άρθρο 8 περιέχει διαδικαστικές εγγυήσεις για την αποτροπή αυθαίρετης παρέμβασης ως προς το δικαίωμα της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Αυτό μπορεί να αφορά πρόσωπα που έχουν διαμείνει για ορισμένο διάστημα σε μια χώρα και ενδέχεται να έχουν αναπτύξει εκεί ιδιωτική και οικογενειακή ζωή ή πρόσωπα που έχουν εμπλακεί σε δικαστικές διαδικασίες στο εν λόγω κράτος. Τυχόν σφάλματα όσον αφορά τις διαδικαστικές πτυχές της διαδικασίας λήψης αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 8 ενδέχεται να συνεπάγονται παράβαση του άρθρου 8 παράγραφος 2 βάσει του ότι η απόφαση δεν είναι σύμφωνη προς το σχετικό δικαίο.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Muhammad και Muhammad κατά Ρουμανίας* ⁽³⁵⁹⁾ αφορούσε δύο υπηκόους Πακιστάν που διέμεναν στη Ρουμανία με θεωρήσεις σπουδών και απομακρύνθηκαν για λόγους εθνικής ασφάλειας, βάσει απόρρητων εγγράφων. Οι προσφεύγοντες δεν είχαν πρόσβαση στα απόρρητα έγγραφα στα οποία στηρίχθηκε η απόφαση απομάκρυνσης, ούτε τους παρασχέθηκαν συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά και τους λόγους που δικαιολογούσαν την απομάκρυνσή τους, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να προσβάλουν ουσιαστικά την απόφαση.

⁽³⁵⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Muhammad και Muhammad κατά Ρουμανίας* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 80982/12, 15 Οκτωβρίου 2020. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Trapitsyna και Isaeva κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 5488/22, 19 Σεπτεμβρίου 2024· ΕΔΔΑ, *C.G. και άλλοι κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 1365/07, 24 Απριλίου 2008.

Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 1 παράγραφος 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 7, κρίνοντας ότι η διάταξη αυτή απαιτεί καταρχήν οι υπό απέλαση αλλοδαποί να ενημερώνονται για τα ουσιαστικά πραγματικά περιστατικά που οδήγησαν τις αρμόδιες εθνικές αρχές να θεωρήσουν ότι συνιστούν απειλή για την εθνική ασφάλεια, και να τους παρέχεται πρόσβαση στο περιεχόμενο των εγγράφων και των πληροφοριών στα οποία βασίστηκαν οι αρχές για να αποφασίσουν την απέλασή τους.

Παράδειγμα: Οι υποθέσεις *Anayo* και *Saleck Bardi* ⁽³⁶⁰⁾ αφορούσαν αμφότερες την επιστροφή υπηκόων τρίτων χωρών όπου εμπλέκονταν παιδιά. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ λόγω του εντοπισμού σφαλμάτων κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, όπως ο μη συνυπολογισμός του βέλτιστου συμφέροντος των παιδιών ή η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των αρχών για τον προσδιορισμό του συμφέροντος αυτού.

Η παραβίαση της αρχής της εμπιστευτικότητας μπορεί επίσης να εγείρει ζητήματα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, ενώ, εφόσον η παραβίαση συνεπάγεται κίνδυνο κακομεταχείρισης κατά την επιστροφή, μπορεί να εμπίπτει και στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση της εμπιστευτικότητας στη διαδικασία απομάκρυνσης, κρίνοντας ότι αυτή αντίκειται στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, καθώς η αποκάλυψη πληροφοριών ότι ο επαναπατριζόμενος ήταν ύποπτος για τρομοκρατία θα μπορούσε να τον εκθέσει σε κίνδυνο κακομεταχείρισης ⁽³⁶¹⁾.

Οι **είκοσι κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αναγκαστική επιστροφή** αναφέρονται επίσης στον σεβασμό και στους περιορισμούς της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και στην απαγόρευση κοινοποίησης πληροφοριών που σχετίζονται με αιτήσεις ασύλου (κατευθυντήρια γραμμή 12).

Η εσπευσμένη απομάκρυνση, η οποία εμποδίζει κατ' ουσίαν τον δικαστικό έλεγχο της νομιμότητας του μέτρου απομάκρυνσης λόγω της υπερβολικά βραχείας προθεσμίας, καθιστά τις υφιστάμενες προσφυγές αναποτελεσματικές και μη διαθέσιμες, κατά παράβαση του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ ⁽³⁶²⁾.

⁽³⁶⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Anayo κατά Γερμανίας*, προσφυγή αριθ. 20578/07, 21 Δεκεμβρίου 2010· ΕΔΔΑ, *Saleck Bardi κατά Ισπανίας*, προσφυγή αριθ. 66167/09, 24 Μαΐου 2011.

⁽³⁶¹⁾ ΕΔΔΑ, *Χ. κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 36417/16, 9 Ιανουαρίου 2018, σκέψεις 55-61.

⁽³⁶²⁾ ΕΔΔΑ, *Moustahi κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020, σκέψεις 156-164.

Επιπλέον, κατά την επιστροφή προσώπων, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες ευαλωτότητες του ατόμου, όπως αυτές που απορρέουν από την ηλικία, την εγκυμοσύνη ή την ψυχική υγεία ⁽³⁶³⁾. Οι μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση που υπόκεινται σε απομάκρυνση πρέπει να πιστοποιούνται ως «ικανοί για ταξίδι» ⁽³⁶⁴⁾.

5.4. Χρήση βίας και μέτρων περιορισμού κατά τη διαδικασία απομάκρυνσης

Είτε η απομάκρυνση πραγματοποιείται αεροπορικώς, χερσαίως ή διά θαλάσσης, τα άτομα πρέπει να επιστρέφονται με τρόπο ασφαλή, αξιοπρεπή και ανθρώπινο. Έχουν σημειωθεί περιστατικά κατά τα οποία επιστρεφόμενοι πέθαναν στη διάρκεια της διαδικασίας απομάκρυνσης λόγω ασφυξίας ή περιπτώσεις όπου υπέστησαν σοβαρούς τραυματισμούς. Θάνατοι έχουν επίσης καταγραφεί σε κέντρα κράτησης πριν από την εκτέλεση της απομάκρυνσης. Η διαδικασία απομάκρυνσης μπορεί επιπλέον να αυξήσει τον κίνδυνο αυτοτραυματισμού ή αυτοκτονίας, είτε κατά την κράτηση πριν από την απομάκρυνση είτε κατά τη διάρκεια της.

Σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, κρατικοί λειτουργοί, όπως φύλακες ή συνοδοί, μπορεί να έχουν εξουσία χρήσης βίας κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και η ΕΣΔΑ ορίζουν ότι η χρήση βίας πρέπει να είναι εύλογη, αναγκαία και ανάλογη.

Το δίκαιο της ΕΕ και η ΕΣΔΑ καθιερώνουν κοινούς κανόνες που εφαρμόζονται σε περιπτώσεις θανάτου υπό κράτηση. Το δικαίωμα στη ζωή κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 τόσο του **Χάρτη** της ΕΕ όσο και της ΕΣΔΑ. Το άρθρο 2 αποτελεί ένα από τα θεμελιωδέστερα δικαιώματα, από το οποίο δεν επιτρέπεται καμία

⁽³⁶³⁾ ΕΔΔΑ, *Shioshvili κατά άλλοι κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 19356/07, 20 Δεκεμβρίου 2016, σκέψεις 85-86· ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011· ΕΔΔΑ, *Darraj κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 34588/07, 4 Νοεμβρίου 2010· ΕΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 13178/03, 12 Οκτωβρίου 2006· ΕΔΔΑ, *Moustahi κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020.

⁽³⁶⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Al-Zawatia κατά Σουηδίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 50068/08, 22 Ιουνίου 2010, σκέψη 58. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Khachaturon κατά Αρμενίας*, προσφυγή αριθ. 59687/17, 24 Ιουνίου 2021 (όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι η μεταφορά ατόμου του οποίου η κατάσταση υγείας είναι ιδιαίτερος επιβαρυνμένη μπορεί, αυτή καθαυτή, να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι το εν λόγω άτομο αντιμετωπίζει πραγματικό κίνδυνο κακομεταχείρισης).

παρέκκλιση βάσει του άρθρου 15 της ΕΣΔΑ. Ωστόσο, η ΕΣΔΑ προβλέπει ότι η χρήση βίας, ιδίως θανατηφόρας, δεν παραβιάζει το άρθρο 2 όταν είναι «απολύτως αναγκαία» και «αυστηρά ανάλογη» ⁽³⁶⁵⁾.

Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, η οδηγία για την επιστροφή θεσπίζει κανόνες σχετικά με τα εξαναγκαστικά μέτρα. Τα μέτρα αυτά πρέπει να χρησιμοποιούνται ως έσχατη λύση, να είναι αναλογικά και να μην υπερβαίνουν την εύλογη ισχύ. Πρέπει να εφαρμόζονται με σεβασμό στην αξιοπρέπεια και τη σωματική ακεραιότητα του ατόμου (άρθρο 8 παράγραφος 4). Η απόφαση 2004/573/ΕΚ παρέχει περαιτέρω επιχειρησιακές λεπτομέρειες σχετικά με τη χρήση μέσων εξαναγκασμού σε κοινές πτήσεις απομάκρυνσης.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, η κύρια υποχρέωση των κρατών, κατά το άρθρο 2 της Σύμβασης, στο πλαίσιο χρήσης βίας από κρατικούς φορείς, συνίσταται στη θέσπιση κατάλληλου νομικού πλαισίου που καθορίζει τις περιορισμένες περιστάσεις στις οποίες οι αρχές επιβολής του νόμου μπορούν να κάνουν χρήση βίας. Η νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με το άρθρο 2 απαιτεί νομοθετικό, κανονιστικό και διοικητικό πλαίσιο για τη χρήση βίας από κρατικούς φορείς, ώστε να αποτρέπονται η αυθαιρεσία, η κατάχρηση και η απώλεια ζωής, ακόμη και από αποτρέψιμα ατυχήματα. Η δομή του προσωπικού, οι διάλογοι επικοινωνίας και οι οδηγίες για τη χρήση βίας πρέπει να καθορίζονται με σαφήνεια και επάρκεια στο πλαίσιο αυτό ⁽³⁶⁶⁾. Όταν οι κρατικοί φορείς υπερβαίνουν το εύλογο μέτρο βίας που τους επιτρέπεται και αυτό οδηγεί σε βλάβη ή θάνατο, το κράτος μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο. Πρέπει να διεξάγεται αποτελεσματική έρευνα ικανή να οδηγήσει σε δίωξη ⁽³⁶⁷⁾ και να ασκείται αυστηρός έλεγχος από τις αρμόδιες αρχές ⁽³⁶⁸⁾.

⁽³⁶⁵⁾ ΕΔΔΑ, *McCann και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), αριθ. 18984/91, 27 Σεπτεμβρίου 1995, σκέψεις 148-149· ΕΔΔΑ, *Yüksel Erdoğan και άλλοι κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 57049/00, 15 Μαΐου 2007, σκέψη 86· ΕΔΔΑ, *Ramsahai και άλλοι κατά Κάτω Χωρών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 52391/99, 15 Μαΐου 2007, σκέψη 286· ΕΔΔΑ, *Giuliani και Gaggio κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 23458/02, 24 Μαρτίου 2011, σκέψεις 175-176.

⁽³⁶⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Makaratzis κατά Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 50385/99, 20 Δεκεμβρίου 2004, σκέψη 58· ΕΔΔΑ, *Nachova και άλλοι κατά Βουλγαρίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 43577/98 και 43579/98, 6 Ιουλίου 2005, σκέψη 96· ΕΔΔΑ, *Giuliani και Gaggio κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 23458/02, 24 Μαρτίου 2011, σκέψη 209.

⁽³⁶⁷⁾ ΕΔΔΑ, *McCann και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 18984/91, 27 Σεπτεμβρίου 1995, σκέψη 161· ΕΔΔΑ, *Velikova κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 41488/98, 18 Μαΐου 2000, σκέψη 80.

⁽³⁶⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Enukidze και Girgvliani κατά Γεωργίας*, προσφυγή αριθ. 25091/07, 26 Ιουλίου 2011, σκέψη 277· ΕΔΔΑ, *Armani Da Silva κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 5878/08, 30 Μαρτίου 2016, σκέψη 229.

Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι τα κράτη δεν έχουν μόνο αρνητικές υποχρεώσεις να μην προκαλούν βλάβη, αλλά και θετικές υποχρεώσεις να προστατεύουν τα άτομα από απώλεια ζωής ή σοβαρό τραυματισμό, περιλαμβανομένων κινδύνων από τρίτους ή από τους ίδιους, καθώς και να εξασφαλίζουν πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες. Η υποχρέωση προστασίας περιλαμβάνει επίσης θέσπιση νομοθετικών διατάξεων και διαδικασιών, περιλαμβανομένων ποινικών διατάξεων για την πρόληψη αδικημάτων κατά προσώπων, συνοδευόμενων από κυρώσεις αποτρεπτικού χαρακτήρα ⁽³⁶⁹⁾. Το κρίσιμο ερώτημα είναι κατά πόσον οι αρχές έκαναν ό,τι μπορούσε εύλογα να αναμένεται από αυτές για να αποτρέψουν πραγματικό και άμεσο κίνδυνο για τη ζωή, για τον οποίο γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν ⁽³⁷⁰⁾.

Κατά την εκτίμηση της νομιμότητας της χρήσης βίας, το ΕΔΔΑ εξετάζει διάφορους παράγοντες, όπως τη φύση του σκοπού που επιδιώχθηκε και τον κίνδυνο για τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα που ενέχει η κατάσταση. Το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη αν η χρήση βίας ήταν εκ προθέσεως ή ακούσια, καθώς και αν υπήρχε επαρκής σχεδιασμός και έλεγχος της επιχείρησης.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Kaya κατά Τουρκίας* ⁽³⁷¹⁾, το ΕΔΔΑ υπενθύμισε ότι το κράτος οφείλει να εξετάζει τη βία που χρησιμοποιήθηκε και τον βαθμό κινδύνου ότι αυτή ενδέχεται να οδηγήσει σε απώλεια ζωής.

Η χρήση περιοριστικών μέτρων μπορεί να εγείρει ζητήματα όχι μόνο βάσει του άρθρου 2, σε περιπτώσεις θανάτου ή επικείμενου θανάτου (όπως απόπειρα αυτοκτονίας που προκάλεσε μόνιμη βλάβη), αλλά και βάσει των άρθρων 3 και 8 της ΕΣΔΑ σε περιπτώσεις όπου το άτομο τραυματίζεται ή υφίσταται βλάβη από τη χρήση περιορισμού που δεν φτάνει στο επίπεδο ανθρωποκτονίας.

⁽³⁶⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Osman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 23452/94, 28 Οκτωβρίου 1998· ΕΔΔΑ, *Mastromatteo κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 37703/97, 24 Οκτωβρίου 2002, σκέψεις 72-73· ΕΔΔΑ, *Finoghenov και άλλοι κατά Ρωσίας*, προσφυγές αριθ. 18299/03 και 27311/03, 20 Δεκεμβρίου 2011, σκέψη 209.

⁽³⁷⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Brancko Tomašić και άλλοι κατά Κροατίας*, προσφυγή αριθ. 46598/06, 15 Ιανουαρίου 2009, σκέψη 51.

⁽³⁷¹⁾ ΕΔΔΑ, *Kaya κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 158/1996/777/978, 19 Φεβρουαρίου 1998.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπάρχει παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ όταν ένα άτομο υφίσταται εγκεφαλική βλάβη λόγω υπερβολικής βίας κατά τη σύλληψη ⁽³⁷²⁾, όταν κρατούμενοι δέχονται χτυπήματα στο πρόσωπο από κρατικούς λειτουργούς κατά τη διάρκεια της κράτησής τους σε αστυνομικό τμήμα ⁽³⁷³⁾, ή όταν οι αρχές αποτυγχάνουν να ερευνήσουν αποτελεσματικά τις καταγγελίες των προσφευγόντων για κακομεταχείριση κατά τη διάρκεια απομάκρυνσης ⁽³⁷⁴⁾.

Το ΕΔΔΑ έχει εκφράσει ανησυχία για περιστατικά παρέμβασης αστυνομικών ή άλλων λειτουργών εναντίον ιδιωτών στο πλαίσιο του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Τα άτομα πρέπει να προστατεύονται από αυθαίρετες επεμβάσεις της αστυνομίας στις οικίες τους ⁽³⁷⁵⁾. Πρέπει να υπάρχουν εγγυήσεις για την αποφυγή κατάχρησης και την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν την υποχρέωση του κράτους να διεξάγει αποτελεσματική έρευνα, εφόσον αυτό αποτελεί το μόνο νομικό μέσο εξέτασης καταγγελιών για παράνομες έρευνες περιουσίας ⁽³⁷⁶⁾.

Ο θάνατος ή ο τραυματισμός μπορεί να προκληθεί από τεχνικές φυσικού περιορισμού ή από παράλειψη του κράτους να αποτρέψει την απώλεια ζωής, συμπεριλαμβανομένων περιπτώσεων αυτοτραυματισμού ή ιατρικής αμέλειας ⁽³⁷⁷⁾. Στο πλαίσιο αυτό, οι είκοσι κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αναγκαστική επιστροφή απαγορεύουν μέτρα περιορισμού που είναι πιθανό να αποφράξουν τους αεραγωγούς, μερικώς ή πλήρως, ή να εξαναγκάσουν τον επιστρεφόμενο σε στάσεις που ενέχουν κίνδυνο ασφυξίας (κατευθυντήρια γραμμή 19).

⁽³⁷²⁾ ΕΔΔΑ, *Ilhan κατά Τουρκίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22277/93, 27 Ιουνίου 2000, σκέψεις 77-87.

⁽³⁷³⁾ ΕΔΔΑ, *Bouyid κατά Βελγίου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 23380/09, 28 Σεπτεμβρίου 2015.

⁽³⁷⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Thuo κατά Κύπρου*, προσφυγή αριθ. 3869/07, 4 Απριλίου 2017· ΕΔΔΑ, *Shahzad κατά Ουγγαρίας* (αριθ. 2), αριθ. 37967/18, 5 Οκτωβρίου 2023.

⁽³⁷⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Kučera κατά Σλοβακίας*, προσφυγή αριθ. 48666/99, 17 Ιουλίου 2007, σκέψεις 119 και 122-124· ΕΔΔΑ, *Rachwalski και Ferenc κατά Πολωνίας*, προσφυγή αριθ. 47709/99, 28 Ιουλίου 2009, σκέψεις 58-63.

⁽³⁷⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Vasylichuk κατά Ουκρανίας*, προσφυγή αριθ. 24402/07, 13 Ιουνίου 2013, σκέψη 84.

⁽³⁷⁷⁾ Βλ., επί παραδείγματι, Ηνωμένο Βασίλειο, *FGP κατά Serco Plc & Anor* [2012] EWHC 1804 (Admin), 5 Ιουλίου 2012.

5.5. Νομική και γλωσσική συνδρομή σε διαδικασίες ασύλου και επιστροφής

Η πρόσβαση σε νομική συνδρομή αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Χωρίς πρόσβαση στη δικαιοσύνη, δεν μπορεί να υπάρξει ουσιαστική προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων ⁽³⁷⁸⁾. Η νομική και γλωσσική συνδρομή είναι ιδιαίτερα σημαντικές σε διαδικασίες ασύλου και επιστροφής, όπου τα γλωσσικά εμπόδια μπορούν να καταστήσουν δύσκολη την κατανόηση, εκ μέρους των ενδιαφερομένων, των συχνά πολύπλοκων ή ταχέως εκτελούμενων διαδικασιών.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο απορρέει από το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης, το οποίο κατοχυρώνεται με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και κατέχει εξέχουσα θέση σε κάθε δημοκρατία ⁽³⁷⁹⁾. Το άρθρο 6, όπως έχει κριθεί, δεν έχει εφαρμογή σε διαδικασίες ασύλου και μεταναστευσης, καθώς οι διαδικασίες αυτές δεν αφορούν τον καθορισμό ατομικού δικαιώματος ή υποχρέωσης προσώπου ή ποινικής φύσης κατηγορία εναντίον του ⁽³⁸⁰⁾. Ωστόσο, οι αρχές της πρόσβασης σε δικαστήριο τις οποίες έχει αναπτύξει το ΕΔΔΑ δυνάμει του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ μπορεί να είναι συναφείς στην εξέταση προσφυγής βάσει του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ. Σε ό,τι αφορά τις διαδικαστικές εγγυήσεις, οι απαιτήσεις του άρθρου 13 είναι λιγότερο αυστηρές σε σχέση με εκείνες του άρθρου 6, αλλά η πραγματική υπόσταση ενός ένδικου μέσου για τους σκοπούς του άρθρου 13 προϋποθέτει την ύπαρξη προσβάσιμης διαδικασίας.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *G.R. κατά Κάτω Χωρών* ⁽³⁸¹⁾, το Δικαστήριο διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ σε ό,τι αφορά την πραγματική πρόσβαση σε διοικητική διαδικασία για την έκδοση άδειας διαμονής. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι, μολονότι προβλεπόταν εκ του νόμου, η διοικητική διαδικασία για την έκδοση άδειας διαμονής και την απαλλαγή από την

⁽³⁷⁸⁾ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. FRA, *Access to effective remedies: The asylum-seeker perspective*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2010 και FRA, Συμβούλιο της Ευρώπης, *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2016, κεφάλαιο 3 «Ευεργέτημα της πενίας», σ. 65-83, και κεφάλαιο 4 «Δικαίωμα στη νομική συμβουλή, στην υπεράσπιση και στην εκπροσώπηση», σ. 85-108.

⁽³⁷⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Airey κατά Ιρλανδίας*, προσφυγή αριθ. 6289/73, 9 Οκτωβρίου 1979.

⁽³⁸⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Μαουσία κατά Γαλλίας* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 39652/98, 5 Οκτωβρίου 2000, σκέψη 38.

⁽³⁸¹⁾ ΕΔΔΑ. *G.R. κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 22251/07, 10 Ιανουαρίου 2012, σκέψεις 49-50.

υποχρέωση καταβολής των προβλεπόμενων τελών δεν ήταν διαθέσιμη στην πράξη, λόγω του δυσανάλογου διοικητικού τέλους σε σχέση με το πραγματικό εισόδημα της οικογένειας του προσφεύγοντος. Το Δικαστήριο επισήμανε επίσης την τυπολατρική στάση του αρμόδιου υπουργού, ο οποίος δεν εξέτασε πλήρως την κατάσταση ένδειας στην οποία βρισκόταν ο προσφεύγων. Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι οι αρχές της πρόσβασης σε δικαστήριο που έχουν αναπτυχθεί δυνάμει του άρθρου 6 ήταν επίσης συναφείς προς το άρθρο 13, το οποίο, με τη σειρά του, απαιτεί την ύπαρξη μιας προσβάσιμης διαδικασίας.

Στη νομολογία του, το ΕΔΔΑ έχει αναφερθεί σε συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την παροχή νομικής αρωγής με σκοπό τη διευκόλυνση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, ιδίως για όσους διαβιούν σε συνθήκες μεγάλης ένδειας ⁽³⁸²⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* ⁽³⁸³⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο προσφεύγων δεν διέθετε τα πρακτικά μέσα προκειμένου να πληρώσει τα έξοδα δικηγόρου στην Ελλάδα, όπου είχε επιστρέψει. Δεν είχε λάβει καμία πληροφόρηση σχετικά με την πρόσβαση σε οργανώσεις που προσέφεραν νομικές συμβουλές και καθοδήγηση. Σε συνδυασμό με την έλλειψη δικηγόρων που να προσφέρουν αφιλοκερδώς νομική αρωγή, αυτό καθιστούσε ουσιαστικά το ελληνικό σύστημα νομικής αρωγής αναποτελεσματικό στο σύνολό του. Το ΕΔΔΑ συμπέρανε ότι είχε υπάρξει παράβαση του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 3.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο Χάρτης σηματοδοτεί μια καμπή σε ό,τι αφορά την εξέλιξη του δικαιώματος νομικής αρωγής και συνδρομής. Το άρθρο 47 του Χάρτη προβλέπει ότι «[κ]άθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευτείται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του», καθώς και ότι «[σ]ε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται δικαστική αρωγή, εφόσον η αρωγή αυτή είναι αναγκαία για να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη».

⁽³⁸²⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Recommendation No. R(81)7 on measures facilitating access to justice*, εκδόθηκε στις 14 Μαΐου 1981· ΕΔΔΑ, *Siałkowska κατά Πολωνίας*, προσφυγή αριθ. 8932/05, 22 Μαρτίου 2007.

⁽³⁸³⁾ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011, σκέψη 319.

Το δικαίωμα σε αμερόληπτη ακρόαση από δικαστήριο δυνάμει του δικαίου της ΕΕ εφαρμόζεται και στις υποθέσεις ασύλου και μετανάστευσης, εν αντιθέσει με ό,τι ισχύει στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ. Η συμπερίληψη της δικαστικής αρωγής στο άρθρο 47 του Χάρτη αντικατοπτρίζει την ιστορική και συνταγματική της σημασία. Η επεξηγηματική έκθεση σχετικά με το άρθρο 47 αναφέρεται, σε ό,τι αφορά τη διάταξη περί δικαστικής αρωγής, στη νομολογία του Στρασβούργου —ιδίως στην υπόθεση *Airey* ⁽³⁸⁴⁾. Η νομική αρωγή σε υποθέσεις ασύλου και μετανάστευσης αποτελεί βασικό κομμάτι της ανάγκης διασφάλισης της δυνατότητας πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτης ακρόασης.

5.5.1. Νομική και γλωσσική συνδρομή σε διαδικασίες ασύλου

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 15 παράγραφος 1 του **κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου** προβλέπει το δικαίωμα των αιτούντων να συμβουλευούνται νομικό σύμβουλο για τα ζητήματα που αφορούν την αίτησή τους. Σύμφωνα με το άρθρο 17 του κανονισμού, σε περίπτωση αρνητικής απόφασης από τη διοίκηση, τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να μεριμνούν ώστε να παρέχεται δωρεάν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση στους αιτούντες για την άσκηση ενδίκου μέσου, αλλά και για τη σχετική διαδικασία ακρόασης. Η δωρεάν νομική συνδρομή και/ή εκπροσώπηση ενδέχεται να μη χορηγείται σε ορισμένες περιπτώσεις που προβλέπονται στον κανονισμό, όπως, για παράδειγμα, όταν ο αιτών διαθέτει επαρκείς πόρους για να καλύψει το κόστος νομικής συνδρομής και/ή εκπροσώπησης ή όταν πρόκειται για προσφυγές που δεν έχουν πραγματικές προοπτικές επιτυχίας (άρθρο 17 παράγραφος 2). Τα κράτη μέλη της ΕΕ μπορούν να επιβάλλουν ορισμένους όρους για την παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής και εκπροσώπησης, όπως χρηματικά όρια ή χρονικούς περιορισμούς (άρθρο 19).

Το άρθρο 18 του κανονισμού προβλέπει επίσης το πεδίο εφαρμογής της νομικής συνδρομής και εκπροσώπησης, προβλέποντας μεταξύ άλλων τη δυνατότητα του νομικού συμβούλου να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες του φακέλου του αιτούντος, καθώς και πραγματική πρόσβαση στον πελάτη του εφόσον αυτός κρατείται σε κλειστή ζώνη, όπως οι χώροι κράτησης και οι ζώνες διέλευσης. Επιτρέπεται στους αιτούντες να συνοδεύονται κατά την προσωπική συνέντευξη για το άσυλο από τον νομικό τους σύμβουλο (άρθρο 13 παράγραφος 4).

⁽³⁸⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Airey κατά Ιρλανδίας*, προσφυγή αριθ. 6289/73, 9 Οκτωβρίου 1979.

Πολλαπλές διατάξεις του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου διασφαλίζουν ότι οι αιτούντες λαμβάνουν γλωσσική συνδρομή όταν αυτό είναι αναγκαίο. Το άρθρο 8 απαιτεί να παρέχεται στους αιτούντες πρόσβαση στις υπηρεσίες διερμηνέα κατά την καταχώριση και υποβολή αίτησης ασύλου, καθώς και κατά τη διάρκεια της προσωπικής συνέντευξης, όταν δεν μπορεί να εξασφαλιστεί διαφορετικά κατάλληλη επικοινωνία (βλ. επίσης άρθρο 13). Όταν χρειάζεται, ο διερμηνέας πρέπει επίσης να παρέχει βοήθεια κατά την εκτίμηση ειδικών διαδικαστικών εγγυήσεων (άρθρο 20).

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, κατά την εξέταση της εφαρμογής του άρθρου 13, το ΕΔΔΑ υπογράμμισε τη σημασία της διερμηνείας για τη διασφάλιση της πρόσβασης στις διαδικασίες ασύλου, όταν τα άτομα επιθυμούν να εκφράσουν φόβο βλάβης σε σχέση με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση απομάκρυνσης ⁽³⁸⁵⁾.

Οι κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο ταχειών διαδικασιών ασύλου ⁽³⁸⁶⁾ του Συμβουλίου της Ευρώπης αναγνωρίζουν επίσης το δικαίωμα νομικής αρωγής και συνδρομής (σημεία IV.1.f και XI.6).

5.5.2. Νομική και γλωσσική συνδρομή σε διαδικασίες επιστροφής

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η παροχή νομικής συνδρομής δεν περιορίζεται στις διαδικασίες ασύλου, αλλά περιλαμβάνει και τις διαδικασίες επιστροφής ⁽³⁸⁷⁾. Αυτό είναι σημαντικό, καθώς παρέχει τη δυνατότητα σε φυσικά πρόσωπα να ζητούν τον δικαστικό έλεγχο απόφασης επιστροφής. Κάποιοι από τους ενδιαφερομένους για τους οποίους εκδόθηκε απόφαση επιστροφής δυνάμει της **οδηγίας για την επιστροφή** ενδέχεται να μην είχαν ποτέ δυνατότητα άσκησης προσφυγής ή δικαστικής επανεξέτασης της αίτησής τους. Ορισμένα από τα πρόσωπα αυτά έχουν ενδεχομένως δημιουργήσει οικογένειες κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στο κράτος μέλος της ΕΕ και χρειάζονται πρόσβαση σε δικαστήριο προκειμένου να διαπιστωθεί η συμβατότητα της εκάστοτε απόφασης επιστροφής με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ως εκ τούτου, το άρθρο 13 παράγραφος 4 της

⁽³⁸⁵⁾ ΕΔΔΑ, *D κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 29447/17, 20 Ιουλίου 2021.

⁽³⁸⁶⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών, *Guidelines on human rights protection in the context of accelerated asylum procedures*, οι οποίες εκδόθηκαν την 1η Ιουλίου 2009.

⁽³⁸⁷⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Δεκεμβρίου 2014, *Khaled Boudjlida κατά Préfet des Pyrénées-Atlantiques*, C-249/13, ECLI:EU:C:2014:2431.

οδηγίας για την επιστροφή αναφέρει ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ «διασφαλίζουν ότι η απαραίτητη νομική αρωγή και/ή εκπροσώπηση παρέχεται κατόπιν αιτήσεως δωρεάν» σύμφωνα με την ισχύουσα εθνική νομοθεσία και τους όρους του άρθρου 15 παράγραφοι 3 έως 6 της οδηγίας 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου ⁽³⁸⁸⁾ (βλ. ενότητα 5.5.1).

Οι εν λόγω διατάξεις αναφέρουν ότι η νομική αρωγή πρέπει να παρέχεται κατόπιν αίτησης. Αυτό προϋποθέτει την ενημέρωση των ενδιαφερομένων σχετικά με την παροχή νομικής αρωγής σε σαφή και απλή γλώσσα την οποία κατανοούν, καθώς σε διαφορετική περίπτωση οι σχετικοί κανόνες δεν θα είχαν νόημα και θα εμπόδιζαν την αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Οι είκοσι κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αναγκαστική επιστροφή (κατευθυντήρια γραμμή 9) προβλέπουν επίσης νομική αρωγή στο πλαίσιο της επιστροφής ⁽³⁸⁹⁾.

Βασικά σημεία

- Το δικαίω της ΕΕ απαιτεί αμερόληπτες και αποτελεσματικές διαδικασίες όσον αφορά τόσο την εξέταση των αιτήσεων ασύλου όσο και την εξέταση των αποφάσεων επιστροφής (βλ. ενότητες 5.1.1 και 5.3). Παρέχονται διαδικαστικές εγγυήσεις για όλες τις διαδικασίες, συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών στα σύνορα (βλ. ενότητες 5.1.4, 5.2 και 5.3).
- Υπάρχουν διαδικαστικές εγγυήσεις βάσει του δικαίου της ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα σε παροχές και στήριξη προς τους αιτούντες άσυλο και σχετικά με την ανάκλησή τους (βλ. ενότητα 5.1).
- Το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ προβλέπει το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, όσον αφορά τυχόν βάσιμη καταγγελία δυνάμει οποιασδήποτε ουσιαστικής διάταξης της ΕΣΔΑ ή των πρωτοκόλλων της. Στο πλαίσιο της μετανάστευσης, προβλέπει την ανεξάρτητη και ενδεδειγμένη εξέταση οποιουδήποτε ισχυρισμού περί ύπαρξης ουσιαστικού φόβου για το ενδεχόμενο μεταχείρισης η οποία αντιβαίνει στο άρθρο 2 ή στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση απέλασης ή έκδοσης ενός προσώπου (βλ. ενότητα 5.1.2).

⁽³⁸⁸⁾ Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου, της 1ης Δεκεμβρίου 2005, σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα (ΕΕ L 326 της 13.12.2005, σ. 13).

⁽³⁸⁹⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών, *Twenty Guidelines on Forced Return* (Είκοσι κατευθυντήριες γραμμές για την αναγκαστική επιστροφή), εκδόθηκε στις 4 Μαΐου 2005.

- Το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ απαιτεί την ύπαρξη ενδίκου μέσου με αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα, όταν το πρόσωπο υποστηρίζει ότι η εφαρμογή μέτρου επιστροφής ενδέχεται να το εκθέσει σε πραγματικό κίνδυνο παράβασης του άρθρου 2 ή του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, λόγω του ανήκεστου χαρακτήρα της βλάβης η οποία ενδέχεται να επισυμβεί. Σε περιπτώσεις στις οποίες δεν υπάρχει κίνδυνος τέτοιας βλάβης, η ΕΣΔΑ απαιτεί να παρέχεται στο πρόσωπο πραγματική δυνατότητα προσβολής της απόφασης επιστροφής μέσω αρκετά διεξοδικής εξέτασης της προσφυγής του από ανεξάρτητο και αμερόληπτο εθνικό δικαστήριο (βλ. [ενότητα 5.1.3](#)).
- Το άρθρο 47 του Χάρτη προβλέπει δυνατότητα δικαστικής προσφυγής, καθώς και ευρύτερες εγγυήσεις περί αμερόληπτου δικαστηρίου σε σύγκριση με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ (βλ. [ενότητα 5.1.2](#)).
- Οι επιστροφές πρέπει να διενεργούνται με τρόπο ασφαλή και ανθρωπινό που προστατεύει την αξιοπρέπεια του ατόμου (βλ. [ενότητα 5.4](#)).
- Τα άτομα πρέπει να είναι σε κατάσταση ικανή να τους επιτρέψει να ταξιδέψουν, λαμβάνοντας υπόψη τη σωματική και ψυχική τους υγεία (βλ. [ενότητα 5.4](#)).
- Η απουσία νομικής συνδρομής ενδέχεται να εγείρει ζητήματα δυνάμει του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ, καθώς επίσης δυνάμει του άρθρου 47 του Χάρτη (βλ. [ενότητα 5.5](#)).

Περαιτέρω νομολογία και βιβλιογραφία

Για να αποκτήσετε πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία, συμβουλευτείτε την ενότητα «[Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων](#)» του παρόντος εγχειριδίου. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται στο παρόν κεφάλαιο παρέχονται στην ενότητα «[Περαιτέρω βιβλιογραφία](#)».

6

Οικογενειακή ζωή και δικαίωμα γάμου

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Χάρτης, άρθρο 9 (δικαίωμα γάμου και δικαίωμα δημιουργίας οικογένειας) Ψήφισμα του Συμβουλίου (1997) σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να θεσπισθούν όσον αφορά την καταπολέμηση των εικονικών γάμων	Το δικαίωμα γάμου και δημιουργίας οικογένειας	ΕΣΔΑ, άρθρο 12 (δικαίωμα σύναψης γάμου) ΕΔΔΑ, <i>Schembri κατά Μάλτας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 66297/13, 19 Σεπτεμβρίου 2017 (γάμος που δεν θεωρείται γνήσιος)
Χάρτης, άρθρο 7 (σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) Μέλη οικογένειας πολιτών της ΕΕ, του ΕΟΧ και της Ελβετίας που ασκούν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας: Οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία, 2004/38/ΕΚ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουνίου 2018, <i>Coman</i> (τμήμα μεζονος συνθέσεως), C-673/16 (γάμοι μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου) ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουλίου 2008, <i>Metock</i> (τμήμα μεζονος συνθέσεως), C-127/08 (δεν απαιτείται προηγούμενη νόμιμη διαμονή σε κράτος μέλος της ΕΕ για τα μέλη οικογένειας που είναι υπήκοοι τρίτων χωρών)	Μέλη οικογένειας που βρίσκονται ήδη στην ΕΕ	ΕΣΔΑ, άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) ΕΔΔΑ, <i>Martinez Alvarado κατά Κάτω Χωρών</i>, προσφυγή αριθ. 4470/21, 10 Δεκεμβρίου 2024 (εξάρτηση και οικογενειακή ζωή μεταξύ ενήλικων συγγενών) ΕΔΔΑ, <i>Jeunesse κατά Κάτω Χωρών</i> (τμήμα μεζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 12738/10, 3 Οκτωβρίου 2014 (βέλτιστο συμφέρον του παιδιού) ΕΔΔΑ, <i>Nunez κατά Νορβηγίας</i>, προσφυγή αριθ. 55597/09, 28 Ιουνίου 2011 (οικογενειακή ζωή στη Νορβηγία)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Μέλη οικογένειας που εξαρτώνται από πολίτες της ΕΕ οι οποίοι δεν άσκησαν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας: ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Ιουλίου 2002, <i>Carpenter</i>, C-60/00 (η σύζυγος με καταγωγή από τρίτη χώρα μπορεί να παραμένει με τα παιδιά στη χώρα καταγωγής του συζύγου, όταν αυτός μεταβαίνει σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ) ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Απριλίου 1986, <i>Κάτω Χώρες κατά Reed</i>, C-59/85 (άγαμοι σύντροφοι) ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Μαρτίου 2011, <i>Zambrano</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-34/09 (παιδιά που κινδυνεύουν να απολέσουν τα οφέλη της ιθαγένειας της ΕΕ) ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Σεπτεμβρίου 2022, <i>E.K.</i>, C-624/20 (παράγωγα δικαιώματα διαμονής και καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος για εξαρτώμενα μέλη οικογένειας) Μέλη οικογένειας εγκατεστημένων μεταναστών: Οδηγία για την οικογενειακή επανένωση, 2003/86/ΕΚ (το μέλος της οικογένειας πρέπει, κανονικά, να υποβάλει αίτηση εκτός της χώρας)		
Μέλη οικογένειας πολιτών της ΕΕ, του ΕΟΧ και της Ελβετίας που ασκούν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας: Οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία, 2004/38/ΕΚ Μέλη οικογένειας εγκατεστημένων μεταναστών: Οδηγία για την οικογενειακή επανένωση, 2003/86/ΕΚ	Οικογενειακή επανένωση	ΕΣΔΑ, άρθρο 14 (απαγόρευση των διακρίσεων) σε συνδυασμό με το άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2014, <i>Noorzia</i>, C-338/13 (ελάχιστη ηλικία υποβολής αίτησης οικογενειακής επανένωσης) ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Μαρτίου 2010, <i>Chakroun</i>, C-578/08 (δεν ασκεί επιρροή το αν η οικογένεια δημιουργήθηκε πριν από ή μετά την άφιξη του υπηκόου τρίτης χώρας)		ΕΔΔΑ, <i>Βίλο κατά Δανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 38590/10, 24 Μαΐου 2016 (έμμεση διάκριση) ΕΔΔΑ, <i>Β.Φ. και λοιποί κατά Ελβετίας</i>, προσφυγή αριθ. 13258/18 και άλλες τρεις, 4 Ιουλίου 2023 (οικογενειακή επανένωση προσφύγων) ΕΔΔΑ, <i>Tuqabo-Tekle και λοιποί κατά Κάτω Χωρών</i>, προσφυγή αριθ. 60665/00, 1 Μαρτίου 2006 (παιδιά που έμειναν πίσω) ΕΔΔΑ, <i>Μ.Α. κατά Δανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 6697/18, 9 Ιουλίου 2021 (τριετής περίοδος αναμονής πριν από την αίτηση οικογενειακής επανένωσης) ΕΚΧ, άρθρο 19 παράγραφος 6 (οικογενειακή επανένωση αλλοδαπών εργαζομένων)
Χάρτης, άρθρο 7 (σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής)	Διασφαλίσεις σχετικά με την απέλαση μελών της οικογένειας	ΕΣΔΑ, άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής)
Μέλη οικογένειας πολιτών της ΕΕ, του ΕΟΧ και της Ελβετίας που ασκούν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας: Οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία, 2004/38/ΕΚ, άρθρο 13 Μέλη οικογένειας εγκατεστημένων μεταναστών: Οδηγία για την οικογενειακή επανένωση, 2003/86/ΕΚ, άρθρο 15	Περιπτώσεις λύσης της σχέσης	

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Μέλη οικογένειας πολιτών της ΕΕ, του ΕΟΧ και της Ελβετίας που ασκούν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας: Οδηγία για την οικογενειακή επανένωση, 2004/38/ΕΚ, άρθρα 27-33 Μέλη οικογένειας εγκατεστημένων μεταναστών: Οδηγία για την οικογενειακή επανένωση, 2003/86/ΕΚ, άρθρο 6 παράγραφος 2	<i>Περιπτώσεις ποινικής καταδίκης</i>	ΕΔΔΑ, <i>Uner</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i>, προσφυγή αριθ. 80343/17, 24 Νοεμβρίου 2020 (κριτήρια αξιολόγησης της αναλογικότητας της απέλασης) ΕΔΔΑ, <i>Üner</i> κατά <i>Κάτω Χωρών</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 46410/99, 18 Οκτωβρίου 2006 (κριτήρια αξιολόγησης των περιορισμών που απορρέουν από το δικαίωμα στον οικογενειακό και ιδιωτικό βίο)

Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζονται το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και το δικαίωμα γάμου και δημιουργίας οικογένειας. Εξετάζεται η νομιμοποίηση της κατάστασης των μελών οικογένειας υπηκόων τρίτων χωρών που βρίσκονται ήδη στην ΕΕ, καθώς και η επανένωση με τα μέλη οικογένειας που βρίσκονται εκτός αυτής. Τέλος, παρουσιάζονται οι εφαρμοστέες διασφαλίσεις κατά τη λήψη απόφασης για την απέλαση μέλους οικογένειας.

Η δομή του κεφαλαίου ακολουθεί τα διαφορετικά καθεστώτα που εφαρμόζονται ανάλογα με το αν το πρόσωπο που επιθυμεί να συνοδεύεται ή να επανενωθεί με τα μέλη της οικογένειάς του είναι πολίτης της ΕΕ, του ΕΟΧ ή της Ελβετίας, ή αν ο λεγόμενος «συντηρών» είναι εγκατεστημένος μετανάστης από τρίτη χώρα. Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, η διάκριση αυτή δεν έχει σημασία.

Κατά την ΕΣΔΑ, το άρθρο 8 παράγραφος 1 κατοχυρώνει το δικαίωμα σεβασμού της «ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής». Το άρθρο 8 παράγραφος 2 επιτρέπει παρεμβάσεις που προβλέπονται «από τον νόμο» και αποτελούν «μέτρο, το οποίο, σε μια δημοκρατική κοινωνία, είναι αναγκαίο» για έναν από τους σκοπούς που απαριθμούνται περιοριστικά: τη δημόσια ασφάλεια, την εθνική ασφάλεια,

την οικονομική ευημερία της χώρας, την πρόληψη της διατάραξης της τάξης ή του εγκλήματος, την προστασία της υγείας ή των χρηστών ηθών, καθώς και την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.

Το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ καλύπτει τη σωματική και ψυχολογική ακεραιότητα ενός προσώπου, το δικαίωμα προσωπικής ανάπτυξης και το δικαίωμα δημιουργίας και ανάπτυξης σχέσεων με άλλους ανθρώπους και με τον έξω κόσμο ⁽³⁹⁰⁾. Πέραν της πιθανής παρέμβασης στην «οικογενειακή ζωή», η απέλαση ενός εγκατεστημένου μετανάστη ενδέχεται να συνιστά παρέμβαση στο δικαίωμά του για σεβασμό και της «ιδιωτικής ζωής», η οποία ενδέχεται να είναι δικαιολογημένη ή όχι, αναλόγως των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης. Το κατά πόσον ενδείκνυται ή όχι να επικεντρώνεται το Δικαστήριο στην πτυχή της «οικογενειακής ζωής» παρά σε εκείνη της «ιδιωτικής ζωής» εξαρτάται από τις περιστάσεις της εκάστοτε υπόθεσης ⁽³⁹¹⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Omojudi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽³⁹²⁾, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ προασπίζει επίσης το δικαίωμα της δημιουργίας και ανάπτυξης σχέσεων με άλλους ανθρώπους και με τον έξω κόσμο, και θα μπορούσε επίσης να καλύπτει και πτυχές της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου. Πρέπει να γίνει δεκτό ότι το σύνολο των κοινωνικών δεσμών μεταξύ των εγκατεστημένων μεταναστών και της κοινότητας στην οποία ζουν, συνιστά μέρος της έννοιας της «ιδιωτικής ζωής» κατά την έννοια του άρθρου 8, ανεξαρτήτως της ύπαρξης «οικογενειακής ζωής».

Σύμφωνα με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, η ύπαρξη «οικογενειακής ζωής» αποτελεί πραγματικό ζήτημα που εξαρτάται από την ύπαρξη στενών προσωπικών δεσμών. Κανονικά περιορίζεται στον πυρήνα της οικογένειας, μπορεί όμως να επεκταθεί και σε ενήλικους συγγενείς (όπως ενήλικα τέκνα ή αδέρφια), όταν υπάρχουν πρόσθετα στοιχεία εξάρτησης ⁽³⁹³⁾. Στις υποθέσεις μετανάστευσης, το άρθρο 8 μπορεί να θίγεται σε περιπτώσεις απέλασης, δηλαδή όταν ανακαλείται το δικαίωμα διαμονής ενός ατόμου και διατάσσεται η απομάκρυνσή του

⁽³⁹⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Pretty κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 2346/02, 29 Απριλίου 2002, σκέψη 61.

⁽³⁹¹⁾ ΕΔΔΑ, *A.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 8000/08, 20 Σεπτεμβρίου 2011· ΕΔΔΑ, *Maslov κατά Αυστρίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 1638/03, 23 Ιουνίου 2008· ΕΔΔΑ, *Üner κατά Κάτω Χωρών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 46410/99, 18 Οκτωβρίου 2006.

⁽³⁹²⁾ ΕΔΔΑ, *Omojudi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 1820/08, 24 Νοεμβρίου 2009, σκέψη 37.

⁽³⁹³⁾ ΕΔΔΑ, *Martinez Alvarado κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 4470/21, 10 Δεκεμβρίου 2024, σκέψεις 35-36.

(βλ. [ενότητα 6.4](#)), καθώς και σε περιπτώσεις νομιμοποίησης, δηλαδή όταν ένα άτομο ζητεί άδεια που θα του επιτρέψει να διαμένει νόμιμα σε μια χώρα (βλ. [ενότητα 6.2](#)).

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο **Χάρτης** κατοχυρώνει το δικαίωμα γάμου και δημιουργίας οικογένειας (άρθρο 9) και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 7) και προασπίζει επίσης τα δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 24), ιδίως δε το δικαίωμα της διατήρησης επαφών και με τους δύο γονείς του (άρθρο 24 παράγραφος 3).

Όσον αφορά τη μετανάστευση, το πρώτο μέτρο σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, το οποίο έχει θεσπιστεί εδώ και πάνω από 50 έτη [[κανονισμός \(ΕΟΚ\) αριθ. 1612/68](#), ο οποίος καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον [κανονισμό \(ΕΕ\) αριθ. 492/2011](#)], προέβλεπε ρητά το δικαίωμα των Ευρωπαίων διακινούμενων εργαζομένων να συνοδεύονται από την οικογένειά τους. Η ιθαγένεια των μελών της οικογένειας είναι άνευ σημασίας ως προς το συγκεκριμένο δικαίωμα.

Τα άρθρα 20 και 21 της ΣΛΕΕ απονέμουν άμεσα σε κάθε πολίτη της ΕΕ (και, δυνάμει των άρθρων 45-48 της ΣΛΕΕ, σε εργαζομένους και αυτοαπασχολούμενους) το δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης και διαμονής σε άλλο κράτος μέλος. Παράγωγο αυτού του δικαιώματος, το οποίο αποτυπώνεται στην οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία (οδηγία 2004/38/ΕΚ), είναι το δικαίωμα των μελών της οικογένειας να συνοδεύουν ή να επανενώνονται με τον πολίτη της ΕΕ που ασκεί δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας. Παρόμοιο καθεστώς εφαρμόζεται και για τους υπηκόους του ΕΟΧ πλην των πολιτών της ΕΕ (δηλαδή από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία), καθώς και για τους Ελβετούς πολίτες που διαμένουν στην ΕΕ.

Η οικογενειακή επανένωση για πολίτες της ΕΕ που δεν έχουν ασκήσει δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας ρυθμίζεται από το εθνικό δίκαιο, το οποίο παραμένει πιο περιοριστικό σε ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ.

Όταν οι συντηρούντες είναι υπήκοοι τρίτων χωρών, η οικογενειακή επανένωση βασίζεται κυρίως στην οδηγία για την οικογενειακή επανένωση (οδηγία 2003/86/ΕΚ). Για τους εγκατεστημένους μετανάστες από τρίτες χώρες, η οικογενειακή επανένωση συνιστά ειδικό νομικό δικαίωμα, όχι όμως δικαίωμα που απορρέει από τη Συνθήκη.

Υπάρχουν επίσης ειδικές διατάξεις για τα μέλη της οικογένειας Τούρκων υπηκόων, βάσει του άρθρου 7 της [απόφασης αριθ. 1/80](#) που εκδόθηκε δυνάμει της [Συμφωνίας της Άγκυρας](#). Σε επίπεδο ΕΕ, η έκδοση της [οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες](#) (οδηγία 2003/109/ΕΚ) και της [οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση](#) (οδηγία 2003/86/ΕΚ) έχει διευρύνει τη δράση της ΕΕ στον συγκεκριμένο τομέα.

Τέλος, ειδικά προνόμια όσον αφορά την οικογενειακή επανένωση εφαρμόζονται επί μακρόν σε ευρωπαϊκά κράτη για τους πρόσφυγες, με βάση την αδυναμία τους να επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής τους για να συνεχίσουν εκεί την οικογενειακή ζωή τους. Εν προκειμένω, ειδικές διατάξεις για τους πρόσφυγες περιλαμβάνονται στο κεφάλαιο V της οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση.

6.1. Το δικαίωμα γάμου και δημιουργίας οικογένειας

Το δικαίωμα γάμου κατοχυρώνεται στο άρθρο 12 της ΕΣΔΑ και, στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, στο άρθρο 9 του [Χάρτη](#). Αφορά το δικαίωμα δημιουργίας έγγαμης σχέσης και οικογένειας. Είναι σαφώς διακριτό από το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, το οποίο απαιτεί υφιστάμενη οικογενειακή σχέση όταν ζητείται άδεια μετανάστευσης.

Τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν θεσπίσει περιορισμούς ως προς το δικαίωμα γάμου, καθώς οι εικονικοί γάμοι θεωρούνται μέσο για την παράκαμψη ελέγχων σχετικών με τη μετανάστευση. **Εικονικός γάμος** είναι ο γάμος που συνάπτεται με αποκλειστικό σκοπό να μπορέσει το ενδιαφερόμενο πρόσωπο να εισέλθει ή να διαμείνει σε κράτος μέλος της ΕΕ ⁽³⁹⁴⁾ χωρίς πρόθεση συγκατοίκησης ή κοινής βίωσης των λοιπών κοινωνικών χαρακτηριστικών του γάμου. Η διευκόλυνση εικονικού γάμου είναι αξιόποινη πράξη σε πολλές δικαιοδοσίες.

⁽³⁹⁴⁾ Ψήφισμα του Συμβουλίου, της 4ης Δεκεμβρίου 1997, σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να θεσπισθούν όσον αφορά την καταπολέμηση των εικονικών γάμων (ΕΕ C 382 της 16.12.1997, σ. 1), άρθρο 1· οδηγία για την οικογενειακή επανένωση, άρθρο 16 παράγραφος 2 στοιχείο β).

Καταναγκαστικός γάμος λαμβάνει χώρα όταν ένας εκ των συζύγων (ή και οι δύο) συμμετέχει χωρίς τη θέλησή του. Ο καταναγκαστικός γάμος αναγνωρίζεται διεθνώς ως μορφή έμφυλης βίας ⁽³⁹⁵⁾.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το δικαίωμα σύναψης γάμου κατοχυρώνεται από το άρθρο 12. Σε αντίθεση με το άρθρο 8, το άρθρο 12 δεν περιλαμβάνει εξαντλητικό κατάλογο θεμιτών σκοπών που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν περιορισμό του δικαιώματος αυτού. Από τη νομολογία του ΕΔΔΑ προκύπτει ότι ένα κράτος δύναται κάλλιστα να επιβάλλει εύλογους όρους σχετικά με το δικαίωμα ενός υπηκόου τρίτης χώρας να συνάψει γάμο, προκειμένου να διαπιστώνει αν ο προτεινόμενος γάμος είναι εικονικός ή όχι και να τον προλαμβάνει. Κατά συνέπεια, ένα κράτος δεν παραβιάζει κατ' ανάγκη το άρθρο 12 της ΕΣΔΑ όταν υποβάλλει σε εξέταση τους γάμους με αλλοδαπούς υπηκόους προκειμένου να διαπιστώσει αν πρόκειται ή όχι για εικονικούς γάμους. Η εν λόγω διαδικασία δύναται να περιλαμβάνει την υποχρέωση των αλλοδαπών υπηκόων να γνωστοποιούν στις αρχές την πρόθεσή τους να συνάψουν γάμο και, εάν είναι αναγκαίο, να υποβάλλουν πληροφορίες σχετικά με το καθεστώς τους ως μεταναστών και την αυθεντικότητα του γάμου. Ωστόσο, ένας τέτοιος έλεγχος δεν μπορεί να ισοδυναμεί με καθολική απαγόρευση άσκησης του δικαιώματος σύναψης γάμου για όλα τα πρόσωπα που ανήκουν σε ορισμένη κατηγορία (όπως εκείνα χωρίς έγκυρο μεταναστευτικό καθεστώς), ανεξαρτήτως του αν ο προτεινόμενος γάμος είναι εικονικός ή όχι. Συνεπώς, κατά την εξέταση υπόθεσης βάσει του άρθρου 12, το Δικαστήριο οφείλει να διαπιστώσει αν, λαμβανομένου υπόψη του περιθωρίου εκτίμησης του κράτους, η επέμβαση στο δικαίωμα σύναψης γάμου υπήρξε αυθαίρετη ή δυσανάλογη ⁽³⁹⁶⁾.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Schembri κατά Μάλτας* ⁽³⁹⁷⁾ αφορούσε Μαλτέζα υπήκοο η οποία συναντήθηκε με Πακιστανό πολίτη αφγανικής καταγωγής μετά την αποφυλάκισή του από κέντρο κράτησης μεταναστών, όπου είχε κρατηθεί για παράτυπη είσοδο. Αυτός μετέβη παράνομα στην Ιταλία. Τα δύο

⁽³⁹⁵⁾ Βλ. οδηγία για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας [οδηγία (ΕΕ) 2024/1385], αιτιολογική σκέψη 16 και άρθρο 4, και Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης), CETS αριθ. 210, 2011· βλ. επίσης FRA, *Addressing forced marriage in the EU: legal provisions and promising practices*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2014.

⁽³⁹⁶⁾ ΕΔΔΑ, *O'Donoghue και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 34848/07, 14 Δεκεμβρίου 2010, σκέψη 84.

⁽³⁹⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Schembri κατά Μάλτας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 66297/13, 19 Σεπτεμβρίου 2017.

πρόσωπα παρέμειναν σε επικοινωνία και τελικώς συνήψαν γάμο. Ο σύζυγος υπέβαλε αίτηση θεώρησης στην πρεσβεία της Μάλτας στη Ρώμη. Η Μάλτα απέρριψε την αίτησή του, διότι είχε πει ψέματα σχετικά με το καθεστώς της παραμονής του στην Ιταλία. Αργότερα διαπιστώθηκε ότι οι αρχές είχαν υπονοίες ότι επρόκειτο για εικονικό γάμο. Το ΕΔΔΑ απέρριψε το επιχείρημα της προσφεύγουσας περί παράβασης του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, καθώς η διάταξη αυτή δεν προστατεύει τους εικονικούς γάμους. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο γάμος δεν ήταν γνήσιος και ότι δεν υφίστατο σχέση δέσμευσης για τον σκοπό της εφαρμογής του άρθρου 8.

Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, ο Χάρτης κατοχυρώνει το δικαίωμα σύναψης γάμου και δημιουργίας οικογένειας (άρθρο 9). Το δικαίωμα αυτό παρέχει στις εθνικές αρχές ένα ορισμένο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας ως προς τη ρύθμιση της άσκησης του σε εθνικό επίπεδο, το οποίο όμως είναι περιορισμένο. Όταν ένα κράτος μέλος υποψιάζεται την ύπαρξη εικονικού γάμου, το ψήφισμα του Συμβουλίου της 4ης Δεκεμβρίου 1997 σχετικά με τα μέτρα για την καταπολέμηση των εικονικών γάμων απαιτεί από τα κράτη μέλη να ελέγχουν τη γνησιότητα του γάμου πριν από τη χορήγηση άδειας διαμονής. Περαιτέρω πρακτική καθοδήγηση παρέχεται από το εγχειρίδιο της Επιτροπής του 2014 σχετικά με τους εικονικούς γάμους μεταξύ πολιτών της Ένωσης και υπηκόων τρίτων χωρών, στο πλαίσιο της νομοθεσίας της ΕΕ σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης ⁽³⁹⁸⁾.

6.2. Μέλη οικογένειας που βρίσκονται ήδη στην ΕΕ

Η ενότητα αυτή εξετάζει τις περιπτώσεις όπου τα μέλη οικογένειας υπηκόων τρίτων χωρών διαμένουν ήδη στην ΕΕ.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, σημαντικός αριθμός υποθέσεων έχουν παραπεμφθεί ενώπιον του ΕΔΔΑ, μέσω των οποίων εγείρονται ζητήματα σχετικά με την άρνηση υποδοχής ή νομιμοποίησης συζύγων ή άλλων μελών της οικογένειας πολιτών των ίδιων κρατών μελών ή εγκατεστημένων μεταναστών. Κατά

⁽³⁹⁸⁾ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο — Υποστήριξη των εθνικών αρχών για την πάταξη των καταχρήσεων του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας: Εγχειρίδιο σχετικά με τους εικονικούς γάμους μεταξύ πολιτών της Ένωσης και υπηκόων τρίτων χωρών, στο πλαίσιο της νομοθεσίας της ΕΕ σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης [έγγρ. COM(2014) 604 final της 26ης Σεπτεμβρίου 2014].

την εκτίμηση του κατά πόσον η άρνηση του κράτους μέλους ήταν δικαιολογημένη, οι παράγοντες που λαμβάνει υπόψη το ΕΔΔΑ περιγράφονται στην υπόθεση *Jeunesse κατά Κάτω Χωρών* ⁽³⁹⁹⁾:

- ο βαθμός στον οποίο η οικογενειακή ζωή διαρρηγνύεται ουσιαστικά·
- η έκταση των δεσμών στο κράτος μέλος·
- αν υπάρχουν ανυπέρβλητα εμπόδια για τη συμβίωση της οικογένειας στη χώρα καταγωγής ενός ή περισσότερων από τα μέλη της ⁽⁴⁰⁰⁾·
- αν συντρέχουν λόγοι μεταναστευτικού ελέγχου (π.χ. ιστορικό παραβιάσεων της μεταναστευτικής νομοθεσίας) ή λόγοι δημόσιας τάξης·
- αν η οικογενειακή ζωή δημιουργήθηκε σε χρονική στιγμή κατά την οποία τα εμπλεκόμενα πρόσωπα γνώριζαν ότι το μεταναστευτικό καθεστώς ενός εξ αυτών καθιστούσε εξαιρετικά επισφαλές τη διατήρηση της οικογενειακής ζωής στο κράτος μέλος·
- το βέλτιστο συμφέρον των εμπλεκόμενων παιδιών.

Η νομολογία του Δικαστηρίου στον συγκεκριμένο τομέα συνδέεται στενά με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τα πραγματικά περιστατικά της κάθε υπόθεσης.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Jeunesse κατά Κάτω Χωρών* ⁽⁴⁰¹⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι, παρότι η οικογενειακή ζωή της προσφεύγουσας δημιουργήθηκε σε περίοδο κατά την οποία η ίδια βρισκόταν σε καθεστώς παρατυπίας, λαμβάνοντας σωρευτικά υπόψη διάφορους παράγοντες, οι περιστάσεις της υπόθεσής της ήταν πράγματι εξαιρετικές. Η προσφεύγουσα είχε γεννηθεί ως Ολλανδή υπήκοος, αλλά απώλεσε ακούσια την ιθαγένειά της όταν το Σουρινάμ ανεξαρτητοποιήθηκε· ο σύζυγος και τα τρία της παιδιά ήταν Ολλανδοί υπήκοοι· η παρουσία της στις Κάτω Χώρες είχε γίνει ανεκτή επί δεκαέξι έτη· δεν είχε ποινικό μητρώο· και η εγκατάσταση στο Σουρινάμ θα συνεπαγόταν

⁽³⁹⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Jeunesse κατά Κάτω Χωρών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 12738/10, 3 Οκτωβρίου 2014, σκέψεις 107-109.

⁽⁴⁰⁰⁾ Βλ. ΕΔΔΑ, *Darren Omoregie και λοιποί κατά Νορβηγίας*, προσφυγή αριθ. 265/07, 31 Ιουλίου 2008.

⁽⁴⁰¹⁾ ΕΔΔΑ, *Jeunesse κατά Κάτω Χωρών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 12738/10, 3 Οκτωβρίου 2014, σκέψεις 107-109.

σοβαρές δυσχέρειες για την οικογένειά της, συμπεριλαμβανομένων των ανήλικων τέκνων της. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι η άρνηση χορήγησης άδειας διαμονής συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 8.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Nunez κατά Νορβηγίας* ⁽⁴⁰²⁾, η προσφεύγουσα εισήλθε στη Νορβηγία κατά παράβαση απαγόρευσης επανεισόδου αφότου είχε προηγουμένως διαπράξει εκεί ποινικό αδίκημα με διαφορετικό όνομα. Η προσφεύγουσα στη συνέχεια παντρεύτηκε Νορβηγό πολίτη και απέκτησε δύο κόρες. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η Νορβηγία θα παρέβαινε το άρθρο 8 σε περίπτωση απέλασης της προσφεύγουσας.

Το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι, ενώ η ύπαρξη οικογενειακής ζωής τεκμαίρεται γενικά μεταξύ συζύγων και ανήλικων τέκνων, το ίδιο δεν ισχύει αυτομάτως για τις σχέσεις μεταξύ ενήλικων μελών της οικογένειας. Το αν τέτοιες σχέσεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ εξαρτάται από την ύπαρξη πρόσθετων στοιχείων εξάρτησης, πέραν των συνήθων συναισθηματικών δεσμών. Τα στοιχεία αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, οικονομική υποστήριξη, ανάγκες που σχετίζονται με την υγεία ή άλλες περιστάσεις που καταδεικνύουν ιδιαίτερη εξάρτηση μεταξύ των ενδιαφερόμενων προσώπων. Η ύπαρξη οικογενειακής ζωής σε τέτοιες περιπτώσεις πρέπει να εκτιμάται βάσει των ειδικών περιστάσεων κάθε υπόθεσης.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Martinez Alvarado κατά Κάτω Χωρών* ⁽⁴⁰³⁾, υπήκοος Περού με νοητική αναπηρία (λειτούργουσε στο επίπεδο οκτάχρονου παιδιού) υπέβαλε αίτηση για άδεια διαμονής προκειμένου να ζήσει με τις τέσσερις αδελφές του στις Κάτω Χώρες, οι οποίες ήταν όλες επί μακρόν διαμένουσες ή Ολλανδές υπήκοοι. Οι ολλανδικές αρχές απέρριψαν την αίτηση, κρίνοντας ότι δεν υπήρχε «οικογενειακή ζωή» κατά την έννοια του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ μεταξύ ενήλικων αδελφών. Το ΕΔΔΑ διαφώνησε, διαπιστώνοντας ότι ο προσφεύγων εξαρτιόταν πλήρως από τις αδελφές του για την καθημερινή φροντίδα και υποστήριξη. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, σε τέτοιες περιπτώσεις, η ύπαρξη οικογενειακής ζωής πρέπει να εκτιμάται βάσει των ατομικών περιστάσεων και ότι πρόσθετα στοιχεία εξάρτησης —πέρα από τους συνήθεις συναισθηματικούς δεσμούς— μπορούν να θεμελιώσουν σχέση

⁽⁴⁰²⁾ ΕΔΔΑ, *Nunez κατά Νορβηγίας*, προσφυγή αριθ. 55597/09, 28 Ιουνίου 2011.

⁽⁴⁰³⁾ ΕΔΔΑ, *Martinez Alvarado κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 4470/21, 10 Δεκεμβρίου 2024.

προστατευόμενη από το άρθρο 8. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι αρχές δεν είχαν προβεί σε επαρκή εκτίμηση αυτής της εξάρτησης και διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8.

Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις στις οποίες ενδέχεται να υπάρχει έμμεση παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, ακόμα και αν δεν υφίσταται σαφής άρνηση να επιτραπεί η διαμονή.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *G.R. κατά Κάτω Χωρών* ⁽⁴⁰⁴⁾, εξετάστηκε η παρέμβαση που προκαλείται από την επιβολή υπερβολικά υψηλών τελών για την τακτοποίηση του καθεστώτος μετανάστη αλλοδαπού/-ής συζύγου. Το Δικαστήριο αποφάσισε να εξετάσει το ζήτημα δυνάμει του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ διότι η προσφυγή αφορούσε την αδυναμία του προσφεύγοντος να προσβάλει την απόφαση περί μη χορήγησης της άδειας διαμονής που είχε ζητήσει καθώς η αίτησή του απορρίφθηκε για τον μόνο λόγο ότι δεν είχε καταβάλει τα απαραίτητα τέλη ⁽⁴⁰⁵⁾.

6.2.1. Μέλη οικογένειας πολιτών της ΕΕ, του ΕΟΧ και της Ελβετίας που ασκούν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, οι κανόνες που ορίζονται στην [οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία](#) (οδηγία 2004/38/ΕΚ) εφαρμόζονται για υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι είναι μέλη της οικογένειας υπηκόων της ΕΕ και οι οποίοι έχουν ασκήσει το δικαίωμά τους για ελεύθερη κυκλοφορία. Τα μέλη της οικογένειας που εμπίπτουν στις διατάξεις αυτές είναι οι σύζυγοι, τα τέκνα ηλικίας κάτω των 21 ετών, τα τέκνα ηλικίας άνω των 21 ετών εφόσον είναι συντηρούμενα, οι συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες, καθώς και εκείνοι του/της συζύγου ή του/της συντρόφου (άρθρο 2 παράγραφος 2), όπως επίσης και, υπό ειδικές περιστάσεις, «άλλα μέλη της οικογένειας» (άρθρο 3 παράγραφος 2). Δυνάμει της συμφωνίας για τον ΕΟΧ και της συμφωνίας ΕΕ – Ελβετικής Συνομοσπονδίας, το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας στην Ένωση επεκτείνεται σε ολόκληρη τη γεωγραφική περιοχή που καλύπτουν οι δύο συμφωνίες. Ωστόσο, η κατηγορία των μελών της οικογένειας είναι κάπως πιο περιορισμένη, όπως παρουσιάζεται στον [πίνακα 7](#).

⁽⁴⁰⁴⁾ ΕΔΔΑ, *G.R. κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 22251/07, 10 Ιανουαρίου 2012.

⁽⁴⁰⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Anakomba Yula κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 45413/07, 10 Μαρτίου 2009.

Πίνακας 7: Μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ ή της Ελβετίας προερχόμενα από τρίτες χώρες

Νομική πράξη	Καλυπτόμενα μέλη οικογένειας προερχόμενα από τρίτες χώρες
Οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία (άρθρο 2)	Σύζυγος (συμπεριλαμβανομένου του ίδιου φύλου) Καταχωρισμένος σύντροφος, εάν η νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής αντιμετωπίζει την καταχωρισμένη συμβίωση ως ισοδύναμη προς τον γάμο Απευθείας κατιόντες του υπηκόου της Ένωσης ηλικίας κάτω των 21 ετών ή συντηρούμενοι, καθώς και εκείνοι του/της συζύγου ή του/της συντρόφου Συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες, καθώς και εκείνοι του/της συζύγου ή του/της συντρόφου
Συμφωνία για τον ΕΟΧ (παράρτημα V) (*)	Σύζυγος ή καταχωρισμένος σύντροφος Απευθείας κατιόντες του υπηκόου χώρας του ΕΟΧ, ή του/της συζύγου ή του/της καταχωρισμένου συντρόφου, ηλικίας είτε κάτω των 21 ετών είτε συντηρούμενοι από τον υπηκόο χώρας του ΕΟΧ ή τον/τη σύζυγο ή τον/την καταχωρισμένο/-η σύντροφο Συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες του υπηκόου χώρας του ΕΟΧ ή του/της συζύγου ή του/της συντρόφου του υπηκόου χώρας του ΕΟΧ
Συμφωνία ΕΕ – Ελβετικής Συνομοσπονδίας (παράρτημα I άρθρο 3)	Σύζυγος ή καταχωρισμένος εκτός γάμου σύντροφος πολίτη της ΕΕ ή της ΕΖΕΣ Απευθείας κατιόντες, ηλικίας κάτω των 21 ετών, πολίτη της ΕΕ ή της ΕΖΕΣ και ο/η σύζυγος ή καταχωρισμένος/-η εκτός γάμου σύντροφος πολίτη της ΕΕ ή της ΕΖΕΣ Ανιόντες πολίτη της ΕΕ ή της ΕΖΕΣ και ο/η σύζυγος ή καταχωρισμένος/-η εκτός γάμου σύντροφος πολίτη της ΕΕ ή της ΕΖΕΣ

(*) Η απόφαση της Μεικτής Επιτροπής του ΕΟΧ αριθ. 158/2007, της 7ης Δεκεμβρίου 2007, ενσωμάτωσε την οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία στη συμφωνία για τον ΕΟΧ.

Το ΔΕΕ έχει παράσχει διευκρινίσεις όσον αφορά τους/τις «συζύγους» και τα «άλλα μέλη της οικογένειας».

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Coman* ⁽⁴⁰⁶⁾ αφορούσε τον R.A. Coman, Ρουμάνο υπήκοο, και τον R.C. Hamilton, Αμερικανό υπήκοο, οι οποίοι είχαν ζήσει μαζί για τέσσερα έτη στις Ηνωμένες Πολιτείες προτού συνάψουν γάμο στο Βέλγιο. Βάσει της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία, ζήτησαν από τις ρουμανικές αρχές να τους χορηγήσουν τα απαραίτητα έγγραφα προκειμένου το ζεύγος να μπορέσει να εργαστεί και να διαμείνει μόνιμα στη Ρουμανία.

⁽⁴⁰⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουνίου 2018, *Relu Adrian Coman και λοιποί κατά Inspectoratul General pentru Imigrări και Ministerul Afacerilor Interne* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-673/16, ECLI:EU:C:2018:385.

Ωστόσο, οι ρουμανικές αρχές αρνήθηκαν να χορηγήσουν στον R.C. Hamilton δικαίωμα διαμονής, με την αιτιολογία ότι στη Ρουμανία —στην οποία δεν αναγνωρίζονται οι γάμοι μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου— αυτός δεν θεωρούνταν «σύζυγος» πολίτη της ΕΕ. Το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι, παρότι μπορούν να αποφασίζουν ελεύθερα αν θα επιτρέπουν τον γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου, τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν μπορούν να παρακωλύουν την ελευθερία διαμονής πολίτη της ΕΕ αρνούμενα να χορηγήσουν στον/στη σύζυγό του του ίδιου φύλου (στην προκειμένη περίπτωση, υπήκοο τρίτης χώρας) παράγωγο δικαίωμα διαμονής στην επικράτειά τους. Το ΔΕΕ αναγνώρισε ότι οι γάμοι μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου πρέπει να αντιμετωπίζονται όπως ακριβώς οι γάμοι μεταξύ ατόμων διαφορετικών φύλων για συγκεκριμένο νομικό σκοπό, ήτοι τα δικαιώματα οικογενειακής επανένωσης των πολιτών της ΕΕ που ασκούν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας στην ΕΕ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Rahman* ⁽⁴⁰⁷⁾, το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι το άρθρο 3 παράγραφος 2 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία καθιστά όχι μόνο εφικτό αλλά και υποχρεωτικό για τα κράτη μέλη της ΕΕ να επιφυλάσσουν σε έναν βαθμό ευνοϊκότερη μεταχείριση στα αιτήματα εισόδου και διαμονής που υποβάλλουν μέλη οικογένειας τα οποία έχουν ορισμένη σχέση εξάρτησης από πολίτη της Ένωσης και είναι σε θέση να αποδείξουν ότι η συγκεκριμένη σχέση εξάρτησης υφίστατο τη στιγμή κατά την οποία αιτήθηκαν την είσοδό τους ⁽⁴⁰⁸⁾. Για να μπορούν να ανταποκριθούν στη συγκεκριμένη υποχρέωση, τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να μεριμνούν ώστε η νομοθεσία τους να περιλαμβάνει μέτρα τα οποία διασφαλίζουν την ορθή και ολοκληρωμένη εξέταση των αιτημάτων εισόδου και διαμονής των ενδιαφερομένων και, σε περίπτωση άρνησης, την πρόβλεψη ενημέρωσής τους σχετικά με τους λόγους της άρνησης, καθώς και τη δυνατότητά τους να ζητούν επανεξέταση της αρνητικής απόφασης ενώπιον δικαστικής αρχής.

Μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ προερχόμενα από τρίτες χώρες τα οποία έχουν ασκήσει δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας είναι συχνά σε προνομιακή θέση σε σύγκριση με τους υπηκόους τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας πολιτών της χώρας που δεν έχουν ασκήσει το δικαίωμα

⁽⁴⁰⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, *Secretary of State for the Home Department κατά Rahman και λοιπών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-83/11, ECLI:EU:C:2012:519. Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Σεπτεμβρίου 2022, *SRS και AA κατά Minister for Justice and Equality*, C-22/21, ECLI:EU:C:2022:683.

⁽⁴⁰⁸⁾ Για την έννοια της «εξάρτησης», βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιανουαρίου 2014, *Flora May Reyes κατά Migrationsverket*, C-423/12, ECLI:EU:C:2014:16.

ελεύθερης κυκλοφορίας, καθώς το καθεστώς τους ρυθμίζεται αποκλειστικά και μόνο από το εθνικό δίκαιο. Το δικαίωμα εισόδου και διαμονής των μελών της οικογένειας που είναι υπήκοοι τρίτων χωρών ισχύει ανεξαρτήτως του πότε και με ποιον τρόπο εισήλθαν στη χώρα υποδοχής. Το δικαίωμα αυτό ισχύει επίσης για τα πρόσωπα που έχουν εισέλθει παράτυπα.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Metock* ⁽⁴⁰⁹⁾ αφορούσε περίπτωση καταγόμενων από τρίτη χώρα συζύγων μη Ιρλανδών πολιτών της ΕΕ που διέμεναν στην Ιρλανδία. Η ιρλανδική κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι, προκειμένου να επωφεληθεί από την οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία, ο σύζυγος που κατάγεται από τρίτη χώρα έπρεπε να έχει προηγουμένως διαμείνει νόμιμα σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ, καθώς και ότι το δικαίωμα εισόδου και διαμονής δεν πρέπει να χορηγείται σε όσους έχουν εισέλθει στο κράτος μέλος υποδοχής προτού να γίνουν σύζυγοι πολιτών της ΕΕ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν μπορούσαν να εξαρτούν το δικαίωμα της συμβίωσης δυνάμει της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία από ζητήματα όπως το πότε και πού τελέστηκε ο γάμος ή με το αν ο υπήκοος τρίτης χώρας είχε προηγουμένως διαμείνει νόμιμα σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *MRAX* ⁽⁴¹⁰⁾, το ΔΕΚ έκρινε ότι ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να αρνηθεί τη διαμονή σε σύζυγο υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος εισήλθε στη χώρα χωρίς έγκυρη θεώρηση ή παρέμεινε μετά τη λήξη της νόμιμης διαμονής του, διότι το δικαίωμα διαμονής απορρέει άμεσα από τον γάμο με πολίτη της ΕΕ που έχει ασκήσει τα δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας του.

Με την πάροδο του χρόνου, το ΔΕΕ αποσαφήνισε το πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων και ελευθεριών που απορρέουν από τις Συνθήκες της ΕΕ για τους υπηκόους κρατών μελών της Ένωσης, χορηγώντας υπό ορισμένες προϋποθέσεις παρεπόμενα δικαιώματα στα μέλη των οικογενειών τους που προέρχονται από τρίτες χώρες.

⁽⁴⁰⁹⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουλίου 2008, *Metock και λοιποί κατά Minister for Equality, Justice and Law Reform* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-127/08, ECLI:EU:C:2008:449, σκέψεις 53-54 και 58. Την απόφαση στην υπόθεση *Metock* ακολούθησε και το Ομοσπονδιακό Ανώτατο Δικαστήριο της Ελβετίας, απόφαση *BGE 136 II 5*, 29 Σεπτεμβρίου 2009.

⁽⁴¹⁰⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουλίου 2002, *Mouvement contre le racisme, l'antisémitisme et la xénophobie ASBL (MRAX) κατά État belge*, C-459/99, ECLI:EU:C:2002:461, σκέψη 80.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Carpenter* ⁽⁴¹¹⁾ αφορούσε την καταγόμενη από τρίτη χώρα σύζυγο υπηκόου του Ηνωμένου Βασιλείου, του οποίου η επιχειρηματική δραστηριότητα συνίστατο στην παροχή υπηρεσιών, έναντι αμοιβής, σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Ο προσφεύγων υποστήριξε επιτυχώς ότι, εάν δεν επιτρεπόταν στη σύζυγό του να παραμένει μαζί του στο Ηνωμένο Βασίλειο και να φροντίζει τα παιδιά του ενόσω αυτός απουσίαζε, θα περιοριζόταν το δικαίωμά του να παρέχει ελεύθερα υπηρεσίες ανά την ΕΕ. Στην προκειμένη υπόθεση, το Δικαστήριο επικαλέστηκε την ελευθερία παροχής υπηρεσιών που αναγνωρίζεται με το άρθρο 56 της ΣΛΕΕ ώστε να αναγνωρίσει οικογενειακά δικαιώματα σε πολίτη της Ένωσης ο οποίος δεν είχε ποτέ διαμείνει στο εξωτερικό, αλλά ασκούσε διασυνοριακή οικονομική δραστηριότητα. Το ΔΕΚ αναφέρθηκε επίσης στο θεμελιώδες δικαίωμα του σεβασμού της οικογενειακής ζωής, όπως κατοχυρώνεται με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

Το άρθρο 2 παράγραφος 2 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία περιλαμβάνει τους «καταχωρισμένους συντρόφους» στην κατηγορία των μελών της οικογένειας, εφόσον αυτό συνάδει με το εθνικό δίκαιο του κράτους μέλους υποδοχής. Υπό ορισμένες προϋποθέσεις, μη καταχωρισμένοι σύντροφοι μπορούν επίσης να λάβουν το δικαίωμα να επανενωθούν με πολίτη ή εγκατεστημένο μετανάστη.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Κάτω Χώρες κατά Reed* ⁽⁴¹²⁾, το ΔΕΚ έκρινε ότι, καθώς το ολλανδικό δίκαιο επέτρεπε στους σταθερούς συντρόφους Ολλανδών πολιτών να διαμένουν μαζί τους στις Κάτω Χώρες, το ίδιο πλεονέκτημα έπρεπε να χορηγηθεί και στην κ. Reed, η οποία διατηρούσε σταθερή σχέση με εργαζόμενο από το Ηνωμένο Βασίλειο που ασκούσε δικαιώματα βάσει της Συνθήκης στις Κάτω Χώρες. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι η χορήγηση άδειας διαμονής σε άγαμο σύντροφο θα μπορούσε να διευκολύνει την ένταξη στο κράτος υποδοχής και, επομένως, να συμβάλει στην επίτευξη της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Η άρνηση χορήγησης συνιστούσε διάκριση.

⁽⁴¹¹⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Ιουλίου 2002, *Mary Carpenter κατά Secretary of State for the Home Department*, C-60/00, ECLI:EU:C:2002:434, σκέψεις 36-46. Βλ. επίσης ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουλίου 1992, *The Queen κατά Immigration Appeal Tribunal και Surinder Singh, ex parte Secretary of State for Home Department*, C-370/90, ECLI:EU:C:1992:296, σχετικά με τη δυνατότητα άσκησης τέτοιων δικαιωμάτων από πολίτες της ΕΕ που επιστρέφουν στη χώρα καταγωγής τους.

⁽⁴¹²⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Απριλίου 1986, *Ολλανδικό Δημόσιο κατά Ann Florence Reed*, C-59/85, ECLI:EU:C:1986:157, σκέψεις 28-30.

6.2.2. Μέλη οικογένειας που εξαρτώνται από πολίτες της ΕΕ που δεν άσκησαν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας

Το ΔΕΕ έχει αναγνωρίσει σταδιακά ότι το άρθρο 20 της ΣΛΕΕ μπορεί, σε εξαιρετικές περιστάσεις, να θεμελιώσει παράγωγα δικαιώματα διαμονής για τα μέλη οικογένειας υπηκόων τρίτων χωρών που ανήκουν σε πολίτες της ΕΕ οι οποίοι δεν έχουν ασκήσει δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας. Η νομολογία αυτή βασίζεται στην ιδέα ότι η άρνηση χορήγησης δικαιώματος διαμονής σε μέλος οικογένειας μπορεί ουσιαστικά να εξαναγκάσει τον πολίτη της ΕΕ να εγκαταλείψει την Ένωση, στερώντας τον έτσι από την πραγματική απόλαυση της ουσίας των δικαιωμάτων του ως πολίτη της ΕΕ. Ωστόσο, η επιθυμία διατήρησης της οικογενειακής ενότητας για οικονομικούς ή οικογενειακούς λόγους δεν αρκεί αφ' εαυτής για να συναχθεί ότι ο πολίτης της ΕΕ θα εξαναγκαστεί να εγκαταλείψει την Ένωση ⁽⁴¹³⁾. Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι οι περιπτώσεις αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν σχέση εξάρτησης, η οποία πρέπει να εκτιμάται βάσει των ατομικών περιστάσεων κάθε υπόθεσης.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Zambrano* ⁽⁴¹⁴⁾, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι δεν επιτρεπόταν η μη χορήγηση τίτλων διαμονής και αδειών εργασίας σε υπηκόους τρίτης χώρας γονείς δύο τέκνων που είχαν τη βελγική ιθαγένεια —τα οποία είχαν γεννηθεί και ανατραφεί στο Βέλγιο και δεν είχαν ασκήσει ποτέ δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας (επομένως, το άρθρο 3 παράγραφος 1 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία δεν τύγγχανε εφαρμογής)— καθώς η άρνηση αυτή θα είχε ως αποτέλεσμα να εμποδίσει τα παιδιά πολίτες της ΕΕ να απολαύσουν πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που αποκτούν από την ιδιότητά τους ως πολίτες της Ένωσης (άρθρο 20 της ΣΛΕΕ).

⁽⁴¹³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Νοεμβρίου 2011, *Murat Dereci και λοιποί κατά Bundesministerium für Inneres* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-256/11, ECLI:EU:C:2011:734, σκέψη 68· βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Νοεμβρίου 2017, *Toufik Lounes κατά Secretary of State for the Home Department* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-165/16, ECLI:EU:C:2017:862.

⁽⁴¹⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Μαρτίου 2011, *Gerardo Ruiz Zambrano κατά Office national de l'emploi (ONEm)* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-34/09, ECLI:EU:C:2011:124· ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Οκτωβρίου 2004, *Zhu και Chen κατά Secretary of State for the Home Department*, C-200/02, ECLI:EU:C:2004:639, σκέψεις 42-47.

Όταν ένας πολίτης της ΕΕ μπορεί στην πράξη να ασκήσει το δικαίωμα διαμονής σε άλλο κράτος μέλος και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να εξασφαλίσει άμεση οικογενειακή επανένωση για τους συγγενείς του υπηκόους τρίτων χωρών βάσει της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία, η αρχή *Zambrano* κανονικά δεν εφαρμόζεται.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *McCarthy* ⁽⁴¹⁵⁾, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι η άρνηση χορήγησης τίτλου διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο στον υπήκοο τρίτης χώρας σύζυγο γυναίκας με διπλή ιρλανδική/βρετανική ιθαγένεια δεν της στέρησε, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Ένα παιδί που είναι πολίτης της Ένωσης πρέπει να εξαρτάται νομικά, οικονομικά ή συναισθηματικά από τον υπήκοο τρίτης χώρας στον οποίο αρνείται το δικαίωμα διαμονής, καθώς αυτή η σχέση εξάρτησης είναι που θα μπορούσε να οδηγήσει τον πολίτη της Ένωσης στο να αναγκαστεί να εγκαταλείψει όχι μόνο το έδαφος του κράτους μέλους του οποίου είναι υπήκοος, αλλά και ολόκληρο το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ⁽⁴¹⁶⁾.

Τα παράγωγα δικαιώματα διαμονής για τα μέλη οικογένειας υπηκόων τρίτων χωρών εξαρτώνται από μια συνολική εκτίμηση της σχέσης εξάρτησης και τυχόν ζητημάτων εθνικής ασφάλειας.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Iida κατά Ulm* ⁽⁴¹⁷⁾, Ιάπωνας υπήκοος υπέβαλε αίτηση για κάρτα διαμονής ως μέλος οικογένειας πολίτη της Ένωσης, μετά τη μετοίκηση της Γερμανίδας συζύγου του (με την οποία είχε μόνιμα χωρίσει) και της ανήλικης θυγατέρας τους στην Αυστρία. Οι γερμανικές αρχές αρνήθηκαν να του χορηγήσουν κάρτα διαμονής. Υπό αυτές τις περιστάσεις, το ΔΕΕ επισήμανε ότι ένας υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που έχει ασκήσει το δικαίωμά του για ελεύθερη κυκλοφορία μπορεί να επικαλεστεί την οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία μόνο για να εγκατασταθεί στο κράτος μέλος υποδοχής όπου διαμένει το μέλος

⁽⁴¹⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Μαΐου 2011, *Shirley McCarthy κατά Secretary of State for the Home Department*, C-434/09, ECLI:EU:C:2011:277, σκέψεις 49 και 54-56.

⁽⁴¹⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2012, *Ο. και S. κατά Maahanmuuttovirasto και Maahanmuuttovirasto κατά L.*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-356/11 και C-357/11, ECLI:EU:C:2012:776, σκέψη 56.

⁽⁴¹⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Νοεμβρίου 2012, *Yoshikazu Iida κατά Stadt Ulm*, C-40/11, ECLI:EU:C:2012:691.

της οικογένειάς του που είναι πολίτης της ΕΕ. Το ΔΕΕ επισήμανε επίσης ότι η θυγατέρα του κ. Iida δεν μπορεί να αξιώσει δικαιώματα διαμονής για τον πατέρα της, καθώς το άρθρο 2 παράγραφος 2 στοιχείο δ) της οδηγίας εφαρμόζεται μόνο σε απευθείας ανιόντες που εξαρτώνται από το τέκνο και όχι σε περιπτώσεις όπου το τέκνο εξαρτάται από τον γονέα.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *NW και PQ* ⁽⁴¹⁸⁾, δύο υπήκοοι τρίτων χωρών που διέμεναν στην Ουγγαρία με τα ουγγρικής ιθαγένειας μέλη των οικογενειών τους είδαν την άδεια διαμονής τους να απορρίπτεται ή να ανακαλείται για λόγους εθνικής ασφάλειας. Οι λόγοι αυτοί, ωστόσο, δεν τους γνωστοποιήθηκαν, καθώς θεωρήθηκαν διαβαθμισμένες πληροφορίες. Υπό τις συνθήκες αυτές, το ΔΕΕ έκρινε ότι μια απόφαση απόρριψης ή ανάκλησης άδειας διαμονής για λόγους εθνικής ασφάλειας απαιτεί αυστηρή εξέταση όλων των ατομικών περιστάσεων των ενδιαφερόμενων υπηκόων τρίτων χωρών, καθώς και της αναλογικότητας της απόφασης. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι το δίκαιο της ΕΕ δεν επιτρέπει στο εθνικό δίκαιο να προβλέπει ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών ή οι εκπρόσωποί τους μπορούν να έχουν πρόσβαση σε διαβαθμισμένες πληροφορίες μόνο κατόπιν σχετικής άδειας, χωρίς να ενημερώνονται για την ουσία των λόγων στους οποίους βασίζονται οι αποφάσεις και χωρίς να μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις πληροφορίες στις οποίες ενδεχομένως απέκτησαν πρόσβαση κατά τη διάρκεια της σχετικής διαδικασίας.

Ακόμη και όταν η παρουσία ενός υπηκόου τρίτης χώρας απορρέει αρχικά από το καθεστώς του ως γονέα ενός παιδιού, πολίτη της ΕΕ, η διαμονή αυτή μπορεί να θεωρηθεί σταθερή για τους σκοπούς της απόκτησης καθεστώτος επί μακρόν διαμένοντος.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *E.K. κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* ⁽⁴¹⁹⁾, υπήκοος Γκάνας που διέμενε στις Κάτω Χώρες είχε παράγωγο δικαίωμα διαμονής βάσει της σχέσης της με το ανήλικο τέκνο της, πολίτη της Ολλανδίας, σύμφωνα με το άρθρο 20 της ΣΛΕΕ. Υπέβαλε αίτηση για καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος βάσει της οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες, η οποία απορρίφθηκε με το σκεπτικό ότι η διαμονή της θεωρήθηκε

⁽⁴¹⁸⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Απριλίου 2024, *NW και PQ κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság, Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter*, C-420/22, ECLI:EU:C:2024:344· βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Απριλίου 2023, *M.D.*, C-528/21, ECLI:EU:C:2023:341.

⁽⁴¹⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Σεπτεμβρίου 2022, *E.K. κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-624/20, ECLI:EU:C:2022:639.

προσωρινή. Το ΔΕΕ έκρινε ότι ένα παράγωγο δικαίωμα διαμονής που χορηγείται υπό τέτοιες περιστάσεις δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αυτομάτως ως προσωρινό. Το Δικαστήριο τόνισε ότι, όταν η παρουσία υπηκόου τρίτης χώρας είναι αναγκαία για να αποτραπεί ο εξαναγκασμός ενός πολίτη της ΕΕ —ιδίως αν πρόκειται για παιδί— να εγκαταλείψει την Ένωση, η διαμονή αυτή πρέπει να θεωρείται επαρκώς σταθερή ώστε να πληροί τις προϋποθέσεις για την απόκτηση καθεστώτος επί μακρόν διαμένοντος.

Η επιβολή απαγόρευσης εισόδου σε υπήκοο τρίτης χώρας δεν αποκλείει αυτομάτως τη χορήγηση άδειας διαμονής για οικογενειακούς λόγους.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Κ.Α. και λοιποί* ⁽⁴²⁰⁾, πλείονες υπήκοοι τρίτων χωρών που διέμεναν παράτυπα στη χώρα διατάχθηκαν να επιστρέψουν στις χώρες τους με παράλληλη απαγόρευση εισόδου στο Βέλγιο, ορισμένοι εξ αυτών με την αιτιολογία ότι συνιστούσαν απειλή για τη δημόσια τάξη. Ενώ βρίσκονταν ακόμη στο Βέλγιο, υπέβαλαν αιτήσεις χορήγησης τίτλου διαμονής, για λόγους οικογενειακής επανένωσης με Βέλγους πολίτες. Οι βελγικές αρχές αρνήθηκαν να εξετάσουν τις αιτήσεις τους με τη μόνη αιτιολογία ότι στους υπηκόους τρίτων χωρών είχε επιβληθεί απαγόρευση εισόδου στη χώρα. Το ΔΕΕ επισήμανε την ύπαρξη σχέσης εξάρτησης, η οποία θα υποχρέωνε, στην πράξη, τον πολίτη της ΕΕ να συνοδεύσει τον υπήκοο τρίτης χώρας μέλος της οικογένειας και, επομένως, να αναχωρήσει από την ΕΕ έως ότου οι αρχές αποφασίσουν, ενδεχομένως, την άρση της απαγόρευσης εισόδου και τη χορήγηση τίτλου διαμονής στον υπήκοο τρίτης χώρας. Το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι το άρθρο 20 της ΣΛΕΕ επιβάλλει να εξετάζονται οι αιτήσεις οικογενειακής επανένωσης ακόμα και αν υπάρχει απαγόρευση εισόδου υπηκόου τρίτης χώρας. Η ενδεχόμενη ύπαρξη σχέσης εξάρτησης μεταξύ του υπηκόου τρίτης χώρας και του πολίτη της ΕΕ και το αν λόγοι δημόσιας τάξης δικαιολογούν την απαγόρευση εισόδου πρέπει να εξετάζονται κατά περίπτωση.

⁽⁴²⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Μαΐου 2018, *Κ.Α. και λοιποί κατά Belgische Staat* (τμήμα μεϊζονος συνθέσεως), C-82/16, ECLI:EU:C:2018:308.

6.2.3. Μέλη οικογένειας εγκατεστημένων μεταναστών

Η οδηγία για την οικογενειακή επανένωση ρυθμίζει την κατάσταση του ή της συζύγου και των άγαμων ανήλικων τέκνων υπηκόων τρίτων χωρών που είναι εγκατεστημένοι στην ΕΕ («συντηρούντες»). Το άρθρο 5 παράγραφος 3 της οδηγίας ορίζει ότι μια αίτηση οικογενειακής επανένωσης υποβάλλεται και εξετάζεται όταν τα μέλη της οικογένειας διαμένουν εκτός του εδάφους του κράτους μέλους στο οποίο διαμένει ο συντηρών. Τα κράτη μέλη της ΕΕ μπορούν, κατά παρέκκλιση, να μην εφαρμόζουν τη συγκεκριμένη διάταξη και να αποδέχονται αίτηση που υποβάλλεται ενώ τα μέλη της οικογένειας βρίσκονται ήδη στο έδαφός τους. Οι κανόνες είναι οι ίδιοι με εκείνους που ισχύουν για την οικογενειακή επανένωση με μέλη οικογένειας που βρίσκονται σε τρίτη χώρα (βλ. [ενότητα 6.3](#)).

6.3. Οικογενειακή επανένωση

Η οικογενειακή επανένωση αφορά περιπτώσεις όπου ένα πρόσωπο το οποίο διαμένει σε κράτος μέλος της ΕΕ ή του Συμβουλίου της Ευρώπης επιθυμεί να επανενωθεί με μέλη της οικογένειάς του που έμειναν στη χώρα από την οποία αυτός μετανάστευσε.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έχει εξετάσει σειρά υποθέσεων οι οποίες αφορούσαν την άρνηση χορήγησης θεώρησης σε συζύγους, τέκνα ή ηλικιωμένους συγγενείς που έμειναν στη χώρα καταγωγής και με τους οποίους ο προσφεύγων διατηρούσε προηγουμένως οικογενειακούς δεσμούς στο εξωτερικό ⁽⁴²¹⁾.

Τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να σεβαστούν την επιλογή των εγγάμων ζευγαριών ως προς το σε ποια χώρα θα διαμείνουν, ούτε να αποδεχθούν τη μόνιμη εγκατάσταση αλλοδαπών συζύγων. Ως εκ τούτου, σύζυγοι που διαμένουν σε κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και έχουν συνάψει γάμους με συντρόφους που βρίσκονται στο εξωτερικό ενδέχεται να πρέπει να μεταγκατασταθούν στο εξωτερικό, εκτός εάν μπορούν να αποδείξουν ότι υπάρχουν σοβαρά εμπόδια ως προς αυτό, ιδίως δε εάν έπρεπε να γνωρίζουν την ύπαρξη των σχετικών περιοριστικών κανόνων περί μετανάστευσης. Ωστόσο, πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη άλλοι παράγοντες, όπως ο βαθμός στον οποίο η οικογενειακή ζωή διαρρηγγύεται ουσιαστικά και η έκταση των δεσμών με το

⁽⁴²¹⁾ Βλ., π.χ., ΕΔΔΑ, *Β.Γ. και λοιποί κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 13258/18 και άλλες τρεις, 4 Ιουλίου 2023.

κράτος μέλος (βλ. [ενότητα 6.2](#)). Επιπλέον, εάν ένα κράτος μέλος αποφασίσει να θεσπίσει νομοθεσία μέσω της οποίας διασφαλίζεται το δικαίωμα ορισμένων κατηγοριών μεταναστών να επανενώνονται με τους/τις συζύγους τους, πρέπει να το πράττει με τρόπο ο οποίος να συνάδει προς την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων, η οποία κατοχυρώνεται με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ ⁽⁴²²⁾.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Βiao κατά Δανίας* ⁽⁴²³⁾ αφορούσε πολιτογραφημένο Δανό υπήκοο με καταγωγή από το Τόγκο (πρώτος προσφεύγων), ο οποίος είχε συνάψει γάμο με Γκανέζα υπήκοο (δεύτερη προσφεύγουσα). Οι προσφεύγοντες ζούσαν στη Σουηδία και απέκτησαν έναν υιό, ο οποίος απέκτησε δανική ιθαγένεια, λόγω της ιθαγένειας του πατέρα του. Όταν η δεύτερη προσφεύγουσα υπέβαλε αίτηση χορήγησης άδειας οικογενειακής επανένωσης στη Δανία, η αίτησή της απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι οι προσφεύγοντες δεν πληρούσαν την «απαίτηση δεσμού» βάσει του νόμου περί αλλοδαπών, κατά την οποία ζεύγος που υποβάλλει αίτηση οικογενειακής επανένωσης δεν πρέπει να έχει ισχυρότερους δεσμούς με άλλη χώρα —την Γκάνα στην περίπτωση των προσφευγόντων— από ό,τι με τη Δανία. Η «απαίτηση δεσμού» καταργήθηκε για πρόσωπα που είχαν τη δανική ιθαγένεια επί τουλάχιστον 28 έτη, καθώς και για αλλοδαπούς οι οποίοι γεννήθηκαν στη Δανία και διέμεναν εκεί επί τουλάχιστον 28 έτη. Οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι υπέστησαν έμμεση δυσμενή διάκριση λόγω της «απαίτησης δεσμού». Το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι η κυβέρνηση «δεν απέδειξε ότι συντρέχαν ειδικοί λόγοι ή λόγοι ιδιαίτερης βαρύτητας μη σχετιζόμενοι με την εθνική καταγωγή οι οποίοι να δικαιολογούν το αποτέλεσμα έμμεσης δυσμενούς διάκρισης του κανόνα των 28 ετών». Κατά συνέπεια, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι υπήρξε παράβαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 8.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Μ.Α. κατά Δανίας* ⁽⁴²⁴⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η αυτόματη τριετής περίοδος αναμονής στη Δανία πριν οι πρόσφυγες με «προσωρινή προστασία» μπορέσουν να υποβάλουν αίτηση οικογενειακής επανένωσης παραβίαζε το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Απορρίπτοντας το αίτημα ενός Σύριου πρόσφυγα να επανενωθεί με τη σύζυγό του αποκλειστικά βάσει αυτής της

⁽⁴²²⁾ ΕΔΔΑ, *Βiao κατά Δανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 38590/10, 24 Μαΐου 2016, σκέψη 138· ΕΔΔΑ, *Hode και Abdi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 22341/09, 6 Νοεμβρίου 2012, σκέψεις 43-55· ΕΔΔΑ, *Jeunesse κατά Κάτω Χωρών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 12738/10, 3 Οκτωβρίου 2014, σκέψεις 121-122.

⁽⁴²³⁾ ΕΔΔΑ, *Βiao κατά Δανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 38590/10, 24 Μαΐου 2016.

⁽⁴²⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Μ.Α. κατά Δανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 6697/18, 9 Ιουλίου 2021· βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Μ.Τ. και λοιποί κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 22105/18, 20 Οκτωβρίου 2022.

ρύθμισης, οι αρχές παρέλειψαν να διενεργήσουν ατομική αξιολόγηση. Το Δικαστήριο συνοψίζει τους κύριους παράγοντες που πρέπει να σταθμιστούν ως εξής: i) το καθεστώς και οι δεσμοί κάθε προσώπου με το κράτος υποδοχής ii) αν η οικογενειακή ζωή δημιουργήθηκε όταν η διαμονή ήταν ασφαλής ή επισφαλής iii) η ύπαρξη ανυπέρβλητων εμποδίων για τη συμβίωση της οικογένειας αλλού· iv) η παρουσία παιδιών· και v) η ικανότητα του συντηρού- ντος να συντηρεί την οικογένεια χωρίς κρατική αρωγή.

Το ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει ότι οι διαδικασίες οικογενειακής επανένωσης μπορούν να υπάγονται σε ορισμένες προϋποθέσεις του εθνικού δικαίου, όπως απαιτήσεις σχετικές με το εισόδημα ή τη στέγαση. Ωστόσο, όταν οι προϋποθέ- σεις αυτές εφαρμόζονται σε πρόσφυγες, πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαι- τερες ευαλωτότητές τους και την αρχή ότι οι πρόσφυγες δικαιούνται ευνοϊκότερη μεταχείριση. Το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει ότι οι απαιτήσεις αυτές πρέπει να εφαρμόζονται με ευελιξία και κατά τρόπο που να επιτρέπει εξατομικευμένη εκτίμηση της κατάστασης των αιτούντων, ακόμη και όταν η άρνηση βασίζεται σε οικονομικά κριτήρια ⁽⁴²⁵⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *B.F. και λοιποί κατά Ελβετίας* ⁽⁴²⁶⁾, το ΕΔΔΑ εξέτασε αν η σύνδεση της οικογενειακής επανένωσης αναγνωρισμένων προσφύγων με την προϋπόθεση μη λήψης κοινωνικής αρωγής συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Οι προσφεύγοντες είχαν στερηθεί το δικαίωμα επανένωσης με στενά μέλη της οικογένειάς τους επειδή λάμβαναν κοινωνική ενίσχυση. Το Δικαστήριο επικαλέστηκε την ευρωπαϊκή συναίνεση ότι οι πρόσφυγες πρέπει να επωφελούνται από ευνοϊκότερες διαδικασίες οικογενειακής επανένωσης σε σχέση με άλλους υπηκόους τρίτων χωρών. Έκρινε ότι η αυστηρή εφαρμογή της προϋπόθεσης οικονομικής αυτάρκειας χωρίς επαρκή ευελιξία δεν αντανakλούσε την ειδική τους κατάσταση. Οι ελβετικές αρχές δεν είχαν προβεί σε επαρκή ατομική αξιολόγηση, με απο- τέλεσμα το Δικαστήριο να διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 8 ⁽⁴²⁷⁾. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο σημείωσε ότι έπρεπε να ληφθούν υπόψη τα εξής στοιχεία: i) αν η οικογενειακή ζωή δημιουργήθηκε όταν τα εμπλεκό- μενα πρόσωπα γνώριζαν ότι το μεταναστευτικό τους καθεστώς καθιστούσε εξαρχής επισφαλής τη διατήρηση της οικογενειακής ζωής στο κράτος υποδο- χής ii) τους δεσμούς του αιτούντος οικογενειακή επανένωση με το κράτος

⁽⁴²⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Dabo κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 12510/18, 18 Ιανουαρίου 2024.

⁽⁴²⁶⁾ ΕΔΔΑ, *B.F. και λοιποί κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 13258/18 και άλλες τρεις, 4 Ιουλίου 2023.

⁽⁴²⁷⁾ Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *M.T. και λοιποί κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 22105/18, 20 Οκτωβρίου 2022.

υποδοχής: iii) την ύπαρξη ανυπέρβλητων εμποδίων για τη συμβίωση της οικογένειας αλλού· και iv) αν ο αιτών διαθέτει επαρκές, ανεξάρτητο και σταθερό εισόδημα.

Ο γονείς που μεταναστεύουν με σκοπό να εγκατασταθούν οι ίδιοι στη χώρα υποδοχής μπορεί να χρειάζεται να αφήσουν τα παιδιά πίσω, συχνά υπό τη φροντίδα των παππούδων/γιαγιάδων ή άλλων συγγενών, μέχρι να τακτοποιηθούν νομικά, κοινωνικά και οικονομικά και να νιώσουν αρκετά ασφαλείς ώστε να φέρουν κοντά τους και τα παιδιά. Η προσέγγιση του ΕΔΔΑ σε τέτοιες περιπτώσεις εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις ιδιαίτερες περιστάσεις της εκάστοτε περίπτωσης.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Tuquabo-Tekle και λοιποί κατά Κάτω Χωρών* ⁽⁴²⁸⁾ αφορούσε αίτηση οικογενειακής επανένωσης της μητέρας, του συζύγου της και τριών από τα τέκνα της μητέρας που ζούσαν στις Κάτω Χώρες με μια θυγατέρα που διέμενε στην Ερυθραία. Η μητέρα είχε αποκτήσει αρχικά δικαίωμα διαμονής στη Νορβηγία και δικαίωμα επανένωσης με τα τέκνα της για ανθρωπιστικούς λόγους. Μόνο ο μεγαλύτερος υιός της μετέβη στη Νορβηγία για να επανενωθεί μαζί της, ένα έτος αργότερα, ενώ τα δύο άλλα τέκνα της παρέμειναν στην Ερυθραία και επρόκειτο να επανενωθούν μαζί της αργότερα. Ο γάμος της με πρόσφυγα ο οποίος ζούσε στις Κάτω Χώρες είχε ως αποτέλεσμα να εγκατασταθεί ολόκληρη η οικογένεια στις Κάτω Χώρες, όπου γεννήθηκαν δύο άλλα τέκνα. Εν συνεχεία, η G. Tuquabo-Tekle και ο σύζυγός της απέκτησαν την ολλανδική ιθαγένεια. Υπέβαλαν αίτηση χορήγησης θεώρησης προσωρινής διαμονής για τη 14χρονη θυγατέρα της, η οποία διέμενε ακόμη στην Ερυθραία. Οι ολλανδικές αρχές απέρριψαν την αίτηση με την αιτιολογία ότι οι στενοί οικογενειακοί δεσμοί μεταξύ της μητέρας και του τέκνου της είχαν παύσει, στο μεταξύ, να υφίστανται. Κατά την εξέταση τέτοιων υποθέσεων, το Δικαστήριο εξετάζει πρώτα αν οι γονείς είχαν λάβει αμετάκλητη απόφαση να αφήσουν τα παιδιά τους στη χώρα καταγωγής, εγκαταλείποντας κάθε προοπτική μελλοντικής οικογενειακής επανένωσης. Δεύτερον, εξετάζει αν η είσοδος των παιδιών στο κράτος μέλος αποτελεί το πλέον κατάλληλο μέσο για την ανάπτυξη της οικογενειακής ζωής τους με τους γονείς. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η μητέρα είχε πάντοτε την πρόθεση να φέρει τη θυγατέρα της κοντά της και ότι οι προσφεύγουσες είχαν δημιουργήσει ισχυρούς δεσμούς στις Κάτω Χώρες, διατηρώντας μόνο

⁽⁴²⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Tuquabo-Tekle και λοιποί κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 60665/00, 1 Μαρτίου 2006.

χαλαρούς δεσμούς με τη χώρα καταγωγής τους, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο καλύτερος τρόπος για την ανάπτυξη της οικογενειακής ζωής ήταν να χορηγηθεί δικαίωμα εγκατάστασης στη θυγατέρα ⁽⁴²⁹⁾.

Στο πλαίσιο του ΕΚΧ, το άρθρο 19 παράγραφος 6 κατοχυρώνει το δικαίωμα των μεταναστών εργαζομένων να επανενώνονται με τις οικογένειές τους. Στη νομολογία της, η ΕΕΚΔ διευκρίνισε ότι οι προϋποθέσεις που αφορούν τη δημόσια υγεία, τη στέγαση, την ελάχιστη περίοδο διαμονής, το εισόδημα ή τις εξετάσεις ένταξης είναι αποδεκτές μόνον εφόσον δεν καθιστούν την οικογενειακή επανένωση υπερβολικά δύσκολη ⁽⁴³⁰⁾. Κατά την ΕΕΚΔ, οι πρόσφυγες πρέπει να απολαμβάνουν πλήρως το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης βάσει του ΕΚΧ. Όταν διευκολύνουν την οικογενειακή επανένωση, τα κράτη πρέπει να ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες ανάγκες των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο ⁽⁴³¹⁾.

6.3.1. Μέλη οικογένειας πολιτών της ΕΕ, του ΕΟΧ και της Ελβετίας που ασκούν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, οι διατάξεις της [οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία](#) που αφορούν τα μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ οι οποίοι ασκούν τα δικαιώματά τους βάσει της Συνθήκης δεν διακρίνουν μεταξύ νομιμοποίησης των μελών της οικογένειας και οικογενειακής επανένωσης· το καθοριστικό στοιχείο είναι η σχέση μεταξύ του μέλους της οικογένειας και του συντηρούντος πολίτη της ΕΕ (βλ. επίσης [πίνακα 7](#)).

Σε ό,τι αφορά μέλη της οικογένειας τα οποία δεν ανήκουν στην κυρίως οικογένεια, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας, υπό την επιφύλαξη της αρχής της αναλογικότητας και του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όσον αφορά την επιλογή των παραγόντων που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εξέταση των αιτήσεων

⁽⁴²⁹⁾ ΕΔΔΑ, *El Ghatet κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 56971/10, 8 Νοεμβρίου 2016.

⁽⁴³⁰⁾ ΕΕΚΔ, αναφορά *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 14/2003, 4 Ιουλίου 2012· βλ. επίσης ΕΕΚΔ, αναφορά *European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 86/2012, 3 Μαρτίου 2003· ΕΕΚΔ, *Conclusions 2011 – Statement of interpretation – Article 19-6* (Συμπεράσματα 2011 – Δήλωση ερμηνείας του άρθρου 19 παράγραφος 6)· ΕΕΚΔ, *Conclusions 2015 – Statement of interpretation – Article 19-6* (Συμπεράσματα 2015 – Δήλωση ερμηνείας του άρθρου 19 παράγραφος 6).

⁽⁴³¹⁾ ΕΕΚΔ, *Conclusions 2015 – Statement of interpretation – The rights of refugees under the Charter*, 2015.

εισόδου και διαμονής των προσώπων στα οποία αναφέρεται το άρθρο 3 παράγραφος 2 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία. Ως εκ τούτου, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να ορίζουν μέσω της νομοθεσίας τους ειδικές απαιτήσεις ως προς τη φύση και τη διάρκεια της σχέσης εξάρτησης. Ωστόσο, το ΔΕΕ έχει επίσης διευκρινίσει ότι οι εν λόγω απαιτήσεις πρέπει να συνάδουν με τη συνήθη έννοια των όρων που προσδιορίζουν τη σχέση εξάρτησης, όπως αναφέρεται στο άρθρο 3 παράγραφος 2 της οδηγίας, και δεν δύνανται να καθιστούν τη διάταξη αυτή άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας ⁽⁴³²⁾.

Η οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία και, πριν από την έκδοσή της, ο **κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68** αναφέρουν ρητά ότι οι σύζυγοι των υπηκόων χωρών του ΕΟΧ δικαιούνται να διαμένουν μαζί τους, αλλά οι υπήκοοι χωρών του ΕΟΧ που ασκούν τα δικαιώματά τους ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία πρέπει επίσης να απολαύουν των ίδιων «κοινωνικών και φορολογικών πλεονεκτημάτων» με τους πολίτες των κρατών υποδοχής τους, συμπεριλαμβανομένου του προνομίου τυχόν κανόνων περί μετανάστευσης που εφαρμόζονται σε περιπτώσεις οι οποίες δεν καλύπτονται ρητά από τους όρους της οδηγίας ⁽⁴³³⁾.

6.3.2. Μέλη οικογένειας εγκατεστημένων μεταναστών

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 4 της **οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση** δίνει στους/στις συζύγους και τα ανήλικα άγαμα τέκνα το δικαίωμα να επανενώνονται με επιλέξιμο συντηρούντα υπήκοο τρίτης χώρας, αλλά τα κράτη μέλη της ΕΕ μπορούν να επιβάλλουν όρους όσον αφορά τους πόρους που πρέπει να έχει στη διάθεσή του το συντηρούν πρόσωπο. Η οδηγία αναφέρει ότι όταν ένα τέκνο είναι ηλικίας άνω των 12 ετών και φτάνει σε ένα κράτος μέλος ανεξάρτητα από την υπόλοιπη οικογένειά του, το εν λόγω κράτος μέλος μπορεί, πριν επιτρέψει την είσοδο και τη διαμονή του δυνάμει της οδηγίας, να εξετάζει αν πληροί ή όχι όρο ενσωμάτωσης προβλεπόμενο από την ισχύουσα νομοθεσία του κατά την ημερομηνία εφαρμογής της οδηγίας. Το ΔΕΚ απέρριψε προσφυγή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τον ισχυρισμό ότι οι περιοριστικές αυτές διατάξεις

⁽⁴³²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, *Secretary of State for the Home Department κατά Rahman και λοιπών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-83/11, ECLI:EU:C:2012:519, σκέψεις 22, 36-40· βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Μαρτίου 2010, *Rhimou Chakroun κατά Minister van Buitenlandse Zaken*, C-578/08, ECLI:EU:C:2010:117· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιανουαρίου 2014, *Flora May Reyes κατά Migrationsverket*, C-423/12, ECLI:EU:C:2014:16.

⁽⁴³³⁾ Δικαστήριο ΕΖΕΣ, *Arnulf Clauder*, υπόθεση αριθ. E-4/11, 26 Ιουλίου 2011, σκέψη 44.

της οδηγίας συνιστούσαν προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ωστόσο, το ΔΕΚ επισήμανε ότι υπάρχει σειρά απαιτήσεων με τις οποίες πρέπει να συμμορφώνονται τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή της οδηγίας ⁽⁴³⁴⁾.

Το άρθρο 4 παράγραφος 5 της οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση δίνει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη της ΕΕ να απαιτούν από το συντηρούν πρόσωπο και τον/τη σύζυγό του να έχουν συμπληρώσει ελάχιστη ηλικία, και κατά ανώτατο όριο την ηλικία των 21 ετών, πριν τους δοθεί η δυνατότητα να επανενωθούν. Ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν εφαρμόσει τη δυνατότητα αυτή, υποστηρίζοντας ότι μπορεί να συμβάλει στην αποφυγή καταναγκαστικών γάμων.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Noorzia* ⁽⁴³⁵⁾, το ΔΕΕ επισήμανε ότι η επιβολή στους αιτούντες της απαίτησης να έχουν συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας τους για να δικαιούνται να υποβάλουν αίτηση οικογενειακής επανένωσης δεν εμποδίζει την άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανένωσης ούτε την καθιστά υπερβολικά δυσχερή. Ο κανόνας αυτός συμβάλλει στην αποφυγή καταναγκαστικών γάμων και συνάδει με τις αρχές της ίσης μεταχείρισης και της ασφάλειας δικαίου.

Όσον αφορά τα μέλη της οικογένειας υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν στην ΕΕ, η οδηγία για την οικογενειακή επανένωση αναφέρει συγκεκριμένα στο άρθρο 2 στοιχείο δ) ότι η οδηγία εφαρμόζεται ανεξαρτήτως του αν οι οικογενειακοί δεσμοί δημιουργήθηκαν πριν ή μετά την άφιξη του μετανάστη στην ΕΕ ⁽⁴³⁶⁾, μολοντί η νομοθεσία ορισμένων κρατών μελών της ΕΕ προβλέπει σαφή σχετική διάκριση. Η εν λόγω διάκριση δεν αφορά επίσης τα δικαιούμενα μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ τα οποία κατάγονται από τρίτες χώρες.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Chakroun* ⁽⁴³⁷⁾, το ΔΕΕ εξέτασε την ολλανδική νομοθεσία η οποία διέκρινε μεταξύ «δημιουργίας οικογένειας» και «οικογενειακής επανένωσης», περιπτώσεις για τις οποίες ισχύουν διαφορετικά

⁽⁴³⁴⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Ιουνίου 2006, *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-540/03, ECLI:EU:C:2006:429, σκέψεις 62-65.

⁽⁴³⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2014, *Marjan Noorzia κατά Bundesministerin für Inneres*, C-338/13, ECLI:EU:C:2014:2092.

⁽⁴³⁶⁾ Βλ. ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουλίου 2008, *Metock και λοιποί κατά Minister for Equality, Justice and Law Reform* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-127/08, ECLI:EU:C:2008:449.

⁽⁴³⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Μαρτίου 2010, *Rhimou Chakroun κατά Minister van Buitenlandse Zaken*, C-578/08, ECLI:EU:C:2010:117.

καθεστώτα διαμονής και διαφορετικές οικονομικές προϋποθέσεις. Η εν λόγω διάκριση εξαρτάται αποκλειστικά από το αν η σχέση έχει συναφθεί πριν ή μετά την άφιξη του συντηρούντος με σκοπό την εγκατάστασή του στο κράτος υποδοχής. Καθώς στη συγκεκριμένη υπόθεση το ζεύγος είχε συνάψει γάμο δύο έτη μετά την άφιξη του συντηρούντος στις Κάτω Χώρες, η περίπτωση αντιμετωπίστηκε ως δημιουργία οικογένειας και όχι ως οικογενειακή επανένωση, παρά το γεγονός ότι το ζεύγος είχε συμπληρώσει ήδη περισσότερα από 30 έτη έγγαμου βίου όταν ελήφθη η απόφαση κατά της οποίας υποβλήθηκε η προσφυγή. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι το δικαίωμα δικαιούμενου συντηρούντος, δυνάμει της οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση, για επανένωση με δικαιούμενα μέλη της οικογένειάς του προερχόμενα από τρίτες χώρες ισχύει ανεξαρτήτως του αν ο οικογενειακός δεσμός δημιουργήθηκε πριν ή μετά την είσοδο του συντηρούντος. Το Δικαστήριο έλαβε υπόψη ότι το δικαίο της ΕΕ δεν προβλέπει τέτοια διάκριση [αιτιολογική σκέψη 6 και άρθρο 2 στοιχείο δ) της οδηγίας και άρθρο 7 του Χάρτη], καθώς και την ανάγκη να μην καθίστανται οι διατάξεις της οδηγίας άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας.

Οι εθνικοί κανόνες που απαιτούν από γονέα-συντηρούντα υπήκοο τρίτης χώρας να διαθέτει επαρκείς πόρους (με βάση τα προηγούμενα εισοδήματά του), προκειμένου να αποφευχθεί η εξάρτησή του από την κοινωνική αρωγή πριν από τη χορήγηση οικογενειακής επανένωσης, είναι συμβατοί με το άρθρο 7 παράγραφος 1 στοιχείο γ) της οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση ⁽⁴³⁸⁾. Τα κράτη μέλη μπορούν να καθορίσουν ένα ορισμένο ποσό ως ενδεικτικό ποσό αναφοράς, δεν μπορούν όμως να επιβάλουν ένα ελάχιστο επίπεδο εισοδήματος κάτω από το οποίο όλες οι αιτήσεις οικογενειακής επανένωσης θα απορρίπτονται, ανεξαρτήτως των ατομικών περιστάσεων κάθε αιτούντος. Η οικογενειακή επανένωση δεν πρέπει να απορρίπτεται για συντηρούντα που έχει αποδείξει ότι διαθέτει σταθερούς και τακτικούς πόρους επαρκείς για τη συντήρηση του ιδίου και των μελών της οικογένειάς του, ακόμη κι αν δικαιούται να λάβει ειδική βοήθεια για την κάλυψη εξαιρετικών ουσιαστών δαπανών διαβίωσης, επιστροφές φόρων βάσει εισοδήματος ή μέτρα στήριξης εισοδήματος ⁽⁴³⁹⁾.

⁽⁴³⁸⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Απριλίου 2016, *Mimoun Khachab κατά Subdelegación del Gobierno en Álava*, C-558/14, ECLI:EU:C:2016:285.

⁽⁴³⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Μαρτίου 2010, *Rhimou Chakroun κατά Minister van Buitenlandse Zaken*, C-578/08, ECLI:EU:C:2010:117.

Η οδηγία για την οικογενειακή επανένωση επιτρέπει στα κράτη μέλη της ΕΕ να «απαιτήσουν από τους υπηκόους των τρίτων χωρών να συμμορφωθούν με μέτρα ενσωμάτωσης, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο» (άρθρο 7 παράγραφος 2). Όταν τα μέτρα ενσωμάτωσης εφαρμόζονται πριν από την είσοδο για σκοπούς οικογενειακής επανένωσης, τα κράτη μέλη συχνά απαιτούν, για παράδειγμα, από τα μέλη της οικογένειας να αποδείξουν βασική γλωσσική επάρκεια.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *K και A* ⁽⁴⁴⁰⁾, δύο σύζυγοι επιδίωκαν να επανενωθούν με τους συζύγους τους, οι οποίοι ήταν νόμιμα διαμένοντες υπήκοοι τρίτων χωρών. Στις αιτήσεις τους για οικογενειακή επανένωση, ζήτησαν να απαλλαγούν από την υποχρέωση επιτυχίας στις εξετάσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης, επικαλούμενες τις σωματικές και ψυχικές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν. Οι αιτήσεις τους απορρίφθηκαν, με το σκεπτικό ότι τα κωλύματα αυτά δεν ήταν επαρκώς σοβαρά. Το ΔΕΕ έκρινε ότι το άρθρο 7 παράγραφος 2 της οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση επιτρέπει την επιβολή μέτρων ενσωμάτωσης στους υπηκόους τρίτων χωρών. Ωστόσο, η αρχή της αναλογικότητας απαιτεί τα μέτρα ενσωμάτωσης να εξυπηρετούν τον σκοπό της ενσωμάτωσης και όχι να περιορίζουν τη δυνατότητα οικογενειακής επανένωσης. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τις ατομικές περιστάσεις του αιτούντος (όπως την ηλικία, τον αναλφαριθμητισμό, το μορφωτικό επίπεδο, την οικονομική κατάσταση ή την υγεία των σχετικών μελών της οικογένειας του συντηρούμενου), οι οποίες μπορούν να δικαιολογήσουν την απαλλαγή από την υποχρέωση συμμετοχής στις εξετάσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης, εφόσον η οικογενειακή επανένωση θα καθίστατο άλλως υπερβολικά δύσκολη.

Ασυνόδευτα παιδιά στα οποία έχει χορηγηθεί καθεστώς πρόσφυγα δικαιούνται, δυνάμει της οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση, να επιδιώξουν να επανενωθούν με τους εξ αίματος πρώτου βαθμού ανιόντες τους, ακόμη και αν ο συντηρών τέλεσε γάμο μετά την άφιξή του ⁽⁴⁴¹⁾. Η ημερομηνία που λαμβάνεται υπόψη προκειμένου να καθοριστεί αν ο πρόσφυγας είναι ασυνόδευτο παιδί για τους

⁽⁴⁴⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουλίου 2015, *Minister van Buitenlandse Zaken κατά K και A*, C-153/14, ECLI:EU:C:2015:453.

⁽⁴⁴¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Νοεμβρίου 2022, *X κατά Belgische Staat*, C-230/21, ECLI:EU:C:2022:887.

σκοπούς της οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση είναι η ημερομηνία εισόδου στο κράτος μέλος της ΕΕ και υποβολής της αίτησης ασύλου, και όχι η ημερομηνία της αίτησης οικογενειακής επανένωσης ⁽⁴⁴²⁾.

6.4. Διασφαλίσεις σχετικά με την απέλαση μελών της οικογένειας

Ανακύπτουν πολλές υποθέσεις στις οποίες ο/η σύζυγος ή γονέας υπηκόου τρίτης χώρας απειλείται με απέλαση, ή απελαύνεται, σε περιπτώσεις όπου αυτό θα μπορούσε να έχει σοβαρές επιπτώσεις για την υπάρχουσα οικογενειακή ζωή. Τέτοιες καταστάσεις ανακύπτουν συχνά σε δύο περιπτώσεις, συγκεκριμένα σε περίπτωση λύσης της σχέσης και σε περίπτωση ποινικής καταδίκης, οι οποίες μπορεί να συνδέονται μεταξύ τους.

Ενδέχεται επίσης να πρόκειται απλώς για απόφαση των αρχών σύμφωνα με την οποία το ενδιαφερόμενο μέλος της οικογένειας δεν συμμορφώνεται πλέον με τις απαιτήσεις βάσει των οποίων εγκρίθηκε αρχικά η παραμονή του. Σε τέτοιες περιπτώσεις, είναι αναγκαίο να εξετάζεται η πραγματική κατάσταση του ενδιαφερομένου.

6.4.1. Λύση της σχέσης

Εάν η σχέση που αποτελεί τη βάση για τη διαμονή λυθεί προτού ο υπήκοος τρίτης χώρας εξασφαλίσει ατομικό τίτλο διαμονής, ο αλλοδαπός σύντροφος ενδέχεται να απολέσει το δικαίωμα περαιτέρω διαμονής, καθώς έχει μόνο παράγωγο δικαίωμα μέσω του μέλους της οικογένειας το οποίο συνόδευσε ή με το οποίο επανενώθηκε.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ εξετάζει αν παράγοντες όπως η οικογενειακή ζωή και η ανάγκη διατήρησης της επαφής με τα τέκνα επιβάλλουν να επιτραπεί στον υπήκοο τρίτης χώρας να παραμείνει. Συχνά το Δικαστήριο θεωρεί ότι η επαφή

⁽⁴⁴²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Απριλίου 2018, *A και S κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*, C-550/16, ECLI:EU:C:2018:248, σκέψεις 55-60 και 64. Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Ιανουαρίου 2024, *Landeshauptmann von Wien*, C-560/20, ECLI:EU:C:2024:96, σκέψεις 34-36.

μπορεί κάλλιστα να διατηρείται μέσω επισκέψεων, παρότι σε ορισμένες περιπτώσεις κρίνει ότι ενδέχεται να απαιτείται η χορήγηση άδειας στον υπήκοο τρίτης χώρας προκειμένου αυτός να μπορεί να παραμένει στη χώρα ⁽⁴⁴³⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Rodrigues da Silva και Hoogkamer κατά Κάτω Χωρών* ⁽⁴⁴⁴⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, καθώς τα εθνικά δικαστήρια είχαν ρητά αποφανθεί πως το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού ήταν να παραμείνει στις Κάτω Χώρες με τον Ολλανδό πατέρα του, η άρνηση νομιμοποίησης της κατάστασης της μητέρας του, υπηκόου Βραζιλίας, ήταν δυσανάλογη. Η μητέρα περνούσε με το τέκνο της τρεις έως τέσσερις ημέρες την εβδομάδα και διατηρούσε μαζί του πολύ στενούς δεσμούς. Κατά το Δικαστήριο, η άρνηση χορήγησης άδειας διαμονής και η απέλαση της μητέρας στη Βραζιλία θα διέκοπταν ουσιαστικά αυτούς τους δεσμούς, καθώς θα ήταν αδύνατο να διατηρηθεί τακτική επικοινωνία μεταξύ τους.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η σχέση εξακολουθεί να δικαιολογεί τη διαμονή του εν διαστάσει υπηκόου τρίτης χώρας έως ότου λυθεί επίσημα ο γάμος στον οποίο αυτή βασίζεται (**οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία**) ⁽⁴⁴⁵⁾. Η λύση της σχέσης δεν δικαιολογεί από μόνη της απώλεια του δικαιώματος διαμονής. Το άρθρο 13 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία προβλέπει διατήρηση του δικαιώματος διαμονής για μέλη της οικογένειας που είναι υπήκοοι τρίτων χωρών, σε περίπτωση διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου εφόσον αυτός διήρκεσε τουλάχιστον τρία έτη, εκ των οποίων το ένα έτος στο κράτος μέλος υποδοχής, ή εφόσον υπάρχουν παιδιά από τον γάμο τα οποία χρειάζονται την παρουσία των γονέων. Η οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία περιλαμβάνει ειδική διάταξη για την προστασία του καθεστώτος διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών που έχουν καταστεί θύματα οικογενειακής βίας και των οποίων οι σύντροφοι είναι υπήκοοι χωρών του ΕΟΧ [άρθρο 13 παράγραφος 2 στοιχείο γ)].

Η **οδηγία για την οικογενειακή επανένωση** προβλέπει επίσης τη δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής σε αλλοδαπούς συντρόφους σε περιπτώσεις όπου η σχέση με τον συντηρούντα παύει λόγω θανάτου, διαζυγίου ή χωρισμού. Υποχρέωση χορήγησης αυτόνομης άδειας υφίσταται μόνο έπειτα από πέντε έτη

⁽⁴⁴³⁾ ΕΔΔΑ, *Berrehab κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 10730/84, 21 Ιουνίου 1988.

⁽⁴⁴⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Rodrigues da Silva και Hoogkamer κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 50435/99, 31 Ιανουαρίου 2006.

⁽⁴⁴⁵⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Φεβρουαρίου 1985, *Aissatou Diatta κατά Land Berlin*, C-267/83, ECLI:EU:C:1985:67.

διαμονής (άρθρο 15). Σύμφωνα με το άρθρο 15 παράγραφος 3 της οδηγίας, τα κράτη μέλη της ΕΕ θα πρέπει να θεσπίζουν διατάξεις οι οποίες εξασφαλίζουν τη χορήγηση αυτόνομης άδειας διαμονής σε περίπτωση ιδιαίτερα δυσχερών περιστάσεων έπειτα από διαζύγιο ή χωρισμό. Το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι οι «ιδιαιτέρως δύσκολες περιστάσεις» πρέπει να ερμηνεύονται με ενιαίο τρόπο σε όλα τα κράτη μέλη, απαιτώντας εξατομικευμένες αξιολογήσεις, ιδίως όταν εμπλέκονται ανήλικα τέκνα ⁽⁴⁴⁶⁾. Όπως και το άρθρο 13 παράγραφος 2 στοιχείο γ) της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία, έτσι και το άρθρο 15 παράγραφος 3 αποσκοπεί επίσης να καλύπτει και περιπτώσεις οικογενειακής βίας, παρότι τα κράτη μέλη διαθέτουν διακριτική ευχέρεια όσον αφορά τη θέσπιση των σχετικών διατάξεων.

6.4.2. Ποινικές καταδίκες

Ένα κράτος μέλος ενδέχεται να επιθυμεί να απελάσει έναν νομίμως διαμένοντα υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος έχει διαπράξει ποινικά αδικήματα.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, όταν διατάσσεται η απέλαση προσώπου που έχει καταδικαστεί για ποινικά αδικήματα, το ΕΔΔΑ έχει καθορίσει, στην υπόθεση *Üner κατά Κάτω Χωρών* ⁽⁴⁴⁷⁾, τα σχετικά κριτήρια για την εκτίμηση της συμβατότητας της απέλασης με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, ήτοι:

- τη φύση και τη σοβαρότητα του αδικήματος που έχει διαπραχθεί από τον προσφεύγοντα στο κράτος που προβαίνει στην απέλαση,
- τη διάρκεια της παραμονής του προσφεύγοντος στη χώρα από την οποία πρόκειται να απελαθεί,
- τον χρόνο που έχει παρέλθει από τη διάπραξη του αδικήματος και τη συμπεριφορά του προσφεύγοντος κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου,
- αν ο/η σύζυγος γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει το καθεστώς παρατυπίας του άλλου συντρόφου κατά τη σύναψη της σχέσης,

⁽⁴⁴⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Σεπτεμβρίου 2024, *Sagrario και λοιποί κατά Subdelegación del Gobierno en Barcelona*, C-63/23, ECLI:EU:C:2024:739.

⁽⁴⁴⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Üner κατά Κάτω Χωρών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 46410/99, 18 Οκτωβρίου 2006, σκέψεις 57-58.

- την ιθαγένεια του προσφεύγοντος και τυχόν ενδιαφερόμενων μελών της οικογένειάς του,
- την οικογενειακή κατάσταση, όπως η διάρκεια του γάμου, και άλλοι δείκτες της ισχύος της οικογενειακής ζωής,
- τη γνώση ή μη εκ μέρους του/της συζύγου του αδικήματος κατά τον χρόνο εισόδου στην οικογενειακή σχέση,
- την ύπαρξη τέκνων από τη σχέση και, εφόσον συντρέχει περίπτωση, την ηλικία τους,
- τη σοβαρότητα των δυσχερειών που ενδέχεται να συναντήσει ο/η σύζυγος στη χώρα προορισμού,
- τη σταθερότητα των κοινωνικών, πολιτισμικών και οικογενειακών δεσμών του προσφεύγοντος και των ενδιαφερόμενων μελών της οικογένειάς του τόσο με τη χώρα υποδοχής όσο και με τη χώρα προορισμού,
- το βέλτιστο συμφέρον και την καλή διαβίωση τυχόν εμπλεκόμενων παιδιών, ιδίως δε ενδεχόμενες δυσκολίες που θα αντιμετώπιζαν εάν έπρεπε να ακολουθήσουν τον προσφεύγοντα στη χώρα στην οποία πρόκειται να απελαθεί ⁽⁴⁴⁸⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Unuane κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽⁴⁴⁹⁾, ο προσφεύγων, υπήκοος Νιγηρίας, διέμενε στο Ηνωμένο Βασίλειο από το 1998 και είχε αποκτήσει τρία τέκνα με τη σύντροφό του, όλα βρετανικής ιθαγένειας. Μετά την καταδίκη του για αδικήματα που σχετίζονταν με την πλαστογράφηση μεταναστευτικών εγγράφων, του επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης

⁽⁴⁴⁸⁾ Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Beldjoudi κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 12083/86, 26 Μαρτίου 1992· ΕΔΔΑ, *Amrollahi κατά Δανίας*, προσφυγή αριθ. 56811/00, 11 Ιουλίου 2002· ΕΔΔΑ, *A.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 8000/08, 20 Σεπτεμβρίου 2011· ΕΔΔΑ, *Antwi και λοιποί κατά Νορβηγίας*, προσφυγή αριθ. 26940/10, 14 Φεβρουαρίου 2012· ΕΔΔΑ, *Balogun κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 60286/09, 10 Απριλίου 2012, σκέψη 43· ΕΔΔΑ, *Udeh κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 12020/09, 16 Απριλίου 2013, σκέψη 52· ΕΔΔΑ, *Hasanbasic κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 52166/09, 11 Ιουνίου 2013· ΕΔΔΑ, *Jeunesse κατά Κάτω Χωρών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 12738/10, 3 Οκτωβρίου 2014, σκέψεις 117-118· ΕΔΔΑ, *Salem κατά Δανίας*, προσφυγή αριθ. 77036/11, 1η Δεκεμβρίου 2016, σκέψεις 75 και 78· ΕΔΔΑ, *Assem Hassan Ali κατά Δανίας*, προσφυγή αριθ. 25593/14, 23 Οκτωβρίου 2018, σκέψεις 54-55 και 61.

⁽⁴⁴⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Unuane κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 80343/17, 24 Νοεμβρίου 2020.

πέντε και μισού ετών. Οι βρετανικές αρχές εξέδωσαν εναντίον του διαταγή απομάκρυνσης, η οποία επικυρώθηκε παρά τους στενούς οικογενειακούς δεσμούς του με τη χώρα και τη σοβαρή κατάσταση υγείας ενός από τα τέκνα του. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απέλαση συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, υπογραμμίζοντας ότι η σοβαρότητα του αδικήματος από μόνη της δεν αρκεί για να δικαιολογήσει την απέλαση χωρίς ενδελεχή και εξατομικευμένη αξιολόγηση των συνεπειών της στην οικογενειακή ζωή του προσφεύγοντος, ιδίως λαμβάνοντας υπόψη το βέλτιστο συμφέρον των παιδιών.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, τα άρθρα 27-33 της **οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία** αναγνωρίζουν στα δικαιούμενα μέλη οικογένειας την ίδια —παρεπόμενη— ενισχυμένη προστασία έναντι της απέλασης που παρέχεται στους υπηκόους χωρών του ΕΟΧ. Για παράδειγμα, η ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής των πολιτών της ΕΕ και των μελών των οικογενειών τους μπορεί να περιοριστεί για λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας. Ωστόσο, οι αποφάσεις περιορισμού του δικαιώματος αυτού πρέπει να είναι αιτιολογημένες και να βασίζονται στο γεγονός ότι η προσωπική συμπεριφορά του εν λόγω προσώπου συνιστά πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή. Προηγούμενες ποινικές καταδίκες δεν αποτελούν από μόνες τους λόγους για τη λήψη τέτοιων μέτρων.

Το άρθρο 28 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία προβλέπει διαφορετικά επίπεδα προστασίας από την απέλαση, ανάλογα με τον βαθμό ένταξης του ενδιαφερομένου. Όσοι έχουν διαμείνει στο κράτος μέλος υποδοχής για τουλάχιστον πέντε έτη απολαύουν αυξημένου βαθμού προστασίας και μπορούν να απελαθούν μόνο για «σοβαρούς» λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας.

Το άρθρο 6 παράγραφος 2 της **οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση** επιτρέπει στα κράτη μέλη της ΕΕ να ανακαλούν ή να αρνούνται να ανανεώσουν την άδεια διαμονής μέλους της οικογένειας για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Όταν το κράτος μέλος λαμβάνει μια τέτοια απόφαση, εξετάζει τη σοβαρότητα ή το είδος του αδικήματος που διαπράχθηκε από το μέλος της οικογένειας εις βάρος της δημόσιας τάξης ή της δημόσιας ασφάλειας ή τους κινδύνους που προέρχονται από το εν λόγω άτομο ⁽⁴⁵⁰⁾.

⁽⁴⁵⁰⁾ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Δεκεμβρίου 2019, *G.S. και V.G. κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-381/18 και C-382/18, ECLI:EU:C:2019:1072.

Βασικά σημεία

- Η οικογενειακή επανένωση υπηκόων κρατών μελών της ΕΕ που δεν έχουν ασκήσει τα δικαιώματά τους ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία δεν καλύπτεται από το δίκαιο της ΕΕ, πλην κάποιων εξαιρέσεων. Σε ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ, οι πολίτες της Ένωσης που ασκούν τα δικαιώματα αυτά απολαύουν πολύ ευρύτερων δικαιωμάτων όσον αφορά την οικογενειακή επανένωση σε σύγκριση με τους ίδιους τους υπηκόους των εν λόγω κρατών (βλ. [εισαγωγή](#) του παρόντος κεφαλαίου).
- Η οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία εφαρμόζεται στα μέλη της οικογένειας πολιτών του ΕΟΧ που πληρούν τις σχετικές προϋποθέσεις, ανεξάρτητα από τη δική τους ιθαγένεια, εφόσον ο πολίτης του ΕΟΧ – συντηρών έχει ήδη ασκήσει τα δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας του (βλ. [ενότητα 6.2.1](#)).
- Η οικογενειακή επανένωση των συντηρούντων που κατ'άγονται από τρίτες χώρες ρυθμίζεται με την οδηγία για την οικογενειακή επανένωση. Καταρχήν, το μέλος της οικογένειας πρέπει να βρίσκεται εκτός της χώρας, παρότι τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν από τη συγκεκριμένη απαίτηση (βλ. [ενότητα 6.3](#)).
- Για σκοπούς οικογενειακής επανένωσης, το δίκαιο της Ένωσης δεν διακρίνει μεταξύ του αν η οικογενειακή σχέση δημιουργήθηκε πριν από ή μετά την εγκατάσταση του συντηρούντος στην επικράτεια του κράτους υποδοχής (βλ. [ενότητα 6.3](#)).
- Το ΕΔΔΑ έχει αναπτύξει κριτήρια για την αξιολόγηση της αναλογικότητας μιας απόφασης απέλασης, λαμβανομένου υπόψη του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το οποίο κατοχυρώνεται με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Η προσέγγιση του ΕΔΔΑ όσον αφορά την απέλαση μελών της οικογένειας ή την οικογενειακή επανένωση εξαρτάται από τα πραγματικά περιστατικά της εκάστοτε υπόθεσης (βλ. [ενότητες 6.2](#), [6.4.1](#) και [6.4.2](#)).
- Ο ΕΚΧ προβλέπει δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης για εργαζόμενους μετανάστες και η νομολογία της ΕΕΚΔ περιγράφει τους όρους και τους περιορισμούς που ενδέχεται να εφαρμόζονται στις περιπτώσεις επανένωσης (βλ. [ενότητα 6.3](#)).
- Δυνάμει της ΕΣΔΑ, μια γενική απαγόρευση σύναψης γάμου βάσει του καθεστώτος του ενδιαφερομένου ως μετανάστη ενδέχεται να μην είναι αποδεκτή (βλ. [ενότητα 6.1](#)).

Περαιτέρω νομολογία και βιβλιογραφία

Για να αποκτήσετε πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία, συμβουλευτείτε την ενότητα «[Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων](#)» του παρόντος εγχειριδίου. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται στο παρόν κεφάλαιο παρέχονται στην ενότητα «[Περαιτέρω βιβλιογραφία](#)».

7

Κράτηση και περιορισμοί της ελεύθερης κυκλοφορίας

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 2 παράγραφος 9	Ορισμοί: κράτηση ή περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας	ΕΣΔΑ, άρθρο 5 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) ΕΣΔΑ, άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 (ελευθερία μετακίνησης)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 15 παράγραφος 1 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 5 παράγραφος 1 Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 10 παράγραφος 2	Εναλλακτικές λύσεις αντί της κράτησης	ΕΔΔΑ, <i>Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 10486/10, 20 Δεκεμβρίου 2011 (αναγκασία εξέταση εναλλακτικών της κράτησης)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 15 παράγραφος 1 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 5 παράγραφος 4 Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 10	Εξαντλητικός κατάλογος εξαιρέσεων ως προς το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία	ΕΣΔΑ, άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχεία α) έως στ) (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 8 παράγραφος 4 στοιχείο δ) Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 5 παράγραφος 2	<i>Κράτηση με σκοπό την αποτροπή μη εξουσιοδοτημένης εισόδου στη χώρα</i>	ΕΣΔΑ, άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) πρώτο σκέλος (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) ΕΔΔΑ, <i>Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008 (πρόσωπα στα οποία το κράτος δεν έχει ακόμη επιτρέψει την είσοδο)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 15 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 5 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Απριλίου 2011, <i>El Dridi</i>, C-61/11 PPU· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2011, <i>Achughbabian</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-329/11· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουνίου 2016, <i>Affum</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-47/15 (σχέση μεταξύ της κράτησης πριν από την απομάκρυνση και της ποινής φυλάκισης)	<i>Κράτηση ενόσω εκκρεμεί απομάκρυνση</i>	ΕΣΔΑ, άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) δεύτερο σκέλος (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) ΕΔΔΑ, <i>Α. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3455/05, 19 Φεβρουαρίου 2009 (η «ενεργός επανεξέταση» της απομάκρυνσης δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι λαμβάνονται μέτρα προς απομάκρυνση)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 20 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 5 Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 10 παράγραφος 4	Νόμιμη διαδικασία	ΕΣΔΑ, άρθρο 5 παράγραφος 1 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) ΕΔΔΑ, <i>Khlaifia και λοιποί κατά Ιταλίας</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 16483/12, 15 Δεκεμβρίου 2016 (έλλειψη σαφούς, προσβάσιμης ή προβλέψιμης νομικής βάσης για τη στέρηση της ελευθερίας)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Χάρτης, άρθρο 6 (δικαίωμα στην ελευθερία) σε συνδυασμό με το άρθρο 52 παράγραφος 1 Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 15 και άρθρο 3 παράγραφος 7 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 5 Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 10 παράγραφος 2 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Φεβρουαρίου 2016, <i>J.N.</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-601/15 PPU (αναλογικότητα της κράτησης στο πλαίσιο της διαδικασίας ασύλου· ισχύς των λόγων κράτησης που σχετίζονται με τη δημόσια ασφάλεια και την εθνική ασφάλεια)	Αναγκαιότητα και αναλογικότητα	ΕΔΔΑ, <i>Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008 [η κράτηση ενηλίκων χωρίς ιδιαίτερες ευαλωτότητες βάσει του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) δεν απαιτεί να είναι «εύλογα αναγκαία», αλλά δεν πρέπει να είναι αυθαίρετη]
	Αυθαιρεσία	ΕΔΔΑ, <i>Rusu κατά Αυστρίας</i>, προσφυγή αριθ. 34082/02, 2 Οκτωβρίου 2008 (ανεπαρκές σκεπτικό και αυθαίρετη κράτηση) ΕΔΔΑ, <i>Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008 (λεπτομερής εξέταση της αυθαιρεσίας χωρίς διαπίστωσή της) ΕΔΔΑ, <i>A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3455/05, 19 Φεβρουαρίου 2009 [κράτηση χωρίς στενή σύνδεση με τον λόγο κράτησης που προβλέπεται στο άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ)]

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
	<i>Καλή πίστη</i>	ΕΔΔΑ, <i>Longa Yonkeu</i> κατά <i>Λετονίας</i> , προσφυγή αριθ. 57229/09, 15 Νοεμβρίου 2011 (λιμενοφύλακες που αποσιώπησαν ότι γνώριζαν την ύπαρξη αίτησης ασύλου) ΕΔΔΑ, <i>A.D. κατά Μάλτας</i> , προσφυγή αριθ. 12427/22, 17 Οκτωβρίου 2023 (προθεσμίες και καθυστερήσεις στην εκτίμηση ηλικίας που εγείρουν αμφιβολίες ως προς την καλή πίστη)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 15 παράγραφος 1 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 5 παράγραφος 4 Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 11 παράγραφος 1	<i>Δέουσα επιμέλεια</i>	ΕΔΔΑ, <i>H.A. κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 58424/11, 21 Ιανουαρίου 2016 (έλλειψη δέουσας επιμέλειας —καμία ενέργεια απέλασης επί πέντε μήνες) ΕΔΔΑ, <i>M.B. κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 71008/16, 23 Απριλίου 2024 (έλλειψη επιμέλειας —καμία ενέργεια για εξέταση αίτησης ασύλου κατά τη διάρκεια ποινικής κράτησης του αιτούντος)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 15 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 5 παράγραφος 4 ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Νοεμβρίου 2009, <i>Kadzoev</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-357/09 PPU (εύλογη προοπτική απομάκρυνσης)	<i>Ρεαλιστική προοπτική απομάκρυνσης</i>	ΕΔΔΑ, <i>A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3455/05, 19 Φεβρουαρίου 2009 (κράτηση χωρίς να λαμβάνονται μέτρα προς απομάκρυνση) ΕΔΔΑ, <i>Al Husin κατά Βοσνίας και Ερζεγοβίνης</i> (αριθ. 2), προσφυγή αριθ. 10112/16, 25 Ιουνίου 2019 (κράτηση παρά την έλλειψη εύλογης προοπτικής απομάκρυνσης)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 15 παράγραφοι 5-6 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 5 παράγραφος 4 ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Νοεμβρίου 2009, <i>Kadzoev</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-357/09 PPU (όχι περαιτέρω κράτηση πέραν της μέγιστης διάρκειας κράτησης)	Μέγιστη διάρκεια κράτησης	ΕΔΔΑ, <i>Auad</i> κατά Βουλγαρίας, προσφυγή αριθ. 46390/10, 11 Οκτωβρίου 2011 (εκτίμηση της εύλογης διάρκειας κράτησης αναλόγως των ιδιαίτερων περιστάσεων κάθε υπόθεσης)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 3 παράγραφος 9, άρθρο 16 παράγραφος 3 και άρθρο 17 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 4 παράγραφος 3 Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 13 Οδηγία για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, 2011/36/ΕΕ, άρθρο 11	Κράτηση ατόμων με συγκεκριμένες ανάγκες	ΕΔΔΑ, <i>Muskhadzhieva</i> και <i>λοιποί</i> κατά Βελγίου, προσφυγή αριθ. 41442/07, 19 Ιανουαρίου 2010, και <i>S.F.</i> και <i>λοιποί</i> κατά Βουλγαρίας, προσφυγή αριθ. 8138/16, 2017 (παιδιά κρατούμενα σε ακατάλληλες εγκαταστάσεις) ΕΔΔΑ, <i>Rantsev</i> κατά Κύπρου και <i>Ρωσίας</i>, προσφυγή αριθ. 25965/04, 7 Ιανουαρίου 2010 (θύμα εμπορίας ανθρώπων)
	Διαδικαστικές εγγυήσεις	
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 15 παράγραφος 2 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 4 παράγραφος 3 Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 11 παράγραφος 2	Δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τους λόγους της κράτησης	ΕΣΔΑ, άρθρο 5 παράγραφος 2 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) ΕΔΔΑ, <i>Saadi</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008 (καθυστέρηση δύο ημερών που θεωρήθηκε πολύ μεγάλη)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Χάρτης, άρθρο 47 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου) Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 13 παράγραφος 4 και άρθρο 15 παράγραφος 3 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 4 παράγραφος 3 Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 11 παράγραφος 3	Δικαίωμα επανεξέτασης της κράτησης	ΕΣΔΑ, άρθρο 5 παράγραφος 4 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) ΕΔΔΑ, <i>Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 30471/08, 22 Σεπτεμβρίου 2009, και <i>S.D. κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 53541/07, 2009 (απουσία διαδικασίας ελέγχου)
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρα 16 και 17 Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, (ΕΕ) 2024/1349, άρθρο 4 παράγραφος 3 Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 12	Συνθήκες ή καθεστώτα κράτησης	ΕΔΔΑ, <i>M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011 (συνθήκες κράτησης)
	Αποζημίωση για παράνομη κράτηση	ΕΣΔΑ, άρθρο 5 παράγραφος 5 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια)

Εισαγωγή

Η κράτηση συνιστά εξαίρεση σε ό,τι αφορά το θεμελιώδες δικαίωμα της ελευθερίας. Η στέρηση της ελευθερίας πρέπει επομένως να συμμορφώνεται με ορισμένες σημαντικές εγγυήσεις. Πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο και δεν πρέπει να είναι αυθαίρετη. Η κράτηση των αιτούντων άσυλο κατά τη διάρκεια των διαδικασιών ασύλου και των μεταναστών σε διαδικασίες επιστροφής πρέπει να αποτελεί ύστατο μέσο. Θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο αφότου έχουν εξαντληθεί οι υπόλοιπες εναλλακτικές λύσεις. Παρά τις αρχές αυτές, σημαντικός αριθμός ανθρώπων στην Ευρώπη τίθενται υπό κράτηση είτε αμέσως μετά την είσοδό τους είτε με σκοπό να αποτραπεί η διαφυγή τους κατά τη διάρκεια των διαδικασιών απομάκρυνσης. Τα πρόσωπα που στερούνται την ελευθερία τους πρέπει να αντιμετωπίζονται με ανθρώπινο και αξιοπρεπή τρόπο.

Το διεθνές δίκαιο περιορίζει τη δυνατότητα κράτησης αιτούντων άσυλο και προσφύγων. Σύμφωνα με το άρθρο 31 της *Σύμβασης της Γενεύης του 1951*, δεν πρέπει να επιβάλλονται ποινικές κυρώσεις σε πρόσφυγες λόγω παράνομης εισόδου ή διαμονής, «εάν ούτοι προερχόμενοι απ' ευθείας εκ χώρας ένθα η ζωή ή η ελευθερία αυτών ηπειλείτο [...], εισέρχωνται ή ευρίσκωνται ήδη επί του εδάφους αυτών άνευ αδείας, υπό την επιφύλαξιν πάντως ότι ούτοι αφ' ενός μεν θα παρουσιαστούν αμελλητί εις τας αρχάς αφ' ετέρου δε θα δώσουν επαρκείς εξηγήσεις περί της παρανόμου αυτών εισόδου ή διαμονής» ⁽⁴⁵¹⁾.

Το άρθρο 12 του *ICCPR* προβλέπει το δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης χωρίς διακρίσεις μεταξύ πολιτών και μη. Περιορισμοί σε αυτό το δικαίωμα επιτρέπονται όταν προβλέπονται από το δίκαιο και είναι αναγκαίοι για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας ή της ηθικής ή των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.

Η ΕΣΔΑ περιλαμβάνει εξαντλητικό κατάλογο με τους λόγους οι οποίοι μπορούν να δικαιολογούν την κράτηση, ένας εκ των οποίων είναι η πρόληψη της παράνομης εισόδου ή η διευκόλυνση της απομάκρυνσης προσώπου. Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η γενική αρχή είναι ότι η κράτηση προσώπων που ζητούν διεθνή προστασία, καθώς και προσώπων που βρίσκονται σε διαδικασία επιστροφής, πραγματοποιείται μόνο εφόσον είναι αναγκαία. Για να μην καθίσταται η κράτηση αυθαίρετη, πρέπει να πληρούνται ορισμένες συμπληρωματικές προϋποθέσεις, όπως η τήρηση της αναλογικότητας, η υποχρέωση αιτιολόγησης της κράτησης και η δυνατότητα πρόσβασης του κρατουμένου σε ταχεία διαδικασία δικαστικού ελέγχου.

⁽⁴⁵¹⁾ Βλ. UNHCR, *Κατευθυντήριες οδηγίες σχετικά με τα εφαρμοστέα κριτήρια και πρότυπα που αφορούν την κράτηση των αιτούντων άσυλο και εναλλακτικά της κράτησης μέτρα*, UNHCR, Γενεύη, 2012· Συμβούλιο της Ευρώπης: Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (ΕΠΒ), *20 Years of Combating Torture: 19th general report of the European Committee (1 August 2008-31 July 2009)*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2009.

7.1. Στέρηση της ελευθερίας ή περιορισμός του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας;

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, η οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής [οδηγία (ΕΕ) 2024/1346] ορίζει την «κράτηση» ως «περιορισμό σε ειδικό χώρο που επιβάλλει ένα κράτος μέλος [της ΕΕ] σε αιτούντα, με αποτέλεσμα τη στέρηση της ελευθερίας κυκλοφορίας του/της» [άρθρο 2 σημείο 9)]. Το ΔΕΕ επιβεβαίωσε ότι ο όρος «κράτηση» δυνάμει της οδηγίας για την επιστροφή (οδηγία 2008/115/ΕΚ) έχει την ίδια έννοια ⁽⁴⁵²⁾.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 5 ρυθμίζει ζητήματα σχετικά με τη στέρηση της ελευθερίας και το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ αφορά περιορισμούς της ελεύθερης κυκλοφορίας. Ενώ παρέχονται ορισμένα προφανή παραδείγματα κράτησης, όπως ο περιορισμός σε κελί, άλλες περιπτώσεις είναι πιο δύσκολο να προσδιοριστούν και ενδέχεται να ισοδυναμούν με περιορισμό της κυκλοφορίας και όχι με στέρηση της ελευθερίας.

Όσον αφορά τον καθορισμό του αν η κατάσταση ενός προσώπου προστατεύεται από το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ ή το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι πρέπει να προηγείται αξιολόγηση της κατάστασης του προσώπου, λαμβανομένων υπόψη διαφόρων κριτηρίων, όπως το είδος, η διάρκεια, οι επιπτώσεις και ο τρόπος εφαρμογής του υπό εξέταση μέτρου ⁽⁴⁵³⁾. Η διαφορά μεταξύ στέρησης της ελευθερίας και περιορισμού της ελεύθερης κυκλοφορίας αφορά τον βαθμό ή την ένταση και όχι τη φύση ή την ουσία ⁽⁴⁵⁴⁾. Η αξιολόγηση εξαρτάται από τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης.

⁽⁴⁵²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2020, *FMS και λοιποί κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság και Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság* (τμήμα μεζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, ECLI:EU:C:2020:367, σκέψεις 224-225.

⁽⁴⁵³⁾ ΕΔΔΑ, *De Tommaso κατά Ιταλίας* (τμήμα μεζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 43395/09, 23 Φεβρουαρίου 2017, σκέψη 80.

⁽⁴⁵⁴⁾ Ό.π.

Η στέρηση της ελευθερίας δεν μπορεί να τεκμηριώνεται βάσει της σπουδαιότητας οποιουδήποτε μεμονωμένου παράγοντα αλλά μέσω της εξέτασης όλων των στοιχείων σωρευτικά. Ακόμα και η βραχεία διάρκεια ενός περιορισμού, π.χ. μερικών ωρών, δεν οδηγεί αυτομάτως στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για περιορισμό της κυκλοφορίας και όχι για στέρηση της ελευθερίας ⁽⁴⁵⁵⁾. Αυτό ισχύει ιδίως όταν υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες, όπως το αν ο χώρος κράτησης είναι κλειστός ⁽⁴⁵⁶⁾, αν υπάρχει στοιχείο εξαναγκασμού ⁽⁴⁵⁷⁾ ή αν η κατάσταση έχει ιδιαίτερες επιπτώσεις για τον ενδιαφερόμενο, συμπεριλαμβανομένης τυχόν σωματικής δυσφορίας ή ψυχικής οδύνης ⁽⁴⁵⁸⁾.

Τυχόν υποκείμενο κίνητρο δημόσιου συμφέροντος σε περιπτώσεις κράτησης, όπως η προστασία ή η πρόθεση προστασίας, αντιμετώπισης ή μέριμνας για το κοινωνικό σύνολο έναντι κινδύνου ή απειλής που προέρχεται από τον ενδιαφερόμενο, δεν επηρεάζει καθόλου το ζήτημα του αν το πρόσωπο αυτό έχει στερηθεί την ελευθερία του. Τέτοιες προθέσεις ενδέχεται να παρουσιάζουν ενδιαφέρον όταν εξετάζεται η αιτιολόγηση της κράτησης δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχεία α) έως στ) της ΕΣΔΑ ⁽⁴⁵⁹⁾. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, το άρθρο 5 παράγραφος 1 πρέπει να ερμηνεύεται με τρόπο ο οποίος λαμβάνει υπόψη τις συγκεκριμένες περιστάσεις κατά τις οποίες λαμβάνονται τα μέτρα. Πρέπει επίσης να λαμβάνεται υπόψη η ευθύνη και το καθήκον της αστυνομίας για διατήρηση της τάξης και προστασία του κοινού, που αποτελεί χρέος της βάσει του εθνικού δικαίου και της ΕΣΔΑ ⁽⁴⁶⁰⁾.

⁽⁴⁵⁵⁾ Βλ. ΕΔΔΑ, *Nolan και Κ. κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 2512/04, 12 Φεβρουαρίου 2009 (το άρθρο 5 ήταν εφαρμοστέο, καθώς ο προσφεύγων είχε τεθεί υπό κράτηση για μερικές ώρες), και ΕΔΔΑ, *Mahdid και Haddar κατά Αυστρίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 74762/01, 8 Δεκεμβρίου 2005 (το άρθρο 5 δεν ήταν εφαρμοστέο, καθώς η παραμονή του προσφεύγοντος σε ζώνη διέλευσης δεν ισοδυναμούσε με κράτηση).

⁽⁴⁵⁶⁾ ΕΔΔΑ, *J.R. και λοιποί κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 22696/16, 25 Ιανουαρίου 2018, σκέψη 86.

⁽⁴⁵⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Foka κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 28940/95, 24 Ιουνίου 2008· ΕΔΔΑ, *Nolan και Κ. κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 2512/04, 12 Φεβρουαρίου 2009.

⁽⁴⁵⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Guzzardi κατά Ιταλίας*, προσφυγή αριθ. 7367/76, 6 Νοεμβρίου 1980· ΕΔΔΑ, *H.L. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 45508/99, 5 Οκτωβρίου 2004.

⁽⁴⁵⁹⁾ ΕΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3455/05, 19 Φεβρουαρίου 2009, σκέψεις 163-164. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *M.B. κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 71008/16, 23 Απριλίου 2024, και ΕΔΔΑ, *B.A. κατά Κύπρου*, προσφυγή αριθ. 24607/20, 2 Ιουλίου 2024.

⁽⁴⁶⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Austin και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 39692/09, 40713/09 και 41008/09, 15 Μαρτίου 2012, σκέψη 60.

Παράδειγμα: Στις υποθέσεις *Amuur κατά Γαλλίας* και *Riad και Idiab κατά Βελγίου*, οι οποίες αφορούσαν αιτούντες άσυλο ⁽⁴⁶¹⁾, καθώς και στην υπόθεση *Nolan και Κ. κατά Ρωσίας* ⁽⁴⁶²⁾, η οποία αφορούσε υπήκοο τρίτης χώρας, η κράτηση στη ζώνη διέλευσης αεροδρομίου κρίθηκε παράνομη δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο δεν δέχθηκε το επιχείρημα των αρχών ότι δεν είχε υπάρξει στέρηση της ελευθερίας διότι ο ενδιαφερόμενος μπορούσε να έχει αποφύγει την κράτηση στο αεροδρόμιο επιλέγοντας να αναχωρήσει αεροπορικώς από τη χώρα.

Αντιθέτως, στην υπόθεση *Ilias και Ahmed κατά Ουγγαρίας* ⁽⁴⁶³⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η παραμονή δύο Μπανγκλαντεσιανών αιτούντων άσυλο για 23 ημέρες στη ζώνη διέλευσης στην Ουγγαρία στα σύνορα με τη Σερβία δεν συνιστούσε στέρηση της ελευθερίας κατά την έννοια του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα στην ελευθερία). Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι αιτούντες δεν διέσχισαν τη ζώνη διέλευσης λόγω άμεσου κινδύνου για τη ζωή τους στη Σερβία, αλλά εισήλθαν με δική τους πρωτοβουλία για να υποβάλουν αίτηση ασύλου. Το ΕΔΔΑ έκρινε επίσης ότι η Ουγγαρία είχε δικαίωμα να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για να εξετάσει τους ισχυρισμούς των αιτούντων πριν από την αποδοχή τους. Εν αναμονή των διαδικαστικών σταδίων που ήταν αναγκαία μετά την υποβολή της αίτησης ασύλου τους, οι αιτούντες ζούσαν σε συνθήκες που δεν περιορίζαν την ελευθερία τους αδικαιολόγητα ή σε κάποιον βαθμό ή με τρόπο που δεν σχετίζεται με την εξέταση των αιτήσεων ασύλου τους, ούτε η παραμονή τους στη ζώνη διέλευσης υπερέβη σημαντικά τον χρόνο που απαιτείται για την εξέταση της αίτησης ασύλου τους.

Στην υπόθεση *R.R. και άλλοι κατά Ουγγαρίας* ⁽⁴⁶⁴⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η σχεδόν τετράμηνη παραμονή σε ζώνη διέλευσης μιας οικογένειας πέντε μελών ιρανικής-αφγανικής καταγωγής, εκ των οποίων τα τρία ήταν μικρά παιδιά, συνιστούσε στέρηση της ελευθερίας κατά την έννοια του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ. Η οικογένεια κρατήθηκε στην ουγγρική ζώνη διέλευσης στα σύνορα με τη Σερβία ενόσω ανέμενε απόφαση επί της αίτησης ασύλου της· ωστόσο, οι καθυστερήσεις στη διαδικασία οδήγησαν σε υπερβολική διάρκεια παραμονής. Η έλλειψη νομικά καθορισμένης μέγιστης διάρκειας κράτησης,

⁽⁴⁶¹⁾ ΕΔΔΑ, *Amuur κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 19776/92, 25 Ιουνίου 1996, σκέψεις 38-49· ΕΔΔΑ, *Riad και Idiab κατά Βελγίου*, προσφυγές αριθ. 29787/03 και 29810/03, 24 Ιανουαρίου 2008.

⁽⁴⁶²⁾ ΕΔΔΑ, *Nolan και Κ. κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 2512/04, 12 Φεβρουαρίου 2009, σκέψεις 93-96.

⁽⁴⁶³⁾ ΕΔΔΑ, *Ilias και Ahmed κατά Ουγγαρίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 47287/15, 21 Νοεμβρίου 2019.

⁽⁴⁶⁴⁾ ΕΔΔΑ, *R.R. και άλλοι κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 36037/17, 2 Μαρτίου 2021.

σε συνδυασμό με τις συνθήκες διαβίωσης που δεν πληρούσαν τα πρότυπα, οδήγησαν το Δικαστήριο στο συμπέρασμα ότι η παραμονή της οικογένειας στη ζώνη διέλευσης συνιστούσε στέρηση της ελευθερίας κατά την έννοια του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας* ⁽⁴⁶⁵⁾, η θυγατέρα του προσφεύγοντος ήταν Ρωσίδα υπήκοος η οποία διέμενε στην Κύπρο, όπου εργαζόταν ως καλλιτέχνίδα σε καμπαρέ με άδεια εργασίας που είχε εκδοθεί κατόπιν αίτησης των ιδιοκτητών του καμπαρέ. Ύστερα από μερικές εβδομάδες, η θυγατέρα αποφάσισε να αφήσει την εργασία της και να επιστρέψει στη Ρωσία. Ένας από τους ιδιοκτήτες του καμπαρέ ανέφερε στις υπηρεσίες μετανάστευσης ότι η θυγατέρα του προσφεύγοντος είχε εγκαταλείψει τον τόπο εργασίας και διαμονής της. Στη συνέχεια, η θυγατέρα εντοπίστηκε και μεταφέρθηκε στο αστυνομικό τμήμα, όπου κρατήθηκε για περίπου μία ώρα. Η αστυνομία αποφάσισε ότι δεν έπρεπε να κρατηθεί και ότι έπρεπε να έρθει και να την παραλάβει ο ιδιοκτήτης του καμπαρέ, ο οποίος ήταν και υπεύθυνος για εκείνη. Εν συνεχεία, ο ιδιοκτήτης του καμπαρέ οδήγησε τη θυγατέρα του προσφεύγοντος στο διαμέρισμα ενός άλλου εργαζομένου στο καμπαρέ, από το οποίο εκείνη δεν μπορούσε να φύγει με τη θέλησή της. Το επόμενο πρωί βρέθηκε νεκρή στον δρόμο κάτω από το διαμέρισμα. Παρότι η συνολική διάρκεια της κράτησης της θυγατέρας ήταν περίπου δύο ώρες, το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτό ισοδυναμούσε με στέρηση της ελευθερίας κατά την έννοια του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ. Οι κυπριακές αρχές ήταν υπεύθυνες για την κράτηση στο αστυνομικό τμήμα αλλά και στο διαμέρισμα διότι, χωρίς την ενεργό συνεργασία της κυπριακής αστυνομίας με τους ιδιοκτήτες του καμπαρέ στην προκειμένη περίπτωση, δεν θα είχε προκύψει στέρηση της ελευθερίας.

7.2. Εναλλακτικές λύσεις αντί της κράτησης

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η κράτηση πρέπει να αποτελεί έσχατη λύση και πρέπει πρώτα να εξαντληθούν όλες οι εναλλακτικές, εκτός εάν δεν μπορούν να εφαρμοστούν αποτελεσματικά στην εκάστοτε υπόθεση [άρθρο 15 παράγραφος 1 της *οδηγίας για την επιστροφή* (οδηγία 2008/115/ΕΚ): «[ε]κτός εάν στη συγκεκριμένη περίπτωση δύνανται να εφαρμοσθούν αποτελεσματικά άλλα επαρκή αλλά λιγότερο αναγκαστικά μέτρα»]- βλ. επίσης το άρθρο 5

⁽⁴⁶⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 25965/04, 7 Ιανουαρίου 2010, σκέψεις 314-325.

παράγραφος 1 του κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1349], το άρθρο 10 παράγραφος 2 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής [οδηγία (ΕΕ) 2024/1346] και το άρθρο 44 παράγραφος 2 του κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351]. Ως εκ τούτου, η κράτηση πρέπει να λαμβάνει χώρα μόνο εφόσον έχουν εξεταστεί πλήρως όλες οι πιθανές εναλλακτικές λύσεις ή όταν τα λιγότερο καταναγκαστικά μέτρα δεν έχουν επιτύχει τον νόμιμο και θεμιτό σκοπό τους στη συγκεκριμένη περίπτωση. Σύμφωνα με το άρθρο 10 παράγραφος 5, η οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής υποχρεώνει τα κράτη μέλη να θεσπίζουν κανόνες για εναλλακτικά μέτρα έναντι της κράτησης στο εσωτερικό τους δίκαιο, ενώ ο κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα αναθέτει στον ΕΥΑΑ την κατάρτιση κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με διάφορες εναλλακτικές της κράτησης που τα κράτη μπορούν να χρησιμοποιούν στο πλαίσιο συννοριακών διαδικασιών (άρθρο 5 παράγραφος 5) ⁽⁴⁶⁶⁾.

Εναλλακτικά της κράτησης μέτρα περιλαμβάνουν υποχρεώσεις εμφάνισης, όπως τακτική εμφάνιση ενώπιον της αστυνομίας ή των αρχών μετανάστευσης· υποχρέωση παράδοσης διαβατηρίου ή ταξιδιωτικού εγγράφου· απαιτήσεις σχετικά με τη διαμονή, όπως διαμονή και διανυκτέρευση σε μια συγκεκριμένη διεύθυνση· απόλυση υπό όρους με ή χωρίς εγγύηση· απαιτήσεις σχετικά με την παρουσία εγγυητή· απελευθέρωση και θέση υπό την επίβλεψη προσωπικού παροχής φροντίδας ή στο πλαίσιο σχεδίου φροντίδας με ομάδες κοινοτικής φροντίδας ή ομάδες ψυχικής υγείας και ηλεκτρονική παρακολούθηση, π.χ. με τη χρήση «βραχιολιού» ⁽⁴⁶⁷⁾.

Ο **Χάρτης** απαιτεί από τα κράτη μέλη να εξετάζουν εναλλακτικά της κράτησης μέτρα ώστε να αποφεύγεται η αυθαίρετη στέρηση της ελευθερίας (άρθρο 6 σε συνδυασμό με τα άρθρα 52 και 53) ⁽⁴⁶⁸⁾.

⁽⁴⁶⁶⁾ ΕΥΑΑ, *Guidelines on Alternatives to Detention*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2024.

⁽⁴⁶⁷⁾ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. FRA, *Alternatives to detention for asylum seekers and people in return procedures*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2015.

⁽⁴⁶⁸⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Απριλίου 2011, *Hassen El Dridi, ή Soufi Karim*, C-61/11 PPU, ECLI:EU:C:2011:268, σκέψεις 39-41· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουνίου 2014, *Bashir Mohamed Ali Mahdi*, C-146/14 PPU, ECLI:EU:C:2014:1320, σκέψη 64.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ εξετάζει αν θα μπορούσε να έχει επιβληθεί λιγότερο παρεμβατικό μέτρο πριν από την κράτηση, όταν αυτή αφορά (τεκμαιρόμενα) παιδιά, οικογένειες με παιδιά ή ευάλωτα άτομα ⁽⁴⁶⁹⁾.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου* ⁽⁴⁷⁰⁾ αφορούσε την κράτηση υπηκόου Καμερούν που βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο λοίμωξης HIV. Οι αρχές γνώριζαν την ταυτότητα και τη σταθερή διεύθυνσή της· η ίδια προσήρχετο τακτικά στα ραντεβού της και είχε προβεί σε ενέργειες για τη νομιμοποίηση της παραμονής της στο Βέλγιο. Παρά το γεγονός ότι η υγεία της επιδεινώθηκε κατά τη διάρκεια της κράτησης, οι αρχές δεν εξέτασαν λιγότερο παρεμβατικές επιλογές, όπως την έκδοση προσωρινής άδειας παραμονής προς διασφάλιση του δημοσίου συμφέροντος. Αντίθετα, την έθεσαν υπό κράτηση επί σχεδόν τέσσερις μήνες. Το ΕΔΔΑ δεν διαπίστωσε καμία σύνδεση μεταξύ της κράτησης της αιτούσας και του σκοπού απομάκρυνσής της από τη χώρα, και ως εκ τούτου έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ.

Οι εναλλακτικές λύσεις αντί της κράτησης συνεπάγονται συχνά περιορισμούς της ελεύθερης κυκλοφορίας. Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 υπό την προϋπόθεση ότι το κράτος έχει επικυρώσει το εν λόγω πρωτόκολλο (βλ. [παράρτημα 2](#)). Τυχόν περιορισμός της εν λόγω ελευθερίας πρέπει να είναι αναγκαιός και αναλογικός και να συνάδει με τους σκοπούς του άρθρου 2 παράγραφος 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4. Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται μόνο σε όσους βρίσκονται «νομίμως στο έδαφος» ενός κράτους και, ως εκ τούτου, δεν βοηθά όσους βρίσκονται σε παράτυπη κατάσταση.

⁽⁴⁶⁹⁾ Βλ., ενδεικτικά, για συνοδευόμενα αλλοδαπά παιδιά: ΕΔΔΑ, *Muskhadzhiyeva και λοιποί κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 41442/07, 19 Ιανουαρίου 2010· ΕΔΔΑ, *Kanagaratnam και άλλοι κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 15297/09, 13 Δεκεμβρίου 2011, σκέψη 94· ΕΔΔΑ, *Ρορον κατά Γαλλίας*, προσφυγές αριθ. 39472/07 και 39474/07, 19 Ιανουαρίου 2012, σκέψη 119· ΕΔΔΑ, *A.B. και άλλοι κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 11593/12, 12 Ιουλίου 2016, σκέψη 123· ΕΔΔΑ, *M.H. και άλλοι κατά Κροατίας*, προσφυγή αριθ. 15670/18 και 43115/18, 18 Νοεμβρίου 2021, σκέψη 237· για ασυνόδευτα παιδιά: ΕΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 13178/03, 12 Οκτωβρίου 2006, σκέψεις 99-104· ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 8687/08, 5 Απριλίου 2011, σκέψεις 108-110· ΕΔΔΑ, *Housein κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 71825/11, 24 Οκτωβρίου 2013, σκέψη 76· και για ασθενείς αλλοδαπούς: ΕΔΔΑ, *Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 10486/10, 20 Δεκεμβρίου 2011, σκέψη 124.

⁽⁴⁷⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 10486/10, 20 Δεκεμβρίου 2011.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Omwenyeye κατά Γερμανίας* ⁽⁴⁷¹⁾, ο προσφεύγων είχε εξαναγκαστεί να ζει σε συγκεκριμένη περιοχή στο πλαίσιο της προσωρινής διαμονής του εν αναμονή της έκβασης της αίτησής του για χορήγηση ασύλου. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, καθώς ο προσφεύγων είχε παραβεί τους όρους της προσωρινής διαμονής του, δεν βρισκόταν «νομίμως» στο έδαφος της Γερμανίας και δεν μπορούσε, ως εκ τούτου, να επικαλεστεί το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας δυνάμει του άρθρου 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4.

7.3. Εξαντλητικός κατάλογος εξαιρέσεων ως προς το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η κράτηση στο πλαίσιο της διαδικασίας ασύλου και η κράτηση στο πλαίσιο της διαδικασίας επιστροφής καλύπτονται από δύο διαφορετικά νομικά καθεστώτα ⁽⁴⁷²⁾. Η στέρηση της ελευθερίας ρυθμίζεται στο άρθρο 10 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής και στο άρθρο 44 του κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης για τους αιτούντες άσυλο, καθώς και στο άρθρο 15 της οδηγίας για την επιστροφή και στο άρθρο 5 του κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα για τα πρόσωπα που βρίσκονται σε διαδικασία επιστροφής.

Σύμφωνα με το άρθρο 10 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής δεν είναι αποδεκτό να κρατείται ένα πρόσωπο για τον μόνο λόγο ότι έχει υποβάλει αίτηση ασύλου. Επίσης, δεν επιτρέπεται η κράτηση ενός προσώπου για τον μόνο λόγο ότι υπόκειται στη διαδικασία του Δουβλίνου (άρθρο 44 παράγραφος 1 του κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης). Οι εξαντλητικοί λόγοι κράτησης των αιτούντων άσυλο απαριθμούνται στο άρθρο 10 παράγραφος 4 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής ⁽⁴⁷³⁾. Οι αιτούντες άσυλο μπορούν να τεθούν υπό κράτηση σε επτά περιπτώσεις:

⁽⁴⁷¹⁾ ΕΔΔΑ, *Omwenyeye κατά Γερμανίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 44294/04, 20 Νοεμβρίου 2007.

⁽⁴⁷²⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Νοεμβρίου 2009, *Said Shamilovich Kadzoev (Huchbarov)* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-357/09 PPU, ECLI:EU:C:2009:741, σκέψη 45· και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Μαΐου 2013, *Mehmet Arslan κατά Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie*, C-534/11, ECLI:EU:C:2013:343, σκέψη 52.

⁽⁴⁷³⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Δεκεμβρίου 2020, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ουγγαρίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-808/18, ECLI:EU:C:2020:1029, σκέψεις 167-186.

- για να διαπιστωθεί ή να επαληθευτεί η ταυτότητα ή η ιθαγένειά τους ⁽⁴⁷⁴⁾.
- για να προσδιοριστούν στοιχεία της αίτησης ασύλου τα οποία δεν θα μπορούσαν να προσδιοριστούν αν δεν είχε πραγματοποιηθεί η κράτηση, ιδίως όταν υπάρχει κίνδυνος διαφυγής ⁽⁴⁷⁵⁾.
- για να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση με νομικές υποχρεώσεις που επιβάλλονται στον αιτούντα με ατομική απόφαση, όπως η υποχρέωση διαμονής σε συγκεκριμένο τόπο, εφόσον αυτός δεν έχει συμμορφωθεί και εξακολουθεί να υπάρχει κίνδυνος διαφυγής.
- για να ληφθεί απόφαση σχετικά με το δικαίωμα εισόδου του αιτούντος στο έδαφος, στο πλαίσιο συνοριακής διαδικασίας (βλ. [ενότητα 5.1.4](#)).
- αν κρατούνται δυνάμει της οδηγίας για την επιστροφή και υποβάλλουν αίτηση ασύλου για να καθυστερήσουν ή να εμποδίσουν την απομάκρυνση ⁽⁴⁷⁶⁾.
- όταν αυτό απαιτείται για την προστασία της εθνικής ασφάλειας ή της δημόσιας τάξης ⁽⁴⁷⁷⁾.
- σύμφωνα με το άρθρο 44 του κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης ο οποίος υπό ορισμένες συνθήκες επιτρέπει την κράτηση προκειμένου να διασφαλιστεί η διαδικασία μεταφοράς κατά τον κανονισμό.

⁽⁴⁷⁴⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Σεπτεμβρίου 2017, *K. κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*, C-18/16, ECLI:EU:C:2017:680.

⁽⁴⁷⁵⁾ Ό.π.

⁽⁴⁷⁶⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Μαΐου 2013, *Mehmet Arslan κατά Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie*, C-534/11, ECLI:EU:C:2013:343· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουνίου 2020, *Ministerio Fiscal κατά VL*, C-36/20 PPU, ECLI:EU:C:2020:495· ΔΕΕ, διάταξη του Δικαστηρίου της 3ης Ιουνίου 2021, *J.A. κατά Δημοκρατίας της Σλοβενίας*, C-186/21 PPU, ECLI:EU:C:2021:447.

⁽⁴⁷⁷⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Φεβρουαρίου 2016, *J.N. κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-601/15 PPU, ECLI:EU:C:2016:84.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Al Chodor* ⁽⁴⁷⁸⁾, ο προσφεύγων και τα δύο ανήλικα τέκνα του συνελήφθησαν από την τσεχική αστυνομία εν αναμονή της μεταφοράς τους στην Ουγγαρία σύμφωνα με τον κανονισμό του Δουβλίνου. Το ΔΕΕ διαπίστωσε ότι η κράτηση ενός αιτούντος διεθνή προστασία είναι δυνατή δυνάμει του κανονισμού του Δουβλίνου μόνο εάν το εθνικό δίκαιο προβλέπει αντικειμενικά κριτήρια προκειμένου να προσδιοριστεί αν υπάρχει κίνδυνος διαφυγής. Επισημάνε ότι κάθε μέτρο στέρησης της ελευθερίας πρέπει να είναι προσβάσιμο, ακριβές και προβλέψιμο, όπως απαιτείται από το άρθρο 6 του Χάρτη. Το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, απουσία αυτών των αντικειμενικών κριτηρίων σε δεσμευτική διάταξη γενικής εφαρμογής δυνάμει του εθνικού δικαίου, η κράτηση είναι παράνομη.

Παράδειγμα: Το ΔΕΕ διευκρίνισε στο πλαίσιο της υπόθεσης *FMS και λοιποί* ⁽⁴⁷⁹⁾ ότι, δυνάμει της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής (οδηγία 2013/33/ΕΕ) ⁽⁴⁸⁰⁾ (άρθρο 8) και της οδηγίας για την επιστροφή (άρθρο 15) αντίστοιχα, ούτε ένας αιτών διεθνή προστασία ούτε ένα πρόσωπο για το οποίο έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής μπορεί να κρατείται με τη μόνη δικαιολογία ότι δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες του. Ομοίως, στο πλαίσιο της υπόθεσης *VL* ⁽⁴⁸¹⁾, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι η έλλειψη θέσεων σε ένα κέντρο υποδοχής δεν μπορεί να δικαιολογήσει την κράτηση ενός αιτούντος διεθνή προστασία.

Το άρθρο 15 παράγραφος 1 της οδηγίας για την επιστροφή επιτρέπει μόνο την κράτηση υπηκόων τρίτων χωρών «υποκείμενων σε διαδικασίες επιστροφής». Η στέρηση της ελευθερίας επιτρέπεται, ιδίως όταν υπάρχει κίνδυνος διαφυγής ή το άτομο αποφεύγει ή παρεμποδίζει την προετοιμασία της επιστροφής ή τη διαδικασία απομάκρυνσης — για την προετοιμασία της επιστροφής ή για τη διεξαγωγή της διαδικασίας απομάκρυνσης (βλ. επίσης το άρθρο 5 παράγραφος 3 του κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα).

⁽⁴⁷⁸⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Μαρτίου 2017, *Polície ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie κατά Salah Al Chodor και λοιπών*, C-528/15, ECLI:EU:C:2017:213.

⁽⁴⁷⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2020, *FMS και λοιποί κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság και Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, ECLI:EU:C:2020:367, σκέψεις 256, 266, 272 και 281.

⁽⁴⁸⁰⁾ *Οδηγία 2013/33/ΕΕ* του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιατύπωση) (ΕΕ L 180 της 29.6.2013, σ. 96).

⁽⁴⁸¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουνίου 2020, *Ministerio Fiscal κατά VL*, C-36/20 PPU, ECLI:EU:C:2020:495, σκέψεις 104-113.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *J.N.* ⁽⁴⁸²⁾ αφορούσε πρόσωπο για το οποίο είχε εκδοθεί εκτελεστή απόφαση επιστροφής και το οποίο υπέβαλε αίτηση ασύλου για τέταρτη φορά. Κρατήθηκε για λόγους δημόσιας τάξης και εθνικής ασφάλειας δυνάμει του άρθρου 8 παράγραφος 3 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής (οδηγία 2013/33/ΕΕ) με βάση προηγούμενα ποινικά αδικήματα. Το ΔΕΕ διαπίστωσε ότι η απόφαση επιστροφής δεν ακυρώθηκε κατά τη διάρκεια της εξέτασης της αίτησης ασύλου. Παράλληλα, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι πρέπει να επιτραπεί στον αιτούντα να παραμείνει στο έδαφος κατά τη διάρκεια της εξέτασης της αίτησης ασύλου.

Το άρθρο 5 του κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα επιτρέπει επιπλέον την κράτηση πριν από την απομάκρυνση των προσώπων των οποίων η αίτηση ασύλου απορρίφθηκε κατά τη διάρκεια συνοριακής διαδικασίας ασύλου (βλ. [ενότητα 5.1.4](#)) και δεν επιτρέπεται να εισέλθουν ή να παραμείνουν νόμιμα στο έδαφος κράτους μέλους της ΕΕ, για μέγιστο χρονικό διάστημα δώδεκα εβδομάδων.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 5 παράγραφος 1 προασπίζει το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια. Στα στοιχεία α) έως στ) παρατίθεται εξαντλητικός κατάλογος των επιτρεπόμενων εξαιρέσεων: «Κανείς δεν επιτρέπεται να στερηθεί την ελευθερία του» παρά μόνο στις ακόλουθες περιπτώσεις και σύμφωνα με τη νόμιμη διαδικασία:

- κατόπιν καταδίκης από αρμόδιο δικαστήριο·
- λόγω μη συμμόρφωσης με διαταγή δικαστηρίου ή συγκεκριμένη υποχρέωση που ορίζεται από τον νόμο·
- εφόσον είναι υπόδικος·
- σε ειδικές περιπτώσεις που αφορούν παιδιά·
- για λόγους δημόσιας υγείας ή λόγω αλητείας·
- για την πρόληψη τυχόν παράνομης εισόδου ή τη διευκόλυνση της απομάκρυνσης αλλοδαπού.

⁽⁴⁸²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Φεβρουαρίου 2016, *J.N. κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-601/15 PPU, ECLI:EU:C:2016:84.

Η κράτηση πρέπει να αιτιολογείται από το κράτος βάσει ενός από αυτούς τους έξι λόγους ⁽⁴⁸³⁾. Εάν η κράτηση δεν μπορεί να θεμελιωθεί σε έναν από αυτούς τους λόγους, θεωρείται αυτομάτως παράνομη ⁽⁴⁸⁴⁾. Οι λόγοι ερμηνεύονται συσταλτικά ⁽⁴⁸⁵⁾. Δεν υπάρχει ρήτρα γενικής εφαρμογής η οποία να προβλέπει, για παράδειγμα, κράτηση για την αποτροπή απροσδιόριστου εγκλήματος ή της εν γένει διασάλευσης της δημόσιας τάξης. Εάν δεν προσδιορίζεται επακριβώς ο συγκεκριμένος σκοπός και ο λόγος της κράτησης, αυτή ενδέχεται να θεωρηθεί παράνομη.

Το άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της ΕΣΔΑ προβλέπει την κράτηση των αιτούντων άσυλο και των παράτυπων μεταναστών σε δύο περιπτώσεις:

- για την αποτροπή της παράνομης εισόδου στη χώρα·
- εφόσον πρόκειται για πρόσωπο εναντίον του οποίου εκκρεμεί διαδικασία απέλασης ή έκδοσης.

Όπως συμβαίνει και με τις υπόλοιπες εξαιρέσεις όσον αφορά το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία, η στέρηση της ελευθερίας δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της ΕΣΔΑ πρέπει να βασίζεται σε έναν από τους συγκεκριμένους αυτούς λόγους, οι οποίοι ερμηνεύονται συσταλτικά.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Μ.Β. κατά Κάτω Χωρών* ⁽⁴⁸⁶⁾, ο προσφεύγων ήταν αιτών άσυλο που τελούσε υπό κράτηση στις Κάτω Χώρες. Η κράτησή του βασίστηκε στη νομοθεσία που ενσωμάτωσε την οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής στο ολλανδικό δίκαιο. Κρατήθηκε κατά την εξέταση της αίτησης ασύλου του, καθώς θεωρήθηκε απειλή για την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη, λόγω καταδίκης του για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση με σκοπό τη διάπραξη τρομοκρατικών ενεργειών. Η καταδίκη αυτή αργότερα αναιρέθηκε, αλλά ο προσφεύγων τέθηκε εκ νέου υπό διοικητική κράτηση, με την αιτιολογία ότι το απαιτούσε η προστασία της εθνικής ασφάλειας ή της

⁽⁴⁸³⁾ Ηνωμένο Βασίλειο, Ανώτατο Δικαστήριο (Supreme Court), *WL (Κονγκό) 1 & 2 κατά Secretary of State for the Home Department- ΚΜ (Τζαμάικα) κατά Secretary of State for the Home Department* [2011], UKSC 12, 23 Μαρτίου 2011.

⁽⁴⁸⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Al-Jedda κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 27021/08, 7 Ιουλίου 2011, σκέψη 99.

⁽⁴⁸⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Α. και Λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3455/05, 19 Φεβρουαρίου 2009.

⁽⁴⁸⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Μ.Β. κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 71008/16, 23 Απριλίου 2024.

δημόσιας τάξης. Ωστόσο, σύμφωνα με την ΕΣΔΑ, η διοικητική κράτηση μεταναστών επιτρέπεται μόνο για την αποτροπή μη εξουσιοδοτημένης εισόδου ή για την εκτέλεση απομάκρυνσης. Στην προκειμένη περίπτωση, καθώς δεν ελήφθησαν μέτρα για την εξέταση της αίτησης ασύλου κατά τη διάρκεια της ποινικής κράτησης του προσφεύγοντος, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η μεταγενέστερη κράτηση δεν ήταν αναγκαία για τη διεκπεραίωση της αίτησης ασύλου του και, συνεπώς, δεν υπήρχε επαρκής σύνδεση μεταξύ της κράτησης και του σκοπού αποτροπής μη εξουσιοδοτημένης εισόδου, ώστε να δικαιολογείται η στέρηση της ελευθερίας του.

7.3.1. Κράτηση με σκοπό την αποτροπή παράνομης εισόδου στη χώρα

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο κώδικας συνόρων του Σένγκεν [κανονισμός (ΕΕ) 2016/399] προβλέπει την άρνηση εισόδου στην ΕΕ στους υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι δεν πληρούν τις προϋποθέσεις εισόδου. Οι συνοριοφύλακες έχουν καθήκον να αποτρέπουν την παράτυπη είσοδο (άρθρο 14). Ο **κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1356] απαιτεί επίσης οι υπήκοοι τρίτων χωρών που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις εισόδου που προβλέπονται στον κώδικα συνόρων του Σένγκεν να μην επιτρέπεται να εισέλθουν στο έδαφος κράτους μέλους της ΕΕ κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ελέγχου (άρθρο 6). Η διαδικασία αυτή διεξάγεται σε κατάλληλο χώρο που ορίζεται από κάθε κράτος μέλος, στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ ή κοντά σε αυτά (άρθρο 8). Το εθνικό δίκαιο πολλών κρατών μελών της ΕΕ προβλέπει τη βραχυχρόνια στέρηση της ελευθερίας στα σύνορα, η οποία λαμβάνει συνήθως χώρα στη ζώνη διέλευσης ενός αεροδρομίου. Η **οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής** επιτρέπει, σύμφωνα με το άρθρο 10 παράγραφος 4 στοιχείο δ), την κράτηση αιτούντων άσυλο στο πλαίσιο συνοριακής διαδικασίας (βλ. **ενότητα 5.1.4**), όταν αυτή είναι αναγκαία για να ληφθεί απόφαση σχετικά με το δικαίωμα εισόδου τους στο έδαφος.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, για να είναι νόμιμη η κράτηση, πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽⁴⁸⁷⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η είσοδος στη χώρα θεωρείται «απαγορευμένη» έως ότου «επιτραπεί» από ένα κράτος μέλος. Η κράτηση προσώπου το οποίο θέλησε να πραγματοποιήσει είσοδο χωρίς να έχει τη σχετική έγκριση θα μπορούσε, χωρίς περιστροφές, να αποσκοπεί στην αποτροπή της παράνομης εισόδου του κατά την έννοια του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο δεν αποδέχτηκε το επιχείρημα ότι, μόλις ένας αιτών άσυλο παραδοθεί στις αρχές μετανάστευσης, επιδιώκει να εισέλθει «νόμιμα» με αποτέλεσμα να μην μπορεί να δικαιολογηθεί η κράτηση δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ). Η ερμηνεία της εν λόγω διάταξης υπό την έννοια ότι επιτρέπει μόνο την κράτηση προσώπου το οποίο έχει αποδειχθεί ότι προσπάθησε να αποφύγει περιορισμούς ως προς την είσοδό του θα οδηγούσε σε μια πολύ συσταλτική θεώρηση των όρων της διάταξης και της εξουσίας του κράτους μέλους να ασκεί το αναφαίρετο δικαίωμά του να ελέγχει την ελευθερία των αλλοδαπών στο πλαίσιο της μετανάστευσης. Μια τέτοια ερμηνεία δεν συνάδει επίσης με το συμπέρασμα αριθ. 44 της Εκτελεστικής Επιτροπής του Προγράμματος της UNHCR, τις κατευθυντήριες γραμμές της UNHCR και τη σχετική σύσταση της Επιτροπής Υπουργών. Όλα τα παραπάνω προβλέπουν την κράτηση των αιτούντων άσυλο σε ορισμένες περιστάσεις, όπως π.χ. κατά τη διενέργεια ελέγχων ταυτότητας ή κατά τη διαδικασία προσδιορισμού των στοιχείων που συγκροτούν τη βάση μιας αίτησης ασύλου. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η επτάήμερη κράτηση του προσφεύγοντος στο πλαίσιο ταχείας διαδικασίας ασύλου, στο πλαίσιο μαζικής εισροής προσώπων, δεν συνιστούσε παράβαση του άρθρου 5 παράγραφος 1.

Παράδειγμα: Ωστόσο, στην υπόθεση *Suso Musa κατά Μάλτας* ⁽⁴⁸⁸⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι οσάκις το κράτος, καθ' υπέρβαση των νομικών υποχρεώσεών του, θεσπίζει νομοθεσία με την οποία επιτρέπεται ρητά η είσοδος ή η παραμονή μεταναστών εν αναμονή απόφασης επί της αίτησης ασύλου τους, είτε αυτοτελώς είτε δυνάμει του ενωσιακού δικαίου, τυχόν συνεπακόλουθη κράτηση με σκοπό την αποτροπή της παράνομης εισόδου θα μπορούσε να εγείρει ζήτημα νομιμότητας της κράτησης σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ). Πράγματι, σε τέτοιου είδους συνθήκες θα ήταν δύσκολο να θεωρηθεί ότι το μέτρο συνδέεται στενά με τον σκοπό της κράτησης ή ότι η κατάσταση συνάδει με το εθνικό δίκαιο. Στην

⁽⁴⁸⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008, σκέψη 65.

⁽⁴⁸⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Suso Musa κατά Μάλτας*, προσφυγή αριθ. 42337/12, 23 Ιουλίου 2013.

πραγματικότητα, τυχόν κράτηση θα ήταν αυθαίρετη και συνεπώς θα αντίκειτο προς τον σκοπό του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ), στο οποίο προβλέπεται η σαφής και επακριβής ερμηνεία των διατάξεων του εθνικού δικαίου. Στην υπόθεση *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το εθνικό δίκαιο (παρότι προέβλεπε άδεια προσωρινής διαμονής) δεν παρείχε στον αιτούντα επίσημη άδεια παραμονής ή εισόδου στο έδαφος της χώρας, και ως εκ τούτου δεν ενέκυπτε ζήτημα. Συνεπώς, ο χρόνος κατά τον οποίο παύει να ισχύει το πρώτο σκέλος του άρθρου 5 λόγω χορήγησης στο πρόσωπο επίσημης άδειας εισόδου ή παραμονής είναι ένα ζήτημα το οποίο ρυθμίζεται εν πολλοίς από το εθνικό δίκαιο.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *B.A. κατά Κύπρου* ⁽⁴⁸⁹⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι περίοδος κράτησης διάρκειας δύο ετών και εννέα μηνών δεν μπορούσε ευλόγως να θεωρηθεί αναγκαία για τους σκοπούς του πρώτου σκέλους του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της ΕΣΔΑ. Η υπόθεση αφορούσε την κράτηση αιτούντος άσυλο για λόγους εθνικής ασφάλειας, η οποία, σύμφωνα με το Δικαστήριο, δεν συνδεόταν επαρκώς με τον σκοπό αποτροπής μη εξουσιοδοτημένης εισόδου στη χώρα.

7.3.2. Κράτηση ενόσω εκκρεμεί διαδικασία απομάκρυνσης ή έκδοσης

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, ορισμένοι από τους λόγους που προβλέπονται στο άρθρο 10 παράγραφος 4 της [οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής](#) αποσκοπούν στον περιορισμό του κινδύνου διαφυγής.

Το άρθρο 15 παράγραφος 1 της [οδηγίας για την επιστροφή](#) και το άρθρο 5 του [κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα](#) επιτρέπει την κράτηση με σκοπό την προετοιμασία της επιστροφής ή τη διεκπεραίωση της διαδικασίας απομάκρυνσης, εκτός εάν αυτό μπορεί να επιτευχθεί με άλλα επαρκή αλλά λιγότερο αναγκαστικά μέτρα (βλ. [ενότητα 7.2](#)). Η κράτηση επιτρέπεται, ιδίως όταν υπάρχει κίνδυνος διαφυγής ή άλλης σοβαρής παρεμβολής στη διαδικασία επιστροφής ή απομάκρυνσης και εφόσον υπάρχει εύλογη προοπτική απομάκρυνσης εντός εύλογου χρονικού διαστήματος. Οι σχετικές μέγιστες προθεσμίες καθορίζονται από το άρθρο 15 παράγραφοι 5 και 6 της οδηγίας και το άρθρο 5 παράγραφος 4 του κανονισμού.

⁽⁴⁸⁹⁾ ΕΔΔΑ, *B.A. κατά Κύπρου*, προσφυγή αριθ. 24607/20, 2 Ιουλίου 2024.

Αρκετές υποθέσεις έχουν παραπεμφθεί στο ΔΕΕ όσον αφορά τη φυλάκιση υπηκόων τρίτων χωρών που βρίσκονται σε διαδικασία επιστροφής λόγω παράτυπης εισόδου ή παραμονής ⁽⁴⁹⁰⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *El Dridi* ⁽⁴⁹¹⁾, ζητήθηκε από το ΔΕΕ να εξακριβώσει αν ήταν ή όχι συμβατή προς τα άρθρα 15 και 16 της οδηγίας για την επιστροφή η επιβολή ποινής φυλάκισης κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επιστροφής για τον μοναδικό λόγο ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας δεν συμμορφώθηκε με διοικητικό μέτρο εγκατάλειψης του εδάφους του κράτους εντός ορισμένης προθεσμίας. Το Δικαστήριο έπρεπε να εξετάσει αν η φυλάκιση θα μπορούσε να έχει θεωρηθεί αναγκαίο μέτρο για την εφαρμογή της απόφασης επιστροφής κατά την έννοια του άρθρου 8 παράγραφος 1 της οδηγίας ή, αντιθέτως, μέτρο που δυσχέραινε την εφαρμογή της απόφασης. Δεδομένων των περιστάσεων της υπόθεσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι η επιβολή ποινής φυλάκισης δεν ήταν συμβατή με τον στόχο της οδηγίας —και συγκεκριμένα την επιστροφή ενός προσώπου στη χώρα καταγωγής του σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα— και δεν συνέβαλε στην απομάκρυνση του υπηκόου τρίτης χώρας από το οικείο κράτος μέλος της ΕΕ. Όταν δεν τηρείται η υποχρέωση επιστροφής εντός της προθεσμίας οικειοθελούς αναχώρησης, τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να επιδιώκουν την εκτέλεση της απόφασης επιστροφής με προοδευτικό και αναλογικό τρόπο, χρησιμοποιώντας τα κατά το δυνατόν λιγότερο αναγκαστικά μέτρα και με σεβασμό προς τα θεμελιώδη δικαιώματα.

⁽⁴⁹⁰⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Απριλίου 2011, *Hassen El Dridi, ή Soufi Karim*, C-61/11 PPU, ECLI:EU:C:2011:268 και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2011, *Achughbabian κατά Préfet du Val-de-Marne* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-329/11, ECLI:EU:C:2011:807 (κράτηση σχετιζόμενη με λόγους δημόσιας τάξης δεν συνάδει με τον στόχο της οδηγίας για την επιστροφή)· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2012, *Ποινική δίκη κατά Md Sagor*, C-430/11, ECLI:EU:C:2012:777, και διάταξη του ΔΕΕ της 21ης Μαρτίου 2013, *Procura della Repubblica κατά Abdoul Khadre Mbaye*, C-522/11, ECLI:EU:C:2013:190 (σχετικά με την επιβολή προστίμου)· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Σεπτεμβρίου 2013, *Ποινικές δίκες κατά Gjoko Filev και Adnan Osmani*, C-297/12, ECLI:EU:C:2013:569· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Οκτωβρίου 2015, *Ποινική διαδικασία κατά Skerdjan Celaj*, C-290/14, ECLI:EU:C:2015:640 (σχετικά με κράτηση που βασιίζεται στην παραβίαση προϋπάρχουσας απαγόρευσης εισόδου).

⁽⁴⁹¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Απριλίου 2011, *Hassen El Dridi, ή Soufi Karim*, C-61/11 PPU, ECLI:EU:C:2011:268, σκέψη 59.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Achughbabian* ⁽⁴⁹²⁾, το Δικαστήριο εξέτασε αν οι αρχές που καθορίστηκαν στην απόφαση για την υπόθεση *El Dridi* ισχύουν και στην περίπτωση ποινής φυλάκισης υπηκόου τρίτης χώρας για το αδίκημα της παράνομης εισόδου ή παραμονής στο έδαφος κράτους μέλους της ΕΕ. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η οδηγία για την επιστροφή δεν εμποδίζει ένα κράτος μέλος να χαρακτηρίσει την παράνομη διαμονή ως ποινικό αδίκημα και να προβλέψει ποινικές κυρώσεις για να αποθαρρύνει και να αποτρέψει τέτοιες παραβάσεις των εθνικών κανόνων περί διαμονής, ενώ δεν εμποδίζει επίσης να επιβάλει την κράτηση ενόσω καθορίζεται ο νόμιμος ή μη χαρακτήρας της διαμονής. Όταν η κράτηση επιβάλλεται πριν ή κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επιστροφής, η κατάσταση αυτή καλύπτεται από την οδηγία και, ως εκ τούτου, η κράτηση πρέπει να αποσκοπεί στην απομάκρυνση. Το ΔΕΕ διαπίστωσε ότι η οδηγία για την επιστροφή δεν τηρήθηκε διότι μέσω της φυλάκισης δεν επιδιώχθηκε η απομάκρυνση. Κάτι τέτοιο μπορεί να εμποδίσει την εφαρμογή των κοινών κανόνων και διαδικασιών και να καθυστερήσει την επιστροφή, υπονομεύοντας με τον τρόπο αυτόν την αποτελεσματικότητα της οδηγίας. Ταυτόχρονα, το ΔΕΕ δεν απέκλεισε τη δυνατότητα των κρατών μελών να επιβάλλουν φυλάκιση μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας επιστροφής, δηλαδή όταν τα αναγκαστικά μέτρα που προβλέπονται από το άρθρο 8 έχουν εφαρμοστεί, αλλά η απομάκρυνση έχει αποτύχει.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Affum* ⁽⁴⁹³⁾, το ΔΕΕ εξέτασε την υπόθεση μιας υπηκόου της Γκάνας που εντοπίστηκε από τη γαλλική αστυνομία στην είσοδο της σήραγγας της Μάγχης κατά τη διέλευσή της από το Βέλγιο στο Ηνωμένο Βασίλειο μέσω της Γαλλίας. Κρατήθηκε για παράνομη είσοδο και εκδόθηκε εντολή μεταφοράς της στο Βέλγιο σύμφωνα με συμφωνία επανεισδοχής μεταξύ της Γαλλίας και του Βελγίου. Το ΔΕΕ αποφάσισε ότι η οδηγία για την επιστροφή εφαρμοζόταν σε υπηκόους τρίτων χωρών που βρέθηκαν για σύντομο μόνο χρονικό διάστημα στο έδαφος του κράτους μέλους. Διαπίστωσε ότι η οδηγία αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία που προβλέπει φυλάκιση λόγω παράνομης διαμονής, καθώς θα εμπόδιζε την εφαρμογή της διαδικασίας επιστροφής και θα καθυστερούσε την επιστροφή. Ωστόσο, το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι η οδηγία δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία που επιτρέπει

⁽⁴⁹²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2011, *Achughbabian κατά Préfet du Val-de-Marne* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-329/11, ECLI:EU:C:2011:807, σκέψεις 37-39 και 45.

⁽⁴⁹³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουνίου 2016, *Sélina Affum κατά Préfet du Pas-de-Calais* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-47/15, ECLI:EU:C:2016:408.

τη φυλάκιση ενός υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος έχει υποβληθεί σε διαδικασία επιστροφής και παραμένει στο έδαφος χωρίς λόγο που δικαιολογεί τη μη επιστροφή.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, βάσει του δεύτερου σκέλους του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ), τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης δύνανται να διατηρούν ένα πρόσωπο υπό κράτηση με σκοπό την απομάκρυνσή του, εφόσον έχει εκδοθεί σχετική διαταγή και υπάρχει ρεαλιστική προοπτική απομάκρυνσης. Η κράτηση είναι αυθαίρετη όταν δεν έχει ξεκινήσει ή δεν επιδιώκεται ενεργά καμία ουσιαστική «διαδικασία απελάσεως» σύμφωνα με την απαίτηση της δέουσας επιμέλειας.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Α. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽⁴⁹⁴⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια πολιτική που συνίστατο στη διατήρηση της πιθανής απομάκρυνσης του προσφεύγοντος «υπό ενεργό επανεξέταση» δεν μπορούσε να θεωρηθεί με βεβαιότητα ως ισοδύναμη εκκρεμούσας «διαδικασία[ς] απελάσεως» δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 1. Η κράτηση προφανώς δεν αποσκοπούσε στην αποτροπή παράνομης εισόδου, οπότε και κρίθηκε παράνομη.

7.4. Νόμιμη διαδικασία

Η κράτηση πρέπει να είναι νόμιμη, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, το δίκαιο της ΕΕ και την ΕΣΔΑ.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, τα κράτη μέλη της ΕΕ υποχρεούνται να θέτουν σε ισχύ νόμους, κανονισμούς και διοικητικές διατάξεις που διασφαλίζουν τη συμμόρφωση με την [οδηγία για την επιστροφή](#) (άρθρο 20). Ομοίως, η αναθεωρημένη [οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής](#) προβλέπει στο άρθρο 10 παράγραφος 4 ότι οι λόγοι κράτησης πρέπει να ορίζονται στην εθνική νομοθεσία. Ο [κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα](#) είναι, με τη σειρά του, άμεσα εφαρμόσιμος σε όλα τα κράτη μέλη.

⁽⁴⁹⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Α. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3455/05, 19 Φεβρουαρίου 2009, σκέψη 167.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 5 παράγραφος 1 προβλέπει ότι «[κ]ανείς δεν επιτρέπεται να στερηθεί την ελευθερία του» παρά μόνο «σύμφωνα με τη νόμιμη διαδικασία». Αυτό σημαίνει ότι το εθνικό δίκαιο πρέπει να προβλέπει ουσιαστικούς και διαδικαστικούς κανόνες, οι οποίοι να ορίζουν πότε και υπό ποιες περιστάσεις μπορεί ένα πρόσωπο να κρατείται.

Το άρθρο 5 δεν «παραπέμπει» απλώς «στο εθνικό δίκαιο» αλλά αφορά και την «ποιότητα του δικαίου», καθώς ορίζει ότι πρέπει να συνάδει με το κράτος δικαίου, έννοια εγγενή σε όλα τα άρθρα της ΕΣΔΑ. Για να διασφαλίζεται μια ορισμένη ποιότητα του δικαίου, αυτό πρέπει να είναι αρκετά προσιτό, ακριβές και προβλέψιμο στην εφαρμογή του ώστε να αποφεύγεται ο κίνδυνος αυθαιρεσίας. Οποιαδήποτε στέρηση της ελευθερίας πρέπει να συνάδει με τον σκοπό του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ ώστε να προστατεύεται ο ενδιαφερόμενος από την αυθαιρεσία ⁽⁴⁹⁵⁾.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Khlaifia και λοιποί κατά Ιταλίας* ⁽⁴⁹⁶⁾ αφορούσε τρεις Τυνήσιους υπηκόους που κρατήθηκαν σε κέντρο υποδοχής στη Λαμπεντούζα και, στη συνέχεια, σε αγκυροβολημένα πλοία εν αναμονή της απομάκρυνσής τους. Καμία δικαστική ή διοικητική πράξη δεν είχε εγκρίνει την κράτησή τους, ενώ το εθνικό νομικό πλαίσιο δεν παρείχε σαφή, προσβάσιμη ή προβλέψιμη νομική βάση για τη στέρηση της ελευθερίας τους. Επιπλέον, οι προσφεύγοντες δεν απολάμβαναν όλες τις διαδικαστικές εγγυήσεις που απαιτεί το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η κράτησή τους δεν ήταν «νόμιμη» κατά την έννοια του άρθρου 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ.

7.5. Αναγκαιότητα και αναλογικότητα

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 15 παράγραφος 5 της **οδηγίας για την επιστροφή** προβλέπει ότι «η κράτηση εξακολουθεί καθ' όλη τη χρονική περίοδο κατά την οποία πληρούνται οι όροι της παραγράφου 1 και είναι αναγκαία για να διασφαλισθεί η επιτυχής απομάκρυνση». Σε κάθε υπόθεση πρέπει να υπάρχουν σαφή και αδιάσειστα στοιχεία, και όχι απλώς ισχυρισμοί, που να αποδεικνύουν την αναγκαιότητα. Το άρθρο 15 παράγραφος 1 της οδηγίας αναφέρεται στην κράτηση με σκοπό την απομάκρυνση σε περιπτώσεις όπου υπάρχει κίνδυνος

⁽⁴⁹⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Amuur κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 19776/92, 25 Ιουνίου 1996, σκέψη 50· ΕΔΔΑ, *Dougoz κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 40907/98, 6 Μαρτίου 2001, σκέψη 55.

⁽⁴⁹⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Khlaifia και άλλοι κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), αριθ. 16483/12, 15 Δεκεμβρίου 2016.

διαφυγής, ο οποίος όμως πρέπει να βασίζεται σε «αντικειμενικά κριτήρια» (άρθρο 3 παράγραφος 7). Οι αποφάσεις δυνάμει της συγκεκριμένης οδηγίας θα πρέπει να λαμβάνονται κατά περίπτωση και να βασίζονται σε αντικειμενικά κριτήρια. Ένα πρόσωπο δεν μπορεί να τίθεται υπό κράτηση απλώς λόγω παράνομης διαμονής (αιτιολογική σκέψη 6). Ομοίως, το άρθρο 5 του [κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα](#) ορίζει ότι «η κράτηση διατηρείται για όσο το δυνατόν συντομότερο διάστημα» και μπορεί να επιβληθεί «μόνο ως έσχατη λύση εάν αποδεικνύεται αναγκαία βάσει ατομικής εκτίμησης κάθε υπόθεσης».

Το δίκαιο της ΕΕ προβλέπει τη στάθμιση παραγόντων όπως το αν η στέρηση της ελευθερίας είναι αναλογική προς τον επιδιωκόμενο στόχο ή αν η απομάκρυνση θα μπορούσε να εκτελεστεί επιτυχώς μέσω λιγότερο περιοριστικών μέτρων, όπως οι εναλλακτικές λύσεις αντί της κράτησης (άρθρο 15 παράγραφος 1 της οδηγίας για την επιστροφή και άρθρο 5 παράγραφος 1 του [κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα](#)) ⁽⁴⁹⁷⁾.

Η οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής επιτρέπει την κράτηση των αιτούντων άσυλο «εφόσον κρίνεται αναγκαίο, και κατόπιν ατομικής αξιολόγησης κάθε περίπτωσης» εάν δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστούν αποτελεσματικά άλλα λιγότερο περιοριστικά εναλλακτικά μέτρα (άρθρο 10 παράγραφος 2· βλ. επίσης αιτιολογική σκέψη 65 και άρθρο 44 παράγραφος 2 του [κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης](#)) ⁽⁴⁹⁸⁾.

Πέραν των ζητημάτων της νομιμότητας και των διαδικαστικών εγγυήσεων, η κράτηση πρέπει επίσης να συμμορφώνεται ουσιαστικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται από την ΕΣΔΑ και τον [Χάρτη](#) ⁽⁴⁹⁹⁾. Επιπλέον, οποιοσδήποτε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στην ελευθερία (άρθρο 6) πρέπει να είναι αναγκαίος και αναλογικός προς τον επιδιωκόμενο σκοπό (άρθρο 52 παράγραφος 1).

⁽⁴⁹⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Απριλίου 2011, *Hassen El Dridi, ή Soufi Karim*, C-61/11 PPU, ECLI:EU:C:2011:268, σκέψεις 29-62.

⁽⁴⁹⁸⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2020, *FMS και λοιποί κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság και Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, ECLI:EU:C:2020:367, σκέψεις 257-261.

⁽⁴⁹⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2011, *Achughbabian κατά Préfet du Val-de-Marne* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-329/11, ECLI:EU:C:2011:807, σκέψη 49.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 5 προβλέπει το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια. Δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ), δεν απαιτείται εξέταση της αναγκαιότητας προκειμένου να τεθεί υπό κράτηση πρόσωπο το οποίο προσπαθεί να εισέλθει στη χώρα παράνομα ή για το οποίο εκκρεμεί διαδικασία απομάκρυνσης ⁽⁵⁰⁰⁾. Αυτό διαφέρει από άλλες μορφές κράτησης που καλύπτονται από το άρθρο 5 παράγραφος 1, ειδικότερα αυτήν που αποσκοπεί στην αποτροπή διάπραξης αδικήματος ή απόδρασης [άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο γ)] ⁽⁵⁰¹⁾.

Το άρθρο 9 του ICCPR προβλέπει ότι οποιαδήποτε στέρηση της ελευθερίας η οποία επιβάλλεται σε πλαίσιο μετανάστευσης πρέπει να είναι νόμιμη, αναγκαία και αναλογική ⁽⁵⁰²⁾. Στη νομολογία της, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών έχει επανειλημμένα κρίνει ότι η κράτηση που διατάσσεται στο πλαίσιο μεταναστευτικών διαδικασιών πρέπει να είναι «εύλογη, αναγκαία και ανάλογη λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις», προκειμένου να συνάδει με το άρθρο 9 του ICCPR ⁽⁵⁰³⁾.

7.6. Αυθαιρεσία

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, η τήρηση του εθνικού δικαίου δεν αρκεί. Το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ απαιτεί επιπλέον να συνάδουν τα στερητικά της ελευθερίας μέτρα με τον σκοπό της προστασίας του ατόμου από την αυθαιρεσία ⁽⁵⁰⁴⁾. Είναι θεμελιώδης αρχή ότι καμία αυθαίρετη κράτηση δεν μπορεί να είναι σύμφωνη με το άρθρο 5

⁽⁵⁰⁰⁾ Η εξέταση της αναγκαιότητας της κράτησης μπορεί να εξακολουθεί να απαιτείται βάσει του εθνικού δικαίου. Βλ. ΕΔΔΑ, *Patrick Muzamba Oyaw κατά Βελγίου* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 23707/15, 28 Φεβρουαρίου 2017, σκέψη 36· και ΕΔΔΑ, *J.R. και λοιποί κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 22696/16, 25 Ιανουαρίου 2018, σκέψη 111.

⁽⁵⁰¹⁾ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008, σκέψη 72.

⁽⁵⁰²⁾ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, *General Comment No. 35 – Article 9 (Liberty and security of person)*, 16 Δεκεμβρίου 2014.

⁽⁵⁰³⁾ Βλ., π.χ., Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, *M.M.M. κ.ά. κατά Αυστραλίας*, ανακοίνωση αριθ. 2136/2012, απόψεις της 25ης Ιουλίου 2013, σκέψη 10.3· *M.G.C. κατά Αυστραλίας*, ανακοίνωση αριθ. 1875/2009, απόψεις της 26ης Μαρτίου 2015, σκέψη 11.5· *F.J. κ.ά. κατά Αυστραλίας*, ανακοίνωση αριθ. 2233/2013, απόψεις της 22ας Μαρτίου 2016, σκέψη 10.3.

⁽⁵⁰⁴⁾ ΕΔΔΑ, *S., V. και A. κατά Δανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 35553/12, 36678/12 και 36711/12, 22 Οκτωβρίου 2018, σκέψη 74.

παράγραφος 1. Η έννοια της «αυθαιρεσίας» δεν ταυτίζεται απλώς με τη μη συμμόρφωση με το εθνικό δίκαιο· μια νόμιμη κατά το εθνικό δίκαιο κράτηση δεν αποκλείεται να είναι αυθαίρετη και, ως εκ τούτου, αντίθετη προς την ΕΣΔΑ ⁽⁵⁰⁵⁾.

Για να μη θεωρηθεί αυθαίρετη, η κράτηση δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) πρέπει να πραγματοποιείται καλή τη πίστει: πρέπει να συνδέεται στενά με τον λόγο κράτησης που έχει προσδιορίσει και επικαλείται η κυβέρνηση· ο τόπος και οι συνθήκες κράτησης θα πρέπει να είναι κατάλληλα· και η διάρκεια της κράτησης δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τη διάρκεια που απαιτείται εύλογα για τον επιδιωκόμενο σκοπό ⁽⁵⁰⁶⁾. Η ταχύτητα με την οποία τα εθνικά δικαστήρια αντικαθιστούν μια εντολή κράτησης που είτε έχει λήξει ή έχει διαπιστωθεί ότι είναι εσφαλμένη είναι ένα άλλο στοιχείο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όταν αξιολογείται αν η κράτηση θεωρείται αυθαίρετη ⁽⁵⁰⁷⁾. Οι σχετικές διαδικασίες πρέπει να διεξάγονται με τη δέουσα επιμέλεια και πρέπει να υπάρχει ρεαλιστική προοπτική απομάκρυνσης. Το τι θεωρείται αυθαίρετο εξαρτάται από τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Rusu κατά Αυστρίας* ⁽⁵⁰⁸⁾, η προσφεύγουσα συνελήφθη κατά την προσπάθειά της να φύγει από την Αυστρία διότι είχε εισέλθει παράνομα στη χώρα χωρίς έγκυρο διαβατήριο και θεώρηση εισόδου και διότι δεν διέθετε τα απαραίτητα μέσα διαβίωσης προκειμένου να παραμείνει στην Αυστρία. Για αυτούς τους λόγους, οι αρχές θεώρησαν ότι, εάν αφηνόταν ελεύθερη, θα διέφευγε προκειμένου να αποφύγει τις διαδικασίες. Το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι η κράτηση ενός προσώπου αποτελούσε σοβαρό μέτρο, καθώς και ότι σε ένα πλαίσιο όπου κρίνεται αναγκαία για την επίτευξη ενός δεδομένου σκοπού, η κράτηση θα ήταν αυθαίρετη εκτός εάν μπορούσε να αιτιολογηθεί ως ύστατο μέσο κατόπιν της εξέτασης άλλων, λιγότερο σοβαρών μέτρων, τα οποία θα είχαν κριθεί ανεπαρκή για την προστασία του προσώπου ή του δημόσιου συμφέροντος. Το σκεπτικό των

⁽⁵⁰⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008, σκέψη 67· ΕΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3455/05, 19 Φεβρουαρίου 2009, σκέψη 164.

⁽⁵⁰⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 10486/10, 20 Δεκεμβρίου 2011, σκέψεις 117-119.

⁽⁵⁰⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Minjat κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 38223/97, 28 Οκτωβρίου 2003, σκέψεις 46-48· ΕΔΔΑ, *Khudoyorov κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 6847/02, 8 Νοεμβρίου 2005, σκέψεις 136-137.

⁽⁵⁰⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Rusu κατά Αυστρίας*, προσφυγή αριθ. 34082/02, 2 Οκτωβρίου 2008, σκέψη 58.

αρχών για την κράτηση της προσφεύγουσας ήταν ανεπαρκές και η κράτηση της περιείχε ένα στοιχείο αυθαιρεσίας, οπότε συνιστούσε παράβαση του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *H.A. και λοιποί κατά Ελλάδα* ⁽⁵⁰⁹⁾, οι προσφεύγοντες —εννέα ασυνόδευτα παιδιά— συνελήφθησαν στην Ελλάδα λόγω έλλειψης εγγράφων διαμονής και ταυτοποίησης και τέθηκαν υπό προστατευτική φύλαξη σε αστυνομικά τμήματα. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, καθώς η ελληνική νομοθεσία για την προστατευτική φύλαξη δεν καθόριζε μέγιστες προθεσμίες, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε αυθαίρετες καταστάσεις στις οποίες η στέρηση της ελευθερίας των παιδιών θα μπορούσε να διαρκέσει για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

7.6.1. Καλή πίστη

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, η κράτηση μπορεί να θεωρηθεί αυθαίρετη όταν οι αρχές κράτησης δεν ενεργούν καλόπιστα. Κατά συνέπεια, όταν υπάρχει στοιχείο κακής πίστης ή δόλου εκ μέρους των αρχών (για παράδειγμα, όταν οι εθνικές αρχές λαμβάνουν μια συνειδητή απόφαση να παραπλανήσουν τους υπηκόους τρίτων χωρών για να διευκολύνουν την απομάκρυνσή τους), αυτές παραβιάζουν το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ ⁽⁵¹⁰⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Longa Yonkeu κατά Λετονίας* ⁽⁵¹¹⁾, το ΕΔΔΑ απέρριψε το επιχείρημα της κυβέρνησης ότι η κρατική υπηρεσία συνοριοφυλακής έλαβε γνώση της αναστολής της απομάκρυνσης του προσφεύγοντος δύο ημέρες αφότου αυτός είχε απομακρυνθεί. Επί τέσσερις ημέρες οι αρχές γνώριζαν ότι ο προσφεύγων είχε υποβάλει αίτηση ασύλου για ανθρωπιστικούς λόγους, καθώς είχαν λάβει αντίγραφο της αίτησής του. Επιπλέον, δυνάμει του εθνικού δικαίου, ο προσφεύγων είχε το καθεστώς του αιτούντος άσυλο από την ημερομηνία υποβολής της αίτησής του, γεγονός που δεν

⁽⁵⁰⁹⁾ ΕΔΔΑ, *H.A. και λοιποί κατά Ελλάδα*, προσφυγή αριθ. 19951/16, 28 Φεβρουαρίου 2019. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *T.S. και M.S. κατά Ελλάδα*, προσφυγή αριθ. 15008/19, 3 Οκτωβρίου 2024.

⁽⁵¹⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Čonka κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 51564/99, 5 Φεβρουαρίου 2002· ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008· ΕΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3455/05, 19 Φεβρουαρίου 2009. ΕΔΔΑ, *J.N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 37289/12, 19 Μαΐου 2016.

⁽⁵¹¹⁾ ΕΔΔΑ, *Longa Yonkeu κατά Λετονίας*, προσφυγή αριθ. 57229/09, 15 Νοεμβρίου 2011, σκέψη 143.

επέτρεπε την απομάκρυνσή του. Κατά συνέπεια, η κρατική υπηρεσία συνοριοφυλακής δεν ενήργησε καλόπιστα απομακρύνοντας τον προσφεύγοντα πριν εξεταστεί από την αρμόδια εθνική αρχή η αίτησή του για χορήγηση ασύλου για ανθρωπιστικούς λόγους. Ως εκ τούτου, η κράτησή του για τον συγκεκριμένο σκοπό ήταν αυθαίρετη.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *A.D. κατά Μάλτας* ⁽⁵¹²⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η κράτηση υποτιθέμενου ανηλίκου για διάστημα τεσσαρισημίσι μηνών, χωρίς να έχει ληφθεί οριστική απόφαση σχετικά με την εκτίμηση της ηλικίας του και χωρίς να έχει διαπιστωθεί ότι η κράτηση αποτελούσε έσχατο μέτρο, για το οποίο δεν υπήρχε διαθέσιμη εναλλακτική, εγείρει αμφιβολίες ως προς την καλή πίστη των αρχών και, κατά συνέπεια, συνιστά παραβίαση του άρθρου 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ.

7.6.2. Δέουσα επιμέλεια

Το δίκαιο της ΕΕ και η ΕΣΔΑ προβλέπουν την αρχή ότι το κράτος μέλος πρέπει να ενεργεί με τη δέουσα επιμέλεια όταν προβαίνει στην κράτηση προσώπων για τα οποία εκκρεμεί διαδικασία απομάκρυνσης.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 15 παράγραφος 1 της [οδηγίας για την επιστροφή](#) προβλέπει ότι η κράτηση πρέπει να διατηρείται μόνο καθόσον χρόνο η διαδικασία απομάκρυνσης εξελίσσεται και εκτελείται με τη δέουσα επιμέλεια. Ομοίως, πρόβλεψη περί δέουσας επιμέλειας περιέχεται στο άρθρο 5 παράγραφος 4 του κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, καθώς και για τους αιτούντες άσυλο στην αιτιολογική σκέψη 29 και το άρθρο 11 παράγραφος 1 της [οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής](#) και στο άρθρο 44 παράγραφος 3 του [κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης](#).

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, η κράτηση βάσει του δεύτερου σκέλους του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) δικαιολογείται μόνο εφόσον βρίσκονται σε εξέλιξη διαδικασίες απομάκρυνσης. Εάν οι διαδικασίες αυτές δεν διεξάγονται με τη δέουσα επιμέλεια, η κράτηση παύει να είναι επιτρεπτή δυνάμει της ΕΣΔΑ ⁽⁵¹³⁾.

⁽⁵¹²⁾ ΕΔΔΑ, *A.D. κατά Μάλτας*, προσφυγή αριθ. 12427/22, 17 Οκτωβρίου 2023. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *J.B. και άλλοι κατά Μάλτας*, προσφυγή αριθ. 1766/23, 22 Οκτωβρίου 2024· ΕΔΔΑ, *Abdullahi Elmi και Aweys Abubakar κατά Μάλτας*, προσφυγές αριθ. 25794/13 και 28151/13, 22 Νοεμβρίου 2016.

⁽⁵¹³⁾ ΕΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22414/93, 15 Νοεμβρίου 1996, σκέψη 113· ΕΔΔΑ, *A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3455/05, 19 Φεβρουαρίου 2009, σκέψη 164· ΕΔΔΑ, *Amie και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 58149/08, 12 Φεβρουαρίου 2013, σκέψη 72.

Τα κράτη μέλη πρέπει επομένως να καταβάλλουν ενεργή προσπάθεια για την οργάνωση μιας απομάκρυνσης, είτε προς τη χώρα καταγωγής είτε προς τρίτη χώρα. Στην πράξη, τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν συγκεκριμένα μέτρα και να παρέχουν αποδείξεις —όχι απλώς να βασίζονται στις δικές τους δηλώσεις— σχετικά με τις προσπάθειες που καταβάλλονται για την εξασφάλιση της εισδοχής, για παράδειγμα σε περιπτώσεις όπου οι αρχές του κράτους υποδοχής καθυστερούν ιδιαίτερα στην ταυτοποίηση των υπηκόων τους.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Η.Α. κατά Ελλάδας* ⁽⁵¹⁴⁾, ο προσφεύγων ήταν Ιρανός υπήκοος ο οποίος έφτασε στην Ελλάδα. Αφού συνελήφθη από την αστυνομία, διατάχθηκε να επιστρέψει στην Τουρκία, ωστόσο η Τουρκία δεν τον έκανε δεκτό. Εν αναμονή της απέλασής του, ο προσφεύγων τέθηκε υπό κράτηση για μεγάλο χρονικό διάστημα. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι οι ελληνικές αρχές δεν είχαν ενεργήσει με τη δέουσα επιμέλεια, καθώς δεν έλαβαν μέτρα για να πραγματοποιήσουν την απέλαση για πέντε μήνες μετά την άρνηση της Τουρκίας να κάνει δεκτό τον προσφεύγοντα. Αυτό συνιστούσε παράβαση του άρθρου 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ.

7.6.3. Ρεαλιστική προοπτική απομάκρυνσης

Δυνάμει τόσο του δικαίου της ΕΕ όσο και της ΕΣΔΑ, η κράτηση θεωρείται δικαιολογημένη μόνο εφόσον υπάρχει εύλογη ή ρεαλιστική προοπτική απομάκρυνσης εντός εύλογου χρονικού διαστήματος.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, όταν καθίσταται πρόδηλο ότι δεν υφίσταται πλέον εύλογη προοπτική απομάκρυνσης, η κράτηση παύει να δικαιολογείται και το συγκεκριμένο πρόσωπο αφήνεται αμέσως ελεύθερο (άρθρο 15 παράγραφος 4 της *οδηγίας για την επιστροφή* και άρθρο 5 παράγραφος 4 του *κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα*). Όταν υπάρχουν εμπόδια ως προς την απομάκρυνση, όπως η αρχή της μη επαναπροώθησης (άρθρο 5 της *οδηγίας για την επιστροφή* και άρθρο 4 παράγραφος 3 του *κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα*), κανονικά δεν υφίστανται εύλογες προοπτικές απομάκρυνσης.

⁽⁵¹⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Η.Α. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 58424/11, 21 Ιανουαρίου 2016. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Singh κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*, προσφυγή αριθ. 60538/00, 25 Ιανουαρίου 2005· ΕΔΔΑ, *Mikolenko κατά Εσθονίας*, προσφυγή αριθ. 10664/05, 8 Οκτωβρίου 2009· ΕΔΔΑ, *Μ. και άλλοι κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 41416/08, 26 Ιουλίου 2011· ΕΔΔΑ, *Shiksayton κατά Σλοβακίας*, προσφυγές αριθ. 56751/16 και 33762/17, 10 Δεκεμβρίου 2020.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Kadzoev* ⁽⁵¹⁵⁾, το ΔΕΚ έκρινε ότι, κατά την εξέταση της νομιμότητας της κράτησης από το εθνικό δικαστήριο, έπρεπε να υπάρχει πραγματική προοπτική επιτυχούς απομάκρυνσης προκειμένου να γίνει δεκτό ότι υπήρχε εύλογη προοπτική απομάκρυνσης. Αυτή η εύλογη προοπτική δεν υπήρχε καθώς δεν φαινόταν πιθανό ο ενδιαφερόμενος να γίνει δεκτός σε τρίτη χώρα ⁽⁵¹⁶⁾.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, πρέπει να υπάρχουν ρεαλιστικές προοπτικές απέλασης.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Al Husin κατά Βοσνίας και Ερζεγοβίνης (αριθ. 2)* ⁽⁵¹⁷⁾ αφορούσε Σύριο πολίτη ο οποίος τέθηκε υπό κράτηση για λόγους εθνικής ασφάλειας. Για τον αιτούντα εκδόθηκε εντολή απομάκρυνσης η οποία όριζε ότι, εάν δεν αποχωρήσει οικειοθελώς, θα εκδοθεί πρόσθετη εντολή απομάκρυνσης στην οποία θα αναφέρεται η χώρα προορισμού για την απομάκρυνσή του. Ο αιτών παρέμεινε υπό κράτηση για λόγους εθνικής ασφάλειας για τέσσερα έτη. Περισσότερες από 40 χώρες κλήθηκαν να κάνουν δεκτό τον προσφεύγοντα, ωστόσο καμία δεν ανταποκρίθηκε. Ο προσφεύγων απέφυγε ελεύθερος έπειτα από οκτώ έτη συνεχούς κράτησης. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι το άρθρο 5 παράγραφος 1 είχε παραβιαστεί διότι οι λόγοι κράτησης δεν εξακολούθησαν να ισχύουν καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησης λόγω της έλλειψης ρεαλιστικής προοπτικής όσον αφορά την εκτέλεση της απόφασης απέλασης.

7.6.4. Μέγιστη διάρκεια κράτησης

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 11 παράγραφος 1 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής και το άρθρο 44 παράγραφος 3 του κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης ορίζουν ότι η κράτηση αιτούντων άσυλο πρέπει να έχει τη μικρότερη δυνατή διάρκεια. Ισχύουν στενές προθεσμίες για την κατάθεση και απάντηση σε αιτήματα μεταφοράς όταν οι αιτούντες άσυλο κρατούνται στο πλαίσιο της διαδικασίας Δουβλίνου.

⁽⁵¹⁵⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Νοεμβρίου 2009, *Said Shamilovich Kadzoev (Huchbarov)* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-357/09 PPU, ECLI:EU:C:2009:741, σκέψεις 65-66.

⁽⁵¹⁶⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουνίου 2014, *Bashir Mohamed Ali Mahdi*, C-146/14 PPU, ECLI:EU:C:2014:1320, σκέψεις 59-60.

⁽⁵¹⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Al Husin κατά Βοσνίας και Ερζεγοβίνης (αριθ. 2)*, προσφυγή αριθ. 10112/16, 25 Ιουνίου 2019. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Mikolenko κατά Εσθονίας*, προσφυγή αριθ. 10664/05, 8 Οκτωβρίου 2009.

Σύμφωνα με το άρθρο 15 παράγραφος 1 της οδηγίας για την επιστροφή και άρθρο 5 παράγραφος 4 του κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα θα πρέπει και η κράτηση προσώπων που βρίσκονται σε διαδικασίες επιστροφής να έχει τη μικρότερη δυνατή διάρκεια. Η διαδικασία επιστροφής στα σύνορα και, κατ' επέκταση, η κράτηση των προσώπων που υπάγονται σε αυτήν μπορεί να έχει μέγιστη διάρκεια δώδεκα εβδομάδων. Εάν το διάστημα αυτό λήξει χωρίς να έχει εκτελεστεί η απόφαση επιστροφής, ο κανονισμός παύει να εφαρμόζεται, και η διαδικασία επιστροφής συνεχίζεται σύμφωνα με την οδηγία για την επιστροφή (άρθρο 4 παράγραφος 4 του κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα). Η οδηγία για την επιστροφή προβλέπει επίσης μέγιστη διάρκεια κράτησης έως έξι μήνες, η οποία δύναται να παραταθεί κατά δώδεκα μήνες σε εξαιρετικές περιπτώσεις, και συγκεκριμένα σε περιπτώσεις μη συνεργασίας ή όταν υπάρχουν εμπόδια στην εξασφάλιση ταξιδιωτικών εγγράφων (άρθρο 15 παράγραφοι 5 και 6 της οδηγίας για την επιστροφή). Ως προϋπόθεση για κατ' εξαίρεση παρατάσεις, οι αρχές πρέπει να έχουν προηγουμένως καταβάλει κάθε εύλογη προσπάθεια για την απομάκρυνση του προσώπου. Δεν υπάρχει δυνατότητα κράτησης εφόσον έχει παρέλθει η εξάμηνη περίοδος και, σε ειδικές περιπτώσεις, οι επιπλέον δωδεκάμηνες περίοδοι.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Kadzoev* ⁽⁵¹⁸⁾, το ΔΕΚ έκρινε ότι είναι σαφές ότι, όταν έχει συμπληρωθεί ο μέγιστος χρόνος κράτησης τον οποίο προβλέπει το άρθρο 15 παράγραφος 6 της οδηγίας για την επιστροφή, δεν τίθεται πλέον το ζήτημα αν υπάρχει ή όχι εύλογη προοπτική απομάκρυνσης κατά την έννοια του άρθρου 15 παράγραφος 4. Στην περίπτωση αυτή, ο ενδιαφερόμενος πρέπει να αφεθεί αμέσως ελεύθερος.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *FMS και λοιποί* ⁽⁵¹⁹⁾, το ΔΕΕ παρείχε διευκρινίσεις σχετικά με τη διάρκεια της κράτησης βάσει τόσο του κεκτημένου της ΕΕ για το άσυλο όσο και του κεκτημένου για την επιστροφή. Παρότι το άρθρο 9 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής δεν απαιτεί από τα κράτη μέλη να προβλέπουν μέγιστη διάρκεια κατά την κράτηση αιτούντων διεθνή προστασία, το εθνικό τους δίκαιο πρέπει να διασφαλίσει ότι η κράτηση διαρκεί μόνο για όσο διάστημα εξακολουθεί να ισχύει ο λόγος κράτησης. Αντιθέτως, σε

⁽⁵¹⁸⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Νοεμβρίου 2009, *Said Shamilovich Kadzoev (Huchbarov)* (τημήμα μείζονος συνθέσεως), C-357/09 PPU, ECLI:EU:C:2009:741, σκέψη 60.

⁽⁵¹⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2020, *FMS και λοιποί κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság και Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság* (τημήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, ECLI:EU:C:2020:367, σκέψεις 262-265 και 278-280.

περιπτώσεις κράτησης πριν από την απομάκρυνση σύμφωνα με το άρθρο 15 της οδηγίας για την επιστροφή, η παρατεταμένη κράτηση δεν μπορεί ποτέ να υπερβεί τους 18 μήνες και μπορεί να διατηρείται μόνο καθόσον χρόνο η διαδικασία απομάκρυνσης εξελίσσεται και εκτελείται με τη δέουσα επιμέλεια.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) δεν προβλέπει μέγιστες προθεσμίες για την κράτηση που σχετίζεται με τη μετανάστευση. Η επιτρεπόμενη διάρκεια κράτησης για τους σκοπούς του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της ΕΣΔΑ εξαρτάται από την εξέταση του εθνικού δικαίου σε συνδυασμό με την αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης ⁽⁵²⁰⁾. Οι προθεσμίες αποτελούν βασική συνιστώσα ενός σαφούς και προβλέψιμου δικαίου που διέπει τα μέτρα στέρησης της ελευθερίας.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Louled Massoud κατά Μάλτας* ⁽⁵²¹⁾, ένας Αλγερινός υπήκοος τοποθετήθηκε σε κέντρο κράτησης για διάστημα λίγο μεγαλύτερο των 18 μηνών με σκοπό την απομάκρυνσή του. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο προσφεύγων αρνήθηκε να συνεργαστεί και οι αλγερινές αρχές δεν ήταν διατεθειμένες να του χορηγήσουν τα απαραίτητα ταξιδιωτικά έγγραφα. Διαπιστώνοντας παράβαση του άρθρου 5 παράγραφος 1, το ΕΔΔΑ εξέφρασε σοβαρές αμφιβολίες σχετικά με το αν οι λόγοι για την κράτηση του προσφεύγοντος, ήτοι η προσδοκώμενη απομάκρυνσή του, εξακολουθούσαν να ισχύουν καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησής του. Οι αμφιβολίες αυτές αφορούσαν το άνω των 18 μηνών διάστημα που παρήλθε μετά την απόρριψη της αίτησής του για χορήγηση ασύλου, την προφανή έλλειψη ρεαλιστικής προοπτικής για την απέλασή του και την πιθανότητα να μην εκτελέσουν οι εθνικές αρχές τις διαδικασίες με τη δέουσα επιμέλεια. Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων δεν είχε τη δυνατότητα πραγματικής προσφυγής προκειμένου να αμφισβητήσει τη νομιμότητα και τη διάρκεια της κράτησής του.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Auad κατά Βουλγαρίας* ⁽⁵²²⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η διάρκεια της κράτησης δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τη διάρκεια που ευλόγως απαιτείται για τον επιδιωκόμενο σκοπό. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι παρόμοια άποψη είχε εκφραστεί και από το ΔΕΚ όσον αφορά το άρθρο 15

⁽⁵²⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Auad κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 46390/10, 11 Οκτωβρίου 2011, σκέψη 128.

⁽⁵²¹⁾ ΕΔΔΑ, *Louled Massoud κατά Μάλτας*, προσφυγή αριθ. 24340/08, 27 Ιουλίου 2010.

⁽⁵²²⁾ ΕΔΔΑ, *Auad κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 46390/10, 11 Οκτωβρίου 2011.

της οδηγίας για την επιστροφή στην υπόθεση *Kadzoev*. Το Δικαστήριο τόνισε ότι, σε αντίθεση με το άρθρο 15 της οδηγίας για την επιστροφή, το άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της ΕΣΔΑ δεν προβλέπει μέγιστες προθεσμίες. Το αν η διάρκεια των διαδικασιών απομάκρυνσης μπορεί να επηρεάσει τη νομιμότητα της κράτησης δυνάμει της συγκεκριμένης διάταξης εξαρτάται, επομένως, αποκλειστικά από τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε υπόθεσης.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Azimov κατά Ρωσίας* ⁽⁵²³⁾, ο προσφεύγων παρέμεινε σε προαναχωρησιακή κράτηση για περισσότερο από 18 μήνες, χωρίς να προβλέπεται ανώτατο χρονικό όριο, μετά την έκδοση προσωρινού μέτρου από το ΕΔΔΑ που ανέστειλε την απομάκρυνσή του. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η αναστολή των εθνικών διαδικασιών λόγω της προσωρινής αυτής απόφασης δεν μπορεί να οδηγήσει σε κατάσταση κατά την οποία ο προσφεύγων παραμένει υπό κράτηση για παράλογα μεγάλο χρονικό διάστημα.

7.7. Κράτηση ατόμων με συγκεκριμένες ανάγκες

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 24 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής και το άρθρο 3 παράγραφος 9 της οδηγίας για την επιστροφή απαριθμούν τα πρόσωπα που θεωρούνται ευάλωτα (βλ. κεφάλαιο 9). Καμία από τις δύο νομικές πράξεις δεν αποκλείει την κράτηση ευάλωτων προσώπων, αλλά, όταν αυτά τίθενται υπό κράτηση, το άρθρο 11 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής, όπως και το άρθρο 16 παράγραφος 3 και το άρθρο 17 της οδηγίας για την επιστροφή απαιτούν να δίδεται προσοχή στην ιδιαίτερη κατάστασή τους. Οι διατάξεις αυτές της οδηγίας για την επιστροφή εφαρμόζονται επίσης και στη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα (σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 9 και το άρθρο 4 παράγραφος 3 του κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα).

Αμφότερες οι οδηγίες τονίζουν ότι τα παιδιά πρέπει να κρατούνται μόνο ως έσχατη λύση και μόνο εάν δεν μπορούν να εφαρμοστούν αποτελεσματικά λιγότερο αυστηρά μέτρα. Η κράτηση πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο σύντομη. Θα πρέπει να καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ώστε να αποφυλακιστούν οι κρατούμενοι και να μεταφερθούν σε κατάλυμα κατάλληλο για παιδιά. Δυνάμει της

⁽⁵²³⁾ ΕΔΔΑ, *Azimov κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 67474/11, 18 Απριλίου 2013. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Komissarov κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*, προσφυγή αριθ. 20611/17, 3 Φεβρουαρίου 2022.

οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής, τα ασυνόδευτα παιδιά που ζητούν άσυλο μπορούν να κρατούνται μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις και δεν πρέπει ούτε να κρατούνται σε σωφρονιστικά ιδρύματα (άρθρο 13 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής). Ασυνόδευτα παιδιά που κρατούνται εν αναμονή της απομάκρυνσής τους πρέπει να τοποθετούνται σε ιδρύματα με προσωπικό και εγκαταστάσεις που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των προσώπων της ηλικίας τους (άρθρο 17 της οδηγίας για την επιστροφή) ⁽⁵²⁴⁾. Η **οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής** ρυθμίζει τον τρόπο τοποθέτησης των ασυνόδευτων ανηλίκων και απαιτεί από τα κράτη μέλη να διατηρούν τα αδέρφια μαζί και να περιορίζουν στο ελάχιστο οποιαδήποτε αλλαγή στέγασης (άρθρο 27 παράγραφος 9). Τα κράτη μέλη οφείλουν να ξεκινούν την αναζήτηση των μελών της οικογένειας το συντομότερο δυνατό (άρθρο 27 παράγραφος 10). Τέλος, τα άτομα που εργάζονται με παιδιά πρέπει να λαμβάνουν αρχική, συνεχή και κατάλληλη εκπαίδευση σχετικά με τα δικαιώματα και τις ανάγκες των παιδιών (άρθρο 26 παράγραφος 6 της **οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής** και άρθρο 33 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης).

Η **οδηγία για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων** (οδηγία 2011/36/ΕΕ), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία (ΕΕ) 2024/1712, προβλέπει υποχρέωση συνδρομής και στήριξης των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, όπως παροχή κατάλληλης και ασφαλούς στέγης (άρθρο 11), παρότι δεν απαγορεύει πλήρως την κράτησή τους.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έχει εξετάσει υποθέσεις μετανάστευσης που σχετίζονται με κράτηση παιδιών και προσώπων με προβλήματα υγείας.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *R.R. και λοιποί κατά Ουγγαρίας* ⁽⁵²⁵⁾, το ΕΔΔΑ εξέτασε την κράτηση μιας οικογένειας πέντε ατόμων (πατέρα, εγκύου μητέρας και τριών ανήλικων τέκνων) υπό το φως των άρθρων 3 και 5 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η κράτηση της οικογένειας, η οποία διήρκεσε σχεδόν τέσσερις μήνες, παραβίασε το άρθρο 5, καθώς ουδέποτε εκδόθηκε επίσημη απόφαση κράτησης και, ως εκ τούτου, η κράτηση δεν ήταν νόμιμη και δεν μπορούσε να προσβληθεί. Κατά την εξέταση των συνθηκών κράτησης, λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες ανάγκες της εγκύου μητέρας και των

⁽⁵²⁴⁾ Για περισσότερα, βλ. FRA, *European legal and policy framework on immigration detention of children*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2017.

⁽⁵²⁵⁾ ΕΔΔΑ, *R.R. και άλλοι κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 36037/17, 2 Μαρτίου 2021. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Μ.Α. και άλλοι κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 58680/18, 5 Οκτωβρίου 2023· ΕΔΔΑ, *Ο.Ο. κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 53528/19, 5 Οκτωβρίου 2023· ΕΔΔΑ, *Ρ.Σ. και Α.Μ. κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 53272/17, 5 Οκτωβρίου 2023.

ανήλικων τέκνων, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η κράτηση παραβίασε το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Αυτό διότι, μεταξύ άλλων, δεν πραγματοποιήθηκε εξατομικευμένη αξιολόγηση των αναγκών τους, δεν παρασχέθηκε ψυχολογική υποστήριξη στη μητέρα, η οποία αντιμετώπιζε προβλήματα ψυχικής υγείας, και οι συνθήκες διαβίωσης δεν ήταν κατάλληλες για την κράτηση παιδιών για παρατεταμένο χρονικό διάστημα.

Όσον αφορά την κράτηση προσώπων με συγκεκριμένες ανάγκες το Δικαστήριο έκρινε ότι η κράτησή τους σε εγκαταστάσεις που δεν είναι εξοπλισμένες ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους είναι αυθαίρετη και παραβιάζει το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ ενώ, σε ορισμένες περιπτώσεις, εγείρει ζητήματα και ως προς το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ ⁽⁵²⁶⁾. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι οι αιτούντες άσυλο βρίσκονται σε ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση σε περίπτωση κράτησης και όσον αφορά τις συνθήκες στις οποίες κρατούνται ⁽⁵²⁷⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου* ⁽⁵²⁸⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η κράτηση ασυνόδευτου ανήλικου αιτούντος άσυλο σε κέντρο κράτησης ενηλίκων συνιστά παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Muskhadzhiyeva κατά Βελγίου* ⁽⁵²⁹⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η κράτηση τεσσάρων παιδιών από την Τσετσενία εν αναμονή της μεταφοράς τους δυνάμει του κανονισμού του Δουβλίνου σε εγκαταστάσεις μη εξοπλισμένες για τις συγκεκριμένες ανάγκες παιδιών συνιστούσε παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Στην υπόθεση *Α.Μ. και άλλοι κατά*

⁽⁵²⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 13178/03, 12 Οκτωβρίου 2006· ΕΔΔΑ, *Muskhadzhiyeva και λοιποί κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 41442/07, 19 Ιανουαρίου 2010· ΕΔΔΑ, *Kanagaratnam και λοιποί κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 15297/09, 13 Δεκεμβρίου 2011· ΕΔΔΑ, *Ρορον κατά Γαλλίας*, προσφυγές αριθ. 39472/07 και 39474/07, 19 Ιανουαρίου 2012· ΕΔΔΑ, *Μ.Σ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 24527/08, 3 Μαΐου 2012· ΕΔΔΑ, *Price κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 33394/96, 10 Ιουλίου 2001.

⁽⁵²⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Σ.Δ. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 53541/07, 11 Ιουνίου 2009· ΕΔΔΑ, *Μ.Σ.Σ. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011.

⁽⁵²⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 13178/03, 12 Οκτωβρίου 2006. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Darboe και Camara κατά Ιταλίας*, προσφυγή αριθ. 5797/17, 21 Ιουλίου 2022.

⁽⁵²⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Muskhadzhiyeva και λοιποί κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 41442/07, 19 Ιανουαρίου 2010. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Ρορον κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 39472/07 και 39474/07, 19 Ιανουαρίου 2012.

Γαλλίας⁽⁵³⁰⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, ακόμη και όταν οι συνθήκες κράτησης είναι κατάλληλες, η κράτηση παιδιών που υπερβαίνει σύντομο χρονικό διάστημα μπορεί να οδηγήσει σε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *S.F. και λοιποί κατά Βουλγαρίας*⁽⁵³¹⁾, το ΕΔΔΑ εξέτασε την κράτηση οικογένειας με τρία παιδιά σε κέντρο κράτησης της μεθοριακής αστυνομίας και τη διάρκεια της παραμονής τους. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι η κράτηση παιδιών μεταναστών, είτε συνοδεύονται είτε όχι, εγείρει ειδικά ζητήματα, καθώς τα παιδιά είναι εξαιρετικά ευάλωτα και έχουν συγκεκριμένες ανάγκες. Ανεξάρτητα από τη διάρκεια της κράτησης, οι συνθήκες στο κέντρο κράτησης της αστυνομίας δεν ήταν κατάλληλες για παιδιά. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε, ως εκ τούτου, παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Bilalova και λοιποί κατά Πολωνίας*⁽⁵³²⁾, οι προσφεύγοντες, Ρώσοι υπήκοοι τσετσενικής καταγωγής (μια γυναίκα με τα πέντε της παιδιά), κατήγγειλαν ότι η τοποθέτηση των παιδιών σε κέντρο κράτησης πριν από την απομάκρυνση ήταν παράνομη. Το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι, καταρχήν, ο περιορισμός μικρών παιδιών σε τέτοιες δομές θα πρέπει να αποφεύγεται και ότι μόνο η βραχυπρόθεσμη τοποθέτηση υπό κατάλληλες συνθήκες θα μπορούσε να είναι συμβατή με την ΕΣΔΑ, υπό την προϋπόθεση, ωστόσο, ότι οι αρχές απέδειξαν ότι κατέφυγαν σε αυτό το μέτρο ως έσχατη λύση μόνο αφού εξέτασαν ειδικά λιγότερο αυστηρά μέτρα και διαπίστωσαν ότι δεν υπήρχε κανένα διαθέσιμο⁽⁵³³⁾. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρχαν επαρκή στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι οι εθνικές αρχές είχαν διενεργήσει τέτοια αξιολόγηση και ότι δεν είχαν ληφθεί μέτρα για τον περιορισμό της διάρκειας της κράτησης. Ως εκ τούτου, η κράτηση των παιδιών συνιστούσε παράβαση του άρθρου 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ. Η μη συνεκτίμηση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού και η παράλειψη

⁽⁵³⁰⁾ ΕΔΔΑ, *A.M. και άλλοι κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 24587/12, 12 Ιουλίου 2016.

⁽⁵³¹⁾ ΕΔΔΑ, *S.F. και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 8138/16, 7 Δεκεμβρίου 2017.

⁽⁵³²⁾ ΕΔΔΑ, *Bilalova και λοιποί κατά Πολωνίας*, προσφυγή αριθ. 23685/14, 26 Μαρτίου 2020.

⁽⁵³³⁾ Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *M.H. και S.B. κατά Ουγγαρίας*, προσφυγές αριθ. 10940/17 και 15977/17, 22 Φεβρουαρίου 2024, σκέψη 76.

λήψης μέτρων για τον περιορισμό της διάρκειας κράτησης οικογένειας με παιδιά μπορούν επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις, να συνιστούν παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ ⁽⁵³⁴⁾.

7.8. Διαδικαστικές εγγυήσεις

Τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και η ΕΣΔΑ προβλέπουν διαδικαστικές εγγυήσεις όσον αφορά την κράτηση αιτούντων άσυλο και μεταναστών.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, η οδηγία για την επιστροφή προβλέπει ειδικές εγγυήσεις για τους μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση που βρίσκονται αντιμέτωποι με επιστροφή. Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 9 και το άρθρο 4 παράγραφος 3 του κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα, οι διατάξεις της οδηγίας για την επιστροφή σχετικά με τις διαδικαστικές εγγυήσεις εφαρμόζονται και στις διαδικασίες επιστροφής στα σύνορα. Αντίστοιχα, η οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής (άρθρο 11) περιλαμβάνει εγγυήσεις για τους αιτούντες άσυλο.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το άρθρο 5 της Σύμβασης περιλαμβάνει το δικό του ενσωματωμένο σύνολο διαδικαστικών εγγυήσεων. Τα ακόλουθα δύο άρθρα έχουν επίσης εφαρμογή σε περιπτώσεις στέρησης της ελευθερίας δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της ΕΣΔΑ:

- άρθρο 5 παράγραφος 2, δικαίωμα κάθε ενδιαφερόμενου να πληροφορείται, το συντομότερο δυνατό και σε γλώσσα την οποία κατανοεί, τους λόγους της σύλληψής του και κάθε κατηγορία που διατυπώνεται εναντίον του·
- άρθρο 5 παράγραφος 4, δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου ώστε αυτό να αποφασίσει εντός βραχείας προθεσμίας επί του νομίμου της κράτησης και να διατάξει την απόλυση σε περίπτωση παράνομης κράτησης ⁽⁵³⁵⁾.

⁽⁵³⁴⁾ Βλ. ΕΔΔΑ, *Bistieva και άλλοι κατά Πολωνίας*, προσφυγή αριθ. 75157/14, 10 Απριλίου 2018. Για μια απεικόνιση του κεντρικού ρόλου του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού και του στόχου τερματισμού της διοικητικής κράτησης παιδιών σε κλειστά κέντρα, βλ. επίσης Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, *Ε.Β. εκ μέρους του Ε.Η. και λοιποί κατά Βελγίου*, επικοινωνία 55/2018, 3 Φεβρουαρίου 2022.

⁽⁵³⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Ο.Σ.Α. και λοιποί κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 39065/16, 21 Μαρτίου 2019.

Η κράτηση πρέπει πάντα να διατάσσεται γραπτώς και οι εντολές κράτησης πρέπει να εκδίδονται ξεχωριστά. Όταν παιδιά κρατούνται μαζί με τον συνοδό γονέα ή άλλο σχετιζόμενο ενήλικα, και η εντολή κράτησης εκδίδεται μόνο εις βάρος του γονέα ή του ενήλικα ή απλώς αναφέρει τα ονόματα των παιδιών, η κράτηση των παιδιών συνιστά παραβίαση του άρθρου 5 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ ⁽⁵³⁶⁾.

7.8.1. Δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τους λόγους της κράτησης

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 15 παράγραφος 2 της [οδηγίας για την επιστροφή](#) και το άρθρο 4 παράγραφος 3 του [κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα](#) επιβάλλουν στις αρχές την υποχρέωση να διατάσσουν την κράτηση εγγράφως και να παρέχουν πραγματική και νομική αιτιολόγηση. Για τους αιτούντες άσυλο, η ίδια απαίτηση περιλαμβάνεται στο άρθρο 9 παράγραφος 2 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής. Το ΔΕΕ έχει επίσης επιβεβαιώσει αυτές τις απαιτήσεις ⁽⁵³⁷⁾.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, κάθε κρατούμενος πρέπει να ενημερώνεται σχετικά με τους λόγους της κράτησής του «το συντομότερο δυνατό» και «σε γλώσσα που κατανοεί» (άρθρο 5 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ). Αυτό σημαίνει ότι ο κρατούμενος πρέπει να ενημερώνεται σχετικά με τους νομικούς και πραγματικούς λόγους της σύλληψης ή της κράτησής του, σε απλή και μη τεχνική γλώσσα την οποία είναι σε θέση να κατανοεί ώστε να μπορεί, εφόσον το κρίνει σκόπιμο, να προσβάλει τη νομιμότητά της ενώπιον δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 4 ⁽⁵³⁸⁾.

⁽⁵³⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Moustahi κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020, σκέψεις 102-104· ΕΔΔΑ, *Minasian και άλλοι κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας*, προσφυγή αριθ. 26879/17, 17 Ιανουαρίου 2023, σκέψη 52.

⁽⁵³⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2020, *FMS και λοιποί κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság και Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, ECLI:EU:C:2020:367, σκέψεις 257 και 259.

⁽⁵³⁸⁾ Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Khlailfia και λοιποί κατά Ιταλίας* (τμήμα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 16483/12, 15 Δεκεμβρίου 2016, σκέψη 115· ΕΔΔΑ, *Čonka κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 51564/99, 5 Φεβρουαρίου 2002.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Nowak κατά Ουκρανίας* ⁽⁵³⁹⁾, ένας Πολωνός υπήκοος ζήτησε να ενημερωθεί σχετικά με τους λόγους της σύλληψής του και η απάντηση που έλαβε ήταν ότι ήταν «διεθνής ληστής». Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η δήλωση αυτή δεν ήταν δυνατό να απηχεί τη διαταγή απομάκρυνσης, η οποία είχε συνταχθεί στα ουκρανικά και παρέπεμπε σε διάταξη του εθνικού δικαίου. Ο προσφεύγων δεν είχε επαρκή γνώση της γλώσσας ώστε να κατανοήσει το περιεχόμενο του εγγράφου, το οποίο έλαβε την τέταρτη ημέρα της κράτησής του. Πριν από τη συγκεκριμένη ημερομηνία, δεν υπήρχε καμία ένδειξη ότι είχε ενημερωθεί ότι κρατούταν με σκοπό την απομάκρυνσή του. Επιπλέον, ο προσφεύγων δεν είχε καμία πραγματική δυνατότητα να ασκήσει προσφυγή ενόσω βρισκόταν υπό κράτηση ή να αξιώσει αποζημίωση εκ των υστέρων. Ως εκ τούτου, διαπιστώθηκε παράβαση του άρθρου 5 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽⁵⁴⁰⁾, μια καθυστέρηση 76 ωρών στην ενημέρωση σχετικά με τους λόγους της κράτησης θεωρήθηκε πολύ μεγάλη και ότι παραβίαζε το άρθρο 5 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *J.R. και λοιποί κατά Ελλάδας* ⁽⁵⁴¹⁾, τρεις Αφγανοί υπήκοοι τέθηκαν υπό κράτηση σε ελληνικό κέντρο υποδοχής και ταυτοποίησης (hotspot) στη Χίο. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 5 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ. Παρότι οι προσφεύγοντες είχαν λάβει φυλλάδιο με πληροφορίες σχετικά με τους λόγους της κράτησής τους, το περιεχόμενο του φυλλαδίου δεν ήταν αρκετά σαφές και ακριβές για την ενημέρωσή τους σχετικά με τους λόγους της κράτησής τους.

7.8.2. Δικαίωμα επανεξέτασης της κράτησης

Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ και την ΕΣΔΑ, το δικαίωμα δικαστικής επανεξέτασης είναι βασικό για τη διασφάλιση προστασίας έναντι της αυθαίρετης κράτησης.

⁽⁵³⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Nowak κατά Ουκρανίας*, προσφυγή αριθ. 60846/10, 31 Μαρτίου 2011, σκέψη 64. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Dbouba κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 15916/09, 13 Ιουλίου 2010, σκέψεις 52-54.

⁽⁵⁴⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008.

⁽⁵⁴¹⁾ ΕΔΔΑ, *J.R. και λοιποί κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 22696/16, 25 Ιανουαρίου 2018.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 47 του **Χάρτη** ορίζει ότι κάθε πρόσωπο ευρισκόμενο σε κατάσταση που διέπεται από το δίκαιο της ΕΕ έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και δίκαιης και δημόσιας δίκης εντός εύλογης προθεσμίας. Το άρθρο 15 παράγραφος 2 της **οδηγίας για την επιστροφή** και το άρθρο 11 παράγραφος 3 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής προβλέπουν ταχεία δικαστική επανεξέταση όταν η κράτηση διατάσσεται από διοικητικές αρχές. Επιπλέον, το άρθρο 15 παράγραφος 3 της οδηγίας για την επιστροφή και το άρθρο 11 παράγραφος 5 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής ορίζουν ότι η κράτηση πρέπει να επανεξετάζεται σε εύλογα χρονικά διαστήματα, είτε κατόπιν αίτησης του υπηκόου τρίτης χώρας είτε αυτεπαγγέλτως. Η επανεξέταση πρέπει να διενεργείται από δικαστική αρχή στην περίπτωση αιτούντων άσυλο, ενώ για πρόσωπα που βρίσκονται σε διαδικασία επιστροφής αυτό απαιτείται μόνο σε περιπτώσεις παρατεταμένης κράτησης. Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 9 και το άρθρο 4 παράγραφος 3 του **κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα**, οι σχετικές διατάξεις της οδηγίας για την επιστροφή που αφορούν την εξέταση και επανεξέταση της κράτησης εφαρμόζονται εξίσου και στις διαδικασίες επιστροφής στα σύνορα.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *FMS και λοιποί* ⁽⁵⁴²⁾, το ΔΕΕ επιβεβαίωσε ότι η νομιμότητα της κράτησης τόσο δυνάμει της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής όσο και δυνάμει της οδηγίας για την επιστροφή πρέπει να υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο χωρίς εξαίρεση. Αυτό προϋποθέτει ότι, απουσία εθνικών κανόνων που προβλέπουν τη διενέργεια δικαστικού ελέγχου, το εθνικό δικαστήριο μπορεί να αποφαινεται επί του θέματος και, εάν η κράτηση κρίνεται παράνομη, να διατάσσει την απελευθέρωση του προσώπου.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Adrar* ⁽⁵⁴³⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι η οδηγία για την επιστροφή, ερμηνευόμενη σε συνδυασμό με τα άρθρα 6, 7, 19 παράγραφος 2, 24 παράγραφος 2 και 47 του Χάρτη, απαιτεί από το εθνικό δικαστήριο, κατά την εξέταση της νομιμότητας της κράτησης ενός υπηκόου τρίτης χώρας που τελεί υπό κράτηση με σκοπό την απομάκρυνση, να εξετάζει αν

⁽⁵⁴²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2020, *FMS και λοιποί κατά Országos Idegengrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság και Országos Idegengrendészeti Főigazgatóság* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, ECLI:EU:C:2020:367, σκέψεις 273-277 και ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Νοεμβρίου 2022, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κατά C και B και X κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-704/20 και C-39/21, ECLI:EU:C:2022:858.

⁽⁵⁴³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Σεπτεμβρίου 2025, *GB κατά Minister van Asiel en Migratie*, C-313/25 PPU (Adrar), ECLI:EU:C:2025:647.

η αρχή της μη επαναπροώθησης, το συμφέρον του παιδιού ή το δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή εμποδίζουν την απομάκρυνση του ενδιαφερόμενου προσώπου.

Όταν, στο πλαίσιο διοικητικής διαδικασίας, η παράταση μέτρου κρατήσεως αποφασίστηκε μη τηρηθέντος του δικαιώματος ακρόασης, ο εθνικός δικαστής που καλείται να αξιολογήσει τη νομιμότητα της απόφασης αυτής δύναται να διατάξει την άρση του μέτρου κράτησης μόνο αν εκτιμά ότι η προσβολή αυτή όντως στέρησε εκείνον που την προβάλλει από τη δυνατότητα να αμυνθεί καλύτερα έτσι ώστε η διοικητική αυτή διαδικασία να κατέληγε σε διαφορετικό αποτέλεσμα ⁽⁵⁴⁴⁾.

Ρυθμίζεται επίσης η παροχή νομικής συνδρομής. Το άρθρο 47 του Χάρτη και το άρθρο 13 παράγραφος 4 της οδηγίας για την επιστροφή ορίζουν ότι κάθε πρόσωπο πρέπει να έχει τη δυνατότητα να συμβουλευτεί δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του, καθώς και ότι πρέπει να του παρέχεται νομική αρωγή ώστε να διασφαλίζεται η δυνατότητα πρόσβασής του στη δικαιοσύνη. Για τους αιτούντες άσυλο, στο άρθρο 11 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής περιέχονται ειδικές διατάξεις σχετικά με την παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής και εκπροσώπησης (βλ. [κεφάλαιο 5](#) για περισσότερες λεπτομέρειες).

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 5 παράγραφος 4 ορίζει συγκεκριμένα ότι «κάθε πρόσωπο» στερούμενο της ελευθερίας του έχει δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου «ώστε αυτό να αποφασίσει σε σύντομη προθεσμία ως προς τη νομιμότητα της κράτησης και να διατάξει την απόλυση εάν η κράτηση είναι παράνομη». Η υποχρέωση αυτή αντικατοπτρίζεται στο άρθρο 9 παράγραφος 4 του ICCPR.

Η ανάγκη ταχείας επανεξέτασης και προσβασιμότητας σε ένδικο μέσο αποτελούν δύο βασικές εγγυήσεις. Ο σκοπός του άρθρου 5 παράγραφος 4 είναι η διασφάλιση του δικαιώματος του κρατουμένου στη «δικαστική εποπτεία» του μέτρου στο οποίο αυτός υπόκειται. Το ένδικο μέσο πρέπει να παρέχεται κατά τη διάρκεια της κράτησης ώστε ο κρατούμενος να έχει τη δυνατότητα να εξασφαλίσει ταχεία δικαστική επανεξέταση, και η εν λόγω επανεξέταση πρέπει να δύναται να οδηγήσει στην απόλυση του κρατουμένου εάν η κράτηση κριθεί

⁽⁵⁴⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Σεπτεμβρίου 2013, *M. G. και N. R. κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*, C-383/13, ECLI:EU:C:2013:533.

παράνομη ⁽⁵⁴⁵⁾. Το ένδικο μέσο πρέπει να είναι αρκετά συγκεκριμένο, στη θεωρία και στην πράξη, προκειμένου να θεωρείται προσβάσιμο και αποτελεσματικό. Η ύπαρξη αυτόματου δικαστικού ελέγχου της κράτησης μεταναστών δεν αποτελεί ουσιώδη απαίτηση δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 4 της ΕΣΔΑ ⁽⁵⁴⁶⁾.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να έχουν οι αιτούντες άσυλο πρόσβαση σε πραγματικές δυνατότητες προσφυγής διότι βρίσκονται σε επισφαλή κατάσταση και κινδυνεύουν να βρεθούν αντιμέτωποι με το ενδεχόμενο της επαναπροώθησης.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας* ⁽⁵⁴⁷⁾, δύο Ιρανοί αιτούντες άσυλο είχαν τεθεί υπό κράτηση στο αρχηγείο της αστυνομίας. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν είχαν πρόσβαση σε καμία διαδικασία μέσω της οποίας θα μπορούσαν να ζητήσουν να εξεταστεί από δικαστήριο η νομιμότητα της κράτησής τους ⁽⁵⁴⁸⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Oravec κατά Κροατίας* ⁽⁵⁴⁹⁾, ο προσφεύγων, ύποπτος για διακίνηση ναρκωτικών, τέθηκε υπό κράτηση και στη συνέχεια αφέθηκε ελεύθερος. Μετά την έφεση του εισαγγελέα κατά της απελευθέρωσής του, ο προσφεύγων τέθηκε εκ νέου υπό κράτηση. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η έφεση συνιστούσε συνέχιση των διαδικασιών σχετικά με τη νομιμότητα της κράτησης του προσφεύγοντος και ότι η έκβαση της έφεσης αποτελούσε κρίσιμο παράγοντα για την εξακρίβωση της νομιμότητάς της, ανεξάρτητα από το αν εκείνη τη χρονική στιγμή ο προσφεύγων ήταν υπό κράτηση ή όχι. Συνεπώς, το άρθρο 5 παράγραφος 4 της ΕΣΔΑ εφαρμόζεται στις περιστάσεις της υπόθεσης.

⁽⁵⁴⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Khlaifia και λοιποί κατά Ιταλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 16483/12, 15 Δεκεμβρίου 2016, σκέψη 131· ΕΔΔΑ, *Ilmseher κατά Γερμανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 10211/12 και 27505/14, 4 Δεκεμβρίου 2018, σκέψη 251.

⁽⁵⁴⁶⁾ ΕΔΔΑ, *J.N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 37289/12, 19 Μαΐου 2016, σκέψη 96.

⁽⁵⁴⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 30471/08, 22 Σεπτεμβρίου 2009.

⁽⁵⁴⁸⁾ Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *S.D. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 53541/07, 11 Ιουνίου 2009· ΕΔΔΑ, *Z.N.S. κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 21896/08, 19 Ιανουαρίου 2010· ΕΔΔΑ, *Dbouba κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 15916/09, 13 Ιουλίου 2010.

⁽⁵⁴⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Oravec κατά Κροατίας*, προσφυγή αριθ. 51249/11, 11 Ιουλίου 2017, σκέψη 65.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Minasian* και άλλοι κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας⁽⁵⁵⁰⁾, οι προσφεύγοντες ήταν μια μητέρα και τα τρία παιδιά της, που κρατήθηκαν ενόψει της διαδικασίας απομάκρυνσής τους. Η εντολή κράτησης εκδόθηκε μόνο εις βάρος της μητέρας, με τα παιδιά να αναφέρονται απλώς ότι τη συνοδεύουν. Καθώς δεν εκδόθηκε ξεχωριστή απόφαση κράτησης για τα παιδιά, αυτά δεν μπορούσαν να προσβάλουν δικαστικά την κράτησή τους. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η πρακτική αυτή παραβίασε το άρθρο 5 παράγραφος 4 της ΕΣΔΑ.

7.9. Συνθήκες ή καθεστώτα κράτησης

Οι συνθήκες κράτησης μπορούν καθ' εαυτές να συνιστούν παραβίαση του δικαιού της ΕΕ ή της ΕΣΔΑ. Τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και η ΕΣΔΑ ορίζουν ότι η κράτηση πρέπει να συμμορφώνεται και με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, μεταξύ των οποίων εκείνα που προβλέπουν ότι οι συνθήκες στέρησης της ελευθερίας πρέπει να είναι ανθρώπινες, ότι οι οικογένειες δεν θα πρέπει να διαχωρίζονται και ότι τα παιδιά και τα ευάλωτα πρόσωπα δεν θα πρέπει κατά κανόνα να κρατούνται (βλ. [ενότητα 7.7](#) σχετικά με την κράτηση ατόμων με συγκεκριμένες ανάγκες και την κράτηση παιδιών)⁽⁵⁵¹⁾.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι συνθήκες κράτησης των προσώπων που τελούν υπό διαδικασία επιστροφής ρυθμίζονται με το άρθρο 16 της [οδηγίας για την επιστροφή](#), ενώ οι συνθήκες κράτησης παιδιών και οικογενειών ρυθμίζονται με το άρθρο 17. Η κράτηση πριν από την απομάκρυνση πρέπει να πραγματοποιείται κατά κανόνα σε ειδικευμένες εγκαταστάσεις και οι κρατούμενοι πρέπει να κρατούνται χωριστά από τους κρατούμενους του κοινού δικαίου⁽⁵⁵²⁾. Η αιτιολογική σκέψη 9 και το άρθρο 4 παράγραφος 3 του [κανονισμού για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα](#) ορίζει ότι οι διατάξεις σχετικά με τις συνθήκες

⁽⁵⁵⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Minasian και άλλοι κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας*, προσφυγή αριθ. 26879/17, 17 Ιανουαρίου 2023.

⁽⁵⁵¹⁾ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. ΕΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 13178/03, 12 Οκτωβρίου 2006 (αισυνόδευτο παιδί)- ΕΔΔΑ, *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 25965/04, 7 Ιανουαρίου 2010 (θύμα εμπορίας).

⁽⁵⁵²⁾ Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Μαρτίου 2022, *K κατά Landkreis Gifhorn*, C-519/20, ECLI:EU:C:2022:178- ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2014, *Adala Bero κατά Regierungspräsidium Kassel και Ettayebi Bouzalmate κατά Kreisverwaltung Kleve* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-473/13 και C-514/13, ECLI:EU:C:2014:2095, σκέψη 32- ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2014, *Thi Ly Pham κατά Stadt Schweinfurt, Amt für Meldewesen und Statistik* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-474/13, ECLI:EU:C:2014:2096, σκέψεις 16-17.

κράτησης εφαρμόζονται επίσης στη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα. Οι συνθήκες κράτησης των αιτούντων άσυλο ρυθμίζονται στο άρθρο 12 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής, ενώ ειδικές διατάξεις για ευάλωτα άτομα περιλαμβάνονται στο άρθρο 13 της ίδιας οδηγίας.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, ο τόπος, το καθεστώς και οι συνθήκες κράτησης πρέπει να είναι κατάλληλα, διαφορετικά ενδέχεται να εγείρονται ζητήματα δυνάμει των άρθρων 3, 5 ή 8 της ΕΣΔΑ. Για να υπαχθεί μια περίπτωση κράτησης ειδικά στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, τα δεινά και η ταπείνωση που συνεπάγεται πρέπει να υπερβαίνουν το αναπόφευκτο στοιχείο οδύνης και ταπείνωσης που συνδέεται με την ίδια τη στέρηση της ελευθερίας ⁽⁵⁵³⁾. Όσον αφορά το άρθρο 5, ο τόπος και οι συνθήκες κράτησης πρέπει να είναι κατάλληλα, λαμβάνοντας υπόψη το μεταναστευτικό πλαίσιο, και η διάρκεια της κράτησης δεν πρέπει να υπερβαίνει το εύλογο χρονικό διάστημα που απαιτείται για την επίτευξη του σκοπού της διαφορετικά, η κράτηση θεωρείται αυθαίρετη ⁽⁵⁵⁴⁾. Η κράτηση μπορεί επίσης να εγείρει ζητήματα βάσει του άρθρου 8. Για παράδειγμα, η κράτηση συνοδευόμενων παιδιών ενδέχεται να θίγει το άρθρο αυτό τόσο σε σχέση με τα παιδιά όσο και με τους ενήλικες ⁽⁵⁵⁵⁾.

Προκειμένου να εκτιμήσει αν τα δικαιώματα αυτά παραβιάστηκαν, το Δικαστήριο εξετάζει τα επιμέρους χαρακτηριστικά των συνθηκών και το συνολικό αποτέλεσμα τους. Αυτά περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων στοιχείων, τον τόπο κράτησης του προσώπου (αεροδρόμιο, κελί της αστυνομίας, φυλακή) ⁽⁵⁵⁶⁾· το αν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν άλλες εγκαταστάσεις· το μέγεθος του χώρου κράτησης· το αν ο χώρος μοιράζεται μεταξύ άλλων προσώπων και πόσων· τη διαθεσιμότητα και την πρόσβαση σε εγκαταστάσεις πλυσίματος και υγιεινής· τον εξαιρισμό και την πρόσβαση σε υπαίθριους χώρους· την επικοινωνία με τον έξω κόσμο· καθώς και το αν οι κρατούμενοι πάσχουν από ασθένειες ή έχουν πρόσβαση σε ιδρύματα υγειονομικής περίθαλψης. Ιδιαίτερη σημασία έχουν τα ειδικά χαρακτηριστικά του προσώπου, π.χ. αν ο κρατούμενος είναι παιδί, επιζών βασανιστηρίων, έγκυος γυναίκα, θύμα εμπορίας ανθρώπων, ηλικιωμένος ή άτομο με αναπηρία.

⁽⁵⁵³⁾ ΕΔΔΑ, *Guide on Article 3 of the European Convention on Human Rights – Prohibition of Torture*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2025, παράγραφος 53.

⁽⁵⁵⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008, σκέψη 74.

⁽⁵⁵⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Guide on the Case-Law of the European Convention on Human Rights – Immigration*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2024, παράγραφος 40.

⁽⁵⁵⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Khanh κατά Κύπρου*, προσφυγή αριθ. 43639/12, 4 Δεκεμβρίου 2018, σκέψη 46.

Κατά την αξιολόγηση των συνθηκών κράτησης σε μια συγκεκριμένη υπόθεση, το ΕΔΔΑ λαμβάνει υπόψη τυχόν εκθέσεις της [Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Ανάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας \(ΕΠΒ\)](#). Οι εκθέσεις αυτές παρέχουν επίσης χρήσιμη καθοδήγηση στα κράτη μέλη σχετικά με το ποιες συνθήκες θεωρούνται απαράδεκτες ⁽⁵⁵⁷⁾.

Παράδειγμα: Στις υποθέσεις *Dougoz, Peers* και *S.D. κατά Ελλάδας* ⁽⁵⁵⁸⁾, το Δικαστήριο καθόρισε σημαντικές αρχές σχετικά με τις συνθήκες κράτησης και διευκρίνισε επίσης ότι οι αιτούντες άσυλο που βρίσκονται υπό κράτηση είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι δεδομένων των εμπειριών τους ενόσω προσπαθούν να αποφύγουν διώξεις, γεγονός που θα μπορούσε να επιτείνει την αγωνία τους υπό συνθήκες κράτησης.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* ⁽⁵⁵⁹⁾, το Δικαστήριο διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ όχι μόνο όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης του προσφεύγοντος, αλλά και σε σχέση με τις γενικότερες συνθήκες διαβίωσης (υποδοχής) στην Ελλάδα. Ο προσφεύγων ήταν Αφγανός αιτών άσυλο και οι ελληνικές αρχές είχαν γνώση της ταυτότητάς του και του γεγονότος ότι αποτελούσε δυνητικό αιτούντα άσυλο από τη στιγμή της άφιξής του στην Αθήνα. Τέθηκε αμέσως υπό κράτηση χωρίς καμία εξήγηση. Υπήρχαν διάφορες αναφορές από διεθνείς οργανισμούς και ΜΚΟ σχετικά με τη συστηματική τακτική των ελληνικών αρχών να θέτουν τους αιτούντες άσυλο υπό κράτηση. Οι ισχυρισμοί του προσφεύγοντος για βίαιη συμπεριφορά εκ μέρους των αστυνομικών συμφωνούσαν με τις μαρτυρίες που είχαν συγκεντρωθεί από διεθνείς οργανισμούς, ιδίως από την ΕΠΒ. Τα πορίσματα της ΕΠΒ και της UNHCR επιβεβαίωσαν επίσης τους ισχυρισμούς του προσφεύγοντος σχετικά με τις ανθυγιεινές συνθήκες και τον συνωστισμό στο κέντρο κράτησης δίπλα στον διεθνή αερολιμένα της Αθήνας. Παρότι ο προσφεύγων τέθηκε υπό κράτηση για σύντομο σχετικά διάστημα, οι συνθήκες κράτησης εκεί ήταν απαράδεκτες. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο προσφεύγων πρέπει να βίωσε αυθαιρεσία και αισθήματα κατωτερότητας και αγωνίας

⁽⁵⁵⁷⁾ Βλ., ενδεικτικά, ΕΠΒ, *Report to the Greek Government on the visit to Greece carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 20 November to 1 December 2023*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2024.

⁽⁵⁵⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Dougoz κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 40907/98, 6 Μαρτίου 2001· ΕΔΔΑ, *Peers κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 28524/95, 19 Απριλίου 2001· ΕΔΔΑ, *S.D. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 53541/07, 11 Ιουνίου 2009.

⁽⁵⁵⁹⁾ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011.

και ότι οι συνθήκες κράτησης είχαν αδιαμφισβήτητα βαθιά επίπτωση στην αξιοπρέπειά του που ισοδυναμεί με εξευτελιστική μεταχείριση. Επιπλέον, ο προσφεύγων ήταν ιδιαίτερα ευάλωτος ως αιτών άσυλο λόγω της μετανάστευσης και των τραυματικών εμπειριών που είχε πιθανότατα βιώσει. Το Δικαστήριο διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ απαιτεί τα κράτη να λαμβάνουν συγκεκριμένα μέτρα σε περιπτώσεις κρατουμένων σε απεργία πείνας. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η κράτηση σε απομόνωση ενός προσώπου που βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο απεργίας πείνας και ενδέχεται να παρουσιάσει αυξημένο κίνδυνο απώλειας των αισθήσεων είναι προβληματική, εκτός εάν έχουν ληφθεί κατάλληλα μέτρα για την επίβλεψη της κατάστασης της υγείας του προσώπου ⁽⁵⁶⁰⁾.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Ceesay κατά Αυστρίας* ⁽⁵⁶¹⁾ αφορά υπήκοο Γκάμπιας ο οποίος πέθανε από αφυδάτωση κατά την κράτηση πριν από την απομάκρυνσή του. Το πρωί του θανάτου του μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο. Εμφανίστηκε ως ένας σωματικά υγιής άνθρωπος που ήταν επιθετικός διότι δεν ήθελε να εξεταστεί. Κρίθηκε ότι έπρεπε να τεθεί υπό κράτηση και, στη συνέχεια, τέθηκε σε απομόνωση λόγω της επιθετικής του συμπεριφοράς. Η κατάσταση της υγείας του επιδεινώθηκε απότομα και πέθανε. Από τη νεκροψία προέκυψε ότι υπέφερε από μη διαγνωσμένη δρεπανοκυτταρική νόσο. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι το Υπουργείο Εσωτερικών της Αυστρίας είχε εκδώσει σαφείς διαδικασίες για περιστατικά απεργίας πείνας. Οι γιατροί επισκέπτονταν τακτικά τον κρατούμενο, όπως συνέβη και την τελευταία του ημέρα, και κατά τη διάρκεια της απομόνωσης η αστυνομία έλεγχε την κατάστασή του κάθε 15-30 λεπτά. Παρότι η επιθετική του συμπεριφορά μπορεί να ήταν ένδειξη ήδη προχωρημένης αφυδάτωσης και επακόλουθης διάσπασης των ερυθροκυττάρων του λόγω της δρεπανοκυτταρικής νόσου, αυτό δεν ήταν προβλέψιμο κατά τον χρόνο των γεγονότων. Το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι αρχές δεν θα μπορούσαν να κατηγορηθούν για παράλειψη εξέτασης του κρατουμένου για δρεπανοκυτταρική νόσο και δεν διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

⁽⁵⁶⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Palushi κατά Αυστρίας*, προσφυγή αριθ. 27900/04, 22 Δεκεμβρίου 2009, σκέψη 72.

⁽⁵⁶¹⁾ ΕΔΔΑ, *Ceesay κατά Αυστρίας*, προσφυγή αριθ. 72126/14, 16 Νοεμβρίου 2017.

Οι συναφείς μη δεσμευτικές νομικές πηγές για το θέμα αυτό περιλαμβάνουν τις είκοσι κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αναγκαστική επιστροφή ⁽⁵⁶²⁾, τον οδηγό του Συμβουλίου της Ευρώπης για επαγγελματίες σχετικά με τη διοικητική κράτηση μεταναστών και αιτούντων άσυλο ⁽⁵⁶³⁾ και τους ευρωπαϊκούς σωφρονιστικούς κανόνες ⁽⁵⁶⁴⁾.

7.10. Αποζημίωση για παράνομη κράτηση

Τα πρόσωπα που κρατήθηκαν παράνομα ενδέχεται να δικαιούνται αποζημίωση στο πλαίσιο τόσο του δικαίου της ΕΕ όσο και της ΕΣΔΑ.

Στο πλαίσιο της ΕΕ, στην υπόθεση *Francovich* ⁽⁵⁶⁵⁾, το ΔΕΚ αποφάνθηκε ότι τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να παρέχουν δυνατότητα αποζημίωσης για βλάβες που έχουν προκληθεί λόγω της παράβασης ενωσιακής διάταξης από κράτος μέλος της ΕΕ. Το ΔΕΕ διαπίστωσε ότι ένα πρόσωπο που κρατήθηκε εσφαλμένα στο πλαίσιο της διαδικασίας ασύλου δικαιούται αποζημίωσης ⁽⁵⁶⁶⁾.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 5 παράγραφος 5 αναφέρει ότι «[κ]άθε πρόσωπο, θύμα σύλληψης ή κράτησης, υπό συνθήκες αντίθετες προς τις παραπάνω διατάξεις, έχει δικαίωμα επανόρθωσης». Ως εκ τούτου, προκειμένου να υπάρξει αποζημίωση, πρέπει να έχει προηγηθεί παράβαση των διατάξεων μίας ή περισσότερων παραγράφων του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ ⁽⁵⁶⁷⁾.

⁽⁵⁶²⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Twenty Guidelines on Forced Return* (Είκοσι κατευθυντήριες γραμμές για την αναγκαστική επιστροφή), που εκδόθηκε στις 4 Μαΐου 2005.

⁽⁵⁶³⁾ Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη Νομική Συνεργασία, *Administrative Detention of Migrants and Asylum Seekers – Guide for Practitioners*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2023, ιδίως κεφάλαια 2-7.

⁽⁵⁶⁴⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Recommendation Rec(2006)2-rev on the European Prison Rules*, που εκδόθηκε στις 11 Ιανουαρίου 2006, αναθεωρήθηκε και τροποποιήθηκε την 1η Ιουλίου 2020.

⁽⁵⁶⁵⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Νοεμβρίου 1991, *Francovich και Bonifaci και λοιποί κατά Ιταλικής Δημοκρατίας*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-6/90 και C-9/90, ECLI:EU:C:1991:428.

⁽⁵⁶⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Οκτωβρίου 2024, *C κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-387/24 PPU (Bouskoura), ECLI:EU:C:2024:868, σκέψη 58.

⁽⁵⁶⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Lobanov κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 16159/03, 16 Οκτωβρίου 2008, σκέψη 54.

Βασικά σημεία

- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η στέρηση της ελευθερίας πρέπει να αποτελεί έσχατο μέτρο, αφότου έχουν εξαντληθεί οι δυνατότητες εφαρμογής εναλλακτικών, λιγότερο παρεμβατικών μέτρων ενώ, βάσει της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ εξετάζει αν θα μπορούσε να είχε επιβληθεί λιγότερο επαχθές μέτρο πριν από την κράτηση, όταν η κράτηση αφορά (τεκμαιρόμενα) παιδιά, οικογένειες με παιδιά ή ευάλωτα άτομα (βλ. [ενότητα 7.2](#)).
- Δυνάμει της ΕΣΔΑ, η κατάσταση ενός προσώπου ενδέχεται να ισοδυναμεί με στέρηση της ελευθερίας βάσει του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ ή με περιορισμό του δικαιώματος ελεύθερης μετακίνησης βάσει του άρθρου 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΔΑ (βλ. [ενότητα 7.1](#)).
- Σύμφωνα με την ΕΣΔΑ, η στέρηση της ελευθερίας πρέπει να δικαιολογείται για συγκεκριμένο σκοπό που ορίζεται στο άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχεία α) έως στ), να διατάσσεται σύμφωνα με τη νόμιμη διαδικασία και να μην είναι αυθαίρετη (βλ. [ενότητα 7.3](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η στέρηση της ελευθερίας πρέπει να είναι σύννομη (βλ. [ενότητα 7.3](#)), αναγκαία και αναλογική (βλ. [ενότητα 7.5](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, το μέγιστο διάστημα κράτησης πριν από την απομάκρυνση έχει οριστεί στους έξι μήνες και μπορεί να παραταθεί, κατ' εξαίρεση, μέχρι τους 18 μήνες συνολικά. Η ΕΣΔΑ δεν προβλέπει μέγιστες προθεσμίες για την κράτηση μεταναστών, ωστόσο, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η νομιμότητα της διάρκειας κράτησης εξαρτάται από τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης (βλ. [ενότητα 7.6.4](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ και της ΕΣΔΑ, πρέπει να υπάρχει, αντίστοιχα, εύλογη ή ρεαλιστική προοπτική απομάκρυνσης ενός προσώπου το οποίο κρατείται με σκοπό την απομάκρυνσή του (βλ. [ενότητα 7.6.3](#)) και οι διαδικασίες απομάκρυνσης πρέπει να εκτελούνται με τη δέουσα επιμέλεια (βλ. [ενότητα 7.6.2](#)).
- Η στέρηση της ελευθερίας πρέπει να συμμορφώνεται με τις διαδικαστικές εγγυήσεις του άρθρου 5 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης για τους λόγους της σύλληψης. Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, η οδηγία για την επιστροφή, ο κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα και η οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής επιβάλλουν την υποχρέωση να διατάσσεται η κράτηση γραπτώς και να αναφέρονται οι πραγματικοί και νομικοί λόγοι.
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ και της ΕΣΔΑ, το πρόσωπο που στερείται την ελευθερία του έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, καθώς και να ζητήσει τον έλεγχο της απόφασης κράτησης εντός βραχείας προθεσμίας (βλ. [ενότητα 7.8](#)).

- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ και της ΕΣΔΑ, η στέρηση της ελευθερίας ή ο περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας πρέπει να συμμορφώνονται με άλλες εγγυήσεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως συνθήκες κράτησης που σέβονται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, αποτροπή κινδύνων για την υγεία των κρατουμένων και ανάγκη να λαμβάνονται ιδιαίτερος υπόψη τα μέλη ευάλωτων ομάδων (βλ. ενότητες 7.7 και 7.9).
- Ένα πρόσωπο που έχει τεθεί υπό κράτηση αυθαίρετα ή παράνομα μπορεί να καταθέσει αγωγή αποζημίωσης δυνάμει του δικαίου της ΕΕ και της ΕΣΔΑ (βλ. ενότητα 7.10).

Περαιτέρω νομολογία και βιβλιογραφία

Για να αποκτήσετε πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία, συμβουλευτείτε την ενότητα «[Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων](#)» του παρόντος εγχειριδίου. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται στο παρόν κεφάλαιο παρέχονται στην ενότητα «[Περαιτέρω βιβλιογραφία](#)».

8

Οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Χάρτης, άρθρο 12 (ελευθερία του συνέχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι), άρθρο 15 παράγραφος 1 (ελευθερία του επαγγέλματος και δικαίωμα προς εργασία), άρθρο 16 (επιχειρηματική ελευθερία), άρθρο 28 (δικαίωμα διαπραγμάτευσης και συλλογικών δράσεων), άρθρο 29 (δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες ευρέσεως εργασίας), άρθρο 30 (προστασία σε περίπτωση αδικαιολόγητης απόλυσης), άρθρο 31 (δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας) και άρθρο 32 (απαγόρευση της εργασίας των παιδιών και προστασία των νέων στην εργασία) Η πρόσβαση στην αγορά εργασίας ρυθμίζεται από το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ για κάθε επιμέρους κατηγορία προσώπων.	Οικονομικά δικαιώματα	ΕΣΔΑ, άρθρο 4 (απαγόρευση της δουλείας και της αναγκαστικής εργασίας) ΕΣΔΑ, άρθρο 11 (ελευθερία του συνέχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι) ΕΚΧ, άρθρο 1 (το δικαίωμα στην εργασία, η απαγόρευση διακρίσεων και η απαγόρευση της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας)· άρθρο 2 (το δικαίωμα σε δίκαιες συνθήκες εργασίας)· άρθρο 4 (το δικαίωμα σε δίκαιη αμοιβή)· άρθρο 5 (η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι)· άρθρο 6 (η συλλογική διαπραγμάτευση και η συλλογική δράση)· άρθρο 18 (το δικαίωμα άσκησης κερδοφόρου δραστηριότητας) και άρθρο 24 (το δικαίωμα προστασίας σε περιπτώσεις λύσης της σχέσης εργασίας)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
		ΕΔΔΑ, <i>Bigaeva</i> κατά <i>Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 26713/05, 28 Μαΐου 2009 (αλλοδαπή η οποία είχε τη δυνατότητα να ολοκληρώσει την πρακτική της, αλλά όχι και να συμμετάσχει σε εξετάσεις για άδεια άσκησης επαγγέλματος)
Χάρτης, άρθρο 14 (δικαίωμα εκπαίδευσης για όλους) Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 14 παράγραφος 1 (μετανάστες σε παράτυπο καθεστώς) Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 16 (αιτούντες άσυλο) Οδηγία για την προσωρινή προστασία, 2001/55/ΕΚ, άρθρα 12 και 14 (δικαιούχοι προσωρινής προστασίας)	Εκπαίδευση	ΕΣΔΑ, άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 (δικαίωμα στην εκπαίδευση) ΕΚΧ, άρθρο 2 (το δικαίωμα των παιδιών και των νέων σε προστασία), άρθρο 17 (δικαίωμα των παιδιών στην κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία) και άρθρο 19 (δικαίωμα των εργαζομένων μεταναστών και των οικογενειών τους σε προστασία και συνδρομή) ΕΔΔΑ, <i>Ropotargoni</i> κατά <i>Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 5335/05, 21 Ιουνίου 2011 (μετανάστες σε παράτυπο καθεστώς στους οποίους επιβάλλονται υψηλότερα δίδακτρα φοίτησης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση) Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, <i>Karus κατά Ιταλίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 29043/95, 20 Μαΐου 1998 (αλλοδαποί στους οποίους επιβάλλονται υψηλότερα δίδακτρα φοίτησης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Χάρτης, άρθρο 34 παράγραφος 3 (κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική αρωγή) Για τα προερχόμενα από τρίτες χώρες μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ, τους επί μακρόν διαμένοντες, τους αιτούντες άσυλο, τους πρόσφυγες, τους δικαιούχους διεθνούς προστασίας (των δικαιούχων προσωρινής προστασίας συμπεριλαμβανομένων) και τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, οι σχετικοί κανόνες περί στέγασης προβλέπονται στο παράγωγο δικαίο της ΕΕ.	Στέγαση	ΕΔΔΑ, <i>Hirtu και άλλοι κατά Γαλλίας</i> (τήρημα μειζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 24720/13, 14 Μαΐου 2020 (έξωση ευάλωτων προσώπων χωρίς πρόβλεψη εναλλακτικής στέγασης) ΕΚΧ, άρθρο 31 (δικαίωμα στη στέγαση) και άρθρο 16 (δικαίωμα της οικογένειας σε κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία) ΕΕΚΔ, <i>FEANTSA κατά Κάτω Χωρών</i>, προσφυγή αριθ. 86/2012, απόφαση επί της ουσίας, 2 Ιουλίου 2014 (δικαίωμα σε κατάλυμα έκτακτης ανάγκης) ΕΕΚΔ, <i>Amnesty International κατά Ιταλίας</i>, προσφυγή αριθ. 178/2019, απόφαση επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2023 (αναγκαστικές εξώσεις και αποκλειστικές στεγαστικές πολιτικές) ΕΕΚΔ, <i>ICJ και ECRE κατά Ελλάδας</i>, προσφυγή αριθ. 173/2018, 26 Ιανουαρίου 2021 (στέγαση για παιδιά σε καθεστώς παράτυπης διαμονής)
Χάρτης, άρθρο 35 (προστασία της υγείας) Η υγειονομική περίθαλψη ρυθμίζεται από το παράγωγο δικαίο της ΕΕ για κάθε επιμέρους κατηγορία προσώπων.	Υγειονομική περίθαλψη	ΕΚΧ, άρθρο 11 (δικαίωμα στην υγεία) ΕΚΧ, άρθρο 13 (το δικαίωμα στην κοινωνική και ιατρική πρόνοια) ΕΕΚΔ, <i>FIDH κατά Γαλλίας</i>, προσφυγή αριθ. 14/2003, απόφαση επί της ουσίας, 8 Σεπτεμβρίου 2004 (δικαίωμα στην ιατρική συνδρομή και δικαίωμα του παιδιού για προστασία)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Για μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ προερχόμενα από τρίτες χώρες: Οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία, 2004/38/ΕΚ, άρθρα 24 και 14 Κανονισμός για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας, (ΕΚ) αριθ. 883/2004, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 465/2012	Κοινωνική ασφάλιση και αρωγή	ΕΔΔΑ, <i>Koua Poirrez</i> κατά <i>Γαλλίας</i>, προσφυγή αριθ. 40892/98, 30 Σεπτεμβρίου 2003 (διακρίσεις σε βάρος αλλοδαπών όσον αφορά παροχές αναπηρίας)
Για υπηκόους τρίτων χωρών που μετακινούνται εντός της ΕΕ: Κανονισμοί (ΕΚ) αριθ. 859/2003 και (ΕΕ) αριθ. 1231/2010		ΕΔΔΑ, <i>Andrejeva</i> κατά <i>Λετονίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 55707/00, 18 Φεβρουαρίου 2009 (διακρίσεις κατά αλλοδαπών όσον αφορά τις συντάξεις)
Δικαιούχοι διεθνούς προστασίας: ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Μαρτίου 2016, <i>Alo και Osso</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-443/14 και C-444/14 (συνθήκες διαμονής που επιβάλλονται σε δικαιούχο επικουρικής προστασίας) ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Νοεμβρίου 2018, <i>Ayubi</i>, C-713/17 (πρόσφυγας με προσωρινή άδεια διαμονής)		ΕΚΧ, άρθρο 12 (δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση), άρθρο 13 (δικαίωμα στην κοινωνική και ιατρική πρόνοια), άρθρο 14 (δικαίωμα στην απόλαυση των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας), άρθρο 15 (δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες στην ανεξαρτησία, την κοινωνική ένταξη και τη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή), άρθρο 17 (δικαίωμα των παιδιών στην κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία), άρθρο 23 (δικαίωμα των ηλικιωμένων στην κοινωνική προστασία) και άρθρο 30 (προστασία κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού)

Εισαγωγή

Για τους περισσότερους μετανάστες, η πρόσβαση στην απασχόληση, στην εκπαίδευση, στη στέγαση, στην υγειονομική περίθαλψη, στην κοινωνική ασφάλιση, στην κοινωνική αρωγή και σε άλλες κοινωνικές παροχές μπορεί να

παρουσιάζει δυσκολίες. Για να έχει κάποιος πρόσβαση στο σύνολο των κοινωνικών δικαιωμάτων, είναι συνήθως απαραίτητο να έχει αναγνωρισμένο δικαίωμα παραμονής.

Τα κράτη επιτρέπεται εν γένει να εφαρμόζουν διακρίσεις βάσει ιθαγένειας κατά την άσκηση του δικαιώματός τους να επιτρέπουν ή να αρνούνται την πρόσβαση στο έδαφός τους. Καταρχήν, δεν είναι παράνομο να συνάπτονται συμφωνίες ή να θεσπίζεται εθνική νομοθεσία δυνάμει των οποίων χορηγούνται σε ορισμένες εθνικότητες προνομιακά δικαιώματα όσον αφορά την είσοδο ή τη διαμονή τους στο έδαφος ενός κράτους. Επίσης, τα κράτη μπορούν κατά κανόνα να προβλέπουν διαφορετικούς όρους για την εν λόγω είσοδο ή διαμονή, π.χ. να προβλέπουν ότι δεν θα υπάρχει πρόσβαση στην απασχόληση ή σε δημόσιους πόρους. Ωστόσο, τα κράτη πρέπει να έχουν υπόψη ότι οι διεθνείς και ευρωπαϊκές νομικές πράξεις στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απαγορεύουν τις διακρίσεις, μεταξύ άλλων και λόγω ιθαγένειας, στους αντίστοιχους τομείς που ρυθμίζουν ⁽⁵⁶⁸⁾.

Το παρόν κεφάλαιο παρέχει μια σύντομη επισκόπηση των κανόνων της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης που αφορούν την πρόσβαση στα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα, και συγκεκριμένα στα δικαιώματα εργασίας, εκπαίδευσης, στέγασης, υγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικής προστασίας.

8.1. Κύριες πηγές δικαίου

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι διατάξεις που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην κατάσταση των υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι μέλη της οικογένειας πολιτών της ΕΕ που έχουν ασκήσει το δικαίωμά τους για ελεύθερη κυκλοφορία στην Ευρώπη. Η **οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία** (οδηγία 2004/38/ΕΚ) ρυθμίζει την κατάσταση των μελών της οικογένειας των εν λόγω πολιτών ανεξαρτήτως ιθαγένειας. Το άρθρο 2 παράγραφος 2 της οδηγίας ορίζει ποια μέλη της οικογένειας καλύπτονται από την οδηγία (βλ. επίσης **ενότητα 6.2.1**). Η οδηγία εφαρμόζεται επίσης στους υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι είναι μέλη της οικογένειας πολιτών της Ισλανδίας, του Λιχτενστάιν και της Νορβηγίας ⁽⁵⁶⁹⁾. Παρόμοιο καθεστώς ισχύει επίσης για τα μέλη της οικογένειας

⁽⁵⁶⁸⁾ Χάρτης, άρθρο 21· ΕΣΔΑ, άρθρο 14 και πρωτόκολλο αριθ. 12 άρθρο 1· ΕΚΧ, μέρος V άρθρο Ε.

⁽⁵⁶⁹⁾ Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΕ L 001 της 3.1.1994, σ. 3), μέρος III, «Ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων».

πολιτών της Ελβετίας ⁽⁵⁷⁰⁾. Τα μέλη οικογένειας που καλύπτονται από τις διαφορές αυτές διατάξεις δεν δικαιούνται μόνο πρόσβαση στην αγορά εργασίας αλλά και σε κοινωνικές παροχές.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι Τούρκοι υπήκοοι, παρότι δεν είναι υπήκοοι χώρας του ΕΟΧ, καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους, απολαύουν προνομιακής θέσης στα κράτη μέλη της ΕΕ. Το εν λόγω προνόμιο απορρέει από τη συμφωνία της Άγκυρας του 1963 και από το **πρόσθετο πρωτόκολλο** της του 1970, το οποίο είχε ως παραδοχή ότι η Τουρκία θα γινόταν μέλος της ΕΕ μέχρι το 1985.

Τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα των λοιπών υπηκόων τρίτων χωρών ρυθμίζονται σε ειδικές οδηγίες, οι οποίες καλύπτουν, για παράδειγμα, τους αιτούντες άσυλο, τους πρόσφυγες, άλλους δικαιούχους διεθνούς προστασίας (συμπεριλαμβανομένων των δικαιούχων προσωρινής προστασίας) ή τους επί μακρόν διαμένοντες. Ειδικότερα, η **οδηγία για την ενιαία άδεια** ⁽⁵⁷¹⁾, όπως αναδιατυπώθηκε με την **οδηγία (ΕΕ) 2024/1233**, θεσπίζει ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης από υπηκόους τρίτων χωρών για τη χορήγηση άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους μέλους της ΕΕ, καθώς και ένα κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζόμενους νόμιμα διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Martinez Silva* ⁽⁵⁷²⁾ αφορούσε την άρνηση χορήγησης οικογενειακής παροχής σε υπήκοο τρίτης χώρας για τον λόγο ότι το ιταλικό δίκαιο δεν επιτρέπει τη χορήγηση της εν λόγω παροχής σε υπηκόους τρίτων χωρών κατόχους ενιαίας άδειας εργασίας. Το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι ο κάτοχος ενιαίας άδειας δεν μπορεί να αποκλειστεί από τη λήψη οικογενειακού επιδόματος βάσει της εθνικής νομοθεσίας, λόγω της ρήτρας ίσης μεταχείρισης που περιλαμβάνεται στην οδηγία για την ενιαία άδεια. Η ερμηνεία αυτή έχει ενισχυθεί από τη μεταγενέστερη νομολογία του ΔΕΕ ⁽⁵⁷³⁾.

⁽⁵⁷⁰⁾ Συμφωνία για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Κρατών Μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου (ΕΕ L 114 της 30.4.2002, σ. 6), άρθρο 7.

⁽⁵⁷¹⁾ **Οδηγία 2011/98/ΕΕ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους υπηκόους τρίτων χωρών ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους μέλους και σχετικά με κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζόμενους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος μέλος (ΕΕ L 343 της 23.12.2011, σ. 1).

⁽⁵⁷²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Ιουνίου 2017, *Kerly del Rosario Martinez Silva κατά Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) και Comune di Genova*, C-449/16, ECLI:EU:C:2017:485.

⁽⁵⁷³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2024, *Caisse d'allocations familiales des Hauts-de-Seine κατά TX*, C-664/23, ECLI:EU:C:2024:1046.

Η οδηγία για τη φυλετική ισότητα (οδηγία 2000/43/ΕΚ) απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής στο πλαίσιο της απασχόλησης και όσον αφορά την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες, καθώς και στο σύστημα πρόνοιας και κοινωνικής ασφάλισης. Επίσης, εφαρμόζεται σε υπηκόους τρίτων χωρών· ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 2 της οδηγίας, «δεν καλύπτει τη διαφορετική μεταχείριση λόγω υπηκοότητας και δεν θίγει [...] τη μεταχείριση που απορρέει από τη νομική κατάσταση των εν λόγω υπηκόων τρίτων χωρών ή απατρίδων».

Ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων ιδρύθηκε στις 9 Δεκεμβρίου 1989, με δήλωση όλων των κρατών μελών της ΕΕ. Καθιέρωσε τις κύριες αρχές που αποτελούν τη βάση του ευρωπαϊκού μοντέλου εργατικού δικαίου και συνέβαλε σημαντικά στην εξέλιξη του **ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου** την επόμενη δεκαετία. Τα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα που διακηρύσσονται στον Κοινοτικό Χάρτη αναπτύσσονται περαιτέρω και επεκτείνονται στον Χάρτη. Ο Χάρτης περιορίζεται ως προς την εφαρμογή του στα θέματα εκείνα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ και οι διατάξεις του δεν μπορούν να διευρύνουν το πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου. Δυνάμει του Χάρτη, πολύ λίγα κοινωνικά δικαιώματα κατοχυρώνονται για όλους ανεξαιρέτως, όπως το δικαίωμα στην εκπαίδευση δυνάμει του άρθρου 14 παράγραφοι 1 και 2, καθώς τα περισσότερα δικαιώματα αφορούν αποκλειστικά τους πολίτες και/ή τους νόμιμα διαμένοντες.

Στο πλαίσιο του δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, η ΕΣΔΑ εγγυάται κυρίως αστικά και πολιτικά δικαιώματα και, ως εκ τούτου, παρέχει περιορισμένη μόνο καθοδήγηση όσον αφορά τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Ωστόσο, ο ΕΚΧ (ο οποίος θεσπίστηκε το 1961 και αναθεωρήθηκε το 1996) συμπληρώνει την ΕΣΔΑ και αποτελεί βασική αναφορά του ευρωπαϊκού δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα στον τομέα των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Καθορίζει θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες και θεσπίζει έναν εποπτικό μηχανισμό που βασίζεται σε μια διαδικασία υποβολής αναφορών, μια διαδικασία συλλογικών προσφυγών και σε διαδικασία υποβολής *ad hoc* αναφορών διασφαλίζοντας τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ΕΚΧ από τα κράτη που είναι συμβαλλόμενα μέρη του ΕΚΧ. Ο ΕΚΧ κατοχυρώνει ένα σύνολο δικαιωμάτων που περιλαμβάνουν τη στέγαση, την υγεία, την εκπαίδευση, την απασχόληση, την κοινωνική προστασία, την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και την απαγόρευση των διακρίσεων.

Παρότι η προστασία των μεταναστών δυνάμει του ΕΚΧ δεν βασίζεται στην αρχή της αμοιβαιότητας, οι διατάξεις του εφαρμόζονται καταρχήν μόνο στους υπηκόους των κρατών που τον έχουν επικυρώσει και οι οποίοι βρίσκονται ως μετανάστες σε άλλα κράτη που έχουν επίσης επικυρώσει τον ΕΚΧ. Σύμφωνα με το προσάρτημά του ΕΚΧ —μολονότι δεν αναφέρεται ρητώς σε αυτά— τα άρθρα 1-17 και 20-31 του ΕΚΧ εφαρμόζονται στους αλλοδαπούς υπό την προϋπόθεση ότι είναι υπήκοοι συμβαλλόμενου κράτους του ΕΚΧ οι οποίοι διαμένουν νόμιμα ή εργάζονται τακτικά στο έδαφος άλλου συμβαλλόμενου κράτους του ΕΚΧ. Τα εν λόγω άρθρα πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως των άρθρων 18 και 19 για τους διακινούμενους εργαζομένους και τις οικογένειές τους. Το άρθρο 18 διασφαλίζει το δικαίωμα άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας στο έδαφος των κρατών που είναι συμβαλλόμενα μέρη του ΕΚΧ, ενώ το άρθρο 19 κατοχυρώνει το δικαίωμα των διακινούμενων εργαζομένων και των οικογενειών τους για προστασία και συνδρομή.

Ως εκ τούτου, το πεδίο εφαρμογής του ΕΚΧ είναι σε κάποιον βαθμό περιορισμένο, αλλά η ΕΕΚΔ έχει αναπτύξει σημαντικό σώμα νομολογίας. Σε περιπτώσεις όπου εγείρονται ζητήματα σχετικά με ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα, η ΕΕΚΔ έχει επεκτείνει το προσωπικό πεδίο εφαρμογής του ΕΚΧ ώστε να καλύπτεται κάθε πρόσωπο που βρίσκεται στο έδαφος κράτους που είναι συμβαλλόμενο μέρος του, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών σε καθεστώς παράτυπης διαμονής. Αυτό έχει ισχύ για το άρθρο 7 παράγραφος 10 (προστασία των παιδιών και των νέων), το άρθρο 11 (το δικαίωμα στην προστασία της υγείας), το άρθρο 13 (το δικαίωμα στην κοινωνική αρωγή και την ιατρική συνδρομή), το άρθρο 16 (το δικαίωμα των οικογενειών σε αξιοπρεπή στέγαση, ιδίως όσον αφορά το δικαίωμα να μη στερούνται κατάλυμα), το άρθρο 17 (το δικαίωμα των παιδιών σε κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία), το άρθρο 30 (προστασία από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό) και το άρθρο 31 (το δικαίωμα στη στέγαση) ⁽⁵⁷⁴⁾.

⁽⁵⁷⁴⁾ ΕΕΚΔ, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 14/2003, απόφαση επί της ουσίας, 8 Σεπτεμβρίου 2004· ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI) κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 47/2008, απόφαση επί της ουσίας, 20 Οκτωβρίου 2009· ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI) κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 69/2011, απόφαση επί της ουσίας, 23 Οκτωβρίου 2012· ΕΕΚΔ, *Conference of European Churches (CEC) κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 90/2013, απόφαση επί της ουσίας, 1 Ιουλίου 2014· ΕΕΚΔ, *European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 86/2012, απόφαση επί της ουσίας, 2 Ιουλίου 2014· ΕΕΚΔ, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 114/2015, απόφαση επί της ουσίας, 24 Ιανουαρίου 2018· ΕΕΚΔ, *International Commission of Jurists (ICJ) και European Council for Refugees and Exiles (ECRE) κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 173/2018, απόφαση επί της ουσίας, 26 Ιανουαρίου 2021. Επιπλέον, το 2015 η ΕΕΚΔ εξέδωσε δήλωση ερμηνείας σχετικά με τα δικαιώματα των προσφύγων στο πλαίσιο του ΕΚΧ.

Ο ΕΚΧ έχει σημαντική συμπληρωματική σχέση με την ΕΣΔΑ, η οποία δίνει σημαντική επίσης αξία στη νομολογία της ΕΕΚΔ. Παρότι τα κράτη μέλη της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν έχουν όλα επικυρώσει τον ΕΚΧ ή αποδεχθεί το σύνολο των διατάξεών του (βλ. [παράρτημα 3](#)), το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι η επικύρωση δεν είναι ουσιώδης για τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύονται από το ΕΔΔΑ ορισμένα ζητήματα που εγείρονται δυνάμει της ΕΣΔΑ και τα οποία ρυθμίζονται επίσης από τον ΕΚΧ ⁽⁵⁷⁵⁾.

8.2. Οικονομικά δικαιώματα

Η παρούσα ενότητα εξετάζει τα οικονομικά δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στην αγορά εργασίας και του δικαιώματος της ίσης μεταχείρισης στην εργασία. Η πρόσβαση στην αγορά εργασίας εξαρτάται συνήθως από το νομικό καθεστώς ενός προσώπου. Ωστόσο, από τη στιγμή που ένα πρόσωπο εργάζεται, είτε νόμιμα είτε όχι, πρέπει να γίνονται σεβαστά ορισμένα βασικά εργασιακά δικαιώματα. Αυτά περιλαμβάνουν το δικαίωμα σε ασφαλείς και δίκαιες συνθήκες εργασίας, την απαγόρευση της εκμετάλλευσης και της καταναγκαστικής εργασίας, καθώς και το δικαίωμα σε αμοιβή για την εργασία που παρέχεται.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, δεν κατοχυρώνονται ρητά τυχόν οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα, με εξαίρεση την απαγόρευση της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων (άρθρο 4) και το δικαίωμα στην ίδρυση συνδικάτων (άρθρο 11).

Μεταξύ των υποθέσεων που έχει εξετάσει το ΕΔΔΑ σε σχετικούς τομείς συγκαταλέγεται και η περίπτωση αλλοδαπής στην οποία επιτράπηκε να ξεκινήσει πρακτική άσκηση για ορισμένο επάγγελμα, αλλά δεν της δόθηκε στη συνέχεια το δικαίωμα να το ασκήσει.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Bigaeva κατά Ελλάδας* ⁽⁵⁷⁶⁾, μια Ρωσίδα υπήκοος είχε τη δυνατότητα να ξεκινήσει άσκηση διάρκειας 18 μηνών προκειμένου να γίνει δεκτή στον ελληνικό Δικηγορικό Σύλλογο. Με την ολοκλήρωση της

⁽⁵⁷⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Demir και Baykara κατά Τουρκίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 34503/97, 12 Νοεμβρίου 2008, σκέψεις 85-86. Άλλα παραδείγματα συναφών διεθνών πράξεων που έχουν εφαρμογή στο συγκεκριμένο πεδίο είναι, μεταξύ άλλων, το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τους διακινούμενους εργαζομένους και η Σύμβαση αριθ. 143 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας.

⁽⁵⁷⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Bigaeva κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 26713/05, 28 Μαΐου 2009.

άσκησης, ο Δικηγορικός Σύλλογος αρνήθηκε να της επιτρέψει να συμμετάσχει στις σχετικές εξετάσεις λόγω του γεγονότος ότι δεν ήταν Ελληνίδα υπήκοος. Το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι ο Δικηγορικός Σύλλογος είχε επιτρέψει στην προσφεύγουσα να ξεκινήσει την άσκησης της παρότι ήταν σαφές ότι, μετά την ολοκλήρωση της άσκησης, εκείνη δεν δικαιούνταν να συμμετάσχει στις σχετικές εξετάσεις. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η συμπεριφορά των αρχών έδειχνε έλλειψη συνέπειας και σεβασμού προς την προσφεύγουσα, τόσο σε προσωπικό όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο, και συνιστούσε παράνομη επέμβαση στην ιδιωτική της ζωή κατά την έννοια του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ δεν έκρινε ότι ο αποκλεισμός αλλοδαπών από την άσκηση του νομικού επαγγέλματος εισήγε από μόνος του διάκριση.

Στο πλαίσιο του ΕΚΧ, το άρθρο 1 εγγυάται το δικαίωμα στην εργασία και απαγορεύει τις διακρίσεις στην απασχόληση, καθώς και την καταναγκαστική εργασία. Αυτό σημαίνει ότι οι μόνες θέσεις εργασίας από τις οποίες μπορούν να απαγορευθούν αλλοδαποί είναι εκείνες που συνδέονται εγγενώς με την προστασία του δημόσιου συμφέροντος ή της εθνικής ασφάλειας και περιλαμβάνουν την άσκηση (υψηλού επιπέδου) δημόσιας εξουσίας ⁽⁵⁷⁷⁾.

Το άρθρο 18 του ΕΚΧ προβλέπει το δικαίωμα στην άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας στο έδαφος άλλων κρατών που είναι συμβαλλόμενα μέρη του ΕΚΧ. Η εν λόγω διάταξη δεν ρυθμίζει την είσοδο στο έδαφος για σκοπούς εργασίας και είναι, από ορισμένες απόψεις, περισσότερο προτρεπτική παρά υποχρεωτική. Απαιτεί, ωστόσο, τα ποσοστά απόρριψης των αιτήσεων για άδεια εργασίας να μην είναι υπερβολικά υψηλά ⁽⁵⁷⁸⁾· οι άδειες εργασίας και διαμονής να μπορούν να αποκτώνται μέσω ενιαίας διαδικασίας υποβολής αίτησης και χωρίς υπερβολικά τέλη και επιβαρύνσεις ⁽⁵⁷⁹⁾· οι άδειες εργασίας και διαμονής να εκδίδονται εντός εύλογου χρονικού διαστήματος ⁽⁵⁸⁰⁾· τυχόν χορηγούμενες άδειες εργασίας να μην είναι υπερβολικά περιοριστικές από γεωγραφική και/ή επαγγελματική

⁽⁵⁷⁷⁾ ΕΕΚΔ, *Conclusions 2012 – Albania – Article 1-2* (Συμπεράσματα 2012, Αλβανία, άρθρο 1 παράγραφος 2), 2012/def/ALB/1/2/EN, 2012.

⁽⁵⁷⁸⁾ ΕΕΚΔ, *Conclusions XVII-2 – Spain – Article 18-1* (Συμπεράσματα XVII-2, Ισπανία, άρθρο 18 παράγραφος 1), XVII-2/def/ESP/18/1/EN, 2005.

⁽⁵⁷⁹⁾ ΕΕΚΔ, *Conclusions XVII-2 – Germany – Article 18-2* (Συμπεράσματα XVII-2, Γερμανία, άρθρο 18 παράγραφος 2), XVII-2/def/DEU/18/2/EN, 2005.

⁽⁵⁸⁰⁾ ΕΕΚΔ, *Conclusions XVII-2 – Portugal – Article 18-2* (Συμπεράσματα XVII-2, Πορτογαλία, άρθρο 18 παράγραφος 2), XVII-2/def/PRT/18/2/EN, 2005.

άποψη ⁽⁵⁸¹⁾· και η απώλεια εργασίας να μην οδηγεί αυτομάτως και αμέσως σε απώλεια της άδειας διαμονής, ώστε να δίνεται στον ενδιαφερόμενο χρόνος να αναζητήσει άλλη εργασία ⁽⁵⁸²⁾.

Το άρθρο 19 του ΕΚΧ περιλαμβάνει εκτενή κατάλογο διατάξεων για την προστασία και στήριξη των διακινούμενων εργαζομένων στο έδαφος άλλων κρατών μερών του ΕΚΧ, αλλά υπό την προϋπόθεση ότι πρέπει να βρίσκονται εκεί νόμιμα (βλ. ωστόσο [κεφάλαιο 4](#) για λεπτομέρειες σχετικά με το άρθρο 19 παράγραφος 8 και [ενότητα 6.3](#) για λεπτομέρειες σχετικά με το άρθρο 19 παράγραφος 6).

Ο ΕΚΧ καλύπτει επίσης ένα εύρος δικαιωμάτων που αφορούν τις συνθήκες εργασίας και τα συλλογικά δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων σε εύλογες ώρες εργασίας, ετήσια άδεια μετ' αποδοχών, δίκαιη αμοιβή, υγεία και ασφάλεια στον χώρο εργασίας και ελευθερία των συνδικαλιστικών οργανώσεων, τα οποία εφαρμόζονται και στους μετανάστες εργαζομένους ⁽⁵⁸³⁾.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 15 παράγραφος 1 του [Χάρτη](#) κατοχυρώνει το δικαίωμα κάθε προσώπου «να εργάζεται και να ασκεί το επάγγελμα, το οποίο επιλέγει ή αποδέχεται ελεύθερα». Ωστόσο, το εν λόγω δικαίωμα οριοθετείται βάσει του εθνικού δικαίου, μεταξύ άλλων μέσω εθνικών νόμων οι οποίοι ρυθμίζουν την πρόσβαση των αλλοδαπών στην αγορά εργασίας. Ο Χάρτης αναγνωρίζει επίσης το δικαίωμα στη διαπραγμάτευση και τις συλλογικές δράσεις (άρθρο 28), την ελευθερία σύστασης και προσχώρησης σε συνδικαλιστικές ενώσεις (άρθρο 12 παράγραφος 1) και το δικαίωμα πρόσβασης σε δωρεάν υπηρεσίες εύρεσης εργασίας (άρθρο 29). Κάθε εργαζόμενος, συμπεριλαμβανομένων των υπηκόων τρίτων χωρών, έχει δικαίωμα προστασίας έναντι της αδικαιολόγητης απόλυσης (άρθρο 30), δικαίωμα σε δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας, καθώς και δικαίωμα ανάπαυσης και ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών (άρθρο 31). Το άρθρο 16 κατοχυρώνει την επιχειρηματική ελευθερία. Ο Χάρτης προβλέπει επίσης την προστασία της υγείας και της ασφάλειας στην εργασία (άρθρο 31) και απαγορεύει την εργασία των παιδιών (άρθρο 32).

⁽⁵⁸¹⁾ ΕΕΚΔ, *Conclusions V – Germany – Article 18-3* (Συμπεράσματα V, Γερμανία, άρθρο 18 παράγραφος 3), V/def/DEU/18/3/EN, 1977.

⁽⁵⁸²⁾ ΕΕΚΔ, *Conclusions XVII-2 – Finland – Article 18-3* (Συμπεράσματα XVII-2, Φινλανδία, άρθρο 18 παράγραφος 3), XVII-2/def/FIN/18/3/EN, 2005.

⁽⁵⁸³⁾ ΕΕΚΔ, *Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ) κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 30/2005, απόφαση επί της ουσίας, 6 Δεκεμβρίου 2006, η οποία αναφέρεται σε ανθρακωρύχους.

Η πρόσβαση στην αγορά εργασίας για ειδικές κατηγορίες προσώπων ρυθμίζεται από το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ. Ο βαθμός πρόσβασης των υπηκόων τρίτων χωρών στην αγορά εργασίας εξαρτάται από την κατηγορία στην οποία ανήκουν. Στην [ενότητα 8.2.11](#) περιγράφεται συνοπτικά η κατάσταση των κύριων κατηγοριών υπηκόων τρίτων χωρών.

8.2.1. Μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ ή της Ελβετίας

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, καθορισμένα μέλη της οικογένειας —ανεξαρτήτως ιθαγένειας— πολιτών της ΕΕ που ασκούν τα δικαιώματά τους ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία, καθώς και υπηκόων άλλων χωρών του ΕΟΧ και της Ελβετίας, έχουν το δικαίωμα να μετακινούνται ελεύθερα σε ολόκληρη την Ευρώπη για σκοπούς απασχόλησης και αυτοαπασχόλησης όταν συνοδεύουν τον κύριο πολίτη της ΕΕ ή υπήκοο του ΕΟΧ ή όταν συνενώνονται με αυτόν (άρθρο 3 παράγραφος 1 της [οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία](#)). Τα μέλη της οικογένειας όλων των υπηκόων του ΕΟΧ τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης με τους υπηκόους του εκάστοτε κράτους μέλους του ΕΟΧ (άρθρο 24). Τα δικαιώματά τους στην ίση μεταχείριση όσον αφορά την απασχόληση και το επάγγελμα προστατεύονται περαιτέρω από την [οδηγία 2014/54/ΕΕ](#) ⁽⁵⁸⁴⁾ περί μέτρων που διευκολύνουν την άσκηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων στο πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Τα μέλη της οικογένειας υπηκόων της Ελβετίας απολαύουν παρόμοιων δικαιωμάτων κινητικότητας και διαμονής, αλλά δεν δικαιούνται πλήρη ισότητα μεταχείρισης σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και εργατικής νομοθεσίας ⁽⁵⁸⁵⁾.

Στο πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της ΕΕ και των μελών της οικογένειάς τους, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, το άρθρο 45 παράγραφος 4 της [ΣΛΕΕ](#) επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιφυλάσσουν θέσεις απασχόλησης στον δημόσιο τομέα αποκλειστικά για τους δικούς τους υπηκόους. Το ΔΕΕ έχει ερμηνεύσει αυστηρά αυτή την παρέκκλιση και έχει κρίνει ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να επιφυλάσσουν ολόκληρους τομείς ή επαγγέλματα μόνο για τους υπηκόους τους, εκτός εάν οι θέσεις συνεπάγονται την άσκηση εξουσιών που απονέμονται από

⁽⁵⁸⁴⁾ [Οδηγία 2014/54/ΕΕ](#) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014, περί μέτρων που διευκολύνουν την άσκηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων στο πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων (ΕΕ L 128 της 30.4.2014, σ. 8)

⁽⁵⁸⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Ιουλίου 2010, *Alexander Hengartner και Rudolf Gasser κατά Landesregierung Vorarlberg*, C-70/09, ECLI:EU:C:2010:430, σκέψεις 39-43.

το δημόσιο δίκαιο και καθήκοντα που αποσκοπούν στη διασφάλιση του γενικού συμφέροντος του κράτους. Για παράδειγμα, η πρόσβαση σε θέσεις ασκούμενων εκπαιδευτικών ⁽⁵⁸⁶⁾ και σε θέσεις βοηθών ξενόγλωσσων πανεπιστημιακών εκπαιδευτικών ⁽⁵⁸⁷⁾ δεν μπορεί να παρέχεται αποκλειστικά σε ημεδαπούς.

Προς διευκόλυνση της πραγματικά ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, η ΕΕ έχει επίσης θεσπίσει εκτενή νομοθεσία σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, τόσο γενικών όσο και τομεακών. Η [οδηγία 2005/36/ΕΚ](#) σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων (οδηγία για τα επαγγελματικά προσόντα, όπως τροποποιήθηκε τελευταία το 2025) διέπει τον τομέα αυτό. Οι κανόνες αυτοί εφαρμόζονται και στα μέλη οικογένειας υπηκόων τρίτων χωρών που είναι μέλη οικογένειας υπηκόων του ΕΟΧ και της Ελβετίας. Ειδικές διατάξεις διέπουν τις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα προσόντα αποκτήθηκαν εν μέρει ή εξ ολοκλήρου εκτός ΕΕ, ακόμα και αν οι τίτλοι αυτοί έχουν ήδη αναγνωριστεί σε ένα κράτος μέλος της ΕΕ. Το ΔΕΕ έχει εκδώσει σημαντικό αριθμό αποφάσεων στον συγκεκριμένο τομέα ⁽⁵⁸⁸⁾.

8.2.2. Αποσπασμένοι εργαζόμενοι

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι υπήκοοι τρίτων χωρών που δεν απολαύουν δικαιωμάτων ελεύθερης κυκλοφορίας, αλλά εργάζονται νόμιμα για λογαριασμό εργοδότη σε ένα κράτος μέλος της ΕΕ, και στους οποίους ανατίθεται από τον εν λόγω εργοδότη εκτέλεση εργασιών για λογαριασμό του σε άλλο κράτος μέλος, καλύπτονται από την [οδηγία για την απόσπαση εργαζομένων](#) (οδηγία 96/71/ΕΚ) όπως τροποποιήθηκε με την [οδηγία \(ΕΕ\) 2018/957](#) ⁽⁵⁸⁹⁾. Σκοπός της εν λόγω οδηγίας είναι η κατοχύρωση της προστασίας των δικαιωμάτων και των συνθηκών εργασίας των αποσπασμένων εργαζομένων σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση ώστε να αποτρέπεται το κοινωνικό ντάμπινγκ. Πιο συγκεκριμένα, η οδηγία αποσκοπεί να συμβιβάσει την ελευθερία της παροχής διασυνοριακών υπηρεσιών δυνάμει του άρθρου 56 της [ΣΑΕΕ](#) με την κατάλληλη προστασία των δικαιωμάτων

⁽⁵⁸⁶⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Ιουλίου 1986, *Deborah Lawrie-Blum κατά Land Baden-Württemberg*, C-66/85, ECLI:EU:C:1986:284, σκέψεις 26-27.

⁽⁵⁸⁷⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Αυγούστου 1993, *Pilar Allué και Carmel Mary Coonan και λοιποί κατά Università degli studi di Venezia και Università degli studi di Parma*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-259/91, C-331/91 και C-332/91, ECLI:EU:C:1993:333, σκέψεις 15-21.

⁽⁵⁸⁸⁾ Για επισκόπηση της νομολογίας σχετικά με την οδηγία 2005/36/ΕΚ, ανατρέξτε στην [καταχώριση της οδηγίας](#) στο EUR-Lex, στην ενότητα «Στοιχεία του εγγράφου».

⁽⁵⁸⁹⁾ [Οδηγία \(ΕΕ\) 2018/957](#) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 2018, για την τροποποίηση της οδηγίας 96/71/ΕΚ σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών (ΕΕ L 173 της 9.7.2018, σ. 16).

των εργαζομένων που βρίσκονται προσωρινά αποσπασμένοι στο εξωτερικό για τον συγκεκριμένο σκοπό⁽⁵⁹⁰⁾. Όπως έχει επισημάνει το ΔΕΚ, αυτό, ωστόσο, δεν μπορεί να συνεπάγεται καταστάσεις όπου ένας εργοδότης υποχρεούται δυνάμει της οδηγίας να συμμορφώνεται με το συναφές εργατικό δίκαιο τόσο του κράτους προέλευσης όσο και του κράτους υποδοχής, καθώς το επίπεδο προστασίας που παρέχεται στα δύο κράτη μέλη της μπορεί να θεωρηθεί ισοδύναμο⁽⁵⁹¹⁾.

Η οδηγία θεσπίζει ελάχιστα πρότυπα που πρέπει να εφαρμόζονται στους εργαζομένους που αποσπώνται από ένα κράτος μέλος της ΕΕ για να εργαστούν σε άλλο. Το άρθρο 3 προβλέπει ότι οι όροι και οι συνθήκες εργασίας που καθορίζονται από τη νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής ή από γενικώς εφαρμοστέες συλλογικές συμβάσεις εφαρμόζονται στους αποσπασμένους εργαζομένους, ιδίως όσον αφορά τις μέγιστες περιόδους εργασίας και τις ελάχιστες περιόδους ανάπαυσης, την άδεια μετ' αποδοχών και τα ελάχιστα επίπεδα αμοιβής. Οι εφαρμοστέοι όροι και οι προϋποθέσεις πρέπει να είναι σαφείς και προβάσιμοι στους εργαζομένους και στους εργοδότες.

Όταν οι αποσπασμένοι εργαζόμενοι προέρχονται από χώρες εκτός ΕΕ, περιλαμβανομένων τρίτων χωρών που έχουν συνάψει συμφωνίες σύνδεσης με την ΕΕ, ενδέχεται να δικαιούνται παροχές κοινωνικής ασφάλισης βάσει των συμφωνιών αυτών, ιδίως εφόσον διατηρούν επαρκείς δεσμούς με το κράτος μέλος αποστολής⁽⁵⁹²⁾.

Δυνάμει του ΕΚΧ, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι το σουηδικό δίκαιο προβλέπει περιορισμούς στις διαπραγματεύσεις και συλλογικές δράσεις όσον αφορά τους αποσπασμένους εργαζομένους, γεγονός που συνιστά παράβαση του άρθρου 6 παράγραφοι 2 και 4⁽⁵⁹³⁾.

⁽⁵⁹⁰⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Απριλίου 2008, *Dirk Rüffert κατά Land Niedersachsen*, C-346/06, ECLI:EU:C:2008:189.

⁽⁵⁹¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2007, *Laval un Partneri Ltd κατά Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avdelning 1, Byggettan και Svenska Elektrikerförbundet* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-341/05, ECLI:EU:C:2007:809.

⁽⁵⁹²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Φεβρουαρίου 2024, *X κατά Raad van bestuur van de Sociale verzekeringsbank*, C-549/22, ECLI:EU:C:2024:184.

⁽⁵⁹³⁾ ΕΕΚΔ, *Swedish Trade Union Confederation (LO) και Swedish Confederation of Professional Employees (TCO) κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 85/2012, απόφαση επί της ουσίας, 3 Ιουλίου 2013. Βλ. επίσης ΕΕΚΔ, *Conclusions 2018 – Sweden – Article 6-4* (Συμπεράσματα 2018 – Σουηδία – άρθρο 6 παράγραφος 4), 2018/def/SWE/6/4/EN, 2019.

8.2.3. Τούρκοι υπήκοοι

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι Τούρκοι υπήκοοι απολαύουν μιας ιδιαίτερα προνομιακής θέσης δυνάμει της **Συμφωνίας της Άγκυρας** του 1963 και του **πρόσθετου πρωτοκόλλου** του 1970, καθώς και των αποφάσεων που έχουν ληφθεί από το Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας, το οποίο έχει συσταθεί δυνάμει των εν λόγω νομικών πράξεων. Ωστόσο, οι Τούρκοι υπήκοοι δεν έχουν αυτόματο δικαίωμα εισόδου στο έδαφος κράτους μέλους της ΕΕ προκειμένου να εργαστούν. Παρ' όλα αυτά, εάν το εθνικό δίκαιο ενός κράτους μέλους της ΕΕ τους επιτρέπει να εργαστούν, έχουν το δικαίωμα να συνεχίσουν στην ίδια εργασία μετά το πέρασ ενός έτους ⁽⁵⁹⁴⁾. Έπειτα από τρία έτη μπορούν επίσης, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να αναζητήσουν άλλη απασχόληση δυνάμει του άρθρου 6 παράγραφος 1 της **απόφασης αριθ. 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας** ⁽⁵⁹⁵⁾. Όπως και οι εργαζόμενοι του ΕΟΧ, οι Τούρκοι εργαζόμενοι ορίζονται με ευρύ τρόπο.

Παράδειγμα: Το ΔΕΕ αποφάνθηκε στην υπόθεση *Genc* ⁽⁵⁹⁶⁾ ότι μια υπήκοος Τουρκίας η οποία εργάζεται για πολύ περιορισμένο αριθμό ωρών, και συγκεκριμένα μόλις πεντέμισι ώρες την εβδομάδα, για εργοδότη έναντι αμοιβής η οποία αντιστοιχεί εν μέρει μόνο στο ελάχιστο αναγκαίο για τη διαβίωσή της αποτελεί εργαζόμενη κατά την έννοια του άρθρου 6 παράγραφος 1 της απόφασης αριθ. 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας, υπό την προϋπόθεση ότι η απασχόλησή της είναι πραγματική και γνήσια.

Δυνάμει του άρθρου 7 της απόφασης αριθ. 1/80, τα μέλη της οικογένειας Τούρκου εργαζομένου, ακόμα και αν τα ίδια δεν είναι Τούρκοι υπήκοοι, μπορούν να αποκτούν δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας ύστερα από νόμιμη διαμονή τριών ετών στο οικείο κράτος μέλος. Η χωριστή διαβίωση του εν λόγω μέλους της οικογένειας από τον Τούρκο διακινούμενο εργαζόμενο πρέπει να δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους. Το εθνικό δίκαιο που καθιστά

⁽⁵⁹⁴⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Μαΐου 1997, *Süleyman Eker κατά Land Baden-Württemberg*, C-386/95, ECLI:EU:C:1997:257, σκέψεις 20-22.

⁽⁵⁹⁵⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Ιανουαρίου 1997, *Recep Tetik κατά Land Berlin*, C-171/95, ECLI:EU:C:1997:31, σκέψη 30.

⁽⁵⁹⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Φεβρουαρίου 2010, *Hava Genc κατά Land Berlin*, C-14/09, ECLI:EU:C:2010:57, σκέψεις 27-28.

δυσχερή ή αδύνατη την οικογενειακή επανένωση θα οδηγούσε σε περιορισμό της εγκατάστασης αυτοαπασχολούμενου, κάτι το οποίο απαγορεύεται βάσει του πρόσθετου πρωτοκόλλου του 1970 ⁽⁵⁹⁷⁾.

Το τέκνο Τούρκου υπηκόου που έχει ολοκληρώσει επαγγελματική κατάρτιση στη χώρα υποδοχής μπορεί να αποδέχεται προσφορές εργασίας, υπό την προϋπόθεση ότι ένας από τους γονείς του έχει απασχοληθεί νόμιμα στη χώρα υποδοχής για τουλάχιστον τρία έτη.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Derin* ⁽⁵⁹⁸⁾, το ΔΕΚ έκρινε ότι ένας Τούρκος υπήκοος, ο οποίος ως παιδί επανενώθηκε με τους Τούρκους γονείς του οι οποίοι εργάζονταν νόμιμα στη Γερμανία, μπορούσε να απολέσει το δικαίωμα διαμονής του στη Γερμανία, το οποίο απέρρεε από το δικαίωμά του για ελεύθερη πρόσβαση στην απασχόληση, μόνο για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας, ή εφόσον εγκατέλειπε το έδαφος του κράτους μέλους της ΕΕ για σημαντικό χρονικό διάστημα χωρίς ουσιαστικό λόγο.

Όσον αφορά το δικαίωμα εγκατάστασης ή παροχής υπηρεσιών, οι Τούρκοι υπήκοοι επωφελούνται από τη ρήτρα διατήρησης της ισχύουσας κατάστασης που προβλέπεται στο άρθρο 41 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της Συμφωνίας της Άγκυρας. Εάν κατά την έναρξη ισχύος του άρθρου 41 του πρωτοκόλλου σε ένα κράτος μέλος της ΕΕ δεν ίσχυε απαίτηση έκδοσης θεώρησης ή άδειας εργασίας για τους Τούρκους υπηκόους, τότε το εν λόγω κράτος μέλος της ΕΕ απαγορεύεται να επιβάλει υποχρέωση θεώρησης ή άδειας εργασίας (βλ. επίσης [ενότητα 3.7](#)).

8.2.4. Βρετανοί υπήκοοι που καλύπτονται από τις συμφωνίες ΕΕ – Ηνωμένου Βασιλείου

Οι Βρετανοί υπήκοοι (και ορισμένα μέλη των οικογενειών τους) που διέμεναν νομίμως σε κράτος μέλος της ΕΕ ή ήταν διασυννοριακοί εργαζόμενοι στις 31 Δεκεμβρίου 2020 εμπίπτουν στη [συμφωνία αποχώρησης μεταξύ ΕΕ και Ηνωμένου Βασιλείου](#) (άρθρο 10). Για αυτούς, η συμφωνία αποχώρησης εγγυάται σειρά δικαιωμάτων στο κράτος μέλος της ΕΕ όπου διαμένουν ή εργάζονται ως

⁽⁵⁹⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Ιουλίου 2014, *Naima Dogan κατά Bundesrepublik Deutschland*, C-138/13, ECLI:EU:C:2014:2066.

⁽⁵⁹⁸⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Ιουλίου 2007, *Ismail Derin κατά Landkreis Darmstadt-Dieburg*, C-325/05, ECLI:EU:C:2007:442, σκέψεις 74-75.

διασυνοριακοί εργαζόμενοι. Οι εγγυήσεις αυτές περιλαμβάνουν τη μη διακριτική μεταχείριση λόγω ιθαγένειας και, με ορισμένες εξαιρέσεις, την ίση μεταχείριση με τους υπηκόους όσον αφορά τα δικαιώματα του πολίτη (άρθρα 12 και 23). Βάσει των άρθρων 24 και 25 της συμφωνίας αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου, έχουν δικαίωμα πρόσβασης στην απασχόληση και ίσης μεταχείρισης με τους υπηκόους ως προς τις συνθήκες εργασίας, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και τις υπηρεσίες απασχόλησης, καθώς και δικαίωμα άσκησης αυτοαπασχόλησης. Τα επαγγελματικά προσόντα που είχαν αναγνωριστεί πριν από το τέλος της μεταβατικής περιόδου εξακολουθούν να ισχύουν, παρέχοντας στους κατόχους τους το δικαίωμα άσκησης του επαγγέλματός τους υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους (άρθρο 27).

Η **συμφωνία εμπορίου και συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και του Ηνωμένου Βασιλείου** δεν παρέχει στους Βρετανούς υπηκόους γενικό δικαίωμα διαμονής ή εργασίας στην ΕΕ. Προβλέπει περιορισμένη, προσωρινή κινητικότητα για επιχειρηματικούς σκοπούς (τίτλος II **κεφάλαιο 4** «Είσοδος και προσωρινή διαμονή φυσικών προσώπων για επιχειρηματικούς σκοπούς») για συγκεκριμένες κατηγορίες προσώπων. Αυτές είναι οι επιχειρηματικοί επισκέπτες για σκοπούς εγκατάστασης τα ενδοεταιρικό μετακινούμενα στελέχη· οι βραχυχρόνιοι επιχειρηματικοί επισκέπτες· οι πάροχοι υπηρεσιών βάσει σύμβασης και οι ανεξάρτητοι επαγγελματίες. Οι κατηγορίες αυτές υπόκεινται στη νομοθεσία περί μετανάστευσης κάθε κράτους μέλους και στους ειδικούς όρους που ρυθμίζουν τον αντίστοιχο τύπο επιχειρηματικής δραστηριότητας.

8.2.5. Υπήκοοι άλλων χωρών με συμφωνίες σύνδεσης ή συνεργασίας

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 216 της **ΣΛΕΕ** προβλέπει τη σύναψη συμφωνιών μεταξύ τρίτων χωρών και της ΕΕ, ενώ το άρθρο 217 προβλέπει ειδικά τη σύναψη συμφωνιών σύνδεσης. Υπήκοοι ορισμένων τρίτων κρατών με τα οποία η ΕΕ έχει συνάψει συμφωνίες σύνδεσης, σταθεροποίησης, συνεργασίας,

εταιρικής σχέσης και/ή άλλα είδη συμφωνιών ⁽⁵⁹⁹⁾ απολαύουν ίσης μεταχείρισης από πολλές απόψεις, αλλά δεν δικαιούνται την απολύτως ίση μεταχείριση που απολαύουν οι πολίτες της ΕΕ. Μέχρι τον Ιούνιο του 2026 η ΕΕ είχε συνάψει συμφωνίες με περισσότερες από 100 χώρες και επικράτειες στον κόσμο ⁽⁶⁰⁰⁾.

Οι εν λόγω συμφωνίες σύνδεσης και συνεργασίας δεν θεσπίζουν απευθείας δικαίωμα των υπηκόων των συμβαλλόμενων κρατών να εισέρχονται και να εργάζονται στην ΕΕ. Ωστόσο, οι υπήκοοι των χωρών αυτών οι οποίοι εργάζονται νόμιμα σε κάποιο κράτος μέλος της ΕΕ δικαιούνται ίση μεταχείριση και τους ίδιους όρους εργασίας με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους μέλους της ΕΕ. Αυτό ισχύει, για παράδειγμα, στην περίπτωση του άρθρου 64 παράγραφος 1 των ευρωμεσογειακών συμφωνιών με το Μαρόκο και την Τυνησία, το οποίο ορίζει ότι «κάθε κράτος μέλος παρέχει στους εργαζομένους μαροκινής [ή τυνησιακής] υπηκοότητας, οι οποίοι απασχολούνται στην επικράτειά του, καθεστώς που χαρακτηρίζεται από την απουσία κάθε διάκρισης βασιζόμενης στην ιθαγένεια σε σχέση με τους ημεδαπούς του υπηκόους, όσον αφορά τους όρους

⁽⁵⁹⁹⁾ Συμφωνίες σταθεροποίησης και σύνδεσης έχουν συναφθεί με την Αλβανία, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη, το Κόσοβο [η ονομασία αυτή χρησιμοποιείται με την επιφύλαξη των θέσεων ως προς το καθεστώς και συνάδει με την απόφαση 1244 (1999) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και τη γνώμη του Διεθνούς Δικαστηρίου, της 23ης Ιουλίου 2010, σχετικά με τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κόσοβου], το Μαυροβούνιο και τη Σερβία. Με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, οι συμφωνίες σύνδεσης (συμπεριλαμβανομένων των σφαιρικών και σε βάθος συμφωνιών ελεύθερων συναλλαγών) βρίσκονται σε ισχύ με τη Γεωργία, τη Μολδαβία και την Ουκρανία· η συνολική και ενισχυμένη συμφωνία εταιρικής σχέσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Δημοκρατίας της Αρμενίας, αφετέρου, τέθηκε σε ισχύ το 2021· η συνεργασία με το Αζερμπαϊτζάν συνεχίζεται βάσει της συμφωνίας εταιρικής σχέσης και συνεργασίας του 1999. Στην Κεντρική Ασία, η ενισχυμένη συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών της, αφενός, και της Δημοκρατίας του Καζακστάν, αφετέρου, τέθηκε σε ισχύ το 2020, ενώ οι συμφωνίες εταιρικής σχέσης και συνεργασίας παραμένουν το βασικό πλαίσιο (μεταξύ άλλων) για το Ουζμπεκιστάν και το Τατζικιστάν, και έχει υπογραφεί ενισχυμένη συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας με την Κιργιζία. Στη Νότια Γεγονία, ευρωμεσογειακές συμφωνίες σύνδεσης βρίσκονται σε ισχύ με την Αλγερία, την Αίγυπτο, την Ιορδανία, το Ισραήλ, τον Λίβανο, το Μαρόκο και την Τυνησία, και ενδιάμεση συμφωνία σύνδεσης εφαρμόζεται στην Παλαιστινιακή Αρχή. Η συμφωνία του Κοτονού του 2000 με τις χώρες της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού έχει αντικατασταθεί από τη «συμφωνία της Σαμόας» μεταξύ της ΕΕ και του Οργανισμού Κρατών της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού, η οποία υπογράφηκε στις 15 Νοεμβρίου 2023 και εφαρμόζεται προσωρινά από την 1η Ιανουαρίου 2024. Το πλαίσιο σύνδεσης του 2002 με τη Χιλή έχει εκσυγχρονιστεί μέσω προηγμένης συμφωνίας-πλαίσιο και ενδιάμεσης εμπορικής συμφωνίας, οι οποίες προβλέπουν προσωρινή εφαρμογή.

⁽⁶⁰⁰⁾ Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, βάση δεδομένων του Γραφείου Συνθηκών της ΕΕ.

εργασίας, αμοιβής και απόλυσης» ⁽⁶⁰¹⁾. Όσον αφορά την προσωρινή απασχόληση, η απουσία διακρίσεων περιορίζεται στους όρους εργασίας και στην αμοιβή (άρθρο 64 παράγραφος 2). Με το άρθρο 65 παράγραφος 1 και των δύο συμφωνιών θεσπίστηκε επίσης η απαγόρευση των διακρίσεων στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης ⁽⁶⁰²⁾.

Το ΔΕΕ έχει εξετάσει διάφορες υποθέσεις που σχετίζονται με τις ανωτέρω συμφωνίες ⁽⁶⁰³⁾. Ορισμένες από αυτές αφορούσαν τη δυνατότητα ανανέωσης, για λόγους εργασίας, των αδειών διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών, αφότου αυτοί είχαν απολέσει τα δικαιώματα διαμονής τους ως εξαρτημένα μέλη ως αποτέλεσμα της διακοπής μιας σχέσης.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *El-Yassini* ⁽⁶⁰⁴⁾ αφορούσε έναν Μαροκινό υπήκοο ο αρχικός λόγος διαμονής του οποίου έπαψε να ισχύει και δεν έγινε δεκτή η αίτησή του για παράταση ισχύος της άδειας διαμονής του, παρά την προσδοφόρα απασχόλησή του. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το ΔΕΚ χρειάστηκε να διαπιστώσει αν η προσέγγιση που εφαρμόζεται στη νομολογία του σχετικά με τους Τούρκους υπηκόους ⁽⁶⁰⁵⁾ μπορούσε να εφαρμοστεί κατ' αναλογία και στους Μαροκινούς υπηκόους και, ως εκ τούτου, αν το άρθρο 40 της συμφωνίας ΕΟΚ-Μαρόκου ⁽⁶⁰⁶⁾ (η οποία αντικαταστάθηκε αργότερα από την

⁽⁶⁰¹⁾ Ευρωμεσογειακή συμφωνία συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και του Βασιλείου του Μαρόκου, αφετέρου, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαρτίου 2000 (ΕΕ L 70 της 18.3.2000, σ. 2), και Ευρωμεσογειακή συμφωνία που αφορά τη σύνδεση μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών μελών της, αφενός, και της Δημοκρατίας της Τυνησίας, αφετέρου (η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαρτίου 1998) (ΕΕ L 97 της 30.3.1998, σ. 2).

⁽⁶⁰²⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 31ης Ιανουαρίου 1991, *Office National de l'emploi κατά Bahia Kziber*, C-18/90, ECLI:EU:C:1991:36.

⁽⁶⁰³⁾ Ορισμένες υποθέσεις που σχετίζονται με συμφωνίες είναι η ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 31ης Ιανουαρίου 1991, *Office National de l'emploi κατά Bahia Kziber*, C-18/90, ECLI:EU:C:1991:36 [Συμφωνία συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και του Βασιλείου του Μαρόκου, άρθρο 41 παράγραφος 1, *allocation d'atteinte* (ΕΕ L 264 της 27.9.1978, σ. 2), που αντικαταστάθηκε από την ευρωμεσογειακή συμφωνία σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου]- ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 1999, *Nour Eddline El-Yassini κατά Secretary of State for the Home Department*, C-416/96, ECLI:EU:C:1999:107 (Συμφωνία συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και του Βασιλείου του Μαρόκου)- και ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Μαΐου 2003, *Deutscher Handballbund κατά Kolpak*, C-438/00, ECLI:EU:C:2003:255 (Σλοβακική Δημοκρατία).

⁽⁶⁰⁴⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 1999, *Nour Eddline El-Yassini κατά Secretary of State for the Home Department*, C-416/96, ECLI:EU:C:1999:107, σκέψεις 64, 65 και 67.

⁽⁶⁰⁵⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 1992, *Kazim Kus κατά Landeshauptstadt Wiesbaden*, C-237/91, ECLI:EU:C:1992:527, σκέψεις 21-23 και 29.

⁽⁶⁰⁶⁾ Συμφωνία συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και του Βασιλείου του Μαρόκου (ΕΕ L 264 της 27.9.1978, σ. 2).

ευρωμεσογειακή συμφωνία με το Μαρόκο) περιλάμβανε και την ασφάλεια της απασχόλησης για τη συνολική διάρκειά της. Το ΔΕΚ θεώρησε ότι το άρθρο 40 ασκεί άμεση επιρροή στις συνθήκες απασχόλησης και την αμοιβή, αλλά έκρινε ότι η συμφωνία της Αγκυρας και η συμφωνία ΕΟΚ-Μαρόκου είχαν ουσιώδεις διαφορές. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι το Ηνωμένο Βασίλειο μπορούσε να αρνηθεί να παρατείνει την ισχύ της άδειας διαμονής του αιτούντος, παρότι αυτό θα σήμαινε τη διακοπή της απασχόλησης του πριν από τη λήξη της σύμβασης απασχόλησης. Η κατάσταση θα ήταν διαφορετική αν η εθνική νομοθεσία προέβλεπε «συγκεκριμένα δικαιώματα, σχετικά με την άσκηση έμμισθης δραστηριότητας, τα οποία ήσαν ευρύτερα από αυτά που του είχαν παρασχεθεί [...] όσον αφορά την παραμονή».

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Gattoussi* ⁽⁶⁰⁷⁾, το ΔΕΚ κλήθηκε να αποφανθεί σε παρόμοια υπόθεση, αλλά υπό την απαγόρευση των διακρίσεων όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 64 παράγραφος 1 της ευρωμεσογειακής συμφωνίας σύνδεσης μεταξύ της ΕΕ και της Τυνησίας. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση είχε ρητώς χορηγηθεί στον προσφεύγοντα άδεια εργασίας αορίστου χρόνου. Καθώς είχαν παρασχεθεί στον Τυνήσιο υπήκοο συγκεκριμένα δικαιώματα απασχόλησης τα οποία ήταν ευρύτερα από τα δικαιώματα διαμονής, το ΔΕΚ θεώρησε ότι η άρνηση της παράτασης ισχύος του δικαιώματος διαμονής έπρεπε να δικαιολογείται για λόγους προστασίας θεμιτού συμφέροντος του κράτους, όπως η δημόσια τάξη, η δημόσια ασφάλεια ή η δημόσια υγεία.

Με λιγότερο εκτενή τρόπο, το άρθρο 23 της συμφωνίας εταιρικής σχέσης και συνεργασίας με τη Ρωσία ⁽⁶⁰⁸⁾ ορίζει, όσον αφορά τους εργασιακούς όρους, ότι «με την επιφύλαξη των νόμων, των όρων και των διαδικασιών που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος, η Κοινότητα και τα κράτη μέλη της καταβάλλουν κάθε προσπάθεια για να εξασφαλίσουν ότι, σε σύγκριση με τους υπηκόους κράτους μέλους, δεν επιβάλλεται διακριτική μεταχείριση, λόγω ιθαγένειας, των νομίμως απασχολούμενων Ρώσων υπηκόων, στο έδαφος αυτού του κράτους μέλους όσον αφορά τους όρους εργασίας, τις αποδοχές τους ή την απόλυσή τους».

⁽⁶⁰⁷⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Δεκεμβρίου 2006, *Mohamed Gattoussi κατά Stadt Rüsselsheim*, C-97/05, ECLI:EU:C:2006:873, σκέψη 39.

⁽⁶⁰⁸⁾ Συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας για τη σύναιψη εταιρικής σχέσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Ρωσικής Ομοσπονδίας, αφετέρου (η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου 1997· τελευταία ενοποιημένη έκδοση της 1ης Απριλίου 2016) (ΕΕ L 327 της 28.11.1997, σ. 3).

Η εφαρμογή της συμφωνίας αυτής, ωστόσο, έχει σε μεγάλο βαθμό ανασταλεί, λαμβανομένων υπόψη των περιοριστικών μέτρων της ΕΕ που θεσπίστηκαν ως απάντηση στον ρωσικό επιθετικό πόλεμο κατά της Ουκρανίας ⁽⁶⁰⁹⁾.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Simutenkov* ⁽⁶¹⁰⁾ αφορούσε Ρώσο υπήκοο, ο οποίος απασχολούνταν ως επαγγελματίας ποδοσφαιριστής σε ισπανική ομάδα στην Ισπανία, αλλά η συμμετοχή του σε διάφορες διοργανώσεις περιοριζόταν δυνάμει των ισπανικών κανόνων λόγω της ιθαγένειάς του. Στο πλαίσιο της αξιολόγησης ενός κανόνα που θεσπίστηκε από αθλητική ομοσπονδία κρατών μέλους της ΕΕ και ο οποίος προβλέπει ότι, σε διοργανώσεις που διεξάγονται σε εθνικό επίπεδο, οι ομάδες μπορούν να χρησιμοποιούν περιορισμένο αριθμό παικτών προερχόμενων από χώρες που δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη της συμφωνίας για τον ΕΟΧ, το ΔΕΚ ερμήνευσε τη διάταξη σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων του άρθρου 23 της συμφωνίας εταιρικής σχέσης και συνεργασίας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο εν λόγω κανόνας δεν συνάδει με τον σκοπό του άρθρου 23 παράγραφος 1 της συμφωνίας εταιρικής σχέσης και συνεργασίας.

8.2.6. Επί μακρόν διαμένοντες και δικαιούχοι της οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, τα πρόσωπα στα οποία έχει χορηγηθεί το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος δυνάμει του άρθρου 11 παράγραφος 1 της **οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες** (οδηγία 2003/109/ΕΚ) απολαύουν ίσης μεταχείρισης με τους ημεδαπούς όσον αφορά την πρόσβαση στην αμειβόμενη και μη αμειβόμενη απασχόληση, τους όρους απασχόλησης και εργασίας (συμπεριλαμβανομένων των ωρών εργασίας, των προδιαγραφών υγείας και ασφάλειας, των αδειών, της αμοιβής και της απόλυσης), την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, καθώς και την ελευθερία της εκπροσώπησης συνδικαλιστικής οργάνωσης ή ένωσης.

⁽⁶⁰⁹⁾ Βλ. απόφαση (ΕΕ) 2022/1500 του Συμβουλίου, με την οποία αναστέλλεται στο σύνολό της η συμφωνία ΕΕ-Ρωσίας για τη διευκόλυνση χορήγησης θεωρήσεων. Για το ευρύτερο πλαίσιο περιοριστικών μέτρων που θεσπίστηκε και ενισχύθηκε επανειλημμένα από τις 24 Φεβρουαρίου 2022, βλ. απόφαση 2014/512/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου (ενοποιημένη έκδοση της 20ής Οκτωβρίου 2025) και κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 833/2014 του Συμβουλίου (ενοποιημένη έκδοση της 16ης Ιανουαρίου 2026).

⁽⁶¹⁰⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Απριλίου 2005, *Igor Simutenkov κατά Ministerio de Educación y Cultura και Real Federación Española de Fútbol* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-265/03, ECLI:EU:C:2005:213, σκέψη 41.

Για τους δικαιούχους της [οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση](#) (βλ. επίσης [κεφάλαιο 6](#)), το μέλος της οικογένειας νόμιμα διαμένοντος συντηρούντος προερχόμενου από τρίτη χώρα δικαιούται πρόσβαση στη μισθωτή εργασία και σε ανεξάρτητη επαγγελματική δραστηριότητα (άρθρο 14). Η πρόσβαση στην αγορά εργασίας μετά την άφιξη στη χώρα υποδοχής είναι δυνατόν να υπόκειται σε προθεσμία, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει τους δώδεκα μήνες. Κατά τη διάρκεια αυτού του διαστήματος, το κράτος υποδοχής μπορεί να εξετάσει αν η οικεία αγορά εργασίας μπορεί να δεχτεί το εν λόγω πρόσωπο.

8.2.7. Κάτοχοι μπλε κάρτας, ερευνητές και φοιτητές

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι υπήκοοι τρίτων χωρών που είναι κάτοχοι μπλε κάρτας της ΕΕ (EU Blue Card) απολαύουν εκτεταμένων οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων που προβλέπονται από την [οδηγία για την μπλε κάρτα](#) [οδηγία (ΕΕ) 2021/1883]. Σύμφωνα με το άρθρο 9 της οδηγίας, η μπλε κάρτα της ΕΕ πρέπει να εκδίδεται σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος πληροί τα κριτήρια που καθορίζονται στο άρθρο 5 και εφόσον δεν συντρέχουν λόγοι απόρριψης κατά το άρθρο 7. Τα κράτη μέλη παραμένουν ελεύθερα, βάσει του άρθρου 3 παράγραφος 3 της οδηγίας, να συνεχίσουν να χρησιμοποιούν εθνικά καθεστώτα για εργαζομένους υψηλής ειδίκευσης, οπότε στην περίπτωση αυτή υπάγονται στο καθεστώς της [οδηγίας για την ενιαία άδεια](#) [οδηγία (ΕΕ) 2024/1233].

Οι κάτοχοι μπλε κάρτας της ΕΕ δικαιούνται τις ίδιες συνθήκες απασχόλησης με τους υπηκόους, συμπεριλαμβανομένων της αμοιβής, των συνθηκών εργασίας, των κλάδων κοινωνικής ασφάλισης που απαριθμούνται στον [κανονισμό \(ΕΚ\) αριθ. 883/2004](#), της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης, της αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων και της πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες. Απολαύουν επίσης ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος συμμετοχής σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και επαγγελματικές ενώσεις υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους (άρθρο 16).

Οι κάτοχοι μπλε κάρτας της ΕΕ μπορούν να αλλάξουν εργασία, αλλά υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς κατά τους πρώτους δώδεκα μήνες. Σε περίπτωση ανεργίας, οι κάτοχοι μπλε κάρτας της ΕΕ μπορούν να παραμείνουν στο κράτος μέλος υποδοχής για ορισμένο χρονικό διάστημα προκειμένου να αναζητήσουν εργασία (άρθρο 15). Βάσει του άρθρου 17 παράγραφος 6 της οδηγίας για την μπλε κάρτα, τα μέλη της οικογένειας των κατόχων μπλε κάρτας της ΕΕ, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, δικαιούνται αυτόματη πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

Η οδηγία για τους σπουδαστές και τους ερευνητές [οδηγία (ΕΕ) 2016/801] ρυθμίζει την εισδοχή υπηκόων τρίτων χωρών στην ΕΕ με σκοπό την έρευνα, τις σπουδές, την πρακτική άσκηση, την εθελοντική υπηρεσία, τις ανταλλαγές μαθητών ή τα εκπαιδευτικά προγράμματα και την απασχόληση των εσωτερικών άμισθων βοηθών (*au pair*). Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας ή των σπουδών τους, οι ερευνητές και οι σπουδαστές πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να παραμείνουν στο έδαφος του κράτους μέλους της ΕΕ για περίοδο τουλάχιστον εννέα μηνών για να αναζητήσουν απασχόληση ή να ιδρύσουν επιχείρηση.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ali Ben Alaya* ⁽⁶¹¹⁾, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ υποχρεούνται να δέχονται στο έδαφός τους υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος πληροί τις προϋποθέσεις εισδοχής, υπό την προϋπόθεση ότι το κράτος μέλος της ΕΕ δεν προβάλλει κατά του εν λόγω αιτούντος έναν από τους λόγους που παρατίθενται στην οδηγία ως δικαιολογία για την άρνηση χορήγησης άδειας διαμονής. Οι προϋποθέσεις εισδοχής παρατίθενται εξαντλητικά στα άρθρα 7 και 8 της οδηγίας για τους σπουδαστές και τους ερευνητές.

8.2.8. Κάτοχοι ενιαίας άδειας

Βάσει της οδηγίας για την ενιαία άδεια [οδηγία (ΕΕ) 2024/1233], η ενιαία άδεια εξουσιοδοτεί τον κάτοχό της να εισέλθει και να διαμένει στο κράτος μέλος έκδοσης, να μετακινείται ελεύθερα εντός της επικράτειάς του και να ασκεί τη συγκεκριμένη δραστηριότητα απασχόλησης που εγκρίνεται με την άδεια. Σύμφωνα με το άρθρο 11 παράγραφος 1 στοιχεία α) έως δ) της οδηγίας, οι κάτοχοι ενιαίας άδειας πρέπει να ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους. Οι κάτοχοι ενιαίας άδειας έχουν δικαίωμα αλλαγής εργοδότη. Ένα κράτος μέλος μπορεί να απαιτήσει προηγούμενη κοινοποίηση, να υποβάλει την αλλαγή σε έλεγχο της αγοράς εργασίας ή να απαιτήσει ελάχιστη περίοδο εργασίας με τον πρώτο εργοδότη, η οποία δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να υπερβαίνει τους έξι μήνες. Σε περίπτωση ανεργίας, οι κάτοχοι ενιαίας άδειας μπορούν να παραμείνουν στο κράτος μέλος υποδοχής για ορισμένο χρονικό διάστημα προκειμένου να αναζητήσουν εργασία (άρθρο 11 παράγραφος 2 έως 6).

⁽⁶¹¹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Σεπτεμβρίου 2014, *Mohamed Ali Ben Alaya κατά Bundesrepublik Deutschland*, C-491/13, ECLI:EU:C:2014:2187.

Οι κάτοχοι ενιαίας άδειας δικαιούνται ίση μεταχείριση όσον αφορά τους όρους και τις συνθήκες εργασίας (περιλαμβανομένων της αμοιβής, της απόλυσης, του χρόνου εργασίας, της άδειας και της υγείας και ασφάλειας), την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και το δικαίωμα απεργίας, την επαγγελματική κατάρτιση, την αναγνώριση διπλωμάτων και άλλων επαγγελματικών προσόντων (άρθρο 12 παράγραφος 1). Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίσουν περιορισμένες παρεκκλίσεις από την αρχή της ίσης μεταχείρισης σε καθορισμένους τομείς, τηρώντας τα όρια που ορίζονται στο άρθρο 12 παράγραφος 2 της οδηγίας.

8.2.9. Αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 17 παράγραφος 1 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής [οδηγία (ΕΕ) 2024/1346] απαιτεί από τα κράτη μέλη της ΕΕ να παρέχουν στους **αιτούντες άσυλο** πρόσβαση στην αγορά εργασίας το αργότερο έξι μήνες από την ημερομηνία καταχώρισης της αίτησης διεθνούς προστασίας, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχει εκδοθεί απόφαση σε πρώτο βαθμό και ότι η καθυστέρηση αυτή δεν μπορεί να αποδοθεί στον αιτούντα.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *KS και άλλοι κατά The International Protection Appeals Tribunal και άλλων* ⁽⁶¹²⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι καθυστέρηση μπορεί να «αποδοθεί στον αιτούντα» μόνο όταν ο αιτών άσυλο δεν συνεργάζεται με τις αρχές, όπως όταν αποκρύπτει πληροφορίες ή έγγραφα που απαιτούνται δυνάμει του άρθρου 13 της οδηγίας 2013/32/ΕΕ ⁽⁶¹³⁾ [νυν κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348]. Αντιθέτως, καθυστέρηση που προκύπτει από την έκδοση απόφασης μεταφοράς δυνάμει του κανονισμού του Δουβλίνου, από την κατάθεση της αίτησης ασύλου σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της πρώτης εισόδου ή από την άσκηση ανασταλτικής προσφυγής κατά απόφασης μεταφοράς δεν μπορεί να αποδοθεί στον αιτούντα.

Οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση πρόσβασης στην αγορά εργασίας μπορούν να καθορίζονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, αλλά δεν πρέπει να παρεμποδίζουν την αποτελεσματική πρόσβαση· κάθε έλεγχος της αγοράς εργασίας πρέπει να είναι αναλογικός (άρθρο 17 παράγραφοι 2 έως 4 της οδηγίας για τις συνθήκες

⁽⁶¹²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιανουαρίου 2021, *KS και άλλοι κατά The International Protection Appeals Tribunal και άλλων*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-322/19 και C-385/19, ECLI:EU:C:2021:11, σκέψεις 72-73, 84, 89-91.

⁽⁶¹³⁾ *Οδηγία 2013/32/ΕΕ* του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιτύπωση) (ΕΕ L 180 της 29.6.2013, σ. 60).

υποδοχής). Μπορεί, ωστόσο, να δοθεί προτεραιότητα σε υπηκόους του ΕΟΧ και άλλους νομίμως διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών. Η πρόσβαση διατηρείται κατά τη διάρκεια προσφυγής σύμφωνα με το άρθρο 17 παράγραφος 9 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής, και τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ή να διευκολύνουν την πρόσβαση σε μαθήματα γλώσσας, αγωγής του πολίτη και επαγγελματικής κατάρτισης (άρθρο 18).

Το άρθρο 28 παράγραφοι 1 και 2 του [κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης \[κανονισμός \(ΕΕ\) 2024/1347\]](#) αναγνωρίζει το δικαίωμα των **προσφύγων** και των **προσώπων στα οποία έχει χορηγηθεί επικουρική προστασία** να ασκούν μισθωτή ή ανεξάρτητη επαγγελματική δραστηριότητα αμέσως μετά τη χορήγηση του καθεστώτος. Απολαύουν ίσης μεταχείρισης με τους υπηκόους όσον αφορά τις συνθήκες εργασίας, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την επαγγελματική κατάρτιση και τις υπηρεσίες απασχόλησης. Πρέπει να τους παρέχεται η ίδια πρόσβαση με τους ημεδαπούς στις διαδικασίες αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων. Επιπλέον, το άρθρο 30 του κανονισμού προβλέπει πρόσβαση σε μέτρα για την αξιολόγηση της προηγούμενης μάθησης, σε περιπτώσεις όπου οι ενδιαφερόμενοι δεν μπορούν να παράσχουν τεκμηριωμένα αποδεικτικά στοιχεία των τίτλων τους. Οι διατάξεις αυτές αντικατοπτρίζουν τα άρθρα 17, 18, 19 και το άρθρο 22 παράγραφος 2 της [Σύμβασης της Γενεύης του 1951](#).

8.2.10. Δικαιούχοι προσωρινής προστασίας

Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, η [οδηγία για την προσωρινή προστασία](#) (οδηγία 2001/55/ΕΚ) υποχρεώνει τα κράτη μέλη, καθ' όλη τη διάρκεια μιας κατάστασης μαζικής εισροής εκτοπισμένων ατόμων που έχει κηρυχθεί από το Συμβούλιο, να εγγυώνται στους δικαιούχους προσωρινής προστασίας ένα βασικό σύνολο οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Το άρθρο 12 παρέχει άμεση πρόσβαση σε αμειβόμενη απασχόληση και αυτοαπασχόληση, υπό ίσους όρους με τους υπηκόους κράτους μέλους όσον αφορά τις συνθήκες εργασίας, την αμοιβή και την κάλυψη κοινωνικής ασφάλισης· η επαγγελματική κατάρτιση πρέπει επίσης να είναι διαθέσιμη. Τα κράτη μέλη μπορούν, ωστόσο, να δίνουν προτεραιότητα στην εύρεση εργασίας σε υπηκόους του ΕΟΧ και σε υπηκόους τρίτων χωρών που διαμένουν ήδη νόμιμα, όταν αυτό δικαιολογείται από την πολιτική της αγοράς εργασίας (άρθρο 12 παράγραφος 2).

Τα δικαιώματα αυτά εφαρμόζονται αυτομάτως από τη στιγμή που μια εκτελεστική απόφαση του Συμβουλίου ενεργοποιεί την προσωρινή προστασία για συγκεκριμένη ομάδα. Η [εκτελεστική απόφαση \(ΕΕ\) 2022/382](#) του

Συμβουλίου ⁽⁶¹⁴⁾ (όπως παρατάθηκε διαδοχικά έως τις 4 Μαρτίου 2027) εφαρμόζεται στα πρόσωπα που εκτοπίστηκαν από την Ουκρανία. Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, εκτός από τη Δανία, δεσμεύονται από τους κανόνες της, ενώ οι εθνικοί κανόνες της Δανίας προσφέρουν παρόμοια προστασία.

8.2.11. Μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η πρόσβαση σε πολλά κοινωνικά δικαιώματα προϋποθέτει νόμιμη παρουσία ή διαμονή στο κράτος υποδοχής. Η ΕΕ επιδιώκει ενεργά να εξαλείψει το πρόβλημα της άφιξης και παρουσίας οικονομικών μεταναστών χωρίς έγγραφα. Το βασικό μέτρο προς την κατεύθυνση αυτή είναι η **οδηγία για τις κυρώσεις κατά των εργοδοτών** (οδηγία 2009/52/ΕΚ), η οποία απαγορεύει την απασχόληση παράτυπων μεταναστών από χώρες εκτός ΕΕ μέσω της επιβολής προστίμων στους εργοδότες ή ακόμα και ποινικών κυρώσεων στις πιο σοβαρές περιπτώσεις. Η οδηγία είναι δεσμευτική για το σύνολο των κρατών μελών της ΕΕ, με εξαίρεση τη Δανία και την Ιρλανδία. Σκοπός της είναι επίσης να παρέχει σε εργαζόμενους μετανάστες σε καθεστώς παράτυπης διαμονής έναν βαθμό προστασίας από καταχρηστικές πρακτικές των εργοδοτών.

Δυνάμει της οδηγίας για τις κυρώσεις κατά των εργοδοτών, πριν από την πρόσληψη υπηκόων τρίτων χωρών, οι εργοδότες υποχρεούνται να ελέγχουν αν αυτοί διαθέτουν άδεια διαμονής και να ενημερώνουν την αρμόδια εθνική αρχή εάν αυτό δεν συμβαίνει (άρθρο 4). Οι εργοδότες που μπορούν να αποδείξουν ότι συμμορφώνονται με τις εν λόγω υποχρεώσεις και ενεργούν καλόπιστα δεν κινδυνεύουν από κυρώσεις. Καθώς πολλοί από τους μετανάστες σε καθεστώς παράτυπης διαμονής εργάζονται σε ιδιωτικά νοικοκυριά, η οδηγία εφαρμόζεται επίσης στους ιδιώτες ως εργοδότες.

Οι εργοδότες που δεν έχουν προχωρήσει στους σχετικούς ελέγχους και διαπιστώνεται ότι απασχολούν παράτυπους μετανάστες κινδυνεύουν με χρηματικά πρόστιμα, στα οποία περιλαμβάνονται και τα έξοδα επιστροφής των παρατύπων διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών στις χώρες καταγωγής τους (άρθρο 5). Υποχρεούνται επίσης να καταβάλουν τυχόν οφειλόμενες αμοιβές, φόρους, καθώς και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Οι εργοδότες ενδέχεται επίσης να κινδυνεύουν με επιβολή ποινικών κυρώσεων σε σοβαρότερες

⁽⁶¹⁴⁾ Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2022/382 του Συμβουλίου, της 4ης Μαρτίου 2022, που διαπιστώνει την ύπαρξη μαζικής εισροής εκτοπισθέντων από την Ουκρανία κατά την έννοια του άρθρου 5 της οδηγίας 2001/55/ΕΚ και έχει ως αποτέλεσμα την εφαρμογή προσωρινής προστασίας (ΕΕ L 71 της 4.3.2022, σ. 1).

περιπτώσεις, όπως οι επαναλαμβανόμενες παραβάσεις, η παράνομη απασχόληση παιδιών ή η απασχόληση σημαντικού αριθμού μεταναστών σε καθεστώς παράτυπης διαμονής.

Η οδηγία για τις κυρώσεις κατά των εργοδοτών προστατεύει τους μετανάστες διασφαλίζοντας την καταβολή τυχόν οφειλόμενων αμοιβών από τους εργοδότες τους και παρέχοντας πρόσβαση σε στήριξη από τρίτους, όπως συνδικαλιστικές ενώσεις ή ΜΚΟ (άρθρο 13). Η οδηγία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην επιβολή των κανόνων (για παράδειγμα, άρθρα 9, 10 και 14) (βλ. [ενότητα 3.3](#) σχετικά με την έκδοση αδειών διαμονής για θύματα εργασίας υπό συνθήκες ιδιαίτερης εκμετάλλευσης, τα οποία συνεργάζονται στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης).

8.3. Εκπαίδευση

Το δικαίωμα εκπαίδευσης των παιδιών προβλέπεται στο πλαίσιο διαφόρων διεθνών πράξεων για τα δικαιώματα του ανθρώπου, καθώς και από τις επιτροπές παρακολούθησης της [Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού](#), του [Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα](#) και της [Διεθνούς Σύμβασης για την κατάργηση πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων](#). Σύμφωνα με την πάγια τακτική των εν λόγω επιτροπών, οι απαιτήσεις απαγόρευσης των διακρίσεων που προβλέπονται στις συγκεκριμένες πράξεις εφαρμόζονται επίσης στους πρόσφυγες, τους αιτούντες άσυλο και τους μετανάστες είτε σε κανονικό είτε σε παράτυπο καθεστώς.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 προβλέπει το δικαίωμα στην εκπαίδευση, ενώ το άρθρο 14 και το πρωτόκολλο αριθ. 12 απαγορεύουν τις διακρίσεις λόγω «εθνικής προελεύσεως». Το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 εγγυάται καταρχήν το δικαίωμα στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Timishev κατά Ρωσίας* ⁽⁶¹⁵⁾ αφορούσε έναν Ρώσο υπήκοο τσετσενικής καταγωγής, εσωτερικά εκτοπισμένο στη Ρωσία, η εγγραφή των παιδιών του οποίου στο σχολείο απορρίφθηκε επειδή δεν μπορούσε να προσκομίσει την απαιτούμενη τοπική δήλωση κατοικίας, συγκεκριμένα, μία κάρτα που να επιβεβαιώνει τη διαμονή στο Ναλτσίκ. Το

⁽⁶¹⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Timishev κατά Ρωσίας*, προσφυγές αριθ. 55762/00 και 55974/00, 13 Δεκεμβρίου 2005, σκέψη 64.

ΕΔΔΑ έκρινε ότι το δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση αποτελεί μία από «τις πλέον θεμελιώδεις αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών που απαρτίζουν το Συμβούλιο της Ευρώπης» και διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 από τη Ρωσία.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ronomayroni κατά Βουλγαρίας* ⁽⁶¹⁶⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απαίτηση καταβολής διδάκτρων σε σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης λόγω της ιδιότητας του μετανάστη και της ιθαγένειας των προσφευγόντων δεν ήταν δικαιολογημένη. Το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι οι προσφεύγοντες δεν είχαν εισέλθει στη χώρα παράνομα, ούτε στη συνέχεια ζητούσαν πρόσβαση σε δωρεάν φοίτηση σε σχολείο. Ακόμα και όταν οι προσφεύγοντες βρέθηκαν, κατά κάποιον τρόπο εκ παραδρομής, να μη διαθέτουν μόνιμη άδεια διαμονής, οι αρχές δεν είχαν καμία ουσιαστική αντίρρηση να παραμείνουν οι προσφεύγοντες στη Βουλγαρία και φαίνεται ότι δεν είχαν ποτέ καμία σοβαρή πρόθεση να τους απομακρύνουν. Ζητήματα σχετικά με την ανάγκη να ανακοπεί ή να αντιστραφεί η ροή παράτυπων μεταναστών είναι σαφές ότι δεν είχαν καμία εφαρμογή στους συγκεκριμένους προσφεύγοντες.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Karus κατά Ιταλίας* ⁽⁶¹⁷⁾, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκρινε ότι η χρέωση υψηλότερων διδάκτρων σε αλλοδαπούς φοιτητές πανεπιστημίων δεν συνιστούσε προσβολή του δικαιώματός τους στην εκπαίδευση, καθώς η διαφορετική μεταχείριση δικαιολογούνταν ευλόγως από τη βούληση της ιταλικής κυβέρνησης να διατηρήσει τα θετικά αποτελέσματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εντός της ιταλικής οικονομίας.

Στο πλαίσιο του ΕΚΧ, το άρθρο 17 διέπει το δικαίωμα στην εκπαίδευση με την επιφύλαξη των άρθρων 18 και 19 σχετικά με τους μετανάστες. Όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 17 παράγραφος 2, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι η πρόσβαση στην εκπαίδευση είναι ουσιώδης για τη ζωή και την ανάπτυξη κάθε παιδιού και ότι η άρνησή της επιδεινώνει την ευαλωτότητα των παιδιών που διαμένουν παράνομα ⁽⁶¹⁸⁾. Συνεπώς, όλα τα παιδιά, ανεξαρτήτως καθεστώτος διαμονής, εμπί-

⁽⁶¹⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Ronomayroni κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 5335/05, 21 Ιουνίου 2011, σκέψεις 59-63.

⁽⁶¹⁷⁾ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, *Karus κατά Ιταλίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 29043/95, 20 Μαΐου 1998.

⁽⁶¹⁸⁾ ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI) κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 47/2008, απόφαση επί της ουσίας, 20 Οκτωβρίου 2009, βλ., μεταξύ άλλων, σκέψεις 47 και 48.

πτουν στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής του ΕΚΧ και το άρθρο 17 παράγραφος 2 απαιτεί από τα κράτη να διασφαλίζουν ότι έχουν αποτελεσματική πρόσβαση στην εκπαίδευση ⁽⁶¹⁹⁾.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο **Χάρτης** προβλέπει στο άρθρο 14 ότι κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση, καθώς και την «ευχέρεια» δωρεάν παρακολούθησης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Δυνάμει του παράγωγου δικαίου της ΕΕ, όλα τα παιδιά των υπηκόων τρίτων χωρών που βρίσκονται στην ΕΕ, με εξαίρεση όσα βρίσκονται εκεί μόνο για σύντομο χρονικό διάστημα, δικαιούνται πρόσβαση στη βασική εκπαίδευση. Αυτό αφορά και τα παιδιά μεταναστών σε καθεστώς παράτυπης διαμονής, των οποίων η απομάκρυνση έχει αναβληθεί ⁽⁶²⁰⁾. Για άλλες κατηγορίες, όπως τα μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ, οι πρόσφυγες ή οι επί μακρόν διαμένοντες, έχουν θεσπιστεί ευρύτερα ακόμα δικαιώματα.

Υπό ορισμένες προϋποθέσεις, τα τέκνα υπηκόων χωρών του ΕΟΧ τα οποία είναι υπήκοοι τρίτων χωρών έχουν δικαίωμα παραμονής για τη συνέχιση ή την ολοκλήρωση των σπουδών τους, ακόμα και αφότου ο υπήκοος χώρας του ΕΟΧ έχει αποβιώσει ή αναχωρήσει (άρθρο 12 παράγραφος 3 της **οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία**). Τα εν λόγω τέκνα έχουν επίσης το δικαίωμα να συνοδεύονται από τον γονέα που έχει την επιμέλειά τους (άρθρο 12 παράγραφος 3) ⁽⁶²¹⁾. Επιπλέον, τα τέκνα εργαζομένων από χώρες του ΕΟΧ οι οποίοι απασχολούνται ή έχουν απασχοληθεί σε κράτος μέλος της ΕΕ διαφορετικό από το δικό τους επωφελούνται από τη διάταξη που προβλέπει το άρθρο 10 του **κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 492/2011** [πρώην κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68], η οποία εξακολουθεί να εφαρμόζεται ανεξάρτητα από τις διατάξεις της οδηγίας για την ελεύθερη

⁽⁶¹⁹⁾ ΕΕΚΔ, *Conclusions 2011 – Statement of interpretation – Article 17-2* (Συμπεράσματα 2011 – Δήλωση ερμηνείας του άρθρου 17 παράγραφος 2), 2011.

⁽⁶²⁰⁾ *Οδηγία 2008/115/ΕΚ* του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ L 348 της 16.12.2008, σ. 98), άρθρο 14 παράγραφος 1.

⁽⁶²¹⁾ Το άρθρο 12 παράγραφος 3 της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία βασίζεται στη νομολογία του ΔΕΚ σχετικά με το άρθρο 12 του **κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68** (ΕΕ L 257 της 19.10.1968, σ. 2) [νυν άρθρο 10 του **κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 492/2011** (ΕΕ L 141 της 27.5.2011, σ. 1)] και ειδικότερα στο ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Μαρτίου 1989, *G.B.C. Echternach και A. Moritz κατά υπουργού Παιδείας και Επιστημών των Κάτω Χωρών*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-389/87 και C-390/87, ECLI:EU:C:1989:130, και στο ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, *Baumbast και R κατά Secretary of State for the Home Department*, C-413/99, ECLI:EU:C:2002:493.

κυκλοφορία ⁽⁶²²⁾). Όταν είναι αναγκαίο για να διασφαλιστεί η αποτελεσματική απόλαυση του δικαιώματος στην εκπαίδευση από το παιδί, το κράτος μέλος υποδοχής πρέπει να χορηγεί στον γονέα που είναι ο κύριος φροντιστής παράγωγο δικαίωμα διαμονής και πρόσβαση στην εργασία και στην κοινωνική αρωγή ⁽⁶²³⁾.

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που αναγνωρίζονται ως επί μακρόν διαμένοντες δυνάμει της οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες (βλ. [ενότητα 3.6](#)) απολαμβάνουν ίσης μεταχείρισης με τους πολίτες κράτους μέλους της ΕΕ όσον αφορά την πρόσβαση στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, καθώς και τις εκπαιδευτικές επιχορηγήσεις, όπως επίσης και την αναγνώριση των προσόντων (άρθρο 11). Έχουν επίσης το δικαίωμα να μετακινούνται σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ για εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση (άρθρο 14).

Το άρθρο 12 της [οδηγίας για την ενιαία άδεια](#) και το άρθρο 16 της [οδηγίας για την μπλε κάρτα](#) περιέχουν ρήτρα ίσης μεταχείρισης με τους υπηκόους του κράτους μέλους στο οποίο οι εν λόγω κάτοχοι άδειας διαμένουν όσον αφορά την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, αν και μπορεί να επιβληθούν ορισμένοι περιορισμοί.

Το άρθρο 22 παράγραφος 1 της [Σύμβασης της Γενεύης του 1951](#) και το κερτημένο της ΕΕ για το άσυλο προβλέπουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση για τα παιδιά που αιτούνται άσυλο και για τα πρόσωπα στα οποία χορηγείται το καθεστώς του πρόσφυγα ή διεθνής προστασία. Το άρθρο 16 της [οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής](#) απαιτεί από τα κράτη μέλη να χορηγούν στα ανήλικα παιδιά των αιτούντων άσυλο —και στους ίδιους τους αιτούντες όταν είναι παιδιά— πρόσβαση στην εκπαίδευση υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους, το αργότερο δύο μήνες μετά την υποβολή της αίτησης και, κατά κανόνα, στο πλαίσιο του τυπικού σχολικού συστήματος.

Το άρθρο 29 του [κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης](#) εγγυάται την πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενήλικες στους οποίους έχει χορηγηθεί διεθνής προστασία, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους. Το άρθρο 28 διασφαλίζει ότι προσφέρονται στους δικαιούχους

⁽⁶²²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Φεβρουαρίου 2010, *Maria Teixeira κατά London Borough of Lambeth και Secretary of State for the Home Department* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-480/08, ECLI:EU:C:2010:83.

⁽⁶²³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Φεβρουαρίου 2010, *London Borough of Harrow κατά Nimco Hassan Ibrahim και Secretary of State for the Home Department*, C-310/08, ECLI:EU:C:2010:80. Η υπόθεση αφορά την ερμηνεία του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68, τον οποίο αντικατέστησε ο κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 492/2011.

διεθνούς προστασίας προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων συνδεόμενα με την απασχόληση, όπως επαγγελματική κατάρτιση, υπό όρους ισοδύναμους με εκείνους που παρέχονται στους ημεδαπούς.

Σύμφωνα με την [οδηγία για την προσωρινή προστασία](#), τα παιδιά που απολαμβάνουν προσωρινής προστασίας πρέπει να έχουν πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους. Τα κράτη μέλη μπορούν επίσης να επιτρέπουν σε ενήλικες που απολαμβάνουν προσωρινής προστασίας να έχουν πρόσβαση στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα (άρθρο 14).

8.4. Στέγαση

Το δικαίωμα στην κατάλληλη στέγαση είναι μέρος του δικαιώματος κάθε προσώπου για κατάλληλο επίπεδο διαβίωσης, όπως ορίζεται στο άρθρο 11 του [Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα](#).

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, δεν προβλέπεται δικαίωμα απόκτησης κατοικίας, παρά μόνο δικαίωμα σεβασμού υφιστάμενης κατοικίας ⁽⁶²⁴⁾. Οι έλεγχοι από αρμόδιες για τη μετανάστευση αρχές οι οποίοι περιορίζουν την πρόσβαση ενός προσώπου στην κατοικία του έχουν αποτελέσει αντικείμενο διαφόρων υποθέσεων που έχουν εξεταστεί από το ΕΔΔΑ ⁽⁶²⁵⁾. Μολονότι δεν προβλέπεται αυτοτελές δικαίωμα στην απόκτηση κατοικίας, το ΕΔΔΑ έχει εξετάσει περιπτώσεις κατά τις οποίες κράτη μέλη δεν παρείχαν στέγη, παρότι υποχρεούνταν εκ του νόμου να το πράξουν. Σε πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις, το ΕΔΔΑ έκρινε την άρνηση αυτή τόσο σοβαρή ώστε να συνιστά παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ σχετικά με την απαγόρευση της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης. Από την άλλη πλευρά, το ΕΔΔΑ δεν διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ όταν οι προσφεύγοντες δεν βρίσκονταν σε κατάσταση υλικής στέρξης τέτοιας σοβαρότητας ώστε να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3 και οι αρχές δεν είχαν επιδείξει αδιαφορία έναντι των προσφευγόντων, καθώς τους είχαν προσφέρει τρόπους βελτίωσης της κατάστασής τους ⁽⁶²⁶⁾.

⁽⁶²⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Chapman κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 27238/95, 18 Ιανουαρίου 2001.

⁽⁶²⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Gillow κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 9063/80, 24 Νοεμβρίου 1986, σκέψεις 55-58.

⁽⁶²⁶⁾ ΕΔΔΑ, *N.T.P. και λοιποί κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 68862/13, 24 Αυγούστου 2018, σκέψεις 46-49. ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *N.H. και λοιποί κατά Γαλλίας*, προσφυγές αριθ. 28820/13, 75547/13 και 13114/15, 2 Ιουλίου 2020.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Hirtu και άλλοι κατά Γαλλίας* ⁽⁶²⁷⁾, οι προσφεύγοντες, μία κοινότητα Ρομά που ζούσε σε έναν άτυπο οικισμό, εκδιώχθηκαν χωρίς καμία πραγματική εξέταση της ευάλωτότητάς τους ή των επιλογών εναλλακτικής στέγασης. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι αρχές δεν είχαν λάβει δεόντως υπόψη τις συνέπειες της έξωσης στις συνθήκες διαβίωσης των προσφευγόντων, ιδίως την ευάλωτη κατάστασή τους και την έλλειψη εναλλακτικών στεγαστικών λύσεων.

Το ΕΔΔΑ έχει μεριμνήσει ώστε να μην παρεμβαίνει στο δικαίωμα των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να επιβάλλουν όρους εισδοχής, μεταξύ άλλων σε περιπτώσεις όπου νεοαφιχθέντες μετανάστες αποκλείονται από την παροχή δημόσιας στεγαστικής βοήθειας.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Βah κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ⁽⁶²⁸⁾ αφορούσε την άρνηση των βρετανικών αρχών να θεωρήσουν μια μητέρα και τον δεκατετράχρονο υιό της ως «κατά προτεραιότητα χρήζοντες» στέγασης διότι ο υιός είχε μόλις γίνει δεκτός από το εξωτερικό με σκοπό την οικογενειακή επανένωση και υπόκειτο σε καθεστώς μετανάστευσης που δεν του επέτρεπε πρόσβαση σε δημόσιους πόρους. Η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι η επακόλουθη άρνηση πρόσβασης σε κατά προτεραιότητα παροχή στέγασης συνιστούσε διάκριση. Το ΕΔΔΑ απέρριψε την προσφυγή. Δεν διαπίστωσε καμία αυθαιρεσία στην απόρριψη της αίτησης για κατά προτεραιότητα στέγαση, η οποία βασιζόταν αποκλειστικά στην παρουσία του υιού της προσφεύγουσας, στον οποίο είχε χορηγηθεί άδεια εισόδου στο Ηνωμένο Βασίλειο υπό τη ρητή προϋπόθεση ότι δεν μπορούσε να έχει καμία πρόσβαση σε δημόσιους πόρους. Φέρνοντας τον υιό της στο Ηνωμένο Βασίλειο ενώ είχε πλήρη επίγνωση των όρων εισόδου του, η προσφεύγουσα αποδέχτηκε την προϋπόθεση αυτή και συμφώνησε ουσιαστικά να μην έχει πρόσβαση σε δημόσιους πόρους για τη στήριξή του. Η νομοθεσία στη συγκεκριμένη περίπτωση επιδίωκε τον θεμιτό στόχο της δίκαιης διάθεσης των λιγοστών διαθέσιμων πόρων μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών δικαιούχων. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι προσφεύγοντες στην υπόθεση *Bah* δεν αφέθηκαν σε κατάσταση ένδειας και τους παρασχέθηκε εναλλακτική δυνατότητα στέγασης.

⁽⁶²⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Hirtu και άλλοι κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 24720/13, 14 Μαΐου 2020.

⁽⁶²⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Bah κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 56328/07, 27 Σεπτεμβρίου 2011.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις, το ΕΔΔΑ έχει διατάξει προσωρινά μέτρα δυνάμει του κανόνα 39 των *κανόνων του Δικαστηρίου* ώστε να διασφαλίσει την παροχή στέγασης σε οικογένειες που αιτούνται άσυλο ενόσω εκκρεμεί η εξέταση των αιτήσεών τους από το ΕΔΔΑ (βλ. επίσης *ενότητα 3.4*) ⁽⁶²⁹⁾.

Στο πλαίσιο του ΕΚΧ, το άρθρο 19 παράγραφος 4 στοιχείο γ) προβλέπει ότι τα κράτη πρέπει να εξασφαλίζουν στους διακινούμενους εργαζομένους κατάλληλη στέγαση, αλλά το δικαίωμα αυτό ισχύει μόνο για όσους μετακινούνται μεταξύ κρατών που είναι συμβαλλόμενα μέρη του ΕΚΧ.

Το δικαίωμα στη στέγαση (άρθρο 31 του ΕΚΧ) συνδέεται στενά με μια σειρά επιπρόσθετων (αναθεωρημένων) δικαιωμάτων δυνάμει του ΕΚΧ: άρθρο 11 σχετικά με το δικαίωμα στην υγεία· άρθρο 13 σχετικά με το δικαίωμα στην κοινωνική και ιατρική πρόνοια· άρθρο 16 σχετικά με το δικαίωμα της οικογένειας στην κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία· άρθρο 17 σχετικά με το δικαίωμα των παιδιών και των νέων στην κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία· και άρθρο 30 σχετικά με το δικαίωμα στην προστασία κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, το οποίο μπορεί να εξετάζεται μεμονωμένα ή σε συνδυασμό με το άρθρο Ε για την απαγόρευση των διακρίσεων.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *FEANTSA κατά Κάτω Χωρών* ⁽⁶³⁰⁾, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι το δικαίωμα σε κατάλυμα έκτακτης ανάγκης και σε επείγουσα κοινωνική αρωγή δεν περιορίζεται σε εκείνους που ανήκουν σε ορισμένες ευάλωτες ομάδες, αλλά επεκτείνεται σε όλα τα άτομα που βρίσκονται σε επισφαλή κατάσταση, σύμφωνα με τις αρχές του σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους. Η ΕΕΚΔ έκρινε ότι ορισμένα κοινωνικά δικαιώματα που συνδέονται άμεσα με τα δικαιώματα στη ζωή και την ανθρωπίνη αξιοπρέπεια αποτελούν μέρος ενός «πυρήνα δικαιωμάτων από τα οποία δεν χωρεί παρέκκλιση», τα οποία προστατεύουν την αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων. Ως εκ τούτου, τα δικαιώματα αυτά πρέπει να διασφαλίζονται για τους πρόσφυγες και για όλους τους εκτοπισθέντες.

⁽⁶²⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Camara κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 49255/22, 18 Ιουλίου 2023· ΕΔΔΑ, βλ. δελτίο τύπου *Al-Shujaa και άλλοι κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 52208/22 και 142 άλλες, 13 Δεκεμβρίου 2022 (το Δικαστήριο εξέτασε αιτήματα λήψης προσωρινών μέτρων από άστεγους αιτούντες άσυλο στο Βέλγιο).

⁽⁶³⁰⁾ ΕΕΚΔ, *European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 86/2012, απόφαση επί της ουσίας, 2 Ιουλίου 2014.

Παράδειγμα: στην υπόθεση *Amnesty International κατά Ιταλίας* ⁽⁶³¹⁾, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι οι αναγκαστικές εξώσεις, ο διαχωρισμός και οι αποκλειστικές στεγαστικές πολιτικές που στοχεύουν σε κοινότητες Ρομά παραβίαζαν το άρθρο 31 σε συνδυασμό με το άρθρο Ε του ΕΚΧ. Η Επιτροπή υπογράμμισε ότι η επίμονη αδράνεια του κράτους, η οποία διαιωνίζει τον φυλετικό διαχωρισμό και τον συστηματικό αποκλεισμό, συνιστά αποτυχία εκπλήρωσης των θετικών υποχρεώσεων που απορρέουν από τον ΕΚΧ.

Παρότι το προσάρτημα του ΕΚΧ περιορίζει την εφαρμογή του στους νόμιμα διαμένοντες υπηκόους των κρατών που είναι μέρη του, η ΕΕΚΔ έχει επίσης εφαρμόσει συγκεκριμένες διατάξεις του αναθεωρημένου ΕΚΧ σε παιδιά που βρίσκονται σε καθεστώς παράτυπης διαμονής, επισημαίνοντας ότι ο ΕΚΧ πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *ICJ και ECRE κατά Ελλάδας* ⁽⁶³²⁾, η ΕΕΚΔ εξέτασε τη χρόνια υπερσυνωστισμένη κατάσταση, τις ανθυγιεινές συνθήκες, την ανεπαρκή ιατρική συνδρομή και την απουσία αποτελεσματικής επιτροπείας τόσο σε κέντρα υποδοχής όσο και σε δομές κράτησης που φιλοξενούσαν ασυνόδευτα και συνοδευόμενα παιδιά μετανάστες. Η Επιτροπή έκρινε ότι αυτή η συστημική παραμέληση παραβίαζε το άρθρο 31 παράγραφοι 1-2 (δικαίωμα στη στέγαση), το άρθρο 17 παράγραφος 1 (προστασία των παιδιών), το άρθρο 11 παράγραφος 1 (ιατροφαρμακευτική περίθαλψη), το άρθρο 13 παράγραφος 1 (κοινωνική και ιατρική συνδρομή) και το άρθρο 16 (προστασία της οικογένειας), όλα σε συνδυασμό με το άρθρο Ε (απαγόρευση διακρίσεων) του ΕΚΧ. Βασιζόμενη στην αρχή που διατυπώθηκε αρχικά στην υπόθεση *DCI κατά Κάτω Χωρών* ⁽⁶³³⁾, ότι ο ΕΚΧ δεν μπορεί να ερμηνεύεται εν κενώ, η Επιτροπή κατέληξε ότι η άρνηση αξιοπρεπούς στέγασης υπονομεύει ταυτόχρονα την απόλαυση όλων των διεθνών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στην υπόθεση *DCI κατά Κάτω Χωρών* διαπιστώθηκε επίσης ότι πρέπει να απαγορεύεται η έξωση παρانونώς διαμενόντων προσώπων από

⁽⁶³¹⁾ ΕΕΚΔ, *Amnesty International κατά Ιταλίας*, προσφυγή αριθ. 178/2019, απόφαση επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2023.

⁽⁶³²⁾ ΕΕΚΔ, *International Commission of Jurists (ICJ) και European Council for Refugees and Exiles (ECRE) κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 173/2018, απόφαση επί της ουσίας, 26 Ιανουαρίου 2021.

⁽⁶³³⁾ ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI) κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 47/2008, απόφαση επί της ουσίας, 20 Οκτωβρίου 2009.

καταλύματα, καθώς αυτό θα έθετε τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα, ιδίως τα παιδιά, σε κατάσταση ακραίας ανημποριάς, η οποία είναι αντίθετη προς τον σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 1 του **Χάρτη** προβλέπει το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια και το άρθρο 34 προβλέπει το δικαίωμα στην κοινωνική αρωγή σε σχέση με τη στέγαση. Συναφείς διατάξεις σχετικά με τη στέγαση περιλαμβάνονται επίσης στο παράγωγο δίκαιο της ΕΕ που αφορά τα προερχόμενα από τρίτες χώρες μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ και της Ελβετίας, τους επί μακρόν διαμένοντες, τα πρόσωπα που χρήζουν διεθνούς προστασίας και τα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Δυνάμει του άρθρου 24 της **οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία**, τα προερχόμενα από τρίτες χώρες μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ πρέπει να έχουν την ίδια πρόσβαση σε κοινωνικά και φορολογικά πλεονεκτήματα με τους ημεδαπούς. Τα μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ και της Ελβετίας δεν μπορούν να υπόκεινται σε περιορισμούς όσον αφορά το δικαίωμά τους στη στέγαση, περιλαμβανομένης της στέγασης με κοινωνική στήριξη ⁽⁶³⁴⁾. Αυτό δεν ισχύει για τα προερχόμενα από τρίτες χώρες μέλη της οικογένειας πολιτών της ΕΕ οι οποίοι δεν έχουν ασκήσει τα δικαιώματά τους για ελεύθερη κυκλοφορία, καθώς η περίπτωση των συγκεκριμένων προσώπων δεν ρυθμίζεται από το δίκαιο της ΕΕ αλλά από τους κανόνες που θεσπίζονται από το εθνικό δίκαιο. Οι οικονομικά μη ενεργοί υπήκοοι χωρών του ΕΟΧ και τα μέλη της οικογένειάς τους, που οφείλουν να αποδεικνύουν οικονομική αυτάρκεια, ενδέχεται να μη δικαιούνται οικονομική βοήθεια για τις στεγαστικές τους ανάγκες [άρθρο 7 παράγραφος 1 στοιχείο β) της οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία].

Οι επί μακρόν διαμένοντες δικαιούνται ίση μεταχείριση με τους υπηκόους όσον αφορά τις διαδικασίες για την απόκτηση στέγασης [άρθρο 11 παράγραφος 1 στοιχείο στ) της **οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες**]. Η **οδηγία για την ενιαία άδεια** παρέχει στους εργαζόμενους μετανάστες δικαίωμα ίσης μεταχείρισης με τους υπηκόους όσον αφορά τις διαδικασίες για την απόκτηση στέγασης, αν και το κράτος μέλος μπορεί να επιβάλει περιορισμούς [άρθρο 16 παράγραφος 1 στοιχείο στ) και παράγραφος 2].

⁽⁶³⁴⁾ Συμφωνία για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Κρατών Μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου, η οποία υπογράφηκε στο Λουξεμβούργο στις 21 Ιουνίου 1999 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουνίου 2002 (ΕΕ L 114 της 30.4.2002, σ. 6).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Kamberaj* ⁽⁶³⁵⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι ένας εθνικός νόμος ο οποίος προέβλεπε διαφορετική μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών σε σχέση με τους πολίτες της ΕΕ όσον αφορά τις παροχές στέγασης συνιστούσε παράβαση του άρθρου 11 παράγραφος 1 στοιχείο δ) της οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο υποστήριξε ότι δυνάμει του άρθρου 11 παράγραφος 4, τα κράτη μέλη της ΕΕ μπορούν να περιορίζουν την κοινωνική πρόνοια και προστασία, επισημαίνοντας, ωστόσο, ότι ο κατάλογος των ελάχιστων βασικών ωφελημάτων που προβλέπεται στην αιτιολογική σκέψη 13 δεν είναι εξαντλητικός. Το ΔΕΕ επέκτεινε τα βασικά ωφελήματα με σκοπό να συμπεριλάβει και τις παροχές στέγασης. Ως προς αυτό, το Δικαστήριο επικαλέστηκε το άρθρο 34 του Χάρτη, το οποίο, προκειμένου να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια, «αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα κοινωνικής αρωγής και στεγαστικής βοήθειας προς εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης σε όλους όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους».

Σύμφωνα με την [οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής](#), οι αιτούντες άσυλο δικαιούνται στεγαστική υποστήριξη από τη στιγμή που υποβάλλουν αίτηση. Βάσει του άρθρου 19 της οδηγίας, τα κράτη μέλη της ΕΕ απαιτείται να παρέχουν στα πρόσωπα που ζητούν διεθνή προστασία υλικές συνθήκες υποδοχής οι οποίες εξασφαλίζουν στους αιτούντες επαρκές βιοτικό επίπεδο, το οποίο να διασφαλίζει τη συντήρησή τους και να προστατεύει τη σωματική και την ψυχική τους υγεία. Όταν η στέγαση παρέχεται σε είδος, πρέπει να τηρούνται ελάχιστα πρότυπα, περιλαμβανομένων μέτρων για την αποτροπή επιθέσεων και της έμφυλης βίας (άρθρο 20 παράγραφος 4). Οι υποχρεώσεις αυτές εφαρμόζονται στις διαδικασίες προσδιορισμού του υπεύθυνου κράτους σύμφωνα με τον [κανονισμό για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351] (βλ. [ενότητα 5.2](#)). Ωστόσο, μόλις ένας αιτών άσυλο λάβει κοινοποίηση απόφασης μεταφοράς, οι συνθήκες υποδοχής μπορούν να αποσυρθούν σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο στο οποίο απαιτείται να βρίσκεται, με την επιφύλαξη της διασφάλισης επιπέδου διαβίωσης σύμφωνου με το δίκαιο της Ένωσης (οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, άρθρο 21).

⁽⁶³⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Απριλίου 2012, *Servet Kamberaj κατά Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) και άλλων* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-571/10, ECLI:EU:C:2012:233.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *CIMADE* ⁽⁶³⁶⁾, το ΔΕΕ αποφασήθηκε τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να εφαρμόζεται η οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής σε περίπτωση αιτημάτων μεταφοράς δυνάμει του κανονισμού του Δουβλίνου. Το ΔΕΕ έκρινε ότι ένα κράτος μέλος το οποίο επιδιώκει να μεταφέρει αιτούντα άσυλο δυνάμει του κανονισμού του Δουβλίνου είναι υπεύθυνο, μεταξύ άλλων και από οικονομικής πλευράς, να διασφαλίζει ότι οι αιτούντες άσυλο επωφελούνται πλήρως από τις διατάξεις της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής μέχρι την υλοποίηση της μεταφοράς. Η οδηγία αποσκοπεί να διασφαλίσει τον πλήρη σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και να προωθήσει την εφαρμογή των άρθρων 1 και 18 του Χάρτη. Ως εκ τούτου, οι ελάχιστες απαιτήσεις υποδοχής πρέπει να εφαρμόζονται και για τους αιτούντες άσυλο για τους οποίους εκκρεμεί απόφαση δυνάμει του κανονισμού του Δουβλίνου.

Για αναγνωρισμένους πρόσφυγες και δικαιούχους επικουρικής προστασίας, το άρθρο 34 του [κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης](#) απαιτεί από τα κράτη μέλη της ΕΕ να διασφαλίσουν ότι οι δικαιούχοι καθεστώτος πρόσφυγα ή επικουρικής προστασίας έχουν πρόσβαση σε στέγαση υπό όρους ισοδύναμους με αυτούς που επιβάλλονται σε άλλους νομίμως διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών στο έδαφος του κράτους μέλους της ΕΕ.

Για τους δικαιούχους προσωρινής προστασίας, το άρθρο 13 της [οδηγίας για την προσωρινή προστασία](#) απαιτεί από τα κράτη μέλη να διασφαλίσουν ότι τα πρόσωπα που απολαύουν προσωρινής προστασίας έχουν πρόσβαση σε κατάλληλη στέγαση ή, εφόσον απαιτείται, λαμβάνουν τα μέσα για την εξασφάλιση στέγης.

Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων δικαιούνται ειδική συνδρομή και μέτρα υποστήριξης που περιλαμβάνουν «τουλάχιστον επίπεδα ζωής ικανά να εξασφαλίσουν τη διαβίωση των θυμάτων με μέτρα όπως η παροχή κατάλληλης και ασφαλούς στέγης» (άρθρο 11 παράγραφος 5 της [οδηγίας για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων](#)). Κατόπιν τροποποιήσεων που εισήχθησαν με την [οδηγία \(ΕΕ\) 2024/1712](#), τα κράτη μέλη πρέπει επίσης να διασφαλίζουν ότι κέντρα φιλοξενίας και λοιπά κατάλληλα προσωρινά καταλύματα είναι διαθέσιμα σε επαρκή αριθμό, εύκολα προσβάσιμα, υποστηρίζουν την αποκατάσταση

⁽⁶³⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Σεπτεμβρίου 2012, *CIMADE, Groupe d'information et de soutien des immigrés (GISTI)* κατά *Ministre de l'Intérieur, de l'Outre-mer, des Collectivités territoriales et de l'Immigration*, C-179/11, ECLI:EU:C:2012:594· βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2011, *N.S. κατά Secretary of State for the Home Department και M.E. και λοιποί κατά Refugee Applications Commissioner και Minister for Justice, Equality and Law Reform* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-411/10 και C-493/10, ECLI:EU:C:2011:865.

και την ανεξάρτητη διαβίωση και είναι κατάλληλα για τις ανάγκες των παιδιών (άρθρο 11 παράγραφος 5α). Επιπλέον, το νέο άρθρο 11α απαιτεί συντονισμό με τις αρχές ασύλου και διασφαλίζει το δικαίωμα των θυμάτων να υποβάλουν αίτηση ασύλου ακόμη και κατά τη λήψη συνδρομής.

Όσον αφορά άλλες κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών, το δίκαιο της ΕΕ προσπαθεί να διασφαλίζει ότι αυτοί δεν θα επιβαρύνουν τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας των κρατών μελών της ΕΕ. Ως εκ τούτου, προτού επιτραπεί στους ερευνητές, τους σπουδαστές, τους ασκουμένους, τους εθελοντές, τους μαθητές και τους εσωτερικούς άμισθους βοηθούς [οδηγία για τους σπουδαστές και τους ερευνητές, άρθρο 7 παράγραφος 1 στοιχείο ε)] να εισέλθουν στην ΕΕ, πρέπει να αποδείξουν ότι διαθέτουν επαρκείς πόρους ώστε να μην καταστούν υπέρμετρο βάρος για το κράτος μέλος υποδοχής. Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν παρόμοιες προϋποθέσεις για τα μέλη της οικογένειας συντηρούντων υπηκόων τρίτων χωρών [άρθρο 7 παράγραφος 1 στοιχείο α) της οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση].

8.5. Υγειονομική περίθαλψη

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, δεν προβλέπεται ρητά δικαίωμα υγειονομικής περίθαλψης, παρότι αυτή εμπίπτει στην έννοια της «ψυχικής και σωματικής ακεραιότητας», και, κατά συνέπεια, στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 που διασφαλίζει το δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής ⁽⁶³⁷⁾. Υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ενδέχεται να εγείρεται ζήτημα ευθύνης του κράτους μέλους δυνάμει της ΕΣΔΑ, όταν αποδεικνύεται ότι οι εθνικές αρχές θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή ενός προσώπου μέσω πράξεων ή παραλείψεων που συνεπάγονται άρνηση παροχής προς αυτό της υγειονομικής περίθαλψης που προσφέρεται στον γενικό πληθυσμό ⁽⁶³⁸⁾. Ωστόσο, σε περιπτώσεις «απλής» ιατρικής αμέλειας, οι υποχρεώσεις των κρατών περιορίζονται στη δημιουργία κατάλληλου κανονιστικού πλαισίου, το οποίο υποχρεώνει τα νοσοκομεία, ιδιωτικά ή δημόσια, να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία της ζωής των ασθενών ⁽⁶³⁹⁾. Όσον αφορά τη μετανάστευση, ζητήματα υγειονομικής περίθαλψης δυνάμει της ΕΣΔΑ έχουν κυρίως προκύψει σε

⁽⁶³⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Bensaid κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 44599/98, 6 Φεβρουαρίου 2001.

⁽⁶³⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Powell κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 45305/99, 4 Μαΐου 2000.

⁽⁶³⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Lopes de Sousa Fernandes κατά Πορτογαλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 56080/13, 19 Δεκεμβρίου 2017, σκέψη 186.

περιπτώσεις επίκλησης των αναγκών υγειονομικής περίθαλψης ως μέσου αποτροπής της απέλασης. Σε ακραίες περιπτώσεις, αυτό μπορεί να εγείρει ζητήματα δυνάμει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ (βλ. κεφάλαιο 4).

Στο πλαίσιο του ΕΚΧ, το άρθρο 11 θεσπίζει το δικαίωμα στην υγεία και το άρθρο 13 προβλέπει το δικαίωμα στην ιατρική πρόνοια ⁽⁶⁴⁰⁾. Η ΕΕΚΔ θεωρεί ότι τα εν λόγω δικαιώματα έχουν εφαρμογή και για τους μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) κατά Γαλλίας* ⁽⁶⁴¹⁾ αφορά την κατάργηση της απαλλαγής των μεταναστών σε καθεστώς παράτυπης διαμονής και όσων διαθέτουν πολύ χαμηλά εισοδήματα από τη χρέωση για την παροχή ιατρικής και νοσοκομειακής περίθαλψης και τον περιορισμό της πρόσβασης σε ιατρικές υπηρεσίες για τα παιδιά μετανάστες σε καθεστώς παράτυπης διαμονής. Μολονότι τα δικαιώματα βάσει του ΕΚΧ μπορούν, καταρχήν, να επεκταθούν μόνο σε αλλοδαπούς οι οποίοι είναι υπήκοοι άλλων κρατών που είναι μέλη του ΕΚΧ και οι οποίοι διαμένουν νόμιμα σε ένα κράτος, η ΕΕΚΔ επισήμανε ότι ο ΕΚΧ πρέπει να ερμηνεύεται με τελολογικό πνεύμα, σύμφωνα με τις αρχές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας του ατόμου, καθώς και ότι τυχόν περιορισμοί θα πρέπει, κατά συνέπεια, να ερμηνεύονται συσταλτικά. Η άρνηση σε αλλοδαπούς υπηκόους του δικαιώματος πρόσβασης στην ιατρική πρόνοια, ακόμη και αν βρίσκονται παράνομα εκεί, αντίκειται έτσι στον ΕΚΧ, παρότι δεν μπορούν όλα τα δικαιώματα που προβλέπονται στον ΕΚΧ να επεκτείνονται στους μετανάστες σε καθεστώς παράτυπης διαμονής. Η ΕΕΚΔ διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 17 σχετικά με το δικαίωμα των παιδιών για προστασία (οι ενήλικες διατηρούσαν ορισμένη συνδρομή και, συνεπώς, δεν διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 13). Η συγκεκριμένη απόφαση αντανάκλα την προσέγγιση που ακολουθήθηκε αργότερα όσον αφορά τα παιδιά στην υπόθεση *Defence for Children International* του 2009 (βλ. ενότητα 8.4).

⁽⁶⁴⁰⁾ Βλ. επίσης Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την κοινωνική και ιατρική αντίληψη (CETS αριθ. 14), η οποία προβλέπει ομοίως την αμοιβαία παροχή κοινωνικής και ιατρικής βοήθειας στους υπηκόους των συμβαλλόμενων κρατών οι οποίοι βρίσκονται στο έδαφος άλλου συμβαλλόμενου κράτους. Η εν λόγω σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης είχε μόνο 18 συμβαλλόμενα κράτη, το σύνολο των οποίων, εξαιρουμένης της Τουρκίας, είναι επίσης κράτη μέλη της ΕΕ. Άνοιξε προς υπογραφή στις 11 Δεκεμβρίου 1953 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 1954.

⁽⁶⁴¹⁾ ΕΕΚΔ, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 14/2003, απόφαση επί της ουσίας, 8 Σεπτεμβρίου 2004. Βλ. επίσης ΕΕΚΔ, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 114/2015, απόφαση επί της ουσίας, 24 Ιανουαρίου 2018.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο **Χάρτης** δεν περιλαμβάνει δικαίωμα στην υγεία, αλλά αναγνωρίζει σχετικά δικαιώματα, όπως η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρο 1) και το δικαίωμα στη σωματική ακεραιότητα (άρθρο 3). Ο Χάρτης περιλαμβάνει επίσης το δικαίωμα στην προστασία της υγείας δυνάμει του άρθρου 35, το οποίο αναφέρει ότι «[κ]άθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στην πρόληψη σε θέματα υγείας και να απολαύει ιατρικής περίθαλψης, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται στις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές». Η εφαρμογή του Χάρτη περιορίζεται στα ζητήματα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ. Ο Χάρτης δεν προβλέπει καμία διάκριση λόγω ιθαγένειας· ωστόσο, συνδέει την άσκηση του δικαιώματος στην υγειονομική περίθαλψη με το δίκαιο και τις πρακτικές σε εθνικό επίπεδο.

Το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ ρυθμίζει την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη για διάφορες κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών και προβλέπει την υποχρέωση ορισμένων από αυτούς να έχουν ασφάλιση ασθένειας προκειμένου να τους αναγνωριστεί συγκεκριμένο καθεστώς ή να τους επιτραπεί η είσοδος στο έδαφος κράτους μέλους. Οι συνηθέστερες κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών θα αναφερθούν συνοπτικά στη συνέχεια.

Ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους, τα μισθωτά ή αυτοαπασχολούμενα μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ και της Ελβετίας οι οποίοι έχουν ασκήσει τα δικαιώματά τους όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία απολαμβάνουν ίσης μεταχείρισης με τους ημεδαπούς (άρθρο 24 της **οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία για τους υπηκόους της ΕΕ**) ⁽⁶⁴²⁾. Όσοι επιθυμούν να διαμένουν σε άλλο κράτος μέλος με βάση το γεγονός ότι είναι οικονομικά αυτόντες, πρέπει να προσκομίζουν βεβαίωση ασφάλισης υγείας για την κάλυψη κάθε κινδύνου τόσο για τους ίδιους όσο και για τα μέλη της οικογένειάς τους [άρθρο 7 παράγραφος 1 στοιχείο β)] ⁽⁶⁴³⁾.

Είτε πρόκειται για υπήκοο χώρας του ΕΟΧ είτε για υπήκοο τρίτης χώρας, οποιοδήποτε πρόσωπο είναι εγγεγραμμένο σε εθνικό σύστημα ασφάλισης υγείας στη χώρα του ΕΟΧ όπου διαμένει, δικαιούται την απαραίτητη

⁽⁶⁴²⁾ Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, 2 Μαΐου 1992, Μέρος III «Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων» (ΕΕ L 1 της 3.1.1994, σ. 3)· Συμφωνία για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Κρατών Μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου, υπογράφηκε στο Λουξεμβούργο στις 21 Ιουνίου 1999, τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουνίου 2002 (ΕΕ L 114 της 30.4.2002, σ. 6).

⁽⁶⁴³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Σεπτεμβρίου 2020, *LM κατά Centre public d'action sociale de Seraing*, C-402/19, ECLI:EU:C:2020:759.

περίθαλψη ⁽⁶⁴⁴⁾ όταν επισκέπτεται άλλο κράτος μέλος του ΕΟΧ ή την Ελβετία ⁽⁶⁴⁵⁾. Η μετακίνηση σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ με σκοπό τη λήψη ιατρικής περίθαλψης που χρηματοδοτείται από το δημόσιο υπόκειται σε περιπλοκούς κανόνες ⁽⁶⁴⁶⁾.

Δυνάμει της **οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση**, ο συντηρών ενδέχεται να πρέπει να αποδείξει ότι διαθέτει ειδικότερα «ασφάλιση ασθενείας για τον ίδιο/την ίδια και τα μέλη της οικογένειάς του/της, που να καλύπτει το σύνολο των κινδύνων, οι οποίοι συνήθως καλύπτονται για τους ημεδαπούς στο οικείο κράτος μέλος», καθώς και «σταθερούς και τακτικούς πόρους, επαρκείς για τη συντήρηση του ιδίου/της ίδιας και των μελών της οικογένειάς του/της, χωρίς να απαιτείται προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής αρωγής του συγκεκριμένου κράτους μέλους» [άρθρο 7 παράγραφος 1 στοιχεία β) και γ)].

Ομοίως, πριν από την αναγνώριση του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντος, οι υπήκοοι τρίτων χωρών και τα μέλη της οικογένειάς τους οφείλουν να προσκομίζουν αποδεικτικά έγγραφα ασφάλισης ασθένειας η οποία να καλύπτει το σύνολο των κινδύνων που συνήθως καλύπτονται από το κράτος μέλος υποδοχής για τους ημεδαπούς του [άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο β) της **οδηγίας για τους επί μακρόν διαμένοντες**]. Πρέπει επίσης να είναι σε θέση να αποδείξουν ότι διαθέτουν σταθερούς και τακτικούς πόρους, επαρκείς για τη συντήρηση των ιδίων και των μελών της οικογένειάς τους, χωρίς να απαιτείται προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής αρωγής του συγκεκριμένου κράτους μέλους της ΕΕ [άρθρο 5 παράγραφος 1 στοιχείο α)]. Τα πρόσωπα στα οποία έχει αναγνωριστεί το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος απολαύουν ίσης μεταχείρισης με τους υπηκόους του κράτους μέλους υποδοχής όσον αφορά «την κοινωνική ασφάλιση, την κοινωνική αρωγή και την κοινωνική προστασία, όπως ορίζονται από το εθνικό δίκαιο» [άρθρο 11 παράγραφος 1 στοιχείο δ)]. Η αιτιολογική σκέψη 13 της οδηγίας αναφέρει ότι, όσον αφορά την κοινωνική αρωγή, «η δυνατότητα περιορισμού των

⁽⁶⁴⁴⁾ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 883/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης (ΕΕ L 166 της 30.4.2004, σ. 1), άρθρο 19 παράγραφος 1· ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Ιουνίου 2010, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Βασιλείου της Ισπανίας*, C-211/08, ECLI:EU:C:2010:340.

⁽⁶⁴⁵⁾ 2012/195/ΕΕ: Απόφαση αριθ. 1/2012 της Μεικτής Επιτροπής που συστάθηκε βάσει της συμφωνίας για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Κρατών Μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου, της 31ης Μαρτίου 2012, που αντικαθιστά το παράρτημα II της εν λόγω συμφωνίας για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης (ΕΕ L 103 της 13.4.2012, σ. 51).

⁽⁶⁴⁶⁾ Βλ. άρθρο 22 παράγραφος 1 στοιχείο γ) του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1408/71, το οποίο εξετάστηκε στο πλαίσιο των εξής υποθέσεων: ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 2001, *Abdon Vanbraekel και λοιποί κατά Alliance nationale des mutualités chrétiennes (ANMC)*, C-368/98, ECLI:EU:C:2001:400 και ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Μαΐου 2006, *The Queen, κατόπιν αιτήσεως της Yvonne Watts κατά Bedford Primary Care Trust και Secretary of State for Health* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-372/04, ECLI:EU:C:2006:325.

ωφελημάτων των επί μακρόν διαμενόντων στα βασικά εξ αυτών πρέπει να γίνεται κατανοητή υπό την έννοια ότι καλύπτει τουλάχιστον την ελάχιστη στήριξη του εισοδήματος, την αρωγή σε περίπτωση ασθένειας, κύησης, γονικής μέριμνας και μακροχρόνιας μέριμνας. Οι διαδικασίες χορήγησης των ωφελημάτων αυτών θα πρέπει να καθορισθούν από το εθνικό δίκαιο».

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που είναι κάτοχοι ενιαίας άδειας απολαύουν ίσης μεταχείρισης με τους υπηκόους, δυνάμει της [οδηγίας για την ενιαία άδεια](#), σε πολλούς τομείς κοινωνικής ασφάλισης [άρθρο 12 παράγραφος 1 στοιχείο ε)]. Τα κράτη μέλη μπορούν να περιορίζουν την ίση μεταχείριση σε όσους βρίσκονται σε απασχόληση ή έχουν εργαστεί για μια ελάχιστη περίοδο [άρθρο 12 παράγραφος 2 στοιχείο α)].

Σύμφωνα με το άρθρο 22 της [οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής](#), οι αιτούντες άσυλο δικαιούνται την απαραίτητη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η οποία πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον την παροχή πρώτων βοηθειών και την αναγκαία θεραπεία ασθενείας, θεραπεία σωματικών και ψυχικών διαταραχών και υπηρεσίες σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας, συμπεριλαμβανομένης της πρόληψης και της αντιμετώπισης της σεξουαλικής και έμφυλης βίας, καθώς και την αναγκαία ιατρική ή άλλη συνδρομή για όσους έχουν συγκεκριμένες ανάγκες. Τα κράτη μέλη πρέπει επίσης να εγγυώνται ότι τα αιτούντα άσυλο παιδιά λαμβάνουν την ίδια υγειονομική περίθαλψη με τα ημεδαπά παιδιά και ότι οποιαδήποτε αναγκαία θεραπεία που έχει αρχίσει πριν από την ενηλικίωση συνεχίζεται χωρίς διακοπή μόλις ενηλικιωθούν.

Η [οδηγία για την επιστροφή](#) (οδηγία 2008/115/ΕΚ) αναφέρει επίσης ότι «παρέχονται επείγουσα υγειονομική περίθαλψη και κάθε απαραίτητη θεραπευτική αγωγή» σε πρόσωπα των οποίων η απομάκρυνση έχει αναβληθεί ή στα οποία έχει δοθεί χρόνος προκειμένου να αναχωρήσουν οικιοθελώς (άρθρο 14). Το ίδιο ισχύει και κατά τη διάρκεια της κράτησης εν αναμονή απομάκρυνσης (άρθρο 16).

Οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες και εκείνοι στους οποίους παρέχεται επικουρική προστασία δικαιούνται πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη υπό όρους ίδιους με τους ισχύοντες για τους υπηκόους του οικείου κράτους μέλους της ΕΕ, δυνάμει του άρθρου 32 του [κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης](#). Ειδικές διατάξεις προβλέπονται επίσης για τα πρόσωπα που έχουν συγκεκριμένες ανάγκες.

Τα μέτρα συνδρομής και στήριξης που πρέπει να παρέχονται στα θύματα εμπορίας ανθρώπων περιλαμβάνουν την απαραίτητη ιατρική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένης και της ψυχολογικής βοήθειας, παροχή συμβουλών και ενημέρωση [άρθρο 11 παράγραφος 5 της οδηγίας για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων (οδηγία 2011/36/ΕΕ)].

8.6. Κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική αρωγή

Η κοινωνική ασφάλιση αναφέρεται σε παροχές οι οποίες βασίζονται σε προγενέστερες εισφορές σε εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, όπως οι συνταξιοδοτικές εισφορές. Η κοινωνική αρωγή (ή πρόνοια) αναφέρεται σε παροχές του κράτους σε άτομα που χρειάζονται βοήθεια, όπως τα άτομα με αναπηρία. Περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα παροχών, οι οποίες είναι συνήθως οικονομικού χαρακτήρα.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, δεν προβλέπεται ρητό δικαίωμα κοινωνικής ασφάλισης ή κοινωνικής αρωγής. Ωστόσο, υπό ορισμένες περιστάσεις, ενδέχεται να προκύψει ζήτημα διάκρισης στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής αρωγής, ανεξαρτήτως του αν ο ενδιαφερόμενος έχει συνεισφέρει οικονομικά στο οικείο σύστημα ασφάλισης. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, υπό ορισμένες περιστάσεις, η άρνηση των κρατών να χορηγήσουν παροχές σε νομίμως διαμένοντες αποκλειστικά και μόνο επειδή δεν πληρούσαν την προϋπόθεση ιθαγένειας συνιστούσε διάκριση ⁽⁶⁴⁷⁾.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Koua Poirrez κατά Γαλλίας* ⁽⁶⁴⁸⁾ αφορούσε την άρνηση χορήγησης παροχών αναπηρίας σε νομίμως διαμένοντα μετανάστη διότι δεν είχε ούτε τη γαλλική ιθαγένεια ούτε την ιθαγένεια χώρας με την οποία η Γαλλία είχε συνάψει αμοιβαία συμφωνία. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι θα έπρεπε να προβληθούν πολύ σοβαροί λόγοι για να μπορέσει να θεωρηθεί ότι η διαφορετική μεταχείριση αποκλειστικά βάσει ιθαγένειας είναι συμβατή με την ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι ο προσφεύγων είχε υποστεί διάκριση,

⁽⁶⁴⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Luczak κατά Πολωνίας*, προσφυγή αριθ. 77782/01, 27 Νοεμβρίου 2007· ΕΔΔΑ *Fawsie κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 40080/07, 28 Οκτωβρίου 2010. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Dhahbi κατά Ιταλίας*, προσφυγή αριθ. 17120/09, 8 Απριλίου 2014· ΕΔΔΑ, *Gaygusuz κατά Αυστρίας*, προσφυγή αριθ. 17371/90, 16 Σεπτεμβρίου 1996, σκέψεις 46-50· ΕΔΔΑ, *Koua Poirrez κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 40892/98, 30 Σεπτεμβρίου 2003, σκέψη 41.

⁽⁶⁴⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Koua Poirrez κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 40892/98, 30 Σεπτεμβρίου 2003, σκέψη 41.

γεγονός το οποίο συνεπάγεται παράβαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 σχετικά με το δικαίωμα σεβασμού της περιουσίας (βλ. [ενότητα 9.3](#)).

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Andrejeva κατά Λετονίας* ⁽⁶⁴⁹⁾ αφορούσε παροχές βάσει εισφορών. Η προσφεύγουσα είχε εργαστεί για το μεγαλύτερο μέρος της ζωής της στο έδαφος της Λετονίας όταν αυτό αποτελούσε μέρος της Σοβιετικής Ένωσης. Οι αρχές αρνήθηκαν να της χορηγήσουν μέρος της σύνταξής της επειδή είχε εργαστεί και εκτός Λετονίας και δεν ήταν Λετονή πολίτης. Το ΕΔΔΑ δεν μπορούσε να αποδεχθεί το επιχείρημα της κυβέρνησης ότι θα αρκούσε η προσφεύγουσα να πολιτογραφηθεί Λετονή πολίτης προκειμένου να μπορεί να λαμβάνει το πλήρες ποσό της σύνταξης που αξίωνε. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι η απόρριψη των αξιώσεων του θύματος με το σκεπτικό ότι θα μπορούσε να έχει αποφύγει τη διάκριση τροποποιώντας μία από τις παραμέτρους της υπόθεσης —π.χ. αποκτώντας την ιθαγένεια μιας χώρας— θα καθιστούσε το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ κενό ουσίας. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 1.

Στα συγκεκριμένα παραδείγματα, η κατάσταση των προσφευγόντων ήταν, από όλες τις υπόλοιπες απόψεις, παρόμοια με εκείνη των ημεδαπών· κανείς εξ αυτών δεν βρισκόταν σε επισφαλή κατάσταση μετανάστευσης ή υπό τυπικούς περιορισμούς όσον αφορά την πρόσβαση σε δημόσιους πόρους.

Παράδειγμα: Η υπόθεση *Weller κατά Ουγγαρίας* ⁽⁶⁵⁰⁾ αφορούσε έναν Ούγγρο πατέρα και μια Ρουμάνα μητέρα. Η προσφυγή κατατέθηκε πριν από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην ΕΕ και τότε η μητέρα διέθετε άδεια διαμονής, όχι όμως και άδεια εγκατάστασης στην Ουγγαρία. Δυνάμει του ουγγρικού δικαίου, μόνο οι μητέρες με ουγγρική ιθαγένεια ή άδεια εγκατάστασης μπορούσαν να υποβάλουν αίτηση χορήγησης παροχών μητρότητας. Ο προσφεύγων διαμαρτυρήθηκε για το γεγονός ότι οι άνδρες με αλλοδαπές συζύγους τύγχαναν λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης όσον αφορά τη χορήγηση της εν λόγω παροχής σε σύγκριση με όσους είχαν Ουγγαρέζες συζύγους. Το Δικαστήριο το θεώρησε αυτό παράβαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 14.

⁽⁶⁴⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Andrejeva κατά Λετονίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 55707/00, 18 Φεβρουαρίου 2009, σκέψη 91.

⁽⁶⁵⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Weller κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 44399/05, 31 Μαρτίου 2009, σκέψεις 36-39.

Δυνάμει του ΕΚΧ, προβλέπεται δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση (άρθρο 12), δικαίωμα στην κοινωνική και ιατρική πρόνοια (άρθρο 13) και δικαίωμα στην απόλαυση των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας (άρθρο 14). Επιπλέον, προβλέπονται ειδικές διατάξεις για τα άτομα με αναπηρίες (άρθρο 15), για τα παιδιά και τους νέους (άρθρο 17) και για τους ηλικιωμένους (άρθρο 23). Το άρθρο 30 προβλέπει το δικαίωμα στην προστασία κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Όσον αφορά την κοινωνική αρωγή, το άρθρο 13 του ΕΚΧ εφαρμόζεται και στους μετανάστες σε καθεστώς παράτυπης διαμονής, όπως επιβεβαιώνεται από τις αποφάσεις της ΕΕΚΔ ⁽⁶⁵¹⁾.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, όσον αφορά τους υπηκόους τρίτων χωρών, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ δύο περιπτώσεων. Πρώτον, υπάρχει ένα σύστημα συντονισμού των παροχών μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ για τους υπηκόους τρίτων χωρών που μετακινούνται εντός της ΕΕ. Δεύτερον, ειδικές κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών δικαιούνται, βάσει του παράγωγου δικαίου της ΕΕ, ορισμένες παροχές ανεξαρτήτως του αν μετακινούνται ή όχι εντός της ΕΕ.

α) Συντονισμός των παροχών εντός της ΕΕ

Τα **προερχόμενα από τρίτες χώρες μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ** που έχουν μετακινηθεί σε κράτος μέλος της ΕΕ δικαιούνται, δυνάμει του άρθρου 24 της **οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία** (όπως ισχύει και για πολίτες χωρών εκτός ΕΕ δυνάμει της συμφωνίας ΕΟΧ) τα ίδια κοινωνικά και φορολογικά πλεονεκτήματα με τους ημεδαπούς του κράτους μέλους υποδοχής. Ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 14 παράγραφος 1 της ίδιας οδηγίας, όσοι ασκούν τα δικαιώματά τους ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία χωρίς να εργάζονται δεν πρέπει να επιβαρύνουν αδικαιολόγητα το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής. Με την πάροδο του χρόνου έχει αναπτυχθεί ένα σύνθετο σώμα δικαίου για τον συντονισμό της κοινωνικής ασφάλισης και της κοινωνικής αρωγής για τα πρόσωπα που ασκούν τα δικαιώματά τους ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία. Αυτό έχει κωδικοποιηθεί στον **κανονισμό 883/2004/ΕΚ** (όπως έχει τροποποιηθεί) ⁽⁶⁵²⁾ με τη βασική αρχή ότι το σύστημα που εφαρμόζεται

⁽⁶⁵¹⁾ ΕΕΚΔ, *Conference of European Churches (CEC) κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 90/2013, απόφαση επί της ουσίας, 10 Νοεμβρίου 2014.

⁽⁶⁵²⁾ Ο κανονισμός έχει τροποποιηθεί με τον **κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 988/2009** (ΕΕ L 284 της 30.10.2009, σ. 43), τον **κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1231/2010** (ΕΕ L 344 της 29.12.2010, σ. 1), τον **κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1244/2010** (ΕΕ L 338 της 22.12.2010, σ. 35), τον **κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 465/2012** (ΕΕ L 149 της 8.6.2012, σ. 4), τον **κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1224/2012** (ΕΕ L 349 της 19.12.2012, σ. 45), τον **κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 517/2013** (ΕΕ L 158 της 10.6.2013, σ. 1), τον **κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1372/2013** (ΕΕ L 346 της 20.12.2013, σ. 27), τον **κανονισμό (ΕΕ) 2017/492** (ΕΕ L 76 της 22.3.2017, σ. 13) και, πιο πρόσφατα, με τον **κανονισμό (ΕΕ) 2019/1149** (ΕΕ L 186 της 11.7.2019, σ. 21).

σε ολόκληρη την ΕΕ είναι σύστημα συντονισμού και όχι εναρμόνισης ⁽⁶⁵³⁾. Αποσκοπεί στην ελαχιστοποίηση των αρνητικών συνεπειών της μετανάστευσης μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, μέσω της απλούστευσης των διοικητικών διαδικασιών και της διασφάλισης ίσης μεταχείρισης μεταξύ όσων μετακινούνται από το ένα κράτος μέλος της ΕΕ στο άλλο και των υπηκόων ενός κράτους μέλους της ΕΕ. Ορισμένα δικαιώματα είναι εξαγώγιμα, ενώ άλλα όχι. Ο **κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 987/2009** (όπως έχει τροποποιηθεί) ⁽⁶⁵⁴⁾ καθορίζει τις διαδικασίες που απαιτούνται για την εφαρμογή του **κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004**.

Οι εργαζόμενοι υπήκοοι τρίτων χωρών που μετακινούνται μεταξύ κρατών μελών της ΕΕ, καθώς και τα μέλη της οικογένειάς και οι επιζώντες τους, δικαιούνται το ευεργέτημα της διασυνοριακής νομοθεσίας σχετικά με τη συγκέντρωση και τον συντονισμό των παροχών κοινωνικής ασφάλισης [κανονισμοί (ΕΚ) αριθ. 859/2003 του Συμβουλίου και (ΕΕ) αριθ. 1231/2010]. Αυτό προϋποθέτει οι εργαζόμενοι υπήκοοι τρίτων χωρών να βρίσκονται νόμιμα στο έδαφος ενός κράτους μέλους της ΕΕ και να διατηρούν δεσμούς πέραν εκείνων που αφορούν την τρίτη χώρα και ένα μόνο κράτος μέλος της ΕΕ. Οι εν λόγω κανονισμοί δεν καλύπτουν τους εργαζόμενους υπηκόους τρίτων χωρών που διατηρούν δεσμούς με τρίτη χώρα και ένα μόνο κράτος μέλος της ΕΕ.

Οι Βρετανοί υπήκοοι υπάγονται σε διακριτούς κανόνες. Όσοι άσκησαν δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 2020 παραμένουν στο πλήρες πεδίο εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004 και του κανονισμού εφαρμογής του (ΕΚ) αριθ. 987/2009, σύμφωνα με τα άρθρα 30-36 της συμφωνίας αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου. Η δυνατότητα εξαγωγής παροχών και οι αρχές ίσης μεταχείρισης εξακολουθούν να εφαρμόζονται σε αυτούς, στα μέλη της οικογένειάς τους και στους επιζώντες ακριβώς όπως ίσχυαν κατά την ημερομηνία εκείνη. Αντιθέτως, οι Βρετανοί υπήκοοι των οποίων η διασυνοριακή κατάσταση άρχισε την ή μετά την 1η Ιανουαρίου 2021 καλύπτονται από το πρωτόκολλο για τον συντονισμό κοινωνικής ασφάλισης, το οποίο

⁽⁶⁵³⁾ ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουλίου 1988, *Borowitz κατά Bundesversicherungsanstalt für Angestellte*, C-21/87, ECLI:EU:C:1988:362, σκέψη 23· ΔΕΚ, απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Απριλίου 2008, *Chuck κατά Raad van Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank*, C-331/06, ECLI:EU:C:2008:188, σκέψη 27.

⁽⁶⁵⁴⁾ **Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 987/2009** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Σεπτεμβρίου 2009, για καθορισμό της διαδικασίας εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004 για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας (ΕΕ L 284 της 30.10.2009, σ. 1). Ο κανονισμός έχει τροποποιηθεί με τον **κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 465/2012** (ΕΕ L 149 της 8.6.2012, σ. 4), τον **κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1224/2012** (ΕΕ L 349 της 19.12.2012, σ. 45) και τον **κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1372/2013** (ΕΕ L 346 της 20.12.2013, σ. 27).

προσαρτάται στη συμφωνία εμπορίου και συνεργασίας ΕΕ – Ηνωμένου Βασιλείου. Το πρωτόκολλο, ως αυτοτελές διεθνές μέσο, καλύπτει τον ίδιο κατάλογο κλάδων όπως ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 883/2004 (ασθένεια, μητρότητα/πατρότητα, αναπηρία, γήρας, επιζώντες, εργατικά ατυχήματα και επαγγελματικές ασθένειες, επιδόματα θανάτου, ανεργία, παροχές προσύνταξης και οικογενειακές παροχές) και διατηρεί τις βασικές του αρχές.

β) Δικαιώματα για ορισμένες κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών

Σύμφωνα με την [οδηγία για τους επί μακρόν διαμένοντες](#), όσοι έχουν αποκτήσει καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος δικαιούνται ίση μεταχείριση με τους υπηκόους του κράτους μέλους υποδοχής όσον αφορά την κοινωνική ασφάλιση, την κοινωνική αρωγή και την κοινωνική προστασία, σύμφωνα με το άρθρο 11 παράγραφος 1 στοιχείο δ). Ωστόσο, τα δικαιώματα κοινωνικής αρωγής και κοινωνικής προστασίας μπορούν να περιορίζονται στις βασικές παροχές. Αντιθέτως, σύμφωνα με το άρθρο 12 παράγραφος 1 στοιχείο ε) της [οδηγίας για την ενιαία άδεια](#) και το άρθρο 16 παράγραφος 1 στοιχείο ε) της [οδηγίας για την μπλε κάρτα](#), οι εργαζόμενοι υπήκοοι τρίτων χωρών που κατέχουν ενιαία άδεια ή μπλε κάρτα της ΕΕ πρέπει να απολαύουν ίσης μεταχείρισης με τους υπηκόους όσον αφορά την κοινωνική ασφάλιση. Το δίκαιο της ΕΕ δεν τους παρέχει δικαίωμα στην κοινωνική αρωγή.

Η [οδηγία για την οικογενειακή επανένωση](#) δεν παρέχει στα μέλη της οικογένειας συντηρούντων που είναι υπήκοοι τρίτων χωρών πρόσβαση στην κοινωνική αρωγή. Οι συντηρούντες πρέπει να αποδείξουν ότι διαθέτουν σταθερούς και τακτικούς πόρους επαρκείς για τη δική τους συντήρηση, καθώς και για τη συντήρηση των μελών της οικογένειας, χωρίς προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής αρωγής του κράτους μέλους της ΕΕ [άρθρο 7 παράγραφος 1 στοιχείο γ) της [οδηγίας](#)].

Οι αιτούντες άσυλο δεν απολαύουν ειδικού δικαιώματος πρόσβασης στην κοινωνική πρόνοια δυνάμει της [οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής](#). Το άρθρο 19 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής, ωστόσο, θεσπίζει ελάχιστα πρότυπα σχετικά με την παροχή υλικών συνθηκών υποδοχής και το άρθρο 19 παράγραφος 6 αναφέρει με ποιον τρόπο προσδιορίζεται το ύψος του οικονομικού βοηθήματος ή των δελτίων. Το ΔΕΕ ορίζει ότι τα Κράτη Μέλη δεν μπορούν να επικαλεστούν ξαφνικές αυξήσεις στον αριθμό αιτήσεων ασύλου ή ελλείψεις στους

χώρους διαμονής για να αποφύγουν τις υποχρεώσεις τους για την παροχή βασικού επιπέδου συνθηκών υποδοχής, όπως την παροχή καταλύματος, φαγητού και νερού ⁽⁶⁵⁵⁾.

Όσον αφορά τους δικαιούχους προσωρινής προστασίας, όταν δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, τα κράτη μέλη πρέπει να παρέχουν κοινωνική αρωγή και μέσα συντήρησης. Τα επίπεδα της παρεχόμενης βοήθειας μπορούν να λαμβάνουν υπόψη τα εισοδήματα των δικαιούχων εάν εργάζονται (άρθρο 13 παράγραφοι 2 και 3 της [οδηγίας για την προσωρινή προστασία](#)).

Σύμφωνα με το άρθρο 31 του [κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης](#), οι πρόσφυγες και οι δικαιούχοι επικουρικής προστασίας πρέπει να λαμβάνουν την αναγκαία κοινωνική αρωγή που χορηγείται στους υπηκόους του κράτους μέλους υποδοχής. Για τους δικαιούχους επικουρικής προστασίας, αυτό μπορεί, ωστόσο, να περιορίζεται στις «βασικές παροχές», οι οποίες ορίζονται ως περιλαμβάνουσες την ελάχιστη στήριξη του εισοδήματος, τη βοήθεια σε περίπτωση ασθένειας ή εγκυμοσύνης, τη βοήθεια προς τους γονείς, συμπεριλαμβανομένης της βοήθειας για τη φροντίδα των παιδιών, καθώς και στεγαστικά επιδόματα. Το άρθρο 25 παράγραφος 2 επεκτείνει τα ευεργετήματα στα μέλη της οικογένειας των δικαιούχων επικουρικής προστασίας.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Ayubi* ⁽⁶⁵⁶⁾, το ΔΕΕ έκρινε ότι η εθνική νομοθεσία αντιβαίνει στο δίκαιο της ΕΕ εάν παρέχει στους πρόσφυγες που έχουν προσωρινό δικαίωμα διαμονής σε κράτος μέλος της ΕΕ λιγότερες παροχές κοινωνικής ασφάλισης από εκείνες που λαμβάνουν οι υπήκοοι του εν λόγω κράτους μέλους της ΕΕ και οι πρόσφυγες που έχουν δικαίωμα μόνιμης διαμονής σε αυτό.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Alo και Osso* ⁽⁶⁵⁷⁾, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι η προϋπόθεση διαμονής που επιβάλλεται σε δικαιούχο επικουρικής προστασίας ισοδυναμεί με περιορισμό της πρόσβασής του στην κοινωνική πρόνοια που προστατεύεται δυνάμει του άρθρου 29 της [οδηγίας για τις ελάχιστες](#)

⁽⁶⁵⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Αυγούστου 2025, *S.A., R.J. κατά The Minister for Children, Equality, Disability, Integration and Youth, Ireland, Attorney General*, C-97/24, ECLI:EU:C:2025:594.

⁽⁶⁵⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Νοεμβρίου 2018, *Ahmad Shah Ayubi κατά Bezirkshauptmannschaft Linz-Land*, C-713/17, ECLI:EU:C:2018:929.

⁽⁶⁵⁷⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Μαρτίου 2016, *Kreis Warendorf κατά Ibrahim Alo και Amira Osso κατά Region Hannover* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-443/14 και C-444/14, ECLI:EU:C:2016:127.

απαιτήσεις ασύλου (νυν άρθρο 31 του [κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης](#)), όταν το μέτρο αυτό δεν επιβάλλεται σε πρόσφυγες, υπηκόους τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στο κράτος μέλος της ΕΕ που επιβάλλει την εν λόγω προϋπόθεση ή υπηκόους του εν λόγω κράτους μέλους. Ωστόσο, το ΔΕΕ δέχτηκε ότι οι περιορισμοί βάσει διαμονής που επιβάλλονται με σκοπό τη διευκόλυνση της ένταξης των δικαιούχων επικουρικής προστασίας θα μπορούσαν να επιτρέπονται βάσει του άρθρου 33 της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου (νυν άρθρο 26 του [κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης](#)), σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει αν οι δικαιούχοι καθεστώτος επικουρικής προστασίας και οι λοιποί νομίμως διαμένοντες υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι δεν υπόκεινται σε τέτοια προϋπόθεση διαμονής, βρίσκονται σε αντικειμενικά συγκρίσιμη κατάσταση.

Οι δικαιούχοι προσωρινής προστασίας δικαιούνται την αναγκαία κοινωνική αρωγή και τα μέσα συντήρησης, καθώς και ιατρική περίθαλψη που περιλαμβάνει τουλάχιστον επείγουσα περίθαλψη και ουσιώδη θεραπεία ασθενειών ([οδηγία για την προσωρινή προστασία](#), άρθρο 13 παράγραφοι 1 έως 4).

Σύμφωνα με το άρθρο 11 παράγραφος 7 της [οδηγίας για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων](#), τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να μεριμνούν για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων που έχουν συγκεκριμένες ανάγκες. Κατόπιν τροποποιήσεων που εισήχθησαν με την [οδηγία \(ΕΕ\) 2024/1712](#), το άρθρο 11 παράγραφος 5 διευκρινίζει ότι η συνδρομή και η στήριξη πρέπει να εξασφαλίζουν επίπεδο διαβίωσης που καλύπτει τις ανάγκες συντήρησης και να περιλαμβάνουν υλική βοήθεια και αναγκαία ιατρική θεραπεία, συμπεριλαμβανομένης της ψυχολογικής συνδρομής. Για τα παιδιά-θύματα, ειδικές υποχρεώσεις συνδρομής και υποστήριξης προβλέπονται στο άρθρο 14 παράγραφος 1. Αυτές συμπληρώνουν τις ειδικές για τα παιδιά διατάξεις του άρθρου 13.

Βασικά σημεία

Γενικά σημεία δυνάμει του δικαίου της ΕΕ και του ΕΚΧ

- Η αναγνώριση δικαιώματος εισόδου ή διαμονής είναι συνήθως απαραίτητη ώστε να διασφαλίζεται πρόσβαση σε οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα (βλ. [εισαγωγή](#) στο παρόν κεφάλαιο).

- Οι βασικές συνιστώσες των κοινωνικών δικαιωμάτων πρέπει να παρέχονται σε οποιοδήποτε πρόσωπο βρίσκεται στο έδαφος κράτους μέλους (βλ. αναφορές στους μετανάστες σε καθεστώς παράτυπης διαμονής, στις ενότητες 8.2 έως 8.6).
- Τα κράτη μπορούν να ορίζουν ότι ορισμένοι μετανάστες δεν έχουν πρόσβαση στην απασχόληση ή καταφυγή σε δημόσιους πόρους, υπό την επιφύλαξη των ορίων που απορρέουν από το δίκαιο κατά των διακρίσεων (βλ. [εισαγωγή](#) στο παρόν κεφάλαιο).
- Πολλά δικαιώματα δυνάμει του Χάρτη προορίζονται αποκλειστικά για τους πολίτες της ΕΕ και τους νόμιμα διαμένοντες σε κράτος μέλος της ΕΕ (βλ. [ενότητα 8.1](#)).
- Ο ΕΚΧ κατοχυρώνει μια σειρά οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των οποίων απολαύουν, καταρχήν, οι υπήκοοι ενός συμβαλλόμενου κράτους του ΕΚΧ όταν βρίσκονται στο έδαφος άλλου συμβαλλόμενου κράτους του ΕΚΧ. Ωστόσο, η ΕΕΚΔ έχει εισαγάγει ορισμένες εξαιρέσεις σχετικά με τη στέγαση παιδιών (βλ. [ενότητα 8.4](#)) και την υγειονομική περίθαλψη (βλ. [ενότητα 8.5](#)).
- Θα έπρεπε να προβληθούν πολύ σοβαροί λόγοι για να μπορεί να θεωρήσει το ΕΔΔΑ ότι η διαφορετική μεταχείριση αποκλειστικά βάσει ιθαγένειας είναι συμβατή με την ΕΣΔΑ (βλ. [ενότητα 8.6](#)).

Οικονομικά δικαιώματα δυνάμει του δικαίου της ΕΕ

- Η πρόσβαση στην αγορά εργασίας μπορεί να περιοριστεί: ο βαθμός πρόσβασης των υπηκόων τρίτων χωρών στην αγορά εργασίας διαφέρει ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν (βλ. [ενότητα 8.1](#)).
- Από τη στιγμή που ένα πρόσωπο εργάζεται, είτε νόμιμα είτε όχι, πρέπει να διασφαλίζεται ο σεβασμός των βασικών εργασιακών δικαιωμάτων του (βλ. [ενότητα 8.2](#)).
- Τα δικαιούμενα μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ έχουν το ίδιο δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας με τους πολίτες κράτους μέλους της ΕΕ (βλ. [ενότητα 8.2.1](#)).
- Οι Τούρκοι υπήκοοι επωφελούνται από τη ρήτρα διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης που προβλέπεται στο άρθρο 41 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της Συμφωνίας της Άγκυρας, η οποία εμποδίζει τα κράτη να επιβάλλουν νέους περιορισμούς εις βάρος τους (βλ. [ενότητα 8.2.3](#)).
- Οι Βρετανοί υπήκοοι που διέμεναν νόμιμα σε κράτος μέλος της ΕΕ στις 31 Δεκεμβρίου 2020 εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου, η οποία εγγυάται ίση μεταχείριση με τους υπηκόους της ΕΕ σε σειρά τομέων και τους παρέχει δικαίωμα πρόσβασης στην απασχόληση και στην αυτοαπασχόληση (βλ. [ενότητα 8.2.4](#)).

- Οι αιτούντες άσυλο για τους οποίους δεν έχει εκδοθεί ακόμη απόφαση σε πρώτο βαθμό, πρέπει να έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας το αργότερο εντός έξι μηνών από την καταχώριση της αίτησή τους για διεθνή προστασία (βλ. ενότητα 8.2.9).
- Η οδηγία για τις κυρώσεις κατά των εργοδοτών θεσπίζει κυρώσεις για όσους απασχολούν μετανάστες σε καθεστώς παράτυπης διαμονής και παρέχει επίσης στους μετανάστες που βρίσκονται σε καταχρηστικές καταστάσεις το δικαίωμα να διεκδικούν παρακρατούμενες αμοιβές, καθώς και ορισμένα άλλα μέτρα προστασίας (βλ. ενότητα 8.2.11).

Εκπαίδευση (βλ. ενότητα 8.3)

- Σύμφωνα με το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 της ΕΣΔΑ, κανείς δεν θα πρέπει να στερείται το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Ωστόσο, τα κράτη μέλη διαθέτουν μεγαλύτερη ευχέρεια στην επιβολή ορισμένων περιορισμών όσον αφορά τις υψηλότερες βαθμίδες της εκπαίδευσης.
- Όλα τα τέκνα υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν στην ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών σε καθεστώς παράτυπης διαμονής των οποίων η απομάκρυνση έχει αναβληθεί, δικαιούνται δυνάμει του παράγωγου δικαίου της ΕΕ πρόσβαση στη βασική εκπαίδευση.

Στέγαση (βλ. ενότητα 8.4)

- Ο Χάρτης αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα κοινωνικής αρωγής και στεγαστικής βοήθειας προς εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης για όλους όσοι δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους. Το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ περιλαμβάνει επίσης ειδικές διατάξεις για τα προερχόμενα από τρίτες χώρες μέλη της οικογένειας υπηκόων χωρών του ΕΟΧ, τους επί μακρόν διαμένοντες, τους κατόχους ενιαίας άδειας, όσους χρήζουν διεθνούς προστασίας και τα θύματα εμπορίας ανθρώπων.
- Τα κράτη μέλη της ΕΕ υποχρεούνται να εξασφαλίζουν στους αιτούντες άσυλο βιοτικό επίπεδο κατάλληλο για την υγεία των αιτούντων και ικανό να διασφαλίζει τη συντήρησή τους.
- Η έλλειψη σεβασμού εκ μέρους των αρχών απέναντι στην κατοικία ενός προσώπου δύναται να εγείρει ζήτημα δυνάμει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Επίσης, σε ακραίες περιπτώσεις, η μη παροχή καταλύματος δύναται να εγείρει ζήτημα δυνάμει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.
- Ο ΕΚΧ αναγνωρίζει δικαίωμα στη στέγαση, το οποίο λειτουργεί ως έναυσμα για τη διεκδίκηση άλλων συμπληρωματικών δικαιωμάτων.

Υγειονομική περίθαλψη (βλ. ενότητα 8.5)

- Τα πρόσωπα που υπάγονται σε εθνικό σύστημα υγείας στο κράτος μέλος του ΕΟΧ στο οποίο διαμένουν μπορούν να επωφελούνται από τις τοπικές διατάξεις για την υγειονομική περίθαλψη όταν επισκέπτονται άλλα κράτη μέλη του ΕΟΧ ή την Ελβετία.
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι πρόσφυγες και άλλοι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας δικαιούνται πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη υπό όρους ισοδύναμους με τους ισχύοντες για τους ημεδαπούς, ενώ οι αιτούντες άσυλο και οι μετανάστες σε καθεστώς παράτυπης διαμονής των οποίων έχει αναβληθεί η απομάκρυνση δικαιούνται πρόσβαση σε επείγουσα υγειονομική περίθαλψη και στην απαραίτητη θεραπεία ασθενειών.
- Η ΕΣΔΑ δεν περιλαμβάνει καμία ειδική διάταξη όσον αφορά την υγειονομική περίθαλψη, αλλά το ΕΔΔΑ δύναται να εξετάζει σχετικές προσφυγές δυνάμει των άρθρων 2, 3 και/ή 8 της ΕΣΔΑ.
- Ο ΕΚΧ εγγυάται την παροχή ιατρικής πρόνοιας για τους μετανάστες σε καθεστώς παράτυπης διαμονής.

Κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική αρωγή (βλ. ενότητα 8.6)

- Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, για τους υπηκόους τρίτων χωρών που μετακινούνται μεταξύ κρατών μελών της ΕΕ δυνάμει των διατάξεων περί ελεύθερης κυκλοφορίας, έχει αναπτυχθεί με την πάροδο των ετών ένα σύνθετο σώμα δικαίου σχετικά με τα δικαιώματά τους στην κοινωνική ασφάλιση και την κοινωνική αρωγή.
- Δυνάμει της ΕΣΔΑ, η άρνηση κοινωνικής αρωγής ή άλλων ευεργετημάτων σε αλλοδαπό δύναται να εγείρει ζήτημα διάκρισης ανεξαρτήτως του αν το εν λόγω πρόσωπο έχει συνεισφέρει στο σύστημα από το οποίο πρόκειται να καταβληθεί το επίδομα.
- Ο ΕΚΧ ορίζει ότι η κοινωνική αρωγή πρέπει να κατοχυρώνεται για τα πρόσωπα που βρίσκονται σε δεινή κατάσταση, περιλαμβανομένων όσων βρίσκονται σε καθεστώς παράτυπης διαμονής.

Περαιτέρω νομολογία και βιβλιογραφία

Για να αποκτήσετε πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία, συμβουλευτείτε την ενότητα «[Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων](#)» του παρόντος εγχειριδίου. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται στο παρόν κεφάλαιο παρέχονται στην ενότητα «[Περαιτέρω βιβλιογραφία](#)».

9

Άτομα με συγκεκριμένες ανάγκες

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Χάρτης, άρθρο 24 (δικαιώματα του παιδιού) Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, άρθρο 3 παράγραφος 3 (τα δικαιώματα του παιδιού)	Ασυνόδευτα παιδιά	ΕΚΧ, άρθρο 17 (δικαιώματα των παιδιών στην κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία) ΕΕΚΔ, <i>Defence for Children International (DCI) κατά Κάτω Χωρών</i>, προσφυγή αριθ. 47/2008, 20 Οκτωβρίου 2009 (συνθήκες υποδοχής για τα παιδιά χωρίς έγγραφα ταυτοποίησης) ΕΔΔΑ, <i>Rahimi κατά Ελλάδας</i>, προσφυγή αριθ. 8687/08, 5 Απριλίου 2011 (ασυνόδευτο παιδί αιτών άσυλο κρατούμενος σε κέντρο κράτησης για ενήλικες)
Κανονισμός για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης, (ΕΕ) 2024/1351, άρθρα 25, 34 και 36 Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρα 26-27 Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρο 23 Κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, (ΕΕ) 2024/1347, άρθρο 33	Υποδοχή και μεταχείριση	ΕΣΔΑ, άρθρο 3 (απαγόρευση βασανιστηρίων και άλλων μορφών κακομεταχείρισης) ΕΔΔΑ, <i>Rahimi κατά Ελλάδας</i>, προσφυγή αριθ. 8687/08, 5 Απριλίου 2011 (ασυνόδευτο παιδί αιτών άσυλο κρατούμενος σε κέντρο κράτησης ενηλίκων)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 10 Κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής, (ΕΕ) 2024/1356, άρθρο 13 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Ιουνίου 2013, <i>ΜΑ, ΒΤ και ΔΑ</i>, C-648/11 (ενδοενωσιακές μεταφορές αιτούντων άσυλο) ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιανουαρίου 2021, <i>ΤQ κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i>, C-441/19 (προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται πριν από την έκδοση απόφασης επιστροφής που αφορά ένα παιδί)		
Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρα 23 και 25	Εκτίμηση της ηλικίας	ΕΣΔΑ, άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) ΕΔΔΑ, <i>Darboe και Camara κατά Ιταλίας</i>, προσφυγή αριθ. 5797/17, 21 Ιουλίου 2022 (ελάχιστες εγγυήσεις και τεκμήριο ανηλικότητας) ΕΔΔΑ, <i>F.B. κατά Βελγίου</i>, προσφυγή αριθ. 47836/21, 6 Μαρτίου 2025 (ιατρικές εξετάσεις ως έσχατο μέτρο για τον προσδιορισμό της ηλικίας αιτούντος) Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, 2005, άρθρο 10 παράγραφος 3 ΕΕΚΔ, <i>EUROCEF κατά Γαλλίας</i>, προσφυγή αριθ. 114/2015, 24 Ιανουαρίου 2018
Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 27 Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρο 23 Κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής, (ΕΕ) 2024/1356, άρθρο 13	Επιτροπεία και νομική εκπροσώπηση	ΕΣΔΑ, άρθρο 3 (απαγόρευση βασανιστηρίων και άλλων μορφών κακομεταχείρισης) ΕΣΔΑ, άρθρο 5 (δικαίωμα στην ελευθερία και στην ασφάλεια)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Κανονισμός για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης, (ΕΕ) 2024/1351, άρθρο 14 Κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης, (ΕΕ) 2024/1347, άρθρο 33		ΕΔΔΑ, <i>Moustahi κατά Γαλλίας</i> , αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020 (ασυνόδευτο παιδί τοποθετημένο αυθαίρετα υπό την επιτροπεία τρίτου προσώπου) ΕΔΔΑ, <i>Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 13178/03, 12 Οκτωβρίου 2006 (κράτηση και απομάκρυνση ασυνόδευτου παιδιού)
Οδηγία για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, 2011/36/ΕΕ Οδηγία για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων (τίτλοι παραμονής), 2004/81/ΕΚ Οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων, 2012/29/ΕΕ	Θύματα εμπορίας ανθρώπων	ΕΣΔΑ, άρθρο 4 (απαγόρευση της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων) ΕΔΔΑ, <i>Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 25965/04, 7 Ιανουαρίου 2010 (υποχρέωση των αρχών να διεξάγουν αυτεπάγγελτη έρευνα) Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, 2005
Σύμβαση ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες και προαιρετικό πρωτόκολλο (έχει επικυρωθεί από την ΕΕ) Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρα 13, 22, 24-25 Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρο 19	Άτομα με αναπηρία	ΕΣΔΑ, άρθρο 14 (απαγόρευση διακρίσεων) ΕΚΧ, άρθρο 15 (δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες στην ανεξαρτησία, την κοινωνική ένταξη και τη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή)
Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, (ΕΕ) 2024/1346, άρθρο 28 Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρα 13 και 21	Θύματα βασανιστηρίων	ΕΣΔΑ, άρθρο 3 (απαγόρευση βασανιστηρίων και άλλων μορφών κακομεταχείρισης) ΕΔΔΑ, <i>R.R. και άλλοι κατά Ουγγαρίας</i> , αριθ. 36037/17, 2 Μαρτίου 2021 (ψυχολογική υποστήριξη για αιτούντες άσυλο με ψυχικά τραύματα σε ζώνες διέλευσης)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία, 2004/38/ΕΚ, άρθρο 13 παράγραφος 2 στοιχείο γ) Οδηγία για την οικογενειακή επανένωση, 2003/86/ΕΚ, άρθρο 15 παράγραφος 3 Οδηγία για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας, (ΕΕ) 2024/1385 ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιανουαρίου 2024, <i>Intervyuirasht organ na DAB pri MS</i>, C-621/21 (η έμφυλη βία ως μορφή δίωξης) ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Οκτωβρίου 2024, <i>Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl και λοιποί</i>, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-608/22 και C-609/22 (συστηματικές διακρίσεις κατά Αφγανών γυναικών)	Θύματα έμφυλης βίας	Σύμβαση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης), 2011

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο εστιάζει σε ορισμένες κατηγορίες προσώπων που μπορούν να θεωρηθούν ιδιαίτερα ευάλωτες και, ως εκ τούτου, απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή. Πέραν των όσων έχουν ήδη εξηγηθεί στα προηγούμενα κεφάλαια, τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και η ΕΣΔΑ μπορούν να παρέχουν επιπλέον προστασία στα άτομα με συγκεκριμένες ανάγκες.

Στο δίκαιο της ΕΕ, η ιδιαίτερη κατάσταση των ευάλωτων προσώπων θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, για παράδειγμα όσον αφορά τις ρυθμίσεις υποδοχής ή τη στέρηση της ελευθερίας τους. Τα ευάλωτα πρόσωπα αναφέρονται στο άρθρο 24 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής [οδηγία (ΕΕ) 2024/1346] και στο άρθρο 3 παράγραφος 9 της οδηγίας για την επιστροφή (οδηγία 2008/115/ΕΚ). Και στις δύο διατάξεις ως ευάλωτα πρόσωπα αναφέρονται οι «ανήλικοι, μη συνοδευόμενοι ανήλικοι, μειονεκτούντα άτομα, ηλικιωμένοι, έγκυοι, μόνοι γονείς που συνοδεύουν ανήλικα τέκνα και θύματα βασανιστηρίων, βιασμών ή άλλης σοβαρής

μορφής ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας»⁽⁶⁵⁸⁾. Ο μη εξαντλητικός κατάλογος της [οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής](#) αναφέρει επίσης ρητά γυναίκες και άνδρες ομοφυλόφιλους, αμφιφυλόφιλους, διεμφυλικά και διαφυλικά άτομα, θύματα εμπορίας ανθρώπων, άτομα με σοβαρές ασθένειες και τα άτομα με ψυχικές διαταραχές.

Όσον αφορά τους ανιθαγενείς, η οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής (άρθρο 2 παράγραφος 1 και άρθρο 3 παράγραφος 1), ο [κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348] (άρθρο 3), ο [κανονισμός για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351] (άρθρο 2 παράγραφος 4), ο [κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1356] (άρθρο 2 παράγραφος 5) και ο [κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1347] (άρθρο 2) ορίζουν τους όρους «αιτών», «πρόσφυγας» ή «δικαιούχος διεθνούς προστασίας» κατά τρόπο που να περιλαμβάνει και τους ανιθαγενείς —κατηγορία η οποία επίσης ορίζεται στο δίκαιο της ΕΕ σύμφωνα με τη [σύμβαση του 1954 για το καθεστώς των ανιθαγενών](#) (άρθρο 1 παράγραφος 1). Κατά συνέπεια, κάθε εγγύηση σχετική με τις συνθήκες υποδοχής, τη διαδικασία και το ουσιαστικό καθεστώς που εξετάζεται στο παρόν κεφάλαιο εφαρμόζεται εξίσου σε πρόσωπα χωρίς ιθαγένεια.

Σύμφωνα με το άρθρο 25 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής, τα κράτη μέλη οφείλουν να αξιολογούν ατομικά αν οι αιτούντες άσυλο έχουν συγκεκριμένες ανάγκες υποδοχής εντός 30 ημερών από την κατάθεση της αίτησης και να παρακολουθούν τις ανάγκες τους καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Βάσει του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου, η αρμόδια αρχή πρέπει να εντοπίζει τους αιτούντες άσυλο που χρειάζονται ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις (άρθρο 20) και να εξασφαλίζει την κατάλληλη υποστήριξη· αν η υποστήριξη αυτή δεν μπορεί να παρασχεθεί, δεν επιτρέπεται η εφαρμογή ταχειών διαδικασιών εξέτασης ή διαδικασιών στα σύνορα (άρθρο 21).

⁽⁶⁵⁸⁾ Βλ. επίσης άρθρο 5 παράγραφος 3 στοιχείο α) του [κανονισμού \(ΕΕ\) 2024/1350](#), ο οποίος απαριθμεί ως ευάλωτα πρόσωπα τις γυναίκες και τα κορίτσια σε κίνδυνο· τους ανηλίκους, συμπεριλαμβανομένων των ασυνόδευτων ανηλίκων· τους επιζώντες βίας ή βασανιστηρίων, μεταξύ άλλων με κριτήριο το φύλο ή τον γενετήσιο προσανατολισμό· τα πρόσωπα που έχουν ανάγκη από νομική ή και σωματική προστασία, μεταξύ άλλων όσον αφορά την προστασία έναντι της επαναπροώθησης· τα πρόσωπα με ιατρικές ανάγκες, μεταξύ άλλων, όταν ζωτικής σημασίας θεραπείες δεν είναι διαθέσιμη στη χώρα στην οποία έχουν εκτοπιστεί διά της βίας· τα άτομα με αναπηρίες· και τα πρόσωπα που δεν διαθέτουν προβλέψιμη, εναλλακτική και βιώσιμη λύση, ιδίως εκείνα που είναι παρατεταμένα πρόσφυγες.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, η ευαλωτότητα κάποιου προσώπου έχει ληφθεί υπόψη ως παράγοντας εξέτασης προσφυγών στο πλαίσιο της μετανάστευσης. Η παράλειψη των κρατών να προστατεύσουν έναν προσφεύγοντα σε κατάσταση ιδιαιτέρης ευαλωτότητας μπορεί να συνιστά παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Δεδομένου ότι τα παιδιά μετανάστες βρίσκονται, ως τέτοια, σε κατάσταση ακραίας ευαλωτότητας, το ΕΔΔΑ έχει θεσπίσει ειδικά πρότυπα σχετικά με τη διαδικασία εκτίμησης ηλικίας, καθώς και σχετικά με τη συνοδεία των παιδιών. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εκτίμηση κινδύνου κατά το δίκαιο της ΕΣΔΑ, βλ. [ενότητα 4.1.3](#).

9.1. Ασυνόδευτα παιδιά

Ο όρος «ασυνόδευτοι ανήλικοι» αναφέρεται σε άτομα ηλικίας κάτω των 18 ετών τα οποία εισέρχονται στο ευρωπαϊκό έδαφος χωρίς να υπάρχει ενήλικας υπεύθυνος γι' αυτά στο κράτος υποδοχής [βλ. [κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης](#) ⁽⁶⁵⁹⁾, άρθρο 2 παράγραφος 11]. Η νομοθεσία της ΕΕ σχετικά με το άσυλο και τη μετανάστευση περιλαμβάνει διατάξεις που αφορούν την κατάσταση αυτών των ατόμων και οι οποίες θα εξεταστούν στην παρούσα ενότητα.

Η ΕΣΔΑ δεν περιλαμβάνει ρητές διατάξεις όσον αφορά τα ασυνόδευτα παιδιά. Ωστόσο, η μεταχείρισή τους μπορεί να εξετάζεται δυνάμει διαφόρων άλλων διατάξεων, όπως το άρθρο 3 σχετικά με την απαγόρευση των βασανιστηρίων, το άρθρο 8 σχετικά με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής ή το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 σχετικά με το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Το άρθρο 8 υποχρεώνει τα κράτη να σέβονται την οικογενειακή ζωή, γεγονός που περιλαμβάνει και τη διευκόλυνση της επανένωσης παιδιών με τους γονείς τους, όταν αυτό είναι αναγκαίο για τη διασφάλιση του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού ⁽⁶⁶⁰⁾. Το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι τα κράτη έχουν ευθύνη να φροντίζουν τα ασυνόδευτα παιδιά και να μην τα εγκαταλείπουν μετά την παύση της κράτησής τους ⁽⁶⁶¹⁾.

⁽⁶⁵⁹⁾ Βλ. επίσης τον [κανονισμό για τη διαδικασία ασύλου](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348], άρθρο 3 παράγραφος 7.

⁽⁶⁶⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Sen κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 31465/96, 21 Δεκεμβρίου 2001.

⁽⁶⁶¹⁾ ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 8687/08, 5 Απριλίου 2011· ΕΔΔΑ, *Sh.D. και λοιποί κατά Ελλάδας, Αυστρίας, Κροατίας, Ουγγαρίας, Βόρειας Μακεδονίας, Σερβίας και Σλοβενίας*, προσφυγή αριθ. 14165/16, 13 Ιουνίου 2019.

Οποιαδήποτε απόφαση αφορά παιδιά πρέπει να βασίζεται στον σεβασμό των δικαιωμάτων του παιδιού, όπως αυτά ορίζονται στη *Διεθνή Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού*, η οποία έχει επικυρωθεί από όλα τα κράτη εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού ορίζει τα ανθρωπίνια δικαιώματα των παιδιών, τα οποία πρέπει να εφαρμόζονται ανεξαρτήτως του καθεστώτος μετανάστευσης κάθε παιδιού ⁽⁶⁶²⁾. Η αρχή του «βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού» έχει θεμελιώδη σημασία και οι δημόσιες αρχές πρέπει να τη θεωρούν ως βασικό κριτήριο όταν λαμβάνουν μέτρα που αφορούν παιδιά. Σε αντίθεση με τον *Χάρτη* (άρθρο 24 παράγραφος 2), η ΕΣΔΑ δεν περιλαμβάνει ρητή αναφορά στην εν λόγω αρχή, η οποία ωστόσο διατυπώνεται τακτικά στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Η ίδια αρχή αποτελεί επίσης τη βάση ειδικών διατάξεων της νομοθεσίας της ΕΕ σχετικά με τα ασυνόδευτα παιδιά.

Ο ΕΚΧ αναφέρεται στα «χωρισμένα από την οικογένειά τους παιδιά» στο άρθρο 17 παράγραφος 1 στοιχείο γ). Η ΕΕΚΔ —όπως και το ΕΔΔΑ— έχει επισημάνει ότι τα κράτη που ενδιαφέρονται να αποτρέπουν προσπάθειες καταστρατήγησης των κανόνων περί μετανάστευσης δεν πρέπει να στερούν από τους αλλοδαπούς ανηλίκους, ιδίως όταν είναι ασυνόδευτοι, την προστασία που εγγυάται το καθεστώς τους. Επομένως, η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων πρέπει να συμβιβάζεται με τους περιορισμούς που απορρέουν από τη μεταναστευτική πολιτική ενός κράτους ⁽⁶⁶³⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *DCI κατά Κάτω Χωρών* ⁽⁶⁶⁴⁾, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι ο αποκλεισμός παιδιών χωρίς έγγραφα ταυτοποίησης και των οικογενειών τους από την επείγουσα στέγαση και την κοινωνική βοήθεια παραβίαζε τα άρθρα 17 και 31 του ΕΚΧ. Η Επιτροπή έκρινε ότι τα ασυνόδευτα παιδιά απολαύουν δικαιώματος σε κατάλυμα βάσει του άρθρου 31 παράγραφος 2 του

⁽⁶⁶²⁾ Η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του παιδιού έχει παράσχει συμπληρωματική καθοδήγηση για την προστασία, τη φροντίδα και την κατάλληλη μεταχείριση των ασυνόδευτων παιδιών μέσω του Γενικού σχολίου 6 (2005) και του Joint General Comment – No. 4 of the CMW and No. 23 of the CRC (2017) – on State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return.

⁽⁶⁶³⁾ ΕΕΚΔ, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 114/2015, απόφαση επί της ουσίας, 24 Ιανουαρίου 2018. Βλ. επίσης ΕΕΚΔ, *International Commission of Jurists (ICJ) και European Council for Refugees and Exiles (ECRE) κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 173/2018, απόφαση επί της ουσίας, 26 Ιανουαρίου 2021.

⁽⁶⁶⁴⁾ ΕΕΚΔ, *Defence for Children International (DCI) κατά Κάτω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 47/2008, απόφαση επί της ουσίας, 20 Οκτωβρίου 2009.

ΕΚΧ. Υπογράμμισε δε ότι το δικαίωμα του παιδιού σε στέγαση, τροφή και βασική φροντίδα δεν μπορεί ποτέ να εξαρτάται από το μεταναστευτικό του καθεστώς.

9.1.1. Υποδοχή και μεταχείριση

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι νομοθετικές πράξεις για το άσυλο, καθώς και η **οδηγία για την επιστροφή**, περιλαμβάνουν ειδικές διατάξεις που αφορούν τα ασυνόδευτα παιδιά.

Πριν εξεταστεί η μεταχείριση των ασυνόδευτων παιδιών κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αίτησης ασύλου, είναι σημαντικό να προσδιορίζεται ποιο κράτος είναι υπεύθυνο να εξετάσει την αίτηση. Σύμφωνα με τον **κανονισμό για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης**, αιτήσεις που υποβάλλονται από ασυνόδευτα παιδιά πρέπει να εξετάζονται από το κράτος μέλος της ΕΕ στο οποίο ευρίσκονται νομίμως μέλη της οικογένειας, αδέρφια ή συγγενείς τους (άρθρο 25), υπό τον όρο ότι αυτό είναι υπέρ του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού. Στο άρθρο 26 της **οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής** παρέχονται οδηγίες σχετικά με την αξιολόγηση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού.

Εάν δεν υπάρχει μέλος της οικογένειας, αδελφός ή συγγενής, υπεύθυνο κράτος μέλος είναι εκείνο στο οποίο το παιδί υπέβαλε την αίτηση ασύλου. Ο κανόνας αυτός εφαρμόζεται υπό τον όρο ότι αυτό είναι προς το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού (άρθρο 25 παράγραφος 5) ⁽⁶⁶⁵⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *ΜΑ, ΒΤ και ΔΑ* ⁽⁶⁶⁶⁾, το ΔΕΕ κλήθηκε να προσδιορίσει το κράτος που είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης ασύλου ασυνόδευτου παιδιού, το οποίο είχε υποβάλει αιτήσεις ασύλου σε διαφορετικά κράτη μέλη της ΕΕ. Το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι, εάν δεν υπάρχει μέλος της οικογένειας που να ευρίσκεται νομίμως σε κράτος μέλος, υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης ασύλου είναι το κράτος στο οποίο έχει φυσική παρουσία το παιδί. Για την απόφασή του, το Δικαστήριο βασίστηκε

⁽⁶⁶⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Αυγούστου 2022, *I και S κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-19/21, ECLI:EU:C:2022:605.

⁽⁶⁶⁶⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Ιουνίου 2013, *The Queen, κατόπιν αιτήσεως των: ΜΑ και λοιπών κατά Secretary of State for the Home Department*, C-648/11, ECLI:EU:C:2013:367.

στο άρθρο 24 παράγραφος 2 του Χάρτη, σύμφωνα με το οποίο σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

Κάθε συνέντευξη με ασυνόδευτο παιδί πρέπει να διεξάγεται από πρόσωπο που έχει τις απαραίτητες γνώσεις των ειδικών αναγκών αυτής της ομάδας (**κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου**, άρθρο 23). Οι αιτήσεις ασύλου ασυνόδευτων παιδιών μπορούν να εξεταστούν μέσω ταχειών διαδικασιών μόνο σε πέντε περιπτώσεις και υπό την προϋπόθεση ότι το βέλτιστο συμφέρον και οι διαδικαστικές τους ανάγκες μπορούν να καλυφθούν πλήρως (άρθρα 21 και 42 παράγραφος 3 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου). Τα ασυνόδευτα παιδιά εξαιρούνται από τη διαδικασία στα σύνορα, εκτός εάν συντρέχουν λόγοι εθνικής ασφάλειας ή δημόσιας τάξης (άρθρο 53 παράγραφος 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 42 παράγραφος 3). Στις περιπτώσεις αυτές, τους παρέχεται αυτόματα δικαίωμα παραμονής εάν ασκήσουν προσφυγή κατά της απόρριψης της αίτησής τους [άρθρο 68 παράγραφος 3 στοιχείο α)].

Η κράτηση ασυνόδευτων παιδιών είναι νόμιμη μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις και αποκλειστικά ως μέτρο έσχατης ανάγκης· πρέπει να διαρκεί για το συντομότερο δυνατό χρονικό διάστημα και δεν μπορεί ποτέ να λαμβάνει χώρα σε χώρους τύπου φυλακής. Όταν διατάσσεται κράτηση στο πλαίσιο διαδικασίας ασύλου, τα παιδιά πρέπει να τοποθετούνται σε δομές προσαρμοσμένες στην ηλικία τους και χωριστά από ενήλικες με τους οποίους δεν έχουν συγγενικό δεσμό, ενώ οι αρχές οφείλουν να εξετάζουν πρώτα εναλλακτικά, μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα (άρθρο 13 παράγραφοι 2-3 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής). Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την κράτηση παιδιών, βλ. [ενότητα 7.7](#).

Δυνάμει του άρθρου 10 της οδηγίας για την επιστροφή, πριν απομακρυνθεί ασυνόδευτο παιδί από το έδαφος κράτους μέλους της ΕΕ, οι αρχές του εν λόγω κράτους μέλους της ΕΕ εξακριβώνουν ότι το ασυνόδευτο παιδί θα επιστραφεί σε μέλος της οικογένειάς του, ορισθέντα κηδεμόνα ή κατάλληλες εγκαταστάσεις υποδοχής στο κράτος επιστροφής. Δεν υφίσταται απόλυτη απαγόρευση όσον αφορά την επιστροφή ασυνόδευτων παιδιών ⁽⁶⁶⁷⁾, αλλά η απόφαση επιστροφής πρέπει να λαμβάνει δεόντως υπόψη το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Εάν

⁽⁶⁶⁷⁾ Ωστόσο, το εθνικό δίκαιο μπορεί να το αποκλείει, βλ., λ.χ., Γαλλία, άρθρο L.631-4 του **κώδικα εισόδου και παραμονής αλλοδαπών και του δικαιώματος ασύλου (CESEDA)**, που απαγορεύει την έκδοση πράξεων απέλασης σε βάρος παιδιών· Ιταλία, άρθρο 19 παράγραφος 2 στοιχείο α) του **νομοθετικού διατάγματος 286/1998** που αποκλείει την απομάκρυνση ασυνόδευτων παιδιών.

η επιστροφή έχει αναβληθεί ή όταν προβλέπεται χρονικό διάστημα οικειοθελούς αναχώρησης, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών (άρθρο 14) ⁽⁶⁶⁸⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *TQ κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* ⁽⁶⁶⁹⁾, ο αιτών ήταν ένα ασυνόδευτο παιδί από τη Γουινέα, που εισήλθε στις Κάτω Χώρες σε ηλικία 15 ετών. Το ΔΕΕ υπογράμμισε ότι, βάσει της οδηγίας για την επιστροφή, τα κράτη μέλη οφείλουν να προβούν σε αξιολόγηση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού. Πρέπει να επαληθεύουν τη διαθεσιμότητα κατάλληλων δομών υποδοχής πριν εκδώσουν απόφαση επιστροφής για ασυνόδευτο παιδί.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι σε υποθέσεις που αφορούν παιδιά μετανάστες, είτε συνοδευόμενα είτε ασυνόδευτα, η εξαιρετικά ευάλωτη κατάσταση του παιδιού αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα. Ο παράγοντας αυτός υπερισχύει των εκτιμήσεων που αφορούν το καθεστώς του ως παράτυπου μετανάστη. Οι ιδιαίτερα σοβαρές συνθήκες στις οποίες μπορεί να βρεθεί το παιδί και κάθε παράλειψη των εθνικών αρχών να συμμορφωθούν με διαταγή προστασίας του αιτούντος, που είναι ιδιαίτερα ευάλωτος λόγω της ηλικίας του, ενδέχεται να συνιστούν εξαιρετιστική μεταχείριση και παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ ⁽⁶⁷⁰⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Rahimi κατά Ελλάδας* ⁽⁶⁷¹⁾, ο προσφεύγων ήταν ασυνόδευτος ανήλικος από το Αφγανιστάν, ο οποίος είχε τοποθετηθεί σε κέντρο κράτησης ενηλίκων και στη συνέχεια αφέθηκε ελεύθερος χωρίς να του παρασχεθεί καμία βοήθεια από τις αρχές όσον αφορά τη στέγαση. Το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι συνθήκες κράτησης του

⁽⁶⁶⁸⁾ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. FRA, *Returning unaccompanied children: fundamental rights considerations*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, Σεπτέμβριος 2019.

⁽⁶⁶⁹⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιανουαρίου 2021, *TQ κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, C-441/19, ECLI:EU:C:2021:9. Βλ. επίσης ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Ιουνίου 2024, *K και L κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-646/21, ECLI:EU:C:2024:487.

⁽⁶⁷⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Khan κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 12267/16, 28 Φεβρουαρίου 2019· ΕΔΔΑ, *Sh.D. και λοιποί κατά Ελλάδας, Αυστρίας, Κροατίας, Ουγγαρίας, Βόρειας Μακεδονίας, Σερβίας και Σλοβενίας*, προσφυγή αριθ. 14165/16, 13 Ιουνίου 2019, και ΕΔΔΑ, *T.S. και M.S. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 15008/19, 3 Οκτωβρίου 2024.

⁽⁶⁷¹⁾ ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 8687/08, 5 Απριλίου 2011. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Abdullahi Elmi και Aweys Abubakar κατά Μάλτας*, προσφυγές αριθ. 25794/13 και 28151/13, 22 Νοεμβρίου 2016, και ΕΔΔΑ, *Moustahi κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020, σκέψεις 65-67.

προσφεύγοντος και η απουσία οποιασδήποτε μέριμνας εκ μέρους των αρχών αφότου αφέθηκε ελεύθερος ισοδυναμούσαν με εξευτελιστική μεταχείριση σύμφωνα με το άρθρο 3. Το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι η υποχρέωση σεβασμού του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού επιβάλλει την εξέταση και άλλων λύσεων, πέραν της κράτησης, για τα ασυνόδευτα παιδιά.

9.1.2. Εκτίμηση της ηλικίας

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 25 του **κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου** ρυθμίζει τον τρόπο εκτίμησης της ηλικίας ενός προσώπου όταν υπάρχουν εύλογες αμφιβολίες ως προς το αν είναι κάτω των 18 ετών. Τα κράτη μέλη οφείλουν να ακολουθούν διαδικασία δύο σταδίων. Πρώτον, πρέπει να διενεργείται μια πολυεπιστημονική εκτίμηση, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει συνέντευξη ή ψυχοκοινωνική εξέταση, και η οποία διενεργείται από κατάλληλα καταρτισμένους επαγγελματίες, όπως κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους ή παιδίατρους. Ιατρικές εξετάσεις επιτρέπονται μόνο εάν από την πολυεπιστημονική εκτίμηση δεν εξαχθεί συμπέρασμα. Η ιατρική εξέταση πρέπει να είναι η ελάχιστη επεμβατική, να εκτελείται από ειδικούς και με τις λιγότερο επεμβατικές μεθόδους. Οι αιτούντες, καθώς και οι γονείς ή οι επίτροποί τους, πρέπει να ενημερώνονται επαρκώς σχετικά με τη διαδικασία εκτίμησης της ηλικίας, και απαιτείται η προηγούμενη συναίνεσή τους πριν από οποιαδήποτε ιατρική εξέταση.

Τα αποτελέσματα των εξετάσεων συχνά επηρεάζουν σημαντικά την έκβαση της αίτησης ασύλου και την πρόσβαση αυτών των ατόμων στην κοινωνική πρόνοια. Αν η εκτίμηση της ηλικίας δεν καταλήξει σε σαφές συμπέρασμα ως προς το αν το πρόσωπο έχει συμπληρώσει το 18ο έτος, αυτό πρέπει να αντιμετωπίζεται ως παιδί (άρθρο 25 παράγραφος 2 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου).

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ, ως προς τη στέρηση της ελευθερίας παιδιών που υπόκεινται σε διαδικασία εκτίμησης της ηλικίας, έχει αποφανθεί ότι η υπερβολικά χρονοβόρα διαδικασία εκτίμησης της ηλικίας όσον αφορά πρόσωπα που βρίσκονται κοντά στην ενηλικίωση δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί και ήγειρε σοβαρές αμφιβολίες σχετικά με την καλή πίστη των αρχών, ιδίως όταν το κράτος μέλος δήλωνε ετησίως χαμηλό αριθμό εικαζόμενων παιδιών μεταναστών ⁽⁶⁷²⁾.

⁽⁶⁷²⁾ ΕΔΔΑ, *Abdullahi Elmi και Aweys Abubakar κατά Μάλτας*, προσφυγές αριθ. 25794/13 και 28151/13, 22 Νοεμβρίου 2016. Βλ. επίσης Συμβούλιο της Ευρώπης, *Age assessment: Council of Europe member states' policies, procedures and practices respectful of children's rights in the context of migration*, Στρασβούργο, 2017· και ΕΥΑΑ, *Πρακτικός οδηγός σχετικά με τον υπολογισμό της ηλικίας*, 3η έκδοση, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2025.

Το Δικαστήριο έχει εξετάσει τη διαδικασία εκτίμησης της ηλικίας υπό το πρίσμα του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Κάθε ιατρική ή άλλη επεμβατική εξέταση που αποσκοπεί στη διαπίστωση της ηλικίας συνιστά επέμβαση στην ιδιωτική ζωή και πρέπει να διενεργείται βάσει σαφών νομικών κανόνων. Πρέπει να επιδιώκεται θεμιτός σκοπός, να υπάρχει συναίνεση κατόπιν ενημέρωσης και η εξέταση να είναι αυστηρά αναλογική.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Darboe και Camara κατά Ιταλίας* ⁽⁶⁷³⁾, ένας αιτών άσυλο από τη Γκάμπια, ο οποίος αρχικά δήλωσε ότι ήταν ηλικίας 17 ετών, μεταφέρθηκε τρεις μήνες μετά την άφιξή του σε κέντρο υποδοχής ενηλίκων. Η ηλικία του επαναπροσδιορίστηκε βάσει μίας μόνο ακτινογραφίας καρπού που πραγματοποιήθηκε χωρίς συναίνεση, χωρίς αναφορά περιθωρίου σφάλματος στην ιατρική έκθεση και χωρίς τοποθέτηση επιτρόπου ή δυνατότητα αποτελεσματικής προσφυγής. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το τεκμήριο ανηλικότητας ενεργοποιεί διαδικαστικές εγγυήσεις που πρέπει να τηρούνται κατά τη διαδικασία εκτίμησης της ηλικίας. Επιπλέον, το τεκμήριο ανηλικότητας πρέπει να εφαρμόζεται καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας εκτίμησης και το άτομο πρέπει να αντιμετωπίζεται ως παιδί όσο δεν έχει αποδειχθεί το αντίθετο.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *F.B. κατά Βελγίου* ⁽⁶⁷⁴⁾, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ λόγω έλλειψης συναίνεσης κατόπιν ενημέρωσης της αιτούσας για τη διενέργεια της τριπλής οστικής εξέτασης για την εκτίμηση της ηλικίας της. Πέραν της ανεπαρκούς ενημέρωσης της αιτούσας, το Δικαστήριο σημείωσε ότι οι εθνικές αρχές δεν συμμορφώθηκαν με την απαίτηση η συγκεκριμένη ιατρική εξέταση να χρησιμοποιείται μόνο ως έσχατη λύση. Στην πραγματικότητα, η αιτούσα εξετάστηκε από εκπαιδευμένο λειτουργό επιτροπείας μόνο μετά τη διενέργεια των εξετάσεων, ενώ μια προγενέστερη συνέντευξη θα μπορούσε να είχε επιτρέψει στις αρχές να διευκρινίσουν την ηλικία της.

Άλλες νομικές πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης ρυθμίζουν το ζήτημα της εκτίμησης της ηλικίας με όρους παρόμοιους με αυτούς της ΕΣΔΑ. Το άρθρο 10 παράγραφος 3 της **Σύμβασης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων**

⁽⁶⁷³⁾ ΕΔΔΑ, *Darboe και Camara κατά Ιταλίας*, προσφυγή αριθ. 5797/17, 21 Ιουλίου 2022.

⁽⁶⁷⁴⁾ ΕΔΔΑ, *F.B. κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 47836/21, 6 Μαρτίου 2025.

(σύμβαση κατά της εμπορίας ανθρώπων) ⁽⁶⁷⁵⁾ προβλέπει επίσης διαδικασία υπολογισμού της ηλικίας όταν η ηλικία του θύματος είναι αβέβαιη. Όπως τόνισε η ομάδα εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων (GRETA), η οποία παρακολουθεί την εφαρμογή της σύμβασης κατά της εμπορίας ανθρώπων, ο υπολογισμός της ηλικίας πρέπει να αποτελεί μέρος μιας συνολικής αξιολόγησης που θα λαμβάνει υπόψη τόσο τη σωματική εμφάνιση όσο και την ψυχολογική ωριμότητα του ατόμου. Οι αξιολογήσεις αυτές θα πρέπει να διενεργούνται με ασφαλή, ευαισθητοποιημένο ως προς τα παιδιά και τη διάσταση του φύλου τρόπο, με τον δέοντα σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Το ευεργέτημα της αμφιβολίας θα πρέπει να εφαρμόζεται κατά τρόπο ώστε, σε περίπτωση αβεβαιότητας, το άτομο να θεωρείται παιδί ⁽⁶⁷⁶⁾.

Το ΕΚΧ, στο άρθρο 17, θεσπίζει το δικαίωμα των παιδιών και των νέων στην κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *EUROCEF κατά Γαλλίας* ⁽⁶⁷⁷⁾, η ΕΕΚΔ ανέλυσε τη χρήση οστικής εξέτασης για τον προσδιορισμό της ηλικίας των ασυνόδευτων παιδιών στη Γαλλία και διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 17 παράγραφος 1 του ΕΚΧ. Ειδικότερα, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι η χρήση οστικής εξέτασης ήταν ακατάλληλη και αναξιόπιστη, δεδομένου ότι οι γαλλικές αρχές βασιζόνταν σε υπερβολικό βαθμό σε αυτή, όπως τεκμηριώνεται από εθνικές και διεθνείς πηγές.

9.1.3. Επιτροπεία

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 27 παράγραφος 1 της **οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής** υποχρεώνει τα κράτη μέλη να διορίζουν επίτροπο ή νομικό εκπρόσωπο το συντομότερο δυνατόν και το αργότερο εντός 15 εργάσιμων ημερών από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης ασύλου. Μέχρι τον διορισμό αυτόν, κατάλληλος ενήλικας πρέπει να ενεργεί προσωρινά ως εκπρόσωπος, ώστε να διασφαλίζεται ότι κάθε απόφαση σέβεται το υπέρτατο συμφέρον του

⁽⁶⁷⁵⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, CETS αριθ. 197, Βαρσοβία, 16 Μαΐου 2005.

⁽⁶⁷⁶⁾ GRETA, *5th General Report on GRETA's Activities: Covering the period from 1 October 2014 to 31 December 2015*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2016· UNHCR, «Guidelines on policies and procedures in dealing with unaccompanied children seeking asylum», 1997.

⁽⁶⁷⁷⁾ ΕΕΚΔ, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 114/2015, απόφαση επί της ουσίας, 24 Ιανουαρίου 2018.

παιδιού και ότι καλύπτονται οι άμεσες ανάγκες του, συμπεριλαμβανομένης της ασφαλούς στέγασης και της υγιεινομικής περιθαλψης. Το άρθρο 27 θέτει ανώτατο όριο ευθύνης ενός επιτρόπου τους 30 ασυνόδευτους ανηλίκους [το οποίο μπορεί να αυξηθεί σε έως και 50 ασυνόδευτους ανηλίκους σε επίσημα ανακηρυγμένη κατάσταση κρίσης ⁽⁶⁷⁸⁾], απαιτεί εξειδικευμένη εκπαίδευση και τακτική εποπτεία. Προβλέπει επίσης μηχανισμό υποβολής καταγγελιών προσβάσιμο στο παιδί.

Παράλληλες διατάξεις στο άρθρο 23 του [κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου](#) εγγυώνται την εκπροσώπηση των ασυνόδευτων παιδιών καθ' όλη τη διαδικασία ασύλου. Ο εκπρόσωπος πρέπει να προετοιμάζει το παιδί για τη συνέντευξη, να το υποστηρίζει σε όλα τα κρίσιμα διαδικαστικά στάδια και να το ενημερώνει για την πορεία της υπόθεσης. Το άρθρο 13 παράγραφος 3 του [κανονισμού για τον έλεγχο διαλογής](#) απαιτεί να συνοδεύεται και να υποστηρίζεται το παιδί από εκπρόσωπο, ή τουλάχιστον από ειδικά εκπαιδευμένο ενήλικα, καθ' όλη τη διαδικασία ελέγχου διαλογής. Το άρθρο 23 του [κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης](#) απαιτεί από τον εκπρόσωπο να υποστηρίζει το παιδί καθ' όλη τη διαδικασία προσδιορισμού του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης ασύλου.

Ο [κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης](#) απαιτεί από τα κράτη μέλη να διορίζουν επίτροπο το συντομότερο δυνατόν μετά τη χορήγηση διεθνούς προστασίας σε ασυνόδευτο παιδί (άρθρο 33). Για την αποτελεσματική υποστήριξη, κάθε επίτροπος μπορεί να είναι υπεύθυνος μόνο για περιορισμένο και αναλογικό αριθμό παιδιών και τα κράτη μέλη πρέπει να διαθέτουν ανεξάρτητα όργανα για την εποπτεία των επιτρόπων και τη γρήγορη εξέταση καταγγελιών των παιδιών.

Ο [κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής](#) αποσκοπεί επίσης στη διασφάλιση ότι το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού αποτελεί πρωταρχική μέριμνα κατά τη διαδικασία ελέγχου διαλογής. Για τον σκοπό αυτόν, το κείμενο προβλέπει ότι οι αρχές παιδικής προστασίας πρέπει, όπου χρειάζεται, να συμμετέχουν στενά στη διαδικασία (αιτιολογική σκέψη 25). Επιπλέον, τα παιδιά πρέπει να συνοδεύονται από ενήλικο μέλος της οικογένειας, εφόσον υπάρχει, κατά τη διάρκεια του ελέγχου διαλογής (άρθρο 13). Στην περίπτωση ασυνόδευτων παιδιών, τα κράτη μέλη πρέπει να προβλέπουν τον διορισμό εκπροσώπου υπεύθυνου για την εκπροσώπηση

⁽⁶⁷⁸⁾ Το άρθρο 1 παράγραφος 4 του [κανονισμού \(ΕΕ\) 2024/1359](#) ορίζει την έννοια της «κατάστασης κρίσης».

και υποστηρίξή τους κατά τη διαδικασία ελέγχου (άρθρο 13). Οι πληροφορίες στο έντυπο ελέγχου πρέπει να παρέχονται κατά τρόπο φιλικό προς τα παιδιά και προσαρμοσμένο στην ηλικία τους (άρθρο 11).

Οργανισμοί ή πρόσωπα των οποίων τα συμφέροντα συγκρούονται ή ενδέχεται να συγκρουστούν με εκείνα του παιδιού δεν είναι επιλέξιμοι για να το εκπροσωπήσουν (άρθρο 26 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής· άρθρο 33 του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης· άρθρο 23 του κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου).

Το δίκαιο της ΕΣΔΑ δεν ρυθμίζει άμεσα τον διορισμό επιτρόπων ή εκπροσώπων για παιδιά μετανάστες. Το 2019, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης κάλεσε τα κράτη να θεσπίσουν ένα συνολικό και συνεκτικό πλαίσιο μέτρων σχετικά με την επιτροπεία για ασυνόδευτα και χωρισμένα παιδιά στη μετανάστευση ⁽⁶⁷⁹⁾. Η σύσταση αυτή παρέχει κατευθύνσεις ώστε τα κράτη να υιοθετούν ολοκληρωμένα και φιλικά προς το παιδί μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων του. Το κείμενο ορίζει ότι τα κράτη πρέπει να διαθέτουν αποτελεσματικό σύστημα επιτροπείας και να εξασφαλίζουν τον διορισμό επιτρόπου χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Οι επιτροπαι οφείλουν να ενημερώνουν, να βοηθούν, να υποστηρίζουν και να εκπροσωπούν τα ασυνόδευτα και χωρισμένα παιδιά, να διασφαλίζουν τα δικαιώματά τους και να λειτουργούν ως σύνδεσμος με τις εθνικές αρχές.

Το ΕΔΔΑ θεωρεί ότι η απόφαση ενός κράτους να θέσει νεαρά παιδιά μετανάστες υπό την επιτροπεία ενός ενήλικα έχει ιδιαίτερη σημασία. Για τον λόγο αυτόν, οι εθνικές αρχές πρέπει, όσο είναι δυνατόν, να εξακριβώνουν τη φύση των δεσμών μεταξύ του παιδιού και του ενήλικα που προτείνεται να του ανατεθεί. Όταν δεν υπάρχουν έγγραφα που να αποδεικνύουν με βεβαιότητα την ύπαρξη δεσμών, οι αρχές οφείλουν να επιδεικνύουν ειδική επιμέλεια ώστε να ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος ανάθεσης ενός παιδιού σε άτομο που δεν έχει καμία εξουσία επ' αυτού ⁽⁶⁸⁰⁾.

⁽⁶⁷⁹⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών, *Recommendation CM/Rec(2019)11 of the Committee of Ministers to member States on effective guardianship for unaccompanied and separated children in the context of migration* (Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη για την αποτελεσματική επιτροπεία ασυνόδευτων και χωρισμένων παιδιών στο πλαίσιο της μετανάστευσης), που εκδόθηκε στις 11 Δεκεμβρίου 2019, Στρασβούργο, 2022.

⁽⁶⁸⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Moustahi κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020, σκέψη 61.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Moustahi κατά Γαλλίας* ⁽⁶⁸¹⁾, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα παιδιά αιτούντες είχαν τεθεί αυθαίρετα υπό την επιτροπεία άσχετου ενήλικα. Οι αρχές δεν επαλήθευσαν τον ισχυρισμό περί ύπαρξης δεσμών, παρά το ότι τα πρόσωπα είχαν διαφορετικά επώνυμα και ότι άλλο άτομο δήλωνε ότι ανήκε στην οικογένεια των παιδιών. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο σκοπός της τοποθέτησης δεν ήταν η διασφάλιση του υπέρτατου συμφέροντος των παιδιών, αλλά η διευκόλυνση της άμεσης απομάκρυνσής τους. Για τον λόγο αυτό κατέληξε ότι τα παιδιά έπρεπε να θεωρηθούν ασυνόδευτα.

Το ΕΔΔΑ αξιολόγησε την απουσία διορισμού επιτρόπων υπό το φως των άρθρων 3 και 5 της ΕΣΔΑ. Σε περιπτώσεις καταγγελλόμενης παραβίασης του άρθρου 3 λόγω κράτησης ή απομάκρυνσης ασυνόδευτων παιδιών, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη την ηλικία τους και την εξάρτησή τους από τους γονείς. Εξέτασε επίσης αν το παιδί κρατήθηκε μαζί με ενήλικες ⁽⁶⁸²⁾. Σε ό,τι αφορά την απομάκρυνση ασυνόδευτων παιδιών, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη αν είχαν προβλεφθεί κατάλληλες εγγυήσεις και μέτρα εποπτείας. Η έλλειψη επαρκούς υποστήριξης, καθώς και η μη ανάθεση επιτρόπου έχουν θεωρηθεί παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου* ⁽⁶⁸³⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι το Βέλγιο παραβίασε το άρθρο 3 διότι έθεσε υπό κράτηση και απομάκρυνε ένα πεντάχρονο κορίτσι από το Κονγκό χωρίς κανείς να έχει οριστεί να το φροντίζει. Το παιδί κρατήθηκε μαζί με ενήλικες και επιστράφη μόνο του στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, χωρίς οι αρχές να εξασφαλίσουν ότι κάποιος συγγενής θα ήταν παρών για να το παραλάβει.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Rahimi κατά Ελλάδας* ⁽⁶⁸⁴⁾, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 λόγω των συνθηκών κράτησης ασυνόδευτου παιδιού και λόγω της αποτυχίας των αρχών να λάβουν κατάλληλα μέτρα φροντίδας του μετά την αποφυλάκισή του (συμπεριλαμβανομένου του διορισμού επιτρόπου).

⁽⁶⁸¹⁾ ΕΔΔΑ, *Moustahi κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020.

⁽⁶⁸²⁾ ΕΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 13178/03, 12 Οκτωβρίου 2006, σκέψεις 50-63· ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 8687/08, 5 Απριλίου 2011, σκέψη 86· ΕΔΔΑ, *Moustahi κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020, σκέψεις 65-67.

⁽⁶⁸³⁾ ΕΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 13178/03, 12 Οκτωβρίου 2006.

⁽⁶⁸⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 8687/08, 5 Απριλίου 2011.

Η παράλειψη του κράτους να διορίσει επίτροπο σε ασυνόδευτα παιδιά μπορεί επίσης να συνιστά παραβίαση του άρθρου 5 παράγραφος 4 της ΕΣΔΑ. Πράγματι, σε τέτοιες περιπτώσεις, τα παιδιά μετανάστες ενδέχεται να μείνουν χωρίς την κατάλληλη υποστήριξη. Η κατάσταση αυτή παρεμποδίζει την άσκηση, εκ μέρους του ασυνόδευτου παιδιού, του δικαιώματός του να ζητήσει από δικαστήριο τον έλεγχο της νομιμότητας της κράτησής του, σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 4 της ΕΣΔΑ ⁽⁶⁸⁵⁾. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε το Δικαστήριο όταν ένα παιδί είχε συσχετιστεί αυθαίρετα με άσχετο ενήλικα ⁽⁶⁸⁶⁾ ή όταν η αρχή που είχε οριστεί ως επίτροπος δεν έφερε τα ασυνόδευτα παιδιά σε επαφή με δικηγόρο και δεν άσκησε προσφυγή εκ μέρους τους με σκοπό να τερματιστεί η κράτησή τους και να επιταχυνθεί η μεταφορά τους σε κατάλληλες δομές ⁽⁶⁸⁷⁾.

9.2. Θύματα εμπορίας ανθρώπων

Θα πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ παράνομης διακίνησης και εμπορίας. Η παράνομη διακίνηση μεταναστών είναι δραστηριότητα που αποσκοπεί σε χρηματικό ή άλλο υλικό όφελος μέσω της διευκόλυνσης της παράτυπης εισόδου ενός προσώπου σε κράτος του οποίου το εν λόγω πρόσωπο δεν είναι ούτε υπήκοος ούτε μόνιμος κάτοικος ⁽⁶⁸⁸⁾.

Δυνάμει τόσο του δικαίου της ΕΕ όσο και των νομικών πράξεων του Συμβουλίου της Ευρώπης, ως εμπορία ανθρώπων ορίζεται «η στρατολόγηση, μεταφορά, υπόθαλψη ή υποδοχή προσώπων, που γίνεται με απειλή ή άσκηση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη ή κατάχρηση εξουσίας ή εκμετάλλευση ιδιαίτερα ευάλωτης θέσης ή με προσφορά ή πρόσληψη χρημάτων ή προνομίων, με σκοπό την επίτευξη συναίνεσης αυτών των προσώπων στον έλεγχό τους από άλλο πρόσωπο για λόγους εκμετάλλευσης» ⁽⁶⁸⁹⁾. Η εκμετάλλευση μπορεί να αποσκοπεί σε διάφορους σκοπούς, συμπεριλαμβανομένων, για

⁽⁶⁸⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 8687/08, 5 Απριλίου 2011, σκέψη 120.

⁽⁶⁸⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Moustahi κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020, σκέψεις 103-104.

⁽⁶⁸⁷⁾ ΕΔΔΑ, *H.A. και άλλοι κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 19951/16, 28 Φεβρουαρίου 2019, σκέψεις 211-213.

⁽⁶⁸⁸⁾ Ηνωμένα Έθνη, Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών κατά της λαθροϊκής διακίνησης μεταναστών από τη γη, τη θάλασσα και τον αέρα, που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, 2000, άρθρο 3. Το Πρωτόκολλο του ΟΗΕ έχει κυρωθεί από την ΕΕ με τις αποφάσεις 2006/616/ΕΚ (ΕΕ L 262 της 22.9.2006, σ. 24) και 2006/617/ΕΚ (ΕΕ L 262 της 22.9.2006, σ. 34).

⁽⁶⁸⁹⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, CETS αριθ. 197, Βαρσοβία, 16 Μαΐου 2005, άρθρο 4· οδηγία 2011/36/ΕΕ (ΕΕ L 101 της 15.4.2011, σ. 1), άρθρο 2 παράγραφος 1.

παράδειγμα, της πορνείας ή της καταναγκαστικής εργασίας. Η εμπορία ανθρώπων χαρακτηρίζεται από ένα στοιχείο εξαναγκασμού και εκφοβισμού, το οποίο δεν υπάρχει στην περίπτωση της παράνομης διακίνησης.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι η εμπορία ανθρώπων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 της ΕΣΔΑ, το οποίο απαγορεύει τη δουλεία και τα καταναγκαστικά έργα ⁽⁶⁹⁰⁾. Μια συμπεριφορά ή μια κατάσταση μπορεί να εγείρει ζήτημα εμπορίας ανθρώπων βάσει του άρθρου 4 της ΕΣΔΑ, εφόσον εντοπίζονται τα τρία συστατικά στοιχεία του ορισμού της εμπορίας ανθρώπων στη **σύμβαση κατά της εμπορίας ανθρώπων** ⁽⁶⁹¹⁾ και στο **πρωτόκολλο του Παλέρμο** ⁽⁶⁹²⁾. Τα στοιχεία αυτά είναι: η πράξη (στρατολόγηση, μεταφορά, μεταβίβαση, απόκρυψη ή παραλαβή προσώπων)· τα μέσα (απειλή ή χρήση βίας ή άλλες μορφές εξαναγκασμού, απαγωγή, απάτη, εξαπάτηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης, ή παροχή ή λήψη πληρωμών ή ωφελημάτων για την επίτευξη της συναίνεσης προσώπου που ασκεί έλεγχο σε άλλο πρόσωπο)· και ο σκοπός εκμετάλλευσης ⁽⁶⁹³⁾. Όταν μια συμπεριφορά ή μια κατάσταση συνιστά εμπορία ανθρώπων, το Δικαστήριο θεωρεί περιττό να εξετάσει αν η μεταχείριση για την οποία παραπονείται ο προσφεύγων συνιστά δουλεία, υποτέλεια ή καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία ⁽⁶⁹⁴⁾.

Τα κράτη μέλη έχουν θετική υποχρέωση να θεσπίζουν αποτελεσματικές διατάξεις για την προστασία των θυμάτων και των δυνητικών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, επιπλέον των ποινικών διατάξεων για την τιμωρία των διακινητών ⁽⁶⁹⁵⁾. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. επίσης **ενότητα 3.3**.

⁽⁶⁹⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 25965/04, 7 Ιανουαρίου 2010, σκέψεις 282-286.

⁽⁶⁹¹⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης, *Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων*, CETS αριθ. 197, Βαρσοβία, 2005.

⁽⁶⁹²⁾ ΟΗΕ, *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime* (Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της εμπορίας προσώπων, ιδίως γυναικών και παιδιών, συμπληρωματικό της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του οργανωμένου διακρατικού εγκλήματος), 2000.

⁽⁶⁹³⁾ ΕΔΔΑ, *S.M. κατά Κροατίας*, προσφυγή αριθ. 60561/14, 25 Ιουνίου 2020, σκέψεις 113-114.

⁽⁶⁹⁴⁾ ΕΔΔΑ, *S.M. κατά Κροατίας*, προσφυγή αριθ. 60561/14, 25 Ιουνίου 2020, σκέψη 289.

⁽⁶⁹⁵⁾ ΕΔΔΑ, *L.E. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 71545/12, 21 Ιανουαρίου 2016· ΕΔΔΑ, *Chowdury και λοιποί κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 21884/15, 30 Μαρτίου 2017· *L.O. κατά Γαλλίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 4455/14, 26 Μαΐου 2015· ΕΔΔΑ, *V.F. κατά Γαλλίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 7196/10, 29 Νοεμβρίου 2011.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας* ⁽⁶⁹⁶⁾, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι είναι σημαντικό ένα θύμα εμπορίας να μη χρειάζεται να ζητήσει να αναγνωρισθεί ως θύμα εμπορίας ή να διερευνηθεί η υπόθεσή του. Οι αρχές υποχρεούνται να λαμβάνουν οι ίδιες τη σχετική πρωτοβουλία όταν υπάρχουν υπόνοιες τέτοιου είδους εγκληματικής δραστηριότητας.

Η **σύμβαση κατά της εμπορίας ανθρώπων** είναι η πρώτη ευρωπαϊκή συνθήκη που περιλαμβάνει λεπτομερείς διατάξεις σχετικά με τη συνδρομή, την προστασία και τη στήριξη που πρέπει να παρέχεται στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, επιπλέον των υποχρεώσεων των κρατών μελών να διενεργούν αποτελεσματικές ποινικές έρευνες και να λαμβάνουν μέτρα για την καταπολέμηση του φαινομένου της εμπορίας. Η σύμβαση ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να θεσπίζουν νομοθετικά ή άλλα μέτρα τα οποία είναι αναγκαία για την ταυτοποίηση των θυμάτων εμπορίας και να διαθέτουν στις αρμόδιες αρχές προσωπικό καταρτισμένο στην πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας και στην ταυτοποίηση και παροχή βοήθειας στα θύματα εμπορίας (άρθρο 10). Τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να θεσπίζουν τα μέτρα που απαιτούνται για τη στήριξη των θυμάτων με σκοπό την αποκατάστασή τους (άρθρο 12).

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, η **οδηγία για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων** (οδηγία 2011/36/ΕΕ), όπως τροποποιήθηκε με την **οδηγία (ΕΕ) 2024/1712**, ορίζει την εμπορία ανθρώπων με τους ίδιους όρους με εκείνους της σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά της εμπορίας ανθρώπων. Δυνάμει της οδηγίας, τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα θύματα εμπορίας ανθρώπων έχουν πρόσβαση χωρίς καθυστέρηση σε νομικές συμβουλές. Οι νομικές συμβουλές και η νομική εκπροσώπηση πρέπει να παρέχονται δωρεάν εφόσον το θύμα δεν διαθέτει επαρκείς οικονομικούς πόρους (άρθρο 12). Η οδηγία εισάγει επίσης την έννοια της ποινικής και αστικής ευθύνης των νομικών προσώπων, καθώς και εκείνη των φυσικών προσώπων. Η οδηγία δίνει ιδιαίτερη προσοχή στα παιδιά θύματα εμπορίας ανθρώπων, ιδίως όσον αφορά την παροχή συνδρομής και στήριξης (άρθρα 13-16). Τα μέτρα συνδρομής και στήριξης περιλαμβάνουν: διορισμό κηδεμόνα ή εκπροσώπου για το παιδί που είναι θύμα εμπορίας ανθρώπων μόλις αυτό χαρακτηριστεί από τις αρχές ως θύμα (άρθρο 14)· συνεντεύξεις με το παιδί οι οποίες πραγματοποιούνται χωρίς καθυστέρηση και, στον βαθμό του εφικτού, από το ίδιο πρόσωπο (άρθρο 15)· και εξεύρεση μόνιμης λύσης βάσει του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού σε περιπτώσεις ασυνόδευτων παιδιών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων (άρθρο 16).

⁽⁶⁹⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 25965/04, 7 Ιανουαρίου 2010, σκέψη 288.

Η οδηγία για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων προστατεύει τα θύματα εμπορίας έναντι της δίωξης για αδικήματα που έχουν αναγκαστεί να διαπράξουν, όπως αδικήματα που αφορούν διαβατήρια ή αδικήματα σχετικά με την πορνεία ή την παράτυπη εργασία κατά το εθνικό δίκαιο. Η συνδρομή και στήριξη που παρέχεται σε θύματα εμπορίας ανθρώπων δεν εξαρτάται από τη συνεργασία τους με τις αρχές σε ποινική έρευνα (άρθρο 11). Τα θύματα πρέπει να τυγχάνουν τέτοιας μεταχείρισης κατά τη διαδικασία ώστε να αποφεύγεται η (εκ νέου) πρόκληση τραύματος (άρθρα 12 και 15).

Εάν ένα θύμα εμπορίας ανθρώπων ζητεί άσυλο, εφαρμόζονται πρόσθετα μέσα προστασίας. Η οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής περιλαμβάνει τα θύματα εμπορίας μεταξύ των αιτούντων των οποίων οι συγκεκριμένες ανάγκες υποδοχής πρέπει να εντοπίζονται και να καλύπτονται (άρθρο 24). Απαιτεί επίσης να παρέχεται στα θύματα εμπορίας η αναγκαία ιατρική και ψυχολογική φροντίδα, συμπεριλαμβανομένων, όπου χρειάζεται, υπηρεσιών αποκατάστασης και συμβουλευτικής (άρθρο 25). Ο κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου απαιτεί από τις αρμόδιες αρχές να εντοπίζουν σε πρώιμο στάδιο τους αιτούντες που χρειάζονται ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις (άρθρο 20) και να τους παρέχουν την αναγκαία υποστήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας: ταχείες διαδικασίες ή διαδικασίες στα σύνορα δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν όταν δεν είναι δυνατόν να εξασφαλιστεί η απαιτούμενη υποστήριξη (άρθρο 21).

Το άρθρο 9 της [οδηγίας για τα δικαιώματα των θυμάτων](#) (οδηγία 2012/29/ΕΕ) απαιτεί από τα κράτη μέλη της ΕΕ να παρέχουν υπηρεσίες υποστήριξης στα θύματα εγκληματικών πράξεων, συμπεριλαμβανομένων των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Σε αυτές περιλαμβάνεται η παροχή σχετικών πληροφοριών και συμβουλών, καθώς και συναισθηματική και, εφόσον είναι διαθέσιμη, ψυχολογική υποστήριξη ⁽⁶⁹⁷⁾.

Τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και του Συμβουλίου της Ευρώπης πραγματεύονται το ζήτημα της ευαλωτότητας και του νομικού καθεστώτος των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων αφότου αυτή εντοπιστεί. Η [οδηγία για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων \(τίτλος παραμονής\)](#) (οδηγία 2004/81/ΕΚ) απαιτεί από τα κράτη μέλη της ΕΕ να εκδίδουν προσωρινή άδεια διαμονής για τα θύματα εμπορίας που συνεργάζονται με τις αρχές. Σύμφωνα με το άρθρο 14 της σύμβασης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων μπορούν να λάβουν

⁽⁶⁹⁷⁾ Βλ. επίσης FRA, Συμβούλιο της Ευρώπης, *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2016.

ανανεώσιμη άδεια παραμονής εφόσον το απαιτεί η προσωπική τους κατάσταση ή εάν πρέπει να παραμείνουν στη χώρα προκειμένου να συνεργαστούν με τις αρχές κατά τη διερεύνηση του αδικήματος της εμπορίας ανθρώπων. Το ζήτημα αυτό εξετάστηκε στην [ενότητα 3.3](#).

9.3. Άτομα με αναπηρία

Κατά τη διαδικασία αίτησης ασύλου, τα άτομα με σωματικές, ψυχικές, διανοητικές ή αισθητηριακές διαταραχές ενδέχεται να αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα εμπόδια ως προς την πρόσβαση σε συνδρομή και στήριξη· ενδέχεται δε να χρειάζονται ειδική βοήθεια, η οποία μπορεί να μην παρέχεται πάντα από τις αρμόδιες αρχές.

Η [σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες](#) (ΣΗΕΔΑΑ) ⁽⁶⁹⁸⁾ καθορίζει διεθνή πρότυπα για τα άτομα με αναπηρία. Το άρθρο 5 της ΣΗΕΔΑΑ προβλέπει τις αρχές της ισότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων και το άρθρο 18 αναφέρει ότι «[τ]α Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι όλα τα άτομα είναι ίσα ενώπιον και σύμφωνα με το νόμο και δικαιούνται, χωρίς οποιαδήποτε διάκριση, ίση προστασία και ίσα οφέλη από το νόμο».

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ δεν παρέχεται ορισμός της αναπηρίας, αλλά το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι το άρθρο 14 προστατεύει έναντι διακρίσεων λόγω αναπηρίας ⁽⁶⁹⁹⁾.

Κατά την ερμηνεία του άρθρου 15 του ΕΚΧ (δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες στην αυτονομία, την κοινωνική ένταξη και τη συμμετοχή στην κοινοτική ζωή), η **ΕΕΚΔ** θεωρεί ότι τα άτομα με αναπηρίες, τα οποία είναι υπήκοοι ενός από τα κράτη μέλη και διαμένουν ή εργάζονται νόμιμα σε άλλο, πρέπει να τυγχάνουν της ίδιας μεταχείρισης με τους υπηκόους του κράτους υποδοχής, όχι μόνο τυπικά αλλά και στην πράξη ⁽⁷⁰⁰⁾.

⁽⁶⁹⁸⁾ Ηνωμένα Έθνη, CETS, [τόμος 2515](#), 2016, σ. 3-192.

⁽⁶⁹⁹⁾ ΕΔΔΑ, [Glor κατά Ελβετίας](#), προσφυγή αριθ. 13444/04, 30 Απριλίου 2009· ΕΔΔΑ, [Pretty κατά Ηνωμένου Βασιλείου](#), προσφυγή αριθ. 2346/02, 29 Απριλίου 2002· ΕΔΔΑ, [Koua Poirrez κατά Γαλλίας](#), προσφυγή αριθ. 40892/98, 30 Σεπτεμβρίου 2003.

⁽⁷⁰⁰⁾ ΕΕΚΔ, [Conclusions XIV-2 – Statement of interpretation – Article 15](#) (Συμπεράσματα XIV-2, Δήλωση ερμηνείας του άρθρου 15), 1998.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει κυρώσει τη ΣΗΕΔΑΑ ⁽⁷⁰¹⁾, και ως εκ τούτου δεσμεύεται από την εν λόγω σύμβαση, η οποία αποτελεί μέρος της έννομης τάξης της ΕΕ. Το άρθρο 24 της **οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής** ορίζει ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη την ειδική κατάσταση των ευάλωτων προσώπων, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρίες, με σοβαρές ασθένειες και των ατόμων με ψυχικές διαταραχές, κατά την εφαρμογή των διατάξεων που αφορούν τις συνθήκες υποδοχής. Οι συγκεκριμένες ανάγκες υποδοχής τους πρέπει να αξιολογούνται εντός προθεσμίας 30 ημερών από την υποβολή της αίτησης ασύλου και να επανεξετάζονται κάθε φορά που μεταβάλλονται οι περιστάσεις· πρέπει, επίσης, να παρέχεται κατάλληλη υποστήριξη (άρθρο 25), συμπεριλαμβανομένης της ψυχικής υγειονομικής περίθαλψης, όπου χρειάζεται (άρθρο 22). Η **οδηγία για την επιστροφή** συγκαταλέγει επίσης τα άτομα με αναπηρία στον ορισμό των ευάλωτων ατόμων (άρθρο 3 παράγραφος 9), χωρίς ωστόσο να προβλέπει ειδικές διατάξεις γι' αυτά. Δεν υφίσταται απόλυτη απαγόρευση της κράτησης αιτούντων άσυλο με αναπηρία ή ατόμων σε διαδικασίες επιστροφής, αλλά στην περίπτωση κράτησής τους, θα πρέπει να τυγχάνουν ιδιαίτερης προσοχής (άρθρο 16 παράγραφος 3). Στις περιπτώσεις των αιτούντων άσυλο, η οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής (άρθρο 13) ορίζει ότι η υγεία τους, συμπεριλαμβανομένης της ψυχικής τους υγείας, αποτελεί πρωταρχικό μέλημα των εθνικών αρχών.

Ο κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου εισάγει την υποχρέωση εντοπισμού των αιτούντων που χρειάζονται ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις, συμπεριλαμβανομένων όσων η αναπηρία τους περιορίζει τη δυνατότητα συμμετοχής στη διαδικασία, και την παροχή κάθε αναγκαίας υποστήριξης (άρθρα 20-21). Δυνάμει του άρθρου 13 παράγραφος 11 στοιχείο γ), η προσωπική συνέντευξη μπορεί να παραλειφθεί όταν ο αιτών είναι ανίκανος ή δεν μπορεί να συμμετάσχει σε συνέντευξη, για λόγους που οφείλονται σε μόνιμες καταστάσεις ανεξάρτητες από τη θέλησή του. Οι ψυχικές διαταραχές περιλαμβάνουν τη διαταραχή μετατραυματικού στρες (PTSD), ένα εκτεταμένο φαινόμενο μεταξύ ατόμων που διαφεύγουν από ένοπλες συγκρούσεις, την οποία το ΔΕΕ έχει αντιμετωπίσει ως «αναπηρία» που ενεργοποιεί την υποχρέωση εύλογης προσαρμογής ⁽⁷⁰²⁾.

⁽⁷⁰¹⁾ **Απόφαση του Συμβουλίου**, της 26ης Νοεμβρίου 2009, σχετικά με τη σύναψη, από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (ΕΕ L 23 της 27.1.2010, σ. 35).

⁽⁷⁰²⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Απριλίου 2013, *HK Danmark (Ring και Skouboe Werge)*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-335/11 και C-337/11, ECLI:EU:C:2013:222.

9.4. Θύματα βασανιστηρίων

Τα θύματα βασανιστηρίων θεωρούνται ότι ανήκουν σε μια ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα, η οποία πρέπει να απολαύει ενισχυμένης προστασίας στο πλαίσιο της μεταναστευτικής διαδικασίας.

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το άρθρο 28 της [οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής](#) προβλέπει το καθήκον των κρατών μελών της ΕΕ να «μεριμνούν ώστε τα πρόσωπα που έχουν υποστεί εμπορία ανθρώπων, βασανιστήρια, βιασμό ή άλλες σοβαρές πράξεις ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας, συμπεριλαμβανομένης της βίας που διαπράττεται με σεξουαλικό, έμφυλο, ρατσιστικό ή θρησκευτικό κίνητρο, να λαμβάνουν την αναγκαία ιατρική και ψυχολογική θεραπεία και φροντίδα, συμπεριλαμβανομένων υπηρεσιών αποκατάστασης και παροχής συμβουλών». Το απασχολούμενο προσωπικό θα πρέπει να λαμβάνει κατάλληλη κατάρτιση.

Η δυσκολία στην εκ νέου αφήγηση τραυματικών γεγονότων μπορεί να εμποδίσει τη διενέργεια μιας δίκαιης συνέντευξης ασύλου. Ως εκ τούτου, ο κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου προβλέπει ότι τα άτομα που διενεργούν τη συνέντευξη πρέπει να γνωρίζουν τους παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν την ικανότητα ενός αιτούντος να καταθέσει. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται και οι ενδείξεις προηγούμενων βασανιστηρίων (άρθρο 13 παράγραφος 8). Ο κανονισμός θεσπίζει επίσης την υποχρέωση των κρατών μελών της ΕΕ να παρέχουν επαρκή υποστήριξη στη διάρκεια της διαδικασίας ασύλου στους αιτούντες που έχουν υποστεί βασανιστήρια, βιασμό ή άλλη σοβαρή μορφή βίας (άρθρο 21 παράγραφος 1). Αν δεν μπορεί να διασφαλιστεί αυτή η υποστήριξη στο πλαίσιο ταχείας διαδικασίας ή διαδικασίας στα σύνορα, οι διαδικασίες αυτές δεν πρέπει να εφαρμόζονται (άρθρο 21 παράγραφος 2). Στην περίπτωση των προσώπων που βρίσκονται σε διαδικασία επιστροφής, εάν η απομάκρυνση έχει αναβληθεί ή όταν προβλέπεται χρονικό διάστημα οικειοθελούς αναχώρησης, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι συγκεκριμένες ανάγκες των θυμάτων βασανιστηρίων και άλλων σοβαρών μορφών βίας [[οδηγία για την επιστροφή](#), άρθρο 14 παράγραφος 1 στοιχείο δ)].

Η [οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων](#) περιλαμβάνει ευρύ ορισμό του όρου. Σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 1 στοιχείο α), ως θύμα νοείται «φυσικό πρόσωπο το οποίο υπέστη ζημία, συμπεριλαμβανομένης της σωματικής, ψυχικής ή συναισθηματικής βλάβης ή της οικονομικής ζημίας, που προκλήθηκε απευθείας από αξιόποινη πράξη». Επομένως, η οδηγία καλύπτει επίσης τα θύματα

βασανιστηρίων. Στα θύματα περιλαμβάνονται επίσης τα μέλη της οικογένειας προσώπου του οποίου ο θάνατος προκλήθηκε άμεσα από αξιόποινή πράξη και τα οποία έχουν υποστεί ζημία ως αποτέλεσμα του θανάτου του εν λόγω προσώπου. Το καθεστώς του θύματος δεν εξαρτάται από το καθεστώς διαμονής, την ιθαγένεια ή την εθνικότητα του θύματος (αιτιολογική σκέψη 10).

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 3 αυτής απαιτεί από τα κράτη μέλη να λαμβάνουν υπόψη, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας που σχετίζεται με τη μετανάστευση, την ιδιαίτερη ευαλωτότητα των αιτούντων άσυλο που έχουν υπάρξει θύματα βασανιστηρίων και/ή απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης στη χώρα καταγωγής τους. Αυτό συνεπάγεται, για παράδειγμα, την παροχή πρόσβασης σε ιατρικές εξετάσεις και ειδικούς, την εκτίμηση της καταλληλότητας των συνθηκών κράτησης λαμβανομένης υπόψη της ευαλωτότητας που προκαλείται από προηγούμενα τραυματικά γεγονότα, καθώς και την προσαρμογή των διαδικασιών στις ιδιαίτερες ανάγκες τους.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εκτίμηση του κινδύνου να υποστούν οι αιτούντες απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση σε περίπτωση απομάκρυνσής τους από κράτος μέλος, βλ. [ενότητα 4.1.3](#).

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *R.R. και άλλοι κατά Ουγγαρίας* ⁽⁷⁰³⁾, το ΕΔΔΑ επισήμανε την απουσία επαγγελματικής ψυχολογικής υποστήριξης σε ζώνη διέλευσης για αιτούντες άσυλο που φέρουν ψυχικά τραύματα. Στην υπόθεση αυτή, ένας από τους προσφεύγοντες αντιμετώπιζε προβλήματα ψυχικής υγείας λόγω τραύματος στο Αφγανιστάν, αλλά δεν έλαβε καμία ψυχολογική ή ψυχιατρική φροντίδα στη ζώνη διέλευσης.

Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών κατά των βασανιστηρίων δημοσίευσε επικαιροποιημένα πρότυπα για την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων βασανιστηρίων στο πλαίσιο της μετανάστευσης το 2018 ⁽⁷⁰⁴⁾. Προσδιόρισε βασικά στοιχεία για να εξασφαλιστεί ότι τα θύματα βασανιστηρίων λαμβάνουν την απαραίτητη προστασία και υποστήριξη.

⁽⁷⁰³⁾ ΕΔΔΑ, *R.R. και άλλοι κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 36037/17, 2 Μαρτίου 2021.

⁽⁷⁰⁴⁾ Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών κατά των βασανιστηρίων, *General comment No. 4 (2017) on the implementation of article 3 of the Convention in the context of article 22, 2018*.

9.5. Θύματα έμφυλης βίας

Μια ειδική κατηγορία θυμάτων σοβαρών εγκλημάτων είναι τα άτομα που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία. Αυτό μπορεί να συμβαίνει και σε περιβάλλον οικιακής εργασίας ⁽⁷⁰⁵⁾.

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας εμπίπτουν στην κατηγορία των «ευάλωτων ατόμων», μαζί με τα παιδιά, και δικαιούνται προστασία υπό μορφή αποτελεσματικής αποτροπής τυχόν τέτοιων παραβιάσεων της ακεραιότητας του ατόμου ⁽⁷⁰⁶⁾. Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η βία κατά των γυναικών, συμπεριλαμβανομένης της ενδοοικογενειακής βίας, αποτελεί μορφή διάκρισης κατά των γυναικών ⁽⁷⁰⁷⁾. Το ΕΔΔΑ εξέτασε επίσης ορισμένες περιπτώσεις στις οποίες διατυπώθηκαν ισχυρισμοί για διάφορες μορφές δίωξης λόγω φύλου ως ασπίδα κατά της απέλασης ⁽⁷⁰⁸⁾.

Το 2011, το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε τη Σύμβαση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης) ⁽⁷⁰⁹⁾. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσχώρησε στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης την 1η Οκτωβρίου 2023 με τις αποφάσεις του

⁽⁷⁰⁵⁾ Ο FRA έχει τεκμηριώσει τον κίνδυνο που αντιμετωπίζουν συνήθως οι μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση όταν απασχολούνται στον τομέα της οικιακής εργασίας, βλ. FRA, *Migrants in an irregular situation employed in domestic work: Fundamental rights challenges for the European Union and its Member States*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2011, και FRA, *Out of sight: migrant women exploited in domestic work*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2018.

⁽⁷⁰⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Oruz κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 33401/02, 9 Ιουνίου 2009, σκέψη 160.

⁽⁷⁰⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Volodina κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 41261/17, 9 Ιουλίου 2019, σκέψη 110· ΕΔΔΑ, *Halime Kilic κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 63034/11, 28 Ιουνίου 2016, σκέψη 114· ΕΔΔΑ, *Oruz κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 33401/02, 9 Ιουνίου 2009, σκέψεις 184-191.

⁽⁷⁰⁸⁾ ΕΔΔΑ, *M.M.R. κατά Κάτω Χωρών* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 64047/10, 24 Μαΐου 2016· ΕΔΔΑ, *R.D. κατά Γαλλίας*, προσφυγή αριθ. 34648/14, 16 Ιουνίου 2016· ΕΔΔΑ, *A.A. και λοιποί κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 14499/09, 28 Ιουνίου 2012· ΕΔΔΑ, *Sow κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 27081/13, 19 Ιανουαρίου 2016.

⁽⁷⁰⁹⁾ Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης), CETS αριθ. 210, Κωνσταντινούπολη, 2011.

Συμβουλίου (ΕΕ) 2023/1075 ⁽⁷¹⁰⁾ και (ΕΕ) 2023/1076 ⁽⁷¹¹⁾, καθιστώντας τις διατάξεις της δεσμευτικές για την ΕΕ και για τα κράτη μέλη όταν ενεργούν στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ. Η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό διεθνές μέσο που θεσπίζει ένα ολοκληρωμένο νομικό πλαίσιο για την πρόληψη της βίας, την προστασία των θυμάτων και τον τερματισμό της ατιμωρησίας των δραστών. Η σύμβαση εισάγει τη δυνατότητα χορήγησης αυτόνομης άδειας διαμονής στις μετανάστριες εάν το καθεστώς διαμονής τους εξαρτάται από τον κακοποιητικό σύζυγο ή σύντροφό τους (άρθρο 59) και απαιτεί από τα κράτη να διασφαλίσουν ότι η έμφυλη βία κατά των γυναικών μπορεί να αναγνωριστεί ως μορφή δίωξης κατά την έννοια της *Σύμβασης της Γενεύης του 1951* (άρθρο 60). Επαναλαμβάνει επίσης την υποχρέωση να τηρείται η αρχή της μη επαναπροώθησης, μεταξύ άλλων των θυμάτων βίας κατά των γυναικών (άρθρο 61) ⁽⁷¹²⁾.

Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας τα οποία είναι μέλη οικογενειών υπηκόων χωρών ΕΟΧ καταγόμενα από τρίτες χώρες δικαιούνται δυνάμει της *οδηγίας για την ελεύθερη κυκλοφορία* (οδηγία 2004/38/ΕΚ) αυτόνομη άδεια διαμονής σε περίπτωση διαζυγίου ή λήξης της καταχωρισμένης συμβίωσης [άρθρο 13 παράγραφος 2 στοιχείο γ)]. Για τα μέλη της οικογένειας συντηρούντων υπηκόων τρίτων χωρών, σύμφωνα με το άρθρο 15 παράγραφος 3 της *οδηγίας για την οικογενειακή επανένωση* (οδηγία 2003/86/ΕΚ), «τα

⁽⁷¹⁰⁾ Απόφαση (ΕΕ) 2023/1075 του Συμβουλίου, της 1ης Ιουνίου 2023, σχετικά με τη σύναψη, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας όσον αφορά τα θεσμικά όργανα και τη δημόσια διοίκηση της Ένωσης (ΕΕ L 1431 της 2.6.2023, σ. 1).

⁽⁷¹¹⁾ Απόφαση (ΕΕ) 2023/1076 του Συμβουλίου, της 1ης Ιουνίου 2023, για τη σύναψη, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας όσον αφορά θέματα που άπτονται της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις και όσον αφορά το άσυλο και τη μη επαναπροώθηση (ΕΕ L 1431 της 2.6.2023, σ. 4).

⁽⁷¹²⁾ Συμβούλιο της Ευρώπης, *Gender-Based Asylum Claims and Non-refoulement: Articles 60 and 61 of the Istanbul Convention*, Στρασβούργο, 2019. Βλ. επίσης τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, *N. κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 23505/09, 20 Ιουλίου 2010· *A.A. και λοιποί κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 14499/09, 28 Ιουνίου 2012 (εγκλήματα τιμής και ενδοοικογενειακή βία)· *Jabari κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 40035/98, 11 Ιουλίου 2000 (σκληρές ποινές για μοιχεία)· *R.B.A.B. κατά Κότω Χωρών*, προσφυγή αριθ. 7211/06, 7 Ιουνίου 2016· και *Sow κατά Βελγίου*, προσφυγή αριθ. 27081/13, 19 Ιανουαρίου 2016 (ακρωτηριασμός γυναικείων γεννητικών οργάνων)· *A.A. και λοιποί κατά Σουηδίας*, προσφυγή αριθ. 14499/09, 28 Ιουνίου 2012 (εξαναγκαστικός γάμος)· *M.M.R. κατά Κότω Χωρών* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 64047/10, 24 Μαΐου 2016 (εκτεταμένη σεξουαλική βία στη χώρα)· *L.O. κατά Γαλλίας* (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 4455/14, 26 Μαΐου 2015 (εξαναγκασμένη πορνεία και εμπορία ανθρώπων).

κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις οι οποίες εξασφαλίζουν τη χορήγηση αυτόνομης άδειας διαμονής σε περίπτωση ιδιαίτερας δυσχερών περιστάσεων» ύστερα από διαζύγιο ή χωρισμό.

Η ΕΕ θέσπισε μια [οδηγία για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας](#) [οδηγία (ΕΕ) 2024/1385]. Η οδηγία υποχρεώνει τα κράτη μέλη να ποινικοποιήσουν τον ακρωτηριασμό γυναικείων γεννητικών οργάνων (άρθρο 3), τον καταναγκαστικό γάμο (άρθρο 4) και τη μη συναινετική κοινοποίηση ευαίσθητων προσωπικών εικόνων (άρθρο 5). Υποχρεώνει επίσης τα κράτη μέλη να παρέχουν εξειδικευμένες υπηρεσίες στήριξης (άρθρο 25) και ασφαλή καταλύματα σε όλα τα θύματα (άρθρο 30), να εξασφαλίζουν δωρεάν νομική συνδρομή όπου απαιτείται (άρθρο 14) και να προβλέπουν περιοριστικά μέτρα (άρθρο 19). Κατά το άρθρο 2 της οδηγίας, ο ορισμός του «θύματος» αφορά κάθε πρόσωπο και δεν εξαρτάται από ιθαγένεια ή καθεστώς διαμονής.

Βάσει ρητών αναφορών στη [Σύμβαση του ΟΗΕ για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών \(CEDAW\)](#) και στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ επιβεβαιώνει ότι η έμφυλη βία ή η συστηματική διάκριση κατά των γυναικών μπορεί, αφ' εαυτής, να συνιστά δίωξη ικανή να θεμελιώσει το καθεστώς του πρόσφυγα ⁽⁷¹³⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Intervyuirasht organ na DAB pri MS* ⁽⁷¹⁴⁾, μια γυναίκα από το Καμερούν ζήτησε άσυλο στη Βουλγαρία, προβάλλοντας επανειλημμένη ενδοοικογενειακή βία και καταναγκαστικό γάμο. Η εθνική αρχή απέρριψε την αίτησή της ως ιδιωτική διαφορά. Το ΔΕΕ έκρινε ότι σοβαρές πράξεις έμφυλης βίας από μέλη της οικογένειας μπορεί να συνιστούν δίωξη κατά την έννοια του άρθρου 9 παράγραφος 1 στοιχείο α) της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου [υν άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο α) του κανονισμού για τις απαιτήσεις αναγνώρισης], όταν η κρατική προστασία είναι απουσία ή αναποτελεσματική. Θα πρέπει, ως εκ τούτου, να διενεργείται μια εξατομικευμένη αξιολόγηση που λαμβάνει πλήρως υπόψη το φύλο, το κοινωνικό περιβάλλον και τον πραγματικό κίνδυνο επανάλληψης της βίας μετά την επιστροφή.

⁽⁷¹³⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Ιουνίου 2024, *Κ και L κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-646/21, ECLI:EU:C:2024:487.

⁽⁷¹⁴⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιανουαρίου 2024, *WS κατά Intervyuirasht organ na Darzhavna agentsia za bezhantsite pri Ministerskia savet*, C-621/21, ECLI:EU:C:2024:47.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *AH και FN* ⁽⁷¹⁵⁾, το Δικαστήριο εξέτασε δύο Αφγανές γυναίκες που προσέφυγαν κατά της άρνησης ασύλου από την Αυστρία. Το τμήμα μείζονος συνθέσεως έκρινε ότι οι συσσωρευτικοί και συστηματικοί περιορισμοί των Ταλιμπάν στην εκπαίδευση, την εργασία, τη μετακίνηση και τη δημόσια ζωή των Αφγανών γυναικών συνιστούν δίωξη κατά την έννοια του άρθρου 9 παράγραφος 1 στοιχείο β) της οδηγίας για τις ελάχιστες απαιτήσεις ασύλου. Ως εκ τούτου, οι Αφγανές γυναίκες και τα κορίτσια είναι επιλέξιμες για καθεστώς πρόσφυγα μόλις διαπιστωθούν το φύλο και η ιθαγένειά τους, χωρίς περαιτέρω εξατομικευμένη εκτίμηση κινδύνου.

Βασικά σημεία

- Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού πρέπει να αποτελεί πρωταρχικό κριτήριο για κάθε μέτρο που λαμβάνεται σχετικά με τα παιδιά (βλ. [ενότητα 9.1](#)).
- Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ο κανονισμός για τις διαδικασίες ασύλου θεσπίζει εγγυήσεις για την εκτίμηση της ηλικίας αιτούντος διεθνή προστασία του οποίου η ηλικία αμφισβητείται, επιτρέποντας τη διενέργεια ιατρικών εξετάσεων μόνο όταν μια πολυεπιστημονική εκτίμηση δεν καταλήγει σε σαφές συμπέρασμα (βλ. [ενότητα 9.1.2](#)).
- Το ΕΔΔΑ έχει εξετάσει τις διαδικασίες εκτίμησης ηλικίας υπό το πρίσμα του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ (βλ. [ενότητα 9.1.2](#)).
- Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, μόλις εντοπιστούν, τα ασυνόδευτα παιδιά έχουν δικαίωμα να υποστηρίζονται από επίτροπο ή, έως τον διορισμό του, από άλλο κατάλληλο πρόσωπο (βλ. [ενότητα 9.1.3](#)).
- Το ΕΔΔΑ εξετάζει την έλλειψη διορισμού επιτρόπων για ανήλικα παιδιά υπό το πρίσμα των άρθρων 3 και 5 της ΕΣΔΑ (βλ. [ενότητα 9.1.3](#)).
- Δυνάμει τόσο του δικαίου της ΕΕ όσο και της ΕΣΔΑ, προβλέπεται θετική υποχρέωση θέσπισης αποτελεσματικών διατάξεων για την προστασία των θυμάτων και των δυνητικών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, πέραν των ποινικών διατάξεων για την τιμωρία των διακινητών (βλ. [ενότητα 9.2](#)).

⁽⁷¹⁵⁾ ΔΕΕ, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Οκτωβρίου 2024, *AH και FN κατά Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl*, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-608/22 και C-609/22, ECLI:EU:C:2024:828.

- Τόσο η ΕΣΔΑ όσο και το δίκαιο της ΕΕ προστατεύουν από τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας. Τα άτομα με αναπηρία, καθώς και πρόσωπα με σοβαρές ασθένειες ή ψυχικές διαταραχές θεωρούνται επίσης ευάλωτα πρόσωπα βάσει του δικαίου της ΕΕ για τη μετανάστευση και το άσυλο, και οι συγκεκριμένες ανάγκες τους, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν την ψυχική τους υγεία, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στις διαδικασίες ασύλου και επιστροφής (βλ. [ενότητα 9.3](#)).
- Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, θύματα βασανιστηρίων, βιασμού και άλλων σοβαρών εγκλημάτων δικαιούνται ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις και, εάν αυτό είναι αναγκαίο, εξαίρεση από ταχείες διαδικασίες ή διαδικασίες στα σύνορα (βλ. [ενότητες 9.4 και 9.5](#)).
- Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν υπόψη την ιδιαίτερη ευαλωτότητα των αιτούντων διεθνή προστασία που έχουν υπάρξει θύματα βασανιστηρίων (βλ. [ενότητα 9.4](#)).
- Δυνάμει της ΕΣΔΑ, τα παιδιά και τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας μπορεί να εμπίπτουν στην κατηγορία των «ευάλωτων προσώπων», οπότε και να δικαιούνται αποτελεσματική προστασία από το κράτος (βλ. [ενότητες 9.1.1 και 9.5](#)).

Περαιτέρω νομολογία και βιβλιογραφία

Για να αποκτήσετε πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία, συμβουλευτείτε την ενότητα [«Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων»](#) του παρόντος εγχειριδίου. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται στο παρόν κεφάλαιο παρέχονται στην ενότητα [«Περαιτέρω βιβλιογραφία»](#).

10

Παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα και έρευνες

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
Οδηγία για την επιστροφή, 2008/115/ΕΚ, άρθρο 8 παράγραφος 6 Κανονισμός για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή, (ΕΕ) 2019/1896, άρθρο 10 παράγραφος 1 στοιχείο ε), άρθρα 32, 51 και 109-110 Κανονισμός σχετικά με τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο, (ΕΕ) 2021/2303, κεφάλαιο 5 (Παρακολούθηση) Κανονισμός για τον μηχανισμό αξιολόγησης και παρακολούθησης του Σένγκεν, (ΕΕ) 2022/922, άρθρο 2 παράγραφος 10, άρθρο 4 παράγραφος 3 στοιχείο γ), άρθρο 7 παράγραφος 1, άρθρο 16 παράγραφος 1, άρθρο 19 παράγραφος 4 και άρθρο 22 παράγραφος 5 Κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής, (ΕΕ) 2024/1356, άρθρα 1 και 10 Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρο 43 παράγραφος 4	Μηχανισμοί παρακολούθησης	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, ΕΤΣ αριθ. 126, 1987 Επιτροπή Υπουργών, <i>Twenty guidelines on forced return</i> (Είκοσι κατευθυντήριες γραμμές για την αναγκαστική επιστροφή), 2005, αριθ. 10.5 και 20 (παρακολούθηση εγκαταστάσεων κράτησης πριν από την απομάκρυνση και αναγκαστικών επιστροφών) ΕΠΒ, 30th General Report of the CPT (30ή Γενική Έκθεση της ΕΠΒ), Μάιος 2021, παράγραφοι 20-21 (ανεξάρτητη παρακολούθηση συνόρων)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
		Συμβούλιο της Ευρώπης, <i>Administrative Detention of Migrants and Asylum Seekers – Guide for practitioners</i> (Διοικητική κράτηση μεταναστών και αιτούντων άσυλο – Οδηγός για επαγγελματίες), Νοέμβριος 2023, ενότητα 8.2 (ανεξάρτητη παρακολούθηση)
Κανονισμός για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή, (ΕΕ) 2019/1896, άρθρο 111 Κανονισμός σχετικά με τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο, (ΕΕ) 2021/2303, άρθρο 51 ΣΛΕΕ, άρθρο 20 παράγραφος 2 στοιχείο δ), άρθρα 24 και 228 (Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής)	Μηχανισμοί υποβολής καταγγελιών	ΕΔΔΑ, <i>El-Masri</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 39630/09, 13 Δεκεμβρίου 2012 (ποινική καταγγελία ως αποτελεσματικό ένδικο μέσο) Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, Rec(98)13 – on the right of rejected asylum seekers to an effective remedy against decisions on expulsion in the context of Article 3 of the European Convention on Human Rights (Σύσταση αριθ. Rec(98)13 σχετικά με το δικαίωμα των απορριφθέντων αιτούντων άσυλο σε αποτελεσματικό ένδικο μέσο κατά αποφάσεων απέλασης στο πλαίσιο του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ), 1998 ΕΠΒ, 27th General Report of the CPT (27η Γενική Έκθεση της ΕΠΒ), ενότητα «Complaints Mechanisms» (Μηχανισμοί καταγγελιών)

ΕΕ	Εξεταζόμενα ζητήματα	Συμβούλιο της Ευρώπης
		Συμβούλιο της Ευρώπης, <i>Administrative Detention of Migrants and Asylum Seekers – Guide for practitioners</i> (Διοικητική κράτηση μεταναστών και αιτούντων άσυλο – Οδηγός για επαγγελματίες), Νοέμβριος 2023, ενότητα 8.1 (Μηχανισμοί καταγγελιών)
Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, άρθρο 19 (αποτελεσματική δικαστική προστασία στους τομείς που καλύπτονται από το δίκαιο της ΕΕ) Κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής, (ΕΕ) 2024/1356, άρθρο 10 Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου, (ΕΕ) 2024/1348, άρθρο 43 παράγραφος 4	Έρευνες σχετικά με καταγγελλόμενες παραβιάσεις δικαιωμάτων	ΕΔΔΑ, <i>Alhowais κατά Ουγγαρίας</i>, προσφυγή αριθ. 59435/17, 2 Φεβρουαρίου 2023 (αποτελεσματικές έρευνες) ΕΔΔΑ, <i>A.R.E. κατά Ελλάδας</i>, προσφυγή αριθ. 15783/21, 7 Ιανουαρίου 2025 (αποτελεσματικές έρευνες και αποτελεσματικό ένδικο μέσο)

Εισαγωγή

Διεθνείς, περιφερειακοί και εθνικοί φορείς παρακολουθούν τακτικά τη συμμόρφωση με τα ανθρώπινα και θεμελιώδη δικαιώματα. Στους φορείς αυτούς περιλαμβάνονται η **Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού** (με εντολή προστασίας στο πλαίσιο ένοπλων συγκρούσεων), ο **Ύπατος Αρμοστής των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες** (με εντολή για την προστασία των προσφύγων και την εποπτεία της εφαρμογής της Σύμβασης της Γενεύης του 1951) και το **Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα** (με ρόλο παρακολούθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω της επιτόπιας παρουσίας του), μαζί με τις ειδικές διαδικασίες του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών ⁽⁷¹⁶⁾.

⁽⁷¹⁶⁾ Οι ειδικές διαδικασίες του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών συγκροτούνται από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ειδικούς εισηγητές, ανεξάρτητους ειδικούς ή ομάδες εργασίας) με εντολές να αναφέρουν και να παρέχουν συμβουλές για τα ανθρώπινα δικαιώματα από θεματική ή ειδική για συγκεκριμένη χώρα προοπτική. Από 1ης Ιανουαρίου 2026, υπάρχουν 46 θεματικές και 14 ειδικές για συγκεκριμένη χώρα εντολές. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council>.

Επιπλέον, το προαιρετικό πρωτόκολλο στη σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (OPCAT) και η ευρωπαϊκή σύμβαση για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας καθιέρωσαν όργανα παρακολούθησης, παρέχοντάς τους απεριόριστα δικαιώματα πρόσβασης σε ανθρώπους, χώρους και σχετικά έγγραφα. Αρκετά παγκόσμια, περιφερειακά και εθνικά όργανα πραγματοποιούν τακτικές επισκέψεις παρακολούθησης σε χώρους στέρησης της ελευθερίας, συμπεριλαμβανομένων αυτών στο πλαίσιο της μετανάστευσης, όπως η Υποεπιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και Άλλης Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (SPT), η ΕΠΒ και οι εθνικοί μηχανισμοί πρόληψης που θεσπίζουν τα συμβαλλόμενα κράτη βάσει του πρωτοκόλλου OPCAT.

Η παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις κρατικές δραστηριότητες σε χώρους όπου το κοινό έχει περιορισμένη ή μηδενική πρόσβαση, όπως οι χώροι στέρησης της ελευθερίας και τα σύνορα. Ένα αποτελεσματικό και ανεξάρτητο σύστημα παρακολούθησης θεμελιωδών δικαιωμάτων συμβάλλει στην πρόληψη παραβιάσεων, αυξάνει την προστασία των θυμάτων παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων μέσω της ενίσχυσης της εφαρμογής των ήδη υφιστάμενων εγγυήσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και παρέχοντας, όπου χρειάζεται, εξειδικευμένες συμβουλές. Παράλληλα, μπορεί να υποστηρίξει εθνικές έρευνες για καταγγελίες παραβιάσεων δικαιωμάτων προσφέροντας αντικειμενική, τεκμηριωμένη και αμερόληπτη ανάλυση και αναφορά. Αυτό βελτιώνει τη διαφάνεια και τη λογοδοσία και, επομένως, ενισχύει την εμπιστοσύνη στις δημόσιες αρχές. Οι μηχανισμοί παρακολούθησης διασφαλίζουν ότι οι αιτούντες άσυλο, οι πρόσφυγες και οι μετανάστες μπορούν να ασκούν αποτελεσματικά τα δικαιώματά τους, να έχουν πρόσβαση σε προστασία και ένδικα μέσα και να προστατεύονται από κακομεταχείριση.

Κατά την εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων όλων των πράξεων της ΕΕ που ρυθμίζουν το άσυλο, τα σύνορα και τη μετανάστευση, τα κράτη μέλη της ΕΕ οφείλουν να συμμορφώνονται με τον **Χάρτη** και την ΕΣΔΑ. Για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης, ορισμένες νομοθετικές πράξεις της ΕΕ για το άσυλο, τα σύνορα και τη μετανάστευση απαιτούν από τα κράτη μέλη να θεσπίσουν εθνικούς μηχανισμούς παρακολούθησης (βλ. **ενότητα 10.1**). Σε περίπτωση αξιόπιστων ισχυρισμών ότι έχουν παραβιαστεί θεμελιώδη δικαιώματα, το δίκαιο της ΕΕ και η ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ, απαιτούν επίσης τη διεξαγωγή αποτελεσματικής έρευνας.

Το παρόν κεφάλαιο εξηγεί τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το δίκαιο της ΕΕ και τα πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της νομολογίας του ΕΔΔΑ, όσον αφορά την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα, τη λειτουργία μηχανισμών καταγγελιών και τη διεξαγωγή ερευνών για καταγγελλόμενες παραβιάσεις δικαιωμάτων, σχετικά με τις δραστηριότητες που εξετάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια του παρόντος εγχειριδίου.

10.1. Μηχανισμοί παρακολούθησης

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ορισμένες νομοθετικές πράξεις απαιτούν από τα κράτη μέλη να θεσπίσουν μηχανισμούς παρακολούθησης για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Η **οδηγία για την επιστροφή** (οδηγία 2008/115/ΕΚ) ήταν η πρώτη πράξη του δικαίου της ΕΕ που περιέλαβε διάταξη σχετικά με την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Το άρθρο 8 παράγραφος 6 της οδηγίας απαιτεί από τα κράτη μέλη να προβλέπουν ένα αποτελεσματικό σύστημα παρακολούθησης των αναγκαστικών επιστροφών. Η οδηγία δεν παρέχει περαιτέρω καθοδήγηση για τη λειτουργία ενός τέτοιου συστήματος, αλλά το εγχειρίδιο περί επιστροφής παραθέτει εν προκειμένω ορισμένα μη δεσμευτικά σημεία ⁽⁷¹⁷⁾. Από το 2014, ο FRA δημοσιεύει ετήσια επικαιροποίηση των συστημάτων παρακολούθησης αναγκαστικών επιστροφών στα κράτη μέλη της ΕΕ ⁽⁷¹⁸⁾. Οι ετήσιες αυτές επικαιροποιήσεις παρέχουν μια επισκόπηση της κατάστασης σε ολόκληρη την ΕΕ βάσει διαφορετικών δεικτών για την αποτελεσματική παρακολούθηση.

Από την έκδοση της οδηγίας για την επιστροφή, διατάξεις σχετικές με την παρακολούθηση θεμελιωδών δικαιωμάτων έχουν συμπεριληφθεί και σε άλλες πράξεις δευτερογενούς δικαίου της ΕΕ.

⁽⁷¹⁷⁾ Σύσταση (ΕΕ) 2017/2338 της Επιτροπής, της 16ης Νοεμβρίου 2017, για την καθιέρωση κοινού «εγχειριδίου περί επιστροφής» προς χρήση από τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών κατά την εκτέλεση σχετικών με την επιστροφή καθηκόντων (C/2017/6505) (ΕΕ L 339 της 19.12.2017, σ. 83), παράρτημα, σ. 119.

⁽⁷¹⁸⁾ Βλ., π.χ., FRA, *Forced Return Monitoring Systems – 2025 update*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2025.

Το άρθρο 10 παράγραφος 1 στοιχείο ε) του [κανονισμού για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2019/1896] αναθέτει στον Frontex την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα σε όλες τις δραστηριότητές του στα εξωτερικά σύνορα και στις επιχειρήσεις επιστροφής.

Το άρθρο 14 του [κανονισμού σχετικά με τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2021/2303] απαιτεί από τον ΕΥΑΑ να θεσπίσει μηχανισμό για την παρακολούθηση της επιχειρησιακής και τεχνικής εφαρμογής του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου. Αν και δεν επικεντρώνεται στη συμμόρφωση με τα θεμελιώδη δικαιώματα, ο μηχανισμός αυτός έχει ρητή εντολή να καλύπτει ζητήματα θεμελιωδών δικαιωμάτων και προστασίας του παιδιού στην εφαρμογή μηχανισμών κατανομής ευθυνών (βλ. [κεφάλαιο 5](#)), καθώς και ζητήματα συνθηκών υποδοχής ⁽⁷¹⁹⁾.

Βάσει του [κανονισμού για τον μηχανισμό αξιολόγησης και παρακολούθησης του Σένγκεν](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2022/922], έχει θεσπιστεί ένας σύνθετος μηχανισμός για την τακτική αξιολόγηση και παρακολούθηση της εφαρμογής του κεκτημένου του Σένγκεν, συμπεριλαμβανομένου του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο αυτό, ιδίως στους τομείς της διαχείρισης των εξωτερικών συνόρων και των επιστροφών.

Ο [κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1356] (βλ. [κεφάλαιο 1](#)) προβλέπει τη δημιουργία ανεξάρτητου μηχανισμού παρακολούθησης σε κάθε κράτος μέλος της ΕΕ για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με το δίκαιο της ΕΕ και το διεθνές δίκαιο, συμπεριλαμβανομένου του [Χάρτη](#), κατά τον έλεγχο διαλογής (άρθρο 1). Το άρθρο 10 του κανονισμού καθορίζει περαιτέρω διάφορες πτυχές της παρακολούθησης, διευκρινίζοντας, για παράδειγμα, ότι η παρακολούθηση πρέπει ιδίως να εστιάζει στην πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου, στην αρχή της μη επαναπροώθησης, στο βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και στους σχετικούς κανόνες περί κράτησης κατά τη διάρκεια του ελέγχου διαλογής. Οι αιτιολογικές σκέψεις 27 έως 29, καθώς και το άρθρο 10 του κανονισμού, πραγματεύονται επίσης διάφορες πτυχές που αφορούν την ανεξαρτησία,

⁽⁷¹⁹⁾ Βλ. ΕΥΑΑ, *EUAA Monitoring Mechanism Explained*, 2025· και ΕΥΑΑ, *Management Board Decision No 161 of 13 March 2024 establishing a common methodology for the monitoring mechanism on the operational and technical application of the Common European Asylum System* (Απόφαση αριθ. 161 του Διοικητικού Συμβουλίου, της 13ης Μαρτίου 2024, για τη θέσπιση κοινής μεθοδολογίας για τον μηχανισμό παρακολούθησης της επιχειρησιακής και τεχνικής εφαρμογής του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου), ΕΥΑΑ/ΜΒ/2024/070, 2024.

τα οικονομικά μέσα και τις δραστηριότητες των μηχανισμών παρακολούθησης, διευκρινίζοντας ότι ο FRA πρέπει να εκδώσει γενικές κατευθυντήριες γραμμές για τα κράτη μέλη της ΕΕ σχετικά με τη σύσταση μηχανισμού παρακολούθησης και την ανεξάρτητη λειτουργία του. Οι απαιτήσεις αυτές ισχύουν επίσης για την παρακολούθηση θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο των διαδικασιών ασύλου στα σύνορα (βλ. [ενότητα 5.1.4](#)): το άρθρο 43 παράγραφος 4 του [κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348] απαιτεί από κάθε κράτος μέλος να προβλέπει μηχανισμό παρακολούθησης για τη διαδικασία ασύλου στα σύνορα που πληροί τα κριτήρια του άρθρου 10 του κανονισμού για τον έλεγχο διαλογής.

Κατ' εφαρμογή των απαιτήσεων του άρθρου 10 του κανονισμού για τον έλεγχο διαλογής, ο FRA δημοσίευσε πρακτικές κατευθυντήριες γραμμές για τα κράτη μέλη σχετικά με τη σύσταση ή τον ορισμό εθνικών ανεξάρτητων μηχανισμών για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα κατά τη διαλογή υπηκόων τρίτων χωρών και κατά τη διαδικασία ασύλου στα σύνορα ⁽⁷²⁰⁾. Οι κατευθυντήριες γραμμές οργανώνονται γύρω από εννέα δομικά στοιχεία: ανεξαρτησία και αυτονομία των μηχανισμών παρακολούθησης, θεματικό εύρος κάλυψης, αρμοδιότητες, ρόλος στη διευκόλυνση ερευνών, στελέχωση και εξειδίκευση, πόροι και χρηματοδότηση, υποχρεώσεις υποβολής εκθέσεων, διαφάνεια και λογοδοσία, συνέργειες με υφιστάμενους μηχανισμούς παρακολούθησης και συνεργασία με άλλες αρχές και φορείς.

Σύμφωνα με τις [είκοσι κατευθυντήριες γραμμές για την αναγκαστική επιστροφή](#) που εξέδωσε το [Συμβούλιο της Ευρώπης](#), πρέπει να υπάρχουν αποτελεσματικά συστήματα για την παρακολούθηση των αναγκαστικών επιστροφών (κατευθυντήρια γραμμή 20). Το επεξηγηματικό κείμενο της κατευθυντήριας γραμμής 20 των είκοσι κατευθυντήριων γραμμών περιγράφει ορισμένες από τις δραστηριότητες που μπορεί να αναλάβει το όργανο παρακολούθησης. Αυτές περιλαμβάνουν τη λήψη πληροφοριών σχετικά με προγραμματισμένες απομακρύνσεις και τα πρόσωπα που πρόκειται να επιστραφούν· τη συζήτηση της απομάκρυνσης με τις εμπλεκόμενες αρχές, συμπεριλαμβανομένης της επισήμανσης αλλαγών στην κατάσταση των επιστρεφόμενων που μπορεί να εμποδίζουν την απομάκρυνση· τη συνοδεία των αρχών κατά την απομάκρυνση· την πρόσβαση σε όλους τους

⁽⁷²⁰⁾ FRA, *Παρακολούθηση της τήρησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τον έλεγχο διαλογής και τη διαδικασία ασύλου στα σύνορα – Οδηγός για εθνικούς ανεξάρτητους μηχανισμούς*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2024.

χώρους που χρησιμοποιούνται για την απομάκρυνση· την καταγραφή των επιχειρήσεων απομάκρυνσης και την υποβολή έκθεσης στα σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη, όπως στις αρχές και στις ΜΚΟ.

Σύμφωνα με την κατευθυντήρια γραμμή 10.5, η λειτουργία των εγκαταστάσεων κράτησης όπου κρατούνται άτομα εν αναμονή της απομάκρυνσης θα πρέπει να παρακολουθείται τακτικά, μεταξύ άλλων από αναγνωρισμένους ανεξάρτητους φορείς παρακολούθησης, οι οποίοι, σύμφωνα με το επεξηγηματικό κείμενο των κατευθυντήριων γραμμών, μπορεί να είναι εθνικές επιτροπές, συνήγοροι του πολίτη ή μέλη κοινοβουλίων.

Στις εγκαταστάσεις κράτησης μεταναστών, η ΕΠΒ αναλαμβάνει επίσης καθήκοντα παρακολούθησης, καθώς οργανώνει επισκέψεις σε χώρους κράτησης προκειμένου να αξιολογήσει τον τρόπο μεταχείρισης των προσώπων που στερούνται την ελευθερία τους. Έπειτα από κάθε επίσκεψη, η ΕΠΒ αποστέλλει λεπτομερή έκθεση στο ενδιαφερόμενο κράτος, συμπεριλαμβανομένων των διαπιστώσεων και συστάσεων της, ζητώντας απάντηση στα ζητήματα που τίγονται στην έκθεσή της. Οι εκθέσεις αυτές και οι απαντήσεις αποτελούν μέρος του συνεχιζόμενου διαλόγου της ΕΠΒ με τα ενδιαφερόμενα κράτη ⁽⁷²¹⁾.

Η εντολή της ΕΠΒ καλύπτει επίσης τη μεταχείριση των προσώπων που στερούνται την ελευθερία τους στο πλαίσιο δραστηριοτήτων ελέγχου των συνόρων. Το βασικό της καθήκον συνίσταται στην πρόληψη πράξεων βασανιστηρίων, σωματικής κακομεταχείρισης και άλλων μορφών απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης από όργανα επιβολής του νόμου κατά αλλοδαπών που αναχαιτίζονται, συλλαμβάνονται ή διαφορετικά, *de jure* ή *de facto*, στερούνται την ελευθερία τους. Η ΕΠΒ έχει αναπτύξει μεθοδολογία για τον έλεγχο βίαιων επαναπροωθήσεων ⁽⁷²²⁾.

10.2. Μηχανισμοί υποβολής καταγγελιών

Στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, μεμονωμένες καταγγελίες για ανάρμοστη συμπεριφορά, παράπτωμα ή κακομεταχείριση από οποιονδήποτε οργανισμό της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του Frontex στα σύνορα, μπορούν να υποβληθούν

⁽⁷²¹⁾ Οι περισσότερες εκθέσεις της ΕΠΒ και οι απαντήσεις των εθνικών αρχών δημοσιοποιούνται στον ιστότοπο της ΕΠΒ.

⁽⁷²²⁾ Βλ. ΕΠΒ, *Pushback of Foreign Nationals*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2023.

στον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή ⁽⁷²³⁾. Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής αποτελεί έναν ανεξάρτητο, αμερόληπτο και εύκολα προσβάσιμο μηχανισμό ελέγχου της διοίκησης της ΕΕ, ο οποίος εξετάζει περιπτώσεις «κακοδιοίκησης» εκ μέρους θεσμών, υπηρεσιών, οργανισμών ή λοιπών οργάνων της ΕΕ. Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής δεν μπορεί να εξετάσει καταγγελίες κατά άλλων θεσμών ή εθνικών κυβερνήσεων, αλλά, εάν λάβει σχετική καταγγελία, θα τη διαβιβάσει στην αρμόδια αρχή.

Ειδικά στο πλαίσιο επιχειρήσεων διαχείρισης των συνόρων και επιστροφών που διεξάγονται από τον Frontex, ο [κανονισμός για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή](#) [κανονισμός (ΕΕ) 2019/1896] υποχρεώνει τον Frontex να διαθέτει μηχανισμό υποβολής καταγγελιών για την παρακολούθηση και τη διασφάλιση του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε όλες τις δραστηριότητές του (άρθρο 111). Ο Frontex αναπτύσσει επιχειρησιακό προσωπικό επί τόπου και αυτοί οι «ενωσιακοί υπάλληλοι» μπορεί να έχουν άμεση αλληλεπίδραση με μετανάστες, αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ. Ο [μηχανισμός υποβολής καταγγελιών](#) του Frontex επιτρέπει σε οποιονδήποτε επηρεάζεται άμεσα από τις πράξεις προσωπικού που συμμετέχει σε επιχείρηση του Frontex να υποβάλει καταγγελία, εφόσον θεωρεί ότι υπήρξε θύμα παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του λόγω αυτών των πράξεων. Καταγγελία μπορεί επίσης να υποβάλει τρίτο μέρος εκπροσωπώντας το θιγόμενο πρόσωπο.

Ο [υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων του Frontex](#) εξετάζει το παραδεκτό μιας καταγγελίας και καταχωρίζει τις παραδεκτές καταγγελίες. Στη συνέχεια, διαβιβάζει όλες τις καταχωρισμένες καταγγελίες στον εκτελεστικό διευθυντή του Frontex και όλες τις καταγγελίες κατά εθνικών υπαλλήλων που έχουν αναπτυχθεί σε επιχειρήσεις του Frontex στο κράτος μέλος προέλευσής τους. Επιπλέον, ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων ενημερώνει την αρμόδια αρχή ή φορέα θεμελιωδών δικαιωμάτων του κράτους μέλους και θα πρέπει να συστήνει την επακόλουθη παρακολούθηση των ενεργειών από τον Frontex ή το σχετικό κράτος μέλος (άρθρο 111 παράγραφοι 4-6).

Ο ΕΥΑΑ, ο οποίος έχει ως αποστολή να υποστηρίζει τα κράτη μέλη στην εφαρμογή του ενωσιακού κεκτημένου για το άσυλο, υποχρεούται επίσης να θεσπίσει μηχανισμό υποβολής καταγγελιών ώστε να διασφαλίζεται ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε όλες τις δραστηριότητες του Οργανισμού [άρθρο 51 του [κανονισμού \(ΕΕ\) 2021/2303](#)]. Ένας τέτοιος μηχανισμός υποβολής

⁽⁷²³⁾ Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άρθρα 20, 24 και 228.

καταγγελιών θεσπίστηκε το 2024 ⁽⁷²⁴⁾ και επιτρέπει σε οποιονδήποτε θεωρεί ότι τα δικαιώματά του παραβιάστηκαν από προσωπικό του ΕΥΑΑ που έχει αναπτυχθεί στο πεδίο να υποβάλει καταγγελία. Καταγγελία μπορεί επίσης να υποβάλει τρίτο μέρος εκπροσωπώντας το θιγόμενο πρόσωπο.

Ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων του ΕΥΑΑ αξιολογεί κατά πόσον η καταγγελία πληροί τα κριτήρια παραδεκτού (άρθρο 6 της [απόφασης αριθ. 159 του Διοικητικού Συμβουλίου του ΕΥΑΑ](#) της 24ης Μαΐου 2024). Στη συνέχεια, διαβιβάζει τις παραδεκτές καταγγελίες στον εκτελεστικό διευθυντή του ΕΥΑΑ και, εφόσον συντρέχει λόγος, στις αρχές των εμπλεκόμενων κρατών μελών, προκειμένου να διερευνήσουν την καταγγελία και να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα (άρθρο 8 της [απόφασης αριθ. 159](#)). Εάν διαπιστωθεί ότι αποσπασμένο προσωπικό του ΕΥΑΑ έχει παραβιάσει θεμελιώδη δικαιώματα, θα απομακρυνθεί από τις επιχειρησιακές δραστηριότητες του ΕΥΑΑ και ενδέχεται επίσης να υπόκειται σε άλλες κυρώσεις σύμφωνα με το διοικητικό, αστικό ή ποινικό δίκαιο (άρθρο 11 της [απόφασης αριθ. 159](#)). Οι καταγγέλλοντες ενημερώνονται για την πορεία της καταγγελίας και το αποτέλεσμα της υπόθεσης (άρθρο 12 της [απόφασης αριθ. 159](#)).

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 13 αυτής προβλέπει ότι κάθε πρόσωπο του οποίου τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ έχουν παραβιαστεί πρέπει να διαθέτει αποτελεσματικό ένδικο μέσο. Για να έχει πρόσβαση σε αποτελεσματικό ένδικο μέσο κατά την έννοια του άρθρου 13, το άτομο πρέπει πρώτα να μπορεί να υποβάλει καταγγελία ενώπιον μηχανισμού υποβολής καταγγελιών ικανού να διαπιστώσει την παραβίαση δικαιώματος της ΕΣΔΑ και την ενδεχόμενη ευθύνη κρατικών οργάνων ή φορέων για την παραβίαση αυτή ⁽⁷²⁵⁾.

⁽⁷²⁴⁾ ΕΥΑΑ, *Management Board Decision No 159 of 24 May 2024 on the setting up of the complaints mechanism* (Απόφαση Διοικητικού Συμβουλίου αριθ. 159 της 24ης Μαΐου 2024, για τη σύσταση του μηχανισμού υποβολής καταγγελιών), 2024.

⁽⁷²⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Lithgow και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγές αριθ. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 και 9405/81, 8 Ιουλίου 1986, σκέψη 205· ΕΔΔΑ, *T.P. και K.M. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 28945/95, 10 Μαΐου 2001, σκέψη 107· ΕΔΔΑ, *El-Masri κατά «πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας»* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 39630/09, 13 Δεκεμβρίου 2012, σκέψεις 140-144.

Τα ακόλουθα αποτελούν χαρακτηριστικά ενός αποτελεσματικού μηχανισμού υποβολής καταγγελιών.

- Ο μηχανισμός υποβολής καταγγελιών δεν χρειάζεται να είναι δικαστικό όργανο ⁽⁷²⁶⁾. Όταν δεν είναι δικαστικό όργανο, θα πρέπει να τηρεί παρόμοια πρότυπα, δηλαδή ανεξαρτησία, δικονομικές εγγυήσεις και εξουσία έκδοσης εκτελεστής απόφασης.
- Ο μηχανισμός πρέπει να διαθέτει βαθμό ανεξαρτησίας ικανό να προστατεύει από κάθε κατάχρηση εξουσίας ⁽⁷²⁷⁾.
- Οι μηχανισμοί υποβολής καταγγελιών πρέπει να παρέχουν δικονομικές εγγυήσεις στο καταγγέλλον πρόσωπο ⁽⁷²⁸⁾, πρόσβαση σε δικαστικό έλεγχο των αποφάσεων των αρχών και, όπου απαιτείται, πρόσβαση σε νομική εκπροσώπηση ⁽⁷²⁹⁾.
- Ο μηχανισμός πρέπει να είναι σε θέση να εκδίδει νομικά δεσμευτική, εκτελεστή απόφαση ⁽⁷³⁰⁾.
- Οι μηχανισμοί υποβολής καταγγελιών πρέπει να εξετάζουν τις καταγγελίες πλήρως και ταχέως ⁽⁷³¹⁾. Όταν καταγγελίες γίνονται δεκτές, θα πρέπει να οδηγούν στην αποκατάσταση των διαπιστωθεισών παραβιάσεων, στον προσδιορισμό της ευθύνης για τις παραβιάσεις και, όπου απαιτείται, στην επιβολή κυρώσεων στα υπεύθυνα πρόσωπα ⁽⁷³²⁾.

⁽⁷²⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Klass και άλλοι κατά Γερμανίας*, προσφυγή αριθ. 5029/71, 6 Σεπτεμβρίου 1978, σκέψη 67· ΕΔΔΑ, *Rotaru κατά Ρουμανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 28341/95, 4 Μαΐου 2000, σκέψη 69· ΕΔΔΑ, *Driza κατά Αλβανίας*, προσφυγή αριθ. 33771/02, 13 Νοεμβρίου 2007, σκέψη 116.

⁽⁷²⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Khan κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 35394/97, 4 Οκτωβρίου 2000, σκέψεις 44-47.

⁽⁷²⁸⁾ ΕΔΔΑ, *De Souza Ribeiro κατά Γαλλίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22689/07, 13 Δεκεμβρίου 2012, σκέψη 79· ΕΔΔΑ, *Allanazarova κατά Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 46721/15, 14 Φεβρουαρίου 2017, σκέψη 93.

⁽⁷²⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22414/93, 15 Νοεμβρίου 1996, σκέψεις 152-154.

⁽⁷³⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Silver και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 και 7136/75, 25 Μαρτίου 1983, σκέψεις 114-115.

⁽⁷³¹⁾ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011, σκέψη 292.

⁽⁷³²⁾ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011, σκέψη 291. Βλ. επίσης ΕΠΒ, *27th General Report of the CPT* (27η Γενική Έκθεση της ΕΠΒ), ενότητα «Complaints Mechanisms» (Μηχανισμοί καταγγελιών), 2017, παράγραφος 86.

- Δεν πρέπει να υπάρχουν υπερβολικά περιοριστικά εμπόδια για την υποβολή καταγγελίας και ο μηχανισμός πρέπει να είναι πραγματικά προσβάσιμος ⁽⁷³³⁾.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *El-Masri* ⁽⁷³⁴⁾, το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι η ποινική καταγγελία αποτελεί αποτελεσματικό ένδικο μέσο που πρέπει να χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις καταγγελλόμενων παραβιάσεων του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Εναπόκειται στις εισαγγελικές αρχές του καθ' ου κράτους να εντοπίσουν και να τιμωρήσουν τους δράστες. Συγκεκριμένα, οι αρχές έχουν υποχρέωση να ενεργήσουν μόλις υποβληθεί επίσημη καταγγελία. Ωστόσο, ακόμη και ελλείψει ρητής καταγγελίας, πρέπει να διενεργείται έρευνα εάν υπάρχουν άλλες επαρκώς σαφείς ενδείξεις ότι μπορεί να έχουν συμβεί βασανιστήρια ή κακομεταχείριση. Οι αρχές οφείλουν να ενεργήσουν αυτεπαγγέλτως μόλις το ζήτημα περιέλθει στην προσοχή τους ⁽⁷³⁵⁾.

Η ΕΠΒ παρέχει περαιτέρω καθοδήγηση σχετικά με τους μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών. Για να διατηρηθεί η ανεξαρτησία, οι μηχανισμοί υποβολής καταγγελιών θα πρέπει, στον βαθμό του δυνατού, να είναι ασύνδετοι και διακριτοί από τα όργανα επιβολής του νόμου ⁽⁷³⁶⁾. Όταν μια καταγγελία κρίνεται απαράδεκτη, ο καταγγέλλων θα πρέπει να ενημερώνεται για τους λόγους του απαραδέκτου και, όπου εφαρμόζεται, να λαμβάνει πληροφορίες για τυχόν περαιτέρω δυνατότητες αντιμετώπισης των ανησυχιών του ⁽⁷³⁷⁾. Τα πρόσωπα πρέπει να λαμβάνουν πληροφορίες σε γλώσσα που κατανοούν και να έχουν σαφή εικόνα των τρόπων με τους οποίους μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμα υποβολής καταγγελίας ⁽⁷³⁸⁾. Τα πρόσωπα που υποβάλλουν καταγγελίες πρέπει να είναι ελεύθερα από εκφοβισμό και αντίποινα· τυχόν προσπάθειες των αρχών να αποτρέψουν την υποβολή καταγγελιών στον αρμόδιο φορέα, εκφοβιστική συμπεριφορά και αντίποινα πρέπει να υπόκεινται σε κυρώσεις ⁽⁷³⁹⁾.

⁽⁷³³⁾ ΕΔΔΑ, *Camenzind κατά Ελβετίας*, προσφυγή αριθ. 136/1996/755/954, 16 Δεκεμβρίου 1997, σκέψη 54· ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011, σκέψη 290.

⁽⁷³⁴⁾ ΕΔΔΑ, *El-Masri κατά «πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας»* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 39630/09, 13 Δεκεμβρίου 2012.

⁽⁷³⁵⁾ ΕΔΔΑ, *97 μέλη της Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses και 4 άλλοι κατά Γεωργίας*, προσφυγή αριθ. 71156/01, 3 Μαΐου 2007, σκέψη 97· ΕΔΔΑ, *Hassan κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 29750/09, 16 Σεπτεμβρίου 2014, σκέψη 62.

⁽⁷³⁶⁾ ΕΠΒ, *27th General Report of the CPT* (27η Γενική Έκθεση της ΕΠΒ), παράγραφος 87.

⁽⁷³⁷⁾ ΕΠΒ, *27th General Report of the CPT* (27η Γενική Έκθεση της ΕΠΒ), παράγραφος 88.

⁽⁷³⁸⁾ ΕΠΒ, *27th General Report of the CPT* (27η Γενική Έκθεση της ΕΠΒ), παράγραφοι 79 και 80.

⁽⁷³⁹⁾ ΕΠΒ, *27th General Report of the CPT* (27η Γενική Έκθεση της ΕΠΒ), παράγραφος 85.

Στα κράτη μέλη του **Συμβουλίου της Ευρώπης**, οι εθνικοί θεσμοί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και/ή οι θεσμοί διαμεσολάβησης μπορούν να παρέχουν στήριξη σε άτομα για την επιβολή των δικαιωμάτων τους, διευκολύνοντας την πρόσβασή τους σε ένδικα μέσα και λαμβάνοντας μεμονωμένες καταγγελίες ⁽⁷⁴⁰⁾.

10.3. Έρευνες

Στο δίκαιο της ΕΕ, το άρθρο 10 του **κανονισμού για τον έλεγχο διαλογής** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1356] απαιτεί από τα κράτη μέλη της ΕΕ να θεσπίσουν τις σχετικές διατάξεις για τη διερεύνηση καταγγελιών περί μη σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε σχέση με τη διαδικασία διαλογής. Η αιτιολογική σκέψη 27 διευκρινίζει περαιτέρω ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να διερευνούν καταγγελίες περί παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τον έλεγχο διαλογής, μεταξύ άλλων διασφαλίζοντας ότι οι καταγγελίες αντιμετωπίζονται ταχέως και καταλλήλως. Το άρθρο 43 παράγραφος 4 του **κανονισμού για τη διαδικασία ασύλου** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348] απαιτεί επίσης από τα κράτη μέλη να θεσπίσουν ανεξάρτητους μηχανισμούς παρακολούθησης με εξουσία να κινήσουν, όπου χρειάζεται, έρευνες σχετικά με καταγγελίες περί μη σεβασμού θεμελιωδών δικαιωμάτων και να παρακολουθούν την πρόοδο των εν λόγω ερευνών. Ο FRA δημοσίευσε κατευθυντήριες γραμμές για τη διερεύνηση καταγγελλόμενων περιστατικών κακομεταχείρισης στα σύνορα, οι οποίες μπορούν να βοηθήσουν τα κράτη μέλη ⁽⁷⁴¹⁾.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, τα κράτη υποχρεούνται να διεξάγουν αποτελεσματική επίσημη έρευνα όταν τα άτομα προβάλλουν βάσιμες καταγγελίες περί παραβιάσεων δικαιωμάτων, ιδίως βάσει των άρθρων 2, 3, 4 και 5 της ΕΣΔΑ. Οι γενικές αρχές που αναπτύχθηκαν κυρίως στο πλαίσιο των εν λόγω διατάξεων μπορεί, υπό ορισμένες συνθήκες, να είναι εφαρμοστέες και στο πλαίσιο των

⁽⁷⁴⁰⁾ Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, [Recommendation CM/Rec\(2021\)1](#) of the Committee of Ministers to member States on the development and strengthening of effective, pluralist and independent national human rights institutions [Σύσταση CM/Rec(2021)1 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με την ανάπτυξη και ενίσχυση αποτελεσματικών, πλουραλιστικών και ανεξάρτητων εθνικών θεσμών ανθρωπίνων δικαιωμάτων], 31 Μαρτίου 2021, μέρος II. Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, [Recommendation CM/Rec\(2019\)6](#) of the Committee of Ministers to member States on the development of the Ombudsman institution [Σύσταση CM/Rec(2019)6 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με την ανάπτυξη του θεσμού του Διαμεσολαβητή], 16 Οκτωβρίου 2019, παράγραφοι 5 και 8.

⁽⁷⁴¹⁾ FRA, [Guidance on investigating alleged ill-treatment at borders](#), Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2024. Βλ. επίσης FRA, [Investigating alleged ill-treatment at the European Unions' external borders – 2025 update](#), Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2025.

αναγκαστικών επιστροφών και των επιχειρήσεων ελέγχου των συνόρων. Πρέπει να υπάρχει κάποια μορφή αποτελεσματικής και επίσημης έρευνας όταν ένα άτομο χάνει τη ζωή του ή υφίσταται σοβαρό τραυματισμό από όργανα του κράτους μέλους ή όταν αυτό συμβαίνει σε συνθήκες για τις οποίες το κράτος μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο, όπως εάν το άτομο τελεί υπό κράτηση. Οι εθνικές αρχές υποχρεούνται να εξετάζουν σοβαρά όλα τα έγγραφα και τις αποδείξεις που υποβάλλει ο προσφεύγων ⁽⁷⁴²⁾. Η έρευνα δεν πρέπει να εξαρτάται από καταγγελία του θύματος ή των οικείων του και οι αρχές πρέπει να ενεργούν αυτεπαγγέλτως όταν ανακύπτουν εύλογες καταγγελίες περί κακομεταχείρισης ⁽⁷⁴³⁾. Οι αρμόδιες αρχές στην εν λόγω έρευνα πρέπει να ασκούν ιδιαίτερα αυστηρό έλεγχο ⁽⁷⁴⁴⁾. Τα πρόσωπα που διενεργούν την έρευνα πρέπει να είναι ανεξάρτητα από εκείνα που φέρονται να εμπλέκονται στα γεγονότα ⁽⁷⁴⁵⁾.

Το κράτος μπορεί να παραμείνει υπεύθυνο ακόμη και όταν αναθέτει μέρος της διαδικασίας απομάκρυνσης σε ιδιωτικές εταιρείες. Πρέπει να πληρούνται ένα ελάχιστο επίπεδο αποτελεσματικότητας, το οποίο εξαρτάται από τις περιστάσεις της υπόθεσης ⁽⁷⁴⁶⁾. Συναφώς, η έρευνα πρέπει να είναι ενδελεχής και να καταβάλλει σοβαρές προσπάθειες να εξακριβώσει τι συνέβη ⁽⁷⁴⁷⁾. Πρέπει να υπάρχει αποτελεσματική λογοδοσία και διαφάνεια ώστε να διασφαλίζεται ο σεβασμός του κράτους δικαίου και να διατηρείται η εμπιστοσύνη του κοινού ⁽⁷⁴⁸⁾. Σε διασυνοριακές υποθέσεις, είναι ιδιαίτερα κρίσιμη η συνεργασία των υπεύθυνων για την έρευνα αρχών με τις αρμόδιες αρχές άλλων κρατών με στόχο τη διερεύνηση γεγονότων που συνέβησαν εκτός της επικράτειάς τους ⁽⁷⁴⁹⁾.

⁽⁷⁴²⁾ ΕΔΔΑ, *A.R.E. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 15783/21, 7 Ιανουαρίου 2025, σκέψη 199.

⁽⁷⁴³⁾ ΕΔΔΑ, *Al-Skeini και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 55721/07, 7 Ιουλίου 2011, σκέψη 165.

⁽⁷⁴⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Armani Da Silva κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 5878/08, 30 Μαρτίου 2016.

⁽⁷⁴⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Halat κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 23607/08, 8 Νοεμβρίου 2011, σκέψη 51· ΕΔΔΑ, *Najafli κατά Αζερμπαϊτζάν*, προσφυγή αριθ. 2594/07, 2 Οκτωβρίου 2012, σκέψεις 52-54· ΕΔΔΑ, *Mocanu και άλλοι κατά Ρουμανίας* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 10865/09, 45886/07 και 32431/08, 17 Σεπτεμβρίου 2014, σκέψη 320.

⁽⁷⁴⁶⁾ ΕΔΔΑ, *McCann και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 18984/91, 27 Σεπτεμβρίου 1995, σκέψη 161· ΕΔΔΑ, *Velikova κατά Βουλγαρίας*, προσφυγή αριθ. 41488/98, 18 Μαΐου 2000, σκέψη 80.

⁽⁷⁴⁷⁾ ΕΔΔΑ, *El-Masri κατά «πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας»* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 39630/09, 13 Δεκεμβρίου 2012, σκέψη 183.

⁽⁷⁴⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Ramsahai και άλλοι κατά Κάτω Χωρών* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 52391/99, 15 Μαΐου 2007, σκέψη 325.

⁽⁷⁴⁹⁾ ΕΔΔΑ, *Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας*, προσφυγή αριθ. 25965/04, 7 Ιανουαρίου 2010, σκέψεις 241 και 245.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Μ.Η. και άλλοι κατά Κροατίας* ⁽⁷⁵⁰⁾, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση της διαδικαστικής πτυχής του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ. Στην υπόθεση αυτή, οι κροατικές αρχές δεν διερεύνησαν αποτελεσματικά τον θάνατο μιας εξάχρονης Αφγανής, η οποία πέθανε αφού τη χτύπησε τρένο στα σύνορα μεταξύ Κροατίας και Σερβίας. Ο θάνατος φέρεται να επήλθε αφότου το κορίτσι στερήθηκε τη δυνατότητα να ζητήσει άσυλο στην Κροατία και διατάχθηκε να επιστρέψει στη Σερβία ακολουθώντας τις σιδηροδρομικές γραμμές.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Α.Ρ.Ε. κατά Ελλάδας* ⁽⁷⁵¹⁾, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι μια υπήκοος Τουρκίας που επιστράφηκε με συνοπτικές διαδικασίες από την Ελλάδα στην Τουρκία δεν διέθετε αποτελεσματικό ένδικο μέσο σε σχέση με τις καταγγελίες της περί κινδύνου για τη ζωή της (άρθρο 2 της ΕΣΔΑ) και κακομεταχείρισης (άρθρο 3 της ΕΣΔΑ) κατά την επιστροφή της με συνοπτικές διαδικασίες. Κατά το Δικαστήριο, δεν ήταν διαθέσιμο κανένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο ως προς τις καταγγελλόμενες παραβιάσεις των άρθρων 2 και 3 στην εθνική έννομη τάξη. Το Δικαστήριο διαπίστωσε επίσης ότι η έρευνα που διεξήχθη από τις εθνικές αρχές μετά την υποβολή ποινικής καταγγελίας δεν ήταν αποτελεσματική, καθόσον, μεταξύ άλλων, η προκαταρκτική εξέταση της καταγγελίας της ήταν εμφανώς ανεπαρκής, αφού δεν επέτρεψε την κατάθεση μαρτύρων ούτε εξέτασε σοβαρά το αποδεικτικό υλικό που υποβλήθηκε.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Safi και άλλοι κατά Ελλάδας* ⁽⁷⁵²⁾, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ λόγω της αναποτελεσματικής έρευνας που διεξήγαγαν οι εθνικές αρχές για το ναυάγιο σκάφους που μετέφερε μετανάστες, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο έντεκα ατόμων, μεταξύ των οποίων και συγγενών των προσφευγόντων.

Παράδειγμα: Στην υπόθεση *Alhowais κατά Ουγγαρίας* ⁽⁷⁵³⁾, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση της διαδικαστικής πτυχής του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ επειδή οι ουγγρικές αρχές δεν διεξήγαγαν αποτελεσματική έρευνα για τον θάνατο μετανάστη που πνίγηκε κατά τη διάρκεια επιχείρησης επιτήρησης συνόρων στον ποταμό που χωρίζει την Ουγγαρία από τη Σερβία.

⁽⁷⁵⁰⁾ ΕΔΔΑ, *Μ.Η. και άλλοι κατά Κροατίας*, προσφυγή αριθ. 15670/18 και 43115/18, 18 Νοεμβρίου 2021.

⁽⁷⁵¹⁾ ΕΔΔΑ, *Α.Ρ.Ε. κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 15783/21, 7 Ιανουαρίου 2025.

⁽⁷⁵²⁾ ΕΔΔΑ, *Safi και άλλοι κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 5418/15, 7 Ιουλίου 2022.

⁽⁷⁵³⁾ ΕΔΔΑ, *Alhowais κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 59435/17, 2 Φεβρουαρίου 2023.

Όταν ένα άτομο βρίσκεται νεκρό ή τραυματισμένο και τελεί ή τελούσε υπό την κράτηση ή τον έλεγχο του κράτους μέλους, το βάρος απόδειξης εναπόκειται στο κράτος μέλος, το οποίο πρέπει να παράσχει μια ικανοποιητική και πειστική εξήγηση για τα επίμαχα γεγονότα. Για παράδειγμα, διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ όταν οι αρχές πιστοποίησαν ότι ένας θάνατος οφειλόταν σε φυσικά αίτια χωρίς άλλη ικανοποιητική εξήγηση ή όταν μια νεκροψία ήταν εσφαλμένη ⁽⁷⁵⁴⁾. Ομοίως, διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ σε περιπτώσεις όπου, παρά τη γνώση τους για τους υφιστάμενους κινδύνους, οι εθνικές αρχές δεν οργάνωσαν τις επιχειρήσεις επιτήρησης των συνόρων ώστε να διασφαλίζεται η ελαχιστοποίηση κάθε κινδύνου για τη ζωή ⁽⁷⁵⁵⁾ ή δεν θέσπισαν επαρκές νομικό και διοικητικό πλαίσιο για τη χρήση δυνητικά θανατηφόρας βίας σε θαλάσσιες επιχειρήσεις επιτήρησης ⁽⁷⁵⁶⁾.

Για τις έρευνες σχετικά με παραβιάσεις του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ, τα βασικά κριτήρια είναι ότι πρέπει να είναι ανεξάρτητες· να είναι επαρκείς και αποτελεσματικές· να διεξάγονται άμεσα και με εύλογη ταχύτητα· να περιλαμβάνουν τη συμμετοχή της οικογένειας του θύματος· και να υπόκεινται σε δημόσιο έλεγχο ⁽⁷⁵⁷⁾. Τα αποτελέσματα της έρευνας πρέπει επίσης να δημοσιοποιούνται. Η πρωτοβουλία για την έναρξη της έρευνας βαραίνει τις αρχές, οι οποίες οφείλουν να ενεργούν αυτεπαγγέλτως χωρίς να αναμένουν την υποβολή καταγγελίας. Η έρευνα πρέπει να διεξάγεται από όργανο ή φορέα ανεξάρτητο από εκείνους που φέρονται να εμπλέκονται στα γεγονότα. Αυτό σημαίνει όχι μόνο απουσία ιεραρχικής ή θεσμικής σύνδεσης αλλά και ουσιαστική ανεξαρτησία ⁽⁷⁵⁸⁾.

Βασικά σημεία

- Αρκετές νομικές πράξεις απαιτούν από τα κράτη μέλη της ΕΕ να θεσπίσουν μηχανισμούς παρακολούθησης για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα (βλ. [ενότητα 10.1](#)).

⁽⁷⁵⁴⁾ ΕΔΔΑ, *Tanli κατά Τουρκίας*, προσφυγή αριθ. 26129/95, 10 Απριλίου 2001, σκέψεις 143-147.

⁽⁷⁵⁵⁾ ΕΔΔΑ, *Alhowsais κατά Ουγγαρίας*, προσφυγή αριθ. 59435/17, 2 Φεβρουαρίου 2023, σκέψεις 131-144.

⁽⁷⁵⁶⁾ ΕΔΔΑ, *Alkhatib και άλλοι κατά Ελλάδας*, προσφυγή αριθ. 3566/16, 16 Ιανουαρίου 2024.

⁽⁷⁵⁷⁾ ΕΔΔΑ, *Armani Da Silva κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 5878/08, 30 Μαρτίου 2016, σκέψεις 232-237.

⁽⁷⁵⁸⁾ ΕΔΔΑ, *Finucane κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, προσφυγή αριθ. 29178/95, 1 Ιουλίου 2003, σκέψη 68.

- Οι είκοσι κατευθυντήριες γραμμές για την αναγκαστική επιστροφή του Συμβουλίου της Ευρώπης ζητούν την εφαρμογή αποτελεσματικών συστημάτων για την παρακολούθηση των αναγκαστικών επιστροφών, συμπεριλαμβανομένης της λειτουργίας των εγκαταστάσεων κράτησης όπου κρατούνται τα άτομα εν αναμονή απομάκρυνσης (βλ. [ενότητα 10.1](#)).
- Στο δίκαιο της ΕΕ, καταγγελίες για ανάρμοστη συμπεριφορά, παράπτωμα ή κακομεταχείριση από οποιονδήποτε φορέα της ΕΕ μπορούν να υποβληθούν στον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή (βλ. [ενότητα 10.2](#)).
- Το δίκαιο της ΕΕ υποχρεώνει τον Frontex και τον ΕΥΑΑ να θεσπίσουν μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών για την παρακολούθηση και τη διασφάλιση του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις δραστηριότητές τους (βλ. [ενότητα 10.2](#)).
- Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το άρθρο 13 κατοχυρώνει το δικαίωμα σε αποτελεσματικό ένδικο μέσο ενώπιον εθνικής αρχής (βλ. [ενότητα 10.2](#)).
- Ο κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής απαιτεί από τα κράτη μέλη της ΕΕ να διερευνούν καταγγελίες περί μη σεβασμού θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τον έλεγχο διαλογής (βλ. [ενότητα 10.3](#)).
- Ο κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου απαιτεί επίσης από τα κράτη μέλη να διερευνούν ισχυρισμούς περί μη σεβασμού θεμελιωδών δικαιωμάτων σε σχέση με τη διαδικασία ασύλου στα σύνορα (βλ. [ενότητα 10.3](#)).
- Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, οι αρχές υποχρεούνται να διερευνούν αξιόπιστους ισχυρισμούς περί παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων απομάκρυνσης και ελέγχου συνόρων (βλ. [ενότητα 10.3](#)).

Περαιτέρω νομολογία και βιβλιογραφία

Για να αποκτήσετε πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία, συμβουλευτείτε την ενότητα «[Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων](#)» του παρόντος εγχειριδίου. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται στο παρόν κεφάλαιο παρέχονται στην ενότητα «[Περαιτέρω βιβλιογραφία](#)».

Κατάλογος υποθέσεων

Νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Δεκεμβρίου 2014, <i>A, B και C κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-148/13 έως C-150/13, ECLI:EU:C:2014:2406	196
Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Ιουνίου 2024, <i>A.</i> , C-352/22, ECLI:EU:C:2024:521	173
Απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Ιουλίου 2017, <i>A.S. κατά Σλοβενίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-490/16, ECLI:EU:C:2017:585	207
Απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Απριλίου 2018, <i>A και S κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> , C-550/16, ECLI:EU:C:2018:248	258
Απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Νοεμβρίου 2025, <i>AA και λοιποί κατά Migrationsverket</i> , C-195/25 (Framholm), ECLI:EU:C:2025:904	112
Απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 2001, <i>Abdon Vanbraekel και λοιποί κατά Alliance nationale des mutualités chrétiennes (ANMC)</i> , C-368/98, ECLI:EU:C:2001:400	357
Απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Ιανουαρίου 2014, <i>Aboubacar Diakité κατά Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides</i> , C-285/12, ECLI:EU:C:2014:39	148
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Μαρτίου 2019, <i>Abubacarr Jawo κατά Bundesrepublik Deutschland</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-163/17, ECLI:EU:C:2019:218, C-163/17	209
Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2011, <i>Achughbabian κατά Préfet du Val-de-Marne</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-329/11, ECLI:EU:C:2011:807	286, 287, 290

Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2014, <i>Adalo Bero κατά Regierungspräsidium Kassel και Ettayebi Bouzalmate κατά Kriesverwaltung Kleve</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-473/13 και C-514/13, ECLI:EU:C:2014:2095	309
Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2025, <i>AF, ενεργώντας για λογαριασμό του και υπό την ιδιότητά του ως προσώπου που έχει τη γονική μέριμνα του ανήλικου τέκνου BF, κατά Ministero dell'Interno-U.T.G. – Prefettura di Milano</i> , C-184/24 (Sidi Bouzid), ECLI:EU:C:2025:997	193
Απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Οκτωβρίου 2024, <i>AH και FN κατά Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-608/22 και C-609/22, ECLI:EU:C:2023:828	146, 396
Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Νοεμβρίου 2018, <i>Ahmad Shah Ayubi κατά Bezirkshauptmannschaft Linz-Land</i> , C-713/17, ECLI:EU:C:2018:929	364
Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Απριλίου 2024, <i>AHY κατά Minister for Justice</i> , C-359/22, ECLI:EU:C:2024:354	208
Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Φεβρουαρίου 1985, <i>Aissatou Diatta κατά Land Berlin</i> , C-267/83, ECLI:EU:C:1985:67	259
Απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Ιουλίου 2010, <i>Alexander Hengartner και Rudolf Gasser κατά Landesregierung Vorarlberg</i> , C-70/09, ECLI:EU:C:2010:430	328
Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2008, <i>Altun κατά Stadt Böblingen</i> , C-337/07, ECLI:EU:C:2008:744	126
Απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 1995, <i>Andrea Francovich κατά Ιταλικής Δημοκρατίας</i> , C-479/93, ECLI:EU:C:1995:372	28
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Ιουλίου 2012, <i>Atiqullah Adil κατά Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel</i> , C-278/12 PPU, ECLI:EU:C:2012:508	49
Απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Ιουνίου 2010, <i>Aziz Melki και Sélim Abdeli (τμήμα μείζονος συνθέσεως)</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-188/10 και C-189/10, ECLI:EU:C:2010:363	49
Απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Σεπτεμβρίου 2020, <i>B. κατά Centre public d'action sociale de Liège</i> , C-233/19, ECLI:EU:C:2020:757	180
Απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Οκτωβρίου 2018, <i>Bahtiyar Fathi κατά Predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite</i> , C-56/17, ECLI:EU:C:2018:803 ..	145
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Μαρτίου 2019, <i>Bashar Ibrahim (C-297/17), Mahmud Ibrahim και λοιποί (C-318/17), Nisreen Sharqawi, Yazan Fattayrji, Hosam Fattayrji (C-319/17) κατά Bundesrepublik Deutschland, Bundesrepublik Deutschland κατά Taus Magamadov (C-438/17)</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-297/17, C-318/17, C-319/17 και C-438/17, ECLI:EU:C:2019:219	209

Απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουνίου 2014, <i>Bashir Mohamed Ali Mahdi</i> , C-146/14 PPU, ECLI:EU:C:2014:1320.....	118, 276, 296
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, <i>Baumbast και R κατά Secretary of State for the Home Department</i> , C-413/99, ECLI:EU:C:2002:493.....	345
Απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουλίου 1988, <i>Borowitz κατά Bundesversicherungsanstalt für Angestellte</i> , C-21/87, ECLI:EU:C:1988:362.....	362
Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Ιουλίου 2023, <i>Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl κατά AA</i> , C-663/21, ECLI:EU:C:2023:540.....	172
Απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 2010, <i>Bundesrepublik Deutschland κατά B και D</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-57/09 και C-101/09, ECLI:EU:C:2010:661	169
διάταξη του Δικαστηρίου (όγδοο τμήμα) της 15ης Φεβρουαρίου 2023, <i>Bundesrepublik Deutschland κατά GS</i> , C-484/22, ECLI:EU:C:2023:122	215
Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Δεκεμβρίου 2018, <i>Bundesrepublik Deutschland κατά Touring tours und Travel GmbH και Sociedad de Transportes SA</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-412/17 και C-474/17, ECLI:EU:C:2018:1005	50
Απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Φεβρουαρίου 2017, <i>C.K. και λοιποί κατά Σλοβενίας</i> , C-578/16, ECLI:EU:C:2017:127	209
Απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Οκτωβρίου 2024, <i>C κατά του Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , C-387/24 PPU (Bouskoura), ECLI:EU:C:2024:868	313
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2024, <i>Caisse d'allocations familiales des Hauts-de-Seine κατά TX</i> , C-664/23, ECLI:EU:C:2024:1046	322
Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2014, <i>Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve κατά Moussa Abdida</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-562/13, ECLI:EU:C:2014:2453.....	100, 179
Απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Σεπτεμβρίου 2024, <i>LF κατά Zamestnik- predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite</i> , C-352/23 (Changu), ECLI:EU:C:2024:748.....	118, 215
Απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Σεπτεμβρίου 2012, <i>CIMADE, Groupe d'information et de soutien des immigrés (GISTI) κατά Ministre de l'Intérieur, de l'Outre-mer, des Collectivités territoriales et de l'Immigration</i> , C-179/11, ECLI:EU:C:2012:594	353
Απόφαση του Δικαστηρίου της 31ης Ιανουαρίου 2017, <i>Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides κατά Mostafa Lounani</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-573/14, ECLI:EU:C:2017:71	168

Απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Σεπτεμβρίου 2015, <i>Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL), Istituto Nazionale Confederale Assistenza (INCA) κατά Presidenza del Consiglio dei Ministri, Ministero dell'Interno, Ministero dell'Economia e delle Finanze</i> , C-309/14, ECLI:EU:C:2015:523	121
Απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Ιουλίου 1986, <i>Deborah Lawrie-Blum κατά Land Baden-Württemberg</i> , C-66/85, ECLI:EU:C:1986:284	329
Απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Μαΐου 2003, <i>Deutscher Handballbund κατά Kolpak</i> , C-438/00, ECLI:EU:C:2003:255	335
Απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Οκτωβρίου 2022, <i>Digi Távközlési és Szolgáltató Kft. κατά Nemzeti Adatvédelmi és Információs szabadság Hatóság</i> , C-77/21, ECLI:EU:C:2022:805	86
Απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Απριλίου 2014, <i>Digital Rights Ireland Ltd κατά Minister for Communications, Marine and Natural Resources και λοιπών και Kärntner Landesregierung και λοιπών</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-293/12 και C-594/12, ECLI:EU:C:2014:238	88, 97
Απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Απριλίου 2008, <i>Dirk Rüffert κατά Land Niedersachsen</i> , C-346/06, ECLI:EU:C:2008:189	330
Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Σεπτεμβρίου 2022, <i>E.K. κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , C-624/20, ECLI:EU:C:2022:639	247
Απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιανουαρίου 2018, <i>E</i> , C-240/17, ECLI:EU:C:2018:8	44
Απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουνίου 2022, <i>EP κατά Préfet du Gers και Institut National de la Statistique et des Études Économiques</i> , C-673/20, ECLI:EU:C:2022:449	127
Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Οκτωβρίου 2003, <i>Eran Abatay και λοιποί και Nadi Sahin κατά Bundesanstalt für Arbeit</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-317/01 και C-369/01, ECLI:EU:C:2003:572	124
Απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, <i>Essent Energie Productie BV κατά Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid</i> , C-91/13, ECLI:EU:C:2014:2206	124
Απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Ιουνίου 2013, <i>ET Agroconsulting-04-Velko Stoyanov κατά Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond «Zemedelie» – Razplashtateln agentsia</i> , C-93/12, ECLI:EU:C:2013:432	100
Απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιανουαρίου 2014, <i>Flora May Reyes κατά Migrationsverket</i> , C-423/12, ECLI:EU:C:2014:16	242, 254

Απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2020, <i>FMS και λοιποί κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság και Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, ECLI:EU:C:2020:367	214, 272, 280, 290, 297, 304, 306
Απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Οκτωβρίου 1987, <i>Foto-Frost κατά Hauptzollamt Lübeck-Ost</i> , C-314/85, ECLI:EU:C:1987:452	28
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Νοεμβρίου 1991, <i>Francovich και Bonifaci και λοιποί κατά Ιταλικής Δημοκρατίας</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-6/90 και C-9/90, ECLI:EU:C:1991:428	28, 313
Απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Μαρτίου 1989, <i>G. B. C. Echternach και A. Moritz κατά υπουργού Παιδείας και Επιστημών των Κάτω Χωρών</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-389/87 και C-390/87, ECLI:EU:C:1989:130	345
Απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Δεκεμβρίου 2019, <i>G.S. και V.G. κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-381/18 και C-382/18, ECLI:EU:C:2019:1072	262
Απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Σεπτεμβρίου 2025, <i>GB κατά Minister van Asiel en Migratie</i> , C-313/25 PPU (Adrar), ECLI:EU:C:2025:647	180, 306
Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουνίου 2016, <i>George Karim κατά Migrationsverket</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-155/15, ECLI:EU:C:2016:410	210
Απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Μαρτίου 2011, <i>Gerardo Ruiz Zambrano κατά Office national de l'emploi (ONEm)</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-34/09, ECLI:EU:C:2011:124	185, 245
Απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Σεπτεμβρίου 2022, <i>GM κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság και άλλων</i> , C-159/21, ECLI:EU:C:2022:708	170
Απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Ιουνίου 2015, <i>H.T. κατά Land Baden-Württemberg</i> , C-373/13, ECLI:EU:C:2015:413	169
Απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Απριλίου 2021, <i>H.A. κατά État belge</i> , C-194/19, ECLI:EU:C:2021:270	210
Απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Απριλίου 2011, <i>Hassen El Dridi, ή Soufi Karim</i> , C-61/11 PPU, ECLI:EU:C:2011:268	276, 286, 290
Απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Φεβρουαρίου 2010, <i>Hava Genc κατά Land Berlin</i> , C-14/09, ECLI:EU:C:2010:57	331
Απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Απριλίου 2013, <i>HK Danmark (Ring και Skouboe Werge)</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-335/11 και C-337/11, ECLI:EU:C:2013:222	390

Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Νοεμβρίου 2011, <i>Hristo Gaydarov κατά Director na Glavna direktsia «Ohranitelna politisa» pri Ministerstvo na vatrešnite raboti</i> , C-430/10, ECLI:EU:C:2011:749.....	184
Απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Αυγούστου 2022, <i>I και S κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , C-19/21, ECLI:EU:C:2022:605	376
Απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Απριλίου 2005, <i>Igor Simutenkov κατά Ministerio de Educación y Cultura και Real Federación Española de Fútbol</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-265/03, ECLI:EU:C:2005:213	337
Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Ιουλίου 2007, <i>Ismail Derin κατά Landkreis Darmstadt-Dieburg</i> , C-325/05, ECLI:EU:C:2007:442.....	332
Απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Ιουνίου 2021, <i>J.A. κατά Δημοκρατίας της Σλοβενίας</i> , C-186/21 PPU, ECLI:EU:C:2021:447	279
Απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Φεβρουαρίου 2016, <i>J.N. κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-601/15 PPU, ECLI:EU:C:2016:84	279, 281
Απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 2010, <i>Janko Rottmann κατά Freistaat Bayern</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-135/08, ECLI:EU:C:2010:104.....	129
Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Ιανουαρίου 2022, <i>JY κατά Wiener Landesregierung</i> , C-118/20, ECLI:EU:C:2022:34.....	130
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Οκτωβρίου 2024, <i>K, L, M, N κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , C-156/23 (Ararat), ECLI:EU:C:2024:892	180, 215
Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Νοεμβρίου 2012, <i>K. κατά Bundesasylamt</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-245/11, ECLI:EU:C:2012:685.....	211
Απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαΐου 2018, <i>K. κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie και H. F. κατά Belgische Staat</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-331/16 και C-366/16, ECLI:EU:C:2018:296	183
Απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Σεπτεμβρίου 2017, <i>K. κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> , C-18/16, ECLI:EU:C:2017:680.....	279
Απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Μαΐου 2018, <i>K.A. και λοιποί κατά Belgische Staat</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-82/16, ECLI:EU:C:2018:308.....	248
Απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Απριλίου 2025, <i>K.L. κατά Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos</i> , C-63/24 (Galte), ECLI:EU:C:2025:292	170
Απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Ιουνίου 2024, <i>K και L κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-646/21, ECLI:EU:C:2024:487	146, 378, 395

Απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Σεπτεμβρίου 2008, <i>Kadi και Al Barakaat International Foundation κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-402/05 P και C-415/05 P, ECLI:EU:C:2008:461.....	27
Απόφαση του ΔΕΚ της 16ης Δεκεμβρίου 1992, <i>Kazim Kus κατά Landeshauptstadt Wiesbaden</i> , C-237/91, ECLI:EU:C:1992:527	335
Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Ιουνίου 2017, <i>Kerly del Rosario Martinez Silva κατά Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) και Comune di Genova</i> , C-449/16, ECLI:EU:C:2017:485.....	322
Απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Ιουλίου 2017, <i>Khadija Jafari και Zainab Jafari κατά Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-646/16, ECLI:EU:C:2017:586	207
Απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Δεκεμβρίου 2014, <i>Khaled Boudjlida κατά Préfet des Pyrénées-Atlantiques</i> , C-249/13, ECLI:EU:C:2014:2431	226
Απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Ιουνίου 2025, <i>Kinsa</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-460/23, ECLI:EU:C:2025:392.....	42
Απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Μαρτίου 2016, <i>Kreis Warendorf κατά Ibrahim Alo και Amira Osso κατά Region Hannover</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-443/14 και C-444/14, ECLI:EU:C:2016:127	364
Απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Μαΐου 2013, <i>Kreshnik Ymeraga και λοιποί κατά Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i> , C-87/12, ECLI:EU:C:2013:291	185
Απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιανουαρίου 2021, <i>KS και άλλοι κατά The International Protection Appeals Tribunal και άλλων</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-322/19 και C-385/19, ECLI:EU:C:2021:11	340
Απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Μαΐου 2021, <i>L.R. κατά Bundesrepublik Deutschland</i> , C-8/20, ECLI:EU:C:2021:404	197
Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2020, <i>La Quadrature du Net και λοιποί κατά Premier ministre και λοιπών</i> , C-511/18, ECLI:EU:C:2020:791	89
Απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Νοεμβρίου 2010, <i>Land Baden-Württemberg κατά Παναγιώτη Τσακουρίδη</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-145/09, ECLI:EU:C:2010:708.....	183
Απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Ιανουαρίου 2024, <i>Landeshauptmann von Wien</i> , C-560/20, ECLI:EU:C:2024:96.....	258

Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2007, <i>Laval un Partneri Ltd κατά Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avdelning 1, Byggettan και Svenska Elektrikerförbundet</i> (τμήμα μεζονος συνθέσεως), C-341/05, ECLI:EU:C:2007:809	330
Απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Αυγούστου 2025, <i>LC και CP κατά Commissione Territoriale per il riconoscimento della Protezione Internazionale di Roma</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-758/24 και C-759/24, ECLI:EU:C:2025:591	167
Απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Σεπτεμβρίου 2013, <i>Leyla Ecem Demirkan κατά Bundesrepublik Deutschland</i> (τμήμα μεζονος συνθέσεως), C-221/11, ECLI:EU:C:2013:583	123
Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Δεκεμβρίου 1979, <i>Liselotte Hauer κατά Ομοσπόνδου κράτους της Ρηνανίας-Παλατινάτου</i> , C-44/79, ECLI:EU:C:1979:290..	29
Απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Σεπτεμβρίου 2020, <i>LM κατά Centre public d'action sociale de Seraing</i> , C-402/19, ECLI:EU:C:2020:759	356
Απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Φεβρουαρίου 2010, <i>London Borough of Harrow κατά Nimco Hassan Ibrahim και Secretary of State for the Home Department</i> , C-310/08, ECLI:EU:C:2010:80	346
Απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Σεπτεμβρίου 2013, <i>M. G. και N. R. κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> , C-383/13, ECLI:EU:C:2013:533.....	307
Απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Νοεμβρίου 2012, <i>M. M. κατά Minister for Justice, Equality and Law Reform και λοιπών</i> , C-277/11, ECLI:EU:C:2012:744	195
Απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Ιανουαρίου 2019, <i>M.A. και λοιποί κατά The International Protection Appeals Tribunal και λοιποί</i> , C-661/17, ECLI:EU:C:2019:53	57, 208
Απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2019, <i>M κατά Ministerstvo vnitra, X και X κατά Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides</i> (τμήμα μεζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-391/16, C-77/17 και C-78/17, ECLI:EU:C:2019:403	142, 172
Απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Φεβρουαρίου 2010, <i>Maria Teixeira κατά London Borough of Lambeth και Secretary of State for the Home Department</i> (τμήμα μεζονος συνθέσεως), C-480/08, ECLI:EU:C:2010:83	346
Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουλίου 1992, <i>Mario Vicente Micheletti και λοιποί κατά Delegación del Gobierno en Cantabria</i> , C-369/90, ECLI:EU:C:1992:295	129
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2014, <i>Marjan Noorzia κατά Bundesministerin für Inneres</i> , C-338/13, ECLI:EU:C:2014:2092	255

Απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Ιουλίου 2002, <i>Mary Carpenter κατά Secretary of State for the Home Department</i> , C-60/00, ECLI:EU:C:2002:434.....	244
Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2015, <i>Maximilian Schrems κατά Data Protection Commissioner</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-362/14, ECLI:EU:C:2015:650.....	101
Απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Απριλίου 2023, <i>M.D.</i> , C-528/21, ECLI:EU:C:2023:341.....	247
Απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Μαΐου 2013, <i>Mehmet Arslan κατά Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie</i> , C-534/11, ECLI:EU:C:2013:343.....	278, 279
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Φεβρουαρίου 2009, <i>Mehmet Soysal και Ibrahim Savatli κατά Bundesrepublik Deutschland</i> , C-228/06, ECLI:EU:C:2009:101.....	124
Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουνίου 2016, <i>Mehrdad Ghezelbash κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-63/15, ECLI:EU:C:2016:409.....	210
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Φεβρουαρίου 2009, <i>Meki Elgafaji και Noor Elgafaji κατά Staatssecretaris van Justitie</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-465/07, ECLI:EU:C:2009:94.....	147
Απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουλίου 2008, <i>Metock και λοιποί κατά Minister for Equality, Justice and Law Reform</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-127/08, ECLI:EU:C:2008:449.....	243, 255
Απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιουλίου 2020, <i>Milkiyas Addis κατά Bundesrepublik Deutschland</i> , C-517/17, ECLI:EU:C:2020:579.....	197
Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Απριλίου 2016, <i>Mimoun Khachab κατά Subdelegación del Gobierno en Álava</i> , C-558/14, ECLI:EU:C:2016:285.....	256
Απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Ιουλίου 2015, <i>Minister van Buitenlandse Zaken κατά K και A</i> , C-153/14, ECLI:EU:C:2015:453.....	41, 257
Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Νοεμβρίου 2013, <i>Minister voor Immigratie en Asiel κατά X και Y και Z κατά Minister voor Immigratie en Asiel</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-199/12, C-200/12 και C-201/12, ECLI:EU:C:2013:720.....	145
Απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουνίου 2020, <i>Ministerio Fiscal κατά VL</i> , C-36/20 PPU, ECLI:EU:C:2020:495.....	55, 279, 280
Απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Νοεμβρίου 2023, <i>Ministero dell'Interno, Dipartimento per le Libertà civili e l'Immigrazione – Unità Dublino και λοιποί κατά CZA και λοιπών</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-228/21, C-254/21, C-297/21, C-315/21 και C-328/21, ECLI:EU:C:2023:934.....	209

Απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Αυγούστου 2022, <i>Ministero dell'Interno κατά TO</i> , C-422/21, ECLI:EU:C:2022:616.....	193
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 2013, <i>Mohamad Zakaria</i> , C-23/12, ECLI:EU:C:2013:24	47
Απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Σεπτεμβρίου 2014, <i>Mohamed Ali Ben Alaya κατά Bundesrepublik Deutschland</i> , C-491/13, ECLI:EU:C:2014:2187	339
Απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Δεκεμβρίου 2006, <i>Mohamed Gattoussi κατά Stadt Rüsselsheim</i> , C-97/05, ECLI:EU:C:2006:873.....	336
Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Δεκεμβρίου 2014, <i>Mohamed M'Bodj κατά Βελγικού Δημοσίου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-542/13, ECLI:EU:C:2014:2452	147
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2012, <i>Mostafa Abed El Karem El Kott και λοιποί κατά Bevdándorlási és Állampolgársági Hivatal</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-364/11, ECLI:EU:C:2012:826.....	162
Απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουλίου 2002, <i>Mouvement contre le racisme, l'antisémitisme et la xénophobie ASBL (MRAX) κατά État belge</i> , C-459/99, ECLI:EU:C:2002:461	243
Απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Απριλίου 2018, <i>MP κατά Secretary of State for the Home Department</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-353/16, ECLI:EU:C:2018:276.....	147
Απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Νοεμβρίου 2011, <i>Murat Dereci και λοιποί κατά Bundesministerium für Inneres</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-256/11, ECLI:EU:C:2011:734.....	185, 245
Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2011, <i>N.S. κατά Secretary of State for the Home Department και M.E. και λοιποί κατά Refugee Applications Commissioner και Minister for Justice, Equality and Law Reform</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-411/10 και C-493/10, ECLI:EU:C:2011:865	30, 194, 208, 353
Απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Ιουλίου 2014, <i>Naime Dogan κατά Bundesrepublik Deutschland</i> , C-138/13, ECLI:EU:C:2014:2066	332
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Ιουλίου 2012, <i>Natthaya Dülger κατά Wetteraukreis</i> , C-451/11, ECLI:EU:C:2012:504.....	126
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουνίου 2010, <i>Nawras Bolbol κατά Bevdándorlási és Állampolgársági Hivatal</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-31/09, ECLI:EU:C:2010:351	161
Απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 1999, <i>Nour Eddline El-Yassini κατά Secretary of State for the Home Department</i> , C-416/96, ECLI:EU:C:1999:107	335

Απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Απριλίου 2024, <i>NW και PQ κατά Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság, Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter</i> , C-420/22, ECLI:EU:C:2024:344.....	247
Απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Απριλίου 2022, <i>NW κατά Landespolizeidirektion Steiermark και Bezirkshauptmannschaft Leibnitz</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-368/20 και C-369/20, ECLI:EU:C:2022:298.....	49
Απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Οκτωβρίου 2022, <i>O. T. E. κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , C-66/21, ECLI:EU:C:2022:809	113
Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2012, <i>O. και S. κατά Maahanmuuttovirasto και Maahanmuuttovirasto κατά L.</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-356/11 και C-357/11, ECLI:EU:C:2012:776.....	246
Απόφαση του Δικαστηρίου της 31ης Ιανουαρίου 1991, <i>Office National de l'emploi κατά Bahia Kziber</i> , C-18/90, ECLI:EU:C:1991:36	335
Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Ιουλίου 2011, <i>Tural Oguz κατά Secretary of State for the Home Department</i> , C-186/10, ECLI:EU:C:2011:509	123, 125
Απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Φεβρουαρίου 2000, <i>Ömer Nazli, Caglar Nazli και Melike Nazli κατά Stadt Nürnberg</i> , C-340/97, ECLI:EU:C:2000:77	186
Απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Ιουνίου 2015, <i>P. και S. κατά Commissie Sociale Zekerheid Breda και College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Amstelveen</i> , C-579/13, ECLI:EU:C:2015:369.....	122
Απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Μαΐου 2012, <i>P.I. κατά Oberbürgermeisterin der Stadt Remscheid</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-348/09, ECLI:EU:C:2012:300.....	183
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Νοεμβρίου 2011, <i>Petar Aladzhov κατά Zamestnik director na Stolichna direktsia na vateshnite raboti kam Ministerstvo na vateshnite raboti</i> , C-434/10, ECLI:EU:C:2011:750	184
Απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Αυγούστου 1993, <i>Pilar Allué και Carmel Mary Coonan και λοιποί κατά Università degli studi di Venezia και Università degli studi di Parma</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-259/91, C-331/91 και C-332/91, ECLI:EU:C:1993:333.....	329
Απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Μαρτίου 2017, <i>Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie κατά Salah Al Chodor και λοιπών</i> , C-528/15, ECLI:EU:C:2017:213.....	280
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Μαρτίου 2019, <i>Préfet des Pyrénées-Orientales κατά Abdelaziz Arib</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-444/17, ECLI:EU:C:2019:220	50

Διάταξη του ΔΕΕ της 21ης Μαρτίου 2013, <i>Procura della Repubblica κατά Abdoul Khadre Mbaye</i> , C-522/11, ECLI:EU:C:2013:190.....	286
Απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Νοεμβρίου 2020, <i>R.N.N.S. και K.A. κατά Minister van Buitenlandse Zaken</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-225/19 και C-226/19, ECLI:EU:C:2020:951.....	41
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2013, <i>Rahmanian Koushkaki κατά Bundesrepublik Deutschland</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-84/12, ECLI:EU:C:2013:862.....	40
Απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Ιανουαρίου 1997, <i>Recep Tetik κατά Land Berlin</i> , C-171/95, ECLI:EU:C:1997:31.....	126, 331
Απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουνίου 2018, <i>Relu Adrian Coman και λοιποί κατά Inspectoratul General pentru Imigrări και Ministerul Afacerilor Interne</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-673/16, ECLI:EU:C:2018:385.....	241
Απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Μαρτίου 2010, <i>Rhimou Chakroun κατά Minister van Buitenlandse Zaken</i> , C-578/08, ECLI:EU:C:2010:117	120, 254, 255, 256
Απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Οκτωβρίου 1975, <i>Roland Rutili κατά Ministre de l'intérieur</i> , C-36/75, ECLI:EU:C:1975:137.....	186
Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Σεπτεμβρίου 2023, <i>S και λοιποί κατά Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, παρισταμένης της: Υπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (HCR)</i> , C-151/22, ECLI:EU:C:2023:688.....	145
Απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Σεπτεμβρίου 2024, <i>Sagrario και λοιποί κατά Subdelegación del Gobierno en Barcelona</i> , C-63/23, ECLI:EU:C:2024:739.....	260
Απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Νοεμβρίου 2009, <i>Said Shamilovich Kadzoev (Huchbarov)</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-357/09 PPU, ECLI:EU:C:2009:741.....	118, 278, 296, 297
Απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 2010, <i>Salahadin Abdulla και λοιποί κατά Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, ECLI:EU:C:2010:105.....	141, 160, 171
Απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Ιανουαρίου 2021, <i>Secretary of State for the Home Department κατά OA</i> , C-255/19, ECLI:EU:C:2021:36.....	161, 172
Απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, <i>Secretary of State for the Home Department κατά Rahman και λοιπών</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-83/11, ECLI:EU:C:2012:519.....	242, 254
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Ιανουαρίου 2010, <i>Seda Küçükdeveci κατά Swedex GmbH & Co. KG</i> (τμήμα μειζονος συνθέσεως), C-555/07, ECLI:EU:C:2010:21.....	101

Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουνίου 2016, <i>Sélina Affum κατά Préfet du Pas-de-Calais</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-47/15, ECLI:EU:C:2016:408	287
Απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Απριλίου 2012, <i>Servet Kamberaj κατά Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) και άλλων</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-571/10, ECLI:EU:C:2012:233	352
Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Σεπτεμβρίου 2018, <i>Shajin Ahmed κατά Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal</i> , C-369/17, ECLI:EU:C:2018:713	169
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2014, <i>Shamim Tahir κατά Ministero dell'Interno, Questura di Verona</i> , C-469/13, ECLI:EU:C:2014:2094	122
Απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Μαΐου 2011, <i>Shirley McCarthy κατά Secretary of State for the Home Department</i> , C-434/09, ECLI:EU:C:2011:277	246
Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Ιουνίου 2024, <i>SN και LN κατά Zamestnik-predsedaťel na Darzhavna agentsia za bezhantsite</i> , C-563/22, ECLI:EU:C:2024:494	162
Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Δεκεμβρίου 2017, <i>Soufiane El Hassani κατά Minister Spraw Zagranicznych</i> , C-403/16, ECLI:EU:C:2017:960	41
Απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Φεβρουαρίου 2023, <i>Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κατά S και E, C κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , C-402/21, ECLI:EU:C:2023:77	186
Απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Οκτωβρίου 2019, <i>Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κατά A και λοιπών</i> , C-70/18, ECLI:EU:C:2019:823	125
Απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Νοεμβρίου 2022, <i>Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κατά C και B και X κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-704/20 και C-39/21, ECLI:EU:C:2022:858	306
Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Ιουλίου 2023, <i>Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κατά M.A.</i> , C-402/22, ECLI:EU:C:2023:543	172
Απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Οκτωβρίου 2012, <i>Staatssecretaris van Justitie κατά Mangat Singh</i> , C-502/10, ECLI:EU:C:2012:636	119
Απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Μαρτίου 2012, <i>Staatssecretaris van Justitie κατά Tayfun Kahveci και Osman Inan</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-7/10 και C-9/10, ECLI:EU:C:2012:180	126
Απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Μαΐου 1997, <i>Süleyman Eker κατά Land Baden-Württemberg</i> , C-386/95, ECLI:EU:C:1997:257	331
Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Μαρτίου 2013, <i>Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Rendőrkapitányság Záhony Határrendészeti Kirendeltsége κατά Oskar Shomodi</i> , C-254/11, ECLI:EU:C:2013:82	51

Απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Φεβρουαρίου 2025, <i>T.G. κατά Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid</i> , C-158/23, ECLI:EU:C:2025:52	111
Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2016, <i>Tele2 Sverige AB κατά Post- och telestyrelsen και Secretary of State for the Home Department κατά Tom Watson κ.λπ.</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-203/15 και C-698/15, ECLI:EU:C:2016:970	101
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2013, <i>Telefonica SA κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-274/12 P, ECLI:EU:C:2013:852	27
Απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2007, <i>The Queen, Veli Tum και Mehmet Dari κατά Secretary of State for the Home Department</i> , C-16/05, ECLI:EU:C:2007:530	123, 125
Απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Μαΐου 2006, <i>The Queen, κατόπιν αιτήσεως της Yvonne Watts κατά Bedford Primary Care Trust και Secretary of State for Health</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-372/04, ECLI:EU:C:2006:325..	357
Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Ιουνίου 2013, <i>The Queen, κατόπιν αιτήσεως των: MA και λοιπών κατά Secretary of State for the Home Department</i> , C-648/11, ECLI:EU:C:2013:367	376
Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουλίου 1992, <i>The Queen κατά Immigration Appeal Tribunal και Surinder Singh, ex parte Secretary of State for Home Department</i> , C-370/90, ECLI:EU:C:1992:296	244
Απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Φεβρουαρίου 2001, <i>The Queen κατά Secretary of State for the Home Department, ex parte: Manjit Kaur, παρισταμένης της: Justice</i> , C-192/99, ECLI:EU:C:2001:106	129
Απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Μαΐου 2000, <i>The Queen κατά Secretary of State for the Home Department, ex parte Abdulnasir Savas</i> , C-37/98, ECLI:EU:C:2000:224	123
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2014, <i>Thi Ly Pham κατά Stadt Schweinfurt, Amt für Meldewesen und Statistik</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-474/13, ECLI:EU:C:2014:2096	309
Απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Μαρτίου 2019, <i>Tjebbes και λοιποί κατά Minister van Buitenlandse Zaken</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-221/17, ECLI:EU:C:2019:189	130
Απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Νοεμβρίου 2017, <i>Toufik Lounes κατά Secretary of State for the Home Department</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-165/16, ECLI:EU:C:2017:862	245
Απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιανουαρίου 2021, <i>TQ κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , C-441/19, ECLI:EU:C:2021:9	215, 378

Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Μαρτίου 2007, <i>Unibet (London) Ltd και Unibet (International) Ltd κατά Justitiekanslern</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-432/05, ECLI:EU:C:2007:163.....	100
Απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Οκτωβρίου 2022, <i>UP κατά Centre public d'action sociale de Liège</i> , C-825/21, ECLI:EU:C:2022:810	117
Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Δεκεμβρίου 2017, <i>Wilber López Pastuzano κατά Delegación del Gobierno en Navarra</i> , C-636/16, ECLI:EU:C:2017:949.....	183
Απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιανουαρίου 2024, <i>WS κατά Intervyuirasht organ na Darzhavna agentsia za bezhantsite pri Ministerskia savet</i> , C-621/21, ECLI:EU:C:2024:47	146, 395
Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Μαρτίου 2017, <i>X και X κατά État belge</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-638/16 PPU, ECLI:EU:C:2017:173.....	40
Απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 2023, <i>X και άλλοι κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , C-125/22, ECLI:EU:C:2023:843.....	148
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Νοεμβρίου 2022, <i>X κατά Belgische Staat</i> , C-230/21, ECLI:EU:C:2022:887.....	257
Απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Οκτωβρίου 2019, <i>X κατά Belgische Staat</i> , C-302/18, ECLI:EU:C:2019:830	120
Απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Φεβρουαρίου 2024, <i>X κατά Raad van bestuur van de Sociale verzekeringsbank</i> , C-549/22, ECLI:EU:C:2024:184.....	330
Απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Νοεμβρίου 2022, <i>X κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-69/21, ECLI:EU:C:2022:913	180
Απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Φεβρουαρίου 2024, <i>X κατά Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , C-392/22, ECLI:EU:C:2024:195	208
Απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Νοεμβρίου 2012, <i>Yoshikazu Iida κατά Stadt Ulm</i> , C-40/11, ECLI:EU:C:2012:691.....	185, 246
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Οκτωβρίου 2004, <i>Zhu και Chen κατά Secretary of State for the Home Department</i> , C-200/02, ECLI:EU:C:2004:639	245
Απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Μαΐου 2013, <i>Zuheyr Frayeh Halaf κατά Darzhavna agentsia za bezhantsite pri Ministerskia savet</i> , C-528/11, ECLI:EU:C:2013:342	208
Απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Ιουνίου 2013, <i>ZZ κατά Secretary of State for the Home Department</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-300/11, ECLI:EU:C:2013:363	184
Απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2004, <i>Γιώργος Ορφανόπουλος και λοιποί και Raffaele Oliveri κατά Land Baden-Württemberg</i> , συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-482/01 και C-493/01, ECLI:EU:C:2004:262 ..	184, 186

Απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Μαρτίου 2022, <i>Κ κατά Landkreis Gifhorn</i> , C-519/20, ECLI:EU:C:2022:178	309
Απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Ιουνίου 2010, <i>Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Βασιλείου της Ισπανίας</i> , C-211/08, ECLI:EU:C:2010:340	357
Απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Απριλίου 2012, <i>Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Βασιλείου των Κάτω Χωρών</i> , C-508/10, ECLI:EU:C:2012:243	121
Απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2025, <i>Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Μάλτας</i> , C-181/23, ECLI:EU:C:2025:283	129
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Δεκεμβρίου 2020, <i>Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ουγγαρίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-808/18, ECLI:EU:C:2020:1029	278
Απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Ιουνίου 2023, <i>Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ουγγαρίας</i> , C-823/21, ECLI:EU:C:2023:504	55
Απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Ιουνίου 2006, <i>Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-540/03, ECLI:EU:C:2006:429	255
Απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Οκτωβρίου 2010, <i>Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), C-482/08, ECLI:EU:C:2010:631	86
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Απριλίου 1986, <i>Ολλανδικό Δημόσιο κατά Ann Florence Reed</i> , C-59/85, ECLI:EU:C:1986:157	244
Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Σεπτεμβρίου 2013, <i>Ποινικές δίκες κατά Gjoko Filev και Adnan Osmani</i> , C-297/12, ECLI:EU:C:2013:569	43, 286
Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2020, <i>Ποινική δίκη κατά JZ.</i> , C-806/18, ECLI:2020:724.	44
Απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Οκτωβρίου 2015, <i>Ποινική διαδικασία κατά Skerdjan Celaj</i> , C-290/14, ECLI:EU:C:2015:640	286
Απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Δεκεμβρίου 2008, <i>Ποινική δίκη κατά Artur Leymann και Aleksei Pustovarov</i> , C-388/08 PPU, ECLI:EU:C:2008:669	194
Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2012, <i>Ποινική δίκη κατά Md Sagor</i> , C-430/11, ECLI:EU:C:2012:777	286
Απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Ιουλίου 2017, <i>Ποινική δίκη κατά Mossa Ouhrami</i> , C-225/16, ECLI:EU:C:2017:590	44

Νομολογία του Δικαστηρίου της ΕΖΕΣ

<i>Arnulf Clauder</i> , αριθ. E-4/11, 26 Ιουλίου 2011	254
---	-----

Νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

<i>Family K. και W. κατά Κάτω Χωρών</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), αριθ. 11278/84, 1 Ιουλίου 1985	131
<i>Karus κατά Ιταλίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 29043/95, 20 Μαΐου 1998.....	344

Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

<i>97 μέλη της Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses και 4 άλλοι κατά Γεωργίας</i> , προσφυγή αριθ. 71156/01, 3 Μαΐου 2007	410
<i>A. και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3455/05, 19 Φεβρουαρίου 2009	273, 282, 288, 292, 293, 294
<i>A.A. και λοιποί κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 14499/09, 28 Ιουνίου 2012	393, 394
<i>A.A. και λοιποί κατά Βορείου Μακεδονίας</i> , προσφυγή αριθ. 55798/16, 5 Απρίλιος 2022	177
<i>A.A. κατά Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 58802/12, 7 Ιανουαρίου 2014	151
<i>A.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 8000/08, 20 Σεπτεμβρίου 2011	233
<i>A.A.M. κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 68519/10, 3 Απριλίου 2014	156, 165
<i>A.B. και άλλοι κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 11593/12, 12 Ιουλίου 2016	277
<i>A.B. και άλλοι κατά Πολωνίας</i> , προσφυγή αριθ. 42907/17, 30 Ιουνίου 2022	57
<i>A.D. και άλλοι κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 22283/21, 7 Μαΐου 2024	163
<i>A.D. κατά Μάλτας</i> , προσφυγή αριθ. 12427/22, 17 Οκτωβρίου 2023	294
<i>A.M. και άλλοι κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 24587/12, 12 Ιουλίου 2016	302
<i>A.M. κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 29094/09, 5 Ιουλίου 2016	171, 202
<i>A.M.A. κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 23048/19, 24 Οκτωβρίου 2023	157, 205
<i>A.R.E. κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 15783/21, 7 Ιανουαρίου 2025	57, 412, 413
<i>Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 30471/08, 22 Σεπτεμβρίου 2009	198, 200, 308
<i>Abdullahi Elmi και Aweys Abubakar κατά Μάλτας</i> , προσφυγές αριθ. 25794/13 και 28151/13, 22 Νοεμβρίου 2016	294, 378, 379
<i>Ahmed κατά Αυστρίας</i> , προσφυγή αριθ. 25964/94, 17 Δεκεμβρίου 1996	112, 142
<i>Airey κατά Ιρλανδίας</i> , προσφυγή αριθ. 6289/73, 9 Οκτωβρίου 1979	223, 225
<i>Al Husin κατά Βοσνίας και Ερζεγοβίνης</i> (αριθ. 2), προσφυγή αριθ. 10112/16, 25 Ιουνίου 2019	296
<i>Al-Jedda κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 27021/08, 7 Ιουλίου 2011	282

<i>Al-Saadoon και Mufdhi κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 61498/08, 2 Μαρτίου 2010.....	149
<i>Al-Skeini και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 55721/07, 7 Ιουλίου 2011	412
<i>Al-Zawatia κατά Σουηδίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 50068/08, 22 Ιουνίου 2010.....	219
<i>Alhowais κατά Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 59435/17, 2 Φεβρουαρίου 2023..	413, 414
<i>Alkhatib και άλλοι κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 3566/16, 16 Ιανουαρίου 2024	58, 414
<i>Allanazarova κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 46721/15, 14 Φεβρουαρίου 2017	409
<i>Amie και λοιποί κατά Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 58149/08, 12 Φεβρουαρίου 2013.....	294
<i>Amrollahi κατά Δανίας</i> , προσφυγή αριθ. 56811/00, 11 Ιουλίου 2002.....	261
<i>Amuur κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 19776/92, 25 Ιουνίου 1996	53, 274, 289
<i>Anakomba Yula κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 45413/07, 10 Μαρτίου 2009	240
<i>Anayo κατά Γερμανίας</i> , προσφυγή αριθ. 20578/07, 21 Δεκεμβρίου 2010	218
<i>Andrejeva κατά Λετονίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 55707/00, 18 Φεβρουαρίου 2009.....	360
<i>Antwi και λοιποί κατά Νορβηγίας</i> , προσφυγή αριθ. 26940/10, 14 Φεβρουαρίου 2012.....	261
<i>Aristimuño Mendizabal κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 51431/99, 17 Ιανουαρίου 2006.....	128
<i>Armani Da Silva κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 5878/08, 30 Μαρτίου 2016	220, 412, 414
<i>Asady και άλλοι κατά Σλοβακίας</i> , προσφυγή αριθ. 24917/15, 24 Μαρτίου 2020	175, 176
<i>Assem Hassan Ali κατά Δανίας</i> , προσφυγή αριθ. 25593/14, 23 Οκτωβρίου 2018	261
<i>Aswat κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 17299/12, 16 Απριλίου 2013	153
<i>Auad κατά Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 46390/10, 11 Οκτωβρίου 2011.....	298
<i>Austin και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 39692/09, 40713/09 και 41008/09, 15 Μαρτίου 2012.....	273
<i>Ανοτιής κατά Λετονίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 17502/07, 23 Μαΐου 2016.....	31
<i>Azimov κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 67474/11, 18 Απριλίου 2013	115, 299
<i>B.A. κατά Κύπρου</i> , προσφυγή αριθ. 24607/20, 2 Ιουλίου 2024	273, 285
<i>B.A.C. κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 11981/15, 13 Οκτωβρίου 2016	198

<i>B.F. και λοιποί κατά Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 13258/18 και άλλες τρεις, 4 Ιουλίου 2023	249, 251
<i>Bader και Kanbor κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 13284/04, 8 Νοεμβρίου 2005.....	149
<i>Bah κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 56328/07, 27 Σεπτεμβρίου 2011.	348
<i>Balogun κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 60286/09, 10 Απριλίου 2012	261
<i>Beldjoudi κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 12083/86, 26 Μαρτίου 1992	261
<i>Bensaid κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 44599/98, 6 Φεβρουαρίου 2001.....	354
<i>Berrehab κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 10730/84, 21 Ιουνίου 1988.....	259
<i>Biao κατά Δανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 38590/10, 24 Μαΐου 2016.....	250
<i>Bigaeva κατά Ελλάδα</i> , προσφυγή αριθ. 26713/05, 28 Μαΐου 2009.....	325
<i>Bilalova και λοιποί κατά Πολωνίας</i> , προσφυγή αριθ. 23685/14, 26 Μαρτίου 2020 ...	302
<i>Bistieva και άλλοι κατά Πολωνίας</i> , προσφυγή αριθ. 75157/14, 10 Απριλίου 2018	303
<i>Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi κατά Ιρλανδίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 45036/98, 30 Ιουνίου 2005	22, 31
<i>Bouyid κατά Βελγίου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 23380/09, 28 Σεπτεμβρίου 2015	222
<i>Branko Tomašić και άλλοι κατά Κροατίας</i> , προσφυγή αριθ. 46598/06, 15 Ιανουαρίου 2009	221
<i>Breyer κατά Γερμανίας</i> , προσφυγή αριθ. 50001/12, 30 Ιανουαρίου 2020	90
<i>C.G. και άλλοι κατά Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 1365/07, 24 Απριλίου 2008.....	217
<i>Camara κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 49255/22, 18 Ιουλίου 2023.....	194, 349
<i>Camenzind κατά Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 136/1996/755/954, 16 Δεκεμβρίου 1997	410
<i>Ceesay κατά Αυστρίας</i> , προσφυγή αριθ. 72126/14, 16 Νοεμβρίου 2017	312
<i>Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22414/93, 15 Νοεμβρίου 1996	294, 409
<i>Charman κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 27238/95, 18 Ιανουαρίου 2001	347
<i>Chowdury και λοιποί κατά Ελλάδα</i> , προσφυγή αριθ. 21884/15, 30 Μαρτίου 2017	113, 386
<i>Collins και Akaziebie κατά Σουηδίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 23944/05, 8 Μαρτίου 2007	156
<i>Čonka κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 51564/99, 5 Φεβρουαρίου 2002....	175, 293, 304
<i>D κατά Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 29447/17, 20 Ιουλίου 2021.....	226

<i>Dabo κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 12510/18, 18 Ιανουαρίου 2024.....	251
<i>Dalea κατά Γαλλίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 964/07, 2 Φεβρουαρίου 2010	45
<i>Darboe και Camara κατά Ιταλίας</i> , προσφυγή αριθ. 5797/17, 21 Ιουλίου 2022....	301, 380
<i>Darraj κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 34588/07, 4 Νοεμβρίου 2010	219
<i>Darren Omoregie και λοιποί κατά Νορβηγίας</i> , προσφυγή αριθ. 265/07, 31 Ιουλίου 2008.....	238
<i>Dbouba κατά Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 15916/09, 13 Ιουλίου 2010	305, 308
<i>De Souza Ribeiro κατά Γαλλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22689/07, 13 Δεκεμβρίου 2012.....	203, 409
<i>De Tommaso κατά Ιταλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 43395/09, 23 Φεβρουαρίου 2017	272
<i>Demir και Baykara κατά Τουρκίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 34503/97, 12 Νοεμβρίου 2008	325
<i>Dhahbi κατά Ιταλίας</i> , προσφυγή αριθ. 17120/09, 8 Απριλίου 2014	359
<i>Dougoz κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 40907/98, 6 Μαρτίου 2001	289, 311
<i>Driza κατά Αλβανίας</i> , προσφυγή αριθ. 33771/02, 13 Νοεμβρίου 2007	409
<i>Ekimdzhiiev και άλλοι κατά Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 70078/12, 11 Ιανουαρίου 2022	90
<i>El Around και B.S. κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 25491/18 και 27629/18, 5 Δεκεμβρίου 2024	131
<i>El Ghatet κατά Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 56971/10, 8 Νοεμβρίου 2016	253
<i>El Morsli κατά Γαλλίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 15585/06, 4 Μαρτίου 2008.....	48
<i>El-Masri κατά «πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας»</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 39630/09, 13 Δεκεμβρίου 2012	408, 410, 412
<i>Emin Huseynov κατά Αζερμπαϊτζάν</i> (αριθ. 2), προσφυγή αριθ. 1/16, 13 Ιουλίου 2023	131
<i>Enukidze και Girgvliani κατά Γεωργίας</i> , προσφυγή αριθ. 25091/07, 26 Ιουλίου 2011	220
<i>F.B. κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 47836/21, 6 Μαρτίου 2025.....	380
<i>F.G. κατά Σουηδίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 43611/11, 23 Μαρτίου 2016.....	115, 148, 151, 156, 157
<i>F.M. και άλλοι κατά Ρωσίας</i> , αριθ. 7167/16 και 40190/18, 10 Δεκεμβρίου 2024	114
<i>Faruk Rooma Alam κατά Δανίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 33809/15, 6 Ιουνίου 2017	23
<i>Fawsie κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 40080/07, 28 Οκτωβρίου 2010	359

<i>Finogegen</i> και άλλοι κατά <i>Ρωσίας</i> , προσφυγές αριθ. 18299/03 και 27311/03, 20 Δεκεμβρίου 2011	221
<i>Finucane</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 29178/95, 1 Ιουλίου 2003.....	414
<i>Foka</i> κατά <i>Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 28940/95, 24 Ιουνίου 2008.....	273
<i>G.R.</i> κατά <i>Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 22251/07, 10 Ιανουαρίου 2012	223, 240
<i>Gaygusuz</i> κατά <i>Αυστρίας</i> , προσφυγή αριθ. 17371/90, 16 Σεπτεμβρίου 1996.....	359
<i>Gayratbek Saliev</i> κατά <i>Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 39093/13, 17 Απριλίου 2014	164
<i>Gebremedhin [Gaberamadhien]</i> κατά <i>Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 25389/05, 26 Απριλίου 2007	201
<i>Genovese</i> κατά <i>Μάλτας</i> , προσφυγή αριθ. 53124/09, 11 Οκτωβρίου 2011.....	131
<i>Georgia</i> κατά <i>Ρωσίας (I)</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13255/07, 3 Ιουλίου 2014.....	174
<i>Gillow</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 9063/80, 24 Νοεμβρίου 1986...	347
<i>Giuliani</i> και <i>Gaggio</i> κατά <i>Ιταλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 23458/02, 24 Μαρτίου 2011	220
<i>Glor</i> κατά <i>Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 13444/04, 30 Απριλίου 2009.....	389
<i>Guzzardi</i> κατά <i>Ιταλίας</i> , προσφυγή αριθ. 7367/76, 6 Νοεμβρίου 1980	273
<i>H. και B.</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγές αριθ. 70073/10 και 44539/11, 9 Απριλίου 2013	149
<i>H.A. και άλλοι</i> κατά <i>Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 19951/16, 28 Φεβρουαρίου 2019..	385
<i>H.A.</i> κατά <i>Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 58424/11, 21 Ιανουαρίου 2016	295
<i>H.A.</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 30919/20, 5 Δεκεμβρίου 2023	56, 112
<i>H.L.</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 45508/99, 5 Οκτωβρίου 2004	273
<i>H.Q. και λοιποί</i> κατά <i>Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 46084/21 και δύο άλλες, 24 Ιουνίου 2025.....	175
<i>Halat</i> κατά <i>Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 23607/08, 8 Νοεμβρίου 2011	412
<i>Halime Kiliç</i> κατά <i>Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 63034/11, 28 Ιουνίου 2016	393
<i>Hasanbasic</i> κατά <i>Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 52166/09, 11 Ιουνίου 2013	261
<i>Hashemi</i> και άλλοι κατά <i>Αζερμπαϊτζάν</i> , προσφυγή αριθ. 1480/16, 3936/16, 15835/16, 28034/16, 344991/16, 1590417/17, 13 Ιανουαρίου 2022.....	131
<i>Hassan</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 29750/09, 16 Σεπτεμβρίου 2014	410
<i>Hida</i> κατά <i>Δανίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 38025/02, 19 Φεβρουαρίου 2004	162, 173

<i>Hirsi Jamaa και άλλοι κατά Ιταλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 27765/09, 23 Φεβρουαρίου 2012	60, 174, 177
<i>Hirtu και άλλοι κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 24720/13, 14 Μαΐου 2020	348
<i>Hode και Abdi κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 22341/09, 6 Νοεμβρίου 2012	250
<i>Hoti κατά Κροατίας</i> , προσφυγή αριθ. 63311/14, 26 Απριλίου 2018	108, 132
<i>Housein κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 71825/11, 24 Οκτωβρίου 2013.....	277
<i>I. κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 61204/09, 5 Σεπτεμβρίου 2013	157
<i>I.M. κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 9152/09, 2 Φεβρουαρίου 2012.....	205
<i>Ilhan κατά Τουρκίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22277/93, 27 Ιουνίου 2000.....	222
<i>Ilias και Ahmed κατά Ουγγαρίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 47287/15, 21 Νοεμβρίου 2019.....	54, 168, 274
<i>Ilmseher κατά Γερμανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 10211/12 και 27505/14, 4 Δεκεμβρίου 2018	308
<i>Ismailov και λοιποί κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 2947/06, 24 Απριλίου 2008	164, 170
<i>J.A. και άλλοι κατά Ιταλίας</i> , προσφυγή αριθ. 21329/18, 30 Μαρτίου 2023	176
<i>J.B. και άλλοι κατά Μάλτας</i> , προσφυγή αριθ. 1766/23, 22 Οκτωβρίου 2024.....	294
<i>J.K. και λοιποί κατά Σουηδίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 59166/12, 23 Αυγούστου 2016.....	152, 156, 158, 165
<i>J.N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 37289/12, 19 Μαΐου 2016.....	293, 308
<i>J.R. και λοιποί κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 22696/16, 25 Ιανουαρίου 2018	273, 291, 305
<i>Jabari κατά Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 40035/98, 11 Ιουλίου 2000.....	394
<i>Jeunesse κατά Κάτω Χωρών</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 12738/10, 3 Οκτωβρίου 2014.....	238, 250, 261
<i>K.I. κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 5560/19, 15 Απριλίου 2021	170
<i>K2 κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 42387/13, 7 Φεβρουαρίου 2017	131
<i>Kanagaratnam και άλλοι κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 15297/09, 13 Δεκεμβρίου 2011.....	277
<i>Karassev κατά Φινλανδίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 31414/96, 12 Ιανουαρίου 1999.....	131
<i>Kaya κατά Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 158/1996/777/978, 19 Φεβρουαρίου 1998.....	221
<i>Kebe και άλλοι κατά Ουκρανίας</i> , προσφυγή αριθ. 12552/12, 12 Ιανουαρίου 2017....	57
<i>Khachaturov κατά Αρμενίας</i> , προσφυγή αριθ. 59687/17, 24 Ιουνίου 2021.....	219

<i>Khan κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 12267/16, 28 Φεβρουαρίου 2019.....	378
<i>Khan κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 35394/97, 4 Οκτωβρίου 2000....	409
<i>Khanh κατά Κύπρου</i> , προσφυγή αριθ. 43639/12, 4 Δεκεμβρίου 2018.....	310
<i>Khasanov και Rakhmanov κατά Ρωσίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 28492/15 και 49975/15, 29 Απριλίου 2022.....	151, 155, 158
<i>Khlailfa και λοιποί κατά Ιταλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 16483/12, 15 Δεκεμβρίου 2016.....	176, 177, 203, 304, 308
<i>Khudogorov κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 6847/02, 8 Νοεμβρίου 2005	292
<i>Kiyutin κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 2700/10, 10 Μαρτίου 2011	118
<i>Klass και άλλοι κατά Γερμανίας</i> , προσφυγή αριθ. 5029/71, 6 Σεπτεμβρίου 1978	409
<i>Komissarov κατά Τσεχικής Δημοκρατίας</i> , προσφυγή αριθ. 20611/17, 3 Φεβρουαρίου 2022	299
<i>Koua Roigrez κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 40892/98, 30 Σεπτεμβρίου 2003	359, 389
<i>Kučera κατά Σλοβακίας</i> , προσφυγή αριθ. 48666/99, 17 Ιουλίου 2007.....	222
<i>Kudla κατά Πολωνίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30210/96, 26 Οκτωβρίου 2000	200, 201
<i>Kuduzović κατά Σλοβενίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 60723/00, 17 Μαρτίου 2005.....	131
<i>Kurić και λοιποί κατά Σλοβενίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 26828/06, 26 Ιουνίου 2012	122
<i>L.B. κατά Λιθουανίας</i> , προσφυγή αριθ. 38121/20, 14 Ιουνίου 2022.....	37, 110
<i>L.E. κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 71545/12, 21 Ιανουαρίου 2016	386
<i>L.M. και άλλοι κατά Ρωσίας</i> , προσφυγές αριθ. 40081/14, 40088/14 και 40127/14, 15 Οκτωβρίου 2015	150
<i>L.O. κατά Γαλλίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 4455/14, 26 Μαΐου 2015.....	386, 394
<i>Lithgow και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγές αριθ. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81, 9405/81, 8 Ιουλίου 1986.....	408
<i>Liu κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 42086/05, 6 Δεκεμβρίου 2007	108
<i>Lobanov κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 16159/03, 16 Οκτωβρίου 2008	313
<i>Longa Yonkeu κατά Λετονίας</i> , προσφυγή αριθ. 57229/09, 15 Νοεμβρίου 2011.....	293
<i>Lopes de Sousa Fernandes κατά Πορτογαλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 56080/13, 19 Δεκεμβρίου 2017	354
<i>Louled Massoud κατά Μάλτας</i> , προσφυγή αριθ. 24340/08, 27 Ιουλίου 2010.....	298
<i>Luczak κατά Πολωνίας</i> , προσφυγή αριθ. 77782/01, 27 Νοεμβρίου 2007.....	359
<i>M. και άλλοι κατά Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 41416/08, 26 Ιουλίου 2011.....	295

<i>Μ.Α και άλλοι κατά Λετονίας</i> , προσφυγή αριθ. 25564/18, 29 Μαρτίου 2022.....	175
<i>Μ.Α. και Ζ.Ρ. κατά Κύπρου</i> , προσφυγή αριθ. 39090/20, 8 Οκτωβρίου 2024.....	61
<i>Μ.Α. και άλλοι κατά Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 58680/18, 5 Οκτωβρίου 2023....	300
<i>Μ.Α. και λοιποί κατά Λιθουανίας</i> , προσφυγή αριθ. 59793/17, 11 Δεκεμβρίου 2018...	57
<i>Μ.Α. κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 9373/15, 1 Φεβρουαρίου 2018.....	143
<i>Μ.Α. κατά Δανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 6697/18, 9 Ιουλίου 2021.....	37, 250
<i>Μ.Α. κατά Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 52589/13, 18 Νοεμβρίου 2014.....	156
<i>Μ.Α. κατά Κύπρου</i> , προσφυγή αριθ. 41872/10, 23 Ιουλίου 2013	177
<i>Μ.Β. κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 71008/16, 23 Απριλίου 2024....	110, 273, 282
<i>Μ.Δ. και άλλοι κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 71321/17, 14 Σεπτεμβρίου 2021	149
<i>Μ.Ε. κατά Δανίας</i> , προσφυγή αριθ. 58363/10, 8 Ιουλίου 2014.....	181
<i>Μ.Η. και Σ.Β. κατά Ουγγαρίας</i> , προσφυγές αριθ. 10940/17 και 15977/17, 22 Φεβρουαρίου 2024.....	302
<i>Μ.Η. και άλλοι κατά Κροατίας</i> , προσφυγή αριθ. 15670/18 και 43115/18, 18 Νοεμβρίου 2021	178, 277, 413
<i>Μ.Ι. κατά Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 56390/21, 12 Νοεμβρίου 2024	152, 156
<i>Μ.Κ. και λοιποί κατά Πολωνίας</i> , προσφυγές αριθ. 40503/17, 42902/17 και 43643/17, 23 Ιουλίου 2020	57, 174, 175
<i>Μ.Μ.Ρ. κατά Κάτω Χωρών</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 64047/10, 24 Μαΐου 2016	393, 394
<i>Μ.Ν. και άλλοι κατά Βελγίου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3599/18, 5 Μαΐου 2020	40
<i>Μ.Σ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 24527/08, 3 Μαΐου 2012	301
<i>Μ.Σ.Σ. κατά Βελγίου και Ελλάδας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011.....	167, 193, 194, 198, 200, 202, 212, 219, 224, 301, 311, 347, 409, 410
<i>Μ.Τ. και λοιποί κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 22105/18, 20 Οκτωβρίου 2022	250, 251
<i>Μ.Υ.Η. κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 50859/10, 27 Ιουνίου 2013	165
<i>Μααουία κατά Γαλλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 39652/98, 5 Οκτωβρίου 2000	199, 223
<i>Mahdid και Haddar κατά Αυστρίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 74762/01, 8 Δεκεμβρίου 2005	273
<i>Makaratzis κατά Ελλάδας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 50385/99, 20 Δεκεμβρίου 2004.....	220

<i>Mamatkulon και Askaron κατά Τουρκίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 46827/99 και 46951/99, 4 Φεβρουαρίου 2005.....	116, 181
<i>Μανναι κατά Ιταλίας</i> , προσφυγή αριθ. 9961/10, 27 Μαρτίου 2012	143
<i>Martinez Alvarado κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 4470/21, 10 Δεκεμβρίου 2024	233, 239
<i>Maslov κατά Αυστρίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 1638/03, 23 Ιουνίου 2008.....	233
<i>Mastromatteo κατά Ιταλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 37703/97, 24 Οκτωβρίου 2002.....	221
<i>Matsiukhina και Matsiukhin κατά Σουηδίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 31260/04, 21 Ιουνίου 2005.....	156
<i>Matthews κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 24833/94, 18 Φεβρουαρίου 1999	22
<i>McCann και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 18984/91, 27 Σεπτεμβρίου 1995.....	220, 412
<i>Medvedyev και λοιποί κατά Γαλλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 3394/03, 29 Μαρτίου 2010.....	59
<i>Memedova και άλλοι κατά Βόρειας Μακεδονίας</i> , προσφυγή αριθ. 42429/16, 8934/18 και 9886/18, 24 Οκτωβρίου 2023	37
<i>Mikolenko κατά Εσθονίας</i> , προσφυγή αριθ. 10664/05, 8 Οκτωβρίου 2009	295, 296
<i>Minasian και άλλοι κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας</i> , προσφυγή αριθ. 26879/17, 17 Ιανουαρίου 2023.....	304, 309
<i>Minjat κατά Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 38223/97, 28 Οκτωβρίου 2003	292
<i>Mocanu και άλλοι κατά Ρουμανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 10865/09, 45886/07 και 32431/08, 17 Σεπτεμβρίου 2014	412
<i>Mohammed Hussein και λοιποί κατά Κάτω Χωρών και Ιταλίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 27725/10, 2 Απριλίου 2013	212
<i>Mohammed κατά Αυστρίας</i> , προσφυγή αριθ. 2283/12, 6 Ιουνίου 2013.....	212
<i>Moustahi κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 9347/14, 25 Ιουνίου 2020	175, 218, 219, 304, 378, 383, 384, 385
<i>Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 13178/03, 12 Οκτωβρίου 2006.....	219, 277, 301, 309, 384
<i>Muhammad και Muhammad κατά Ρουμανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 80982/12, 15 Οκτωβρίου 2020.....	217
<i>Muminov κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 42502/06, 11 Δεκεμβρίου 2008.....	151, 159
<i>Muskhadzhiyeva και λοιποί κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 41442/07, 19 Ιανουαρίου 2010	277, 301

<i>N. κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 23505/09, 20 Ιουλίου 2010	158, 394
<i>N.A. κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 25904/07, 17 Ιουλίου 2008	112, 150, 158, 174
<i>N.A. κατά Φινλανδίας</i> , προσφυγή αριθ. 25244/18, 14 Νοεμβρίου 2019	57
<i>N.D. και N.T. κατά Ισπανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 8675/15 και 8697/15, 13 Φεβρουαρίου 2020	174, 175, 177
<i>N.H. και λοιποί κατά Γαλλίας</i> , προσφυγές αριθ. 28820/13, 75547/13 και 13114/15, 2 Ιουλίου 2020	193, 347
<i>N.T.P. και λοιποί κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 68862/13, 24 Αυγούστου 2018	347
<i>Nachova και άλλοι κατά Βουλγαρίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 43577/98 και 43579/98, 6 Ιουλίου 2005	220
<i>Nada κατά Ελβετίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 10593/08, 12 Σεπτεμβρίου 2012	46
<i>Najafli κατά Αζερμπαϊτζάν</i> , προσφυγή αριθ. 2594/07, 2 Οκτωβρίου 2012	412
<i>Nolan και K. κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 2512/04, 12 Φεβρουαρίου 2009	53, 273, 274
<i>Nonvuk και άλλοι κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 31039/11 και άλλες τέσσερις, 15 Μαρτίου 2016	118
<i>Nowak κατά Ουκρανίας</i> , προσφυγή αριθ. 60846/10, 31 Μαρτίου 2011	305
<i>Nunez κατά Νορβηγίας</i> , προσφυγή αριθ. 55597/09, 28 Ιουνίου 2011	239
<i>O.M. και D.S. κατά Ουκρανίας</i> , προσφυγή αριθ. 18603/12, 15 Σεπτεμβρίου 2022	116
<i>O.Q. κατά Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 53528/19, 5 Οκτωβρίου 2023	300
<i>O.S.A. και λοιποί κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 39065/16, 21 Μαρτίου 2019	303
<i>O'Donoghue και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 34848/07, 14 Δεκεμβρίου 2010	236
<i>Otojudi κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 1820/08, 24 Νοεμβρίου 2009	233
<i>Otwenyeke κατά Γερμανίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 44294/04, 20 Νοεμβρίου 2007	110, 278
<i>Oruz κατά Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 33401/02, 9 Ιουνίου 2009	393
<i>Oravec κατά Κροατίας</i> , προσφυγή αριθ. 51249/11, 11 Ιουλίου 2017	308
<i>Osman κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 23452/94, 28 Οκτωβρίου 1998	221
<i>Othman (Abu Qatada) κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 8139/09, 17 Ιανουαρίου 2012	164, 181
<i>P.S. και A.M. κατά Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 53272/17, 5 Οκτωβρίου 2023	300
<i>Palushi κατά Αυστρίας</i> , προσφυγή αριθ. 27900/04, 22 Δεκεμβρίου 2009	312

<i>Paposhvili κατά Βελγίου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 41738/10, 13 Δεκεμβρίου 2016.....	152
<i>Patrick Muzamba Ogan κατά Βελγίου</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 23707/15, 28 Φεβρουαρίου 2017.....	291
<i>Peers κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 28524/95, 19 Απριλίου 2001.....	311
<i>Phull κατά Γαλλίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 35753/03, 11 Ιανουαρίου 2005.....	48
<i>Popomargoni κατά Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 5335/05, 21 Ιουνίου 2011.....	344
<i>Poron κατά Γαλλίας</i> , προσφυγές αριθ. 39472/07 και 39474/07, 19 Ιανουαρίου 2012.....	277, 301
<i>Powell κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 45305/99, 4 Μαΐου 2000.....	354
<i>Pretty κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 2346/02, 29 Απριλίου 2002.....	233, 389
<i>Price κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 33394/96, 10 Ιουλίου 2001.....	301
<i>R.B.A.B. κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 7211/06, 7 Ιουνίου 2016.....	394
<i>R.C. κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 41827/07, 9 Μαρτίου 2010.....	156, 158
<i>R.D. κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 34648/14, 16 Ιουνίου 2016.....	393
<i>R.R. και άλλοι κατά Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 36037/17, 2 Μαρτίου 2021.....	274, 300, 392
<i>Rachwalski και Ferenc κατά Πολωνίας</i> , προσφυγή αριθ. 47709/99, 28 Ιουλίου 2009.....	222
<i>Rahimi κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 8687/08, 5 Απριλίου 2011.....	277, 374, 378, 384, 385
<i>Ramadan κατά Μάλτας</i> , προσφυγή αριθ. 76136/12, 21 Ιουνίου 2016.....	131
<i>Ramsahai και άλλοι κατά Κάτω Χωρών</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 52391/99, 15 Μαΐου 2007.....	220, 412
<i>Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 25965/04, 7 Ιανουαρίου 2010.....	114, 275, 309, 386, 387, 412
<i>Riad και Idiab κατά Βελγίου</i> , προσφυγές αριθ. 29787/03 και 29810/03, 24 Ιανουαρίου 2008.....	53, 274
<i>Rodrigues da Silva και Hoogkamer κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 50435/99, 31 Ιανουαρίου 2006.....	259
<i>Rotaru κατά Ρουμανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 28341/95, 4 Μαΐου 2000.....	409
<i>Rusu κατά Αυστρίας</i> , προσφυγή αριθ. 34082/02, 2 Οκτωβρίου 2008.....	292
<i>Ryabikin κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 8320/04, 19 Ιουνίου 2008.....	170

<i>S. και Marger κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 30562/04 και 30566/04, 4 Δεκεμβρίου 2008.....	90
<i>S., V. και A. κατά Δανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγές αριθ. 35553/12, 36678/12 και 36711/12, 22 Οκτωβρίου 2018.....	291
<i>S.D. κατά Ελλάδα</i> , προσφυγή αριθ. 53541/07, 11 Ιουνίου 2009	301, 308, 311
<i>S.E. κατά Σερβίας</i> , προσφυγή αριθ. 61365/16, 11 Ιουλίου 2023	37, 110
<i>S.F. και λοιποί κατά Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 8138/16, 7 Δεκεμβρίου 2017.....	302
<i>S.F. και λοιποί κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 52077/10, 15 Μαΐου 2012	151, 157
<i>S.M. κατά Κροατίας</i> , προσφυγή αριθ. 60561/14, 25 Ιουνίου 2020	386
<i>S.S. και άλλοι κατά Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 56417/19 και 44245/20, 12 Οκτωβρίου 2023	57, 175, 176, 178
<i>Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 13229/03, 29 Ιανουαρίου 2008	109, 284, 291, 292, 293, 305, 310
<i>Saadi κατά Ιταλίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 37201/06, 28 Φεβρουαρίου 2008	143, 156, 158, 164, 170
<i>Safi και άλλοι κατά Ελλάδα</i> , προσφυγή αριθ. 5418/15, 7 Ιουλίου 2022.....	58, 413
<i>Salah Sheekh κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 1948/04, 11 Ιανουαρίου 2007	143, 150, 156
<i>Saleck Bardi κατά Ισπανίας</i> , προσφυγή αριθ. 66167/09, 24 Μαΐου 2011	218
<i>Salem κατά Δανίας</i> , προσφυγή αριθ. 77036/11, 1 Δεκεμβρίου 2016.....	261
<i>Sanchez-Sanchez κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 22854/20, 3 Νοεμβρίου 2022.....	149
<i>Savran κατά Δανίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 57467/15, 7 Δεκεμβρίου 2021	152, 180
<i>Schembri κατά Μάλτας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 66297/13, 19 Σεπτεμβρίου 2017	236
<i>Segerstedt-Wiberg και λοιποί κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 62332/00, 6 Ιουνίου 2006	102
<i>Sen κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 31465/96, 21 Δεκεμβρίου 2001.....	374
<i>Sh.D. και λοιποί κατά Ελλάδα</i> , Αυστρίας, Κροατίας, Ουγγαρίας, Βόρειας Μακεδονίας, Σερβίας και Σλοβενίας, προσφυγή αριθ. 14165/16, 13 Ιουνίου 2019	374, 378
<i>Shahzad κατά Ουγγαρίας</i> (αριθ. 2), προσφυγή αριθ. 37967/18, 5 Οκτωβρίου 2023.....	222
<i>Shahzad κατά Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 12625/17, 8 Ιουλίου 2021	54, 178
<i>Shiksaiton κατά Σλοβακίας</i> , προσφυγές αριθ. 56751/16 και 33762/17, 10 Δεκεμβρίου 2020.....	295
<i>Shioshvili και άλλοι κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 19356/07, 20 Δεκεμβρίου 2016.....	219

<i>Sialkowska</i> κατά <i>Πολωνίας</i> , προσφυγή αριθ. 8932/05, 22 Μαρτίου 2007	224
<i>Silver</i> και άλλοι κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75, 7136/75, 25 Μαρτίου 1983	409
<i>Singh</i> και λοιποί κατά <i>Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 33210/11, 2 Οκτωβρίου 2012.....	156
<i>Singh</i> κατά <i>Τσεχικής Δημοκρατίας</i> , προσφυγή αριθ. 60538/00, 25 Ιανουαρίου 2005	295
<i>Škoberne</i> κατά <i>Σλοβενίας</i> , προσφυγή αριθ. 19920/20, 15 Φεβρουαρίου 2024.....	90
<i>Slivenko</i> κατά <i>Λετονίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 48321/99, 9 Οκτωβρίου 2003	131
<i>Soering</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 14038/88, 7 Ιουλίου 1989	142, 143
<i>Sow</i> κατά <i>Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 27081/13, 19 Ιανουαρίου 2016	393, 394
<i>Stamose</i> κατά <i>Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 29713/05, 27 Νοεμβρίου 2012	46
<i>Sudita Keita</i> κατά <i>Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 42321/15, 12 Μαΐου 2020	132
<i>Sufi</i> και <i>Elmi</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγές αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011	112, 150, 154, 158, 159, 165
<i>Sultani</i> κατά <i>Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 45223/05, 20 Σεπτεμβρίου 2007	174
<i>Suso Musa</i> κατά <i>Μάλτας</i> , προσφυγή αριθ. 42337/12, 23 Ιουλίου 2013.....	110, 284
<i>T.K.</i> και άλλοι κατά <i>Λιθουανίας</i> , προσφυγή αριθ. 55978/20, 22 Μαρτίου 2022	158
<i>T.M.</i> και λοιποί κατά <i>Ρωσίας</i> , προσφυγές αριθ. 31189/15 και άλλες πέντε, 7 Νοεμβρίου 2017	164
<i>T.P.</i> και <i>K.M.</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 28945/95, 10 Μαΐου 2001	408
<i>T.S.</i> και <i>M.S.</i> κατά <i>Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 15008/19, 3 Οκτωβρίου 2024	293, 378
<i>Tadzhibayev</i> κατά <i>Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 17724/14, 1 Δεκεμβρίου 2015.....	149
<i>Tanli</i> κατά <i>Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 26129/95, 10 Απριλίου 2001	414
<i>Tarakhel</i> κατά <i>Ελβετίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 29217/12, 4 Νοεμβρίου 2014.....	164, 213
<i>Thuo</i> κατά <i>Κύπρου</i> , προσφυγή αριθ. 3869/07, 4 Απριλίου 2017	158, 222
<i>Timishev</i> κατά <i>Ρωσίας</i> , προσφυγές αριθ. 55762/00 και 55974/00, 13 Δεκεμβρίου 2005.....	343
<i>Tomić</i> κατά <i>Ηνωμένου Βασιλείου</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 17837/03, 14 Οκτωβρίου 2003	173
<i>Traritsyna</i> και <i>Isaeva</i> κατά <i>Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 5488/22, 19 Σεπτεμβρίου 2024	217

<i>Tuqabao-Tekle και λοιποί κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 60665/00, 1 Μαρτίου 2006	252
<i>U. κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 53254/20, 15 Φεβρουαρίου 2024.....	170
<i>Udeh κατά Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 12020/09, 16 Απριλίου 2013.....	261
<i>Üner κατά Κάτω Χωρών</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 46410/99, 18 Οκτωβρίου 2006	233, 260
<i>Uyuane κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 80343/17, 24 Νοεμβρίου 2020	261
<i>Usmanov κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 43936/18, 22 Δεκεμβρίου 2020.....	131
<i>V.F. κατά Γαλλίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 7196/10, 29 Νοεμβρίου 2011	386
<i>Vasylchuk κατά Ουκρανίας</i> , προσφυγή αριθ. 24402/07, 13 Ιουνίου 2013	222
<i>Velikova κατά Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 41488/98, 18 Μαΐου 2000	220, 412
<i>Vilvarajah και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου</i> , προσφυγή αριθ. 13163/87 και άλλες τέσσερις, 30 Οκτωβρίου 1991.....	143, 174
<i>Volodina κατά Ρωσίας</i> , προσφυγή αριθ. 41261/17, 9 Ιουλίου 2019.....	393
<i>Weber και Sarania κατά Γερμανίας</i> , προσφυγή αριθ. 54934/00, 29 Ιουνίου 2006.....	90
<i>Weller κατά Ουγγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 44399/05, 31 Μαρτίου 2009.....	360
<i>X. κατά Ελβετίας</i> , προσφυγή αριθ. 16744/14, 26 Ιανουαρίου 2017	150
<i>X. κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 36417/16, 9 Ιανουαρίου 2018	218
<i>Xhavana και λοιποί κατά Ιταλίας και Αλβανίας</i> (απόφαση επί του παραδεκτού), προσφυγή αριθ. 39473/98, 11 Ιανουαρίου 2001.....	59
<i>Y.K. κατά Κροατίας</i> , προσφυγή αριθ. 38776/21, 17 Ιουλίου 2025	109
<i>Yoh-Ekale Mwanje κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 10486/10, 20 Δεκεμβρίου 2011.....	277, 292
<i>Yonchev κατά Βουλγαρίας</i> , προσφυγή αριθ. 12504/09, 7 Δεκεμβρίου 2017	102
<i>Yüksel Erdoğan και άλλοι κατά Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 57049/00, 15 Μαΐου 2007	220
<i>Z.A. και λοιποί κατά Ρωσίας</i> (τμήμα μείζονος συνθέσεως), προσφυγή αριθ. 61411/15 και άλλες τρεις, 21 Νοεμβρίου 2019	53
<i>Z.N.S. κατά Τουρκίας</i> , προσφυγή αριθ. 21896/08, 19 Ιανουαρίου 2010	308
<i>Zoletic και άλλοι κατά Αζερμπαϊτζάν</i> , προσφυγή αριθ. 20116/12, 7 Οκτωβρίου 2021	114

Νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων

<i>E.B. εκ μέρους του Ε.Η. και λοιποί κατά Βελγίου</i> , επικοινωνία 55/2018, 3 Φεβρουαρίου 2022	303
---	-----

Νομολογία της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών

<i>Amnesty International κατά Ιταλίας</i> , προσφυγή αριθ. 178/2019, απόφαση επί της ουσίας, 18 Οκτωβρίου 2023.....	350
<i>Conference of European Churches (CEC) κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 90/2013, απόφαση επί της ουσίας, 1 Ιουλίου 2014.....	324, 361
<i>Defence for Children International (DCI) κατά Βελγίου</i> , προσφυγή αριθ. 69/2011, απόφαση επί της ουσίας, 23 Οκτωβρίου 2012	119, 324
<i>Defence for Children International (DCI) κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 47/2008, απόφαση επί της ουσίας, 20 Οκτωβρίου 2009.....	119, 324, 344, 350, 375
<i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 114/2015, απόφαση επί της ουσίας, 24 Ιανουαρίου 2018.....	324, 355, 375, 381
<i>European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) κατά Κάτω Χωρών</i> , προσφυγή αριθ. 86/2012, απόφαση επί της ουσίας, 2 Ιουλίου 2014	324, 349
<i>European Roma and Travellers Forum κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 64/2011, απόφαση επί της ουσίας, 24 Ιανουαρίου 2012	178
<i>International Commission of Jurists (ICJ) και European Council for Refugees and Exiles (ECRE) κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 173/2018, απόφαση επί της ουσίας, 26 Ιανουαρίου 2021.....	324, 350, 375
<i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) κατά Γαλλίας</i> , προσφυγή αριθ. 14/2003, απόφαση επί της ουσίας, 8 Σεπτεμβρίου 2004.....	119, 324, 355
<i>Swedish Trade Union Confederation (LO) και Swedish Confederation of Professional Employees (TCO) κατά Σουηδίας</i> , προσφυγή αριθ. 85/2012, απόφαση επί της ουσίας, 3 Ιουλίου 2013	330
<i>Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ) κατά Ελλάδας</i> , προσφυγή αριθ. 30/2005, απόφαση επί της ουσίας, 6 Δεκεμβρίου 2006.....	327

Νομολογία της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού των Ηνωμένων Εθνών

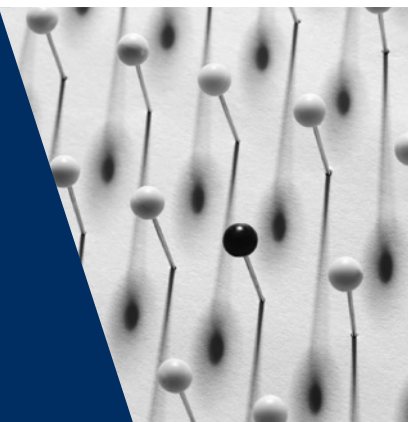
<i>F.J. κ.ά. κατά Αυστραλίας</i> , ανακοίνωση αριθ. 2233/2013, απόψεις της 22ας Μαρτίου 2016	291
---	-----

<i>M.G.C. κατά Αυστραλίας</i> , ανακοίνωση αριθ. 1875/2009, απόψεις της 26ης Μαρτίου 2015	291
<i>M.M.M. κ.ά. κατά Αυστραλίας</i> , ανακοίνωση αριθ. 2136/2012, απόψεις της 25ης Ιουλίου 2013	291
<i>Mann Singh κατά Γαλλίας</i> , ανακοίνωση αριθ. 1928/2010, απόψεις της 19ης Ιουλίου 2013.....	48
<i>Ranjit Singh κατά Γαλλίας</i> , ανακοίνωση αριθ. 1876/2009, απόψεις της 22ας Ιουλίου 2011.....	48
<i>Toussaint κατά Καναδά</i> , ανακοίνωση αριθ. 2348/2014, απόψεις της 24ης Ιουλίου 2018	119

Νομολογία εθνικών δικαστηρίων

Ηνωμένο Βασίλειο, <i>FGP κατά Serco Plc & Anor</i> [2012] EWHC 1804 (Admin), 5 Ιουλίου 2012.....	222
Ομοσπονδιακό Ανώτατο Δικαστήριο της Ελβετίας, απόφαση <i>BGE 136 II 5</i> , 29 Σεπτεμβρίου 2009	243

Πώς να αναζητήσετε νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων

Πλατφόρμα ανταλλαγής γνώσεων: Βάση δεδομένων ECHR-KS

Η πλατφόρμα ανταλλαγής γνώσεων του ΕΔΔΑ, **ECHR-KS** (<https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/home>), παρέχει λεπτομερή ανάλυση νομολογίας με τα συμφραζόμενά της για όλα τα βασικά αντικείμενα της ΕΣΔΑ, άρθρο προς άρθρο, καθώς και μέσα από εγκάρσια θέματα, όπως το περιβάλλον, η τρομοκρατία, η προστασία δεδομένων, η μετανάστευση και τα δικαιώματα των κρατουμένων. Με σχεδίαση που διαθέτει διαισθητική και φιλική προς τον χρήστη διεπαφή, η πλατφόρμα βοηθά τόσο τους νομικούς επαγγελματίες όσο και το ευρύ κοινό να κατανοήσουν τις θεμελιώδεις αρχές και τις πιο πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του Δικαστηρίου. Η πλατφόρμα εντάσσει την ανάλυση της νομολογίας στο ευρύτερο πλαίσιο, συνδέοντάς τη με συναφή διεθνή πρότυπα και θεωρία. Κρίσιμης σημασίας είναι η εβδομαδιαία επικαιροποίηση του περιεχομένου, το οποίο εξελίσσεται ώστε να αποτυπώνει τα νέα ζητήματα νομολογίας καθώς αναδύονται.

Η πλατφόρμα είναι διαθέσιμη στις επίσημες γλώσσες του Δικαστηρίου —αγγλικά και γαλλικά—, καθώς και στα ρουμανικά, τουρκικά και ουκρανικά.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: βάση δεδομένων νομολογίας HUDOC

Η **βάση δεδομένων HUDOC** παρέχει ελεύθερη πρόσβαση στη νομολογία του ΕΔΔΑ (<http://HUDOC.echr.coe.int>).

Η βάση δεδομένων διατίθεται στα αγγλικά, αρμενικά, βουλγαρικά, γαλλικά, γεωργιανά, ισπανικά, ουκρανικά, ρουμανικά, ρωσικά και τουρκικά και παρέχει μια φιλική προς τον χρήστη μηχανή αναζήτησης για εύκολη αναζήτηση νομολογίας.

Η σελίδα βοήθειας **Help** της βάσης δεδομένων HUDOC περιλαμβάνει παρουσιάσεις βίντεο και εγχειρίδια χρήστη. Για λεπτομέρειες και παραδείγματα ως προς τη χρήση των φίλτρων και των πεδίων αναζήτησης, ο χρήστης μπορεί να τοποθετεί τον δρομέα του ποντικιού επάνω στο σύμβολο που βρίσκεται στα δεξιά κάθε εργαλείου αναζήτησης στο περιβάλλον εργασίας HUDOC.

Οι παραπομπές νομολογίας στο παρόν εγχειρίδιο παρέχουν στον αναγνώστη εμπειριστατωμένες πληροφορίες που του δίνουν τη δυνατότητα να εντοπίζει εύκολα το πλήρες κείμενο της σχετικής απόφασης.

Πριν από την έναρξη μιας αναζήτησης έχετε υπόψη ότι, σύμφωνα με τις ρυθμίσεις της βάσης δεδομένων, εμφανίζονται με χρονολογική σειρά οι πιο πρόσφατες αποφάσεις του τμήματος μείζονος συνθέσεως και λοιπών τμημάτων. Για να αναζητήσετε έγγραφα σε άλλες συλλογές, π.χ. άλλες αποφάσεις, επιλέξτε το σχετικό πλαίσιο στο πεδίο συλλογών εγγράφων **Document Collections** που εμφανίζεται επάνω αριστερά στην οθόνη.

Ο απλούστερος τρόπος να αναζητήσετε υποθέσεις είναι να πληκτρολογήσετε τον αριθμό της προσφυγής στο πεδίο **Application Number**, στη στήλη σύνθετης αναζήτησης **Advanced Search** επάνω δεξιά στην οθόνη και, στη συνέχεια, να κάνετε κλικ στο γαλάζιο πλήκτρο αναζήτησης «Search».

Για πρόσβαση σε περαιτέρω νομολογία που αφορά άλλα θέματα, για παράδειγμα ζητήματα σχετικά με το άσυλο, ο χρήστης μπορεί επίσης να χρησιμοποιήσει το πεδίο αναζήτησης, το οποίο επισημαίνεται με έναν μεγεθυντικό φακό στο άνω δεξιό μέρος της οθόνης. Στο πεδίο αναζήτησης, ο χρήστης μπορεί να πραγματοποιήσει αναζήτηση εντός του κειμένου με βάση:

- μία λέξη (π.χ. asylum, refugees),
- μια φράση (π.χ. «asylum seekers»),
- τον τίτλο μιας υπόθεσης,
- το κράτος,
- μια φράση λογικής Boole (π.χ. aliens NEAR residence).

Για να βοηθηθεί ο χρήστης στην αναζήτηση κειμένου, διατίθεται το πεδίο απλής αναζήτησης με τελεστές Boole **Simple Boolean search** όταν ο χρήστης κάνει κλικ στο βέλος που εμφανίζεται μέσα στο πεδίο αναζήτησης. Η συγκεκριμένη επιλογή αναζήτησης παρέχει έξι δυνατότητες: «This exact word or phrase» (Αναζήτηση της συγκεκριμένης λέξης ή φράσης), «All of these words» (Αναζήτηση όλων αυτών των λέξεων), «Any of these words» (Αναζήτηση οποιασδήποτε από αυτές τις λέξεις), «None of these words» (Αναζήτηση εξαιρουμένων όλων αυτών των λέξεων), «Near these words» (Αναζήτηση κοντά σε αυτές τις λέξεις) και «Boolean search» (Αναζήτηση με τελεστές Boole).

Εφόσον έχουν εμφανιστεί τα αποτελέσματα της αναζήτησης, ο χρήστης μπορεί εύκολα να περιορίσει το εύρος τους χρησιμοποιώντας τα φίλτρα που εμφανίζονται στο πεδίο **Filters**, στα αριστερά της οθόνης, π.χ. «Language» ή «State» (γλώσσα ή κράτος). Τα φίλτρα μπορούν να χρησιμοποιούνται μεμονωμένα ή συνδυαστικά για περαιτέρω περιορισμό των αποτελεσμάτων. Το φίλτρο λέξεων-κλειδίων «Keywords» μπορεί να είναι χρήσιμο εργαλείο, καθώς περιλαμβάνει συχνά όρους από το κείμενο της ΕΣΔΑ και συνδέεται άμεσα με το σκεπτικό και τα συμπεράσματα του ΕΔΔΑ.

Παράδειγμα: αναζήτηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ σχετικά με την απέλαση αιτούντων άσυλο, η οποία μπορεί να συνεπάγεται κίνδυνο βασανιστηρίων ή απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας δυνάμει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

1. Ο χρήστης πληκτρολογεί πρώτα τη φράση «asylum seekers» στο πεδίο αναζήτησης και κάνει κλικ στο γαλάζιο πλήκτρο **Search**.
2. Αφού εμφανιστούν τα αποτελέσματα αναζήτησης, ο χρήστης επιλέγει το «3» στη στήλη παραβάσεων **Violation** του πεδίου **Filters** ώστε να περιορίσει τα αποτελέσματα σε εκείνα που αφορούν παράβαση του άρθρου 3.
3. Ο χρήστης μπορεί στη συνέχεια να επιλέξει τις αντίστοιχες λέξεις-κλειδιά από τη στήλη **Keywords** προκειμένου να περιορίσει τα αποτελέσματα σε εκείνα που σχετίζονται με το άρθρο 3, π.χ. επιλέγοντας τις λέξεις-κλειδιά «(Art. 3) Prohibition of torture».

Για τις σημαντικότερες υποθέσεις η βάση HUDOC παρέχει και την αντίστοιχη νομική περίληψη. Η περίληψη περιλαμβάνει τα πλήρη στοιχεία παραπομπής της υπόθεσης και μια σύντομη παρουσίαση των πραγματικών περιστατικών και νομικών δεδομένων, με έμφαση στα σημεία νομικού ενδιαφέροντος. Εάν υπάρχει περίληψη, ο σχετικός σύνδεσμος **Legal Summaries** εμφανίζεται στα αποτελέσματα μαζί με τον σύνδεσμο του κειμένου της απόφασης. Εναλλακτικά, ο χρήστης μπορεί να πραγματοποιήσει αναζήτηση μόνο για νομικές περιλήψεις κάνοντας κλικ στο πλαίσιο «Legal Summaries» του πεδίου **Document Collections**.

Εάν έχουν δημοσιευθεί ανεπίσημες μεταφράσεις μιας συγκεκριμένης υπόθεσης, ο σύνδεσμος **Language versions** για τις γλωσσικές εκδόσεις θα εμφανιστεί στα αποτελέσματα μαζί με τον σύνδεσμο της απόφασης. Η βάση HUDOC παρέχει επίσης συνδέσμους προς ιστοτόπους τρίτων οι οποίοι φιλοξενούν άλλες μεταφράσεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. «Language versions» στην ενότητα [Help](#) της βάσης HUDOC.

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: βάση δεδομένων νομολογίας Curia

Η βάση δεδομένων νομολογίας Curia παρέχει ελεύθερη πρόσβαση στη νομολογία του ΔΕΚ/ΔΕΕ.

Η μηχανή αναζήτησης διατίθεται σε όλες τις επίσημες γλώσσες της ΕΕ ⁽⁷⁵⁹⁾. Η **γλώσσα** μπορεί να επιλεγεί στην πάνω δεξιά πλευρά της οθόνης. Η μηχανή αναζήτησης μπορεί να χρησιμοποιείται για αναζήτηση πληροφοριών σε όλα τα έγγραφα που αφορούν περατωθείσες ή εκκρεμείς υποθέσεις ενώπιον του Δικαστηρίου, του Γενικού Δικαστηρίου και του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης.

Είναι διαθέσιμο ένα έγγραφο **Βοήθεια** (Help). Κάθε πλαίσιο αναζήτησης συνοδεύεται επίσης από σελίδα βοήθειας η οποία είναι προσβάσιμη μέσω κλικ στο διπλανό εικονίδιο και περιέχει χρήσιμες πληροφορίες ώστε να μπορεί ο χρήστης να κάνει την καλύτερη δυνατή χρήση του εργαλείου.

Ο απλούστερος τρόπος αναζήτησης μιας συγκεκριμένης υπόθεσης είναι να πληκτρολογήσετε τον πλήρη αριθμό της υπόθεσης στο πλαίσιο αναζήτησης με τίτλο «**Αριθμός υποθέσεως**» και στη συνέχεια να κάνετε κλικ στο πλήκτρο «Αναζήτηση». Μπορείτε επίσης να αναζητήσετε μια υπόθεση χρησιμοποιώντας μέρος μόνο του αριθμού της. Για παράδειγμα, εάν πληκτρολογήσετε 122 στο πεδίο **Αριθμός υποθέσεως**, θα βρείτε όλες τις υποθέσεις υπ' αριθμόν 122 για οποιοδήποτε έτος και ενώπιον οποιουδήποτε από τα τρία όργανα: Δικαστήριο, Γενικό Δικαστήριο και/ή Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης.

Εναλλακτικά, για αναζήτηση βάσει του κοινού ονόματος μιας υπόθεσης, μπορείτε επίσης να χρησιμοποιήσετε το πεδίο **Ονόματα των διαδίκων**. Αυτό είναι συνήθως η απλουστευμένη μορφή των ονομάτων των διαδίκων της υπόθεσης.

Υπάρχουν συνολικά 16 πολυλειτουργικά πεδία αναζήτησης, τα οποία σας βοηθούν να περιορίσετε τα αποτελέσματα της αναζήτησης. Τα διάφορα πεδία αναζήτησης είναι εύχρηστα και μπορούν να χρησιμοποιούνται σε διάφορους

⁽⁷⁵⁹⁾ Διατίθενται οι ακόλουθες γλώσσες: πριν από την 30ή Απριλίου 2004, αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, δανικά, ελληνικά, ισπανικά, ιταλικά, ολλανδικά, πορτογαλικά, σουηδικά και φινλανδικά· από την 1η Μαΐου 2004, εσθονικά, λετονικά, λιθουανικά, ουγγρικά, πολωνικά, σλοβακικά, σλοβενικά και τσεχικά· από την 1η Ιανουαρίου 2007, βουλγαρικά και ρουμανικά· από την 30ή Απριλίου 2007, μαλτέζικα· από την 31η Δεκεμβρίου 2011, ιρλανδικά, και από την 1η Ιουλίου 2013, κροατικά.

συνδυασμούς. Τα πεδία συνοδεύονται συχνά από καταλόγους αναζήτησης στους οποίους έχετε πρόσβαση εάν κάνετε κλικ στο εικονίδιο για να επιλέξετε στη συνέχεια τους διαθέσιμους όρους αναζήτησης.

Για τις πιο γενικές αναζητήσεις, η χρήση του πεδίου **Λέξεις του κειμένου** δίνει αποτελέσματα αναζητήσεων βάσει λέξεων-κλειδίων στο σύνολο των κειμένων που έχουν δημοσιευτεί στη Συλλογή της Νομολογίας από το 1954, και από το 1994 στη Συλλογή της Νομολογίας – Υποθέσεις Υπαλλήλων (Συλλογή Υπ.Υπ.).

Για αναζητήσεις που αφορούν πιο συγκεκριμένα θέματα, μπορεί να χρησιμοποιείται το πεδίο **Θεματική κατηγορία**. Στην περίπτωση αυτή πατάτε το εικονίδιο στα δεξιά του πεδίου και επιλέγετε το σχετικό θέμα ή θέματα από τον κατάλογο. Τα αποτελέσματα της αναζήτησης δίνουν κατάλογο με αλφαβητική σειρά των εγγράφων που συνδέονται με τα νομικά ζητήματα τα οποία αφορούν οι αποφάσεις του Δικαστηρίου, του Γενικού Δικαστηρίου, του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, καθώς και οι προτάσεις των γενικών εισαγγελέων.

Ο ιστότοπος Curia περιλαμβάνει επίσης πρόσθετα εργαλεία αναζήτησης νομολογίας:

Ψηφιακή πρόσβαση: η ενότητα αυτή είναι μια συλλογή πληροφοριών για οποιαδήποτε υπόθεση έχει εισαχθεί ενώπιον ενός εκ των τριών δικαστηρίων. Οι υποθέσεις παρατίθενται σύμφωνα με τον αριθμό τους και με χρονολογική σειρά κατάθεσής τους στην αντίστοιχη γραμματεία. Κάθε αριθμός υπόθεσης περιλαμβάνει σχετικό υπερσύνδεσμο.

Ευρετήριο νομολογίας: η ενότητα αυτή προσφέρει μια συστηματική ταξινόμηση περιλήψεων νομολογίας με τα ουσιώδη νομικά ζητήματα που αναφέρονται στην εκάστοτε απόφαση. Οι περιλήψεις αυτές βασίζονται όσο το δυνατόν περισσότερο στην πραγματική διατύπωση των αποφάσεων.

Θεματικά δελτία νομολογίας: η ενότητα αυτή περιέχει έγγραφα που παράγονται από τη Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης του Δικαστηρίου, τα οποία προσδιορίζουν, σχετικά με συγκεκριμένα θέματα, τα πλέον συναφή νομικά σημεία από μια επιλογή αποφάσεων.

Μηνιαίο Δελτίο Νομολογίας: η ενότητα αυτή συγκεντρώνει τις περιλήψεις των αποφάσεων του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου που έχουν ιδιαίτερη σημασία. Οι αποφάσεις ταξινομούνται θεματικά.

Επιλεγμένη νομολογία ανά έτος: η ενότητα αυτή περιέχει τις περιλήψεις των κύριων αποφάσεων του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου της ΕΕ που εκδίδονται κάθε έτος από το 2022 και εξής. Η συγκέντρωση των κύριων αποφάσεων του έτους δημοσιεύεται σε ετήσια βάση και οι αποφάσεις ταξινομούνται θεματικά σύμφωνα με ένα σύστημα που είναι εμπνευσμένο από τη δομή των Συνθηκών της ΕΕ.

Σχολιασμός των δικαστικών αποφάσεων: η ενότητα αυτή περιλαμβάνει παραπομπές σε σχόλια νομικών επί των αποφάσεων των τριών δικαστηρίων από της συστάσεώς τους. Οι αποφάσεις κατατάσσονται, για κάθε δικαιοδοτικό όργανο, κατ' αύξοντα αριθμό υπόθεσης, ενώ οι αναφορές στα νομικά σχόλια κατατάσσονται σε συνάρτηση με την ημερομηνία δημοσίευσής τους. Οι παραπομπές εμφανίζονται στην πρωτότυπη γλώσσα τους.

Βάση δεδομένων εθνικής νομολογίας: πρόκειται για εξωτερική βάση δεδομένων στην οποία διατίθεται πρόσβαση μέσω του ιστοτόπου Curia. Παρέχει πρόσβαση στη σχετική εθνική νομολογία που αφορά το δίκαιο της ΕΕ και βασίζεται σε συλλογή νομολογίας των εθνικών δικαστηρίων των κρατών μελών της ΕΕ. Οι πληροφορίες έχουν συλλεχθεί βάσει συστηματικής αποδελτίωσης των διαφόρων νομικών επιθεωρήσεων και σε απευθείας επικοινωνία με μεγάλο αριθμό εθνικών δικαστηρίων. Η βάση δεδομένων εθνικής νομολογίας διατίθεται στην αγγλική και γαλλική γλώσσα.

Νομικές πράξεις της ΕΕ και επιλεγμένες συμφωνίες

Πράξεις της ΕΕ

Σημείωση: Ο παρακάτω πίνακας παραθέτει μόνο τις πράξεις που είναι σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2026. Δεν περιλαμβάνει τις επιμέρους πράξεις που τροποποιούν κάθε σχετική νομική πράξη. Η πιο επικαιροποιημένη ενοποιημένη έκδοση κάθε πράξης είναι διαθέσιμη στον ιστότοπο EUR-Lex μέσω του συνδέσμου «Τρέχουσα ενοποιημένη έκδοση».

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Άσυλο	
Κανονισμός για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης	Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης και την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) 2021/1147 και (ΕΕ) 2021/1060 και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 604/2013 (ΕΕ L, 2024/1351, 22.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1351/oj)
Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2025/2055 της Επιτροπής	Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2025/2055 της Επιτροπής, της 2ας Οκτωβρίου 2025, για τη θέσπιση κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ) 2024/1351 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, όσον αφορά τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1560/2003 της Επιτροπής (ΕΕ L, 2025/2055, 12.11.2025, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg_impl/2025/2055/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Κανονισμός Eurodac	Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1358 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, σχετικά με τη θέσπιση του «Eurodac» για την αντιπαραβολή βιομετρικών δεδομένων προκειμένου να εφαρμόζονται αποτελεσματικά οι κανονισμοί (ΕΕ) 2024/1351 και (ΕΕ) 2024/1350 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και η οδηγία 2001/55/ΕΚ του Συμβουλίου και να ταυτοποιούνται οι παρανόμως διαμένοντες υπήκοοι τρίτων χωρών και οι ανιθαγενείς και σχετικά με αιτήσεις αντιπαραβολής με τα δεδομένα Eurodac που υποβάλλουν οι αρχές επιβολής του νόμου των κρατών μελών και η Ευρωπαϊκή για σκοπούς επιβολής του νόμου, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) 2018/1240 και (ΕΕ) 2019/818 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 603/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ L, 2024/1358, 22.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1358/oj)
Κανονισμός Eurodac	Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2725/2000 του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2000, σχετικά με τη θέσπιση του «Eurodac» για την αντιπαραβολή δακτυλικών αποτυπωμάτων για την αποτελεσματική εφαρμογή της σύμβασης του Δουβλίνου (ΕΕ L 316 της 15.12.2000, σ. 1-10, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2000/2725/oj)
Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής	Οδηγία (ΕΕ) 2024/1346 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (ΕΕ L, 2024/1346, 22.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1346/oj)
Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου	Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για τη θέσπιση κοινής διαδικασίας διεθνούς προστασίας στην Ένωση και την κατάργηση της οδηγίας 2013/32/ΕΕ (ΕΕ L, 2024/1348, 22.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1348/oj)
Κανονισμός για τις ασφαλείς τρίτες χώρες	Κανονισμός (ΕΕ) 2026/463 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Φεβρουαρίου 2026, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2024/1348 όσον αφορά την εφαρμογή της έννοιας της «ασφαλούς τρίτης χώρας» (ΕΕ L, 2026/463, 26.2.2026, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2026/463/oj)
Κανονισμός για τις ασφαλείς τρίτες χώρες καταγωγής	Κανονισμός (ΕΕ) 2026/464 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Φεβρουαρίου 2026, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2024/1348 όσον αφορά την κατάρτιση καταλόγου ασφαλών χωρών καταγωγής σε επίπεδο Ένωσης (ΕΕ L, 2026/464, 26.2.2026, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2026/464/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης	Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1347 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας, για την τροποποίηση της οδηγίας 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου και για την κατάργηση της οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ L, 2024/1347, 22.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1347/oj)
Οδηγία για την προσωρινή προστασία	Οδηγία 2001/55/ΕΚ του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 2001, σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές παροχής προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων και μέτρα για τη δίκαιη κατανομή των βαρών μεταξύ κρατών μελών όσον αφορά την υποδοχή και την αντιμετώπιση των συνεπειών της υποδοχής αυτών των ατόμων (ΕΕ L 212 της 7.8.2001, σ. 12-23, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj)
Κανονισμός για την επανεγκατάσταση	Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1350 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για τη θέσπιση Πλαισίου της Ένωσης για την Επανεγκατάσταση και την Εισδοχή για Ανθρωπιστικούς Λόγους και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2021/1147 (ΕΕ L, 2024/1350, 22.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1350/oj)
Κανονισμός για τις καταστάσεις κρίσης και ανωτέρας βίας	Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1359 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για την αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης και ανωτέρας βίας στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2021/1147 (ΕΕ L, 2024/1359, 22.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1359/oj)
Κανονισμός σχετικά με τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο (EUAΑ)	Κανονισμός (ΕΕ) 2021/2303 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Δεκεμβρίου 2021, σχετικά με τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 439/2010 (ΕΕ L 468 της 30.12.2021, σ. 1-54, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2021/2303/oj)
Εμπορία ανθρώπων	
Οδηγία για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων	Οδηγία 2011/36/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 2011, για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της, καθώς και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ L 101 της 15.4.2011, σ. 1-11, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2011/36/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Οδηγία για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων (τίτλοι παραμονής)	Οδηγία 2004/81/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές (ΕΕ L 261 της 6.8.2004, σ. 19-23, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2004/81/oj)
Οδηγία για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας	Οδηγία (ΕΕ) 2024/1385 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας (ΕΕ L, 2024/1385, 24.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1385/oj)
Οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων	Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ L 315 της 14.11.2012, σ. 57-73, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj)
Σύνορα και Σένγκεν	
Κανονισμός για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή	Κανονισμός (ΕΕ) 2019/1896 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Νοεμβρίου 2019, για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή και για την κατάργηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1052/2013 και (ΕΕ) 2016/1624 (ΕΕ L 295 της 14.11.2019, σ. 1-131, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2019/1896/oj)
Κώδικας συνόρων του Σένγκεν	Κανονισμός (ΕΕ) 2016/399 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, περί κώδικα της Ένωσης σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν) (ΕΕ L 77 της 23.3.2016, σ. 1-52, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2016/399/oj)
Κανονισμός για τα θαλάσσια σύνορα	Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 656/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαΐου 2014, περί κανόνων επιτηρήσεως των εξωτερικών θαλάσσιων συνόρων στο πλαίσιο της επιχειρησιακής συνεργασίας που συντονίζεται από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για τη Διαχείριση της Επιχειρησιακής Συνεργασίας στα Εξωτερικά Σύνορα των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ L 189 της 27.6.2014, σ. 93-107, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2014/656/oj)
Κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής	Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1356 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για τη θέσπιση ελέγχου διαλογής υπηκόων τρίτων χωρών στα εξωτερικά σύνορα και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 767/2008, (ΕΕ) 2017/2226, (ΕΕ) 2018/1240 και (ΕΕ) 2019/817 (ΕΕ L, 2024/1356, 22.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1356/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Κανονισμός για τον μηχανισμό αξιολόγησης και παρακολούθησης του Σένγκεν [κανονισμός (ΕΕ) 2022/922]	Κανονισμός (ΕΕ) 2022/922 του Συμβουλίου, της 9ης Ιουνίου 2022, σχετικά με τη θέσπιση και τη λειτουργία μηχανισμού αξιολόγησης και παρακολούθησης για την επαλήθευση της εφαρμογής του κεκτημένου του Σένγκεν και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1053/2013 (ΕΕ L 160 της 15.6.2022, σ. 1-27, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2022/922/oj)
Απόφαση αριθ. 1105/2011/ΕΕ	Απόφαση αριθ. 1105/2011/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2011, περί του καταλόγου ταξιδιωτικών εγγράφων τα οποία επιτρέπουν στον κάτοχό τους να διέρχεται τα εξωτερικά σύνορα και τα οποία δύνανται να διαθέτουν θεώρηση και περί της δημιουργίας μηχανισμού για την κατάρτιση αυτού του καταλόγου (ΕΕ L 287 της 4.11.2011, σ. 9-12, ELI: http://data.europa.eu/eli/dec/2011/1105/oj)
Κανονισμός για την τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία	Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1931/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 2006, περί κανόνων σχετικά με την τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία στα εξωτερικά χερσαία σύνορα των κρατών μελών και τροποποιήσεως των διατάξεων της σύμβασης Σένγκεν (ΕΕ L 405 της 30.12.2006, σ. 1-22, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2006/1931/oj)
Κανονισμός για τις εκ των προτέρων πληροφορίες για τους επιβάτες με σκοπό την πρόληψη τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων	Κανονισμός (ΕΕ) 2025/13 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 2024, σχετικά με τη συλλογή και τη διαβίβαση εκ των προτέρων πληροφοριών για τους επιβάτες με σκοπό την πρόληψη, ανίχνευση, διερεύνηση και δίωξη τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων, και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2019/818 (ΕΕ L, 2025/13, 8.1.2025, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2025/13/oj)
Κανονισμός για τις εκ των προτέρων πληροφορίες για τους επιβάτες για ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα	Κανονισμός (ΕΕ) 2025/12 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 2024, σχετικά με τη συλλογή και τη διαβίβαση εκ των προτέρων πληροφοριών για τους επιβάτες για την ενίσχυση και τη διευκόλυνση των ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) 2018/1726 και (ΕΕ) 2019/817 και την κατάργηση της οδηγίας 2004/82/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ L, 2025/12, 8.1.2025, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2025/12/oj)
Οδηγία για τις εκ των προτέρων πληροφορίες επιβατών	Οδηγία 2004/82/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με την υποχρέωση των μεταφορέων να κοινοποιούν τα στοιχεία των επιβατών (ΕΕ L 261 της 6.8.2004, σ. 24-27, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2004/82/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Οδηγία για τις καταστάσεις ονομάτων επιβατών (PNR)	Οδηγία (ΕΕ) 2016/681 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, σχετικά με τη χρήση των δεδομένων που περιέχονται στις καταστάσεις ονομάτων επιβατών (PNR) για την πρόληψη, ανίχνευση, διερεύνηση και δίωξη τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων (ΕΕ L 119 της 4.5.2016, σ. 132-149, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2016/681/oj)
Οδηγία για την επιβολή κυρώσεων στους μεταφορείς	Οδηγία 2001/51/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 2001, για τη συμπλήρωση των διατάξεων του άρθρου 26 της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν της 14ης Ιουνίου 1985 (ΕΕ L 187 της 10.7.2001, σ. 45-46, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2001/51/oj)
Μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ και προστασία δεδομένων	
Κανονισμός για την τεχνητή νοημοσύνη	Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1689 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2024, για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη και την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 300/2008, (ΕΕ) αριθ. 167/2013, (ΕΕ) αριθ. 168/2013, (ΕΕ) 2018/858, (ΕΕ) 2018/1139 και (ΕΕ) 2019/2144 και των οδηγιών 2014/90/ΕΕ, (ΕΕ) 2016/797 και (ΕΕ) 2020/1828 (κανονισμός για την τεχνητή νοημοσύνη) (ΕΕ L, 2024/1689, 12.7.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj)
Κανονισμός για τη διαλειτουργικότητα – άσυλο και μετανάστευση	Κανονισμός (ΕΕ) 2019/818 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 2019, για τη θέσπιση διαλειτουργικότητας μεταξύ των συστημάτων πληροφοριών της ΕΕ στον τομέα της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας, του ασύλου και της μετανάστευσης και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) 2018/1726, (ΕΕ) 2018/1862 και (ΕΕ) 2019/816 (ΕΕ L 135 της 22.5.2019, σ. 85-135, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2019/818/oj)
Κανονισμός για τη διαλειτουργικότητα – σύνορα και θεωρήσεις	Κανονισμός (ΕΕ) 2019/817 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 2019, για τη θέσπιση πλαισίου διαλειτουργικότητας μεταξύ των συστημάτων πληροφοριών της ΕΕ στον τομέα των συνόρων και θεωρήσεων και την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 767/2008, (ΕΕ) 2016/399, (ΕΕ) 2017/2226, (ΕΕ) 2018/1240, (ΕΕ) 2018/1726 και (ΕΕ) 2018/1861 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και των αποφάσεων 2004/512/ΕΚ και 2008/633/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ L 135 της 22.5.2019, σ. 27-84, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2019/817/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Κανονισμός ECRIS-TCN	Κανονισμός (ΕΕ) 2019/816 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τη θέσπιση κεντρικού συστήματος εντοπισμού των κρατών μελών που διαθέτουν πληροφορίες σχετικά με καταδικαστικές αποφάσεις εις βάρος υπηκόων τρίτων χωρών και ανιθαγενών (ECRIS-TCN) με σκοπό τη συμπλήρωση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφοριών Ποινικού Μητρώου, και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1726 (ΕΕ L 135 της 22.5.2019, σ. 1-26, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2019/816/oj)
Κανονισμός SIS	Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1862 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2018, σχετικά με την εγκατάσταση, τη λειτουργία και τη χρήση του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν (SIS) στον τομέα της αστυνομικής συνεργασίας και της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, την τροποποίηση και κατάργηση της απόφασης 2007/533/ΔΕΥ του Συμβουλίου και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1986/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της απόφασης 2010/261/ΕΕ της Επιτροπής (ΕΕ L 312 της 7.12.2018, σ. 56-106, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1862/oj)
Κανονισμός SIS στον τομέα των συνοριακών ελέγχων	Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1861 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2018, σχετικά με την εγκατάσταση, τη λειτουργία και τη χρήση του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν (SIS) στον τομέα των συνοριακών ελέγχων, την τροποποίηση της σύμβασης εφαρμογής της συμφωνίας Σένγκεν και την τροποποίηση και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1987/2006 (ΕΕ L 312 της 7.12.2018, σ. 14-55, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1861/oj)
Κανονισμός για τη χρήση του SIS για τις επιστροφές	Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1860 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2018, σχετικά με τη χρήση του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν για την επιστροφή παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ L 312 της 7.12.2018, σ. 1-13, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1860/oj)
Απόφαση 2013/158/ΕΕ του Συμβουλίου	Απόφαση 2013/158/ΕΕ του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2013, που ορίζει την ημερομηνία εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1987/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη δημιουργία, τη λειτουργία και τη χρήση του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (SIS II) (ΕΕ L 87 της 27.3.2013, σ. 10-11, ELI: http://data.europa.eu/eli/dec/2013/158(1)/oj)
Απόφαση 2013/157/ΕΕ του Συμβουλίου	Απόφαση 2013/157/ΕΕ του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2013, που ορίζει την ημερομηνία εφαρμογής της απόφασης 2007/533/ΔΕΥ σχετικά με την εγκατάσταση, τη λειτουργία και τη χρήση του συστήματος πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (SIS II) (ΕΕ L 87 της 27.3.2007, σ. 8-9, ELI: http://data.europa.eu/eli/dec/2013/157(1)/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Κανονισμός για τον eu-LISA	Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1726 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Νοεμβρίου 2018, σχετικά με τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη λειτουργική διαχείριση συστημάτων ΤΠ μεγάλης κλίμακας στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (eu-LISA), και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1987/2006 και της απόφασης 2007/533/ΔΕΥ του Συμβουλίου και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1077/2011 (ΕΕ L 295 της 21.11.2018, σ. 99-137, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1726/oj)
Κανονισμός ETIAS	Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1240 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Σεπτεμβρίου 2018, για τη θέσπιση Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφοριών και Αδειοδότησης Ταξιδιού (ETIAS), καθώς και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1077/2011, (ΕΕ) αριθ. 515/2014, (ΕΕ) 2016/399, (ΕΕ) 2016/1624 και (ΕΕ) 2017/2226 (ΕΕ L 236 της 19.9.2018, σ. 1-71, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1240/oj)
Κανονισμός ΣΕΕ	Κανονισμός (ΕΕ) 2017/2226 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2017, σχετικά με τη θέσπιση συστήματος εισόδου/εξόδου (ΣΕΕ) για την καταχώριση δεδομένων εισόδου και εξόδου και δεδομένων άρνησης εισόδου των υπηκόων τρίτων χωρών που διέρχονται τα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών, τον καθορισμό των όρων πρόσβασης στο ΣΕΕ για σκοπούς επιβολής του νόμου και την τροποποίηση της σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν και των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 767/2008 και (ΕΕ) αριθ. 1077/2011 (ΕΕ L 327 της 9.12.2017, σ. 20-82, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2017/2226/oj)
Κανονισμός για την Ευρωπόλ	Κανονισμός (ΕΕ) 2016/794 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016, για τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου (Ευρωπόλ) και την αντικατάσταση και κατάργηση των αποφάσεων του Συμβουλίου 2009/371/ΔΕΥ, 2009/934/ΔΕΥ, 2009/935/ΔΕΥ, 2009/936/ΔΕΥ και 2009/968/ΔΕΥ (ΕΕ L 135 της 24.5.2016, σ. 53-114, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2016/794/oj)
Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων	Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ L 119 της 4.5.2016, σ. 1-88, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Κανονισμός για την προστασία των δεδομένων στα θεσμικά όργανα της ΕΕ	Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1725 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και της απόφασης αριθ. 1247/2002/ΕΚ (ΕΕ L 295 της 21.11.2018, σ. 39-98, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1725/oj)
Οδηγία για την προστασία των δεδομένων στο πλαίσιο της επιβολής του νόμου	Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης-πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ L 119 της 4.5.2016, σ. 89-131, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2016/680/oj)
Κανονισμός VIS	Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 767/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Ιουλίου 2008, για το Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS) και την ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ κρατών μελών για τις θεωρήσεις μικρής διάρκειας (κανονισμός VIS) (ΕΕ L 218 της 13.8.2008, σ. 60-81, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2008/767/oj)
Απόφαση 2008/633/ΔΕΥ του Συμβουλίου	Απόφαση 2008/633/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 23ης Ιουνίου 2008, σχετικά με την πρόσβαση στο Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS) των εντεταλμένων αρχών των κρατών μελών καθώς και της Ευρώπης, προς αναζήτηση δεδομένων για την πρόληψη, εξακρίβωση και διερεύνηση τρομοκρατικών πράξεων και άλλων σοβαρών αξιόποινων πράξεων (ΕΕ L 218 της 13.8.2008, σ. 129-136, ELI: http://data.europa.eu/eli/dec/2008/633/oj)
Θεώρηση	
Κανονισμός για τον κατάλογο θεωρήσεων	Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1806 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Νοεμβρίου 2018, περί του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών μελών, και του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή (κωδικοποίηση) (ΕΕ L 303 της 28.11.2018, σ. 39-58, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1806/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Κανονισμός για τις θεωρήσεις μακράς διαρκείας	Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 265/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Μαρτίου 2010, για την τροποποίηση της σύμβασης εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 562/2006 όσον αφορά την κυκλοφορία των προσώπων με θεώρηση μακράς διαρκείας (ΕΕ L 85 της 31.3.2010, σ. 1-4, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2010/265/oj)
Κώδικας θεωρήσεων	Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 810/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για τη θέσπιση κοινοτικού κώδικα θεωρήσεων (κώδικας θεωρήσεων) (ΕΕ L 243 της 15.9.2009, σ. 1-58, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2009/810/2016-04-12)
Κανονισμός για τον μορφότυπο των θεωρήσεων	Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1683/95 του Συμβουλίου, της 29ης Μαΐου 1995, για την καθιέρωση θεώρησης ενιαίου τύπου (ΕΕ L 164 της 14.7.1995, σ. 1-4, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/1995/1683/oj)
Παράτυπη μετανάστευση και επιστροφή	
Κανονισμός για τους αξιωματικούς συνδέσμους μετανάστευσης [κανονισμός (ΕΕ) 2019/1240]	Κανονισμός (ΕΕ) 2019/1240 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουνίου 2019, για τη δημιουργία ευρωπαϊκού δικτύου αξιωματικών συνδέσμων μετανάστευσης (αναδιאτύπωση) (ΕΕ L 198 της 25.7.2019, σ. 88-104, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2019/1240/oj)
Κανονισμός για τα ταξιδιωτικά έγγραφα [κανονισμός (ΕΕ) 2016/1953]	Κανονισμός (ΕΕ) 2016/1953 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Οκτωβρίου 2016, σχετικά με τη θέσπιση ενός ευρωπαϊκού ταξιδιωτικού εγγράφου για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών και για την κατάργηση της σύστασης του Συμβουλίου της 30ής Νοεμβρίου 1994 (ΕΕ L 311 της 17.11.2016, σ. 13-19, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2016/1953/oj)
Οδηγία για τις κυρώσεις κατά των εργοδοτών (οδηγία 2009/52/ΕΚ)	Οδηγία 2009/52/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Ιουνίου 2009, σχετικά με την επιβολή ελάχιστων προτύπων όσον αφορά τις κυρώσεις και τα μέτρα κατά των εργοδοτών που απασχολούν παράνομα διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών (ΕΕ L 168 της 30.6.2009, σ. 24-32, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2009/52/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Οδηγία για την επιστροφή (οδηγία 2008/115/ΕΚ)	Οδηγία 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρانونώς διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ L 348 της 24.12.2008, σ. 98-107, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2008/115/oj)
Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1349]	Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1349 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για τη θέσπιση διαδικασιών επιστροφής στα σύνορα και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2021/1148 (ΕΕ L, 2024/1349, 22.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1349/oj)
Απόφαση 2004/573/ΕΚ του Συμβουλίου	Απόφαση 2004/573/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, περί διοργάνωσης κοινών πτήσεων για την απομάκρυνση από το έδαφος δύο ή περισσότερων κρατών μελών, υπηκόων τρίτων χωρών για τους οποίους έχουν εκδοθεί ατομικές αποφάσεις απομάκρυνσης (ΕΕ L 261 της 6.8.2004, σ. 28-35, ELI: http://data.europa.eu/eli/dec/2004/573/oj)
Οδηγία 2003/110/ΕΚ του Συμβουλίου	Οδηγία 2003/110/ΕΚ του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2003, όσον αφορά τη συνδρομή κατά τη διέλευση σε περίπτωση απομάκρυνσης διά της αεροπορικής οδού (ΕΕ L 321 της 6.12.2003, σ. 26-31, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2003/110/oj)
Οδηγία για την υποβολή της (οδηγία 2002/90/ΕΚ)	Οδηγία 2002/90/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2002, για τον ορισμό της υποβολής της παράνομης εισόδου, διέλευσης και διαμονής (ΕΕ L 328 της 5.12.2002, σ. 17-18, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2002/90/oj)
Κανονισμός (ΕΕ) 2025/2611	Κανονισμός (ΕΕ) 2025/2611 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2025, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2016/794 όσον αφορά την ενίσχυση της στήριξης της Ευρώπης και την ενίσχυση της αστυνομικής συνεργασίας για την πρόληψη και την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης μεταναστών και της εμπορίας ανθρώπων (ΕΕ L 2025/2611, 22.12.2025, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2025/2611/oj)
Οδηγία για την αμοιβαία αναγνώριση των εντολών απομάκρυνσης (οδηγία 2001/40/ΕΚ)	Οδηγία 2001/40/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Μαΐου 2001, σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων απομάκρυνσης υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ L 149 της 2.6.2001, σ. 34-36, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2001/40/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Απόφαση 2004/191/ΕΚ του Συμβουλίου	Απόφαση 2004/191/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Φεβρουαρίου 2004, σχετικά με τη θέσπιση των κριτηρίων και των πρακτικών λεπτομερειών εφαρμογής για την αντιστάθμιση των οικονομικών ανισορροπιών που προκύπτουν από την εφαρμογή της οδηγίας 2001/40/ΕΚ σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων απομάκρυνσης υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ L 60 της 27.2.2004, σ. 55-57, ELI: http://data.europa.eu/eli/dec/2004/191/oj)
Ψήφισμα του Συμβουλίου για τους εικονικούς γάμους (1997)	Ψήφισμα του Συμβουλίου, της 4ης Δεκεμβρίου 1997, σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να θεσπισθούν όσον αφορά την καταπολέμηση των εικονικών γάμων (ΕΕ C 382 της 16.12.1997, σ. 1-3)
Νόμιμη μετανάστευση	
Οδηγία για τους σπουδαστές και τους ερευνητές [οδηγία (ΕΕ) 2016/801]	Οδηγία (ΕΕ) 2016/801 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016, σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την έρευνα, τις σπουδές, την πρακτική άσκηση, την εθελοντική υπηρεσία, τις ανταλλαγές μαθητών ή τα εκπαιδευτικά προγράμματα και την απασχόληση των εσωτερικών άμισθων βοηθών (au pair) (αναδιτύπωση) (ΕΕ L 132 της 21.5.2016, σ. 21-57, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2016/801/oj)
Οδηγία για τις ενδοεταιρικές μεταθέσεις (οδηγία 2014/66/ΕΕ)	Οδηγία 2014/66/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαΐου 2014, σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών στο πλαίσιο ενδοεταιρικής μετάθεσης (ΕΕ L 157 της 27.5.2014, σ. 1-22, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2014/66/oj)
Οδηγία για τους εποχιακούς εργαζομένους (οδηγία 2014/36/ΕΕ)	Οδηγία 2014/36/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την εποχιακή εργασία (ΕΕ L 94 της 28.3.2014, σ. 375-390, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2014/36/oj)
Οδηγία για την ενιαία άδεια [οδηγία (ΕΕ) 2024/1233]	Οδηγία (ΕΕ) 2024/1233 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Απριλίου 2024, σχετικά με ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους υπηκόους τρίτων χωρών ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους μέλους και σχετικά με κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζομένους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος μέλος, (αναδιτύπωση) (ΕΕ L 2024/1233, 30.4.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1233/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Οδηγία για την μπλε κάρτα [οδηγία (ΕΕ) 2021/1883]	Οδηγία (ΕΕ) 2021/1883 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Οκτωβρίου 2021, σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την απασχόληση υψηλής ειδίκευσης, και την κατάργηση της οδηγίας 2009/50/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ L 382 της 28.10.2021, σ. 1-38, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2021/1883/oj)
Οδηγία για τους επί μακρόν διαμένοντες (οδηγία 2003/109/ΕΚ)	Οδηγία 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες (ΕΕ L 16 της 23.1.2004, σ. 44-53, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2003/109/oj)
Οδηγία 2011/51/ΕΕ	Οδηγία 2011/51/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2011, που τροποποιεί την οδηγία 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου επεκτείνοντας το πεδίο εφαρμογής της και στους δικαιούχους διεθνούς προστασίας (ΕΕ L 132 της 19.5.2011, σ. 1-4, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2011/51/oj)
Οδηγία για την οικογενειακή επανένωση (οδηγία 2003/86/ΕΚ)	Οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (ΕΕ L 251 της 3.10.2003, σ. 12-18, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2003/86/oj)
Κανονισμός για τον μορφότυπο των αδειών διαμονής [κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1030/2002]	Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1030/2002 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για την καθιέρωση αδειών διαμονής ενιαίου τύπου για τους υπηκόους τρίτων χωρών (ΕΕ L 157 της 15.6.2002, σ. 1-7, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2002/1030/oj)
Ελεύθερη κυκλοφορία, κοινωνική ασφάλιση και ισότητα	
Κανονισμός για την ασφάλεια των δελτίων ταυτότητας και των εγγράφων διαμονής [κανονισμός (ΕΕ) 2025/1208]	Κανονισμός (ΕΕ) 2025/1208 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 2025, για την ενίσχυση της ασφάλειας των δελτίων ταυτότητας των πολιτών της Ένωσης και των εγγράφων διαμονής που εκδίδονται για τους πολίτες της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους που ασκούν το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας (ΕΕ L, 2025/1208, 20.06.2025, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2025/1208/oj)
Κανονισμός για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης [κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 492/2011]	Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 492/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 2011, που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης (ΕΕ L 141 της 27.5.2011, σ. 1-12, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2011/492/oj)
Οδηγία για τα επαγγελματικά προσόντα (οδηγία 2005/36/ΕΚ)	Οδηγία 2005/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Σεπτεμβρίου 2005, σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων (ΕΕ L 255 της 30.9.2005, σ. 22-142, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2005/36/oj)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Κανονισμός για τον συντονισμό των συστημάτων της κοινωνικής ασφάλειας [κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 883/2004]	Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 883/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας (ΕΕ L 166 της 30.4.2004, σ. 1-123, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2004/883/oj)
Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1231/2010	Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1231/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Νοεμβρίου 2010, για την επέκταση της εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004 και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 987/2009 στους υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι δεν διέπονται ήδη από τους κανονισμούς αυτούς μόνον λόγω της ιθαγένειάς τους (ΕΕ L 344 της 29.12.2010, σ. 1-3, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2010/1231/oj)
Οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία (οδηγία 2004/38/ΕΚ)	Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ L 158 της 30.4.2004, σ. 77-123, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2004/38/oj)
Οδηγία για τη φυλετική ισότητα (οδηγία 2000/43/ΕΚ)	Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής (ΕΕ L 180 της 19.7.2000, σ. 22-26, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2000/43/oj)
Οδηγία για την απόσπαση εργαζομένων (οδηγία 96/71/ΕΚ)	Οδηγία 96/71/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 1996, σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών (ΕΕ L 18 της 21.1.1997, σ. 1-6, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/1996/71/oj)

Επιλεγμένες συμφωνίες

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Συμφωνία αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου	Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ L 29 της 31.1.2020, σ. 7-187, ELI: http://data.europa.eu/eli/treaty/witdh_2020/sign)

Σύντομη ονομασία	Τίτλος
Συμφωνία εμπορίου και συνεργασίας ΕΕ – Ηνωμένου Βασιλείου	Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, αφενός, και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, αφετέρου (ΕΕ L 149 της 30.4.2021, σ. 10-2539, ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2021/689(1)/oj)
Συμφωνία Ευρωπαϊκής Κοινότητας – Ελβετίας	Συμφωνία για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Κρατών Μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου – Τελική πράξη – Κοινές δηλώσεις – Ενημέρωση σχετικά με την έναρξη ισχύος των επτά συμφωνιών με την Ελβετική Ομοσπονδία στους εξής τομείς: ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, αεροπορικές και χερσαίες μεταφορές, δημόσιες συμβάσεις, επιστημονική και τεχνολογική συνεργασία, αμοιβαία αναγνώριση σχετικά με την αξιολόγηση της πιστότητας και εμπορία γεωργικών προϊόντων (ΕΕ L 114 της 30.4.2002, σ. 6-72, ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2002/309(1)/oj)
Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο	Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο – Τελική πράξη – Κοινές δηλώσεις – Δηλώσεις των κυβερνήσεων των κρατών μελών των ΕΚ και των κρατών της ΕΖΕΣ – Διευθέτηση των διαφορών – Εγκριμένα πρακτικά – Δηλώσεις των συμβαλλομένων μερών (ΕΕ L 1 της 3.1.1994, σ. 3-522, ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_internation/1994/1/oj)
Σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν του 1985	Κεκτημένο του Σένγκεν – Σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν της 14ης Ιουνίου 1985 μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών της Οικονομικής Ένωσης Μπενελούξ, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Γαλλικής Δημοκρατίας, σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα (ΕΕ L 239 της 22.9.2000, σ. 19-62, ELI: http://data.europa.eu/eli/convention/2000/922/oj)
Πρωτόκολλο της Άγκυρας	Πρόσθετο πρωτόκολλο και χρηματοδοτικό πρωτόκολλο, που υπεγράφησαν στις Βρυξέλλες την 23η Νοεμβρίου 1970 και αποτελούν παραρτήματα της συμφωνίας σύνδεσης Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και Τουρκίας περί των ληπτών μέτρων για την έναρξη ισχύος τους – Τελική πράξη – Δηλώσεις (ΕΕ L 293 της 29.12.1972, σ. 3-56, ELI: http://data.europa.eu/eli/prot/1972/2760(1)/oj)
Συμφωνία της Σαμόας	Συμφωνία εταιρικής σχέσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών της, αφενός, και των μελών του Οργανισμού Κρατών της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού, αφετέρου (ΕΕ L 2023/2862, 28.12.2023, ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2023/2862/oj)

Διαδικτυακές πηγές

Πηγές	Διευθύνσεις στο διαδίκτυο
Σε επίπεδο Ηνωμένων Εθνών	
Ειδικός εισηγητής των Ηνωμένων Εθνών για τα ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών	https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-migrants
Ειδικός εισηγητής των Ηνωμένων Εθνών για τα βασανιστήρια και κάθε άλλη βάνανυση, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία	https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-torture
Υποεπιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και Άλλης Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας	https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt/introduction-committEE
Νομολογία των οργάνων παρακολούθησης των Συνθηκών των Ηνωμένων Εθνών – βάση δεδομένων JURIS	https://juris.ohchr.org
Refworld (βάση δεδομένων της UNHCR για το δίκαιο των προσφύγων)	https://www.refworld.org
Δίκτυο Μετανάστευσης των Ηνωμένων Εθνών	http://migrationnetwork.un.org/
Διεθνείς Συνθήκες κατατεθείσες στον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών	http://treaties.un.org
Ύπατη Αρμοσσία των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και μετανάστευση	https://www.ohchr.org/en/migration
Ειδικές Διαδικασίες του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών	https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council

Πηγές	Διευθύνσεις στο διαδίκτυο
Σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης	
ΕΔΔΑ	https://www.echr.coe.int/
Βάση δεδομένων HUDOC για τη νομολογία του ΕΔΔΑ	https://hudoc.echr.coe.int/
Πλατφόρμα ανταλλαγής γνώσεων του ΕΔΔΑ: ECHR-KS	https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/home
Βιβλιοθήκη του ΕΔΔΑ	https://www.echr.coe.int/about-the-library
Συλλογή ενημερωτικών δελτίων του ΕΔΔΑ	https://www.echr.coe.int/factsheets https://www.echr.coe.int/press
Γραφείο Εκτέλεσης Αποφάσεων του ΕΔΔΑ	https://www.coe.int/en/web/execution
Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (ΕΠΒ)	https://www.coe.int/en/web/cpt
Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα	http://www.coe.int/en/web/commissioner
Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης	https://www.coe.int/en/web/european-social-charter
Αποφάσεις και συμπεράσματα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων	https://hudoc.esc.coe.int
Ομάδα εμπειρογνομόνων για τη δράση κατά της διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων (GRETA)	https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking
Συμβούλιο της Ευρώπης, Διεύθυνση Μεταναστών και Προσφύγων	https://www.coe.int/en/web/migration-and-refugees
Ομάδα ειδικών σε δράση κατά της βίας εναντίον των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (GREVIO)	https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio
Συμβούλιο Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη νομοθεσία σχετικά με τις ΜΚΟ	https://www.coe.int/en/web/ingo/expert-council
Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Ανιθαγένεια	https://www.statelessness.eu/
Σε επίπεδο ΕΕ	

Πηγές	Διευθύνσεις στο διαδίκτυο
Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Curia)	https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/el/
Τριμηνιαίες επισκοπήσεις των αποφάσεων του ΔΕΕ και των εκκρεμών υποθέσεων ασύλου, συνόρων και μετανάστευσης	https://cmr.jur.ru.nl/cjeu/
Οργανισμός της ΕΕ για το Άσυλο (EUAA)	https://euaa.europa.eu/
Εκπαιδευτικό πρόγραμμα του EUAA	https://euaa.europa.eu/training
Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων	https://home-affairs.ec.europa.eu/index_en
Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης	https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn_en
Διαδικτυακή πύλη της ΕΕ για τη μετανάστευση	https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/eu-immigration-portal_en
Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA)	http://fra.europa.eu
Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex)	https://www.frontex.europa.eu/
Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη λειτουργική διαχείριση συστημάτων ΤΠ μεγάλης κλίμακας στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (eu-LISA)	https://www.eulisa.europa.eu/
Γραφείο Συνθηκών της ΕΕ	https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html
Διαδικτυακό δημόσιο μητρώο γνήσιων εγγράφων ταυτότητας και ταξιδιωτικών εγγράφων (PRADO)	https://www.consilium.europa.eu/prado/en/prado-start-page.html
Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης, Πλατφόρμα για τους ανιθαγενείς	https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/expert-groups_en
Ευρωπαϊκό συμβούλιο για τους πρόσφυγες και τους εξόριστους (ECRE)	http://www.ecre.org/
Ευρωπαϊκό Νομικό Δίκτυο για το Άσυλο (ELENA)	https://elenaforum.org/about-elena/

Περαιτέρω βιβλιογραφία

Η επιλεγθείσα βιβλιογραφία που παρατίθεται στη συνέχεια περιλαμβάνει εκδόσεις από διεθνείς οργανισμούς, ακαδημαϊκούς, ΜΚΟ, καθώς και από το ΕΔΔΑ και τον FRA. Ο κατάλογος περαιτέρω βιβλιογραφίας έχει χωριστεί σε εννέα γενικές κατηγορίες (γενική βιβλιογραφία, δίκαιο για το άσυλο και τους πρόσφυγες, μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση και επιστροφή, κράτηση, ελεύθερη κυκλοφορία στην ΕΕ, παιδιά, άτομα με αναπηρίες, διαχείριση των συνόρων και μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ, ανιθαγενείς). Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως προκύπτει από τον αντίστοιχο τίτλο, η δημοσίευση αφορά περισσότερους από έναν τομείς. Επιπλέον, άρθρα σχετικά με τα θέματα που καλύπτονται από το παρόν εγχειρίδιο περιλαμβάνονται σε διάφορες ειδικές εκδόσεις, όπως *European Journal of Migration and Law*, *International Journal of Refugee Law* και *Refugee Survey Quarterly*.

Γενική βιβλιογραφία

Chetail V., *International Migration Law*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2019.

Chetail V., Chotinukul J., Raimondo G. (επιμ.), *Elgar Encyclopaedia of Migration and Asylum Law*, Edward Elgar Publishing, Τσέλτεναμ/Νόρθαμπτον, 2025.

FRA, *Fundamental Rights Report 2022*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2022.

FRA, *Fundamental Rights Report 2023*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2023.

FRA, *Asylum and migration: Progress achieved and remaining challenges*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2023.

FRA, *Fundamental Rights Report 2024*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2024.

FRA, Συμβούλιο της Ευρώπης, *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2016.

FRA, Συμβούλιο της Ευρώπης, *Εγχειρίδιο σχετικά με το ευρωπαϊκό δίκαιο κατά των διακρίσεων – Έκδοση 2018*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2021.

FRA, Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων, *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων – Έκδοση 2018*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2019.

FRA, *Κηδεμονία για ασυνόδευτα παιδιά – Εγχειρίδιο για εκπαιδευτές κηδεμόνων*, Βιέννη, 2023.

Frigo M. κ.ά., *Migration and International Human Rights Law: A Practitioners' Guide*, επικαιροποιημένη έκδοση, Διεθνής Επιτροπή Νομικών, Γενεύη, 2021.

Ktistakis Y., *Protecting migrants under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, 2η έκδοση, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2016.

Opeskin B., Perruchoud R., Redpath-Cross J. (επιμ.), *Foundations of International Migration Law*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ, 2012.

Peers S., *EU Justice and Home Affairs Law. Volumes I-II*, 5η έκδοση, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2023.

Schmal S., Breuer M. (επιμ.), *The Council of Europe: Its Laws and Policies*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2017.

Thym D., Hailbronner K. (επιμ.), *EU Immigration and Asylum Law: Article-by-Article commentary*, 3η έκδοση, C.H. Beck/Hart/Nomos, Μόναχο/Οξφόρδη/Μπά-ντεν-Μπάντεν, 2022.

Tsourd L., De Bruycker P. (επιμ.), *Research Handbook on EU Migration and Asylum Law*, Edward Elgar Publishing, Τσέλτεναμ/Νόρθαμπτον, 2022.

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR), *UNHCR Toolkit on How to Request Interim Measures under Rule 39 of the Rules of the European Court of Human Rights for Persons in Need of International Protection*, Αντιπροσωπεία της UNHCR στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, Στρασβούργο, 2025.

Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ΟΗΕ, *Human rights of migrants, Report of the Secretary-General to the 54th session of the UN General Assembly and Human Rights Council*, A/HRC/54/81, Γενεύη, 2023.

ΕΔΔΑ, *Practical Guide on Admissibility Criteria*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2025.

Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, *Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights – Immigration*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2025.

Δίκαιο για το άσυλο και τους πρόσφυγες

Bauloz C., Ineli-Ciger M., Singer S., Stoyanova V. (επιμ.), *Seeking Asylum in the European Union: Selected Protection Issues Raised by the Second Phase of the Common European Asylum System*, Brill | Nijhoff, Λέιντεν, 2015.

Costello C., Foster M., McAdam J. (επιμ.), *The Oxford Handbook of International Refugee Law*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2021.

EASO, «*Compilation of jurisprudence – Exclusion: Articles 12 and 17 Qualification Directive – Second edition*», *EASO Professional Development Series for members of courts and tribunals*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2020.

EUAA, *Practical Guide on Information Provision in the Asylum Procedure*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2024.

EUAA, *Jurisprudence on Material Reception Conditions in Asylum – Sanctions, Reductions and Withdrawals*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2024.

EUAA, *Jurisprudence on the Application of the Temporary Protection Directive*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2024.

EUAA, *Jurisprudence related to Gender-Based Violence against Women*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2025.

EUAA, *Practical Guide on Free Legal Counselling*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2025.

EUAA, *Practical Guide on applicants with diverse sexual orientations, gender identities, gender expressions and sex characteristics*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2025.

EUAA, *Operational Standards and Indicators on the Asylum Procedure*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2025.

FRA, *The duty to inform applicants about asylum procedures: The asylum-seeker perspective*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2010.

FRA, *Access to effective remedies: The asylum-seeker perspective*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2010.

FRA, *Οι συνέπειες για τα θεμελιώδη δικαιώματα που ενέχει η υποχρέωση δακτυλοσκόπησης για το Eurodac*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2015.

Gammelthoft-Hansen T., *Access to Asylum: International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control*, Cambridge University Press, Κέιμπριτζ, 2011.

Goodwin-Gill G.S., McAdam J., *The Refugee in International Law*, 4η έκδοση, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2021.

Hathaway J.C., *The Rights of Refugees under International Law*, 2η έκδοση, Cambridge University Press, Κέμπριτζ, 2021.

Hathaway J.C., Foster M., *The Law of Refugee Status*, 2η έκδοση, Cambridge University Press, Κέμπριτζ, 2014.

Łysienia M., *Seeking Convergence? A Comparative Analysis of the Jurisprudence of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union on Seeking Asylum, sui generis*, Ζυρίχη, 2022.

Rikhof J., *Exclusion and Refoulement: Criminality in International and Domestic Refugee Law*, Irwin Law, Τορόντο, 2023.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και τους Εξόριστους (ECRE), Ευρωπαϊκό Νομικό Δίκτυο για το Άσυλο (ELENA), *Survey on legal aid for asylum seekers in Europe*, Οκτώβριος 2010.

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR), *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection Under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees*, HCR/1P/4/ENG/REV.4, UNHCR, Γενεύη, 2019.

Συμβούλιο της Ευρώπης, *Gender-based asylum claims and non-refoulement: Articles 60 and 61 of the Istanbul Convention*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2019.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, *Realising the right to family reunification of refugees in Europe: Issue paper*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2017.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών, *Guidelines on human rights protection in the context of accelerated asylum procedures*, CM/Del/Dec(2009)1062/4.5-app6, που εκδόθηκε την 1η Ιουλίου 2009.

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR) και Συμβούλιο της Ευρώπης, *Protecting Refugees*, 2013.

Μετανάστες σε παράτυπη κατάσταση και επιστροφή

Cholewinski R., *Irregular Migrants: Access to minimum social rights*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2006.

FRA, *Migrants in an irregular situation employed in domestic work: Fundamental rights challenges for the European Union and its Member States*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2011.

FRA, *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2011.

FRA, *Cost of Exclusion from Healthcare – The case of migrants in an irregular situation*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2015.

FRA, *Out of sight: migrant women exploited in domestic work*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2018.

FRA, *Protecting migrants in an irregular situation from labour exploitation – Role of the Employers Sanctions Directive*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2021.

Ginés Martín D., *When Deportation Fails: Non-Removable Migrants in the European Union*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2025.

Lutz F., Mananashvili S., Moraru M., «Return Directive 2008/115/EC», στο: Thym D., Hailbronner K. (επιμ.), *EU Immigration and Asylum Law: Article-by-Article Commentary*, 3η έκδοση, C. H. Beck/Hart/Nomos, Μόναχο/Οξφόρδη/Μπάιτεν-Μπάντεν, 2022, σ. 692-805.

Majcher I., «The European Union Returns Directive and its compatibility with international human rights law – Analysis of return decision, entry ban, detention and removal», *Immigration and Asylum Law and Policy in Europe*, τόμος 45, Brill | Nijhoff, Λέιντεν, 2020.

Molnár T., *The Interplay between the EU's Return Acquis and International Law*, Edward Elgar Publishing, Τσέλτεναμ/Νόρθαμπτον, 2021.

Moraru M., Cornelisse G., De Bruycker P. (επιμ.), *Law and judicial dialogue on the return of irregular migrants from the European Union*, Hart Publishing, Οξφόρδη, 2020.

Rondine F., «The Fiction of Non-entry in European Migration Law: Its Implications on the Rights of Asylum Seekers and Irregular Migrants at European Borders», *European Journal of Migration and Law*, τόμος 26, τεύχος 3, 2024, σ. 291-316.

Vavoula N., «The criminalisation of irregular migration under EU law: an evolving human-rights centred legal framework?», στο: Mitsilegas V., Bergström M., Quintel T. (επιμ.), *Research Handbook on EU Criminal Law*, Edward Elgar Publishing, Τσέλτεναμ/Νόρθαμπτον, 2024, σ. 296-320.

Carrera S., Vosyliute L., Smialowski S., Allsopp J., Sanchez G., *Fit for Purpose? The Facilitation Directive and the criminalisation of humanitarian assistance to irregular migrants: 2018 update*, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Θεματικό Τμήμα Δικαιωμάτων των Πολιτών και Συνταγματικών Υποθέσεων, Βρυξέλλες, 2018.

Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, *Human rights of irregular migrants*, Ψήφισμα 1509 (2006), εκδόθηκε στις 27 Ιουνίου 2006.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών, *Twenty guidelines on forced return* (Είκοσι κατευθυντήριες γραμμές για την αναγκαστική επιστροφή), εκδόθηκε στις 4 Μαΐου 2005.

Κράτηση

EASO, *Κράτηση αιτούντων διεθνή προστασία στο πλαίσιο του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου – Δικαστική ανάλυση*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2019.

EUAA, *Guidelines on Alternatives to Detention*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2024.

Edwards A., *Back to Basics: The Right to Liberty and Security of Person and 'Alternatives to Detention' of Refugees, Asylum-Seekers, Stateless Persons and Other Migrants*, UNHCR, Γενεύη, 2011.

European Law Institute, *Detention of asylum seekers and irregular migrants and the rule of law*, Βιέννη, 2017.

FRA, *Detention of third-country nationals in return procedures*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2010.

FRA, *Alternatives to detention for asylum seekers and people in return procedures*, Βιέννη, 2015.

FRA, *European legal and policy framework on immigration detention of children*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2017.

FRA, *Update of the 2016 FRA Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on fundamental rights in the 'hotspots' set up in Greece and Italy*, Βιέννη, 2019.

FRA, *Legal aid for returnees deprived of liberty*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2021.

International Detention Coalition, *There Are Alternatives: A handbook for preventing unnecessary immigration detention*, αναθεωρημένη έκδοση, International Detention Coalition, Μελβούρνη, 2015.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Κοινοβουλευτική Συνέλευση, Έκθεση έγγρ. 12105, ψήφισμα 1707 (2010) και σύσταση 1900 (2010) σχετικά με την κράτηση αιτούντων άσυλο και παράτυπων μεταναστών στην Ευρώπη, ιστότοπος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, 2010, <https://pace.coe.int/en/>.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών, *Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules*, εκδόθηκε στις 11 Ιανουαρίου 2006, αναθεωρήθηκε και τροποποιήθηκε την 1η Ιουλίου 2020.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών, *Practical Guidance on Alternatives to Immigration Detention: Fostering Effective Results*, έγγρ. CM(2019)147, 2019.

Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, *Guide on Article 5 of the European Convention on Human Rights: Right to liberty and security*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2025.

Ελεύθερη κυκλοφορία στην ΕΕ

Barnard C., *The Substantive Law of the EU: the Four Freedoms*, 8η έκδοση, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2025.

Davies G., «When Do Union Citizens and Their Families Have the Right to Equal Treatment on Grounds of Nationality in EU Law?», *European Journal of Migration and Law*, Αριθ. 3, 2024, σ. 267-290.

FRA, *Making EU citizens' rights a reality: national courts enforcing freedom of movement and related rights*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2018.

Guild E., Peers S., Tomkin J. (επιμ.), *The EU Citizenship Directive: A commentary*, 2η έκδοση, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2019.

Nic Shuibhne N. (επιμ.), *Revisiting the Fundamentals of the Free Movement of Persons in EU Law*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2023.

Άτομα με αναπηρίες

FRA, *The legal protection of persons with mental health problems under non-discrimination law*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2011.

ΕΥΑΑ, «Safeguards for Asylum Applicants with Disabilities», Fact sheet No. 14, 2022.

ΕΥΑΑ, *Persons with Disabilities in Asylum and Reception Systems*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2024.

Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (UN OHCHR), «Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities – Guidance for Human Rights Monitors», *Professional training series*, Αριθ. 17, Νέα Υόρκη και Γενεύη, HR/P/PT/17, 2010.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και τους Εξόριστους (ECRE), *The Rights of Refugees and Asylum Applicants with Disabilities*, Βρυξέλλες, 2024.

Παιδιά

ΕΥΑΑ, *Πρακτικός οδηγός σχετικά με τον υπολογισμό της ηλικίας*, 3η έκδοση, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2025.

FRA, *Age assessment and fingerprinting of children in asylum procedures – Minimum age requirements concerning children's rights in the EU*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2018.

FRA, *Returning unaccompanied children: fundamental rights considerations*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2019.

FRA, *Guardianship systems for unaccompanied children in the European Union: developments since 2014*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2022.

FRA, *Επιτροπεία για ασυνόδευτα παιδιά – Εγχειρίδιο για εκπαιδευτές επιτρόπων*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2023.

FRA, Συμβούλιο της Ευρώπης, *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού*, έκδοση 2022, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2022.

FRA, Συμβούλιο της Ευρώπης, *Children in migration: Fundamental rights at European borders*, Στρασβούργο, 2023.

Συμβούλιο της Ευρώπης, *How to convey child-friendly information to children in migration: A handbook for frontline professionals*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2018.

Συμβούλιο της Ευρώπης, *Promoting child-friendly approaches in the area of migration – Standards, guidance and current practices*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2019.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών, *Effective guardianship for unaccompanied and separated children in the context of migration – Recommendation CM/Rec(2019)11 of the Committee of Ministers and explanatory memorandum*, που εγκρίθηκε στις 11 Δεκεμβρίου 2019, Στρασβούργο, 2022.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών, *Recommendation CM/REC(2022)22 on age assessment in the context of migration*, που εγκρίθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 2022.

Συμβούλιο της Ευρώπης, *Family reunification for refugee and migrant children – Standards and promising practices*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2020.

Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR), *Best Interests Procedure Guidelines: Assessing and Determining the Best Interests of the Child*, 2021.

Διαχείριση των συνόρων και μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ

FRA, *Fundamental rights and the interoperability of EU information systems: borders and security*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2017.

FRA, *Under watchful eyes: Biometrics, EU IT systems and fundamental rights*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2018.

FRA, *How the Eurosur Regulation affects fundamental rights*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2018.

FRA, *Migration: Fundamental rights issues at land borders*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2020.

FRA, *The European Border and Coast Guard and fundamental rights*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2023.

FRA, «EU IT systems for migration and policing» [διαδικτυακή πλατφόρμα ενημέρωσης], 2024.

Lutz F., *Practical Guide to Schengen Law*, Springer, Χαμ, 2024.

Molnár T., «Regulating Local Border Traffic in the European Union», στο: Szabó M., Láncoş P. L., Varga R. (επιμ.), *Hungarian yearbook of international law and European law 2013*, Eleven International, Χάγη, 2014, σ. 451-474.

Quintel T., *Data Protection, Migration and Border Control – The GDPR, the Law Enforcement Directive and Beyond*, Hart Publishing, Οξφόρδη, 2022.

Raimondo G., *The European Integrated Border Management – Frontex, Human Rights, and International Responsibility*, Hart Publishing, Οξφόρδη, 2024.

Vavoula N., *Immigration and Privacy in the Law of the European Union: The Case of Information Systems*, Brill | Nijhoff, Λέιντεν, 2022.

Vavoula N., *Tr-Ai-Nsforming Migration, Asylum and Border Management in the EU: The Roles of the Ai Act, Interoperable Large-Scale IT Systems and EU Migration Agencies*, 2024.

Συμβούλιο της Ευρώπης, *Guidelines on the protection of individuals with regard to the processing of personal data in a world of Big Data*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 2017.

Ανιθαγενείς

EUAA, *Practical Guide on Nationality: Concepts related to nationality and statelessness in the context of international protection*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2025.

UNHCR, *Guidelines on Statelessness No. 4: Ensuring Every Child's Right to Acquire a Nationality through Articles 1-4 of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness*, HCR/GS/12/04, 2012.

UNHCR, *Handbook on Protection of Stateless Persons*, UNHCR, Γενεύη, 2014.

UNHCR, *Guidelines on Statelessness No. 5: Loss and Deprivation of Nationality under Articles 5-9 of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness*, HCR/GS/20/05, UNHCR, 2020.

Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Ανιθαγένεια, ιστότοπος «*Statelessness Index*», χωρίς ημερομηνία.

Παράρτημα 1: Εφαρμοσιμότητα των κανονισμών και οδηγιών της ΕΕ που μνημονεύονται στο παρόν εγχειρίδιο

Χώρα	AT	BE	BG	CY	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FI	FR	HR	HU	IE	IT	LT	LU	LV	MT	NL	PL	PT	RO	SE	SI	SK	CH	IS	LI	NO
Άσυλο																															
Κανονισμός για τη διαχείριση του ασύλου και της μεταναστεύσης [(ΕΕ) 2024/1351]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2025/2055 της Επιτροπής	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός Eurodac [(ΕΕ) 2024/1358]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής [(ΕΕ) 2024/1346]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός για τη διαδικασία ασύλου [(ΕΕ) 2024/1348]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός για τις απαιτήσεις αναγνώρισης [(ΕΕ) 2024/1347]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Οδηγία για την προσωρινή προστασία (2001/55/ΕΚ)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός για την επανεγκατάσταση [(ΕΕ) 2024/1350]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός για τις καταστάσεις κρίσης και ανωτέρας βίας [(ΕΕ) 2024/1359]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός σχετικά με τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο [(ΕΕ) 2021/2303]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Εμπόρια ανθρώπων																															
Οδηγία για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων [(2011/36/ΕΕ)]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

✓ = αποδοχή ✗ = μη αποδοχή

Χώρα	AT	BE	BG	CY	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FI	FR	HR	HU	IE	IT	LT	LU	LV	MT	NL	PL	PT	RO	SE	SI	SK	CH	IS	LI	NO	
Οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων (2012/29/ΕΕ)	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	
Οδηγία για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων (τίτλοι παραμονής) (2004/81/ΕΚ)	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	
Σύνορα και Σένγκεν																																
Κανονισμός για την Ευρωπαϊκή Συνοριακή και Ακτοφυλακή [(ΕΕ) 2019/1896]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Κώδικας συνόρων Σένγκεν [κανονισμός (ΕΕ) 2016/399], όπως τροποποιήθηκε τελευταία με τον κανονισμό (ΕΕ) 2024/1717	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Κανονισμός για τα θαλάσσια σύνορα [(ΕΕ) αριθ. 656/2014]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Κανονισμός για τον έλεγχο διαλογής [(ΕΕ) 2024/1356]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Κανονισμός για τον μηχανισμό αξιολόγησης και παρακολούθησης του Σένγκεν [(ΕΕ) 2022/922]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Κανονισμός για την τοπική διασυνοριακή κυκλοφορία [(ΕΚ) αριθ. 1931/2006]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	
Κανονισμός για τις εκ των προτέρων πληροφορίες επιβατών Ι [(ΕΕ) 2025/131]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Κανονισμός για τις εκ των προτέρων πληροφορίες επιβατών Ι [(ΕΕ) 2025/12]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

✓ = αποδοχή ✗ = μη αποδοχή

Παράρτημα 1: Εφαρμοσιμότητα των κανονισμών και οδηγιών της ΕΕ που μνημονεύονται στο παρόν εγχειρίδιο

Χώρα	AT	BE	BG	CY	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FI	FR	HR	HU	IE	IT	LU	LV	MT	NL	PL	PT	RO	SE	SI	SK	CH	IS	LI	NO
Οδηγία για τις εκ των προτέρων πληροφορίες επιβατικών (2004/82/ΕΚ)	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Οδηγία για τις καταστάσεις ονομάτων επιβατικών [(ΕΕ) 2016/681]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗
Οδηγία για την επιβολή κυρώσεων στους μεταφορείς (2001/51/ΕΚ)	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Μεγάλης κλίμακας συστήματα ΤΠ της ΕΕ																														
Κανονισμός για τη διαλειτουργικότητα – ασύμβα και μεταναστευση [(ΕΕ) 2019/818]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός για τη διαλειτουργικότητα – σύνορα και θεωρήσεις [(ΕΕ) 2019/817]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός ECRIS-TCN [(ΕΕ) 2019/816]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗
Κανονισμός SIS [(ΕΕ) 2018/1862]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός SIS στον τομέα των συντακτικών ελέγχων [(ΕΕ) 2018/1861]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός για τη χρήση του SIS για τις επιστροφές [(ΕΕ) 2018/1860]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός για τον ευ-USA [(ΕΕ) 2018/1726]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός ETIAS [(ΕΕ) 2018/17240]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός ΣΕΕ [(ΕΕ) 2017/2226]	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός VIS [(ΕΚ) 767/2008]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός για την τεχνική νομιμοσύνη [(ΕΕ) 2024/1689]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗

✓ = αποδοχή ✗ = μη αποδοχή

Χώρα	AT	BE	BG	CY	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FI	FR	HR	HU	IE	IT	LT	LU	LV	MT	NL	PL	PT	RO	SE	SI	SK	CH	IS	LI	NO	
Θεώρηση																																
Κανονισμός για τον κατάλογο θεωρήσεων [(EE) 2018/1806]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Κανονισμός για τις θεωρήσεις μακράς διάρκειας [(EE) αριθ. 265/2010]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Κώδικας θεωρήσεων [(ΕΚ) 810/2009]	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Παράτυπη μετανάστευση και επιστροφή																																
Κανονισμός για τους αξιωματικούς συνδέσμους μετανάστευσης [(EE) 2019/1240]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Κανονισμός για τα ταξιδιωτικά έγγραφα [(EE) 2016/1953]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	
Οδηγία για τις κυρώσεις κατά των εργοδότην [(2009/52/ΕΚ)]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	
Οδηγία για την επιστροφή [(2008/115/ΕΚ)]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Κανονισμός για τη διαδικασία επιστροφής στα σύνορα [(EE) 2024/1349]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	
Οδηγία για την υποδοχή [(2002/90/ΕΚ)]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Νόμιμη μετανάστευση																																
Οδηγία για τους σπουδαστές και τους ερευνητές (2016/801/EE)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	
Οδηγία για τις ενδοεθνικές μεταθέσεις (2014/66/EE)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	
✓ = αποδοχή ✗ = μη αποδοχή																																

✓ = αποδοχή ✗ = μη αποδοχή

Παράρτημα 1: Εφαρμοσιμότητα των κανονισμών και οδηγιών της ΕΕ που μνημονεύονται στο παρόν εγχειρίδιο

Χώρα	AT	BE	BG	CY	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FI	FR	HR	HU	IE	IT	LT	LU	LV	MT	NL	PL	PT	RO	SE	SI	SK	CH	IS	LI	NO
Οδηγία για τους εποχιακούς εργαζομένους (2014/36/EE)	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗
Οδηγία για την ενιαία άδεια [(EE) 2024/1233]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗
Οδηγία για την μπλε κάρτα [(EE) 2021/1883]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗
Οδηγία για τους επί μακρόν διαμένοντες (2003/109/EK)	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗
Οδηγία για την οικογενειακή επανένωση (2003/86/EK)	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗
Κανονισμός για τον μορφότυπο των οδών διαμονής [(ΕΚ) αριθ. 1030/2002]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓
Ελεύθερη κυκλοφορία, κοινωνική ασφάλιση και υγεία																															
Κανονισμός για την ασφάλεια των δελτίων ταυτότητας και των εγγράφων διαμονής [(EE) 2025/1208]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Οδηγία για τα επαγγελματικά πρόσωπα (2005/36/EK)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κανονισμός για τον συντονισμό των συστημάτων της κοινωνικής ασφάλειας [(ΕΚ) αριθ. 883/2004]	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗
Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1231/2010 για την επέκταση της εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 883/2004 και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 987/2009 στους υπηκόους τρίτων χωρών	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗

✓ = αποδοχή ✗ = μη αποδοχή

Χώρα	AT	BE	BG	CY	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FI	FR	HR	HU	IE	IT	LT	LU	LV	MT	NL	PL	PT	RO	SE	SI	SK	CH	IS	LI	NO
Οδηγία για την ελεύθερη κυκλοφορία (2004/38/EK)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Οδηγία για τη φυλετική ισότητα (2000/43/EK)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Οδηγία 2014/54/ΕΕ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Οδηγία για την απόσπαση εργαζομένων (96/71/EK)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Σημειώσεις:

Οι νομικές πράξεις της ΕΕ στον τομέα της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης (πίλος V της ΣΛΑΕ) αναφέρονται αν εφαρμόζονται στη **Δανία**, την **Ιρλανδία** και τις τέσσερις συνδεδεμένες χώρες Σένγκεν: **Ισπανία**, **Λιχτενστάιν**, **Νορβηγία** και **Ελβετία**. Ορισμένες πράξεις που απορρίβονται υπό τον τίτλο «Ελεύθερη κυκλοφορία, κοινωνική ασφάλιση και ισοτιμία» αναφέρονται στον τίτλο τους αν αφορούν τον ΕΟΧ και την Ελβετία. Όταν η πράξη της ΕΕ δεν είναι σαφής, ο αναγνώστης μπορεί να συμβουλευτεί τις σχετικές νομικές πηγές που απορρίβονται στο παρόν σημείωμα.

Κύπρος

Η Κύπρος δεν είναι πλήρες μέλος του χώρου Σένγκεν. Οι πράξεις παράνομου δικαίου της ΕΕ ή τμήματα πράξεων που καλύπτουν θέματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3 παράγραφος 2 της πράξης προσχώρησης του 2003 απαιτούν την επέκταση απόφασης του Συμβουλίου στην Κύπρο. Η κάθε επιμέρους πράξη της ΕΕ περιέχει συνήθως αιτιολογικές σκέψεις που διευκρινίζουν πότε συμβαίνει αυτό.

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 44 του **κώδικα συνόρων του Σένγκεν**, ο τίτλος III του κώδικα (εσωτερικά συνόρα) δεν εφαρμόζεται στην Κύπρο. Βλ. επίσης την αιτιολογική σκέψη 38 του **κώδικα θεωρήσεων**, τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 810/2009, την αιτιολογική σκέψη 33 του **κανονισμού VIS** [κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 767/2008] και την αιτιολογική σκέψη 57 του **κανονισμού ΣΕΕ** [κανονισμός (ΕΕ) 2017/2226]. Για την εφαρμοσιμότητα του **κανονισμού SIS** [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1862] στην Κύπρο, βλ. απόφαση (ΕΕ) 2023/870 του Συμβουλίου (ΕΕ L 113 της 28.4.2023, σ. 44).

Δανία

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του πρωτοκόλλου (αριθ. 19) των Συνθηκών της ΕΕ σχετικά με το κερκτιμένο του Σένγκεν που έχει ενσωματωθεί στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα άρθρα 1 και 2 του πρωτοκόλλου (αριθ. 22) σχετικά με τη θέση της Δανίας, οι πράξεις του δικαίου της ΕΕ που έχουν εκδοθεί στον τομέα της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης δεν εφαρμόζονται στη Δανία. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου (αριθ. 22), η Δανία μπορεί να αποφασίσει εντός έξι μηνών να εφαρμόσει πράξεις της ΕΕ που βασίζονται στο κερκτιμένο του Σένγκεν.

Κατ' εφαρμογή της συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και του Βασιλείου της Δανίας, για την επέκταση στη Δανία των διατάξεων του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 343/2003 του Συμβουλίου για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2725/2000 σχετικά με τη θέσπιση του Ευρώδας για την αντιμετώπιση της δακτυλικών αποτυπωμάτων για την αποτελεσματική εφαρμογή της σύμβασης του Δουβλίνου, η οποία υπεγράφη στις 10.3.2005 και τέθηκε σε ισχύ την 1.4.2006 (ΕΕ L 66 της 8.3.2006, σ. 38), όπως εγρόθηκε με την απόφαση 2006/188/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ L 66 της 8.3.2006, σ. 37), η Δανία γνωστοποίησε στο Συμβούλιο της ΕΕ και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στις 11 Ιουνίου 2024, ότι εφαρμόζει τον **κανονισμό Ευρώδας** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1358] και τα μέρη της **κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351] και του **κανονισμού για τις καταστάσεις κρίσης και ανωτέρας βίας** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1359] που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω συμφωνίας.

Η Δανία κοινοποίησε επίσης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 26 Απριλίου 2019 τη συμμετοχή της στον **κανονισμό για τη χρήση του SIS για τις επιταγές** [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1860], τον **κανονισμό SIS στον τομέα των συνόρων** [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1861] και τον **κανονισμό SIS** [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1862], στις 10 Μαΐου 2019 κοινοποίησε τη συμμετοχή της στον **κανονισμό για τον eu-LISA** [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1726], στις 23 Οκτωβρίου 2019 κοινοποίησε τη συμμετοχή της στους **κανονισμούς για τη διαλειτουργικότητα** [κανονισμοί (ΕΕ) 2019/817 και (ΕΕ) 2019/818], καθώς και στον **κανονισμό για τους αξιωματικούς συνδέσμιους μετανάστευσης** [κανονισμός

(ΕΕ) 2019/1240]: στις 14 Νοεμβρίου 2024 κοινοποίησε τη συμμετοχή της στον **κανονισμό για τον έλεγχο διαλογής** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1356], καθώς και στον **κανονισμό για τη διαδικασία επιτροπών στα σύνορα** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1349]: στις 10 Οκτωβρίου 2025 κοινοποίησε τη συμμετοχή της στον **κανονισμό ΣΕΕ** [κανονισμός (ΕΕ) 2025/1534]: στις 22 Δεκεμβρίου 2021 κοινοποίησε ότι θα εφαρμόσει τον **κανονισμό ΕΤΙΑΣ** [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1240] και τον **κανονισμό VIS** [κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 767/2008].

Ιρλανδία

Σύμφωνα με το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου (αριθ. 19) των Συνθηκών της ΕΕ σχετικά με το κερκήμενο του Σένγκεν που έχει ενσωματωθεί στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το πρωτόκολλο (αριθ. 21) για τη θέση του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας όσον αφορά τον χώρο ελεύθερης, ασφαλούς και δικαιοσύνης, οι νομικές πράξεις της ΕΕ που έχουν εκδοθεί στον τομέα της ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης δεν εφαρμόζονται στην Ιρλανδία. Σύμφωνα με το άρθρο 3 του πρωτοκόλλου (αριθ. 21), η Ιρλανδία μπορεί να κοινοποιήσει ότι επιθυμεί να συμμετάσχει σε συγκεκριμένη νομική πράξη. Η απόφαση 2002/192/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Φεβρουαρίου 2002, σχετικά με το αίτημα της Ιρλανδίας να συμμετάσχει σε ορισμένες από τις διατάξεις του κερκιμένου του Σένγκεν που έχει ενσωματωθεί στην Ιρλανδία. Σύμφωνα με αυτή, η Ιρλανδία συμμετέχει στον **κανονισμό SIS** [κανονισμός (ΕΕ) 2018/1862] (βλ. αιτιολογική σκέψη 75).

Για άλλες νομικές πράξεις της ΕΕ σχετικά με τη συμμετοχή της Ιρλανδίας, βλ. απόφαση 2003/690/ΕΚ της Επιτροπής, της 2ας Οκτωβρίου 2003, που επιβεβαιώνει τη συμμετοχή στην **οδηγία για την προσωρινή προστασία** (οδηγία 2001/55/ΕΚ) (ΕΕ L 251 της 3.10.2003, σ. 23)- απόφαση (ΕΕ) 2023/1576 της Επιτροπής, της 28ης Ιουλίου 2023, για την επιβεβαίωση της συμμετοχής στον **κανονισμό σχετικά με τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο** [κανονισμός (ΕΕ) 2021/72303] (ΕΕ L 192 της 31.7.2023, σ. 32)- απόφαση (ΕΕ) 2024/2100 της Επιτροπής, της 31ης Ιουλίου 2024, για την επιβεβαίωση της συμμετοχής στον **κανονισμό Eurodac** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1358] (ΕΕ L, 2024/2100, 2.8.2024)- απόφαση (ΕΕ) 2024/2088 της Επιτροπής, της 31ης Ιουλίου 2024, για την επιβεβαίωση της συμμετοχής στον **κανονισμό για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351] (ΕΕ L, 2024/2088, 2.8.2024)- απόφαση (ΕΕ) 2024/2087 της Επιτροπής, της 31ης Ιουλίου 2024, για την επιβεβαίωση της συμμετοχής στην **οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής** [οδηγία (ΕΕ) 2024/1346] (ΕΕ L, 2024/2087, 2.8.2024)- απόφαση (ΕΕ) 2024/2092 της Επιτροπής, της 31ης Ιουλίου 2024, για την επιβεβαίωση της συμμετοχής στον **κανονισμό για τις καταστάσεις κρίσης και ανωτέρας βίας** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1359] (ΕΕ L, 2024/2092, 2.8.2024)- απόφαση (ΕΕ) 2024/2099 της Επιτροπής, της 31ης Ιουλίου 2024, για την επιβεβαίωση της συμμετοχής στον **κανονισμό για τις απαιτήσεις αναγνώρισης** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1347] (ΕΕ L, 2024/2099, 2.8.2024)- απόφαση (ΕΕ) 2024/2089 της Επιτροπής, της 31ης Ιουλίου 2024, για την επιβεβαίωση της συμμετοχής στον **κανονισμό για τη διαδικασία ασύλου** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348] (ΕΕ L, 2024/2089, 2.8.2024)- και απόφαση (ΕΕ) 2024/2093 της Επιτροπής, της 31ης Ιουλίου 2024, για την επιβεβαίωση της συμμετοχής στον **κανονισμό για την επανεγκατάσταση** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1350] (ΕΕ L, 2024/2093, 2.8.2024).

Ισλανδία και Νορβηγία

Η Ισλανδία και η Νορβηγία δεν δεσμεύονται από το κερκήμενο της ΕΕ για το άσυλο, με εξαίρεση τον **κανονισμό για την επανεγκατάσταση** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1350] και τα μέρη III, V και VII του **κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351] και τον **κανονισμό Eurodac** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1358], τα οποία συνιστούν ένα νομοθετικό στον τομέα που καλύπτεται από τη συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, της Δημοκρατίας της Ισλανδίας και του Βασιλείου της Νορβηγίας για τα κράτη και τους μηχανισμούς καθορισμού του κράτους που είναι αρμόδιο για την εξέταση αίτησης παροχής ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος, ή στην Ισλανδία ή τη Νορβηγία – Δηλώσεις, η οποία υπεγράφη στις 19.1.2001 και τέθηκε σε ισχύ την 1.4.2001 (ΕΕ L 93 της 3.4.2001, σ. 40), όπως εγκρίθηκε με την απόφαση 2006/167/ΕΚ του Συμβουλίου, της 21ης Φεβρουαρίου 2006 (ΕΕ L 57 της 28.2.2006, σ. 15). Για την πρόσβαση των αρχών επιβολής του νόμου στο Eurodac, βλ. το πρωτόκολλο μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ισλανδίας και του Βασιλείου της Νορβηγίας που συμφωνήθηκε μετά τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, της Δημοκρατίας της Ισλανδίας και του Βασιλείου της Νορβηγίας για τα κράτη και τους μηχανισμούς καθορισμού του κράτους που είναι αρμόδιο για την εξέταση αίτησης παροχής ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος, ή στην Ισλανδία ή τη Νορβηγία αναφορικά με την πρόσβαση στο Eurodac για σκοπούς επιβολής του νόμου, το οποίο υπεγράφη στις 24.10.2019 και τέθηκε σε ισχύ στις 4.3.2020 (ΕΕ L 64 της 3.3.2020, σ. 3)- όπως εγκρίθηκε με την απόφαση (ΕΕ) 2020/276 του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2020 (ΕΕ L 64 της 3.3.2020, σ. 1).

Σύμφωνα με το άρθρο 6 του πρωτοκόλλου (αριθ. 19) σχετικά με το κερκήμενο του Σένγκεν που έχει ενσωματωθεί στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ισλανδία και η Νορβηγία πρέπει να συνδέονται με την εφαρμογή του κερκιμένου του Σένγκεν και την ανάπτυξη του. Η συμφωνία συναφθείσα από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από τη Δημοκρατία της Ισλανδίας και το Βασίλειο της Νορβηγίας σχετικά με τη σύνδεση των εν λόγω χωρών προς τη θέση σε ισχύ της εφαρμογής και την περαιτέρω ανάπτυξη του κερκιμένου Σένγκεν – Τελική πράξη, η οποία υπεγράφη στις 18.5.1999 και τέθηκε σε ισχύ στις 26.6.2000 (ΕΕ L 176 της 10.7.1999, σ. 36)- και η απόφαση 1999/437/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 1999, σχετικά με ορισμένες λεπτομέρειες εφαρμογής της συμφωνίας που έχει συναφθεί από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη Δημοκρατία της Ισλανδίας και το Βασίλειο της Νορβηγίας για τη σύνδεση των δύο αυτών κρατών, με την υλοποίηση, την εφαρμογή και την ανάπτυξη του κερκιμένου του Σένγκεν (ΕΕ L 176 της 10.7.1999, σ. 31) παρέχουν περαιτέρω λεπτομέρειες.

Ο **κανονισμός ECRIS-TN** [κανονισμός (ΕΕ) 2019/816] δεν αποτελεί μέρος του κερκιμένου του Σένγκεν και δεν εφαρμόζεται στην Ισλανδία και τη Νορβηγία.

Η Ιαλυνδία και η Νορβηγία ανήκουν στον ΕΟΧ. Οι νομικές πράξεις της ΕΕ που απαριθμούνται υπό τον τίτλο «Ελεύθερη κυκλοφορία, κοινωνική ασφάλιση και ισότητα» εφαρμόζονται σε αυτές όταν φέρουν την ένδειξη «(Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ)» στον τίτλο τους. Όταν αφορά την **οδηγία για την απόσπαση εργαζομένων** (οδηγία 96/71/ΕΚ), η αναφορά αυτή περιλαμβάνεται στις τροποποιήσεις που εισήχθησαν μέσω της οδηγίας (ΕΕ) 2018/957.

Βλ. επίσης παράρτημα VI της συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΕ L 1 της 3.1.1994, α. 3), όπως τροποποιήθηκε με τις αποφάσεις της Μεκτικής Επιτροπής του ΕΟΧ αριθ. 208/2025, της 19ης Σεπτεμβρίου 2025 (ΕΕ L 2026/39, 15.1.2026, ΕΛ: <http://data.europa.eu/eli/dec/2025/1383/0>), 24.7.2025, ΕΛ: <http://data.europa.eu/eli/dec/2025/1383/0>).

Λιχτενστάιν

Κατά το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και του Πριγκιπάτου του Λιχτενστάιν για την προχώρηση του Πριγκιπάτου του Λιχτενστάιν στη συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας σχετικά με τη σύνδεση της Ελβετικής Συνομοσπονδίας προς τη θέση σε ισχύ, την εφαρμογή και την ανάπτυξη του κεκτημένου του Σένγκεν, το οποίο υπεγράφη στις 28.2.2008 και τέθηκε σε ισχύ στις 19.12.2011 (ΕΕ L 160 της 18.6.2011, α. 3), όπως εγκρίθηκε με την απόφαση 2011/350/ΕΕ του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2011 (ΕΕ L 160 της 18.6.2011, α. 19), το Λιχτενστάιν εφαρμόζει τις περισσότερες πράξεις του κεκτημένου του Σένγκεν που αφορούν το δικαίω της Ένωσης, όπως απαριθμούνται στα παραρτήματα Α και Β της συμφωνίας του 2004 μεταξύ της Ελβετίας (ΕΕ L 53 της 27.2.2008, α. 52) και στο παράρτημα του πρωτοκόλλου.

Ο **κανονισμός ECRIS-TCN** [κανονισμός (ΕΕ) 2019/816] δεν αποτελεί μέρος του κεκτημένου του Σένγκεν και δεν εφαρμόζεται στο Λιχτενστάιν.

Ο **κανονισμός Eurodac** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1358] και τα μέρη III, V και VII του **κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351] αντιστοιχούν νέες πράξεις που βασίζονται στο πρωτόκολλο μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, της Ελβετικής Συνομοσπονδίας και του Πριγκιπάτου του Λιχτενστάιν για την προχώρηση του Πριγκιπάτου του Λιχτενστάιν στη συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας σχετικά με τα κριτήρια και τους μηχανισμούς για τον προσδιορισμό του κράτους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος ή στην Ελβετία, το οποίο υπεγράφη στις 28.2.2008 και τέθηκε σε ισχύ στις 19.12.2011 (ΕΕ L 160 της 18.6.2011, α. 39), όπως εγκρίθηκε με την απόφαση 2011/351/ΕΕ του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2011 (ΕΕ L 160 της 18.6.2011, α. 37). Για την πρόσβαση των αρχών επιβολής του νόμου στο Eurodac, βλ. το πρωτόκολλο μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ελβετικής Συνομοσπονδίας και του Πριγκιπάτου του Λιχτενστάιν στη συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας για τα κριτήρια και τους μηχανισμούς καθορισμού του κράτους που είναι αρμόδιο για την εξέταση αίτησης παροχής ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος ή στην Ελβετία αναφορικά με την πρόσβαση στο Eurodac για σκοπούς επιβολής του νόμου, το οποίο υπεγράφη στις 27.6.2019 και τέθηκε σε ισχύ στις 5.2.2020 (ΕΕ L 32 της 4.2.2020, α. 3), όπως εγκρίθηκε με την απόφαση (ΕΕ) 2020/142 του Συμβουλίου, της 21ης Ιανουαρίου 2020 (ΕΕ L 32 της 4.2.2020, α. 1).

Το Λιχτενστάιν αποτελεί μέρος του ΕΟΧ. Οι νομικές πράξεις της ΕΕ που απαριθμούνται υπό τον τίτλο «Ελεύθερη κυκλοφορία, κοινωνική ασφάλιση και ισότητα» εφαρμόζονται όταν φέρουν την ένδειξη «(Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ)» στον τίτλο τους. Όταν αφορά την **οδηγία για την απόσπαση εργαζομένων** (οδηγία 96/71/ΕΚ), η αναφορά αυτή περιλαμβάνεται στις τροποποιήσεις που εισήχθησαν μέσω της οδηγίας (ΕΕ) 2018/957.

Βλ. επίσης παράρτημα VI της συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΕ L 1 της 3.1.1994, α. 3), όπως τροποποιήθηκε με τις αποφάσεις της Μεκτικής Επιτροπής του ΕΟΧ αριθ. 208/2025, της 19ης Σεπτεμβρίου 2025 (ΕΕ L 2026/39, 15.1.2026, ΕΛ: <http://data.europa.eu/eli/dec/2025/1383/0>), 24.7.2025, ΕΛ: <http://data.europa.eu/eli/dec/2025/1383/0>).

Ελβετία

Δυνάμει του άρθρου 2 της συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας σχετικά με τη σύνδεση της Ελβετικής Συνομοσπονδίας προς τη θέση σε ισχύ, την εφαρμογή και την ανάπτυξη του κεκτημένου του Σένγκεν, η οποία υπεγράφη στις 26.10.2004 και τέθηκε σε ισχύ την 1.3.2008 (ΕΕ L 53 της 27.2.2008, α. 52), όπως εγκρίθηκε με την απόφαση 2008/146/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2008 (ΕΕ L 53 της 27.2.2008, α. 1), η Ελβετία εφαρμόζει τις περισσότερες νομικές πράξεις του κεκτημένου του Σένγκεν που αφορούν το δικαίω της Ένωσης, όπως απαριθμούνται στα παραρτήματα Α και Β της συμφωνίας, καθώς και τις πράξεις που τις τροποποιούν ή βασιζόταν σε αυτές.

Ο **κανονισμός ECRIS-TCN** δεν αποτελεί μέρος του Σένγκεν και δεν εφαρμόζεται στην Ελβετία.

Ο **κανονισμός Eurodac** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1358] και τα μέρη III, V και VII του **κανονισμού για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης** [κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351] αντιστοιχούν νέα νομοθεσία στον τομέα που καλύπτει από τη συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας σχετικά με τα κριτήρια και τους μηχανισμούς για τον προσδιορισμό του κράτους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος ή στην Ελβετία – Τελική πράξη – Δημόσια, η οποία υπεγράφη στις 26.10.2004 και τέθηκε σε ισχύ την 1.3.2008 (ΕΕ L 160 της 18.6.2011, α. 39), όπως εγκρίθηκε με την απόφαση 2008/147/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2008 (ΕΕ L 53 της 27.2.2008, α. 3), και εφαρμόζονται στην Ελβετία. Για την πρόσβαση των αρχών επιβολής του νόμου στο Eurodac, βλ. το

πρωτόκολλο μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ελβετικής Συνομοσπονδίας και του Πριγκιπάτου του Λιχτενστάιν στη συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας για τα κτήρια και τους μηχανισμούς καθορισμού του κράτους που είναι αρμόδιο για την εξέταση αίτησης παροχής ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος ή στην Ελβετία αναφορικά με την πρόσβαση στο Eurodac για ακατούς επιβολής του νόμου, το οποίο υπεγράφη στις 27.6.2019 και τέθηκε σε ισχύ στις 5.2.2020 (ΕΕ L 32 της 4.2.2020, σ. 3), όπως εγκρίθηκε με την απόφαση (ΕΕ) 2020/142 του Συμβουλίου, της 27ης Ιανουαρίου 2020 (ΕΕ L 32 της 4.2.2020, σ. 1).

Στους τομείς της ελεύθερης κυκλοφορίας, της κοινωνικής ασφάλισης και της ισοτήτας, βλ. παράρτημα II (συντονισμός των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης) της συμφωνίας για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Κρατών Μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου, η οποία υπεγράφη στις 21.6.1999 και τέθηκε σε ισχύ την 1.6.2002 (ΕΕ L 114 της 30.4.2002, σ. 6), όπως εγκρίθηκε με την απόφαση του Συμβουλίου και της Επιτροπής σχετικά με τη συμφωνία επισημονικής και τεχνολογικής συνεργασίας της 4ης Απριλίου 2002 για τη σύνταξη επτά συμφωνιών με την Ελβετική Συνομοσπονδία (2002/309/ΕΚ, Ευρατόμ) (ΕΕ L 114 της 30.4.2002, σ. 1), όπως επικαιροποιήθηκε με την απόφαση αριθ. 1/2020 της μεικής επιτροπής που συστάθηκε βάσει της συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου, για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων της 15ης Δεκεμβρίου 2020, για την προπαιούρηση του παρτήματος II της εν λόγω συμφωνίας για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης [2021/137] (ΕΕ L 42 της 5.2.2021, σ. 15). Η **οδηγία για τα επανγλωματικά προσώπων** (οδηγία 2005/36/ΕΚ), με εξαίρεση τον τίτλο II, εφαρμόζεται προσωρινά στην Ελβετία σύμφωνα με την απόφαση αριθ. 2/2011 της Μεικής Επιτροπής ΕΕ-Ελβετίας που συγκροτήθηκε με το άρθρο 14 της συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου, για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, της 30ης Σεπτεμβρίου 2011, όσον αφορά την αντικατάσταση του παρτήματος III (Αιολβία αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων) αυτής (ΕΕ L 277 της 22.10.2011, σ. 20).

Η **οδηγία για την απόσπαση εργαζομένων** (οδηγία 96/71/ΕΚ) δεν εφαρμόζεται στην Ελβετία, η οποία, ωστόσο, πρέπει να προβλέπει παρόμοιους κανόνες σύμφωνα με το άρθρο 22 του παρτήματος I (ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων) της συμφωνίας για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Κρατών Μελών της, αφενός, και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, αφετέρου (ΕΕ L 114 της 30.4.2002, σ. 6).

Παράρτημα 2: Εφαρμοσιμότητα επιλεγμένων πράξεων του Συμβουλίου της Ευρώπης

Εφαρμοσιμότητα επιλεγμένων πράξεων του Συμβουλίου της Ευρώπης στα κράτη μέλη της ΕΕ

Χώρα	AT	BE	BG	CY	CZ	DE	DK	EE	EL	ES	FI	FR	HR	HU	IE	IT	LT	LU	LV	MT	NL	PL	PT	RO	SE	SI	SK	Σύνολο επί των 27 κρατών μελών
Συνολικός αριθμός κυρώσεων/προσχωρήσεων	11	11	10	11	9	12	12	11	11	12	12	11	11	10	11	12	9	13	9	12	12	10	13	12	12	11	10	27
ΕΣΔΑ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
Πρωτόκολλο αριθ. 1 της ΕΣΔΑ (περιουσία, εκπαίδευση κ.λπ.)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
Πρωτόκολλο αριθ. 4 της ΕΣΔΑ (ελευθερία μετακίνησης, απαγόρευση συλλογικής απέλασης αλλοδαπών κ.λπ.)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	26
Πρωτόκολλο αριθ. 6 της ΕΣΔΑ (κατάργηση της θανατικής ποινής)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
Πρωτόκολλο αριθ. 7 της ΕΣΔΑ (διαδικαστικές ενγυμνίες σχετικά με την απέλαση αλλοδαπών κ.λπ.)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	25
Πρωτόκολλο αριθ. 12 της ΕΣΔΑ (διακρίσεις)	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✗	✓	✗	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✓	✗	✓	✗	✓	✗	10	
Πρωτόκολλο αριθ. 13 της ΕΣΔΑ (κατάργηση της θανατικής ποινής)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
Ευρωπαϊκή σύμβαση περί κοινωνικής και ιατρικής αντιλήψεως (1953)	✗	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✗	14	
Ευρωπαϊκή σύμβαση περί εγκαταστάσεως (1955)	✗	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✗	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	9	
Ευρωπαϊκή σύμβαση για την ιθαγένεια (1997)	✓	✗	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✗	✓	13	
Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα (1981)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27

✓ = κράτος μέρος / εφαρμόζεται ✗ = δεν έχει υπογραφεί

Χώρα	AT	BE	BG	CY	CZ	DE	DK	EE	EL	ES	FI	FR	HR	HU	IE	IT	LT	LU	LV	MT	NL	PL	PT	RO	SE	SI	SK		
Πρωτόκολλο που τροποποιεί τη Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα (2018)	✓	s	✓	✓	s	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	s	✓	✓	s	s	✓	✓	✓	✓	✓	s	✓	✓	19	
Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων (2005)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
Σύμβαση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (2011)	✓	✓	s	✓	s	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	s	✓	✓	s	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	s	✓	22
Σύμβαση-πλαίσιο για την τεχνητή νοημοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου (2024)	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	0	

✓ = κράτος μέρος / εφαρμόζεται s = έχει υπογραφεί x = δεν έχει υπογραφεί

Εφαρμοσιμότητα επιλεγμένων πράξεων του Συμβουλίου της Ευρώπης σε άλλες χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης

Χώρα	AD	AL	AM	AZ	BA	CH	GE	IS	LI	MC	MD	ME	MK	NO	RS	SM	TR	UA	UK	Σύνολο επί των 19 κρατών μελών
Συνολικός αριθμός κυρώσεων/προσχωρήσεων	11	12	10	7	12	8	10	12	9	9	10	11	12	12	11	11	9	10	9	Σύνολο επί των 19 κρατών μελών
ΕΣΔΑ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
Πρωτόκολλο αριθ. 1 της ΕΣΔΑ (περιοσία, εκπαίδευση κ.λπ.)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	17
Πρωτόκολλο αριθ. 4 της ΕΣΔΑ (ελευθερία κίνησης, απαγόρευση συλλογικής απελάσεως αλλοδαπών κ.λπ.)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	s	✓	✓	✓	✓	✓	✓	s	✓	s	16
Πρωτόκολλο αριθ. 6 της ΕΣΔΑ (κατάργηση της θανατικής ποινής)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
Πρωτόκολλο αριθ. 7 της ΕΣΔΑ (διαδικαστικές εγγυήσεις σχετικά με την απέλαση αλλοδαπών κ.λπ.)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	x	18
Πρωτόκολλο αριθ. 12 της ΕΣΔΑ (διακρίσεις)	✓	✓	✓	s	✓	x	✓	s	s	x	s	✓	✓	s	✓	✓	s	✓	x	10
Πρωτόκολλο αριθ. 13 της ΕΣΔΑ (κατάργηση της θανατικής ποινής)	✓	✓	✓	s	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	18
Ευρωπαϊκή σύμβαση περί κοινωνικής και ιατρικής αντιλήψεως (1953)	x	x	x	x	x	✓	x	✓	x	x	x	x	x	✓	x	x	✓	x	✓	4
Ευρωπαϊκή σύμβαση περί εγκαταστάσεως (1955)	x	x	x	x	x	✓	x	s	x	x	x	x	x	✓	x	x	✓	x	✓	3
Ευρωπαϊκή σύμβαση για την ιθαγένεια (1997)	x	x	x	x	x	✓	x	✓	x	x	✓	✓	✓	✓	x	x	✓	x	✓	8
Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα (1981)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19

Χώρα	AD	AL	AM	AZ	BA	CH	GE	IS	LI	MC	MD	ME	MK	NO	RS	SM	TR	UA	UK	
Πρωτόκολλο που τροποποιεί τη Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα (2018)	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✗	✓	✗	✓	✓	✗	✗	✗	10
	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	15
	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	0
Σύμβαση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενετικής βίας (2011)	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Σύμβαση-πλαίσιο για την τεχνητή νοημοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου (2024)	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	

✓ = κράτος μέλος / εφαρμόζεται

✗ = έχει υπογραφεί

✗ = δεν έχει υπογραφεί

Παράρτημα 3: Αποδοχή των διατάξεων του ΕΚΧ

Αποδοχή των διατάξεων του ΕΚΧ από τα κράτη μέλη της ΕΕ

	ΕΚΧ (1996)													ΕΚΧ (1961) και πρόσθετο πρωτόκολλο 1988															
	Κράτος μέλος	EE	AT	BE	BG	CY	DE	EE	EL	ES	FI	FR	HU	IE	IT	LT	LV	MT	NL	PT	RO	SE	SI	SK	CZ	DK	HR	LU	PL
Συνολικά αποδεκτές	14	26	20	16	23	22	29	31	26	31	17	26	30	24	25	20	30	31	17	23	29	26	15	18	15	16	10		
Άρθρο 1 - δικαίωμα στην εργασία	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 2 - δίκαιες συνθήκες εργασίας	o	✓	o	o	o	✓	o	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	o	✓	o	o	o	✓	✓	o	✓	✓	✓	✓	o	o
Άρθρο 3 - ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας	✓	✓	✓	o	o	o	o	o	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	o	o	o	o	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 4 - δίκαιη αμοιβή	o	✓	o	o	o	o	o	o	o	o	o	✓	✓	✓	✓	o	✓	o	o	o	✓	✓	o	o	o	o	o	o	o
Άρθρο 5 - δικαίωμα του συνδικαλισμού	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 6 - δικαίωμα στις συλλογικές διαπραγματεύσεις	o	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	o	o
Άρθρο 7 - προστασία των παιδιών και των νέων	o	✓	✓	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o
Άρθρο 8 - προστασία της μητρότητας για τις εργαζόμενες γυναίκες	o	✓	✓	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o
Άρθρο 9 - επαγγελματικός προσανατολισμός	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 10 - επαγγελματική κατάρτιση	✓	✓	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o
Άρθρο 11 - προστασία της υγείας	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 12 - κοινωνική ασφάλιση	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o
Άρθρο 13 - κοινωνική και ταμική πρόνοια	✓	✓	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o
Άρθρο 14 - κοινωνικές υπηρεσίες	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	o
Άρθρο 15 - άτομα με αναπηρία	o	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o
Άρθρο 16 - προστασία της οικονομίας	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 17 - προστασία των παιδιών και των νέων	✓	✓	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o

✓ = αποδοχή
o = μερική αποδοχή
x = μη αποδοχή

✓ = αποδοχή o = μερική αποδοχή x = μη αποδοχή

ΕΚΧ (1996)	ΕΚΧ (1961) και πρόσθετο πρωτόκολλο 1988																		
	AT	BE	BG	CY	DE	EE	EL	ES	FI	FR	HU	IE	IT	LT	LV	MT	NL	PT	RO
Κράτος μέλος	14	26	20	16	23	22	29	31	26	31	17	26	30	24	25	20	30	31	17
ΕΕ	14	26	20	16	23	22	29	31	26	31	17	26	30	24	25	20	30	31	23
SE	29	23	26	26	26	23	29	31	26	31	17	26	30	24	25	20	30	31	23
SI	29	23	26	26	26	23	29	31	26	31	17	26	30	24	25	20	30	31	23
SK	26	26	26	26	26	23	29	31	26	31	17	26	30	24	25	20	30	31	23
CZ	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
DK	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
HR	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
LU	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16
PL	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Άρθρο 18 - άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας στο έδαφος άλλων Μερών	ο	✓	ο	ο	✓	×	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	ο	ο	ο	✓	✓	ο
Άρθρο 19 - προστασία και συνδρομή προς τους εργαζόμενους μετανάστες	ο	ο	ο	✓	✓	ο	ο	✓	ο	✓	×	✓	✓	ο	ο	×	✓	×	✓
Άρθρο 20 - μη διακριτική μεταχείριση λόγω φύλου	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 21 - ενημέρωση και διαβούλευση	×	✓	✓	×	ο	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	×	✓	✓	×
Άρθρο 22 - συμβολή στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας	×	✓	✓	ο	ο	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	×	✓	✓	×
Άρθρο 23 - κοινωνική προστασία των ηλικιωμένων	×	×	×	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	×	×	✓	✓	×	×
Άρθρο 24 - προστασία σε περίπτωση λύσης της σχέσης εργασίας	×	×	✓	✓	ο	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 25 - προστασία σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 26 - αξιοπρέπεια στην εργασία	ο	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 27 - εργαζόμενοι με οικογενειακές υποχρεώσεις	ο	ο	ο	ο	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	ο	✓	ο	✓
Άρθρο 28 - προστασία των εκπαιδευμένων εργαζομένων	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 29 - διαβούλευση σε διαδικασίες ομαδικών απολύσεων	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άρθρο 30 - προστασία κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού	×	✓	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	×	✓	×	✓	×	✓
Άρθρο 31 - στέγαση	×	×	×	×	×	×	✓	✓	✓	✓	×	×	✓	ο	ο	×	✓	×	×

Σημείωση: Με κίτρινο σημειώνονται τα κράτη μέλη που έχουν κυρώσει μόνο τον ΕΚΧ του 1996.

Αποδοχή των διατάξεων του ΕΚΧ από άλλες χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης που έχουν κυρώσει τον ΕΚΧ

ΕΚΧ (1996)															ΕΚΧ (1961) και πρόσθετο πρωτόκολλο 1988				
Κράτος μη μέλος της ΕΕ	AD	AL	AM	AZ	BA	GE	MD	ME	MK	NO	RS	TR	UA	IS	UK				
Συνολικά αποδεκτές	19	18	13	18	16	12	16	18	16	22	25	27	24	13	13				
Άρθρο 1 - δικαίωμα στην εργασία	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
Άρθρο 2 - δίκαιες συνθήκες εργασίας	✓	✓	0	×	✓	0	✓	0	✓	0	0	0	0	0	0				
Άρθρο 3 - ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας	✓	✓	0	×	×	×	0	✓	0	0	✓	✓	✓	✓	✓				
Άρθρο 4 - δίκαιη αμοιβή	✓	✓	0	✓	0	0	0	0	0	✓	✓	0	0	✓	0				
Άρθρο 5 - δικαίωμα του συνδικαλιζέσθαι	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓				
Άρθρο 6 - δικαίωμα στις συλλογικές διαπραγματεύσεις	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓				
Άρθρο 7 - προστασία των παιδιών και των νέων	✓	✓	✓	✓	✓	✓	0	0	0	0	✓	✓	✓	×	0				
Άρθρο 8 - προστασία της μητρότητας για τις εργαζόμενες γυναίκες	✓	✓	✓	✓	✓	0	✓	✓	✓	0	✓	✓	✓	×	0				
Άρθρο 9 - επαγγελματικός προσανατολισμός	✓	×	×	✓	✓	×	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	×	✓				
Άρθρο 10 - επαγγελματική κατάρτιση	✓	×	×	×	×	0	✓	0	×	✓	0	✓	✓	×	✓				
Άρθρο 11 - προστασία της υγείας	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
Άρθρο 12 - κοινωνική ασφάλιση	✓	×	0	×	0	0	✓	✓	✓	✓	✓	✓	0	✓	0				
Άρθρο 13 - κοινωνική και ιατρική πρόνοια	✓	×	0	×	0	×	0	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓				
Άρθρο 14 - κοινωνικές υπηρεσίες	✓	×	0	✓	✓	✓	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
Άρθρο 15 - άτομα με αναπηρία	✓	×	0	×	×	0	✓	✓	0	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
Άρθρο 16 - προστασία της οικογένειας	×	×	×	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
Άρθρο 17 - προστασία των παιδιών και των νέων	✓	×	✓	×	✓	0	✓	✓	✓	✓	0	✓	✓	✓	✓				

✓ = αποδοχή
0 = μερική αποδοχή
× = μη αποδοχή

✓ = αποδοχή 0 = μερική αποδοχή × = μη αποδοχή

ΕΚΧ (1961)
και προστέτο
πρωτόκολλο
1988

ΕΚΧ (1996)		AD	AL	AM	AZ	BA	GE	MD	ME	MK	NO	RS	TR	UA	IS	UK
Κράτος μη μέλος της ΕΕ		19	18	13	18	16	12	16	18	16	22	25	27	24	13	13
Συνολικά αποδεκτές																
Άρθρο 18 - ασκήση επαγγελματικής δραστηριότητας στο έδαφος άλλων Μερών	ο	×	✓	✓	×	×	✓	ο	×	×	×	✓	✓	✓	✓	ο
Άρθρο 19 - προστασία και συνδρομή των εργαζομένων μεταναστών	ο	✓	✓	✓	×	×	✓	ο	ο	ο	ο	ο	✓	×	×	✓
Άρθρο 20 - μη διακριτική μεταχείριση λόγω φύλου	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×
Άρθρο 21 - ενημέρωση και διαβούλευση	×	✓	×	×	✓	✓	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	×	×
Άρθρο 22 - συμβολή στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×	×	×	✓	✓	✓	✓	×	×
Άρθρο 23 - κοινωνική προστασία των ηλικιωμένων	✓	×	×	×	×	✓	×	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	×	×
Άρθρο 24 - προστασία σε περίπτωση λίσσης της σχέσης εργασίας	×	✓	✓	✓	✓	×	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Άρθρο 25 - προστασία σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη	×	✓	×	×	×	×	×	×	×	×	✓	✓	✓	×		
Άρθρο 26 - αξιοπρέπεια στην εργασία	✓	✓	✓	×	✓	×	✓	✓	ο	✓	×	✓	✓	✓		
Άρθρο 27 - εργαζόμενοι με οικογενειακές υποχρεώσεις	×	×	✓	✓	✓	×	✓	ο	ο	ο	ο	×	✓	✓		
Άρθρο 28 - προστασία των εκπαιδευμένων των εργαζομένων	×	✓	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Άρθρο 29 - διαβούλευση σε διαδικασίες συλλογικών απολύσεων	×	✓	×	×	✓	×	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓		
Άρθρο 30 - προστασία κατά της φτώχειας και τον κοινωνικού αποκλεισμού	✓	×	×	×	×	×	×	×	×	×	✓	✓	✓	✓		
Άρθρο 31 - στέγαση	ο	×	×	×	×	×	×	×	×	×	✓	×	✓	ο		

✓ = αποδοχή ο = μερική αποδοχή × = μη αποδοχή

Σημείωση: Με κίτρινο σημειώνονται τα κράτη που έχουν κυρώσει μόνο τον ΕΚΧ του 1996.

Παράρτημα 4: Αποδοχή επιλεγμένων συμβάσεων των Ηνωμένων Εθνών

Αποδοχή επιλεγμένων Συμβάσεων ΟΗΕ από κράτη μέλη της ΕΕ

Κράτος μέλος της ΕΕ	AT	BE	BG	CY	CZ	DE	DK	EE	EL	ES	FI	FR	HR	HU	IE	IT	LT	LU	LV	MT	NL	PL	PT	RO	SE	SI	SK	Σύνολο επί των 27
Συνολικός αριθμός κυρώσεων/προσχωρήσεων	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
Σύμβαση για το Καθεστώς των Ανίδαντων	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	24
Σύμβαση για τη Μείωση της Ανιδανείας	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	21
ICED	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
ICERD	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
ICPR	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
ICESCR	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
CEDAW	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
CAT	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
CAT-OP	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
CRC	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
CRC-OP1 (ένστολες συγκρούσεις)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
UNITOC	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
UNITOC-OP1 (διακίνηση μεταναστών)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	26
UNITOC-OP2 (εμπορία ανθρώπων)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27
CRPD	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27

✓ = κράτος μέλος / εφαρμόζεται ✗ = δεν έχει υπογραφεί s = έχει υπογραφεί

Αποδοχή επιλεγμένων Συμβάσεων ΟΗΕ από άλλες χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης

	Χώρα																Σύνολο επί των 19			
	AD	AL	AM	AZ	BA	CH	GE	IS	LI	MC	MD	ME	MK	NO	RS	SM	TR	UA	UK	
Συνολικός αριθμός κυρώσεων/προσχωρήσεων	10	16	16	15	16	15	15	14	15	13	15	16	15	16	16	12	14	16	15	
Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων	x	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	x	✓	✓	✓	17
Σύμβαση για το Καθεστώς των Ανιθαγενών	x	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	x	✓	✓	✓	✓	✓	x	✓	✓	✓	16
Σύμβαση για τη Μείωση της Ανιθαγενείας	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	x	✓	✓	14
ICED	x	✓	✓	s	✓	✓	x	x	s	s	s	✓	s	✓	✓	x	x	✓	x	8
ICERD	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
ICPR	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
ICESCR	x	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	18
CEDAW	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
CAT	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
CAT-OP	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
CRC	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
CRC-OP1 (έντοπλες συγκρούσεις)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
UNITOC	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
UNITOC-OP1 (διακίνηση μεταναστών)	x	✓	✓	✓	✓	✓	✓	s	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	17
UNITOC-OP2 (εμπορία προσώπων)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19
CRPD	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19

✓ = κράτος μέρος / εφαρμόζεται s = έχει υπογραφεί x = δεν έχει υπογραφεί

- Σύμβαση για το καθεστώς των προσφύγων

Σύμβαση για το καθεστώς των ανιθαγενών

Σύμβαση για τη μείωση της ανιθαγενείας
- ICED

ICPR

ICESCR

CEDAW

CAT

CAT-OP

CRC

CRC-OP1

UNITOC

UNITOC-OP1 (διακίνηση μεταναστών)

UNITOC-OP2 (εμπορία προσώπων)

CRPD
- Σύμβαση του ΟΗΕ σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων (1951)

Σύμβαση του ΟΗΕ σχετικά με το Καθεστώς των Ανιθαγενών (1954)

Σύμβαση του ΟΗΕ για τη Μείωση της Ανιθαγενείας (1961)

Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία όλων των Προσώπων από Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις (2006)

Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Φιλετικών Διακρίσεων (1965)

Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (1966)

Διεθνές Σύμφωνο Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων (1966)

Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (1979)

Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλης Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (1984)

Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων (2002)

Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989)

Προαιρετικό Πρωτόκολλο I στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού για τη συμμετοχή παιδιών σε έντοπλες συγκρούσεις (2000)

Σύμβαση του ΟΗΕ κατά του Διακρατικού Οργανωμένου Εγκλήματος (2000)

Πρωτόκολλο κατά της Παράνομης Διακίνησης Μεταναστών διά Ήρας, Θαλάσσης και αέρος (2000)

Πρωτόκολλο για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Ευρωπαϊκής Προσωπική, Ιδιών Γυναικών και Παιδιών (2000)

Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2006)

Παράρτημα 5: Κωδικοί χωρών που χρησιμοποιούνται στα παραρτήματα

Κωδικός	Χώρα
AD	Ανδόρα
AL	Αλβανία
AM	Αρμενία
AT	Αυστρία
AZ	Αζερμπαϊτζάν
BA	Βοσνία και Ερζεγοβίνη
BE	Βέλγιο
BG	Βουλγαρία
CH	Ελβετία
CY	Κύπρος
CZ	Τσεχία
DE	Γερμανία
DK	Δανία
EE	Εσθονία
EL	Ελλάδα
ES	Ισπανία
FI	Φινλανδία
FR	Γαλλία
GE	Γεωργία
HR	Κροατία
HU	Ουγγαρία
IE	Ιρλανδία
IS	Ισλανδία

Κωδικός	Χώρα
IT	Ιταλία
LI	Λιχτενστάιν
LT	Λιθουανία
LU	Λουξεμβούργο
LV	Λετονία
MC	Μονακό
MD	Μολδαβία
ME	Μαυροβούνιο
MT	Μάλτα
NL	Κάτω Χώρες
MK	Βόρεια Μακεδονία
NO	Νορβηγία
PL	Πολωνία
PT	Πορτογαλία
RO	Ρουμανία
RS	Σερβία
SE	Σουηδία
SI	Σλοβενία
SK	Σλοβακία
SM	Άγιος Μαρίνος
TR	Τουρκία
UA	Ουκρανία
UK	Ηνωμένο Βασίλειο

Στο διαδίκτυο διατίθενται πολλές πληροφορίες σχετικά με τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA). Η πρόσβαση στις εν λόγω πληροφορίες είναι δυνατή μέσω του ιστότοπου του FRA, στη διεύθυνση fra.europa.eu.

Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διατίθενται στον ιστότοπο του Δικαστηρίου: echr.coe.int. Μέσω της πύλης αναζήτησης HUODOC εξασφαλίζεται πρόσβαση σε δικαστικές αποφάσεις στα αγγλικά και/ή στα γαλλικά, σε μεταφράσεις σε επιπλέον γλώσσες, σε νομικές περιλήψεις, δελτία Τύπου και άλλες πληροφορίες σχετικά με τις εργασίες του Δικαστηρίου.

Πώς θα προμηθευτείτε εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης

Η Επιτροπή Εκδόσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης παράγει έργα σε όλους τους τομείς ενασχόλησης του Οργανισμού, συμπεριλαμβανομένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της νομικής επιστήμης, της υγείας, της δεοντολογίας, των κοινωνικών υποθέσεων, του περιβάλλοντος, της εκπαίδευσης, του πολιτισμού, του αθλητισμού, της νεολαίας και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Παραγγελίες βιβλίων και ηλεκτρονικών εκδόσεων από τον εκτενή κατάλογο μπορούν να πραγματοποιηθούν μέσω διαδικτύου (<http://book.coe.int/>).

Ένα εικονικό αναγνωστήριο επιτρέπει σε χρήστες να ανατρέχουν σε αποσπάσματα των βασικών έργων που έχουν μόλις δημοσιευτεί ή του πλήρους κειμένου ορισμένων επίσημων εγγράφων, χωρίς κόστος.

Πληροφορίες σχετικά με τις συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και το πλήρες κείμενό τους, διατίθενται στον ιστότοπο του Γραφείου Συνθηκών: <http://conventions.coe.int/>.

Επικοινωνήστε με την ΕΕ

Αυτοπροσώπως

Σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχουν εκατοντάδες κέντρα Europe Direct. Μπορείτε να βρείτε τη διεύθυνση του πλησιέστερου σ' εσάς κέντρου στο διαδίκτυο (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_el).

Τηλεφωνικώς ή γραπτώς

Η Europe Direct είναι μια υπηρεσία που απαντά στις ερωτήσεις σας για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μπορείτε να επικοινωνήσετε με αυτή την υπηρεσία:

- καλώντας ατελώς τον αριθμό 00 800 6 7 8 9 10 11 (ορισμένα δίκτυα τηλεφωνίας ενδέχεται να χρεώνουν τις κλήσεις αυτές),
- καλώντας τον αριθμό +32 22999696,
- συμπληρώνοντας το ακόλουθο ηλεκτρονικό έντυπο: european-union.europa.eu/contact-eu/write-us_el.

Βρείτε πληροφορίες σχετικά με την ΕΕ

Στο διαδίκτυο

Πληροφορίες για την Ευρωπαϊκή Ένωση σε όλες τις επίσημες γλώσσες της ΕΕ είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο Europa (european-union.europa.eu).

Στις εκδόσεις της ΕΕ

Μπορείτε να δείτε ή να παραγγείλετε εκδόσεις της ΕΕ στη διεύθυνση op.europa.eu/el/publications. Μπορείτε να ζητήσετε πολλαπλά αντίγραφα δωρεάν εκδόσεων επικοινωνώντας με την υπηρεσία Europe Direct ή με το τοπικό σας κέντρο τεκμηρίωσης (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_el).

Στη νομοθεσία της ΕΕ και σε σχετικά έγγραφα

Για πρόσβαση σε νομικές πληροφορίες της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του συνόλου της ενωσιακής νομοθεσίας από το 1951 σε όλες τις επίσημες γλώσσες, μεταβείτε στον ιστότοπο EUR-Lex (eur-lex.europa.eu).

Στα ανοιχτά δεδομένα από την ΕΕ

Η πύλη data.europa.eu παρέχει πρόσβαση σε σύνολα ανοιχτών δεδομένων από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της ΕΕ. Τα εν λόγω δεδομένα μπορούν να καταφορτωθούν και να επαναχρησιμοποιηθούν δωρεάν, τόσο για εμπορικούς όσο και για μη εμπορικούς σκοπούς. Η πύλη παρέχει επίσης πρόσβαση σε πληθώρα συνόλων δεδομένων από τις ευρωπαϊκές χώρες.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχουν ένα όλο και πιο σημαντικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων των αλλοδαπών. Η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με το άσυλο, τα σύνορα και τη μετανάστευση εξελίσσεται με ταχείς ρυθμούς. Υπάρχει ένα εντυπωσιακό σώμα νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που αφορά ειδικότερα τα άρθρα 3, 5, 8 και 13 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης καλείται όλο και περισσότερο να αποφανθεί σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεων του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα αυτό. Η τέταρτη έκδοση του παρόντος εγχειριδίου, που επικαιροποιήθηκε έως τον Ιούνιο του 2026, παρουσιάζει την εν λόγω νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το σώμα της νομολογίας των δύο ευρωπαϊκών δικαστηρίων με εύχρηστο τρόπο. Απευθύνεται σε επαγγελματίες του νομικού κλάδου, δικαστές, εισαγγελείς, υπαλλήλους στον τομέα της μετανάστευσης και μη κυβερνητικές οργανώσεις, στα κράτη μέλη της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης.

FRA — ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Rennweg 12 - 1030 Βιέννη — Αυστρία
Τηλ. +43 (1)58030-0 — Φαξ +43 (1)50313-85
fra.europa.eu
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
facebook.com/fundamentalrights
x.com/EURightsAgency
youtube.com/EUAgencyFRA

Υπηρεσία Εκδόσεων
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

1 avenue de l'Europe — 67075 Strasbourg Cedex — Γαλλία
Τηλ. +33 (0)388412018 — Φαξ +33 (0)388412730
echr.coe.int
linkedin.com/company/cedh-echr/
x.com/ECHR_CEDH
bsky.app/profile/echr.coe.int
youtube.com/user/EuropeanCourt

ISBN 978-92-871-9732-0 (Συμβούλιο της Ευρώπης)
ISBN 978-92-9489-717-6 (FRA)